

VARSTVO SPOMENIKOV XXI

UDK
UDC 719

VARSTVO SPOMENIKOV

REVIJA ZA TEORIJO IN PRAKSO SPOMENIŠKEGA VARSTVA

MONUMENT CONSERVATION

A PERIODICAL FOR RESEARCH AND PRACTICE OF MONUMENT
CONSERVATION

XXI

LJUBLJANA

1977

VARSTVO SPOMENIKOV — revija za teorijo in prakso spomeniškega varstva. Letno izideta do dve številki. S podporo Kulturne skupnosti Slovenije in Raziskovalne skupnosti Slovenije ga izdaja Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo.

VARSTVO SPOMENIKOV (MONUMENT CONSERVATION) — a periodical with studies in monument and site conservation, research and practice. It is published, as a rule, twice per year, by the Institute of the SR Slovenia for the Monument Conservation with the financial assistance from the Slovene Culture Community and the Interdisciplinary Slovene Research Community.

Glavna in odgovorna urednica dr. Iva Mikl Curk, Ljubljana
Chief Editor

Uredniški odbor Ivan Bogovčič, dr. ing. arh. Peter Fister, dr. Ivan Komelj, Helena Menaše, dr. Ivan Sedej, dr. Nace Šumi, dr. Sergij Vilfan, dr. Sergej Vrišer, Milan Železnik
Editorial Board

Uredništvo in uprava Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo,
Editors and Administration YU 61000 Ljubljana, Plečnikov trg 2, p. p. 176

Naslovna stran: Šivčeva hiša v Radovljici, restavrirani prostor z mrežastimi oboki v pritličju in stopnišče, ki pelje v nadstropje

Cover: Teh Šivec House at Radovljica, part of the restored ground floor with its reticulated painted vaults, and the staircase leading to the first floor

Objavo prispevkov v tem zvezku je odobril uredniški odbor na svoji seji dne 21. julija 1977.

Za strokovne podatke in mnenja odgovarjajo avtorji.

Izvirne in podpise ilustracij sta prevedla v angleščino dr. Martin Briški, direktor ZAMP v Ljubljani, in Mirjana Briški, absolventka angleščine in umetnostne zgodovine.

Decimalna klasifikacija je delo dr. Miloša Rybaša, bibliotekarja-svetovalca NUK v Ljubljani.

VSEBINA

CONTENTS

RAZPRAVE

ARTICLES

I. Mikl-Curk: Iz vsakdanje prakse varovanja arheoloških spomenikov	5	I. Mikl-Curk: From the Everyday Practice of Protecting Archaeological Monuments	5
M. Slabe: Arheološki muzej na prostem	11	M. Slabe: Another Open Air Archaeological Museum at Ljubljana	11
I. Bogovčič: Mozaik »Čebelice« v Ljubljani	15	I. Bogovčič: The "Little Bees" Mosaic at the New Location	15
I. Stopar: Kapela sv. Jurija na Svetih gorah	23	I. Stopar: The Chapel of St. George on the Svete Gore	23
M. Zadnikar: Šentjurski hrib nad Tržiščem na Dolenjskem	37	M. Zadnikar: Šentjurski Hrib over Tržišče in Lower Carniola	37
P. Fister: Šivčeva hiša v Radovljici	45	P. Fister: The Šivec House at Radovljica	45
I. Stopar: Renesančne pečnice s celjskega območja	63	I. Stopar: The Renaissance Stove Tiles from the Celje Area	63
N. Štupar-Šumi: Projektni model za asanacijo kraške hiše	101	N. Štupar-Šumi: The Project Model for the Sanitation of the Karst House	101
M. Fister: Preteklost in prihodnost ljudske stavbne dediščine na Gorenjskem	119	M. Fister: The Folk Architectural Heritage in Upper Carniola	119
I. Sedej: O krajah predmetov kulturne vrednosti	133	I. Sedej: About the Thefts of Objects of Cultural Value	133
V. Šribar: Novi stativ za ortografsko fotografiranje	141	V. Šribar: A New Stand for Orthographic Photography	141
I. Bogovčič: Predlogi za restavratorsko dokumentacijo (nadaljevanje)	145	I. Bogovčič: Restoration Documentation (Continued)	145

IN MEMORIAM

Prof. Miroslav Šubic (1900—1976)	155
Ing. arh. Anton Bitenc (1920—1977)	157

PRELIMINARNA POROČILA

PRELIMINARY REPORTS

Arheološki spomeniki	159	Archaeological Monuments	159
Umetnostni in urbanistični spomeniki	3	Art and Urban Monuments	3
Etnološki spomeniki	3	Ethnological Monuments	3
Zgodovinski spomeniki	379	Historical Monuments	379
Razno	381	Varia	381
Samoupravni sporazum o zavar. delih na arheol. spomenikih	381	Agreement concerning archaeological investigations	381

IZ VSAKDANJE PRAKSE VAROVANJA ARHEOLOŠKIH SPOMENIKOV

Iva Mikl-Curk

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 719:930.26(497.12)

FROM THE EVERYDAY PRACTICE
OF PROTECTING ARCHEOLOGICAL
MONUMENTS

IZVLEČEK

Sestavek najprej razčleni pomen akademske stroke v konservatorstvu in predlaga uvedbo obveznosti ekspertiz v konservatorskih aktih. Nato pa obravnava nekaj kritičnih točk in razčleni nekaj vodil za odločitve med konservacijami arheoloških ostalin pri šoli Majde Vrhovnik v Ljubljani — rimskega baptisterija in pri cerkvi v Kranju — zgodnj srednjeveškega grobišča in predromanskega oktogona.

The article, first, analyzes the meaning of the academic profession in conservation, suggesting the introduction of compulsory expert's reports for the conservation operations. Then he deals with some critical points, analyzing some directions for decision — concerning the conservations of the archeological remains near the Majda Vrhovnik School of Ljubljana — a Roman baptistery, and near the church of Kranj — an early-mediaeval cemetery and a pre-Roman octogon.

POMEN AKADEMSKE STROKE V KONSERVATORSTVU

Večkrat smo že spoznali tesno vez med vsemi arheološkimi institucijami, tudi kar zadeva varstvo arheoloških spomenikov.¹ Povezava med delom muzejev in varstvom arheoloških spomenikov je tako močna, da je v vrsti evropskih dežel to delo celo upravno združeno (npr. DR Nemčija poverja varstvo arheoloških spomenikov muzejem, Italija pa ima skupno upravno službo za arheološke starine) ali pa je varstvo arheoloških spomenikov ločeno od ostalega varstva kulturnih spomenikov (v ZR Nemčiji npr. je vedno samostojna enota, le pridružena zavodu za spomeniško varstvo).

Ponovne razprave pri nas (anketa Zavoda SRS za spomeniško varstvo in delo arheološke komisije ob prvih pripravah za novelacijo zakona od novembra 1971 do maja 1972, v arhivu zavoda) so pokazale, da bi kakršnekoli spremembe v naši dosedanji praksi škodile varstvu. Te razprave pa so tudi pokazale, da je vez med vsemi institucijami, ki delajo v arheologiji, bolj trdna kot v drugih strokah, ki obravnavajo druge vrste spomenikov. Zato je zelo potreben dogovor o razdelitvi del ali bolje dogovor o pravilih sodelovanja. Ta navodila na podlagi prakse, zakonov in samoupravnih aktov različnih institucij in delovnih področij še nastajajo; v tem trenutku pa ne bo odveč, če na kratko razčlenimo neko misel, ki bi morala biti v našem delu jasno prisotna, vendar se ob delu za varstvo spomenikov vendarle večkrat ubadamo z nejasnostmi v zvezi s tem.

¹ Varstvo spomenikov 15, 1972, 17.

Konservatorstvo se je rodilo pravzaprav vselej iz preučevanja in spoznavanja spomenikov ter zavesti o njihovi vrednosti. To vrednost je človek vsakokrat hotel ohraniti svojemu in prihodnjim rodovom. Tako so se z delom za varstvo spomenikov sprva ukvarjali arhitekti, arhitekti-umetniki, nato iz njihovih vrst izoblikovani teoretiki umetnosti, ki vse bolj postajajo teoretiki kulturne zgodovine. Sodobna specializacija strok je prinesla svoje že v poznem 19. stoletju. Arhitekt renesančne dobe ali zgodovinpisec baročne je obravnaval vrsto zametkov in izhodišč danes specializiranih strok. Problematika konservatorstva je ostala okvirno ista, razširila se je na nešteto prej neslutelih področij, skladno s tem, kolikor se je poglobljalo spoznanje spomenikov.

Spričo tega obsega konservatorsko delo najprej spoznanje spomenika in ovrednotenje njegove izpovedi, nato pa predstavitev in razlago te izpovedi. Sem sodijo vsa dokumentacija o spomeniku in objava izsledkov ter vse vrste popularizacije. Družba lahko zagotovi primerno obravnavo le objektu, ki ga je spoznala, do katerega je že zavzela določeno stališče.

Temu naj šele sledi glavno konservatorsko delo v ožjem pomenu besede, poseg v spomenikovo tkivo. To delo obsega načrt o rehabilitaciji tkiva in funkcije, odstranjevanju sestavin in vplivov, ki škodijo spomeniku. V ta sklop sodi tudi upravno delo, vrsta zapovedi in prepovedi, soglasij in dovoljenj. Naposled pa sodita sem ponovno popularizacijsko delo in strokovna objava, ki je zelo pomemben člen.

Ves kompleks del mora biti tesno povezan med seboj, vendar pa je jasno, da specialistična področja obravnavajo specializirane stroke. Seve pa pri tem ni nepomembna vloga koordinatorja in organizatorja celote. Rešitve iz dosedanjih zadreg ni v tem, da natančno določimo — naj bo nosilec akcije ali njen koordinator strokovnjak tega ali onega profila — marveč v preciziranju pooblastil, ki jih določena akademska stroka daje konservatorskemu delavcu, in v preciziranju došolanja, ki je v konservatorstvu potrebno, ter naposled v določitvi minimalnega števila področij, s katerih je treba ekspertizo vključiti v delovni proces konservacije. Seve pa se moramo pri tem izogibati druge skrajnosti: akademskih strok ne smemo zapreti v ozke klasične okvire konservatorstva. Za delo v konservatorstvu je akademska strokovnost nadvse potrebna, vendar mora biti označena s predznakom varovalnega dela in interesov, sicer ni pravega zlivanja delovnih področij v enoto varstva vseh spomenikov.

Na teh izhodiščih temelji zahteva po ustreznem sodelovanju predvsem z arheološkimi oddelki muzejev (torej zahteva po sodelovanju, v katerem ostaja muzejsko preučevalno in pedagoško delo neokrnjeno, kar velja tudi za upravno in konservatorsko ter preučevalno delo zavoda za spomeniško varstvo) ter zahteva po konservatorskih komisijah,² kjer na podlagi arheološke raziskave gradijo konservatorski program in program vključitve v sodobni prostor in življenje.

Zdaj pa k dvema konkretnima primeroma, ob katerih bomo skušali čimbolj verno pojasniti vodila reševanja. Oba spomenika si to pozornost zaslužita, podatki iz historiatu konservacijskega dela pa bodo nemara poučni tudi pozneje.

² M. Slabe, *Varstvo spomenikov* 15, 24. — Vestnik Zavoda SRS za spomeniško varstvo 2, 1971, 32.

LJUBLJANA, RIMSKE RUŠEVINE PRI ŠOLI MAJDE VRHOVNIK

Raziskovalna institucija je bil Mestni muzej, vodja arheološkega dela dr. Ljudmila Plesničar, ki o delu posebej poroča. Pristojni zavod za spomeniško varstvo (Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo) je v svojih rešitvah tesno sodeloval s komisijo za Emono (v sestavu: inž. Tone Bitenc, dr. Iva Curk, dr. Jože Kastelic, Janez Mesesnel, dr. Peter Petru, dr. Ljudmila Plesničar, Ivan Puš, inž. Edo Ravnikar, Marjan Slabe, dr. Nace Šumi, sprva še dr. Josip Klemenc in dr. Josip Korošec. Z mnenji so sodelovali konservatorji Emil Pohl, Franc Kokalj in Ivan Bogovčič. Komisija je od leta 1961 do 1975 delovala v okviru republiškega zavoda, pozneje v LRZVS). Detajle iz reševanja podaja prispevek M. Slabeta. Tu še nekaj strokovno teoretičnih vodil in opazanj, ki izhajajo iz našega dela. Pomembna akcija, ki jo je 2. junija 1976 sklenila otvoritev muzeja na prostem v Erjavčevi ulici, še bolj pa pomembni spomenik, emonski baptisterij s portikom s preloma 4. in 5. stoletja, vsekakor zaslužita obravnavo v več sestavkih.

Za konservacijo in usodo spomenika sploh je bilo kritičnih nekaj točk in ugotovitev, ki zaslužijo tu še poseben poudarek in razlago. Mogoče bodo pojasnile tudi nastanek prezentacije v sedanji obliki. Izkopavanja so se začela, ker je OŠ Majde Vrhovnik potrebovala lopo za telovadnico. Prej je bil raziskan prostor na severu od šole, kjer zdaj telovadnica tudi stoji. Iz širših interesov urbanizacije, ne naposled tudi iz varstvenih zahtev na tem prostoru (tam so namreč našli priulične poslovne dele insule in monumentalne sestavine cestne kloake), se je zdelo ugodneje, da telovadnica dobi svoj prostor na zahodu ob šoli (komisija za Emono 17.10, 1967, 14.5, 1968). Varstvene odločitve so bile vedno tudi iskanje kar najustrežnejšega sozvočja s sodobnimi zahtevami v prostoru. Po spremembi lokacije za telovadnico je zaradi tega usklajanja interesov dvakrat prišlo do kritičnih točk, ki jih želimo tu opisati.

Ob odkritju prvih delov mozaika (zadnja gradbena faza v dvorani »episkopalne palače« in severovzhodni del baptisterija) se je emonska komisija spet sestala in zaradi videza fragmentarnosti celote in spričo dejstva, da je izkopavanje zavarovalno na že premeščeni lokaciji, deljeno razmišljala (zapisnik komisije s 17. aprila 1969) celo o prenosu fragmentov mozaika v muzej, in sicer na podlagi fiksirane norme, da je ta način konservacije dopusten, kadar so povezave originala toliko načete, da o celoti nimamo prave predstave. Že nekaj dni pozneje je izkopavanje pokazalo celotne dimenzije najdbe in najdišča. V zapisniku komisije 25. aprila 1969 že beremo: »Pristojni zavod takoj izda odločbo o ustavitvi gradbenih del. Republiški zavod izdelava elaborat o valorizaciji spomenika. Mestni muzej prosi takoj s priporočili obeh zavodov mestno skupščino za potrebna sredstva za začetno zavarovanje mozaikov in ostalih najdb ter za orientacijsko sondiranje preostalega dela insule. Komisija poskuša posredovati nekaj idejnih predlogov za ureditev celotnega okolja...« Tako je bila prva od omenjenih kritičnih točk odstranjena in razčiščeni pojmi o stanju ter vrednosti najdbe. Dejstvo poudarjamo zato, ker se nam zdi primeren pouk iz prakse, kako moramo sicer ob vsakem dnevu izkopavanj razmišljati o nadaljnji usodi najdbe, ne smemo pa prehitro oceniti položaja, dokler raziskava še poteka.

Dogajanje nato poteka v smislu predloga komisije, čeprav so morale tedaj strokovne službe premagati drugo kritično točko: doseči so morale res-

nično zavarovanje ostalin in primerno vključitev v prostor. Finančna bremena so bila velika. Še dolgo so razpravljali tudi o vključitvi stavbnega kompleksa v večjo stavbno enoto ali v njen atrij, tudi v razširjeno stavbo izvršnega sveta,³ naposled pa se je pozornost vse bolj usmerila k spomeniško varstveni noti⁴ in ta je s končno fazo del, ki jih kolega v reviji opisujeta, tudi izpeljana.

Pomembni kritični točki v vsem dogajanju sta bili še dve odločitvi strokovne narave. Vsi sodelavci, arheologi in konservatorji, smo si prizadevali za pričevalnost poškodovanega spomenika in ne le za estetski učinek njegove likovne opreme in zato smo se zavestno odločili⁵ za neravnine v fragmentiranem mozaiku. Iz tehničnih razlogov so neravnine in poškodbe sicer neznatno modulirane, vendar so jasen dokaz rušenja in poteka tega rušenja, prelomnega dogodka ne le za krajevno, tudi za narodno zgodovino.⁶ Ponovne strokovne razprave so potrdile pravilnost rešitve.

Kot zadnjo naj omenimo še odločitev komisije z dne 27. oktobra 1970, da je treba vključiti ostaline poslednjih gradbenih faz tako, kot so bile odkopane, prejšnje pa v obsegu, ki je potreben za razumevanje celote. Tehnične možnosti so to zahtevo pozneje nekoliko omejile: sklop v sredini zahodne stene dvorišča danes ni viden v celoti, saj bi sicer morali pustiti odprt in nezasut mnogo preglobok jašek in tako je pot do najstarejše gradbene faze le nakazana, vendar ne krni dokumentarnosti prezentacije.

KRANJ, OKOLICA FARNE CERKVE

Urejanje Titovega trga se je začelo že leta 1953. Pri tem so prvič zavarovalno izkopavali v nekropoli. Nato so se zavarovalna izkopavanja nadaljevala ob cerkvi tako, kot sta se nadaljevali urejanje in tlakovanje trga. Spomeniško varstvena služba je to delo ves čas obravnavala kot zavarovalno izkopavanje, čeprav so bili tudi znanstveni rezultati vsega dela nadvse pomembni.⁷ Jeseni 1969. leta so delali v nekropoli za prezbiterijem cerkve.⁸ Po končanem izkopavanju so prostor zasuli in tlakovali. Poleti 1970. leta so začeli delati na severni strani cerkve in ob tem so v grobišču opazili tudi prve sledove stavbnih objektov iz nearheoloških dob (najprej gotska kapela). Leta 1972 pa so na prostoru severno ob ladji farne cerkve našli še več posebnosti in arhitektonskih ostankov v zgodnjersrednjeveškem in srednjeveškem grobišču: vkopane grobne jame, žgane prazgodovinske grobove, nasuto humusno plast z ostanki iz zgodnje rimske dobe, predvsem pa temelje oktogo-

³ I. Mikl-Curk, *Varstvo spomenikov* 15, 53.

⁴ M. Slabe, *Varstvo spomenikov* 17-19/1 1974, 67.

⁵ I. Bogovčič, *Varstvo spomenikov* 15, 56.

⁶ L. Plesničar, *Arheološki vestnik* 23, 1972, 367 ss. — Monografija izpod peresa iste avtorice v pripravi, nekatere dimenzije arheoloških rezultatov navaja I. Mikl-Curk, *Situla* 14/15 1974, 241.

⁷ A. Valič, *Varstvo spomenikov* 17/19-1, 47 ss ter referat istega avtorja na srečanju o zgodnjem srednjem veku v Kopru 1974 v tisku v *Balcanoslavici* in referat na srečanju o pozni antiki v Ljubljani 1976. Valorizacija podana 6. 11. 1972.

⁸ *Varstvo spomenikov* 13-14, 1972, 192 s.

nalnega baptisterija ali memorije z apsidno in portik, ki je vodil v drug objekt pod sedanjo cerkvijo. Tudi zgodnj srednjeveško grobišče priča v pridatkih o večjem časovnem razponu.

Naenkrat je bilo očitno, da gre za arheološki sklop izjemnega pomena za staro in še posebej za zgodnjo narodno zgodovino Slovenije. Prav tako je bilo jasno, da tisto jesen ne bo mogoče pomembnega najdišča zasuti in tlakovati, kakor je bilo sprva v načrtu. Gorenjski muzej je poskrbel za vrsto komisijskih ogledov in ocen, ZSV Kranj pa je skupno z Gorenjskim muzejem uredil najprej vse potrebno za odložitev tlakovanja. Takoj je tudi tu nastalo vprašanje prezentacije in konservacije (vse v septembru in oktobru 1972). Zavod za spomeniško varstvo Kranj je na sestanku komisije (dr. Cene Avguštin, dr. Iva Curk, dr. inž. Peter Fister, inž. Nataša Štupar-Šumi, dr. Nace Šumi, Andrej Valič, Olga Zupan) skušal določiti izhodišča za to delo.

Pri tem so si nasprotovala tri vodila. Vsa tri so zaživelja že v pripravljanih delih (pri njih je poleg prej naštetih sodeloval še inž. Tone Bitenc). Prvo vodilo je bilo vodilo maksimalne dokumentarnosti in spoštovanja vseh danosti. Po tem vodilu bi urejali arheološke ostaline pod tlakom tako, da bi kar najmanj okrnili prostor in namembnost prostora nad tlemi (ambient ob cerkvi, Peterčkovi hiši), prav tako pa kar najbolj spoštovali ostaline, zidovju dodali le minimalno novo vezivo, del grobov bi vrnili na prvotno mesto itd. Po drugem vodilu bi staro arhitekturo le grafično predstavili (tloris in prerez na steni Peterčkove hiše), ostalo gradivo z najdišča pa prenesli v muzej. Po tretjem vodilu bi pustili najdišče odprto, ga premostili z betonskimi potmi za ogled in ga pokrili s sodobno zračno arhitekturo (idejni osnutek je že pripravila inž. arh. Nataša Štupar-Šumi).

Gradbene ostaline pa so začele zelo razpadati. Izkazalo se je, da prostora ne bo mogoče v primernem času dokončno urediti, zato ni bilo mogoče računati na to, da bi pustili gradbene sledove nedotaknjene. Tako so potem konservatorji Zavoda za spomeniško varstvo Kranj, Gorenjskega muzeja in Zavoda SRS za spomeniško varstvo pod vodstvom Franca Kokalj temelj fiksirali z obsežnejšimi dodatki podaljšane malte in fiksirali omete v kriпти gotske kapele, da so ustavili razpad. ZSV Kranj je po primerjavi mnenj ugotovil, da je vendarle treba kar najbolj spoštovati podobo prostora ob cerkvi, čeprav ni več povsem v prvotni, srednjeveški podobi. Namembnosti pritličja Peterčkove hiše pa ni bilo mogoče spremeniti v primernem času, da bi prezentirali tam ohranjeni del baptisterija. Obenem je bilo vse bolj jasno, da namembnost pritličja Peterčkove hiše (tržnica, trgovina) ter bližina visoke cerkvene stavbe (sneg!) zelo otežujeta vzdrževanje prostora, če naj bi najdišče ostalo odprto. Prezentacija pomembnih sledov samo v grafični podobi pa bi mesto osiromašila za izjemno dimenzijo v njegovem jedru.

Zato se je v začetku oktobra 1972 pri ZSV Kranj še enkrat sestala komisija za arheološke spomenike v Kranju (dr. Iva Curk, dr. Peter Petru, dr. Ljudmila Plesničar, Marjan Slabe, Andrej Valič) in se po ovrednotenju vseh podatkov opredelila za čisto dokumentaren arheološki pristop kot najbolj primerno vodilo za prezentacijo. Najdišče naj bi horizontalno pokrili in tako stilizirano sklenili tržni prostor. Ostaline bi bile spet v arheološkem ambientu, pod zemljo in v družbi vseh momentov, skupaj s stavbnimi sledovi in nekropolo. Podrobne kronološke finese so jasne namreč le v arheološkem sklopu celote, stavbni objekti pa likovno in tipološko niso toliko pomembni

kot vsebinsko in zgodovinsko. To mnenje je bilo potem končno vodilo že prej delno pripravljenemu projektu dr. inž. Petra Fistra za ureditev celotnega prostora. Ta je zdaj izpeljan tako daleč, da na sledovih, ki jih pri izkopavanju ni bilo moč dvigniti, ne nastaja škoda, čakajo pa še na ureditev vseh prezentacijskih in pedagoških komponent. Zahodni del najdišča je bilo pri tem treba zasuti skupno z vkopanimi, verjetno najstarejšimi zgodnjeresnjevski-grobnimi jamami, da je trgovina dobila potreben prostor. Na nosilne stebričke so nameščene plošče, tlak trga; med njimi so odprtine za svetlobo. Plošče se nekoliko stopnjujejo, da bo pod njimi moč ogledovati ostaline. Tako v celoti resda ni brez korektur izpeljano nobeno izhodišče za prezentacijo, vendar sodimo, da smo kar najbolj upoštevali možnosti ter celovitost izpovedi (torej stavbe skupno z grobiščem) kar najbolj zavarovali.

ARHEOLOŠKI MUZEJ NA PROSTEM¹

Marijan Slabe

Ljubljana, Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo

UDK 069(497.12 Lj.):930.26

ANOTHER OPEN AIR
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM AT
LJUBLJANA

IZVLEČEK

Ob odprtju arheološkega muzeja na prostem (ob Erjavčevi cesti 15) v Ljubljani je avtor na kratko naštel probleme, ki so se kazali ob izkopavanju in med vso akcijo za ohranitev in prezentacijo sakralnih in drugih poznorimskih ostalin. Podal pa je tudi program in izhodišča, iz katerih je izhajal takšen način prezentacije in zavarovanja arheološkega spomenika v vsej njegovi kompleksni problematiki, ki naj bi zadostila tudi spomeniškovarstvenim pravilom.

In his inaugurating address on the occasion of the opening the open air Archaeological Museum, in Erjavčeva Street 15, Ljubljana, the author briefly mentioned the set of the problems arising on the excavation and during the entire operation for preserving and presenting the sacral and other stages of the late-Roman remains. He also developed the programme and the starting-points dictating such a manner of the presentation and protection of the archaeological monument in all its complex of problems, aimed at satisfying the monument canon.

Ko smo pred sedmimi leti pričeli z zaščitnimi arheološkimi izkopi, katerim naj bi sledil takojšen izkop gradbene jame za telovadnico OŠ Majde Vrhovnik, nihče ni pomislil, da bodo zemeljski sloji ravno na tem predelu skrivali v sebi enega izmed sicer dolgo pričakovanih, trenutno pa vsekakor najpomembnejših dokumentov antične Emone.

Zato ni čudno, če se na ta čas spominjamo s posebnimi občutki, ki prav gotovo za marsikaterega izmed neposredno udeleženih sodelavcev niso samo prijetni. Odkritje tako edinstvene najdbe je povzročilo nemalo skrbi izvajalcu arheoloških del, Mestnemu muzeju in pristojni spomeniški službi LRZSV, ki sta se takoj zavedla problematike, ki jo je prinašalo to odkritje, če ga želimo primerno rešiti in smiselno predstaviti.

Ob tem pa nikakor ne smemo prezreti položaja, v katerem se je znašlo vodstvo OŠ Majde Vrhovnik, ki pa je z obilo razumevanja prav tako pripomoglo oziroma prispevalo svoj delež k izpeljavi te spomeniško zahtevne naloge. Najprej je bilo treba takoj pomisliti na prestavitev bodoče telovadnice na sosednjo lokacijo, tej pa je sledila skrb za ustrezno ohranitev najdbe in situ in seveda za zagotovitev finančnih sredstev, ki bo omogočila to zahtevno delo.

Čeprav se sprva za zamisel o ohranitvi niso navduševali celo nekateri strokovnjaki, so se po vse številnejših dokazilih in prepričevanju vendarle vsi

¹ Glej opombo na str. 14!

pridružili skupini vztrajnih predlagateljev in zatem komisiji za Emono, ki je na podlagi strokovno utemeljenega dokumentacijskega gradiva podala tudi neizpodbitno oceno o izjemni vrednosti spomenika tako za širši domači kot srednjeevropski prostor. Logična posledica takega ovrednotenja je bila, da bi bil vsak poskus odstranitve arheoloških ostalin s tega mesta oziroma deponiranje nekje v muzejskih ali sorodnih prostorih ne samo škodljiv in strokovno zaostal, marveč bi s tem slovenska kultura in sploh historična dediščina utrpeli nenadomestljivo izgubo.

Nenehno oporo v prizadevanjih po ohranitvi in situ je komisiji za Emono dajal tudi strokovni kolegij, sestavljen na predlog Mestnega sveta, v katerem so sodelovali nekateri najvidnejši slovenski kulturni in javni delavci. Z njihovo pomočjo smo na posebnem razgovoru s predstavniki in člani izvršnega sveta SRS in Mestnega sveta Ljubljane uspešno predstavili danes prezentirano odkritje. Tako smo dobili tudi jamstvo obeh forumov za ohranitev ostalin in situ kakor tudi za odobritev dela finančnih sredstev — pozneje je priskočila na pomoč še Kulturna skupnost Ljubljana — za dokončni odkop, konservacijo in primerno prezentacijo.

Akcija je sicer naposled stekla, vendar problemov še zdaleč ni bilo konec. Treba je bilo urediti vrsto dodatnih vprašanj splošne in upravne narave, ki so zadevala bodisi pridobitev lokacijskega in gradbenega dovoljenja bodisi lastniška vprašanja; ta so kasneje deloma celo neposredno vplivala na samo prezentacijsko podobo itd. Seveda pa so se ob tem vse bolj kristalizirala izhodišča zavarovanja, način prezentacije spomenika ter vključitev tega v neposredno okolje.

V prvi točki prezentacijskega programa je prav gotovo odigrala glavno vlogo konservatorska delavnica Zavoda SRS za spomeniško varstvo, ki je na tehnično izredno zahteven način vse mozaike najprej odstranila v primarni obliki, nato napravila kopije tal in slednjič mozaike vrnila v prvotno lego oziroma stanje (v portiku je pri zadnji fazi sodeloval tudi Mestni muzej). K temu primerjaj članka I. Bogovčiča v Varstvu spomenikov XV/1970, 55—58 in XVI, 75—81.

Prav tako so bila obnovljena v prvotni zunanji podobi tudi tla v neposredni okolici. Po končanih raziskavah na ostalem območju pa so bili obnovljeni oziroma utrjeni še temelji zidov in drugih gradbenih elementov tudi na tem prostoru, in sicer kot je predvideval prezentacijski plan. V času teh del se je namreč že dokončno izoblikovala prezentacijska podoba oziroma program za celoten kompleks, ki je izhajal iz naslednjih osnov:

- konservirati in prezentirati je treba celotno odkopano območje in ne samo osrednji del ter tako prikazati vse ohranjene razvojne faze;
- osrednji del spomeniškega kompleksa z mozaiki in piscino (pozneje smo ta program še nekoliko razširili), ki je tudi najboljčutljivejši za vremenske razmere, pa je treba zavarovati še s primerno streho;
- vključitev spomenika v širše okolje je treba obravnavati skupno s celotno poznejšo ureditvijo tega kraja.

Razumljivo je, da za zavarovanje osrednjega dela ni bilo lahko najti primerne načina, ki bi po eni strani ne presegal skromne finančne sposobnosti, po drugi pa zadostil današnjim vse bolj strokovno zahtevnim načelom spomeniškega kanona. Morali smo doseči povsem vizualno enotnost celotnega spomeniškega kompleksa, brez kakršnekoli z novo gradnjo vsiljene cezure,

Sl. 1—2 Prezentirano spomeniško okolje: muzej na prostem. — Spodaj: ob predaji poznoantičnih in zgodnesrednjeveških ostalin javnosti (foto S. Habič)

Fig. 1—2 The monument presented in its environment: an open-air museum. — Below: on transferring the Late-Antique and the Early-Christian archaeological remains to the public (Photo S. Habič)

ki bi spomenik ločevala na dva nasilno omejena dela; sočasno pa je bilo treba zavarovati najproblematičnejše področje tako visoko ovrednotenega spomenika. Skratka, izbrati je bilo treba tak način zavarovanja, da bo nova konstrukcija predstavljala zgolj funkcionalno zaščitno sredstvo, ne pa novega zaprtega objekta, ki bi onemogočal in omejeval stik z bistvom osrednje podobe v kompleksu celotnega prezentiranega spomeniškega območja. Naj poudarimo, da je ta središčna točka v končni fazi le dokument nadaljevanja človekovega ustvarjanja v sodobnih družbenih razmerah.

Iz objektivnih razlogov ni bilo mogoče realizirati oziroma predstaviti v celoti prvotni, vsekakor likovno bolj dognan načrt (avtor projekta je inž. Tomaž Souvan iz razreda prof. E. Ravnikarja). Vsaj po ugodnih kritikah nekaterih tujih strokovnjakov in njihovem zanimanju za omenjeni način zavarovanja in sploh prezentacije lahko govorimo o popolnoma uspeli predstavitvi, ki je prav gotovo spomeniško ne samo upravičena, marveč tudi strokovno napredna. Pri tem so izpeljali vrsto doslej dognanih tehničnih načinov in uporabili sodobna gradiva (naj poudarimo — domače proizvodnje), kar je vsekakor skoraj neznan poskus v naši arheološki konservatorski dejavnosti.

Ob tem naj poudarimo, da sedanja vključitev spomenika v širše okolje zaenkrat še ni ustrezna. Omejenost prostora namreč ponekod z neustreznimi in vizualno nekvalitetnimi zaporami vsekakor zmanjšuje vrednost prezentacije, na drugi strani pa spomenik osamlja in mu ne dovoljuje ugodne transparence v širši urbani prostor. Bodoči urbanistični načrt mora vsekakor upoštevati to pomanjkljivost in to spomeniško področje ustrezno povezati s širšim okoljem ter mu tako dati sodobni življenjski ritem.

Spomenik, ki ga predajamo mestu in sploh naši družbi in ki je le eden izmed samostojnih enot v kompleksu emonskih prezentiranih območij (npr. Jakopičev vrt, rimski zid, območje Emonca, severna emonska vrata, v najbližji bodočnosti pa še prezentacija arheoloških ostankov na Ferantovem vrtu in ob Šumiju), je prav gotovo ponoven uspeh in dokaz uspešne arheološke dejavnosti v ljubljanskem prostoru. Sočasno pa je tudi ponovna spodbuda arheološkim delavcem v njihovih nadaljnjih prizadevanjih pri proučevanju in ohranjanju historične dediščine.

Rajzumljivo je, da v vsakem uspešnem delu in njegovem rezultatu izstopa napor najzaslužnejših delavcev, ki so pripomogli, da smo dobili ohranjen in tako predstavljen spomeniški kompleks. Prav gotovo spada med te v prvi vrsti nosilka naloge dr. L. Plesničar, ki svoj dejavnostni smoter v okviru Mestnega muzeja že 15 let posveča v celoti prav emonskemu področju.

¹ Slovesna predaja spomeniškega območja mestu je bila 27. 5. 1976 pred nemajhno množico. Ob tej javni predstavitvi spomeniškega območja pa je bil prebran tudi omenjeni tekst.

Mestni muzej Ljubljana je ob tej priložnosti pripravil obiskovalcem tudi lično izdelan prospekt s kratkim opisom in razlago pomena arheoloških ostankov, ki ga dopolnjujejo tudi poskusne predstavitve videza nekdanjega stavbnega kompleksa v določenem času.

MOZAIK »ČEBELICE« V LJUBLJANI

Ivan Bogovčič

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 729.7.032.77.025.3

THE "LITTLE BEES" MOSAIC

IZVLEČEK

Rimsko mozaično kompozicijo, imenovano Čebelice, je bilo treba prenesti s kraja najdbe pred stopniščem upravne stavbe podjetja Merkator na novo lokacijo, v bližino rimskega sarkofaga, ostankov rimskega zidu in kipa Emonca. Članek govori o tehnično tehnoloških problemih v zvezi s konservacijo in prenosom mozaika.

The Roman mosaic composition the "Little Bees" had to be transferred from the place of discovery, in front of the management premises of the firm Mercator, to its new location, near the Roman sarcophagus, the remains of the Roman wall and the statue of the Man from Emona. The article treats the technological problems, connected with the conservation and the transfer of the mosaic.

UVOD

Danes so ti heksagonalni liki, z motivom čebele v sredini, na lokaciji, ki nas spominja na prisotnost Emoncev. Tu so sarkofag, pozlačen kip z vzdevkom »Emonec«, ruševine zidu in končno mozaik. Nedvomno je lokacija za predstavitev kulturnozgodovinskih ostalin ugodna (park, mimoidoči...), vendar mozaiku ne ustreza popolnoma.

Jedro članka je posvečeno opisu tehnično tehnoloških prijemov, uporabljenih pri obravnavi »Čebelic«. Beseda ali dve bo namenjena tudi nekaterim problemom, ki so nastali že med samim posegom oziroma se porajajo.

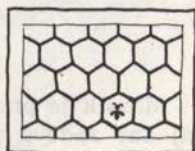
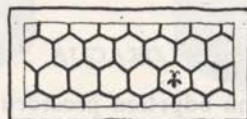
Nekaj besedi o novejši zgodovini »Čebelic«: veletrgovec Jelačin je dal ostanke nekdanjega emonskega mozaika vzdati pred stopnišče svoje hiše, ki je danes upravna stavba »Mercatorja«. Mozaik je bil načet, »Mercator« pa je želel obnoviti stopnišče, zato je bilo treba mozaik prenesti drugam. Zaradi nesporazumov med spomeniško službo in imetnikom spomenika je slednji na lastno pest (nestrokovno) dvignil mozaik. Pri tem posegu je bil mozaik še dodatno poškodovan. Slednjič je le prišlo do soglasja in restavratorski oddelek pri Zavodu SR Slovenije za spomeniško varstvo je dobil nalogo, da mozaik vgradi na novo lokacijo.

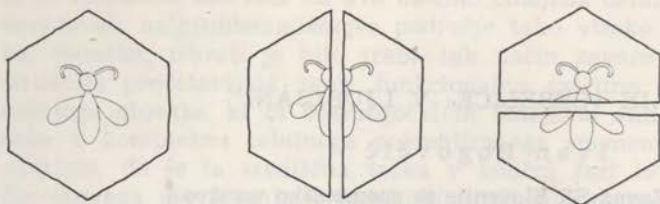
Risba A 1-2 Kompozicija na prejšnji in na sedanjji lokaciji (vse risbe: I. Bogovčič)

Drawing A 1-2 Composition in the previous and in the present location (all drawings: I. Bogovčič)

»N«

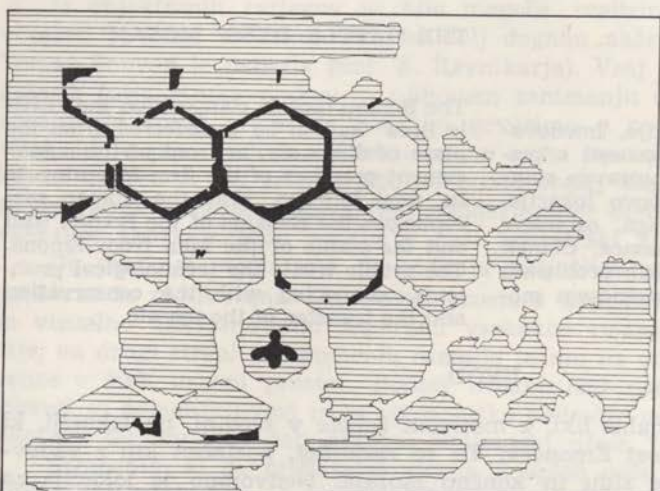
--N--

Risba B 1—3 Sesterokotni element — celota in polovice

Drawing B 1—3 Hexagonal element — the whole and its halves

Risba C Prikaz praznih površin, originala, ter retuš

Drawing C Survey of the empty surfaces, of the original and of the retouches

KOMPOZICIJA

Nova lokacija je narekovala spremembo prvotne kompozicije. Že na stari lokaciji je bila poljubna, kar so dokazovale različno široke reže med posameznimi kosi mozaika. Celi kosi so bili razvrščeni v dve osnovni vrsti, sklenjeni s polovičkami in pravokotnimi meanderskimi kosi (risba A 1).

Nova lokacija je s svojo že izoblikovano površino narekovala spremembo kompozicije v smiselno celoto s trovrstno osnovo, obdano s polovičkami in sklenjeno, podobno kot na stari lokaciji, s pravokotnimi meanderskimi kosi (risba A 2).

S tako rešitvijo se je strinjala tudi strokovna komisija. Posamezni elementi, ki sestavljajo mozaik, so: pravilni heksagoni (risba B 1), pokončni polovički (risba B 2), vodoravni polovički (risba B 3), ki variirajo v barvnih odnosih, ter na obrobju že omenjeni črno-beli (sivi) meandri.

Vseh kosov je 29; celot je 13, polovičk 10 in 6 meanderskih kosov.

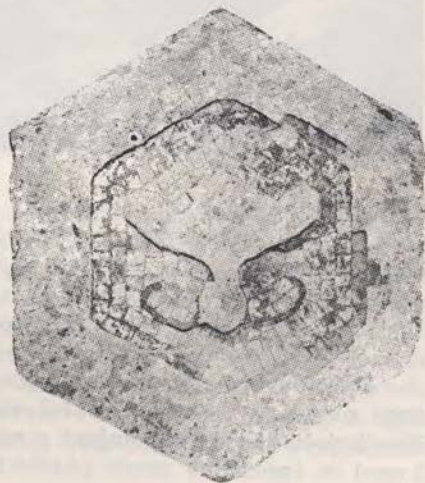
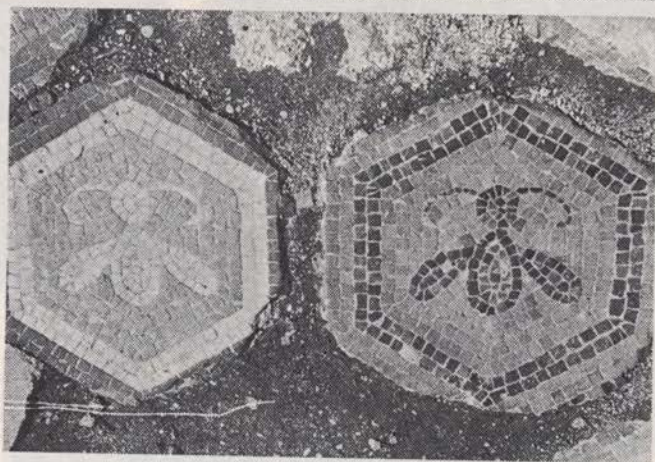
LOKACIJA

Mozaik je predstavljen na odprtem prostoru na lokaciji, ki se je v praksi, vsaj kar zadeva vplive okolja, pokazala kot neustrezna (rastlinski odpadki, meteorne vode itd.). Mozaik je nenehno izpostavljen neposredni sončni sve-

Sl. 1-4 Mozaik pred prenosom in dva detajla; spodaj: hrbtna stran šesterokotnega elementa z vrisanim datumom v betonu (l. VII. 39.) in element s poškodovano čebelico, pozneje rekonstruirano v umetni masi (sl. 2-6 in 9-11 foto J. Gorjup)

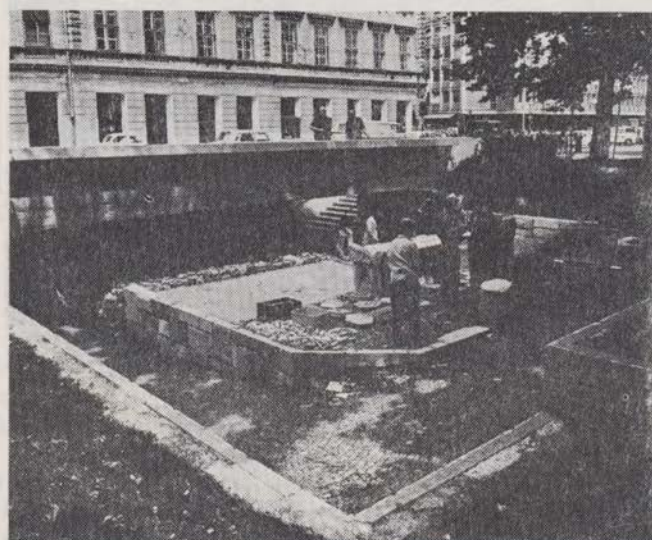
Fig. 1-4 The mosaic before the transfer and two details; below: the back side of a sexagonal element with a date, drawn in concrete (July 1, 39), and an element with a damaged little bee, later reconstructed in resin (fig. 2-6 and 9-11 photo J. Gorjup)

Sl. 5-6 Polaganje peščeno-umetnosmolne mase in poskusno sestavljanje nove kompozicije v delavnici; vidna lesena okvira — modela za obdelavo šesterokotnih elementov

Fig. 5-6 Settings and resin and a trial putting together of a new composition in the workshop. There can be seen wooden frames for treating the hexagonal element

Sl. 7 Pred začetkom montaže mozaika. Pogled na lokacijo (sl. 7, 8: foto S. Peterlin)

Fig. 7 Before starting laying in the mosaic. A look at the location (figs. 7, 8: photo S. Peterlin)

tlobi, nanj pada listje z bližnjih dreves. Deževje zapušča naplavine, ki jih voda nanese iz bližnjega parka na nezavarovano mozaično površino. O tem bomo več pisali v drugem delu članka.

POTEK IN SPECIFIČNOSTI POSEGA

Poškodovani kosi so dobili prvotno podobo s pomočjo šesterokotnega lesnega okvira, v katerega je bil vložen posamezen poškodovan mozaični kos. Manjkajoči deli so dopolnjeni z mešanico lomljenega apnenca (velikosti okoli 5 mm) in epoksidne smole (Araldith, Ciba).

Sl. 8 Po končani montaži so kosi mozaika podzidani z betonom. Prost je le izhod cevi.

Fig. 8 After the finished inlaying, the pieces of mosaic being underbuilt in concrete. Only the tube outlet is free.

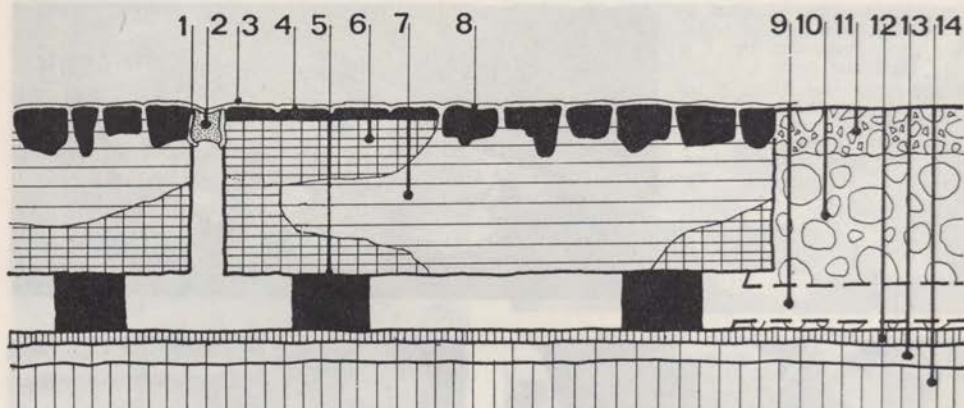
Sl. 9-10 Nanašanje »primerja« in fugiranje s silikonskim tesnilnim kitom

Fig. 9-10 Covering with priming, and jointing with the silicon lute

Za rekonstrukcijo (retuše) kock so med posegom uporabili mešanico lepila »Tenax«, fine silikatne moke ter ustreznega pigmenta. S to maso so oblikovane plasti, ki ponazarjajo površino kamenčkov. Te površine niso obsežne. Osredotočene so predvsem v tistem delu mozaične kompozicije, ki sestavlja sklenjeno celoto (risba C). Prazne površine ob mozaiku so zapolnjene z imitacijo starega estriha.

Montaža mozaika je potekala podobno kot pri mozaiku ob OŠ »Majde Vrhovnik«, z zračnim podprostorom (risba D). Površina kock je zavarovana s silikonskim premazom »Wacker 190«, ki ga je prišlo okrog 0,4 litra na kvadratni meter. Fuge med posameznimi kosi so zatesnjene z okrog 500 grammi prozornega silikonskega tesnilnega kita »Wacker SK 4«. Tovrstni kit je v takih pogojih najustrežnejši material za zapolnitev omenjenih presledkov. Katerikoli klasični trdni material bi ob stikih z mozaikom odstopal, ustvarjal tako nove razpoke, ki bi se sčasoma večale, polnile s humusnimi ostanki iz bližnjega parka ter bile ugodna podlaga za razvoj vegetacije, ki pa bi povzročala zopet nova razpadanja.

Risba D Prerez skozi mozaik na sedanjí lokaciji:

Drawing D Section of the mosaic on the present location:

1 — primer	3 — originalni kamenčki
1 — Priming	8 — Original mosaic stones
2 — silikonski tesnilni kit	9 — cevi proti jašku
2 — Silicon lute	9 — Tubes towards the shaft
3 — silikonski zaščitni premaz	10 — betonski tampon
3 — Silicon protective coating	10 — Concrete tampon
4 — retuše	11 — imitacija starega estriha
4 — Retouches	11 — Old flooring imitation
5 — kamnite podložke	12 — izolacijska plast
5 — Stone gaskets	12 — Isolation layer
6 — peščeno-umetnosmolna masa	13 — betonska izravnalna plast
6 — Sand resin mass	13 — Concrete levelling-off layer
7 — beton (prejšnji poseg)	14 — tla
7 — Concrete (previous intervention)	14 — Floor

Silikonski kit se zelo lepo veže na sosednje materiale. Zanj je bilo treba sosednje robove mozaika pred tem premazati z ustreznim sredstvom (»primer«). Kit ugodno prenaša atmosferske vplive ter ustvarja kvalitetne, nena-domestljive zapore.

O vlogi silikonskih premazov ne bomo posebej razpravljali, morda le to, da varujejo materiale pred vlago le določeno dobo, nato pa je treba premaze obnoviti.

OPAŽANJA PO POSEGU

O tem, kdo je dolžan vzdrževati nek spomenik, ne bom oziroma nisem poklican govoriti. Predvsem imam v mislih najnujnejše vzdrževanje, to je čiščenje. Kot že rečeno, so »Čebelice« na kraju, ki je močno izpostavljen atmosferskim vplivom ter vsej nesnagi, nastajajoči v tem okolju (listje, papir, vrečke, cigaretni ogorki itd.). Zdi se, kot da je spomenik primernejše odlagališče za nerabno šaro kot pa koški za smeti. Vsaj kar zadeva naplavine, pa je delno kriva pomanjkljiva izvedba.

Vsaka dobra zamisel postane ob slabi izvedbi tudi sama slaba. »Čebelice« imajo značilni podprostor, ki je na nasprotnih straneh povezan z zunanjščino. Na eni strani skozi nezatesnjeno režo med dvema mozaičnima kosoma, na drugi strani pa skozi dve plastični cevi, ki sta pod mozaikom postavljeni med

Sl. 11 Pogled na mozaično površino med fugiranjem. Okrog mozaika je že imitacija estriha
 Fig. 11 A look at the mosaic surface during jointing, around the mosaic being already the imitation flooring

podprostorom in kanalizacijskim jaškom. Nagib celotnega mozaičnega kompleksa ima iztočnico v jašku. Zaradi slabe izvedbe je ta iztočnica pomaknjena nekoliko vstran od rešetke. Na tem mestu se zato useda največ naplavin in druge nesnage. Napako je moč odpraviti z ustrezno poglobitvijo rešetke ter odbrušenjem estriha do jaška.

Z nenehnim dotokom nesnage se tudi sam jašek maši in ne opravlja svoje funkcije. Zato je brez pomena tudi podprostor, ki naj bi izravnal temperaturo in vlažnost na mozaiku in pod njim.

Ne glede na vse to pa bi redno vzdrževan (pometen) mozaik kazal občudovalcem naših kulturnih ostalin bistveno bolj vedro podobo.

IZVAJANJE POSEGOV

Kaj pomeni dober izvajalec, ve vsak, ki je kdaj načrtoval kakšen poseg na spomeniku. Kultura nasploh ne pozna velikih projektov. Vsak naš poseg pomeni za organizacije s področja gradbeništva prej nevšečno obremenitev kot pa priložnost za zaslužek. V spomeniškovarstveni dejavnosti sami pa razen morda nekaj posameznikov ne poznamo za tovrstne posege ustreznih in usposobljenih gradbenih ekip, da ne rečemo organizacij združenega dela. Naši posegi ostajajo tako slejkoprej improvizacije in krpanje.

Neprehodno oviro ne pomenijo le omejena sredstva spomeniškovarstvene dejavnosti, pač pa tudi okosteneli in zacementirani odnosi v dejavnosti sami. Ti odnosi temeljijo še vedno na stališčih, ki v današnjem času ne ustrezajo več. Današnji čas zahteva ukrepanje, ne pa mencanje ob nebistvenih drobnarijah.

Za konec le vprašanje: kdaj bo spomeniška dejavnost dobila prvega kemika, gradbenika, ki se bo ukvarjal s problemi gradbenih snovi v spomenikih, kdaj bomo poenotili dokumentiranje posegov, kdaj bomo nasploh več sodelovali?

KAPELA SV. JURIIJA NA SVETIH GORAH

Ivan Stopar

Celje, Zavod za spomeniško varstvo Celje

UDK 726.54(497.12 Svete gore-Bizeljsko)

THE CHAPEL OF ST. GEORGE
ON THE SVETE GORE

IZVLEČEK

Na temelju stavbnogodovinske geneze kapele sv. Jurija na Svetih gorah je avtor izoblikoval izhodišča za spomeniško prezentacijo objekta. Prvotna predromanska kapela, od katere je še ohranjena ladja, je imela polkrožno apsidno, ki so jo v romanski dobi nadomestili s pravokotnim korom. V 2. polovici 16. stoletja so pravokotni kor zamenjali s tristrano sklenjenim prezbitorijem. Ločna preklada nad vhodnim portalom je verjetno ostanek piskine iz 9. stoletja, napis na njej pa utegne biti staroslovenski obredni rek. Iz istega časa je predromanski figuralni relief, ki kaže sorodnost s figurami na nakitu iz Velike Moravske.

On the basis of the historic genesis of the building of the Chapel of St. George in the Holy Mountains the author formed the starting-points for a monument presentation of the object. The original Pre-Romanesque Chapel, the nave of which has been preserved until present, has had a semicircular apse which was replaced by a rectangular choir in the Romanesque period. In the second half of the 16th century the rectangular choir was altered to a triangularly shaped presbiterium. The arch transverse above the entrance portal is probably a remnant of a 9th century piscine, while its inscription might be considered an old-Slav ritual sentence. Dating from the same period is the Pre-Romanesque figured relief, showing resemblance with the figures on the jewelry from Great Moravia.

Kompleks svetogorskih božjepotnih kapel v Zagaju nad Bistrico ob Sotli že nekaj desetletij priteguje vrsto strokovnjakov, ki se žele spoznati s prvotno podobo in značajem najstarejših arhitektur v tem prostoru. Že pred časom se je utrdilo spoznanje, da sta kapeli sv. Martina in sv. Jurija nastali v predromanski dobi in sta potemtakem najstarejši doslej ugotovljeni zidani zgodnjerednjeveški stavbi na slovenskih tleh.

V zadnjem času stopa njun pomen še bolj v ospredje, saj tudi drugod po Sloveniji nastopajo arhitekture oziroma njihovi arheološko ugotovljeni sledovi ter ostanki, ki sodijo v ta zgodnji čas. Pri tem ne mislimo samo na spoznanja o prvotni karolinški cerkvi na Bledu iz konca osmega ali začetka devetega stoletja, ampak tudi na ugotovitev prvotnega pravokotnega, morda še karolinškega kora v matični župnijski cerkvi v Bistrici ob Sotli in na odkritje peščenčeve, v ploskem reliefu izdelane, časovno in vsebinsko podrobneje še neopredeljive figure, vzdane kot spolija v južno steno župnijske cerkve v Šentvidu pri Grobelnem. Gradivo je za zdaj preskromno, da bi dovoljevalo prenaplajene sklepe, vendar se že v tem kontekstu nakazuje možnost prevrednotenja tez, da je sakralna arhitektura zgodnjerednjeveškega obdobja izključno ali pretežno lesena. V tem sklopu dobiva potreba po natančni, znanstveno pretehtani analizi obeh zgodnjerednjeveških svetogorskih objektov širši in

globlji pomen, saj ne gre več za opredelitev nekega izjemnega pojava, marveč za utrditev determinant in zakonitosti, ki so se uveljavljale v širšem prostoru in ki utegnejo poglobiti naše dosedanje poglede na arhitekturno snovanje in ustvarjanje v »temnih« stoletjih po slovanski poselitvi današnjega slovenskega ozemlja. Izjemen pomen kapele sv. Jurija je v zadnjem času ponovno prebudil željo, da se ta pomembni spomenik prezentira.

OPIS KAPELE

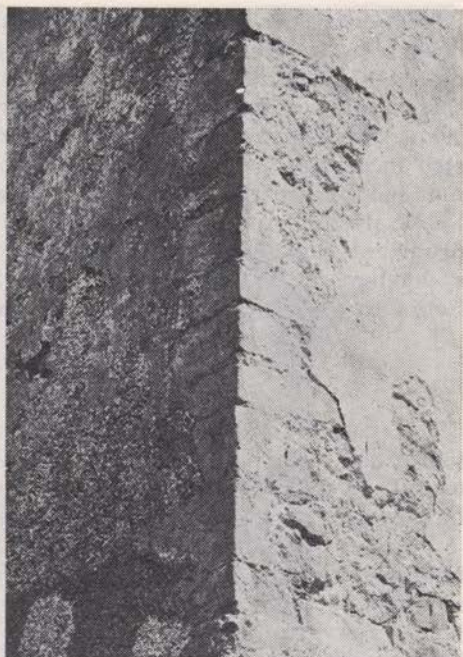
Kapela je bila v stokovni literaturi že nekajkrat opisana, zato bomo tu povzeli le njene temeljne značilnosti. Analizo arhitekturnih sestavin, ki omogočajo njeno podrobnejšo časovno in stavbnozgodovinsko opredelitev, bomo skušali opraviti vzporedno s kritično presojo dosedanjih ocen in ugotovitev, ki jih bomo preverjali ob rezultatih novejših raziskav in spoznanj.

Prvi natančnejši opis stavbe je leta 1953 objavil France Stele.¹ V sestavku je časovno zanesljivo opredelil ladjo kot njeno najstarejšo sestavino in postavil njen nastanek v predromansko dobo, prav tako kot nastanek ladje Martinove kapele. Njegov opis lahko dopolnimo samo z nekaterimi podrobnostmi.

Jurijeva kapela je pozidana na živi skali zahodno od osrednje stavbe svetogorskega kompleksa, Marijine cerkve. Obrnjena je približno v smeri severo-vzhod jugo-zahod. Da poenostavimo opis, bomo to prezrli in šteli, da je prezbitelj pravilno obrnjen proti vzhodu.

Kapela je sestavljena iz pravokotne ladje in tristrano sklenjenega prezbiterja. Ladja je v tlorisu kratek, razmeroma presenetljivo pravilen pravokotnik z zunanjimi merami 438×515 cm. Stene so debele 75 cm, višina stavbe do kapa pa meri zunaj od 470 do 510 cm, odvisno od skalnega terena, ki je močno neizravnano. Notranji nivo kapele je precej višji od okoliškega terena in tu meri višina sten 340 cm. Zid je iz lomljenca, povezanega z močno malto, vendar je zidava amorfna in časovno neopredeljiva. Na vogalih je zid utrjen z rezanimi bloki iz trdega in odpornega peščenjaka, ki so sestavljeni po načinu šivanih oglov. Bloki so različno veliki, precej ploščati in delno sestavljeni na značilno atektonski, predromanski ali zgodnjeromanski način. S svojimi širšimi ploskvami pogosto ne ležijo vodoravno, ampak so postavljeni navpik, zato delujejo predvsem kot dekorativna obloga. Zidava je neurejena zlasti v spodnjem delu in vzbuja vtis, da je stavba recentno pozidana. Stene so gladke, ometane, brez talnega zidca in pristrešnega venca. Zahodna fasada ima trapezasto čelo, streha je dvokapna, s čopom. Nad polkrožno sklenjenim portalom v zahodni steni je lesen strešni stolpič s piramidasto kapo. Členjeni sta samo zahodna in južna fasada. V zahodni fasadi je polkrožno sklenjen portal, do katerega drži troje kamnitih stopnic, na južni pa tri okna. Srednje je pokončno pravokotno s kamnitim okvirom, ki ima posnete vse štiri robove, levo in desno od njega je po eno manjše polkrožno okence z ozko režo na sredi. V steni desno od portala, približno poltretji meter nad tlemi, je okoli 50×40 cm velika zazidana odprtina, v kateri je bila do nedavna vzdvana kamnitna reliefna figura, ki je začasno deponirana v Posavskem muzeju v Brežicah.

¹ F. Stele, *Vorromanisches aus Slowenien, Carinthia I.*, Celovec 1953, p. 310—325.

Sl. 1—2 Pročelje kapele z odprto ločno preklado in (desno) predromanska struktura severozahodnega vogala ladje
 Fig. 1—2 Façade of the Chapel with the open arch transverse and (on the right) the Pre-Romanesque structure on the north-west

K ladji se na vzhodni strani prislanja prezbiterij. Cezura ob stiku kaže na njegov poznejši nastanek. Prezbiterijevi vzdolžni stranici sta približno za polovico daljši od stranic tristranega sklepa. Južna stena teče v isti črti z južno steno ladje, severna je zamaknjena navzven za 45 cm. Prezbiterij obdaja talni zidec, ki se na južni strani v smeri proti ladji počasi zlije s steno. Na vrhu ima preprost, poševno prirezan fabion. V južni in jugovzhodni stranici sta polkrožni, z obeh strani poševno v steno vrezani okni, na južni pa še kamnit portal z živimi robovi in ravno preklado, ki je skupaj s konveksnima konzolnima nosilcema izklesana iz enega kosa peščenjaka.

Notranjščina kapele ustreza podobi, ki jo kaže zunanjščina. Ko stopimo skozi portal v notranjščino, se ostenje vhoda ob straneh nekoliko poševno razširi, preklada nad odprtino pa je ravna, oblikovana iz lesenega trama. Ladja je v notranjosti pravokotnik, ki meri $2,88 \times 3,65$ m. Na južni strani je predrta z okenskimi odprtinami, ki smo jih omenili že pri opisu zunanjščine, v prezbiterij pa se odpira s polkrožno usločenim, ostrorobim slavolokom. Tlak je cementen, ostrešje odprto. Sledov domnevnega starejšega ravnega stropa ni videti. Prezbiterij, ki je nekoliko pomanknjen iz osi in je obenem skoraj 60 cm širši od ladje, osvetljujeeta dve okni. Okni imata kamnitna, polkrožno sklenjena, žlebljena okvira. Na južni stranici je ostenje stranskega vhoda, ki ni več v funkciji. Tlak je cementen in v isti višini s tlakom ladje, v njem so označeni temelji starejšega, ob arheoloških raziskavah ugotovljenega pravokotnega kora. Obok je rebrast. Rebra, ki rastejo iz geometričnih kamnitnih konzol v vogalih sten, so grobo klesana iz peščenjaka in z obeh strani enojno žlebljena. Na temenu oboka se spiralasto stikajo v okroglem sklepniku z reliefno, rustikalno izdelano šesterokrako zvezdo oziroma rožo.

Na ladijskih stenah je šest v fresko tehniki naslikanih posvetilnih križev, obenem pa so vse ladijske stene skupaj z notranjim vogalom slavaloka rustično poslikane. Slikar je z ostrim predmetom v še moker omet najprej vrezal shemo rustične mreže, nato pa vrezane linije prevlekel s centimeter širokimi črtami zemeljsko rdeče barve. Poslikava, ki sega od tal do vrhnjega roba sten in seže tudi v ostenja starejših polkrožnih okenc, je prevlečena z recentnim beležem rožnate barve, ki je prekril prvotno belo podlago.

V prezbiteriju je poslikana samo severna stena. Tu je neznan slikar v drugi polovici 17. stoletja v slabi secco tehniki naslikal podobo Matere božje z detetom, ki je močno oksidirana. Slika je po kakovosti na obrtni ravni. Rebra so očiščena do kamna in ne kažejo sledov stare polihromacije.

PREGLED LITERATURE

Kapela sv. Jurija je bila že večkrat bodisi v celoti bodisi s svojimi arhitekturnimi detajli predmet znanstvene obravnave. V tem pregledu se bomo omejili le na najpomembnejše avtorje, skušali bomo povzeti njihove teze in hipoteze ter se do njih opredeliti.

Prvi je opozoril na kapelo Avguštin Stegenšek.² Za njen najstarejši del ima gotski prezbiterij, h kateremu so pred letom 1651 prizidali ladjo z lesenim stropom. Na njenih podbojih so vsekane črke »od človeka, ki ni znal čitati in je vse pokvaril«. Kamnitna plošča na zunanji steni naj bi predstavljala Zve-ličarja.

France Stele, ki je še leta 1924 menil, da naši »ohranjeni spomeniki vsaj v vidnih in spoznanih delih ne gredo dalje kot do XI. stoletja nazaj«,³ je tri desetletja pozneje v posebni študiji obdelal našo predromansko arhitekturo oziroma njene ostanke in v njej prisodil vidno mesto Jurijevi kapeli.

Poslikavo ladje z vodoravnimi in navpičnimi črtami, ki sestavljajo pravokotna polja, postavlja v 13. stoletje. Portala ne datira posebej, vendar je iz konteksta razvidno, da ga analogno s podrobneje razčlenjenim portalom na Martinovi kapeli šteje za predromanskega. Temeljni dokaz za takšno časovno opredelitev vidi v obeh ločnih prekladah nad podbojema, ki sta izklesani iz ene kamnitne plošče. Glede napisa na prekladi vhoda v Jurijevo kapelo ugotavlja, da teče od desne proti levi, in ugiba o možnosti, da gre za runsko pisavo. Sorodno pisavo vidi tudi na reliefu s človeško figuro, vzdanim na fasadi, ki ga označuje kot predromanskega. V predromanski ali vsaj zelo zgodnjero-man-ski čas postavlja tudi obe polkrožno sklenjeni okenci v južni steni, in sicer na podlagi iz ene deske izrezanih primitivnih okenskih okvirov, vstavljenih v okensko režo.

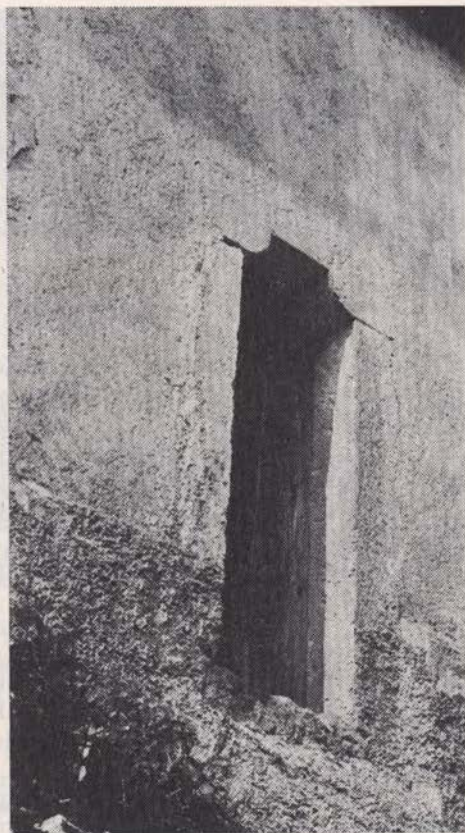
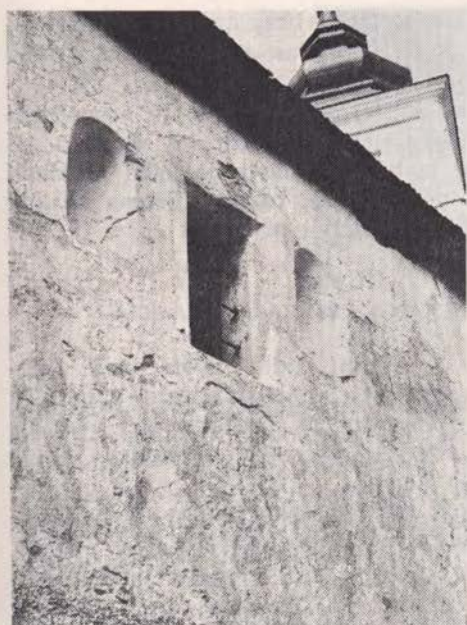
Emilijan Cevc je s pomočjo stilne in ikonografske analize skušal podrobneje opredeliti reliefno figuro z zahodne fasade.⁵ Relief ima elemente orantskega značaja in izraža barbarsko umetnostno komponento. Po njegovem je

² Dr. Avguštin Stegenšek, Svete gore na Štajerskem. Voditelj v bogoslovnih vedah XIV. Maribor 1911, p. 135—136.

³ France Stele, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih, Ljubljana 1924, str. 16.

⁴ France Stele, Vorromanisches aus Slowenien, posebej o Jurijevi kapeli od p. 316 dalje.

⁵ E. Cevc, Dvoje zgodnjerednjeveških figuralnih upodobitev na slovenskih tleh. Arheološki vestnik II/1, Ljubljana 1952, p. 214 sq.

Sl. 3—4 Južna stena kapele s predromanski-
skima okencema in poznogotski por-
tal v južni steni prezbiterija

Fig. 3—4 South wall of the Chapel with the
two Pre-Romanesque windows and
the Late-Gothic portal

nastal proti koncu tisočletja, »ko so se v prvi polovici osmega stoletja še živi ostanki naturalizma in plastične modelacije začeli odmikati v devetem stoletju abstraktnemu značaju, v katerem je reliefnost vedno bolj odmirala, pridobivala pa igra obrisnih črt na gladkem ozadju«. Cevc reliefa vsebinsko ne opredeli, pri znakih ob figuri pa ugiba, če gre res za pravo pisavo. Ob napisu na ločni prekladi nad portalom zavrača možnost, da gre za katerega izmed runskih sistemov.

Na Steletovih in Cevčevih dognanjih v veliki meri temelji vse poznejše pisanje o Jurijevi kapeli. Marijan Zadnikar povzema Steletove teze in obenem hipotetično predpostavlja obstoj apsida kot prednice današnjega gotskega kora.⁶ Podobno ocenjuje kapelo v svojih topografskih zapiskih Jože Curk.⁷

V novejšem času je o problematiki Jurijeve kapele obsežneje pisal Josip Korošec mlajši.⁸ Sestavek prinaša vrsto novih, v precejšnji meri hipotetičnih pogledov na svetogorsko problematiko in posebej na situacijo glede kapele

⁶ M. Zadnikar, *Romanska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1959, p. 46.

⁷ J. Curk, *Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah*. Topografsko gradivo VI, Celje 1967, p. 64—65.

⁸ J. Korošec *jun.*, Sv. Jurij in sv. Martin na Svetih gorah na Bizeljskem v predromanski dobi, *Arheološki vestnik XXI-XXII*, Ljubljana 1970—1971, p. 195 sq.

sv. Jurija. Prvotna stavba naj bi bila pravokotna in brez apside ter nižja od današnje. Rabila je za grobno kapelo, nastala pa je na prehodu med antiko in predromansko dobo v 5. ali 6. stoletju.

Gornjemu mnenju je pritegnila tudi Paola Korošec, ki se je natančneje pomudila predvsem pri reliefni plošči.⁹ Njen nastanek datira v konec 5. ali prvo polovico 6. stoletja. Iz tega časa naj bi bil tudi napis na ločni prekladi, sestavljen iz podobnih pismenk, kot jih najdemo na reliefu. Večina znakov je podobna »nedognanemu prazgodovinskemu sistemu pisanja«.

UMETNOSTNOZGODOVINSKA OZNAKA IN VALORIZACIJA

Razhajajoča se stališča raziskovalcev o prvotni podobi svetogorske Jurijeve kapele zahtevajo konservatorjevo opredelitev do postavljenih dilem. Ta opredelitev se seveda ne more razrasti v vsestransko utemeljeno, z analogijami in komparacijami podprto študijo, zavrniti pa mora prenačljene ocene in ločiti dokazljiva dejstva od hipotetičnih mnenj.

Zgodovinski viri, ki govore o najstarejši preteklosti Svetih Gora, so skopi. Šele leta 1251 se imenuje Gora svete Marije Device pri Kunšperku — »Mons sancte Marie virginis apud Chungesperch«¹⁰ in nato leta 1265 Marijina cerkev — »Unsere Frau am Berg«.¹¹

Kapelo sv. Jurija pa viri skupaj z drugimi svetogorskimi kapelami prvič omenjajo šele leta 1545.¹² Še sredi 17. stoletja je imela samo stara, ozka okenca;¹³ potemtakem so šele v naslednjih letih prebili novo pravokotno okno sredi med obema prvotnima linama, ki so ju tedaj zazidali. Leta 1667 so v prezbiteriju postavili novi, še ohranjeni oltar.¹⁴ Za časa Ignaca Orožna je imela ladja raven lesen strop.¹⁵

Viri nam torej ne dajejo dosti opore za opredelitev objekta. Tako nam preostane le kritična analiza stavbnih sestavin, ki nam mora odgovoriti na vprašanja o njegovem nastanku in stavbnem razvoju.

Vsi raziskovalci soglašajo, da je ladja najstarejša sestavina kapele. Ko je France Stele opredelil stilne značilnosti njenih arhitekturnih členov in značaj njene zidave, je s tem implicite že postavil tudi tezo, da je prvotna ne le v svojih najstarejših stavbnih sestavinah, portalu in obeh okencih, ampak tudi v obstoječih razmerjih.

Njegova teza še vedno drži. Zidava vseh sten je do vrha popolnoma enovita, popolnoma enak je značaj vogalnih kamnov, enaka je njihova sestava, uporabljene je isti material. Na nobeni izmed sten tudi ni sledov oken, ki bi bila starejša od obeh ohranjenih predromanskih, zato njun nastanek lahko

⁹ P. Korošec, Še nekaj misli o zgodnesrednjeveški figuralni plastiki v Sloveniji, Arheološki vestnik XXI-XXII, Ljubljana 1970-1971.

¹⁰ A. Stegenšek, o. c., str. 136.

¹¹ Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. II. Abteilung. Die Kirchen und Grafschaftskarte. 1. Teil: Steiermark v. Hans Pirchegger. Dunaj 1940, p. 168.

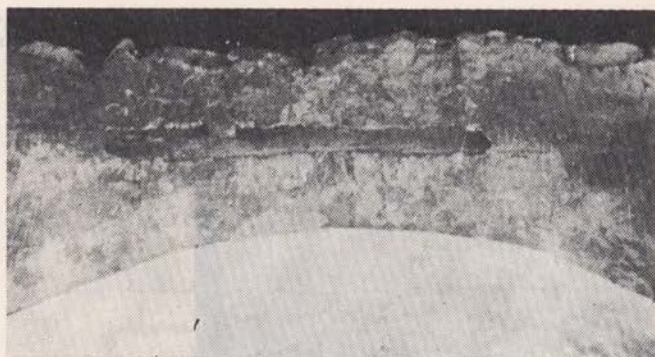
¹² Ibid.

¹³ Stegenšek, o. c. str. 141.

¹⁴ Letnica na oltarni predeli.

¹⁵ »Das Schiff trägt eine getäfelte Decke«. I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant. VI. Teil. Das Dekanat Drachenburg, Maribor 1887, str. 368.

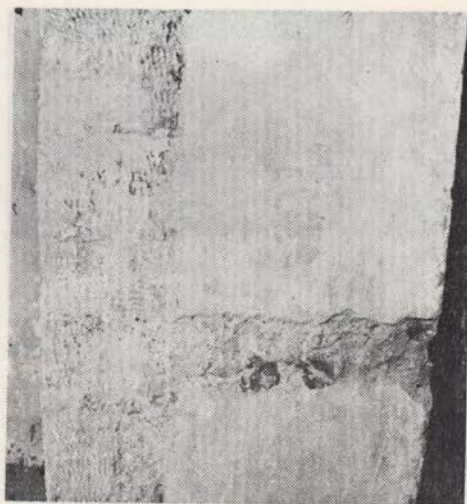
Sl. 5 Vzidani leseni tram nad slavolokom v ladji
Fig. 5 The built-in wooden beam above the triumphal arch in the nave

povežemo samo s časom nastanka enotne in v današnji obliki zasnovane ladje. Obstoj lesenih brun, vzidanih na fasadni in notranji slavoločni steni, nikakor ne potrjuje teze, da so ladjo nekoč povišali, razen tega pa vodoravnih neravnin nikakor ne moremo povezati s hipotetičnim obstojem nekoč nižjega lesenega stropa. Gre za značilen način gradnje srednjeveških objektov, kjer imajo v steno vzidana bruna ali plohi funkcijo povezovalnega elementa. Neravnine, ki se na teh mestih kažejo na stenah, so posledica izsuševanja vzidanega lesa in nimajo nič opraviti s kakršnimikoli stavbnimi fazami. Način povezovanja sten z lesom se je ohranil ves srednji vek. Ni grajske razvaline, kjer v razvaljenem zidovju ne bi opazili sledov takšnih lesenih vezi, ponekod pa so jih uporabljali še pozneje. Tako je bilo pri podiranju zvonikove kape na Svetini leta 1964 ugotovljeno, da so bila pod trikotnimi čeli, na katerih je slonela kapa, vzidana lesena bruna — kapo pa so, kot je arhivalno izpričano, pozidali šele po požaru leta 1714.¹⁶ O enotnem nastanku ladje priča tudi rustična poslikava notranjščine, ki sega do vrha sten. Stele jo je datiral v 13. stoletje, utegne pa biti celo starejša.

Ladja je že od vsega začetka imela apsidno in ni bila nikoli preprosto ravno sklenjena. Natančen ogled slavoloka nam pokaže, da je ta obstajal že od vsega začetka in da vzhodna ladijska stena ni bila šele sekundarno prebita. Ostenje slavoloka je na ladijski strani sestavljeno iz šivanih apnenčevih vogalov, ki so tako homogeno spojeni s steno, da je odveč ugibanje o njihovem poznejšem vzdavanju. Ponuja se torej misel, da je imela cerkev že od vsega začetka tudi pravokotni kor, ugotovljen ob arheoloških raziskavah. Takšen kor bi bil ob upoštevanju znanih analogij — spomnimo se samo cerkve na Krnu blizu Gospe svete na Koroškem — v predromanskem obdobju vsakor možen, vendar je ugotovljeno, da je bil v našem primeru prizidan ladji. To nas navaja k mnenju, da je bila prej na njegovem mestu apsida polkrožne ali podkvaste oblike. Njenih sledov ob arheoloških raziskavah sicer niso odkrili, zato pa imamo za njen nekdanji obstoj druge dokaze. Slavolok namreč ni pozidan v obliki pravilnega, pravokotno v steno vrezanega polkrožnega loka. Njegovi ostenji se v smeri današnjega prezbiterija komaj opazno ožita, njegovo teme pa je na ladijski strani kar za 10 cm višje od temen na prezbiterijski strani. In kar je še pomembnejše: ostenje na prezbiterijski strani ni

¹⁶ I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant IV. Das Dekanat Tüffer, Gradec 1881, str. 251.

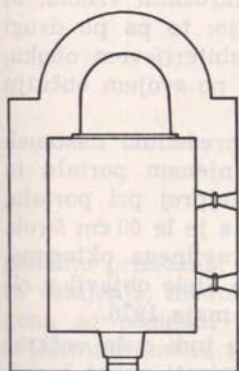

Sl. 6 Sonda v ostenju slavoloka
Fig. 6 A trial trench in the side-wall of the triumphal arch

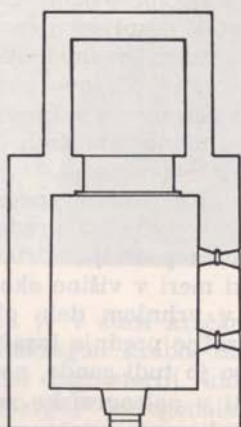
pozidano iz klesancev, kakršne smo opazili na ladijski strani, ampak iz navadnega lomljenca. Če bi predrtina v vzhodnem zidu ladje imela že od vsega začetka funkcijo in značaj slavoloka, bi bil takšen način pozidave njenih vogalov nerazumljiv in nesmiseln. Razložimo si jo lahko samo kot ostanek prvotne, polkrožne ali podkvaste apsido. Ko so apsido zamenjali s pravokotnim korom, vogalov pač niso pretirano skrbno in večje pokrpali z materialom, ki je bil na voljo. Pri tem so uničili tudi večji del freskovne kompozicije v okrogled polju, katerega segmentni del v ohranjeno tribarvno obrobo je v južnem ostenju slavoloka še viden in ga v tej fragmentirani obliki drugače ni mogoče nikakor razložiti. Ker freske zaradi uničenega notranjega polja časovno ni moč opredeliti, ostane zaenkrat odprto vprašanje časa, ko je pravokotni kor zamenjal nekdanjo apsido. Stratigrafija arheološko raziskanih plasti v preziterijevi notranjosti ni odgovorila na to vprašanje.

V svoji prvotni obliki je torej cerkev obsegala kratko, pravokotno ladjo nepravilne oblike s polkrožno apsido. Krita je bila z dvokapno streho, ki se je na fasadni strani naslanjala na trikotno čelo. Vanjo je držal še vedno ohranjeni portal na zahodni fasadi, osvetljevali pa sta jo dve ozki okenski reži z lesenima notranjima okviroma. Ob času posvetitve znotraj ni bila ometana. Maja 1976 napravljene sonde so pokazale,¹⁷ da je bila prvotno opremljena le s posvetilnimi križi. Ti so bili naslikani na posebej za to nanese ne zaplate ometa; najprej so bili vrisani z ostrim predmetom in šestilom in nato obarvani z rdeče rjavo barvo. Poslikava z opisanimi pravokotnimi polji je šele na tankem sekundarnem ometu, kar pa ne izključuje možnosti, da izvira iz časa kmalu po posvetitvi cerkve. Domnevamo lahko, da se jim je s posvetitvijo mudilo in so zato dokončno poslikavo prostora preložili na pozneje. Cerkev je imela tlak iz estriha, ni pa dokazano, da je imela tudi raven lesen strop, o katerem govori literatura. Sporočilo o nekdanjem lesenem stropu izvira šele iz druge polovice 19. stoletja, ob času nastanka pa je kapela lahko imela

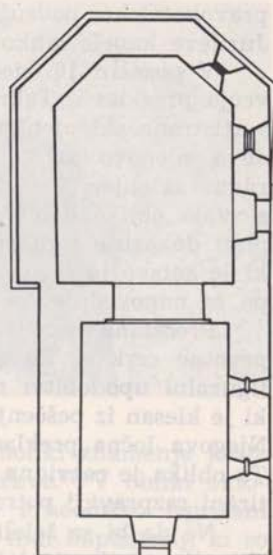
¹⁷ Sonde je ob navzočnosti podpisanega konservatorja napravil prof. France Kokalj iz Ljubljane.

1 faza

2 faza

3 faza

Sl. 7 Tlorisni razvoj kapele sv. Jurija

Fig. 7 Ground plan development of the Chapel of St. George

tudi odprto ostrešje. Spričo velike starosti obravnavane arhitekture in spričo znanih analogij z drugimi zgodnjekrščanskimi oziroma zgodnesrednjeveškimi arhitekturami se nam zdi celo verjetnejše od kraja odprto ostrešje.

Za datacijo prve prezidave Jurijeve kapele, ko je prvotno apsido nadomestil pravokoten kor, nimamo nobene opore. Apsida je element sakralne arhitekture, ki ga poznamo od pozne antike dalje. Starokrščanski cerkvi z apsidalnimi sklepi so našli v Velikih Malencah na Dolenjskem¹⁸ in na Vranju pri Sevnici,¹⁹ za obdobje zgodnjega srednjega veka je dokazana cerkev z apsidalnim sklepom na Bledu,²⁰ v isti čas pa sodi bržčas tudi prvotni apsidalni sklep cerkve sv. Jurija na Šentjurskem hribu blizu Tržišča na Dolenjskem.²¹ Polkrožne apside nato srečujemo v naši sakralni arhitekturi vse do konca 13. stoletja. Drugače je s pravokotnimi kori. Ti utegnejo biti še predromanski, kot npr. ostanki temeljev pravokotnega kora v matični župnijski cerkvi sv. Petra v Bistrici ob Sotli,²² lahko pa izvirajo celo iz gotske dobe, kot priča

¹⁸ Prim. B. Jarša, Začasno poročilo o izkopavanjih na Gradišču pri Velikih Malencah. Glasnik muz. društva 10, Ljubljana 1929.

¹⁹ Peter Petru, Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 52. Ljubljana 1975, sl. str. 16/17.

²⁰ Vinko Šribar, Blejski otok — oris zgodovine. Bled, brez navedbe letnice izdaje. Prim. posnetke tlorisov na str. 12 in 16.

²¹ Prim. Ivan Stopar, Topografija sakralnih spomenikov v občini Sevnica. Terenski zapiski. Celje, 1974. Tipkopis v Zavodu za spomeniško varstvo Celje, str. 162.

²² Ivan Stopar, Konservatorsko poročilo. Varstvo spomenikov XVII-XIX/2. Ljubljana 1975, str. 140.

pravokotni kor podružnice sv. Florijana v Sevnici iz leta 1443.²³ Pravokotni kor Jurijeve kapele lahko torej le na splošno datiramo v romansko dobo.

V poznem 16. stoletju je cerkev doživela svojo drugo in obenem zadnjo večjo prezidavo. Takrat so podrli pravokotni romanski kor in ga zamenjali s tristrano sklenjenim gotskim prezbiterijem. Ta prezbiterij je, vsaj kar zadeva njegovo arhitekturo, ostal nespremenjen do danes in ni bil nikoli ravno sklenjen. Že od vsega začetka je imel okenci s polkrožnim vrhom, ki s svojo obliko določno opravičujeta njegovo pozno datacijo; to pa po drugi plati dokazuje tudi rustikalno zasnovano rebrovje na prezbiterijevem oboku, ki je gotsko le še po svojih formalno tehničnih elementih, po svojem občutju pa že napoveduje čas nastopajoče renesanse.

Preostane nam še naloga, da časovno podrobneje opredelimo nastanek prvotne cerkve. Tu se moramo pomuditi predvsem pri njenem portalu in figuralni upodobitvi na kamnu s pročelja. Ustavimo se najprej pri portalu, ki je klesan iz peščenjaka in ki meri v višino okoli 200 cm, a je le 60 cm širok. Njegova ločna preklada ima v vrhnjem delu obliko nepravilnega oktogona. Ta oblika je razvidna iz fotografije prednje fasade, ki jo je Stele objavil v citirani razpravi,²⁴ potrdile pa so jo tudi sonde, napravljene maja 1976.

Ne da bi se želeli spuščati v paleografske razprave, je tudi o že večkrat objavljenem in zazdaj še neprebranem napisu potrebno zapisati nekaj besed, zlasti ker se posamični avtorji, ki opredeljujejo starost kapele, sklicujejo tudi na ta napis, ki naj bi bil po značaju prazgodovinski. Da pisava ne more biti runska, ki ne pozna okroglin, je ugotovil že Kabell,²⁵ prav tako pa je najbrž odveč dokazovati, da tudi z ugibanji o sorodnosti nekaterih znamenj z etruščansko pisavo ne bomo prišli daleč. Iskati moramo torej v drugi smeri. Prof. Jurij Rojs iz Celja me je pred leti opozoril na možnost, da se napis, če ga obrnemo narobe, v starocerkveni slovanščini glasi: »Verojon v bog!« (Poenstavljena transkripcija.) Stvar filologov je, da to oceno sprejmejo ali zavrnejo, nedvomno pa drži, da pri obrnjenem napisu prepoznamo vrsto znamenj. Po grško slovenskem abecedarju je prva črka nedvomno v, tretja r, četrta o itd.

Znašli smo se v svetu ugibanj in domnev, v času, za katerega le predpostavljamo, da ni bil kulturno mrtev. Smo v bližini Kocljeve Panonije in v Žitju Konstantina beremo: »Ko pa je prebil štirideset mesecev v Moravi, je šel posvetit svoje učence. Sprejel ga je med potjo Kocelj, knez panonski, in je močno vzljubil slovenske knjige, se jih naučil in mu dal do 50 učencev, da bi se učili...«²⁶ Četudi gre za hagiografski tekst, so nekatera sporočila avtentična in jim lahko verjamemo. Je potemtakem nemogoče, da gre pri svetogorskem napisu za lokalno različico staroslovenske pisave?

K za zdaj še nepreverjeni Rojsovi domnevi pa se moramo še enkrat vrniti. Besede, ki jih je bil prebral, niso neke naključne besede. Gre za prvi del obrednega rekla, s katerim so od pradavnih časov krstili in tako sprejemali v krščansko občestvo. Ločna preklada na našem portalu je na vrhu okto-

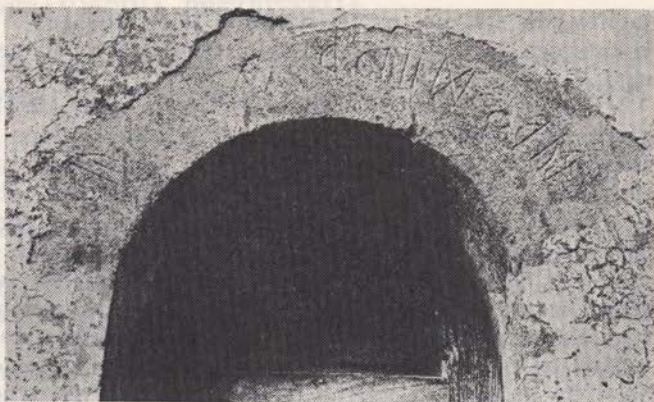
²³ *Ivan Komelj*, Sevnški grad in lutrovska klet. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 20. Ljubljana 1969, str. 21.

²⁴ *Stele*, o. c., sl. 7 na str. 317.

²⁵ Seminar für Nordische Philologie und Germanische Altertumskunde, Universität München. Nepopolni naslov je citiran po *Paoli Korošec*, o. c. str. 257, op. 22.

²⁶ *Franc Grivec*, Žitja Konstantina in Metodija. Cvetje iz domačih in tujih logov 8. Celje 1936, str. 84.

Sl. 8 Ločna preklada nad vhomom v kapelo sv. Jurija
 Fig. 8 Arch transverse above the entrance to the Chapel of St. George

gonalno prirezana, oktagon pa je v stari krščanski simboliki znamenje krsta in vstajenja, medtem ko je heksagon simbol matere cerkve.²⁷ V obliki oktogona so pozidani poznoantični baptisteriji, kakršni so arheološko izpričani v Carnuntumu in na Hemmabergu,²⁸ oktogonalen pa je tudi baptisterij, ki so ga pred nedavnim izkopali ob starokrščanski cerkvi sv. Martina v Pridrazi.²⁹ Pri tem seveda ne smemo prezreti, da imajo piscine v vseh naštetih baptisterijih heksagonalno obliko, medtem ko je naša preklada oktogonalna, to pa jo povezuje z obliko romanskih krstnih kamnov, v velikem številu ohranjenih po srednjeevropskih cerkvah. Ne da bi hoteli prejudicirati ugotovitve poznejših podrobnejših raziskav, lahko domnevamo, da je tudi naša preklada v svoji prvotni funkciji ostanek nekdanje piscine ali krstnega kamna, ki je nemara imel svoje mesto v cerkvi, tam, kjer so ob arheoloških raziskavah ugotovili zemeljsko poglobitev, obloženo s kamnitimi ploščami. Njena preprosta nepravilna oblika bi pričala prav o prehodnem času pokristjanjevanja Slovencev in v tem sklopu bi imel tudi domnevni obredni rek svoj smisel in opravičilo.

Misel na kulturni krog, v katerem sta delovala slovanska apostola Ciril in Metod, se nam vsiljuje tudi ob klesani figuri s fasadne stene, ki je doslej še nepojasnjena tako kot pisava. Po izidu citirane Cevčeve študije je bila na Češkem velika razstava, ki je svetu na novo predstavila bogastvo stare velikomoravske kulture. Znanstveni svet je bil presenečen, ko so odkrili kar šestnajst zidanih cerkva iz 9. stoletja, saj je dotlej tudi tam prevladovalo mnenje, da je bila sakralna arhitektura tega zgodnjega časa še pretežno lesena.³⁰ Za naše razmišljanje so posebej pomembni ob arheoloških izkopavanjih najdeni reliefni figuralni obeski. Zlasti zanimiva sta dva kovinska okova iz Mikulčic.³¹ V obeh primerih gre za linearno oblikovani figuri v orantski drži, od katerih vsaka po svoje spominja na svetogorski relief. Tokrat se ne bomo spuščali v podrobnejše stilno kritične primerjave. Omejimo se lahko na ugo-

²⁷ Prim. Rudolf Noll, *Frühes Christentum in Österreich von den Anfängen bis um 600 nach Chr.* Dunaj 1954, str. 112.

²⁸ Noll, o. c., sl. str. 77 in 111.

²⁹ Načrt v arhivu Zavoda za zaščito spomenika kulture v Zadru.

³⁰ Vystavka Velikaja Moravija. Katalog razstave. Izdala češkoslovaška akademija znanosti. Praga 1964, str. 9.

³¹ Ibid., prilogi XVII in XXX.

tovitev, da sta oba okova datirana v 9. stoletje, to pa je okvirno tudi čas, v katerega je Cevc postavil našo, po izvedbi pač nekoliko preprostejšo figurino.

Če povzamemo naše razmišljanje, se nam kapela sv. Jurija pokaže kot preprosta, neambiciozna arhitektura karolinške dobe. V ta čas sodi tako njena zasnova kot še vedno problematična ločna preklada in reliefni kamen. Če sprejmemo domnevo, da sta tako preklada kot relief na današnjem mestu v sekundarni legi, vzdana kot spoliji, to samo pomeni, da lahko datiramo njun nastanek nekaj desetletij nazaj, po vsem sodeč v sredino ali drugo polovico 9. stoletja, medtem ko je arhitektura kapele v svoji prvotni obliki še vedno iz predromanske dobe. Dokler bo sočasno domače primerjalno gradivo tako skromno, bo bržčas vsak nadaljnji poskus natančnejše datacije le hipotetičen, zato nam za zdaj ne preostane drugega, kot da se zadovoljimo s sicer nekoliko ohlapno, a vseeno dovolj zanesljivo časovno opredelitvijo.

PROGRAMSKA IZHODIŠČA OBNOVE

Program obnove in prezentacije Jurijeve kapele mora temeljiti na strokovnih spoznanjih, do katerih smo se dokopali z analizo objekta. Stavba naj bo urejena tako, da bodo enakopravno zastopane vse njene historične komponente, da pa bo obenem obvarovana estetska ubranost celote. Program bo zato skušal postaviti temeljna izhodišča, ki jih velja pri obnovi upoštevati.

ZUNANJŠČINA

Obnovili naj bi jo v gladkem, apnenem, zaglajenem ometu. V vrhnjem ometu nad tanko izravnalno podlago naj v mešanici iz drobnega, ostrega dolomitnega peska ne bo več kot 10 % primesi iz belega cementa. Pri tem naj bi po možnosti ohranili kar največ starega, dosedanjega ometa, kolikor ta ni popolnoma dotrajan. Kamnitne člene — šivane vogale, okvir portala itn. naj bi obravnavali tako, da ostanejo vidni njihovi obrisi ob stiku z zidom. Omet naj bi nanесли na steno v isti ravnini s kamnoseško obdelanimi členi — sestavinami. Kamnitne dele bi zavarovali z ustrezno kemično impregnacijo (Wackerjevi silikonski preparati). Enako naj bi obravnavali ločno preklado portala, ki naj se ohrani in situ ter z bakreno strešnico zavaruje pred atmosferilijami. Reliefno figuro na fasadi naj nadomesti odlitek. Leseni nadstrešni stolpič bi impregnirali s sadolinsom.

NOTRANJŠČINA LADJE

Na stenah bi odstranili recentni belež, nato očistili in fiksirali geometrično poslikavo z naslikanimi pravokotniki. Izluščili bi posvetilne križe in nakazali prehode med prvotnim ometom pod križi in ometom s poslikavo. Pri tem bi zaprli tudi s sondami odprte zidne ploskve, ki bi jih prej fotografsko dokumentirali (ostenje predromanskega okenca, ostenje vhodnih vrat in vogal slavoloka).

NOTRANJŠČINA PREZBITERIJA

Obnovili bi prvotni beli omet, obenem pa restavrirali zgodnjebaročno slikarijo na severni steni. Rebra, na katerih ni več sledov prvotne polihromacije, ostanejo neposlikana.

TLAK

Zaradi predvidene frekventiranosti prostorov ni potrebna rekonstrukcija apnenega estriha. Namesto njega bi v ladji in prezbiteriju namestili tlak iz dvojno žgane opeke, klinkerja. V tlaku bi z režami nakazali tloris ugotovljenega pravokotnega kora in poglobitve v ladji, kjer je domnevno mesto stare piscine oziroma krstnega kamna. Opečni tlak bi po namestitvi in fugiranju reg s črno obarvano malto lahko zbrusili, da bi tako poudarili njegov neavtentični značaj.

STROP

Leseni strop v ladji je izpričan šele ob koncu 19. stoletja, nobenih dokazov pa ni, da je obstajal že ob času, ko so kapelo pozidali. Nasprotno: analogije pričajo o tem, da je bilo v ladji od kraja odprto ostrešje. Vsak poskus rekonstrukcije lesenega stropa je zato tvegan in obenem nepotreben, saj ne more ničesar prispevati k dokumentarni pričevalnosti prostora in njegovi estetski zaokroženosti. Zato predlagamo, da ostane ostrešje odprto, lesene dele pa bi impregnirali s temno rjavim sadolinsom. Z istim preparatom je treba impregnirati tudi lesena okvira v predromanskih okencih. Tovarniško številko preparata sporazumno določita arhitekt in konservator.

NOTRANJA UREDITEV

Potekala naj bi po načrtu arhitekta. Muzejske eksponate bi lahko razstavili v ostenju južnih vrat v prezbiteriju, ki bi jih zazidali s tanko opečno steno, tako da ostane njihov profil viden z zunanje strani. V ladji bi na posebnem podstavku razstavili originalno reliefno predromansko figuro s fasadne stene in jo zavarovali s steklom. Ob podstavku bi na panoju ponazorili stavbno zgodovino objekta.

OPOMBA

Pred pričetkom obnovitvenih del kaže na objektu opraviti še nekatere raziskave, ki naj pripomorejo k natančnejši in tehnično zanesljivi opredelitvi njegove starosti. Tako naj bi kemično analizirali malto iz reg hipotetične prve in druge faze stavbnega razvoja, po potrebi pa napravili dodatno arheološko sondo na vzhodni strani slavloloka, da bi preverili morebitne ostanke temeljev prvotne polkrožne apside, iz zahodne in vzhodne stene ladje pa naj bi za radio-karbonsko analizo izluščili po en kos bruna.

ŠENTJURSKI HRIB NAD TRŽIŠČEM NA DOLENJSKEM

Marijan Zadnikar

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 726.54.033.44(497.12 Šentjur. hrib — Tržišče)

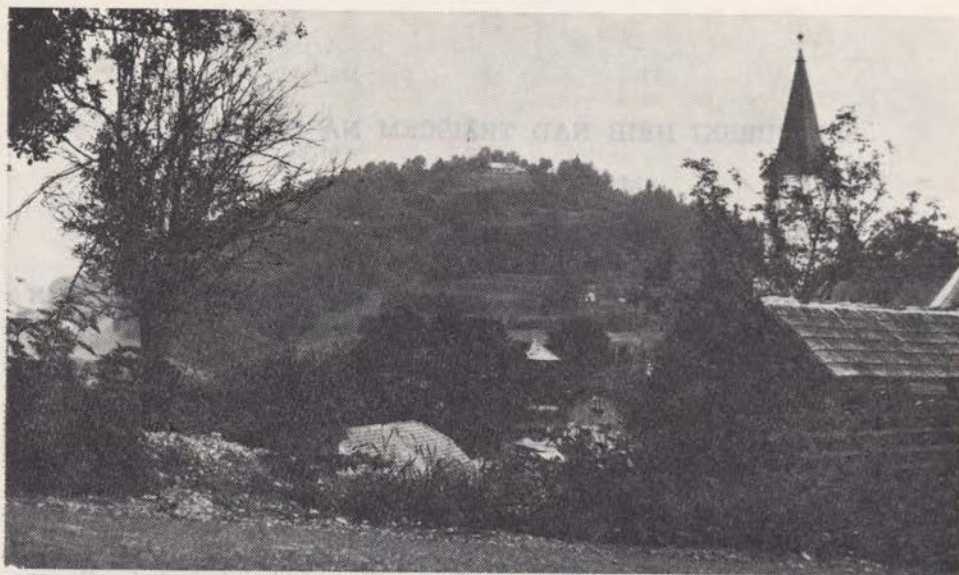
ŠETJURSKI HRIB NEAR TRŽIŠČE IN LOWER CARNIOLA

IZVLEČEK

V okviru raziskav izbranih spomenikov romanske arhitekture v Sloveniji je bila arheološko preiskana podružna cerkev sv. Jurija na Šentjurskem hribu nad Tržiščem na Dolenjskem. Objekt leži v arheološko bogatem okolju z najdbami od prazgodovine do Rimljanov. Srednjeveška cerkev obsega pravokotno ladjo in ožji, kvadratični prezbiterij, ki je obokan s križnim obokom z rebri kvadratnega profila pod vplivom obočne arhitekture kartuzijanske cerkve v Jurkloštru (Gairach) iz leta 1227. Strelni lini podobno okence v ladji je starejše od tega prezbiterija, zato je bilo treba stavbo preiskati. Z izkopom je bila v prezbiteriju ugotovljena polkrožna apsida, ki jo je v 13. stoletju zamenjal sedanji poznoromanski prezbiterij, ki je značilen za ozemlje »laškega gospostva«. Z njim je »Štajerska« v okviru politične in cerkvene upravne enote posegla na Kranjsko. Rezultat raziskave je torej zanimiv stilno razvojno in v pogledu umetnostne geografije kot ponoven dokaz, da je v tem kulturnem prostoru polkrožna apsida starejša od kvadratičnega ali pravokotnega prezbiterija.

Within the framework of the investigations made into the selected monuments of the Romanesque architecture in Slovenia there has been archeologically investigated the branch church of St. George in Šentjurski hrib near Tržišče in Lower Carniola. The construction lies in an archeologically rich environment with finds from the prehistory to the Romans. The mediaeval church includes the rectangular nave and a narrower, square presbytery, arched with a cross vault with ribs of a square profile, under the influence of the Carthusian church architecture of Jurklošter (Gairach), dating from 1227. The small nave window, similar to an embrasure, is older than the presbytery, and for that reason the construction had to be examined. After the excavation there has been found, in the presbytery, a semi-circular apse, replaced in the 13th century by the present Late-Romanesque presbytery, a characteristic feature of the "seignory of Laško". Through it "Styria", with the framework of the political and ecclesiastical administrative unit, reached in Carniola. The result of the investigation made is, therefore, interesting from the style development and artistic geographical aspects.

V okviru raziskovalne naloge »Srednjeveška monastična arhitektura in izbrani spomeniki romanske arhitekture«, ki jo že nekaj let zapored sofinancira Raziskovalna skupnost Slovenije, je bila leta 1976 preiskana podružna cerkev sv. Jurija na Šentjurskem hribu v župniji Tržišče. Položaj cerkve na izrednem razgledišču 376 m visokega osamelega hriba navaja na misel, da je verjetno že zelo zgodaj vabil k varni naselitvi, saj je bil prikladen tudi za obrambo. Vsa širša okolica bližnje Kaplje vasi je namreč znana po svoji neprekinjeni poselitvi od prazgodovine dalje, ki jo dokumentirajo gomile, ognili pa se je niso niti Rimljani, saj so prav tod našli njihove grobove z značilnimi hišastimi žarami. Leta 1953 je pisec tega poročila našel tudi na

Šentjurskem hribu samem v zrušenem cerkvenem obzidju rimsko nagrobno ploščo iz sredine 3. stoletja,¹ ki je na vrh hriba bržčas niso pripeljali od drugod.

Po stavbni plati je cerkev sv. Jurija, čigar patronstvo že samo govori za ne zelo pozen srednji vek, opozorila nase s tlorisom, katerega je prvi posnel župnik in konservator Fran Avsec, ki je zanesljivo izmeril mnoge stare cerkve na Kranjskem. Ta tloris kaže stavbo s pravokotno ladjo in s kvadratičnim prezbiterijem, ki je obokan z močnimi rebri kvadratičnega prereza (22×22 cm) s posnetimi robovi, kar je že Avsca spomnilo na podobne oboke »v korkvadratu na Rodežu in v Svibnju«. Za romansko cerkev s kvadratičnim prezbiterijem sta jo po Avscu označila še Francè Stelè² in Jože Gregorič.³ Ob sistematičnem študiju romanske arhitekture v Sloveniji pa se je dalo kvadratni prezbiterij z značilnim »zgodnjim« rebrastim obokom brez sklepnika dobro uvrstiti v »laško skupino« in ga časovno postaviti v prvo polovico ali proti sredini 13. stoletja.⁴ Že ob prvih raziskavah spomenika leta 1952, ko je bilo v južni ladijski steni odkrito dotlej zazidano, strelni lini podobno okence, je vzbudila pozornost primerjava med njim in med okni v poznoromanskem prezbiteriju, ki je navajala na misel, »da imamo opraviti s starejšo ladjo, ki je imela poprej polkrožno apsidno, kar bi bilo za to ozemlje tudi pravilo in katero naj bi po letu 1200 nadomestil sedanji »štajerski« prezbiterij«.

¹ J. Šašel: Epigraphica, Arheološki vestnik XI-XII, 1960/61, 205.

² Zbornik za umetnostno zgodovino XIV, 1936/37, 57.

³ »Umetnost na Dolenjskem«, rokopis za Kroniko 1941 ter »Srednjeveška cerkvena arhitektura v Sloveniji do leta 1430«, Zbornik za umetnostno zgodovino, Nova vrsta I, 1951, 20.

⁴ M. Zadnikar: Nekaj misli in ugotovitev ob terenskem proučevanju romanske arhitekture v Sloveniji, Varstvo spomenikov IV, 1953, 35; isti: Problem »laške skupine« v naši poznoromanski arhitekturi, Zbornik za umetnostno zgodovino, Nova vrsta V-VI, 1959, 209; isti: Romanska arhitektura na Slovenskem, Ljubljana 1959, 223 in v več kasnejših objavah.

Sl. 1—2 Šentjurski hrib — panorama (str. 38) in pogled na cerkev s severovzhodne strani

Fig. 1—2 Šentjurski hrib (hill) — the panorama (p. 28) and the view of the church from the north-east side

Umetnostno geografsko je namreč kvadratični prezbiterij kot oblika romanskega oltarnega prostora na bivšem Kranjskem, ki pozna pretežno polkrožne apside, razmeroma osamljen in ga je mogoče zgodovinsko razložiti z vplivom »Štajerske«, ki je posegla čez Savo na kranjsko stran z ozemljem laškega gospostva in savinjskega arhidiakonata. Le tako je v tem geografsko omejenem delu Dolenjske mogoče razložiti pojav romanskih stavb z značilnimi poznoromanskimi rebrastimi oboki (Svibno, Rodež, Tržišče, Šentjurski hrib, Gorenji Mokronog), kakršne srečujemo na štajerski strani (Laško, Loka) in ki imajo svoje izhodišče v leta 1227 posvečeni cerkvi kartuzije v Jurkloštru, ustanovi Babenberžana Leopolda VI., ki je take oboke kot popolno novost v našem takratnem gradbenem vzdušju posredoval iz nižjeavstrijskega kulturnega prostora.

V okviru že omenjene raziskovalne naloge je bilo mogoče leta 1976 z izkopavanji in dodatnimi sondiranjmi potrditi domnevo izpred 25 let o stavbnem razvoju in kar dveh gradbenih fazah iz časa romanike ter spomenik sam uporabiti za najpričevalnejši vir njegove stavbne zgodovine. Arhivski viri in drugi zgodovinski podatki o tej cerkvi za zgodnejši čas namreč povsem odpovedo, saj cerkev sv. Jurija na Šentjurskem hribu pri Tržišču na Dolenjskem listine omenjajo komaj v poznem srednjem veku. Posredno jo omenja neka turjaška listina 13. 3. 1426, ki navaja »Sand Jorgen perg«.⁵ Z imenom hriba, na katerem stoji, je cerkev sv. Jurija spet posredno omenjena dne 13. 11. 1451 v neki pleterski listini, ko je Johannes iz Mokronoga prodal priorju Hilariju tri hube pod Šentjurskim hribom,⁶ neposredno pa se cerkev kot »gotzhaws zw sand Jorgen« prvič omenja komaj leta 1447,⁷ kar sicer dokumentira obstoj te cerkve v 15. stoletju, vendar je njena stavba nekaj stoletij starejša.

⁵ MMVK 20, 1907, 203; M. Kos: Gradivo za historično topografijo Slovenije I, 1975, 206.

⁶ MMVK 14, 1901, 66; M. Kos: Gradivo za historično topografijo Slovenije I, 1975, 206 in II, 1975, 594.

⁷ M. Kos: Gradivo za historično topografijo Slovenije II, Ljubljana, 1975, 594

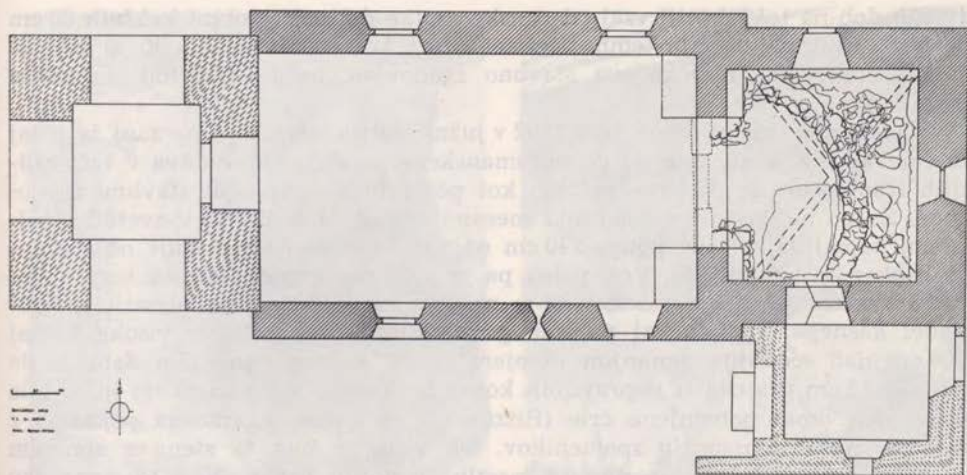

Sl. 3—5 Notranjščina pred in med izkopavanjem; spodaj: izkopana polkrožna apsida

Fig. 3—5 The interior before and during the excavation, below: the excavated semicircular apse

Ko smo iz prezbiterja odstranili neustrezno novo leseno oltarno menzo in tabernakelj ter pobrali v njem kamniti tlak iz lomljenih plošč, ki izvirajo iz bližnjega kamnoloma, se je pokazalo izrazito nasutje, s katerim so v baroku dvignili višino srednjeveških tal do sedanjega nivoja. Sredi prezbiterja smo naleteli na temelj nekdanje zidane oltarne menze, postavljen na nekem zidu, ki poteka v razmeroma velikem loku. Po celotnem odkopu se je pokazalo, da ta ločni zid poteka po vsej širini prezbiterja. Na severni strani prehaja v temelj slavoločne stene, na južni strani pa se pod vrati v zakristijo izgublja v temeljih južne stene sedanjega prezbiterja. Ta apsida je postavljena tako, da je njena simetrala nekoliko pomaknjena proti jugu glede na vzdolžno cerkveno os. Apsidalni zid je na ohranjeni višini debel približno 50 cm in postavljen na nekoliko razširjene temelje, grajen pa je s težnjo po plastenju iz samo obsekanih kosov apnenca, ki so bili na obeh straneh le zastičeni. Ohranjen je največ do višine 60 cm; kjer pa se približa temeljem sedanjega prezbiterja, je prvotni apsidalni zid zaradi njih močno poškodovan. Na zunanji strani njegovega loka se pojavlja vrsta velikih neobdelanih kamnov, se-

Sl. 6 Tloris cerkve na Sentjurskem hribu z vrisano izkopano apsido (risal R. Hribar)

Fig. 6 The ground-plan of the church in Sentjurski hrib, with the drawn in excavated apse

kundarno prislonjenih k apsidalnemu zidu, na katerega so jih zelo verjetno naslonili zato, da bi zadržali nagibanje apsida navzven, ki je še celo pri sedanjosti višini (40—60 cm) njene ohranjene stene zelo očitno. Slabo gradbeno stanje je morda, poleg težnje po posodobitvi, ki ni iznajdba našega časa, narekovalo v 13. stoletju pozidavo novega prezbiterija, ki se je ohranil do danes. Izkopani zidovi segajo nekako do višine ještrla, na katerega so položili kamnite plošče. Prvotnega tlaka ni bilo mogoče nikjer več ugotoviti, čeprav je bil izkopani objekt skrbno očiščen vse do mrtve zemlje. Zaradi vsaj teoretične možnosti, da bi izkopani objekt izhajal iz bistveno starejšega časa, morebiti celo iz kasne antike kot ostanek neke starokrščanske stavbe na tem mestu, so pri raziskavah sodelovali tudi ustrezni arheološki strokovnjaki (dr. Peter Petru s sodelavci), kar je zagotovilo še skrbnejši izkop, temeljitejšo čiščenje izkopanega objekta in njegovo grafično dokumentacijo po že preskušeni metodi.

Poleg tega sistematičnega izkopa so bile še na več mestih zastavljene manjše sonde, ki naj bi pojasnile tlorisno zasnovo prvotne arhitekture. Sonda, ki je potekala pravokotno na južno ladijsko steno prav pod romanskim okencom na zunanjščini, ni pokazala nobenega zidu, ki bi se morebiti povezoval s potekom zlasti na južni strani močno odprtega apsidalnega loka. V tej sondi je bila samo prekopana prst in mnogo že ponovno prekopanih kosti; župnijska kronika iz leta 1881 namreč v »Utrinkih«, povzetih po starih oznanilnih knjigah, med drugim poroča tudi o tem, da je bilo včasih okrog cerkve »starodavno pokopališče«, na katerem so vse do leta 1877 pokopavali zlasti tiste farane, ki niso hoteli ničesar darovati za župnijsko cerkev.

Tudi sonda ob severni zunanjščini ni dala nobenega rezultata. Ko pa smo odstranili del kamnitih plošč tudi v ladji ob njeni severni steni, da bi poiskali morebitne starejše zidove, se je v izrazitem nasutju kakšnih 25 cm pod sedanjim tlakom pokazalo vse polno večjih in manjših kosov neke velike lončene posode iz temne lončenine z močnim robom, ki po mnenju strokovnjakov izhaja menda iz zgodnjega srednjega veka, kar povezuje nepretrganost kul-

turnih dob na tej lokaciji vsaj od rimske antike dalje. V globini kakšnih 60 cm se pod nasutjem začenja temno rumena glina kot sterilna plast, ki ni bila še nikoli prekopana. Kar zadeva stavbno zgodovino, pa je bila tudi ta sonda negativna.

Okenca, ki smo ga odprli leta 1952 v južni ladijski steni in smo zanj že tedaj domnevali, da je starejše od poznoromanskega prezbiterija, dobiva v luči zadnjih izkopavanj še posebno veljavo kot pomemben dokument stavbne zgodovine. Že po obliki in z neznatnimi merami (zunaj 84×47 cm, v svetlobni odprtini komaj 36×8 cm, polica 140 cm od tal) se bistveno razlikuje od romanskih oken v prezbiteriju. Pričevalna pa je tudi neposredna okolica tega okenca. Južna ladijska stena, s katere je na tem mestu v zadnjih desetletjih odpadel kasnejši omet, nekaj pa smo ga poskusno odstranili, je visoka komaj 280 cm nad sedanjim zunanjim nivojem tal. V večjem spodnjem delu je do višine 212 cm grajena iz nepravilnih kosov lomljenca, ki so zastičeni in so bile v še svež omet potegnjene črte (Ritzfugen) na način, kakršnega poznamo z mnogih naših romanskih spomenikov. Ob vrhu je bila ta stena z apnenim ometom zaobljena, kar se na več mestih še dobro pozna. Nad to romansko višino se pojavlja temnejši zglajen omet, na katerem je bilo mogoče samo na enem mestu ugotoviti sled rdeče barve v fresko tehniki. Čez ta omet, ki bi ga upravičeno imeli za gotskega, so ob ponovnem povišanju stene napravili nov omet, po katerem je pod streho potekal z rdečo barvo naslikan venec dvojnih polkrogov, ki je značilna dekoracija 17. stoletja. Ta baročna faza kot tretja prezidava cerkve se povezuje z nabavo nove opreme, katere ostanek sta oba skromna in slabo ohranjena stranska oltarčka v cerkvi, dokumentirana pa je bila tudi z napisom in letnico 1630 na neki deski, ki so jo še pred desetletji hranili v zakristiji, o čemer poroča F. Avsec, ki je menil, da je napis: »Hoc opus fieri curavit R. D. Baltha. de Albertinis parochus anno 1630« ostanek nekdanjega glavnega oltarja.⁸

Omenjeno okence, ki je sestavljeno iz lehnjaka in ni bilo nikoli zastekleno, je torej pomemben dokument stavbnega razvoja, saj izhaja skupaj z ladjo še iz prve gradbene faze, s katero se povezuje izkopana polkrožna apsida in ki bi jo v odnosu do drugotnega, zdajšnjega poznoromanskega prezbiterija ter z opisanimi značilnostmi gradnje lahko postavili v zgodnjo romaniko, morda še v enajsto, prav gotovo pa na začetek 12. stoletja. Z izkopom polkrožne apsida, ki je zdaj tudi arheološko dokazana, se je ponovno, kot že prej na Dravinjskem vrhu, potrdilo, da je apsida razvojno starejša oblika oltarnega prostora od kvadratičnih ali pravokotnih prezbiterijev. Potrdile pa so se tudi že pred desetletji zapisane ugotovitve v zvezi z umetnostno geografijo naše romanske arhitekture, da je namreč polkrožna apsida bolj značilna za južnejše predele Slovenije, da je bila najbolj udomačena na bivšem Kranjskem, saj pomeni sedanji kvadratični prezbiterij na Šentjurskem hribu — kot posledica poznoromanske predelave zgodnjoromanske cerkve — izrazito importirano posebnost, ki je bila prej tuja dolenjskemu prostoru. V 13. stoletju namreč nenadoma pride do nekakšnega vdora »Štajerske« in njenih stavbnih posebnosti, ki pa se jih v tem in še nekaj primerih da dobro razložiti z zgodovinskimi okoliščinami, kakor smo jih v zvezi z »laško skupino« omenili že na začetku. Opravljene raziskave so torej znanstvene izsledke o umetnostno

⁸ Glej skico tlorisa št. 179 v planoteki Zavoda SRS za spomeniško varstvo.

Sl. 7-9 Del južne stene cerkvene ladje z zgodnjeromanskim okencem in štirimi ometi; značilna zidava južne ladijske stene

Fig. 7-9 A part of the south wall of the church's aisle, with a Romanesque small window and four plasterings; a characteristic construction of the south wall of the aisle

geografskem položaju naše romanske arhitekture samo potrdile in jih podkrepile še z arheološkimi dokazi.

Z vsem tem pa se je cerkev sv. Jurija na Šentjurskem hribu na lestevci vrednotenja naših umetnostnih spomenikov povzpela še za kakšno stopnjo bliže vrhu, to seveda nalaga posebno skrb zanjo in za njeno ohranitev pa tudi za primerno ureditev ne samo spomeniški službi, temveč družbi kot celoti. Takšna, kakršna je zdaj, z vsemi vidnimi sledovi zanemarjenosti in vojnih pustošenj komaj zasluži, da bi jo imenovali kulturni spomenik in jo tako povezovali v celoto slovenske nacionalne kulture. Načrt za njeno spomeniško ureditev je pripravljen, le uresničiti bi ga bilo treba.

ŠIVČEVA HIŠA V RADOVLJICI

Peter Fister

Ljubljana, Univerza, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo

UDK 728.11.034.1.025.3(497.12 Radovljica)

THE ŠIVČEC HOUSE AT RADOVLJICA

IZVLEČEK

Šivčeva hiša v Radovljici na Gorenjskem je kljub površinskim predelavam ohranila skoraj vse prvobitne sestavine meščanske arhitekture iz začetka 16. stoletja. Konservatorska dela so potekala od leta 1973, ko je stavbo odkupila SO Radovljica, do leta 1976, ko je bila v celoti prezentirana. V njej so od tedaj galerijski prostori, reprezentančna dvorana in del muzeološko predstavljene arhitekture z restavrirano prvotno opremo. Članek podrobno obravnava vse stavbene likovno-historične sestavine in kompleksnost konservatorskih posegov.

The Šivčec House at Radovljica has preserved, in spite of the surface reconstructions, almost all the original elements of the bourgeois architecture dating from the beginning of the 16th century. The conservation works were going on from the year 1973 when the building was purchased by the Communal Assembly of Radovljica up to the year 1976 when it was entirely presented. Since that time it has been housing the gallery rooms, the representative hall and a part of the museologically presented architecture with the restored original furniture. The article deals, in a detailed way, with all the building, visual-historical elements and the complexity of the conservation interventions.

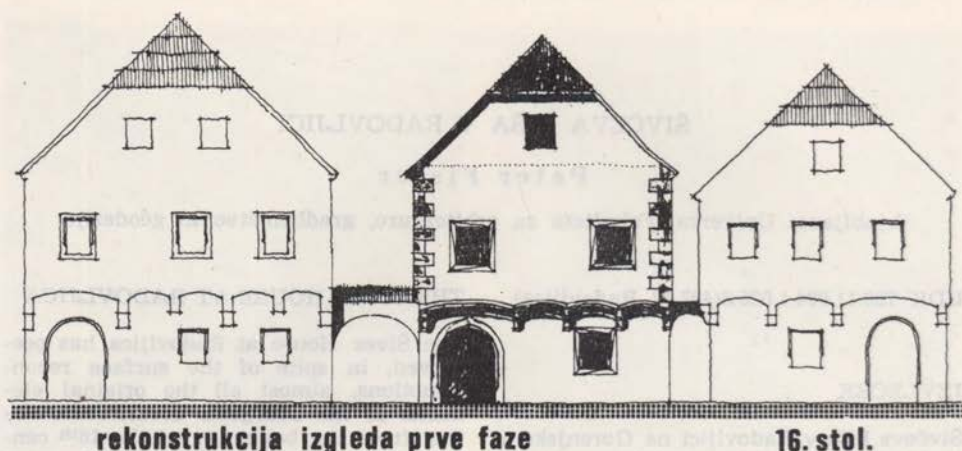
POMEMBNOST ARHITEKTURNEGA SPOMENIKA

Arhitekturna dediščina predstavlja med kulturnimi spomeniki naše preteklosti po količini sicer največji del, obenem pa je število stavb, ki bi bile temu primerno urejene (kompleksno prezentirane), nesorazmerno majhno. Posebej velja to za profano arhitekturo.

Šivčeva hiša je zato še toliko bolj dragocen arhitekturni spomenik, saj zajema ne samo pričevanje o visoki stanovanjski kulturi tistega časa, ampak tudi o posebnih hotenjih, da bi v vsakodnevni ambient vnesli tudi vrsto likovnih dodatkov, ki naj bi oplemenitili bivalne prostore. Obenem je prav Šivčeva hiša eden redkih spomenikov, ki so se nam iz tega časa (16. stoletje) ohranili ne le v svojih umetnostnozgodovinskih arhitekturnih detajlih, ampak tudi v razmeroma neokrnjenem prvotnem ambientu.

Prva polovica 16. stoletja, po kateri je v sredini stoletja nastala Šivčeva hiša,¹ je bilo obdobje, ko se je dokončno izoblikovala mestna podoba Radovljice. Zaradi podelitve meščanskih pravic konec 15. stoletja in zaradi dobro utrjenega obzidja, ki so ga meščani vzdrževali še v 18. stoletju, ko je drugod

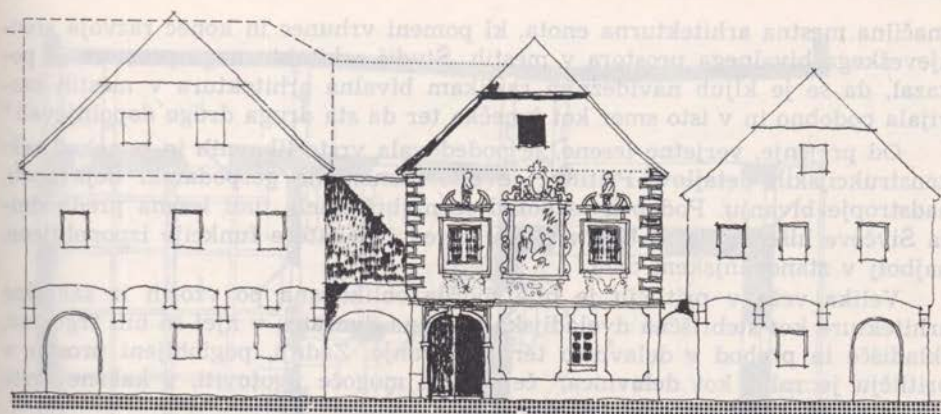
¹ N. Šumi; Arhitektura XVI. stoletja na Slovenskem, Lj. 1966 (147), datira »v čas okoli 1580« — C. Avguštin; Radovljica, vodniki, 45, Lj. 1974 (19), datira z upoštevanjem novejših raziskav stavbo v sredo 16. stoletja.

že propadlo, je mesto uživalo v 16. stoletju posebno blaginjo.² Tedaj so se vanj smeli naseljevati tudi ljudje z dežele. V tem obdobju so deloma zaradi gospodarskega napredka, deloma pa zaradi preprečevanja požarov v mestu pričeli nadomeščati lesene hiše z zidanimi. Pri tem graditelji niso le preprosto obnovili prvotnih stavb v drugem materialu, ampak so uvajali tudi nove prostorske in funkcionalne rešitve. Stavbni organizem, ki je na prvi pogled ohranil prvotno tradicionalno razporeditev, izoblikovano v srednjem veku, je bil dopolnjen tako, da je postal eden od vzorcev za podobne gradnje z isto namembnostjo tja do 19. stoletja.³

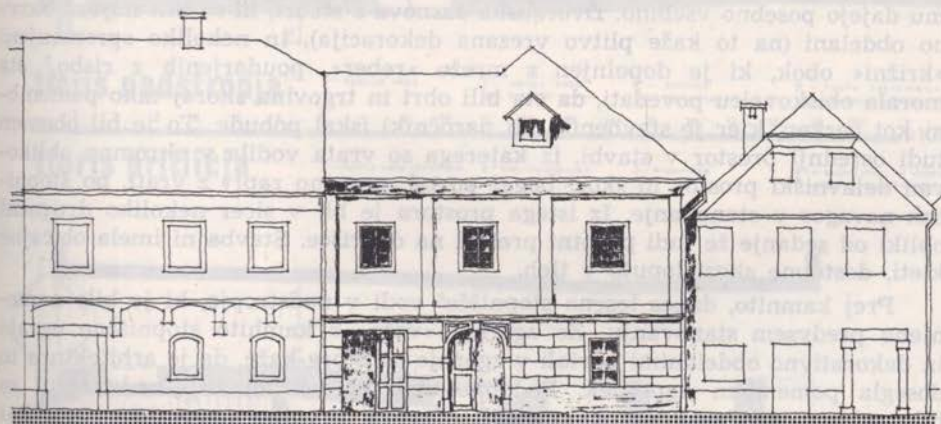
² P. Fister; Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenj, Kranjski zbornik 1970, Kr. 1970 (269), primerjava tudi s Srednjo Evropo: Pamět měst, Praha 1975: Česke Budějovice, Domažlice itd.

³ P. Fister; Spremembe v prostorski organizaciji kmečkega stanovanjskega poslopa na Gorenjskem med srednjim vekom in barokom, Traditiones 3, Lj. 1974.

rekonstr. baročne faze in podzidave pritličja

18-19. stol.

zadnja prezidava - stanje pred obnovo

okr. 1900

Ker se barok skorajda ni dotaknil mestne podobe, se nam je ohranil v njej eden naših najbolj pristnih poznosrednjeveških mestnih ambientov.⁴ Šele po ustanovitvi okrajne gosposke (1840) in razvoju mesta v upravno in politično središče gornje Gorenjske ter po gradnji železnice se je pričela vračati gospodarska moč. Na zunaj se je to pokazalo le v večinoma nedomiselnih preoblikah fasad po tedanji modi in manjših prezidavah. Arhitektura in mestni prostor stare Radovljice pa sta še vedno ostajala taka, kot sta bila dokončno izoblikovana v 16. stoletju.

Čeprav med konservatorskimi deli niso odstranili vseh kasnejših dodatkov prvotni arhitekturi, je Šivčeva hiša danes predstavljena v svoji izvorni podobi. Razen nad prehodom nazidanega prostora, ki je bil namenjen za kamro, ter podstrešne sobe nad zadnjim delom je njen stavbni organizem

⁴ Visitationes puncto der Stadt Radmamsdorf economico visitation 1743; Viced. arh., fasc. 134/a, Arhiv Slovenije. Žal je večina radovljiških arhivov pogorela ob velikem požaru v letu 1835.

značilna mestna arhitekturna enota, ki pomeni vrhunec in konec razvoja srednjeveškega bivalnega prostora v mestih. Študij arhitekturnega prostora je pokazal, da se je kljub navideznim razlikam bivalna arhitektura v mestih razvijala podobno in v isto smer kot kmečka ter da sta druga drugo dopolnjevali.⁵

Od prejšnje, verjetno lesene, je podedovala vrsto likovnih in ponekod celo konstrukcijskih detajlov. Pritličje je bilo namenjeno gospodarski dejavnosti, nadstropje bivanju. Podoben razpored je najbrž imela tudi lesena predhodnica Šivčeve hiše, le da so bile v zidani izvedbi nekatere funkcije izpopolnjene, najbolj v stanovanjskem delu.

Velika veža v pritličju je bila morda oblikovana po vzorih iz sakralne arhitekture kot stebriščna dvoladijska tripolna dvorana, v njej so bili trgovina, skladišče in prehod v delavnico ter stanovanje. Zadnji, poglobljeni prostor v pritličju je rabil kot delavnica,⁶ čeprav ni mogoče ugotoviti, s kakšne vrste obrtjo so se ukvarjali prvi lastniki hiše.

Največja vrednota pritličja je arhitekturni prostor, obogaten z detajli, ki mu dajejo posebno vsebino. Dvoranska zasnova s stebri, ki so bili najbrž barvno obdelani (na to kaže plitvo vrezana dekoracija), in nekoliko spremenjeni »križni« obok, ki je dopoljen z mrežo »reber«, poudarjenih z risbo,⁷ sta morala obiskovalcu povedati, da sta bili obrt in trgovina skoraj tako pomembni kot cerkev, kjer je stavbenik (ali naročnik) iskal pobude. To je bil obenem tudi osrednji prostor v stavbi, iz katerega so vrata vodila v skromno oblikovan delavniški prostor in skozi bogat portal, prvotno zaprt z vrati, po stopnicah navzgor v stanovanje. Iz istega prostora je bil v sicer nekoliko drugačni obliki od sedanje že tudi prvotni prehod na dvorišče. Stavba ni imela običajne kleti, dostopne skozi loputo v tleh.

Prej kamnito, danes leseno stopnišče⁸ vodi v nadstropje, ki je bilo namenjeno predvsem stanovanju. Že zgornja »veža« s kamnito stopniščno ograjo in dekorativno obdelanimi portali v zgornje prostore kaže, da je arhitektura tu dosegla pomemben napredek. Podobne veže (v pritličju ali nadstropju) so bile tako v meščanskih kot kmečkih stavbah prvotno namenjene tudi kot kuhinje, delitev na tako imenovane čiste in umazane prostore pa je bila v Šivčevi hiši že popolna. Zgornja veža je čista komunikacija (predprostor), ki povezuje med seboj različne dele arhitekturnega prostora in različne funkcije, obenem pa jih po potrebi deli ter ustavlja obiskovalca.

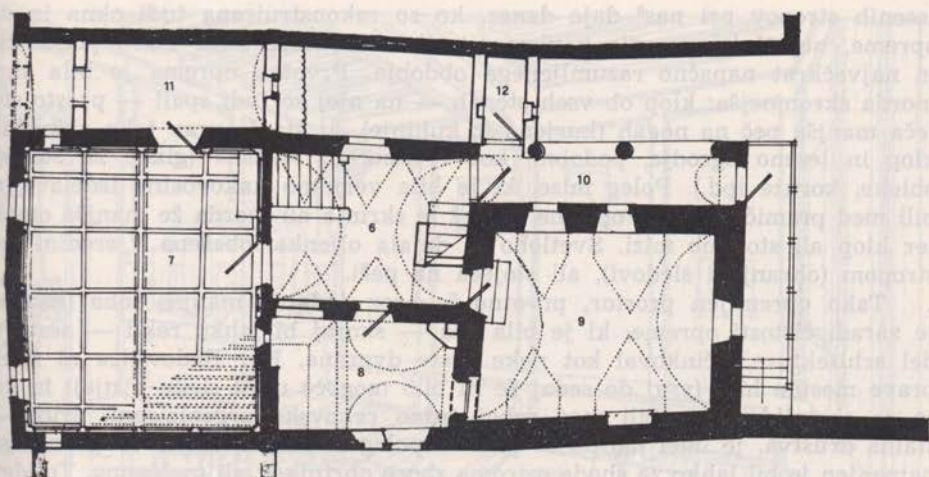
Najpomembnejši del vse hiše je bil véliki prostor v prvem nadstropju. Namenjen je bil predvsem bivanju, morda pa je imel tudi kakšno drugo nalogo. To je pri nas gotovo najlepši ohranjeni bivalni prostor v meščanski arhitekturi, saj podobnega skorajda ne poznamo niti v gradovih pa tudi zunaj Slovenije so redki. V celoti oblečen v les, z enim najbogatejših profiliranih

⁵ Prim.: C. Avguštin, Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja, Kranjski zbornik 1970 (229).

⁶ Podobne delavnice v »kletnih« prostorih so se nam ohranile tudi v drugih slovenskih mestih — primerjava: rekonstruirana kolarska delavnica v Kurnikovi hiši v Trzinu.

⁷ N. Šumi, Arh. XVI. stol. (114): »...grebenasti sistemi so domača varianta štukaturne dekoracije in na moč podobni cerkvenim sistemom reber...«

⁸ Prvotne stopnice iz zelenega kamna so bile v svojem času noviteta, večina podobnih stopnišč je bila lesenih, predvsem v tedaj večjidel še leseni meščanski arhitekturi.

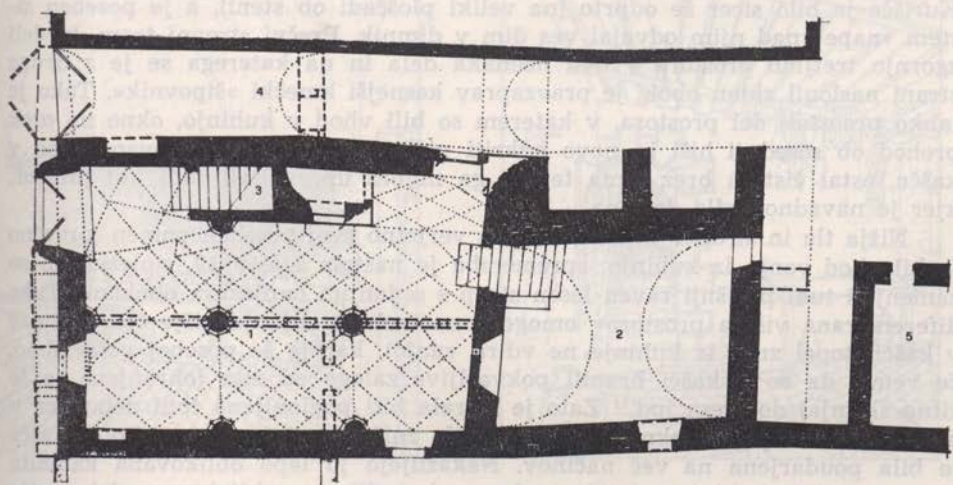
tloris nadstropja

- 6 - zgornja veža 7 - velika soba 8 - kuhinja 9 - kasa (rahamba)
 10 - arhadni hodnik 11 - kamba (prizidano, 18.) 12 - stranišče (prizidano, 19.)

tloris pritličja

- 1 - vhodna veža (stadišče, trgovina; preideva v 18., 19. s.) 2 - klet (delavnica) 3 - stopnišče 4 - prenos (tokar, 19. stoletje)
 5 - gosp. postopje (19. stol.)

1:100

- samostojni zid iz lomljenca - 16., 17., 18. stol.
- les - predvsem prvotni opaz v nadstropju
- opeka - predelava in dopolnitve, 19., 20. stol.
- beton - konstr. opora, vstavljen leta 1974

Sl. 1—2 (str. 46, 47) Predelava Šivčeve hiše v stoletjih. — Zgoraj: sl. 3 Tlorisa nadstropja in pritličja
 Fig. 1—2 (p. 46, 47) Changings of the Šivčeva House in centuries. — Fig. 3. The ground-plans of the first floor and of the groundfloor

lesenih stropov pri nas⁹ daje danes, ko so rekonstruirana tudi okna in del opreme, nepričakovan vtis o plemenitosti arhitekture sicer slabo poznanega in največkrat napačno razumljenega obdobja. Prvotna oprema je bila sicer morda skromnejša: klop ob vseh stenah — na njej so tudi spali — prsto stoječa manjša peč na nogah (kurjena iz kuhinje), ki sta jo prav tako obkrožala klop in leseno ogrodje, podobno kot v kmečkih »hišah« (gliste za sušenje obleke, koruze ipd.). Poleg mize, ki je bila verjetno kakovostne izdelave, so bili med premičnimi deli opreme najbrž le skrinja ali morda že manjša omara ter klop ali stoli ob mizi. Svetlobo je dajala oljenka, obešena v sredini pod stropom (ohranjeni sledovi), ali stoječa na peči.

Tako opremljen prostor, prvotno še brez dodatne manjše sobe (kamre), je zaradi čistosti opreme, ki je bila vsa — skoraj bi lahko rekli — sestavni del arhitekture, učinkoval kot neke vrste dvorana. Ker Radovljica ni imela prave mestne hiše (vsaj do sedaj še ni bilo mogoče najti sledu o njej) in ker so se obrtniki, ki so bili med seboj trdno cehovsko organizirani, družili v stalna društva, je imel morda ta prostor poleg stanovanjske še drugo nalogo: namenjen je bil lahko za shode oziroma zборе obrtnikov ali meščanov. To idejo nakazuje tudi posebna lega stavbe same, še bolj pa morda njena izjemna arhitektura.

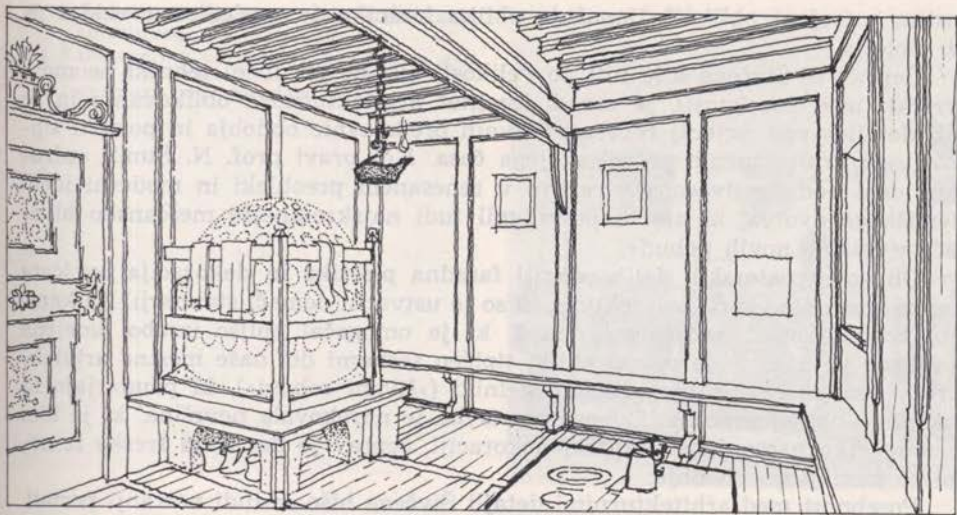
Tudi preostala dva prvotna prostora v nadstropju sta tako oblikovana, da kažeta posebno stopnjo stanovanjske kulture. Posebno kuhinja z bogato oblikovanim, renesančno občutenim portalom v poznogotski tradiciji¹⁰ in svojevrstno oblikovanim prostorom je za razmere, v katerih je nastala, izjemna. Kurišče je bilo sicer še odprto (na veliki ploščadi ob steni), a je poseben sistem »nape« nad njim odvajal ves dim v dimnik. Prečni stropni tram, ki deli zgornjo tretjino prostora v dva neenaka dela in na katerega se je z druge strani naslonil zidan obok, je pravzaprav kasnejši kmečki »šipovnik«. Tako je lahko preostali del prostora, v katerem so bili vhod v kuhinjo, okno na ozek prehod ob sosednji hiši in novo odkriti polkrožni, gotsko oblikovani vhod v kaščo, ostal čist in brez dima ter so ga najbrž uporabljali tudi kot prostor, kjer je navadno jedla družina.

Nižja tla in strop v kašči sta imela verjetno svoj poseben pomen (prvotno je bil vhod vanjo iz kuhinje; sprememba je nastala šele v 19. stoletju, ko so zamenjali tudi prejšnji raven lesen strop s sedanjim banjastim obokom). Tako diferencirana višina prostorov omogoča namreč ohranjanje nižje temperature v kašči (topel zrak iz kuhinje ne vdira vanjo), kar je še posebej pomembno, če vemo, da so v kašči hranili pokvarljive zaloge od žita (ohranjena je še žitna skrinja) do mesa ipd.¹¹ Zato je morala biti poglobljena tudi delavnica v pritličju, da se je »umaknila« in omogočila znižanje etaže. Pomembnost kašče je bila poudarjena na več načinov. Nakazujejo jo lepo oblikovana kamnita okna, portal iz kuhinje v kaščo in še posebej slikana arhitekturna dekoracija okrog prvotnega vhoda v kašči sami. Take slikane arhitekturne poudarke pomembnejših prostorov je mogoče najti iz tega stoletja tudi druge (Pavšlar-

⁹ N. Šumi, Arh. XVI. stol. (148).

¹⁰ Ibid.

¹¹ Taka razlaga je seveda hipotetična, vendar jo opravičuje dejstvo, da je prav na tem delu Gorenjske od Kranja do Bohinja najti celo vrsto kmečkih stavb z enakim višinskim zamikom med kaščo in kuhinjo, ki sta med seboj neposredno povezani s prehodom (večje število stavb na Nemškem Rovtu).

Sl. 4-6 Osnutki rekonstrukcij gornjih prostorov: bivalne sobe, kuhinje in kašče
 Fig. 4-6 Reconstruction-drafts of the upper rooms: the dwelling room, (below) the kitchen, and the pantry-granary

jeva hiša v Kranju itd.), ker pa so močno podobni zunanjim, je to sprva nekatere navajalo na napačne ugotovitve, da je bila tam nekoč stavba podaljšana in da je bila to zunanja stena. Verjetno je bil tudi prvotni leseni strop kašče kvalitetno obdelan, žal pa se ni ohranil.

V času nastanka stavbe so bili na drugih hišah na dvorišni strani navadno leseni balkoni, ki so vodili do gospodarskih stavb za hišo. Načrtno, z zamikom zasnovan tloris pa kaže, da je bil tu že ob gradnji uporabljen pravi renesančni motiv arkadnega dvorišča, čeprav v samosvoji in posebnim mož-

nostim prirejani obliki.¹² Današnja oblika hodnika je posledica prezidav iz 19. stoletja.

Čeprav se Šivčeva hiša niti po velikosti niti po gradbeni tehniki ne more uvrščati med posebnosti, je zaradi kvalitet arhitekturnega oblikovanja in še bolj detajlov ena najbolj reprezentativnih predstavnic obdobja in pomeni sintezo vseh arhitekturnih pobud svojega časa. Kot pravi prof. N. Šumi, »združuje ideal domače dvoranske cerkve v renesančni preobleki in moderni ideal plemiškega dvorca, ki naj bi povzdignil tudi najskromnejše meščansko bivališče v bližino novih pobud«.

Ob konservatorskih delih odkriti fasadna plastika in dekoracija uvrščata stavbo v značilno zvrst arhitekture, ki so jo ustvarili domači stavbarji. Na kamnite konzole oprti nadstropni pomol, ki je omogočal boljšo izrabo omejene gradbene površine,¹³ je v taki obliki tipičen sestavni del naše mestne arhitekture v tem času, enako naslikani ogelniki (»šivani robovi«), ki poudarjajo in obkrožajo obliko pročelja. Dvoosnost stavbe je narekovala površina, ki je bila že v začetku namenjena slikarski dekoraciji, čeprav je današnja freska iz nekoliko kasnejšega obdobja.

Posebnost med arhitekturnimi detajli Šivčeve hiše so tudi notranji portali. Podobni so sicer v času, ko je ta stavba nastala, znani, vendar le malokdaj v tako kvalitetno oblikovani izvedbi in v sorodni arhitekturi. Čeprav so navezani neposredno na tradicijo gotških oblik, so že v novih, sodobnih proporcijah, ki jih je prinesla renesansa. To velja predvsem za vhode na stopnišče in v kuhinjo. Žal se verjetno najkvalitetnejši med njimi v zgornji sobi ni ohranil.

Čas seveda ni prizanesel stavbi. Že v 17. stoletju so po novem okusu dopolnjevali in obnavljali fasadno dekoracijo, pri tem pa rahločutno upoštevali vse arhitekturne kvalitete. Šele takrat je bila naslikana tudi freska. Naslednji poseg je bil v 18. stoletju, ko so stebrno dvorano v pritličju dvakrat prezidali; morda so prostore namenili trgovini ali skladišču. Notranji, preprost baročni portal, ki je bil tedaj vzidan v predelno steno, je bil ob konservatorskih delih prenesen na mesto nekdanjega (morda lesenega?) na dvorišče. Čeprav je bila vmes še vrsta drobnih prezidav, je bila največja in najbolj neusmiljena tista iz 19. stoletja, ko so — morda po požaru leta 1835 — predelali zgornje nadstropje. Nad levim prehodom so nazidali manjšo sobo in pod njo pridobili prostor za trgovino. Veliko leseno dvorano so razen po stropu ometali. V kašči so odstranili leseni strop in ga nadomestili z obokom, nad njim pa v prvotno leseno podstrešje vstavili še en prostor. Odstranili so tudi čelni zatrep na fasadi ter spremenili smer strešine. Nova strešna konstrukcija, dodatne obtežbe zaradi ometov, morda pa tudi posledice potresov so bile vzrok poškodbam in celotna sprednja fasada se je nagnila naprej. Zato so konzolno nadstropje podzidali in stavba je dobila novo, nezanimivo podobo. Pravo vsebino in skrite kvalitete so lahko slutili le poznavalci.

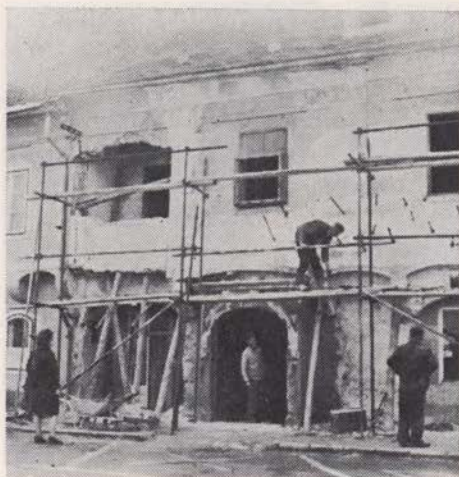
Ob zadnji, najnevarnejši pobudi, da bi bil tako kvaliteten spomenik dokončno uničen (namenjen naj bi bil kot delavnica za cementinarske izdelke, verjetno pa bi novi lastnik stavbo v celoti podrl), je stekla široka akcija, ki bi lahko bila vzorec, kako je mogoče reševati podobne probleme. Leta 1973

¹² Prim.: N. Šumi, Arh. XVI. stol. (148) ali C. Avguštin, Oris razvoja meščanske arh. (238).

¹³ Prim.: C. Avguštin, Oris razvoja meščanske arh. (233).

Sl. 7 Odkrivanje fasade in sočasno saniranje konstrukcije in materialov

Fig. 7 Discovering of the original façade and the simultaneous renewal of the construction and materials

je SO Radovljica uporabila možnost predkupne pravice in je stavbo odkupila. Novi lastnik ter radovljiška in republiška kulturna skupnost so obenem podprli akcijo Zavoda za spomeniško varstvo iz Kranja. To je omogočilo, da bi ob strokovno poglobljenem delu našli tudi najboljše možne rešitve in kulturnemu spomeniku dali njegovo osnovno nalogo: da ostane še naprej priča naše kulturne preteklosti in da obenem ne izgubi stika z življenjem.

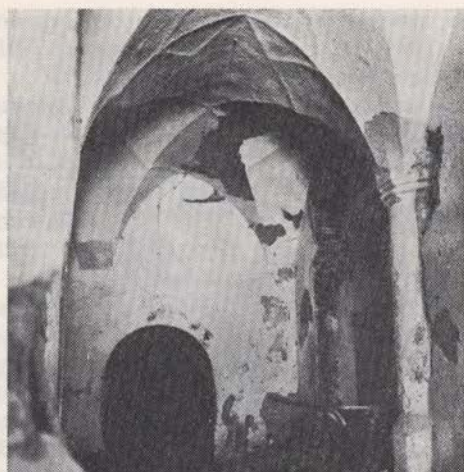
KONSERVATORSKA DELA

Ob konservatorskih delih, ki jih je v letih 1973 do 1976 opravil Zavod za spomeniško varstvo iz Kranja s svojimi ekipami in sodelavci,¹⁴ je bilo potrebno premagati vrsto težav. Skoraj vsak dan so odkrili nove podrobnosti, ki so še povečevale vrednost Šivčeve hiše, obenem pa tudi sproti spreminjale načrtovano delo. To je zahtevalo tudi sprotno reševanje tako teoretičnih kot tehničnih in finančnih problemov, kar je sicer običajno pri vseh podobnih nalogah.

Najmanj posegov je bilo v delavnici v pritličju, ki je že dolgo niso več uporabljali. Nabito zemljo na tleh, nekdanj verjetno zasilno prekrito z deskami, je bilo treba zamenjati s tlakom, ki zagotavlja toplotno in vodno izolacijo (opečni tlakovec na primerni podlagi). Zid so osušili tako, da je bil nekaj časa, približno eno leto, delno odstranjen omet ter da so predhodno odstranili tudi izvore vlage (pokvarjena kanalizacija, meteorne vode).

Stebrna dvoranska veža v pritličju je bila v celoti izluščena šele po odstranitvi prezidav. Pokazalo se je, da so najprej prezidali le desno zadnje polje in šele v 19. stoletju preostali del polovice. Posebni problemi so bili tehnične

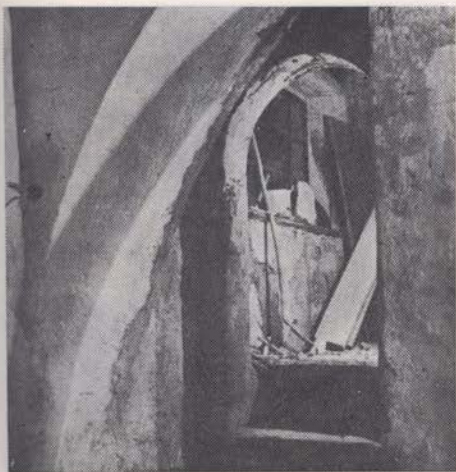
¹⁴ Dela so izvajali restavrator akad. slikar F. Marolt, zidarja F. Fortuna in Drago Glavan, od zunanjih sodelavcev pa predvsem ekipa študentov specialke za restavratorstvo ALU pod vodstvom doc. F. Kokalja, mizarški mojster Lavrič in tesarski mojster Capuder za dela na stavbi, zidarski mojster Pelko (injiciranje) in vrsta drugih (oprema, instalacije, pleskanje). Vsa dela je strokovno vodil doc. dr. P. Fister, sodelovala pa je tudi vrsta drugih: O. Zupanova, C. Avguštin in drugi.

Sl. 8–10 Obnavljanje pritličja: odstranjevanje nekvalitetnih prezidav, odkriti sestav mrežastih poslikanih obokov in pogled v restavrirani dvoranski prostor s stopniščem

Fig. 8–10 Restoring the groundfloor: removal of structural alteration, deficient in quality, (right) the uncovered system of the reticulated painted vaults, and the restored hall-room and staircase

narave. Zaradi že omenjenih predelav v nadstropju in iz drugih vzrokov (potres?) so nastale poškodbe leve polovice obočnega sistema. Zmanjšana je bila tudi nosilnost prvotne fasadne stene. Ker so bile poškodbe stare in umirjene, je bilo nevarna mesta mogoče odpraviti z injiciranjem ter deloma izravnati z zaklinjenjem. Ob obdelavi prostora je bila le deloma restavrirana, deloma pa nanovo nanesena (desno sprednje polje) stropna dekoracija v obliki grebenastih mrež, poudarjenih s temno sivo črto. Stebri iz zelenega kamna so bili vedno pleskani z apnenim beležem ter so imeli še posebno poslikavo, ki jo nakazujejo plitvo vrezani ornamenti na kapitelih ter nejasni sledovi barv na trupih. Ker barv ni bilo več mogoče obnoviti, so bili le prebeljeni. Tlak, prvotno iz nepravilnih ploščatih rečnih kamnov in nabite zemlje (ohranjeni in prezentirani so ostanki ob stebrih), kasneje iz lesenih čokov (19. stoletje?) ter nazadnje z novimi tlaki, je bilo treba tako kot v delavnici nadomestiti z novim. Tudi tu naj bi ne zagotavljal le uporabe pohodne površine, ampak tudi delno toplotno izolacijo (proti kondenziranju vlage). Problem vhodnega

Sl. 11—12 Odkriti prvotni prehod iz kašče v kuhinjo in prezentirana kašča z originalno opremo (razen nekaj drobnih predmetov)

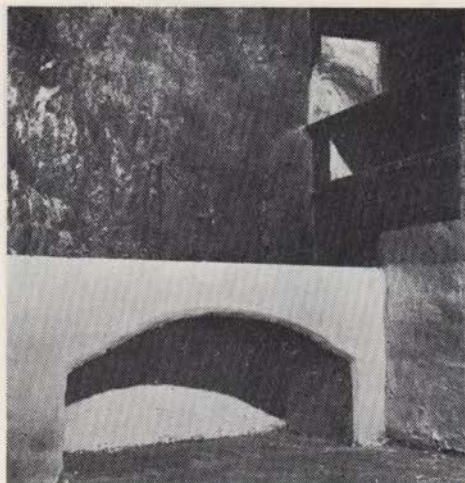
Fig. 11—12 The discovered original passage between the kitchen and the granary; (right) the presented pantry-granary, the original equipment being preserved, some small objects have been added

portala in okna bomo pojasnili pri fasadi, v predelno steno vzdian notranji portal iz 18. stoletja pa je bil, kot smo že omenili, prenesen na mesto uničenega prehoda na dvorišče kot eksponat in z nakazano prvotno funkcijo. Nova so pločevinasta vrata v prostor pod stopniščem; vhod v ta prostor je dobil svoje nekdanje mesto in prvotno velikost.

Stopnišče, ki je bilo prej strmejše in s kamnitimi stopnicami, je bilo predelano v 19. stoletju. Ker je bila od prvotnega ohranjena vsa lupina s portalom, od stopnic pa le nejasni sledovi, so ob konservatorskih delih ohranili in obnovili novejše. Podobno kot stopnišče tudi zgornja veža razen vzdrževalnih del ni zahtevala posebnih posegov in je ostala nespremenjena. V 19. stoletju so bili vstavljeni novi portali v kaščo, na arkadni hodnik in v zgornjo veliko sobo; le zadnji portal je bil obnovljen v enaki velikosti, kot je bil prvoten (ohranjeno je bilo dovolj sledov), vsi neznani detajli pa so bili izpuščeni. Najverjetneje je bila oblika tega portala podobna kuhinjskemu z renesančnima konzolama v pravokotnem okviru, obstaja celo možnost, da je bil to portal, ki je sedaj na koncu arkadnega hodnika. Prvotno morda leseni dohod na podstrežje so v 19. stoletju zamenjali z zidanim, kar je bil največji poseg v ta prostor. Vprašljiv je tudi strop, ki se ga konservatorska dela niso dotaknila. Po nekaterih sledovih bi se morda res dalo sklepati, da je bil prvotno raven, lesen, vendar oblika oboka in nekateri drugi detajli kažejo na dovolj zgodnje obdobje, tako da bi lahko bil že prvoten tak, kot je danes.

Tudi arkadni hodnik je ostal nespremenjen. Potrebna so bila le običajna vzdrževalna dela kot v vseh prostorih: čiščenje in utrjevanje ometov, pleskanje, zamenjava dotrajanih lesenih delov, popravilo tlaka itd. Obnovljen je bil (znotraj) le manjši prostor nad razpornim lokom čez prehod, ki je bil nazidan morda že v 18. stoletju kot stranišče.

Kaščni prostor, prvotno prekrit z ravnim lesenim stropom, je bil sorazmerno dobro ohranjen, saj je bil obnovljen v 19. stoletju in je še pred vojno

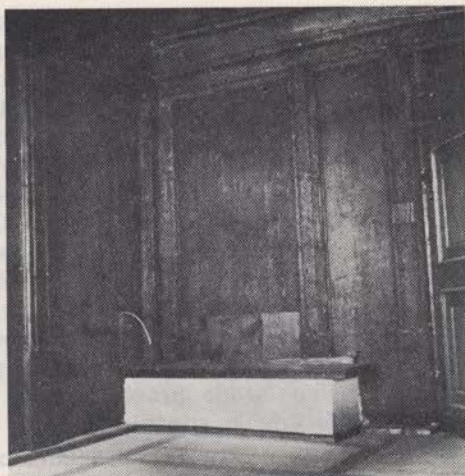

Sl. 13 Del obnovljene kuhinje
Fig. 13 Part of the restored kitchen

rabil kot kašča. Ko je bil odkrit prvotni vhod vanj (skozi kuhinjo), so bili najdeni in obnovljeni tudi sledovi poslikave okrog njega. Čeprav prvotnega vhoda zaradi novega oboka ni bilo več mogoče usposobiti, je bil kot pomemben člen arhitekturnega organizma stavbe odprt, vanj pa vstavljena sicer slabo ohranjena prvotna vrata v kuhinjo (sedanja so nova — posnetek originala). Tudi tlak (opečni) je bil le na manjkajočih mestih dopolnjen; ta tlak pa so kot analogijo uporabili za novo pohodno površino v pritličju. Vsa druga dela so bila le vzdrževalna.

Kuhinja je od vseh prostorov doživela največ prezidav, saj so nova kurišča vanjo vgradili že v prejšnjem stoletju. Odstranili so prvotno ploščad ob steni z bivalnim prostorom ter vstavili štedilnik, kotel za kuhanje krme in novo odprtino za kurjenje peči v sobi. Dvakrat je bilo prezidano tudi okno, ki gleda na prehod med stavbama. Po odstranitvi prvotnih obokov v 19. stoletju, je bilo okno prestavljeno v desno, kasneje ob vstavitvi betonskega stroga (med obema vojnama) pa še razširjeno. Rekonstruirati je bilo treba značilni stropni sistem, katerega sledovi so bili na srečo še dovolj vidni, obnoviti prvotno obliko okna ter ponovno odpreti že omenjeni vhod v kaščo. Tako je bila obnovljena arhitekturna lupina, žal pa prostor ne bo mogel biti nikdar povsem izpopolnjen, ker ni mogoče rekonstruirati vse opreme. Odkrita je bila sicer kurilna odprtina peči, kuriščna plošča, ki je segala prek vse severovzhodne stene, pa je bila lahko le deloma rekonstruirana. V kuhinji so bili ohranjeni nekateri kasneje dodani deli, kot so kotel za kuhanje krme, police v steni itd.

Posebno pozornost so ob konservatorskih delih posvetili veliki gornji sobi. Proti pričakovanju so že prva sondiranja sten pokazala do tedaj neznano kvaliteto: v celoti ohranjen leseni renesančni opaz. Čeprav je bil v 19. stoletju, ko so ga ometali, deloma poškodovan (nasekan), so skrbno čiščenje, nadomestitev najhuje poškodovanih delov in pa rekonstrukcija okenskih odprtin ter vrat vrnili prostoru prvotno plemenitost. Prav tako v 19. stoletju odstranjen leseni tlak je bil zamenjan z novim, za katerega je bilo treba poiskati analogijo (1972. leta odkriti tlak v prvem nadstropju radovljiške graščine ali po-

Sl. 14–15 Odkrivanje prvotnih lesenih opažev v zgornji veliki sobi, ki so bili skriti pod debelo plastjo ometa; del obnovljenega zgornjega prostora

Fig. 14–15 Uncovering of the original wooden panels in the dwelling room, having been covered by a thick wall coating; (right) part of the restored paneled room

dobni kasnejši tlaki v meščanski in ruralni arhitekturi — Kropa...). Tudi vrata v kasneje prizidani manjši sosednji prostor so bila predelana tako, da so sedaj skrita v opažu in ohranjajo prvotno enotnost prostora. Med deli sta bili odkriti tudi dve stranski (pomožni) okni, kakršna so pri nas sicer redka, v srednjeveških mestih srednje Evrope pa značilna za 15. in 16. stoletje.¹⁵ Zanimivo pri njih je, da so bila, čeprav le malo vidna, na zunaj izdelana enako kakovostno kot velika fasadna z bogato profiliranimi kamnitimi okviri, dopolnjenimi s poslikavo, kar je v celoti ohranjeno; znotraj so povsem skrita v opažu. Ohranil se je tudi prvotni sistem zapiranja s smučno loputo v opažu.

Kot smo že omenili, sta bila dobro vidna tudi sled klopi ob stenah ter mesto peči, ki sta jo obkrožali klop in lesena konstrukcija za sušenje. V 19. stoletju je to peč nadomestila nova, psevdorenesančna in precej večja. Kljub prvotni zamisli, naj bi ta ostala v prostoru, se je izkazalo, da ni bila niti dovolj ohranjena niti ni bila na prvotnem mestu ter je bila predimenzionirana glede na plemenite odnose prostora samega. Kot dopolnilo arhitekturi je bil zato rekonstruiran značilni del klopi; preostala premična oprema, ki se je v osnovnih potezah sicer podredila stilnim in časovnim zahtevam, pa je premična in namenjena predvsem novi funkciji.

Čeprav je bil prostor nad prehodom, nekdanja kamra, vzdian šele kasneje (začetek 19. stoletja?) in bi ga morali odstraniti, če bi hoteli dosledno vrniti stavbi prvotno podobo, je ostal, le sprednja stena je bila pomaknjena za toliko nazaj, da je v celoti vidno stransko okno in poslikava ob njem. S tem je ohranjen del stavbne zgodovine Šivčeve hiše in mesta kot urbane celote, nova namembnost (poročna dvorana) pa je dobila nujen sestavni del: matičarjevo

¹⁵ Dobro ohranjeni primeri v Avstriji (Gmünd...), na Češkem (Česky Krumlov...), v Nemčiji (Trier...) itd. dokazujejo, kako široko je bilo območje, ki je oblikovalo podobna izhodišča a jih je potem različno interpretiralo v okviru manjših regionalno pogojenih enot.

sobo. Tudi v tem prostoru, ki je bil znotraj v celoti obnovljen, so bili dosledno ohranjeni vsi sledovi stavbne zgodovine od drobne risbe na steni in ostankov štukaturnega okrasja do prvotnih okenskih odprtín.

Od starejše opreme je po odselitvi dosedanjih lastnikov ostalo le malo. Razen nekaterih vzidanih delov (police v kuhinji in kašči) so bile v kašči še stara žitna skrinja, preprosta, baročno oblikovana omara, skrinja ter kuhinjski predalnik. Obe skrinji sta ostali v kašči, omara je bila prenesena v nekdanjo kamro, kjer je morda nekoč tudi bila, predalnik pa v kuhinjo. Vsa druga oprema je sicer rekonstruirana po analogijah, vendar je omejena na minimum in pomeni pravzaprav le najnujnejšo osnovo za novo namembnost stavbe.

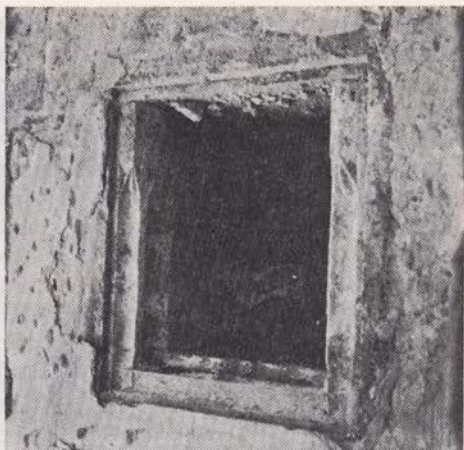
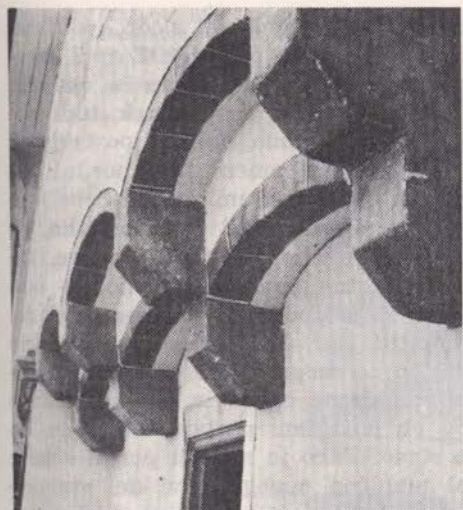
Nedokončano je ostalo podstrešje, kjer je bila v prejšnjem stoletju nad kaščo vstavljena večja soba. Na podobi iz sredine 18. stoletja je tedaj še visoko podstrešje na zadnjem delu stavbe zapiral lesen opaž.¹⁶ Da bi podstrešne prostore in južno fasado pravilno rešili, bo treba obnoviti celotno ostrešje (popravljenost so bile le strešne line). To velja tudi za glavno fasado proti trgu.

Ko je bila v letu 1973 izdelana barvna študija Radovljice, je bila že odkrita pomembnost glavne fasade Šivčeve hiše. Tedaj med najbolj neuglednimi, saj so jo popolnoma preoblekli v drugi polovici 19. stoletja, je skrivala zelo kvalitetno likovno vsebino. Odkriti so bili slikani ogelniki iz 16., 17. in 18. stoletja, poslikava pritličja z rdečimi medaljoni po baročnem vzorcu (ko so že dozidali podporno steno pod konzolnim nadstropjem) in nekaj slabših poslikav iz obdobja zadnjih sto let. Ko je Radovljica sredi preteklega stoletja že imela današnjo zunanjo podobo s klasicističnimi in historičnimi predelavami, je Šivčeva hiša še vedno izstopala kot likovna posebnost, kar je vedno bila. Zato je bila upravičena odločitev, da se obnovi njeno najpomembnejšo arhitekturno fazo, ki ji je posebno vlogo spet vrnila.

Prvotno dvoosna stavba s slemenom pravokotno proti cesti (trgu), kakršni sta še danes obe sosednji hiši, in na desni z ozkim, na levi pa s širokim prehodom ločena od drugih, je imela pročelje že v zasnovi prirejeno za posebne likovne učinke. V pritličju sta bila preprost polkrožni poznogotski portal in zamreženo okno (ostanke obeh so uporabili kot gradbeni material ob prezidavah v 19. stoletju), nadstropni del pa je bil tudi na zunaj bogato obdelan in je odseval podobo notranjosti. Morda je bila skromna poslikava tudi okrog oken v pritličju. Poudarjeni venec konzol pod nadstropjem, še bolj pa bogati okenski okviri iz zelenega kamna že z obliko označujejo večjo pomembnost zgornjega dela, ki naj bi se enačil s plemiškim piano nobile. Tudi poslikava, ki je v obliki slikanih ogelnikov ali dekorativnih obrob obkrožala vse odprtine in arhitekturne zaključke, je bila izjemna. Posebno vrednost stavbe in morda tudi pomembnost njenega lastnika je nakazovala velika ploskev, namenjena freski. Pomembnost freske, ki je bila naslikana šele nekaj po dograditvi stavbe, se kaže tudi v tem, da je bila kasneje popravljena in vzdrževana še v 18. stoletju.

Z restavratorskim delom je bila obnovljena barvitost fasade. Ko je bila nanjo naslikana freska (njen nastanek morda lahko postavimo v leto 1629; to je letnica, ki so jo od nekod prenesli na portal iz 19. stoletja v pritličju), je bila preslikana in deloma spremenjena tudi prvotna arhitekturna poslikava. Prejšnji enostavni ogelniki so bili dopolnjeni z diagonalnimi delitvami in

¹⁶ Marko Layer, bakrorez 1756.

Sl. 16-18 Izluščene in obnovljene konzole prvega nadstropja in restavrirana arhitekturna posilkava druge gradbene faze, odkrito prvotno okno z bogatim kamnitnim okvirom in arhitekturno posilkavo, detajl rekonstruirane figuralne poslikave nad okni 1. nadstropja

Fig. 16-18 The cleaned out and restored brackets of the first floor and the restored architectural painting from the second rebuilding stage; (right) the uncovered original window with a rich stone frame and architectural painting; a detail of the reconstructed figural painting over the first floor windows

in senčenjem. Ker je bilo brez dvoma treba fresko ohraniti, je bilo odločeno, naj bo na celotni fasadi obnovljena tudi sočasna arhitekturna posilkava, kar naj bi zagotovilo celovitost arhitekture. Prvotni sistem je bilo mogoče ohraniti in restavrirati le na delu leve stranske fasade, kjer se je tudi najboljše ohranilo. Zaradi neusmiljenih predelav v preteklem stoletju so seveda nekateri deli freske izginili, predvsem sredina, spodnji del dekoracije pod okvirom (giranle, medaljoni?), zgornji zaključek pa zaradi nove oblike strehe. Deloma po analogijah je bil zgornji del rekonstruiran, da bi bila tako ohranjena celovitost slikarske kompozicije. Pri tem je seveda vprašljivo, do kakšnih nadrobnosti lahko rekonstruiramo poslikavo: od figuralike nad okni in nad fresko so bili ohranjeni le nejasni detajli, rekonstruirane figure pa so naslikane realistično in v celoti, medtem ko je bila osrednja kompozicija na freski predvsem konservirana in ne doslikana. Ker v tem primeru ne gre za šablonsko arhitekturno dekoracijo, je vprašljiva upravičenost tako podrobne rekonstrukcije.

Portal v pritličju, ki ga je v preteklem stoletju zamenjal sicer kvalitetni izdelek Kocjančičeve delavnice na Črnicu, je za stavbo prevelik. Zaradi spremembe strešne konstrukcije in novih obtežb pa se je, kot smo že omenili, celotna sprednja stena nagnila naprej, deloma je bila temu vzrok tudi posebna gradnja nadstropja (na zidani pritlični del je bila najprej postavljena celotna lesena konstrukcija renesančnih opazev, ki pomeni tudi nosilni del arhitekture; šele nato so jo z vseh strani obzidali s tankim, komaj čevljev — 31 cm — debelim zidom). Leseni konstrukcijski sistem je bil prirejen tako, da je lahko sprejel obtežbo prejšnje strešne konstrukcije, ne pa tudi nove. Da bi stavba dobila svojo prvotno izredno kvalitetno zunanjo podobo, je bilo treba odstraniti dvojno steno pod konzolami, ki je podpirala nagnjeno fasado. Obenem v notranjosti ni bilo mogoče namestiti vezi, ki bi ujele horizontalne sile, ki so bile vzrok opisanim poškodbam; to bo mogoče šele ob rekonstrukciji strehe. Zato je bilo potrebno postaviti dodatne opore in možnost zanje je bila le v obliki železobetonskih slopov ob novejšem portalu, ki so ga ob vzdavi postavili pod izmaknjeno zgornjo steno. Tako je novejši portal s tem, da je bil ohranjen, postal (vsaj začasno) tehnično nepogrešljivi del stavbne konstrukcije, sočasno pa tudi dokument ene od razvojnih stopenj stavbe, čeprav bi bilo iz ohranjenih ostankov mogoče do določene mere pravilno rekonstruirati tudi prvotni poznogotski vhod.

Okna glavne fasade so bila zamenjana v preteklem stoletju. K sreči so njihove dele skoraj nepoškodovane uporabili kot gradivo za zasilno stavbo na dvorišču. Ohranjeni so bili vsi sestavni deli, tako da je bilo treba le nekatere dopolniti in v betonu odliti manjkajoče ali preveč dotrajane. Zasteklitev je rekonstruirana.

Poseben problem je bil levi stranski prehod, ki je bil neločljivi del prvotne arhitekture, morda pa je imel tudi posebno vlogo v mestnem organizmu kot dostop do obrambnih naprav. Že v začetku so bile vanj vgrajene segmentne razpore (zaradi obokov v pritličju), nanje pa so nazidali kasnejše dele (kamra, stranišče). Ker teh dozidav zaradi že omenjenih razlogov ni bilo mogoče odstraniti in ker je bil prehod sicer vedno zaprt le z leseno steno, je bila ta odstranjena, odprtina pa zaprta z lahkimi kovanimi vrati. Teh na prehodu sicer nikoli ni bilo, vendar so kot dopolnilo novi stavbni vsebini nujno potrebne. Motiv zanje je posnel arh. B. Šlegl v Radovljici.

Na kratko se seveda ne da naštetih vseh problemov in dilem, ki jih je bilo treba premagati. Eden od njih je bil tudi sistem opreme. Ta naj bi v spodnjih prostorih pustil arhitekturi ves poudarek, obenem pa omogočal čim večjo raznovrstnost razstavne dejavnosti. V zgornjih prostorih naj bi se oprema oblikovno sicer podrejala in ujemala z obnovljeno arhitekturo in dekoracijo (leseni opaži itd.), namenjena pa naj bi bila sodobni funkciji. Kot ne povsem rešen problem je ostalo vprašanje osvetlitve. Izbrana serijska svetila žal ne ustrezajo povsem (pritličje), čeprav so bila najcenejša...

Največjo težavo pri revitalizaciji spomenika take kvalitete, kot je Šivčeva hiša, predstavlja njena vsebina, saj arhitektura brez vsebine preneha biti arhitektura, ampak postane muzejski eksponat. V našem primeru lahko ugotovimo, da so ob sodelovanju vseh, ki so čutili potrebo po ohranitvi naše kulturne preteklosti, poiskali verjetno najboljšo možno rešitev. Arhitektura, ki je bila v svojem času pomemben sestavni del mestne podobe in ki je bila namenjena tudi mestnim potrebam, je z novo vsebino spet dobila svojo vlogo.

Sl. 19-20 Šivčeva hiša pred začetkom konservatorskih del; spodaj: prezentirana fasada maja 1975

Fig. 19-20 The Sivec House prior to conservation works, in 1974; below: its presented façade, in May, 1975.

Razstavna dejavnost, katere kvaliteto in aktualnost naj bi ji zagotavljala poseben odbor in sekcija gorenjskih likovnikov, je dobila v obeh pritličnih prostorih izjemen ambient. Podobnemu namenu (ogled in prodaja obrtniških izdelkov) je bila arhitektura namenjena že prvotno. Reprezentativno nadstropje je predvsem namenjeno posebnim priložnostim, kot so poroke, posebne manjše svečanosti, komorne prireditve itd. Oboje pomeni tisto hrbtnico vsebine, ki bo kulturnemu spomeniku dajala njemu primerno življenjsko vlogo. Stavba sama kot arhitekturni spomenik izrednih kvalitet ter zgoščena pred-

stavitev njene zgodovine in preteklosti mesta (v kašči) pa žlahtnita tudi mesto, ki že samo predstavlja zelo pomemben del naše kulturne preteklosti. Šivčeva hiša bo kot kompleksen spomenik največ lahko dajala tistim obiskovalcem, ki bodo v njej iskali pri nas še redke primere strokovno obnovljenih, prezentiranih in predvsem živih prič naše kulturne preteklosti.

Akcija predstavitve Šivčeve hiše še ni končana. Že v začetku je bilo jasno, da bo treba dela razdeliti na dve fazi. Prvo predstavlja stavba sama kot spomeniški objekt, drugo pa njeno okolje, predvsem dvorišče. Kot smo že zapisali, je bila dvoriščna stavba zgrajena kot začasen gospodarski objekt v preteklem stoletju in je bila slabo vzdrževana, tako da je danes že skoraj povsem razpadla. Stavba ni kvalitetna niti ne predstavlja stavbne preteklosti mesta. Nova vsebina Šivčeve hiše, ki je namenjena širokemu krogu obiskovalcev in uporabnikov, pa bo sčasoma zahtevala tudi dejavnost, ki sicer postaja ponekod že kar preveč vsiljivi del kulturnih spomenikov, drugje pa jih morda prav ta ohranja. To je gostinska dejavnost, ki bi jo bilo mogoče povsem brez škode — čeprav s posebnim režimom, vgraditi v ta sicer zanemarnjeni del mesta. Dejavnost bi najbrž morali načrtovati skladno s celotnim razvojem ali obnovo starega dela Radovljice, vendar je vprašanje, kdaj bo mogoče izdelati strokovno utemeljen revitalizacijski načrt starega mestnega jedra. Zato je mogoče izhajati tudi iz trenutnih potreb in vnesti z novo dejavnostjo v mesto že vnaprej nekaj tistih spodbud, ki naj bi mrtvilo v njem spremenile v življenje. Obenem naj bi rešili tudi vprašanje uporabe zgornjega (podstrešnega) prostora v stavbi.

Šivčeva hiša je ob delni usposobitvi graščine prvi praktični primer, kako je mogoče v starem mestnem jedru Radovljice, ki ima bogato, vendar vsestransko skrajno zanemarjeno in neizrabljeno arhitekturno dediščino, s sodobnimi revitalizacijskimi posegi doseči povsem nove možnosti ne samo pri ohranjanju kulturnih spomenikov, ampak tudi pri njihovem vključevanju v sodobno življenje in okolje. To je sicer izjemen primer in obenem široka akcija, njeno vrednotenje in podpora, ki jo je imela predvsem v domačem okolju, pa je poročstvo, da bo mogoče v bližnji prihodnosti Radovljico kot celoto podobno oživeti, saj to po svojih kvalitetah vsekakor zasluži.

Tudi ta akcija kompleksne obravnave kulturnega spomenika je pokazala na nekatere nujnosti, ki jih je v podobnih primerih treba upoštevati. S strokovnega stališča so to predvsem naslednje ugotovitve: obvezno je sodelovanje vseh potrebnih strokovnih kadrov in sprotno preverjanje vseh izhodišč (danes niso več mogoče kvalitetne individualne rešitve...), dalje ni več mogoče zagovarjati niti popolne restitucije prvobitnosti spomenika niti arheološko natančne prezentacije vseh sprememb, temveč je treba prav v široko zasnovanem vrednotenju ugotoviti, katere so največje kvalitete, njihov prikaz pa ne sme biti v škodo celovitosti spomenika. Morda še pomembnejša je ugotovitev, da je ob pravilnih informacijah in sodelovanju nujno treba pritegniti vse zainteresirane od lastnikov do investorjev ter uporabnikov — tako je mogoče poleg strokovno pravilne prezentacije spomeniku zagotoviti tudi nadaljnji obstoj ter mu dati pravilno vsebino. Vsi ti posegi morajo biti v vsakem primeru ustrezno in podrobno dokumentirani, material pa naj bi bil obvezno objavljen ali razstavljen. Vsaka podobna akcija namreč rodi tudi nove rešitve ter s tem olajša delo pri podobnih drugih posegih.

RENEŠANČNE PEČNICE S CELJSKEGA OBMOČJA

Ivan Stopar

Celje, Zavod za spomeniško varstvo Celje

UDK 749.2.034.1(497.12-11)

THE RENAISSANCE STOVE TILES
FROM THE CELJE AREA

IZVLEČEK

Sestavek obravnava renesančne pečnice s celjskega območja, ki so jih našli ob konservatorskih delih na gradovih Celje, Planina pri Sevnici in Slovenske Konjice. Najdene pečnice je bilo mogoče razvrstiti v nekaj značilnih skupin in jih kronološko opredeliti. Pri tem ugotavlja avtor povezanost domačih delavnic s kulturnimi središči v tujini, ki se kaže tako v uporabi importiranih matric kot v prilagajanju splošno razširjenih vzorcev domačim možnostim in potrebam.

The article deals with the Renaissance stove tiles from the Celje area, found during the conservation works done in the Castles of Celje, Planina near Sevnica and Slovenske Konjice. The stove tiles found can be classified into some characteristic groups and chronologically determined. Doing this author establishes the connection of the local workshops with the cultural centres abroad, which can be seen both in the use of the imported matrices and in the adapting of the generally spread samples to the domestic possibilities and requirements.

Ob konservatorskih očiščevalnih in raziskovalnih delih na gradovih celjskega območja so bile odkrite številne ostaline materialne kulture iz obdobja gotike in renesanse. Med temi pripada posebno mesto pečnicam tako po njihovi številčnosti kot tudi po presenetljivi kakovosti. Njihov razvoj lahko spremljamo v časovnem razponu od začetka 15. stoletja do konca 17. stoletja.

Naš sestavek želi opozoriti na značilnosti renesančnih najdb, ki doslej niso bile deležne večje pozornosti raziskovalcev. Kratek pregled dosedanjih rezultatov preučevanja starejšega gradiva naj pri tem nakaže razvojno kontinuiteto, saj renesančne pečnice le nadaljujejo zasnovе, ki so se uveljavile že v srednjem veku ter se nato v poznem 16. in v zgodnjem 17. stoletju obogatile z novimi ikonografskimi shemami.

V 14. stoletju so se v srednjeevropskem prostoru pojavile prve peči s pečnicami, ki so bile na sprednji strani zaprte z reliefno okrašeno ploščo. To so tako imenovane oploščene pečnice skledastega ali latvičastega tipa. Na ploščah so bili upodobljeni prizori iz viteškega življenja, mitične živali in drugo. Že ob koncu stoletja so se uveljavile tudi polcilindrične pečnice, in to v zaprti ter odprti varianti. Pri prvi varianti gre za oploščene polcilindrične pečnice, pri odprti pa za nišaste pečnice. Kot vmesna varianta nastopa polcilindrična pečnica s predrto sprednjo ploščo.

Na celjskem območju smo najstarejše pečnice, ki izvirajo iz začetka 15. stoletja, našli na celjskem Starem gradu. Gre za nišaste pečnice s krogovičnim okrasjem ter za pečnice s krilatimi zmaji. V ta zgodnji čas sodi tudi manjši fragment neglazirane oploščene polcilindrične pečnice z arhitekturnim motivom, ki izvira s konjiškega gradu. Najdbe se množe proti sredini 15. stoletja.

Med ikonografskimi motivi še vedno prevladujejo zmaji, v drugi polovici stoletja pa je izbor motivike že bolj pester. Na lokalne pečarske delavnice so v tem obdobju že odločilno vplivala kulturna središča zunaj naših meja. Tako so na Svetini našli fragment pečnice z motivom viteza v turnirskem boju, posnetem po vzoru peči z viteškimi figurami iz Budimpešte, ki je nastala med leti 1454 in 1457. Na ogrskih vzorih temelji tudi starejša, še v mehkem stilu koncipirana pečnica z levom ob hrastu, najdena na celjskem Starem gradu.

Koliko gre pri številnih drugih najdenih fragmentih pečnic iz tega časa za odtise z importiranih matric, za modifikacijo tujih predlog ali za povsem samonikle domače stvaritve, je spričo sedanje stopnje raziskav še težko reči. Vsekakor se zdi, da je pečnica z motivom sv. Jurija v boju z zmajem z gradu Planina pri Sevnici domača stvaritev. Drugače je s fragmentom Marije iz prizora Oznanjenja, ki prav tako izvira s Planine. Tu zanesljivo lahko predpostavljamo, da se je njen mojster naslonil na grafično predlogo, na bakrorez znanega mojstra E.S., čigar grafični listi so bili tedaj razširjeni po vsej Evropi in so našli svoj odmev tudi v našem poznosrednjeveškem stenskem slikarstvu.

Vsebinski svet pečnic se ob koncu 15. stoletja ni dosti spremenil. Vse več je ornamentalnih motivov z geometričnimi ali rastlinskimi vzorci, pridružujejo pa se jim angeli grbonosci in različne variante svojsko pojmovanih levov. Najštevilnejši primerki takšnih pečnic izvirajo s celjskega Starega gradu.

Forme, ki jih je ustvarilo 15. stoletje, žive tudi še v prvih desetletjih 16. stoletja. To živo ponazarja viteška peč iz Slovenskih Konjic, ki je nastala na prelomu stoletja. Vitez na konju v turnirskem boju, ki krasi pečnice te peči, je motivno zasidran še v izročilu 15. stoletja, le realistične posameznosti nakazujejo novo dobo. Renesnančni element te peči pa so polno uveljavile venčne pečnice z motivom dveh spetih delfinov, ki so s svojo arabesko igrivostjo dekorativno dopolnile in obogatile njen videz.

V obdobje poznega srednjega veka sodi tudi serija pečnic z motivi križnih rož, plemiča na lovu in ena izmed variant pečnice z levom ob hrastu, ki izvirajo s celjskega Starega gradu. Pečnica z vitezom v turnirskem boju, vkomponirana v arhitekturni okvir arkade s potlačenim lokom — hrani jo Pokrajinski muzej v Ptuj, fragmentarno pa je zastopana tudi v Celju — pa že nakazuje novo, renesnančno dobo.

V našem gradivu — ornamentalne pečnice tu namenoma puščamo ob strani ali pa jih omenjamo samo sporadično — smo naleteli na razmeroma skromen izbor figuralnih motivov, toda ti nastopajo v najrazličnejših variantah. Pri tem lahko ugotovimo, da poznosrednjeveške pečnice na obravnavanem območju v svojih najboljših primerkih dosegajo evropsko raven. Od druge polovice 15. stoletja dalje je čutiti močan vpliv ogrskih dvornih pečarskih delavnic, medtem ko nismo naleteli na neposredne severne, zlasti graške vplive ali odmeve. Gradivo pa priča tudi o močni razviti domači pečarski dejavnosti ter opozarja na domače izdelovalce modelov ali matric. Tako se že od vsega začetka pojavljajo pečnice v neglazirani in glazirani izvedbi, le da so prve sorazmerno pogostnejše. Od poznega 15. stoletja dalje se pojavljajo tudi primerki drugotno obarvanih neglaziranih pečnic. Barve, ki jim ne poznamo kemične sestave, so nanesene v zelo tanki, prosojni plasti. Značilen fragment tako obarvane pečnice z vinsko trto v borduri je bil najden na Svetini.

Okviri pečnic so sprva na moč preprosti. Gre samo za tanko, neprofilirano letev, ki obroblja uporabljeni motiv. Proti koncu stoletja postanejo okviri

izrazitejši, razlikujejo se in oblikovno približajo profilom na sodobnih arhitekturnih členih, na portalih in oknih, z žlebiči in paličjem. Pozneje se jim pridružijo še bogate bordure z rastlinskimi ornamentami — valovnica z listovjem, akant, grozdi — ali pa se okvir spremeni v arkadno arhitekturo s stebri in polkrožnimi ali potlačenimi ločnimi prekladami.

Formati srednjeveških pečnic so precej izenačeni. Na spodnjem, ognjiščnem delu peči so navadno kvadratične pečnice, ki so redko večje od 20×20 cm, na nastavkih peči pa višje pravokotne z manjšo osnovnico. Proti koncu srednjega veka so se povečale, nismo pa še našli večjih od kvadrata z osnovnico 24 cm.¹

Tudi v obdobju renesanse ostajajo tipi pečnic takšni, kot smo jih spoznali v prvi polovici 16. stoletja. Oploščene latvičaste pečnice, ki nastopajo še ob prelomu stoletja, so dokončno izpodrinile oploščene pečnice s plitkim, pravokotnim, na vogalih zaobljenim odprtim dnom — tip, ki se je skoraj nespremenjen ohranil do današnjih dni. Formatni pečnic so še vedno sorazmerno majhni in vsaj doslej v gradivu nismo naleteli na primerke velikih osrednjih plošč, ki so se takrat že počasi uveljavljale v srednjeevropskem kulturnem prostoru in formirale nov koncept v arhitekturi peči. Prav tako pogrešamo fajančne glazure, importirane iz Mediterana. Kadar poleg zelene ali redkeje okrasno rjave svinčene glazure naletimo tudi na primerke pečnic z drugobarvnimi lošči, gre brez izjeme za različne kombinacije svinčenih glazur s kositrnimi ali drugačnimi primesmi. Pa še takšni primerki so redki. Izpričuje jih le nekaj fragmentov, najdenih na celjskem in konjiškem gradu, sicer pa dosledno še vedno najpogosteje srečujemo zelene glazure različnih odtenkov z bolj ali manj izrazitim sijajem. Poleg zelene glazure nastopa večkrat tudi srebrno črna grafitna prevleka, kobaltno modra glazura v kombinaciji z belo ali rumeno barvo pa je že izjemna. Vendar pa od druge polovice 16. stoletja dalje izrazito upada število neloščenih primerkov pečnic. V prvi polovici 17. stoletja naletimo nanje le še sporadično, medtem ko zelena svinčena glazura, ki se pojavlja od srednjega veka dalje, trdoživo ohranja svoje prvenstvo.

V nasprotju s konservativno tehnično opremo in izvedbo peči iz poznega 16. in zgodnjega 17. stoletja pa se renesančna tematika na pečnicah celjskega območja pojavi brez vsakega opaznega prehoda in brez vidne kontinuitete s tradicijo srednjega veka. Fragmentni pečnic iz tega časa pričajo, da so se novi vsebinski premiki in koncepti uveljavili nenadoma in v vso silovitostjo, pa tudi paleta uveljavljajočih se motivov postane bolj pisana.

V lovski sobi muzeja za umetno obrt v Gradcu stoji peč iz Schönberga pri Oberwölzu. Na zidanem podstavku je ognjiščni del peči z vrsto kvadratnih pečnic, na katerih so upodobljeni pasijonski prizori. Nad njim se vzdiguje poligonalni prizmatični nastavek z visokimi, pravokotnimi pečnicami. Na zeleno glaziranih ploščah so reliefno upodobljene alegorije planetov in svobodnih umetnosti. Peč je datirana v leto 1568.²

Pečnice, ki smo jih spoznali na schönberški peči, srečamo tudi v Sloveniji. Ptujski pokrajinski muzej hrani pečnico iz pasijonskega cikla s prizorom Jude-

¹ Ugotovitve v uvodnem delu so povzetek avtorjeve razprave »Srednjeveške pečnice s celjskega območja«, Varstvo spomenikov XX. Ljubljana 1976.

² Konrad Strauss, Kacheln und Öfen der Steiermark. Studien zur Geschichte der Keramik in der Ostmark. Beiträge zur Kunstgeschichte Steiermarks und Kärntens. Bd. V, Graz 1940, str. 45 ter tabeli IX in X s spremnim besedilom.

Sl. 1 Alegorija planeta Marsa. Pečnica iz Schoenberga v Avstriji. Risal Alojz Umek. Fragment takšne pečnice so našli tudi na gradu Celje

Fig. 1 Allegory of the planet Mars. A glazed tile from Schoenberg in Austria. Drawn by A. Umek. A fragment of such a glazed tile has been found also in the Castle of Celje

ževega poljuba,³ pri arheoloških izkopavanjih na gradu Smlednik na Gorenjskem pa so pred leti izkopali pečnice s prizori: Oljska gora, Kristus pade pod križem, Kristus v predpeklju in Kristus pred sodniki.⁴ K isti peči so sodile še pečnice s potreti dveh rimskih imperatorjev in neke vladarske žene, ki spominjajo na upodobitve z renesančne peči v gradu Špilje (Spielfeld), nastale verjetno v neki judenburški delavnici na avstrijskem Štajerskem;⁵ to predvsem velja za alegorično upodobitev planeta Merkurja in personifikacijo Retorike. Če odštejemo antične portrete, je bil torej sestav v bistvenem enak kot v Schönbergu.

³ Študij pečnic v Pokrajinskem muzeju Ptuj mi je ljubeznivo omogočila tedanja ravnateljica Majda Čeh.

⁴ Risbe pečnic, najdenih ob arheoloških raziskavah na gradu Smlednik, ki jih je izdelala Dobrica Potokar, mi je kolegijsko odstopil za študij in obdelavo ravnatelj Gorenjskega muzeja v Kranju Andrej Valič.

⁵ K. Strauss, o. c., tabela XI. z ustreznim spremnim besedilom.

Sl. 2 Alegorija retorike. Pečnica iz Schoenberga v Avstriji. Risal A. Umek. Takšno pečnico so našli tudi na razvalini gradu Smlednik na Gorenjskem

Fig. 2 Allegory of Rhetoric. A glazed tile from Schoenberg in Austria. Such a glazed tile was also found in the ruins of the Castle of Smlednik in Upper Carniola

Svetopisemski pasijon in alegorije, ki se spogledujejo z antiko! V preteklost zazrta misel, oplojena z novodobnim protestantizmom, ki se je vedno znova poglobljaval prav v mračne strani evangelija, pa v prosvetljeni humanizem odprt pogled, ki ga opredeljujejo ne le antični vzori, ampak tudi nova eksperimentalna znanost, ki je tedaj dobila svoj razmah, prosta srednjeveških spon. Stilno gre za idealizirani realizem z manierističnim pridihom, ki pri profanih motivih teži k rahli stilizaciji, pri svetopisemskih pa k epski pripovednosti. Ene in druge pečnice uokvirja arhitekturni motiv renesančne arkade, ki počiva na dveh okroglih stebrih z okrepljenima bazama in enostavno členjenima kapiteloma. Loki so polkrožni, skoraj segmentni, okrašeni z vrsto sklenjenih obročev in biserno vrstico. Vogali so pri pasijonskih prizorih izpolnjeni z operutničnimi angelskimi glavicami, pri alegorijah pa s preprostim razperjenim trojnim listom.

Podobna je bila peč na Starem gradu v Celju, kjer so ob arheoloških raziskavah medzidja južno od grajskega jedra leta 1975 našli na fragment pečnice, na kateri prepoznamo alegorijo planeta Marsa iz omenjene skupine. Med obilico drobnega keramičnega gradiva so našli tudi več drugih fragmentov pečnic, na katerih so bili ostanki alegoričnih figur iz tega ikonografskega cikla, vendar pa ni bilo vmes nobenega kosa, ki bi sodil k pasijonskemu ciklu (fragmenti so bili razstavljeni na razstavi o gradu Celje, ki ga je Zavod za spomeniško varstvo v Celju pripravil spomladi 1977 v celjskem Muzeju revolucije). Desna stran pečnice z Marsom je odrezana, ker je bila pečnica nameščena ob stiku peči s steno; pečar jo je zato za približno eno tretjino zožil. Vendar pa se zdi, da ni bil ves vrhnji del peči opremljen s figuralnimi pečnicami. Te je pečar kombiniral s cenejšimi, zgolj dekorativnimi, na enostavnem modelu izdelanimi neploščenimi pečnicami skledastega tipa in enakega, pokončnega pravokotnega formata, ki so bile med najdenim gradivom dovolj številno zastopane.⁶ Kakšen je bil ob takšnem nastavku osrednji, ognjiščni del peči, bodo pokazale nadaljnje raziskave,⁷ zaenkrat pa vse kaže, da so bile tu nameščene preproste kvadratne pečnice formata 28 × 28 cm s heksagramom na sredini in bogato profilirano borduro (tab. II, št. 1).

Ko so v letih 1567—1579 obnavljali celjski Stari grad, so med drugim pozidali tudi dve novi izbi in ju opremili s pečmi.⁸ Tako smo dobili oporo za datacijo celjske pečnice z Marsom, katere nastanek lahko podrobneje postavimo v sedemdeseta leta 16. stoletja. Pečnica je potemtakem le nekaj let mlajša od peči iz Schönberga. Pečarjevo ime nam vir zamolči, ne kaže pa dvomiti, da gre za domačega, celjskega mojstra. Nasprotno pa je v aktih ohranjen drug, nič manj dragocen podatek. V predračunu za obnovo spodnjega celjskega gradu, današnje Šlandrove vojašnice, ki so ga prav tedaj tudi prezidavali, je postavka za dve loščeni peči, ki naj bi veljali 22 goldinarjev.⁹ Če ta podatek primerjamo s cenami ptujskega lončarskega ceha iz leta 1577, torej iz istega časa, in iz njega povzamemo, da je delavec dobil za izdelavo ene navadne štirioglate pečnice 32 novčičev ali pfenigov, za eno oploščeno pečnico s podobo pa kar cel funt ali srebrn goldinar, kar znaša 240 novčičev, pri tem pa se je loščenje pečnic in postavljanje peči posebej zaračunavalo,¹⁰ nam ti podatki sicer še vedno ne zadoščajo, da bi iz njih rekonstruirali podobo celjskih peči. Poučijo pa nas, da je nova peč z oploščenimi loščenimi pečnicami že v tedanjih časih pomenila naložbo, ki je ni zmožgel vsak. Za 11 srebrnih goldinarjev, kolikor

⁶ *Marija Mirkovič*, Doneski k poznavanju predbaročnega pečarstva v Ptuj. Poetovio — Ptuj 69—1969. Zbornik razprav ob tisočdevetstoletnici. Maribor 1969. V svojem sestavku navaja na str. 151 člene 7—9 prvega ptujskega cehovskega reda iz leta 1577: »vsak delavec mora dobiti za funt štirioglatih pečnic (gefierthen Kahel) 32 pfenigov, za vsako dobro pečnico s podobo (ein guethen Khachel mit Pilder) en funt, za tri položene pečnice (gelasten Khachel) dva pfeniga, za ščit (ain Schildt) tudi dva pfeniga in za vogalno (Ekh Khachel) tri pfenige.«

⁷ V poročilu o arheoloških raziskavah na gradu Celje v letih 1972—1975, ki jih je vodila dr. Tatjana Bregantova, bodo najdene pečnice podrobneje obdelane.

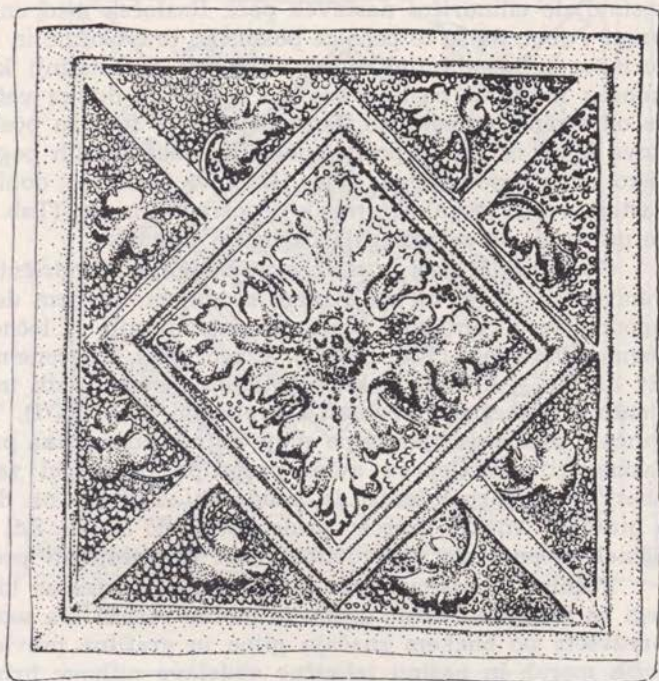
⁸ *Andreas Gubo*, Wiederherstellung des Schlosses Ober-Cilli und die Stadtburg im 16. Jahrhundert. Beilage des Grazer Tagblattes, Graz 1910, pag. 16.

⁹ *Ibid.*, pag. 23.

¹⁰ Glej opombo št. 6. »Pečnica s podobo« je bila po tem ceniku skoraj osemkrat dražja od navadne štirioglate pečnice. Beseda »funt« v zvezi s štirioglatimi pečnicami v navedenem citatu je rabljena kot števec.

Sl. 3 Pečnica s hrastovim listom z gradu Slovenske Konjice. Rekonstrukcija A. Umek

Fig. 3 A glazed tile with oak leaf, from the Castle of Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

je veljala peč na spodnjem celjskem gradu, si je bilo tedaj mogoče kupiti že dve kravi in še teleta povrhu.¹¹

Nekoliko dlje smo se pomudili pri celjski pečnici z alegorijo planeta Marsa, da bi opozorili na številne vidike, ki jih bodo morale upoštevati poznejše raziskave, da se bomo dokopali do celovitejše podobe našega pečarstva v obravnavanem času. Naloga, ki smo si jo tokrat zastavili, je ožja, saj skuša ustvariti samo urejen razvid nad doslej evidentiranim fondom na celjskem območju. S tega vidika pa so zaenkrat pomembnejše najdbe s konjiškega gradu, ki nam — z določenimi pridržki — omogočajo malone rekonstruirati kar dve renesančni peči.

Prva med njimi je bila sestavljena iz grafitiranih pečnic, ki so bile domnevno kombinirane z manjšim številom enakih, svetlo zeleno glaziranih pečnic. V spodnjem, ognjiščnem delu so bile nameščene kvadratne ornamentalne pečnice s profiliranim robom. Sredi plošče je osrednji motiv: povprek položena uokvirjena kvadratna plošča s štirilistno hrastovo rozeto na sredini. Trikotna polja v vogalih razpolavljajo trakovi, ki povezujejo stranice osrednjega kvadrata. Iz kotov, kjer se stikajo trakovi z rozetnim okvirom, odganjajo hrastovi lističi, nevtralna površina plošče pa je prekrita z drobnimi bradavicami (Tab. VII/3). Podoben je ornamentalni motiv na pečnicah, ki so

¹¹ Po Viltuškem urbarju iz leta 1555 je krava veljala 4,5 goldinarja. Glej: Jože Koropec, *Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja*. Maribor 1972, str. 109.

¹² K. Strauss, o. c. Tab. XXV. z ustreznim komentarjem.

sestavljale cilindrični nastavek peči. Razloček med enimi in drugimi je predvsem v tem, da so te pečnice pokončno pravokotne in da se je spremenjenemu formatu prilagodil tudi motiv. Tako se je osrednji kvadrat spremenil v pokončen romb, ki pa se s svojimi vogali ne dotika več okvira pečnice, ampak je od stranic odmaknjen. Prazno polje je tudi tu posuto z bradavicami. Trakovi, ki so ostali, so postali nekoliko ožji. Iz njih poganjajo zakrneli izrastki, tako da spominjajo na veje. Hrastovi lističi so dobili značaj storžev in ne rastejo več iz vogalov, ampak neposredno iz vej (Tab. VIII/1). Reliefna plošča je usločena, da se prilagaja okroglini nastavka.

Goriščni del peči je povezoval z njenim cilindričnim nastavkom zapognjen venčni friz, ki je bil na svojem spodnjem, ravnem delu okrašen z doprskimi upodobitvami antičnih figur, vkomponiranih v ločne arkade s potlačenimi segmentnimi loki (Tab. IX/2-4). V zgornjem, izbočenem delu friza nastopa motiv harpij — krilatih deklet s ptičjim trupom, krili in kačjim repom, postavljenih ob renesančnih vazah s cveticami (Tab. IX/1). To je tipičen svet renesančnih predstav, kjer se po svoje pojmovana antika prepleta s sodobnimi fantazmagorijami. Čeprav avtor prototipa ni mogel zatajiti svojega satirično obarvanega razpoloženja, je poudarek vendarle na dekorativnem učinku, ki z nizanjem enakih vzorcev pride dovolj do izraza. Zdi se, da je ta dekorativni učinek stopnjevala tudi dvobarvnost uporabljenih pečnic.

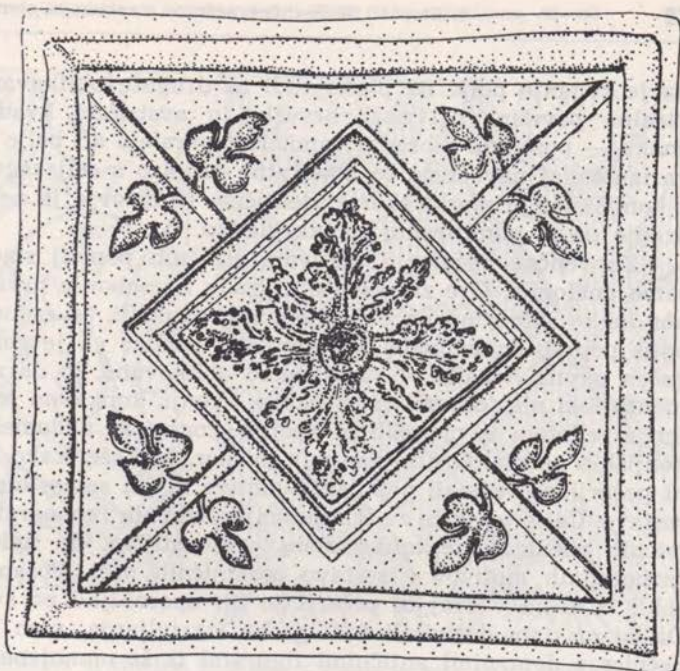
Pečnice s hrastovo rožo in opisani deli friza so bili najdeni v sekundarni legi na različnih koncih gradu in močno razbiti. Da sodijo k isti peči, sklepamo predvsem po enakem značaju gline in grafitne prevleke pa tudi po ustreznih merah in načinu tehnične obdelave njihove hrbtni strani. Stilno se ne izključujejo, obenem pa nastopajo tudi v ustreznem razmerju. Pri tem pa ostaja še vedno odprto vprašanje oblika podstavka peči in njene vrhnje letve. Peč ni stala samostojno, ampak je bila kot večina drugih renesančnih peči prislonjena k steni. To dokazujejo ohranjene polovične pečnice oziroma njihovi fragmenti.

Nastanek te peči lahko datiramo v drugo polovico 16. stoletja. Tako datacijo opravičuje stilni značaj friza z značilno zgodnjerenesancno motiviko, medtem ko bi ornamentalne oploščene pečnice, spričo svoje stilno dovolj nedoločne oblike, lahko nastale tudi še v prvi polovici 17. stoletja. Okoliščina pa, da oboji primerki na konjiškem gradu sodijo skupaj, nam dopušča, da tudi pri pečnicah z rozetami iz hrastovih listov zagovarjamo takšno zgodnjo časovno opredelitev.

Pečnice z motivom uokvirjenih hrastovih listov, komponiranih v obliki rozete, ki zavzema osrednje polje reliefno izoblikovane plošče, v evropskem gradivu niso redke in se dovolj pogosto pojavljajo zlasti na avstrijskem Štajerskem. Dva primerka takšnih pečnic je objavil že Konrad Strauss, in sicer enega pokončno pravokotnega in enega kvadratnega,¹² vendar se je pri slednjem očitno zmotil, ko je navajal njegove mere; naša primerjava bo zato po tej plati ostala pomanjkljiva. Notranje rombično polje je pri obeh pečnicah skoraj povsem takšno kot na naših primerkih, le vogali so drugače oblikovani. Instruktivno analogijo pa najdemo tudi na bližnjem Hrvaškem. Na gradu Susedgrad so izkopali dva vzorca pečnic z zeleno svinčeno glazuro, med njima spet enega pokončno pravokotnega in enega kvadratnega. Pri obeh nastopa v središčnem kvadratnem polju hrastova rozeta, našim primerkom pa sta zelo blizu tudi v svojih merah, 29×19 cm in $22,5 \times 22,5$ cm. Pri tem je zanimivo,

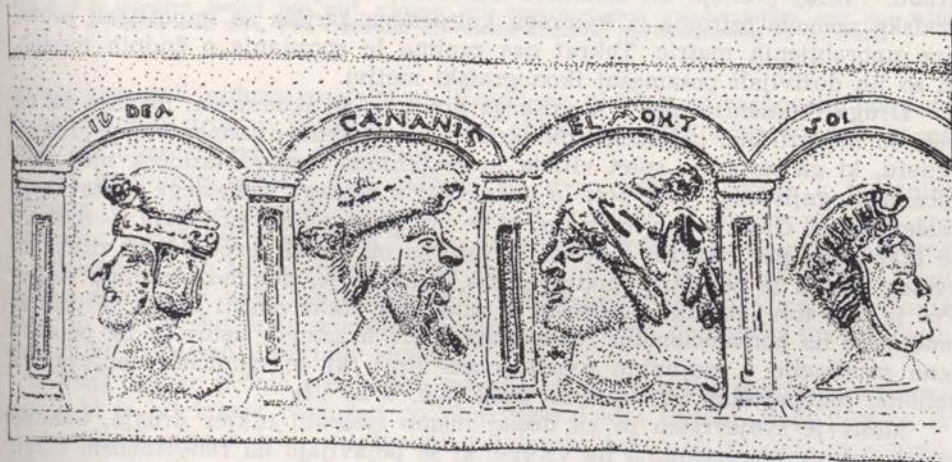
Sl. 4 Pečnica s hrastovim listom z gradu Celje. Rekonstrukcija A. Umek

Fig. 4 A glazed tile with an oak leaf, from the Castle of Celje. Reconstruction by A. Umek

Sl. 5-6 Vrhnji del pečnice iz Slovenskih Konjic s harpijami in spodnji del z antičnimi poprsji. Delna rekonstrukcija. Risal A. Umek

Fig. 5-6 The upper part of a cornice glazed tile from Slovenske Konjice, with harpies, and its lower part, with antique portraits. Partial reconstruction. Drawn by A. Umek

da je zunanje polje na plošči tudi tu drugače oblikovano, medtem ko je nevtralna površina pri naši, hrvaški in avstrijski kvadratni pečnici povsem enaka — posejana z bradavicami. Kot paralelo ali bolje nekoliko modificirano varianto naj navedemo še kvadratno pečnico s celjskega Starega gradu, ki je s konjiškimi primerki skoraj identična, le listovje je nekoliko bolj stilizirano, ozadje pa ni punktirano, ampak gladko.

Za venčne pečnice z motivom antičnih poprsij smo doslej ugotovili eno samo analogijo. Gre za pečnice z gradu Samobor v hrvaškem Zagorju.¹³ Količkor lahko sklepamo po objavljeni reprodukciji, je zagorski pečar uporabil za odtis poprsij enak model kot konjiški, vendar ga je postavil v nekoliko drugačen okvir. Arkade so sicer enako oblikovane, le da na samoborskem fragmentu loki niso opremljeni z napisi, vrhnji, konkavno izbočeni del pa je okrašen z reliefom iz manjših in večjih krogov, ki nadomeščajo krilate deklice s konjiških pečnic. Gre za zanimiv primer, ki kaže, kako svobodno so renesանčni pečarji prevzemali popularne motive in jih samostojno komponirali v nove sestave. Če to velja že za kompozicije različnih ikonografskih motivov na posamičnih pečnicah, je toliko manj presenetljivo, da naletimo na kombinacije raznorodnih motivov v sestavu posamičnih peči. Posamični vzorci so se pač selili iz kraja v kraj in pečarji so jih uporabljali po svoji všeči in potrebah. Da so pri tem doživljali tudi groba izkrivljanja, nam kaže primerek venčne pečnice z doprskimi antičnimi figurami iz že omenjenega najdišča na Susedgradu.¹⁵ Kdaj pozneje bo zanimivo ugotoviti, kje je skupni izvir te ikonografske zasnove oziroma iz katerega kulturnega žarišča so importirali prototipe uporabljenih matric. Tokrat nas zanima le spoznanje o čudnih usodah, ki so jih doživljali posamezni ikonografski motivi.

Druga renesանčna peč s konjiškega gradu je še skomnejša. Pečnice na tej peči so neglazirane, oploščene, okrašene z rastlinskim ornamentom v plitkem reliefu, ki ga sestavlja splet vitičja in mačehinih cvetov. Razloček med pečnicami z ognjiščnega dela peči in pečnicami z njenega valjastega nastavka je malenkosten. Obstaja le v formatu, ki se mu risba reliefa prilagaja — matrico je bilo treba pač dvakrat izdelati in zato so ob enaki razporeditvi vitičja in cvetov opazni le odmiki v podrobnostih, kakršna je, denimo, debelina stebel. Peč je bila torej izredno preprosta in umirjena. Celo venčni frizi s te peči se omejujejo na konvencionalni renesանčni motiv hrastovih listov in na poudarjeno profilacijo z majhnimi kvadratnimi utori, ki se ritmično menjavajo z reliefno izstopajočimi kvadratnimi polji (tab. V in VI).

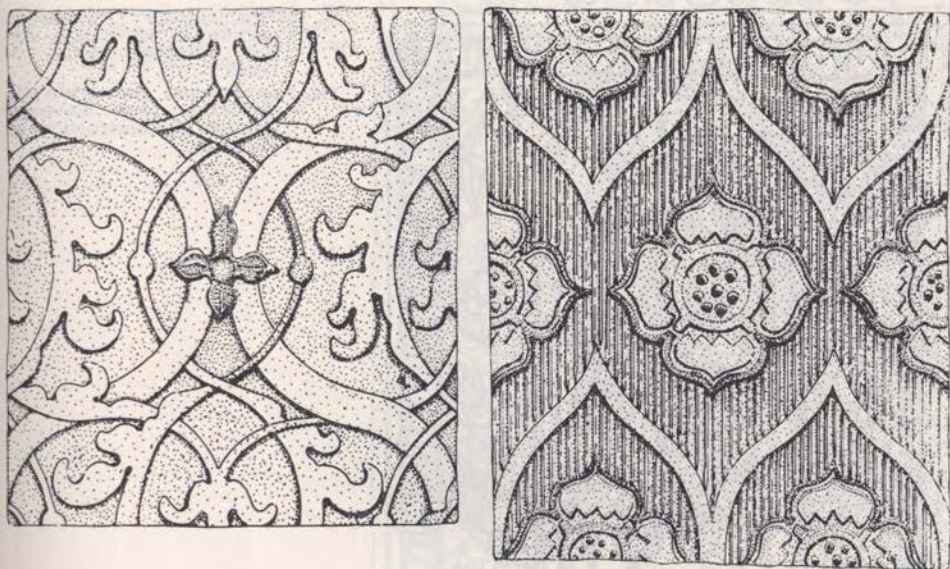
Motiv je svojevrsten in ga doslej nismo zasledili nikjer drugje. Celotno stilno občutje nas spominja na vzorce, ki se pojavljajo na renesանčnem blagu in usnju. Opažamo tudi nenavadno večino v koncipiranju kompozicije in oblikovanju podrobnosti, tako da lahko s precejšnjo verjetnostjo sklepamo na import uporabljenih matric.

Pečnice z mačehami so obrobljene z drobno borduro in komaj nakazanim profilom. Predvsem to jih loči od skupine pečnic, ki se pojavljajo v istem času in za katere se je v strokovni literaturi udomačilo ime tapetne pečnice. Ime

¹³ *Stahuljak Tihomil — Klobučar Olga: Pečnjaci starih gradova Susedgrada i Samobora. Tkalčičev zbornik II. Zagreb 1958. Stran 216/217, št. kat. 25 in 26 z ustreznima reprodukcijama.*

¹⁴ *Ibid., str. 219/220, št. kat. 40 z ustrežno reprodukcijo.*

¹⁵ *Ibid., str. 213, št. kat. 11 z ustrežno reprodukcijo.*

Sl. 7-8 Tapetna pečnica s trakovi in vitičjem in takšna z rozeto in loki. Grad Slovenske Konjice. Rekonstrukcija: A. Umek

Fig. 7-8 A tapestry glazed tile with ribbons and tendril-shaped ornamentation, and one with a rosette and arcs. The Castle of Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

opredeljuje tudi njihove značilnosti. Vzorci na ploščah so zasnovani tako, da se nadaljujejo drug v drugega in tako oblikujejo neskončen vzorec, ki ga lahko poljubno širimo na vse strani.

Na konjiškem gradu smo našli na dve različici pečnic s tapetnim vzorcem, obakrat v presenetljivo kakovostni izvedbi.¹⁶ V prvem primeru gre za vzorec, sestavljen iz prepleta trakov in vitičja. Pečnice so skoraj kvadratne in izdelane iz zelo težke opečno rdeče gline v plitkem reliefu (Tab. XI). Prav takšne pečnice so našli na Susedgradu v bližnjem Zagorju,¹⁷ medtem ko iz Avstrije ali Ogrske, kjer moramo domnevati matično domovino uporabljenih matric, ne poznamo direktnih analogij.

Drugi primer pečnic z nekoliko preprostejšim tapetnim vzorcem razodeva motiv, ki je bil takrat razširjen po vsej jugovzhodni Evropi. Naša pečnica iz Slovenskih Konjic z loki, usločenimi v oslovski hrbet ob spodnji in zgornji strani, s štirilistno rozeto na sredi in sistemom ravnih, vzporednih črt, ki prekrivajo osnovno ploskev (Tab. XII/1-2), je rahlo pokončna, svetlo zeleno glazirana in ima visok sijaj. Inačice, ki jih poznamo tudi z drugih slovenskih najdišč, se razlikujejo samo v podrobnostih, kot je velikost in značaj izvedbe, oblikovanje rozete, lokov in podobno. Naletimo na skrajno primitivne, robustne, pa tudi do kraja pretanjene izvedbe. Od sorodnih tujih variant naj tu opozorimo na peč v zakristiji katedrale v Gradcu¹⁸ ali na pečnico iz Neu-

¹⁶ V publikaciji *Ivana Stoparja*, Grad Slovenske Konjice, Slovenske Konjice 1976, smo jih še na splošno datirali v 17. stoletje.

¹⁷ *Ibid.*, str. 217, št. kat. 27 z ustrezno reprodukcijo.

¹⁸ K. Strauss, o. c., Tab. XXI. sl. 1 z ustreznim komentarjem.

Sl. 9. Ornamentalna pećnica s kartužo iz Slovenskih Konjic. Rekonstrukcija A. Umek

Fig. 9 Ornamental glazed tile with cartouche, from Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

markta,¹⁹ skoraj enake pećnice pa so našli tudi na Susedgradu.²⁰ V našem gradivu obstaja analogen primerek z gradu Planina pri Sevnici (Tab. II/4), ki pa zaradi svojega profiliranega okvira kljub identičnosti motiva ne sodi več v ta sklop.

Sedemnajsto stoletje je prineslo v motiviko nekaj novosti, vendar po doslej zbranem gradivu ugotavljamo, da so se pri nas v tem obdobju udomačile le manj ambiciozne zasnove. Doslej nismo naleteli na peći z velikimi osrednjimi večbarvnimi ali celo fajančnimi ploščami, ki jih manjše pećnice le dopolnjujejo in se jim kompozicijsko podrejujejo. Zdi se, da se velikopotezni koncepti, enkratne rešitve, pri nas niso uveljavile. Tipološko in tehnično so pećnice tega časa še zasidrane v izročilu preteklega stoletja in celo barvitost, na katero smo v 16. stoletju občasno že naleteli (primerjaj razne barvne variante pećnic z mačehami), skoraj praviloma v celoti spet nadomesti zelena svinčena glazura, ki je samo tehnično izpopolnjena.

Če dopuščamo možnost, da so tudi še v 17. stoletju nastajale pećnice s preprostimi geometrično rastlinskimi vzorci, kakršne smo spoznali v drugi polovici 16. stoletja, nas kot avtentična likovna stvaritev tega časa pritegnejo pećnice z dozorelo renesnančno obliko in vsebino, ki po zasnovi hudo spominjajo na naše »zlate«²¹ oltarje.

¹⁹ Ibid., Tab. XXV. sl. 2 z ustreznim komentarjem.

²⁰ *Stahuljak — Klobučar*, o. c., str. 217, št. kat. 29 z ustreznima reprodukcijama.

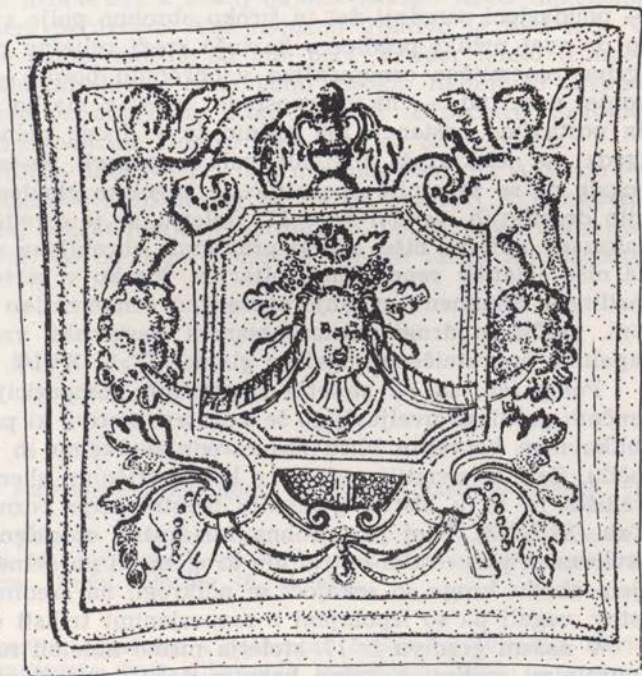
Sl. 10 Mala neglazirana pečnica z »nišo« iz Slovenskih Konjic. Rekonstrukcija A. Umek

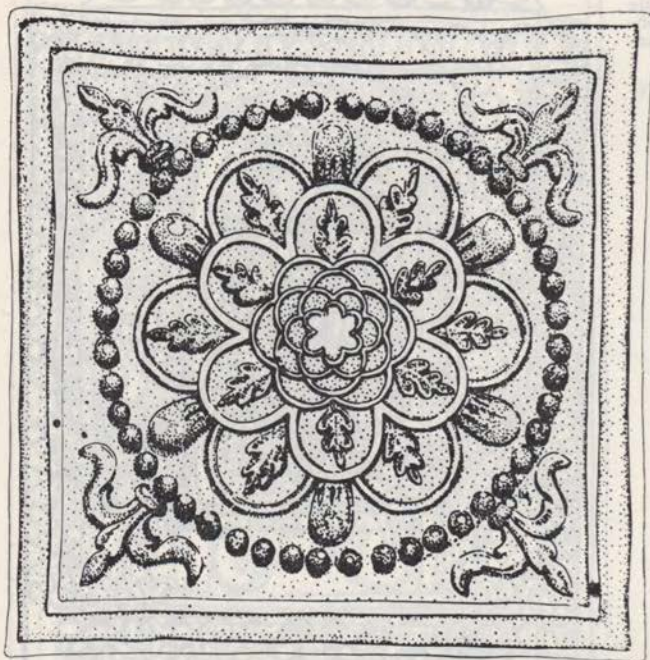
Fig. 10 A small non-glazed tile with a niche, from Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

Sl. 11 Večja glazirana pečnica z »nišo« iz Slovenskih Konjic. Rekonstrukcija A. Umek

Fig. 11 A larger glazed tile with a niche, from Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

Sl. 12 Pečnica s koncentričnimi loki iz Slovenskih Konjic. Rekonstrukcija A. Umek

Fig. 12 A glazed tile with concentrical bows, from Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

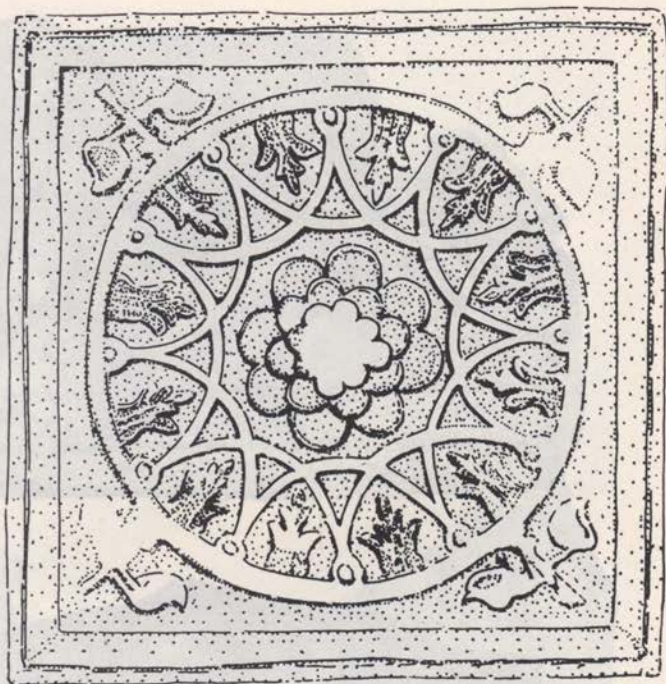
Izhodišče za ta tip pečnic, ki ga opredeljuje značilna dvodelnost zasnove — poudarjeni osrednji del in široko obrobno polje s spremljajočimi motivi — so po vsej priliki pečnice s kartušo sredi reliefne plošče (Tab. XIV in XV). Igriva renesančna ornamentika v obrobni poljih — amoreti, girlande, svitkovje, vaze ipd. — ni v neposredni zvezi z masko v kartuši, opravičuje pa, da postavimo nastanek teh pečnic že v drugo polovico 16. stoletja. Že zelo zgodaj se je kartuša preoblikovala v poprek postavljeni kvadrat, vse štiri vogale pa so zapolnile operutničene angelske glavice (Tab. XVI/1). V naslednjih desetletjih, vendar že v 17. stoletju, se je osrednje polje razvilo v obliko nakazane reliefne niše, skoraj praviloma obrobljene z bisernikom, ki spominja na niše »zlatih« renesančnih oltarjev. Masko v osrednjem polju je zamenjal rastlinski ornament, zgodnjerenesnančno ornamentiko pa so nadomestili fruktoni, vitičje in drugi poznorenesančni rastlinski vzorci. Zgornje vogale so zapolnile operutničene angelske glavice (Tab. XVI/2, XVII in XVIII).

Poleg teh, za 17. stoletje specifičnih kompozicij se na odkopanih renesančnih pečnicah uveljavljajo še nekateri motivi, ki pa so po svojem osnovnem oblikovnem konceptu bližje poznosrednjeveškemu in zgodnjerenesnančnemu izročilu. Sem bi uvrstili pečnico s koncentričnimi shemami lokov, ki rastejo iz središča in ki v bistvu pomenijo prestilizacijo poznogotskih rozetnih pečnic (Tab. XIII/2-3). Njej je podobna kvadratna oploščena pečnica s profiliranim okvirom in preprostim notranjim krogom, ki pa se ne dotika robov. Na notranjem obodu kroga so sekajoči se polkrogi, na sredini je rozeta iz polkrožnih listov, vogali pa so izpolnjeni z razperjenimi trilisti (Tab. XIII/4).

V našem gradivu iz 17. stoletja nismo našli na pečnicah renesančnih figuralnih motivov, kakršne hranijo nekateri naši muzeji. Zato bi bilo pre-

Sl. 13 Pečnica z rozeto in sekajočimi se loki iz Slovenskih Konjic. Rekonstrukcija A. Umek

Fig. 13 A glazed tile with a rosette and intersecting bows, from Slovenske Konjice. Reconstruction by A. Umek

uranjeno, če bi na podlagi primerkov z nekaj najdišč skušali izreči dokončno sodbo o našem renesančnem pečarstvu. Vse najdeno gradivo je bilo tudi v sekundarni legi in zato ne vemo, kakšne so bile peči. Vendar lahko trdimo, da je obrtna kakovost najdenih kosov nenavadno visoka. Reliefi so skrbno oblikovani, tehnika izdelave pa dovršena. Tako se tudi te pečnice dostojno uvrščajo med najboljše umetnoobrtne izdelke tega časa na Slovenskem.

Med pečnicami iz sosednjih dežel — pri tem mislimo zlasti na Avstrijo — bi za opisane renesančne zasnove našli dovolj paralel in analogij. V strokovni literaturi so znane, zato naj tokrat nanje le opozorimo, podrobnejšo obravnavo pa prihranimo do takrat, ko bo dozorel čas za analizo vsega slovenskega gradiva.

KATALOG

Tabela I. Grad Celje

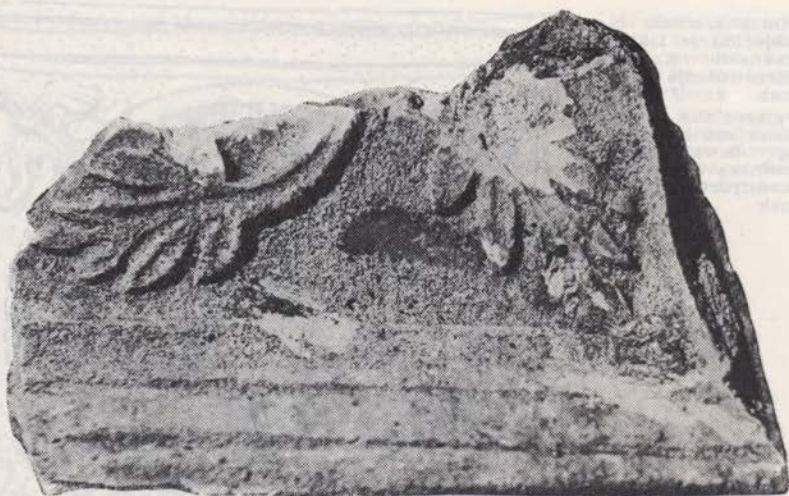
Št. 1

Vogalni kos pečnice z renesančnim akantom. Okvir, ki plastično izstopa, je preprosto črtasto žlebljen.

Tip oploščene skledaste pečnice iz okraسته gline. Na okviru in na reliefno izbočenem ornamentu je bela glazura, osnova plošče je kobaltno modro glazirana. Format fragmenta 10 × 10 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Št. 2

Vogal domnevno ornamentalne pečnice s poševnim, črtasto profiliranim okvirom. Na osrednjem polju fragmenta dveh stiliziranih palmetinih listov.

Tab. I Grad Celje. Naravna velikost
Table I The Castle of Celje. Natural size

Tab. II Grad Celje, grad Planina pri Sevnici. 1/2 naravne velikosti
Table II The Castle of Celje, the castle of Planina near Sevnica. Half the natural size

Tab. III Grad Sl. Konjice. Štev. 1—3: 1/2, štev. 4: 2/5 naravne velikosti
 Table III The Castle of Slovenske Konjice. Nos. 1—3: half the natural size, no. 4: two-fifths
 of the natural size

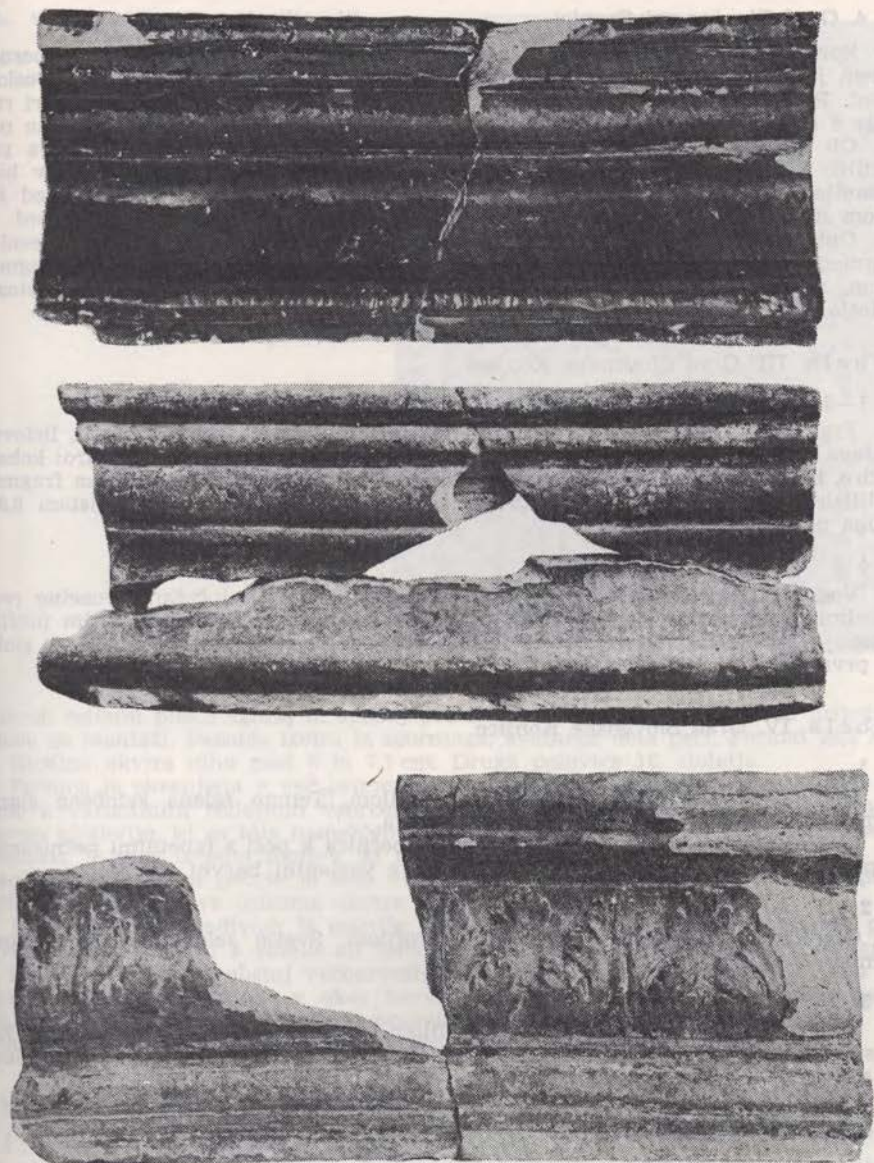
Tip oploščene, verjetno skledaste pečnice iz rumenkasto rjave, neglazirane gline. Format fragmenta $10,5 \times 5$ cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tabela II. Grad Celje, grad Planina pri Sevnici

Št. 1. Grad Celje

Osrednji del preproste ornamentalne pečnice s širokim, globoko profiliranim zunanjim okvirom. Notranje polje je uokvirjeno s kvadratno letvijo. Znotraj letve je okrogla rozeta s šesterokrako rožo (heksagram).

Tip oploščene pečnice s temno zeleno svinčeno glazuro. Velikost fragmenta $10,5 \times 11,4$ cm, rekonstruirani format pečnice 28×28 cm. Sredina 16. stoletja.

Tab. IV Grad Slovenske Konjice. 2/5 naravne velikosti
Table IV The Castle of Slovenske Konjice. Two-fifths of the natural size

Št. 2—3. Grad Planina pri Sevnici

Fragmenta ornamentalne pečnice s poševno prirezanim, drobno žlebljenim profilom okvira. V notranjem polju listovje. Ravno površino med listi pokrivajo drobne bradavice.

Oploščena neglazirana pečnica s pravokotnim notranjim okvirom globine 8,3 cm. Dolžina fragmentov ob zunanjem robu obakrat 7,8 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Št. 4. Grad Planina pri Sevnici

Spodnji del ornamentalne pevnice. V rahlo privzdignjenem okviru s posnetim robom je ravno polje. Na spodnji okvir se naslanjata dva loka, usloena v oslovski hrbet. Pod lokoma je manjši trilist, ki se na vrhu prav tako usloei in tvori ravno polje z dvema cvetovoma. Zgoraj, na manjkajoem delu, se je motiv zrcalno ponovil. Ob straneh sta prav tako trilista s cveticami, v srednjem delu polja pa je štirilist s središeno rožo in prav tako usloenimi listi — srednji del je v bistvu sestavljen iz dveh polovičnih motivov, kakršni so na robovih. Prostor med štirilistom in polovičnimi štirilisti je izpolnjen z vzporednimi vodoravnimi črtami.

Oplošena pevnica s širokim pravokotnim dnom iz rumenkaste gline. Desni rob fragmenta je v vertikalni neravni črti oblit z zeleno glazuro. Širina fragmenta 23 cm, rekonstruirana višina pevnice je 25 cm, globina 8,5 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tabela III. Grad Slovenske Konjice

Št. 1—3

Fragmenti friza z geometričnimi in rastlinskimi vzorci (zobnik, akant, listovnik). Sestava friza ni povsem jasna. Opečno rumena glina z raznobarvno glazuro: kobaltno modro, belo, oker in zeleno. Dolžina največjega fragmenta 23,7 cm, dolžina fragmenta s stiliziranimi cvetnimi ašami 9,8 cm, dolžina fragmenta s trojnim listom 6,8 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Št. 4

Vogalna pevnica venenega friza s stiliziranimi cvetnimi ašami, rozetno razporejenimi bradavicami v kvadratnih poljih na sredi in močnim paličastim profilom. Temno zelena svinena glazura. Format 14,3 × 27,2 cm. Druga polovica 16. stoletja ali prva polovica 17. stoletja.

Tabela IV. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Gladka venena pevnica z bogatim profilom. Temno zelena svinena glazura. Format 11 × 26 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Značaj glazure vzbujaa misel, da sodi ta pevnica k peči s tapetnimi pevnici, ki so predstavljene na tabeli XI s primerkom v variantni barvni izvedbi.

Št. 2

Gladka venena pevnica z bogatim profilom. Svetlo zelena svinena glazura. Format 11 × 26 cm. 16. stoletje.

Št. 3

Venena pevnica z diferenciranim profilom in stiliziranimi hrastovimi listi. Zelena svinena glazura. Format 13 × 28,7 cm. Druga polovica 16. stol. ali prva polovica 17. stoletja.

Tabela V. Grad Slovenske Konjice

Pravokotna, usloena pevnica z renesančnim vitičem, kombiniranim s cvetovi maeh v plitkem reliefu. Osnovno ornamentirano ploskev obrobja ozka bordura. Sredi vsake bordurne letve in v vogalih je preprosta štirilistna rozeta. Iz rozet sredi burdurnih letev se šiiri luskinasti trak. Osnovna ploskev je navpično in vodoravno simetrično komponirana, tako da je v bistvu sestavljena iz štirih polj, vsako izmed njih pa je izpolnjeno z uvito vitico, ki se konaa z maehinim cvetom. Po dve in dve vitici v vodoravni vrsti sta spleteni v zanko, v navpični vrsti pa speti z obroema. Središee pevnice je poudarjeno z rozeto v obliki enakovrtakega križa, vogali pa so izpolnjeni s suličastimi listi.

Tip oplošene pevnice s pravokotnim, odprtim okvirom iz okrasto rumene, neglazirane gline. Na hrbtni strani reliefne plošee so ohranjeni odtisi platna. Okvir

Tab. V. Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
 Table V Grad Slovenske Konjice. Half the natural size

je tik ob reliefni plošči zgoraj in spodaj preluknjan. Odprtini sta rabili za pritrditev pečnice ob montaži. Pečnica izvira iz zgornjega, ovalnega dela peči. Format $24,2 \times 20$ cm. Globina okvira niha med 6 in 7,7 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Pečnica je ohranjena v več primerkih in številnih fragmentih. Obstaja tudi več pečnic z variantnim reliefnim vzorcem kvadratnega formata 25×25 cm in ravno osnovno ploskvijo, ki so bile nameščene v spodnjem delu peči. Razloček med obema pečnicama je le v izvedbi motiva, ki se prilagaja spremenjenemu formatu. Na nekaterih primerkih teh pečnic je lepo vidno, kako je bila plošča po izdelavi »vpeta« v glinasti okvir osnove oziroma okvira.

Med najdenim gradivom je manjše število glaziranih fragmentov opisanih peči. Prevladujejo fragmenti s svetlo ali temno zeleno svinčeno glazuro, nekaj ohranjenih kosov pa izpričuje obstoj večbarvnih pečnic. Pri nekaterih je bila osnovna površina prevlečena z glazuro v oker barvi, del reliefno izstopajočih vzorcev pa je imel grafitno glazuro. Pri drugih je osnova modrikasto bela, reliefno izstopajoči deli so turkizni, bordura pa ima glazuro okrasto rjave barve.

Tabela VI. Grad Slovenske Konjice

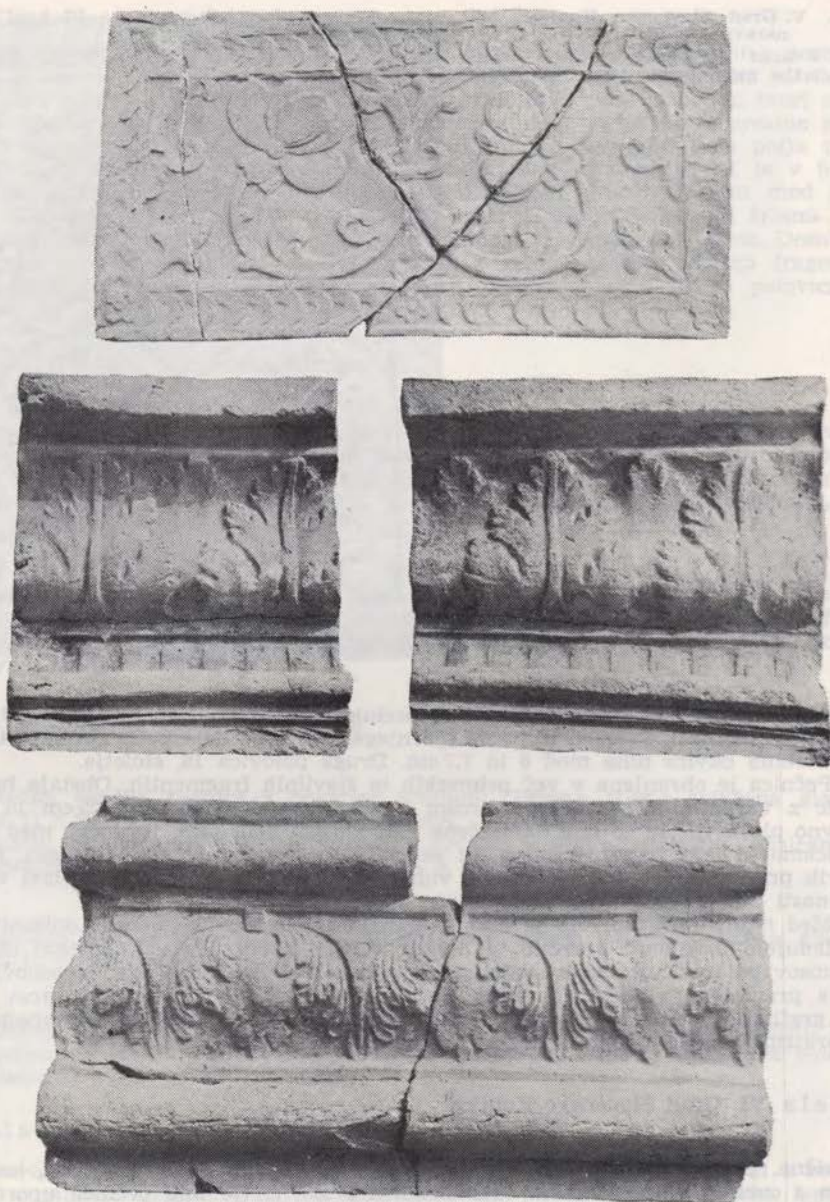
Št. 1

Polovična, pravokotna pečnica v plitkem reliefu z renesančnim vitičjem, kombiniranim s cvetovi mačeh. Ravna ožja stranica priča, da je bila pečnica uporabljena v spodnjem delu peči. Okrasto rumena, neglazirana glina. Format $25 \times 12,7$ cm. Druga polovica 16. stoletja. Varianta pečnice tab. št. V.

Št. 2—3

Dva polovična dela venčnega friza peči. Izrazit profil, poudarjen s palico in žlebom, je ornamentiran z vrsto stiliziranih hrastovih listov ter zobnikom, letvijo s štirikotnimi utori. Okrasto rumena, neglazirana glina. Format manjšega fragmenta 15×13 cm, format večjega fragmenta $15 \times 16,5$ cm. Druga polovica 16. stoletja.

Friz verjetno sodi k pečnicam z renesančnim vitičjem in mačehami.

Tab. VI Grad Slovenske Konjice. 1/3 naravne velikosti
 Table VI The Castle of Slovenske Konjice. One-third of the natural size

Št. 4

Pečnica z venčnega friza. Pečnico uokvirjata dva močno poudarjena polkrožna paličasta profila, osrednji izbokli notranji del pa izpolnjuje motiv stiliziranih cvetnih čaš. Okrasto rumena, neglazirana glina, format $16,3 \times 29$ cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tab. VII Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
Table VII The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

Friz verjetno sodi k pečnicam z renesančnim vitičjem in mačehami. Podoben motiv srečamo tudi na črno grafitiranem fragmentu tab. VII.

Tabela VII. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Fragment venca ali krone z motivom bisernice, z vitičjem na eni strani in jajčnim motivom na drugi strani bisernice.

Sivo rumena, grafitno glazirana glina. Dolžina bisernice 5,5 cm. Druga polovica 16. stoletja. Fragment po vsej priliki sodi k pečnicam s hrastovimi listi tab. VII, št. 3.

Št. 2

Fragment venčnega friza z motivom stiliziranih cvetnih čaš.

Okrasto rumena glina z grafitno glazuro. Dolžina kosa 9,6 cm, višina 9,6 cm. Druga polovica 16. stoletja. Fragment po vsej priliki sodi k pečnicam s stiliziranimi hrastovimi listi tab. VII, št. 3.

Št. 3

Pečnica z ornamentalnimi rastlinskimi motivi. V polju, ki ga obrobja rahlo žlebljen okvir, je v poprek postavljenem kvadratu na sredini roža s štirimi hrastovimi listi, ki se v središču strnejo ob krogu z bradavičjem. Kvadrat je poudarjen z visokim polkrožnim profilom. Široki trakovi razpolavljajo trikotna vogalna polja v vsakokrat po dve manjši ploskvi z dekorativnimi lističi. Ravno osnovo plošče prekrivajo drobne, gosto posejane bradavice.

Ravna oploščena kvadratna pečnica s pravokotnim, okoli 6,6 cm globokim dnom z zaobljenimi vogali iz sivo rumene gline z grafitno glazuro. Format 24 × 24 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Nastopajo tudi fragmenti pečnic iste tipa s svetlo zeleno svinčeno glazuro. Motivi na teh fragmentih so bolj ostro risani, kar kaže na manj obrabljeno matrico ali še verjetneje na žitkejši lošč. Možno je, da gre za pečnice z iste peči v dvo-barvni kombinaciji.

Tabela VIII. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Del pokončno pravokotne pečnice z geometričnim rastlinskim okrasjem, podobno zasnovane kot pečnica tab. VII, št. 3. Središčni kvadrat se je tu spremenil v romb, ki se s svojimi vogali ne dotika okvira. Črte, ki delijo vogalna polja, so dobile značaj vej. Rozeta s hrastovim listom na sredini je bolj minuciozno oblikovana, listi v obrobni poljih so dobili koničasto obliko, ki spominja na storže. Pečnica je bila nameščena v vrhnjem nastavku peči.

Oploščena pečnica s pravokotnim dnom iz rumenkasto sive gline in grafitno glazuro. Širina 21 cm, rekonstruirana višina okoli 33 cm.

Št. 2

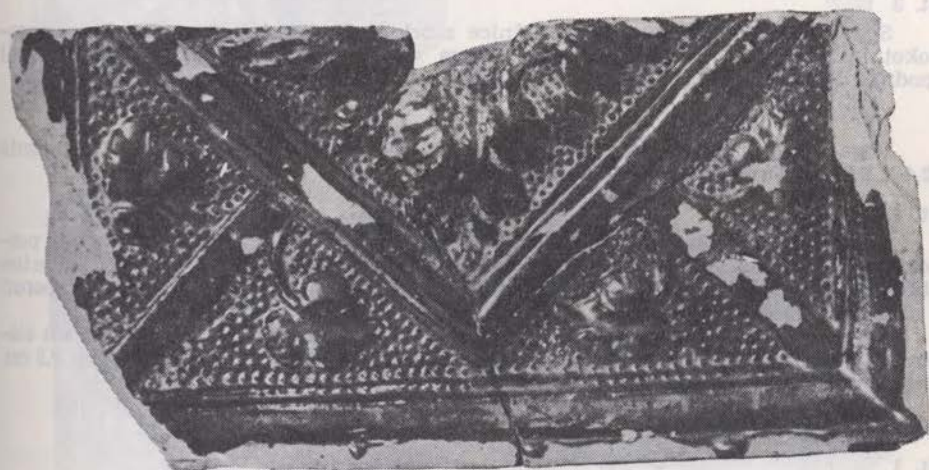
Pečnica s hrastovim listom, uporabljena ob stiku peči s steno. Polovica primerka s tabele VII, št. 3.

Sivo rumena glina z grafitno glazuro. Format 24,6 × 11,6 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tabela IX. Grad Slovenske Konjice

Št. 1-4

Deli srednjega, prehodnega venca peči. Spodnji del venca je stal navpično, zgornji del se je polkrožno ovil navznoter. Spodnji del je poglobljen, tako da teče ob spodnjem robu nekoliko prirezan, ob zgornjem pa paličasto izoblikovan profil. Sprednje ravno polje izpolnjujejo arkade. Stebri so okrašeni s plitkimi pravokotnimi nišami, ki se dvakrat stopničasto poglobijo. Stebri počivajo na bazah, ki imajo v prerezu obliko trapeza. Geometrični kapiteli nosijo potlačene loke z napisi, ki se vrste od leve proti desni: IUDEA, CANANIS, ELMORT in SOFIA. Pod prvo arkado je doprsna podoba moškega, upodobljenega v profilu, obrnjenega na levo. Na glavi

Tab. VIII Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
Table VIII The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

ima čepico, ki se konča s čopom v obliki cvetice. Skoraj gladki lasje so nad vratom ravno prirezani, nos je poudarjeno kljukast. Pod drugo arkado je portret bradatega moškega, z glavo, zasukano na desno. Pokrit je s preprostim klobukom, ovitim s trakom, zadaj pa je na kraju pritrjena cvetica. Pod tretjo arkado je golobradi mladenič, obrnjen na levo. Na glavi ima koničasto pokrivalo s čopom v obliki cve-

tice na vrhu in resastim obeskom. V skrajnem desnem vogalu je pod arkado podoba žene, obrnjene v desno. Pokrita je z avbo, pritrjeno na glavo z vrstico, speto pod brado.

Na izbočenem vrhnjem delu venčne pečnice sta na sredi vsaksebi obrnjeni deklici, pokriti z avbama, s perutmi in luskinastima kačjima trupoma. Njuna repa se na sredini prepleteta. Desno in levo od njiju, na obeh krajih pečnice, sta vaz s cveticami.

Fragmenti so iz sivkasto rumene gline. Prevladujejo kosi z grafitno glazuro, nekaj primerkov ima zeleno svinčeno glazuro. Višina cele pečnice okoli 15 cm, širina 24,5 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Venec sodi k peči s pečnicami, ki imajo v osrednjem polju poprek položen kvadrat s štirilistno hrastovo rožo na sredini, tab. VII, št. 3.

Tabela X. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Fragment heraldične pečnice z dvoglavim orlom. Ohranjen je s perjem poraščen trup živali, gornji del njene leve noge, oba vratova in krona med njima. Desno ob nogi je vrezana velika latinska črka D.

Vogalna okrasna pečnica — ščit iz sivkasto rumene gline. Zelo slaba zelena glazura je ohranjena le na nekaterih poglobljenih mestih. Višina fragmenta 11,4 cm, širina 6,6 cm. Druga polovica 16. stoletja ali prva polovica 17. stoletja.

Št. 2

Spodnji desni vogal heraldične kartuše z delom orlovske peruti. Perut, ki je drobno cizelirana, je na koncu obrušena. Ob spodnjem robu črki IS oziroma zadnji del letnice (16)15. Pod njima črki K in P.

Vogalna okrasna pečnica — ščit iz sivkasto rumene gline. Zelo slaba zelena glazura (ali ostanki barve) je ohranjena le na nekaterih poglobljenih mestih. Višina fragmenta 7 cm, širina 8,2 cm. Druga polovica 16. ali prva polovica 17. stoletja.

Št. 3

Spodnji levi vogal heraldične pečnice z orlom. Rob pečnice je odebeljen s pravokotnim profilom. Desno spodaj je orlova noga z razkremenimi kremplji, zgoraj spodnji del peruti. V praznem polju med perutjo in ного napis: R. V. G. G.

R. R. N. M.
E. K. Z

Vogalna okrasna pečnica — ščit iz okrasto rumene gline. Velikost fragmenta 12,4 × 6,2 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Št. 4

Zgornji desni vogal heraldične pečnice z orlom. Rob kartuše je odebeljen s pravokotnim profilom. Vrh polja je orlova glava s poudarjenimi očmi, široko odprtih kljunom in iztegnjenim jezikom. Spodaj je del peruti. Na kačasto osnovo peruti z drobnimi vboklinami so pritrjena minuciozno izdelana peresa.

Vogalna okrasna pečnica — ščit iz okrasto rumene gline. Na hrbtni strani sledovi platna, s katerim je bil ščit odtisnjen v model. Velikost fragmenta 9,2 × 9,2 cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tabela XI. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Vogal pečnice z vitično in tračno ornamentiko. Oploščena pečnica s pravokotnim dnom. Glazirana sivo rjava glina. Osnova je turkizna, trak je blede zelen, vitičje modro. Velikost fragmenta 8,3 × 12 cm. Tapetni vzorec. Druga polovica 16. stoletja.

Št. 2

Pokončno pravokotna usločena pečnica z vitično in tračno ornamentiko. Kompozicijsko osnovo sestavljata dva uvita trakova, ki rasteja iz vogalov, se nato polkrožno usločita in na sredini stakneta. Ob stiku sta okrašena s štirilistno rozeto.

Tab. IX Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
Table IX The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

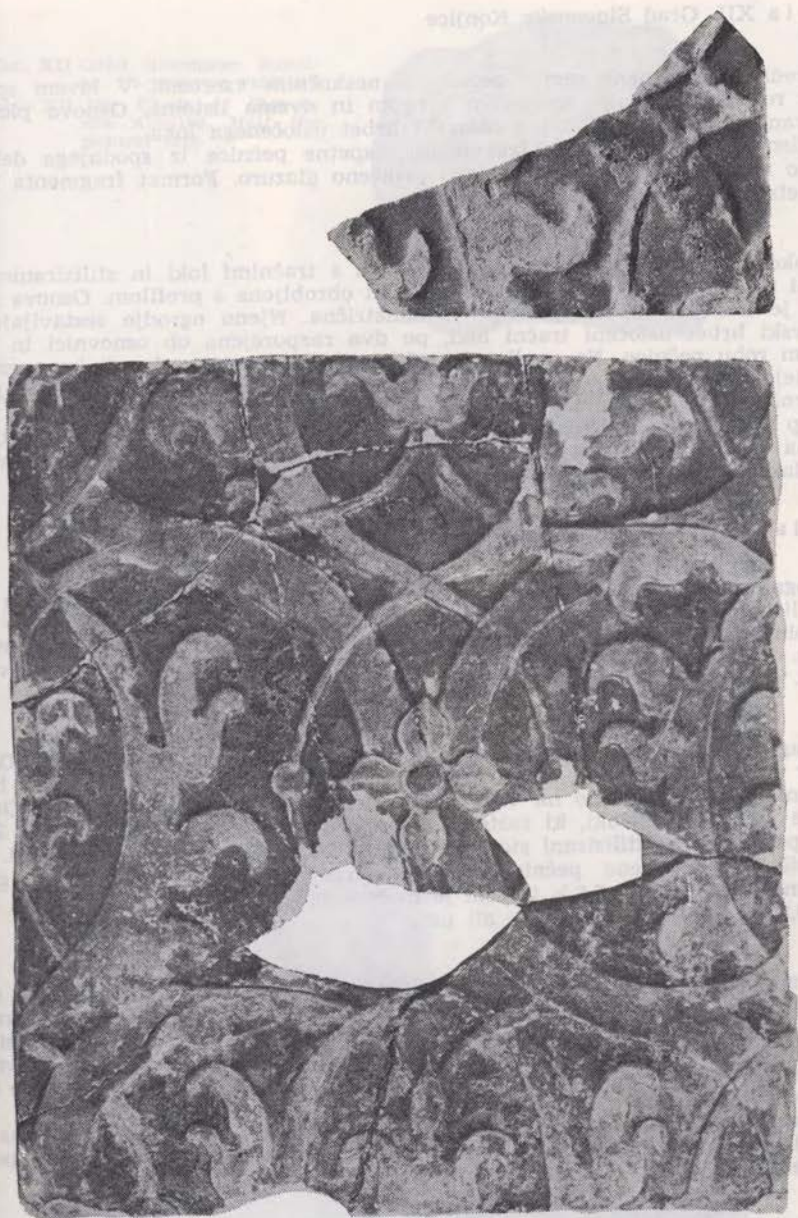
Prosto površino pokriva v plitkem reliefu modelirano vitičje. Pečnica je brez okvira, tako da se ornament lahko brez cezure spoji z enakimi ornamentami na sosednjih pečnicah.

Tab. X Grad Slovenske Konjice. 2/3 naravne velikosti

Table X The Castle of Slovenske Konjice. Two-thirds of the natural size

Oploščena pečnica z neskončnim ali tapetnim vzorcem z zgornjega dela peči. Rdečkasto rumena glazirana glina. Osnovna ploskev je kobaltna, trakova sta rumena, vitičeje belo. Format $24,5 \times 23$ cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tab. XI Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
 Table XI The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

Med najdenim gradivom je tudi olivno zelena pečnica iz zelo težke, opečno rdeče gline skoraj kvadratnega formata $23,2 \times 22,4$ cm, z ravno osnovno ploskvijo in enakim vzorcem; nameščena je bila na spodnjem delu peči. Zaenkrat ni mogoče ugotoviti, ali različno glazirani primerki opisane pečnice sodijo k isti peči.

Tabela XII. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Središnji fragment ravne pečnice z neskočnim vzorcem. V levem spodnjem vogalu rozeta s praznim notranjim krogom in dvema listoma. Osnova ploskve je kanelirana. Desno zgoraj del v oslovski hrbet usločenega loka.

Eđen izmed ohranjenih fragmentov tapetne pečnice iz spodnjega dela peči. Okrasto rumena glina s svetlo zeleno svinčeno glazuro. Format fragmenta $9 \times 10,4$ centimetra. Druga polovica 16. stoletja.

Št. 2

Pokončno pravokotna upognjena pečnica s tračnimi loki in stiliziranimi štirlinimi rožami v plitkem reliefu. Pečnica ni obrobljena s profilom. Osnova reliefne plošče je kanelirana. Kompozicija je simetrična. Njeno ogrodje sestavljajo štirje v oslovski hrbet usločeni tračni loki, po dva razporejena ob osnovnici in dva ob vrhnjem robu pečnice. Na sredini je roža v obliki rozete; notranji krog rozete izpolnjujejo bradavice — v tem se pečnica razlikuje od pečnice tab. XII, št. 1. Polovične rože so nameščene še v podločjih in ob straneh pečnice.

Tip oploščene pečnice z neskončnim ali tapetnim vzorcem. Pečnica je bila nameščena v zgornjem delu peči. Okrasto rumena glina z bleščečo živo zeleno svinčeno glazuro. Format $23,3 \times 20,4$ cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tabela XIII. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Vogalni fragment ornamentalne pečnice s šesterolisto rozeto v kotu in stiliziranim listovjem. Rob je gladek, neprofiliran.

Oploščena pečnica iz okrasto rumene gline z bleščečo temno zeleno svinčeno glazuro. Format fragmenta $7,7 \times 9,2$ cm. Druga polovica 16. ali prva polovica 17. stoletja.

Št. 2-3

Fragmenta kvadratne pečnice s koncentričnim geometričnim vzorcem. Osnovno ploskev obroblja profilirani okvir. Znotraj kvadrata je okrogel ogrlični trak iz vrste polkrožnih bradavic; ta se na vseh štirih straneh dotika okvira pečnice. Osrednje polje je izpolnjeno z loki, ki rastejo iz središča in se proti obodu večajo. Znotraj večjih polkrogov so stilizirani storžasti listi. V vogalih so razporejeni trilisti.

Običajna oploščena pečnica iz opečno rdeče gline s temno zeleno glazuro. Fragment št. 2 formata $7,6 \times 10,4$ cm je močno zasigan. Vogalni fragment št. 3 meri $13,6 \times 9,8$ cm. Druga polovica 16. ali prva polovica 17. stoletja.

Št. 4

Kvadratna pečnica s koncentričnim geometričnim vzorcem v plitkem reliefu. Osnovno ploskev obroblja profiliran žlebljen okvir. Znotraj kvadrata je krog, ki pa se s svojim obodom ne dotika štirih stranic kvadrata. Vogali so izpolnjeni s trilisti. Krožni obod je z notranje strani okrašen s sekajočimi se polkrogi. V vmesnih poljih pod polkrožnimi loki so stilizirani rastlinski ornament. Sredi plošče je rozeta, sestavljena iz drobnih polkrožnih lističev.

Navadna oploščena pečnica iz okrasto rumene, neglazirane gline. Višina fragmenta 14,9 cm, širina pečnice 21,6 cm. Druga polovica 16. stoletja ali prva polovica 17. stoletja.

Tabela XIV in XV Grad Slovenske Knjice

Fragmenti kvadratne pečnice z renesančno ornamentiko. V osrednjem polju kartuša z masko, nad kartušo vaza z listi, v desnem in levem zgornjem vogalu gola amoreta, ob straneh maski — personifikaciji zefirja, ob spodnjih vogalih listovje, pod kartušo pa zavese s svitkovjem. Okvir je preprosto žlebljen.

Navadna oploščena pečnica s pravokotnim, na vogalih zaobljenim dnom. Sivkasto rumena glina z deloma zelo nažrto zeleno svinčeno glazuro. Globina dna 9,5 cm. Velikost pečnice $22,8 \times 22,8$ cm. Druga polovica 16. stoletja.

Tab. XII Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
 Table XII The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

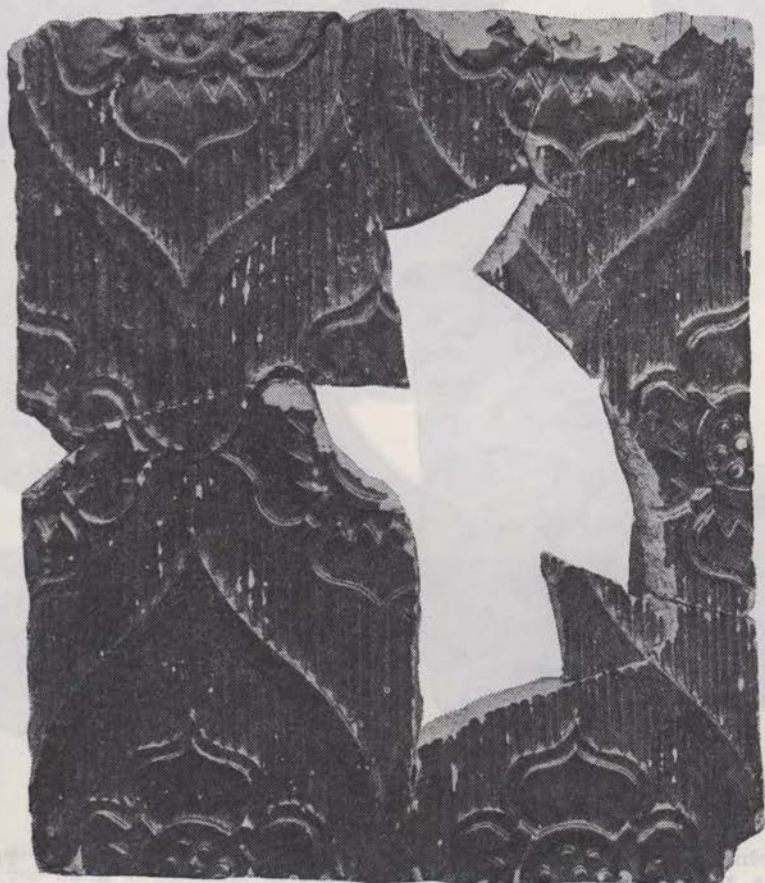
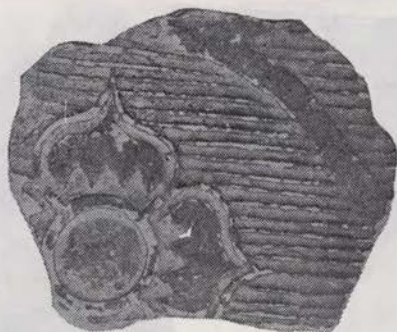

Tabela XVI. Grad Slovenske Konjice

Št. 1

Levi zgornji in levi spodnji vogal kvadratne pečnice z notranjim kvadratnim, poprek položenim poljem in operutničnimi angelskimi glavicami v vogalih. Zunanji

Tab. XIII Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
Table XIII The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

okvir pevnice je rahlo žlebljen. Motiv v osrednjem kvadratu ni znan. Fragmenta ne sodita zadržno k istemu primerku pevnice.

Oploščena pevnica s pravokotno izoblikovanim dnom iz okrasto rumene, ne-glazirane gline. Višina pevnice okoli 23,5 cm. Druga polovica 16. stoletja ali prva polovica 17. stoletja.

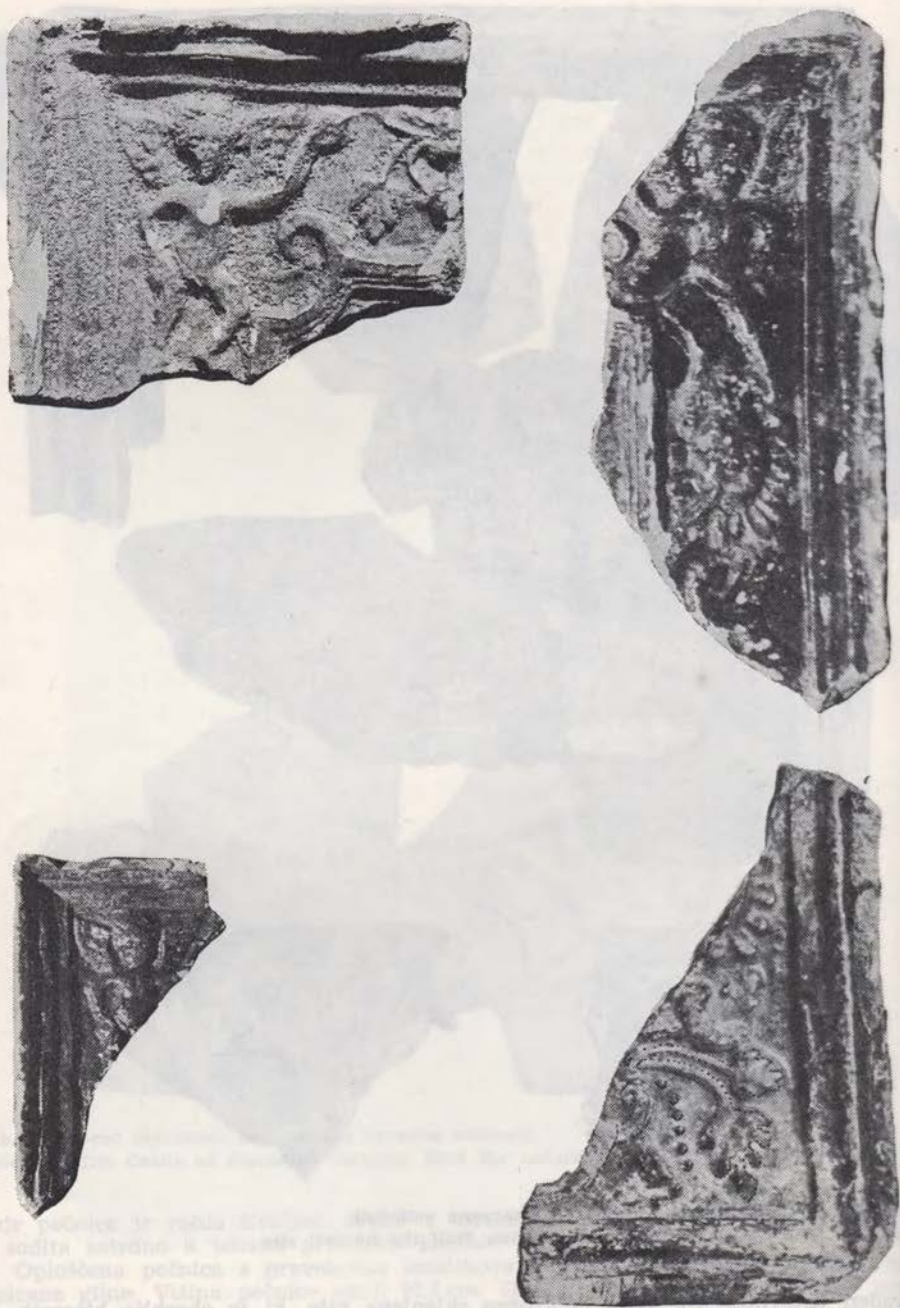
Št. 2

Desni zgornji vogal pevnice. Izstopajoči profilirani okvir je okrašen z borduro z motivom polkrogov, izpolnjenih s trikotniki z usločenimi katetami (modificiran

Tab. XIV Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
 Table XIV The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

navaden listovnik). Na vrhu polkrožno sklenjene niše, ki jo obroblja bisernik, je en face upodobljena angelska glavica z nakodranimi lasmi in razprostrtimi perutmi. Na glavi ima krono ali čepico. Pod operutničeno angelsko glavico je velika rozeta. V vogalu je spet operutničena angelska glavica; ena perut je obrnjena navzgor, druga navzdol. Ob niši rastlinski ornament.

Tab. XV Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
Table XV The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

Tab. XVI Grad Sl. Konjice. Štev. 1: 1/2, štev. 2—3: 1/3 naravne velikosti
 Table XVI The Castle of Slovenske Konjice: No. 1: half the natural size, nos. 2—3: one-third of the natural size

Oploščena pečnica s pravokotnim dnom iz sivkasto rumene gline. Zelo slaba zelena glazura je ohranjena le na nekaterih poglobljenih mestih. Višina fragmenta 19,2 cm, širina 15,8 cm. Prva polovica 17. stoletja.

Št. 3

Fragmentirana ornamentalna pečnica s stiliziranimi rastlinskimi motivi. Koncept celote ni povsem razviden. Zgoraj na sredi perut, ki očitno sodi k angelski

Tab. XVII Grad Slovenske Konjice. 1/2 naravne velikosti
Table XVII The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

glavici, niže draperija, desno stilizirano vitičje, spodaj stilizirani listi in cvetne čaše ter velik grozd. Okvir je poudarjen s stiliziranim vzorcem.

Oploščena pečnica s pravokotnim dnom iz sivkasto rumene, temno zeleno glazirane gline. Na hrbtni strani je viden odtis platna. Format $24,2 \times 23,5$ cm. Prva polovica 17. stoletja.

Tabela XVII. Grad Slovenske Konjice

Št. 1—3

Fragmenti pokončno pravokotne pečnice z rastlinsko ornamentiko. Na rahlo profiliranem okviru je upodobljen motiv stiliziranih listov. Sredi plošče je nakazana

Tab. XVIII Grad Slovenske Konjice, 1/2 naravne velikosti
Table XVIII The Castle of Slovenske Konjice. Half the natural size

polkrožno sklenjena niša, obrobljena z bisernikom. V niši je stiliziran rastlinski ornament. V zgornjih vogalih sta operutničeni angelski glavici, desno in levo od niše pa rastlinski ornament s fruktoni.

Navadna oploščena pečnica iz sivo rumene, neglazirane gline s pravokotnim, na vogalih zaobljenim dnom, globokim okoli 8 cm. Širina pečnice 21 cm, rekonstruirana višina okoli 25 cm. Prva polovica 17. stoletja.

Tabela XVIII. Grad Slovenske Konjice

Velika, pokončno pravokotna, usločena renesančna pečnica z dekorativnimi vzorci. V osrednjem polju polkrožno sklenjena niša, obrobljena z bisernikom. V niši

stilizirani rastlinski vzorci. V obeh zgornjih vogalih operutničeni angelski glavici z lasmi, navitimi v polžaste svitke, in naborki iz polkrožnih lističev na ovratniku. Levo in desno od niše renesանčno vitičje, spodaj luskinast trak. Zunanji okvir je profiliran s črtami in znotraj okrašen z geometričnim vzorcem — navadnim listovnikom.

Navadna oploščena pečnica z nastavka peči. Sivkasto rumena glina z bleščečo temno zeleno svinčeno glazuro, ki pa ne prekriva žlebljenega dela okvira. Ohranjenih je več fragmentiranih pečnic. Širina 23,8, višina 29 cm. Prva polovica ali sredina 17. stoletja.

Tab. 1. XVIII. Grad Slovenska Konjica. 1. renesանčne pečnice. 2. renesանčne pečnice. 3. renesանčne pečnice. 4. renesանčne pečnice. 5. renesանčne pečnice. 6. renesանčne pečnice. 7. renesանčne pečnice. 8. renesանčne pečnice. 9. renesանčne pečnice. 10. renesանčne pečnice. 11. renesանčne pečnice. 12. renesանčne pečnice. 13. renesանčne pečnice. 14. renesանčne pečnice. 15. renesանčne pečnice. 16. renesանčne pečnice. 17. renesանčne pečnice. 18. renesանčne pečnice. 19. renesանčne pečnice. 20. renesանčne pečnice. 21. renesանčne pečnice. 22. renesանčne pečnice. 23. renesանčne pečnice. 24. renesանčne pečnice. 25. renesանčne pečnice. 26. renesանčne pečnice. 27. renesանčne pečnice. 28. renesանčne pečnice. 29. renesանčne pečnice. 30. renesանčne pečnice. 31. renesանčne pečnice. 32. renesանčne pečnice. 33. renesանčne pečnice. 34. renesանčne pečnice. 35. renesանčne pečnice. 36. renesանčne pečnice. 37. renesանčne pečnice. 38. renesանčne pečnice. 39. renesանčne pečnice. 40. renesանčne pečnice. 41. renesանčne pečnice. 42. renesանčne pečnice. 43. renesանčne pečnice. 44. renesանčne pečnice. 45. renesանčne pečnice. 46. renesանčne pečnice. 47. renesանčne pečnice. 48. renesանčne pečnice. 49. renesանčne pečnice. 50. renesանčne pečnice. 51. renesանčne pečnice. 52. renesանčne pečnice. 53. renesանčne pečnice. 54. renesանčne pečnice. 55. renesանčne pečnice. 56. renesանčne pečnice. 57. renesանčne pečnice. 58. renesանčne pečnice. 59. renesանčne pečnice. 60. renesանčne pečnice. 61. renesանčne pečnice. 62. renesանčne pečnice. 63. renesանčne pečnice. 64. renesանčne pečnice. 65. renesանčne pečnice. 66. renesանčne pečnice. 67. renesանčne pečnice. 68. renesանčne pečnice. 69. renesանčne pečnice. 70. renesանčne pečnice. 71. renesանčne pečnice. 72. renesանčne pečnice. 73. renesանčne pečnice. 74. renesանčne pečnice. 75. renesանčne pečnice. 76. renesանčne pečnice. 77. renesանčne pečnice. 78. renesանčne pečnice. 79. renesանčne pečnice. 80. renesանčne pečnice. 81. renesանčne pečnice. 82. renesանčne pečnice. 83. renesանčne pečnice. 84. renesանčne pečnice. 85. renesանčne pečnice. 86. renesանčne pečnice. 87. renesանčne pečnice. 88. renesանčne pečnice. 89. renesանčne pečnice. 90. renesանčne pečnice. 91. renesանčne pečnice. 92. renesանčne pečnice. 93. renesանčne pečnice. 94. renesանčne pečnice. 95. renesանčne pečnice. 96. renesանčne pečnice. 97. renesանčne pečnice. 98. renesանčne pečnice. 99. renesանčne pečnice. 100. renesանčne pečnice.

PROJEKTNI MODEL ZA ASANACIJO KRAŠKE HIŠE

Nataša Štupar-Šumi

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 728.6.025.3(497.12-15):719(083.9)

A PROJECT MODEL FOR THE
SANITATION OF THE KARST HOUSE

IZVLEČEK

Avtorica je po pregledu kraške arhitekture in anketah, ki so dognale smer stihijske modernizacije stavbne dediščine na Krasu, začela z delom na projektnih modelih, ki naj bolj kot doslej verbalne prepovedi pripomorejo k ustreznejši posodobitvi kraških hiš, pri čemer naj se do največje mere upoštevajo spomeniške sestavine.

After having examined the Karst architecture and after the inquiries, establishing the direction of a blind modernization of the architecture heritage in the Karst area, the autrice started the work on project models aimed at contributing, more than the up to now verbally made prohibitions, to a more appropriate modernization of the Karst houses where the monument elements should be taken into consideration to the greatest possible extent.

Slovenski Kras je po svojem naravnem značaju in še prav posebej po svoji arhitekturi naša najbolj monumentalna pokrajina. K temu pripomore na Krasu povsod razširjeno stavbno gradivo, kamen, ki oblikuje podobo naselij in posameznih hiš, od mogočnih stavbnih gmot do najskromnejšega bivališča ali vaške kašče. Kamniti so zidovi, neredko brez ometa, kamniti pa so tudi najvidnejši stavbni členi — od mogočnih portonov v dvoriščnih zidovih, portalov — vhodov v posamezne stavbe, okenskih okvirov, vodnjakov, stebrov za podporo zunanjim hodnikom, različne konzole, kamniti so žlebovi za zbiranje vode s strehe in posode za napajanje živine.

Sl. 1 Kamnit vodnjak na dvorišču hiše v Volčjem gradu št. 57 (vse fotografije: J. Gorjup)

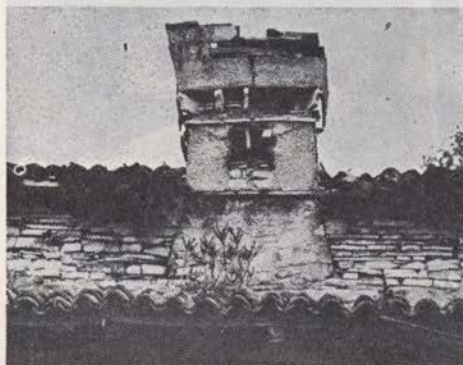
Fig. 1 The stone-well in the court-yard (Volčji grad no. 57) (all the photos: J. Gorjup)

Sl. 2—3 Pomnik naseljenosti iz l. 1875 in zvonik, ves iz kamna, v Volčjem gradu
 Fig. 2—3 A settlement memorial, dated 1875, and the steeple, entirely made from stone, both at Volčji grad

Kamen pa je bil tudi glavni material za notranjo opremo, saj v vrsti ohranjenih kmečkih domov najdemo kamnito stopnišče, kamnito ognjišče, tlak, različne police in celo večjo posodo.

Kamniti so končno tudi že zunaj naselij urejeni pomniki naseljenosti, ki gotovo potekajo že od prvih naselitev na naših tleh. Kamnite so ograde polj, travnikov in vinogradov. Kamen pa je seveda tudi najvidnejše gradivo v naravi sami, zato se pogosto dozdeva, da so bivališča zares pognala iz samih kraških tal. To je posebej očitno takrat, kadar je na ohranjenih arhitekturah ostala še stara kamnita kritina. Kamnite škralce so skoraj redno ohranjene na starejših cerkvenih straneh in tudi na delu kmečkih domačij.

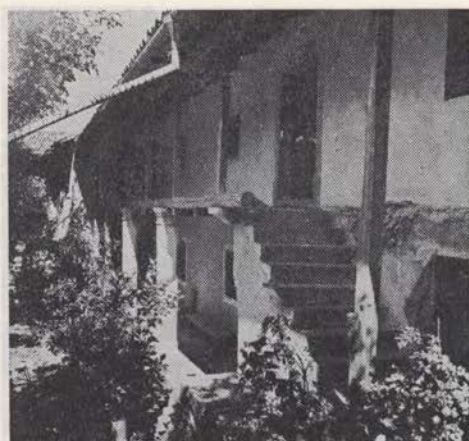

Sl. 4 Značilen, a že razvaljen dimnik, Gabrovica 18
 Fig. 4 A typical, but ruined chimney (Gabrovica 18)

Sl. 5-6 Ponikve 14: redke primer ohranjene apsidalne spahnjenice, krite s kamnom tako kot tudi (spodaj) streha ene najstarejših in imenitnejših starih hiš v Gabrovici (št. 1)

Fig. 5-6 Ponikve 14: A rare example of a preserved apsidally protuberant kitchen part with a stone-covered roof. — Below: Gabrovica 1, the stone-covered roofs of one of the oldest and most distinguished houses

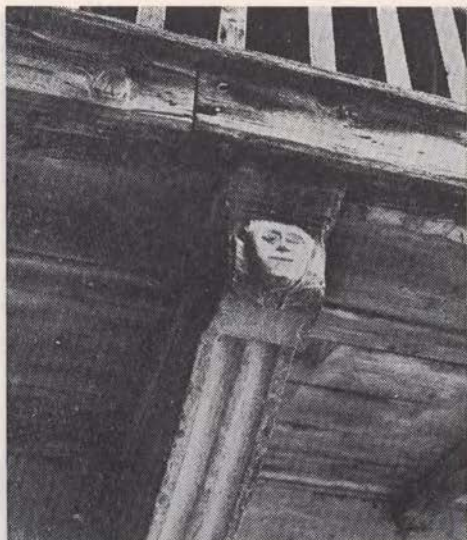
Sl. 7—9 Kopriva 43: dvoriščna fasada hiše z gankom na lesenih stebrih; spodaj: dve zapušteni stavbi v Gabrovici: baročno župnišče in hiša št. 18 (prim. sl. 4)

Fig. 7—9 Kopriva 43: the courtyard façade with a gallery on wooden columns; below: two abandoned buildings at Gabrovica: the Baroque vicarage and the house no. 18 (cf. Fig. 4)

Druga sestavina kraške arhitekture, ki v manjši meri, a zelo značilno prispeva k podobi kraških naselij, je les. Les, največkrat hrastov ali akacijev, so uporabljali za arhitekturne konstrukcije gankov ali vhodnih lop, za strešne konstrukcije zlasti v previsnih poljih nadstreškov, ki kažejo lepo izrezljane glave špirovcev, za okna, vrata in dvoriščne pergole, zunaj območja hiš pa za domiselne konstruktivne preplete, po katerih se vzpenja trta ali cvetoče kraške vzpenjavke. Kjer gre za tesarske in mizarske izdelke zlasti za konstrukcije, je les značilen po svoji skrivenčeni obliki, ki sta mu jo dala skopa kraška zemlja in nenehna burja.

Tretje značilno gradivo pa je korčasta kritina, ki že dolgo časa izpodriva staro kamnito. Po svoji obliki jo je mogoče izvajati iz daljnih rimskih tegul v novi renesančni priredbi, kakršno so najprej uporabljali za dvorce in gradove, od tod pa se je pričela seliti tudi na preprosta domovanja kmetov. Nakodrani žlebovi teh korcev, ožganih od sonca, prekrivajo dandanes še večino kraške arhitekture, le starejši deli stavb, ki jih zdaj navadno uporabljajo za senike in kašče, so še kriti s kamnitimi ploščami.

Sl. 10-11 Pliskavica 57: razgibano stopnišče na dvoriščni strani in značilen lesen ganjk; detajl: lesena konzola s kamnito glavo

Fig. 10-11 Pliskavica 57: the courtyard façade with a varied staircase and a wooden gallery

Sl. 12-13 Še ohranjena, a nenaseljena, torej na propad obsojena domačija v Koprivi (zraven hiše št. 30). Zgoraj: dimnik z nje in del še ohranjene kamnite kritine, ki prehaja v korčno

Fig. 12-13 A still preserved, but uninhabited, thus doomed to decay, home at Kopriva. Above: its chimney with part of the roof, covered with stone plates, and on the right, with convex tiles

Sl. 14—15 Goče, dva značilna ulična motiva
 Fig. 14—15 Goče, two characteristic village street motives

Tako gradivo pa se povezuje z zasnovo arhitektur, pri katerih vlada načelo preprostih kubičnih mas, sestavljenih v večje ali manjše celote. To načelo ni uveljavljeno le pri stanovanjski arhitekturi kraškega podeželja, marveč tudi pri zahtevnejših in imenitnejših arhitekturnih zgradbah, pri dvorcih in cerkvah. Iz tega izhaja, da gre za splošno načelo, zaradi katerega se tudi v stilni arhitekturi uveljavljajo le z njimi združljivi slogovni načini, drugim pa so postavljene meje.

S tako značilnim značajem se kraška arhitektura na svojevrsten način povezuje v širši pas mediteranskega zaledja, kjer se območje odpira nekaterim značilnostim celinske arhitekture. Bližina morja se ne odraža samo v detajlih pri oblikovanju hiš, marveč tudi kadar gre za oblikovanje celotnih naselij. Tu najdemo kraje, ki s svojo lego vrh gričev neposredno na istem kraju nadaljujejo tradicijo prazgodovinskih gradišč, nekatera naselja pa s speljavo komunikacij — ureditvijo ulic in »trgov« — nakazujejo bližino mediteranskega mestnega oblikovanja.

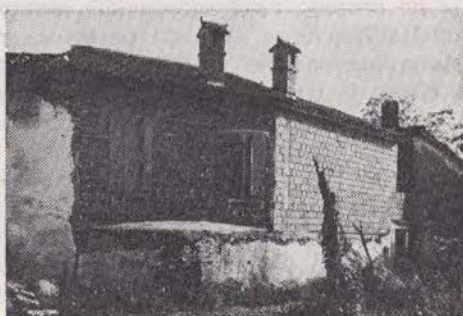
Kot tip naselja, ki se je razvilo iz tradicije gradišča, naj navedem Štanjel, za »mestno« (mediteransko) stisnjenost ulic okrog cerkve pa vas Goče pri Vipavi. Terasasta gradnja vasi pa je običajna povsod, kjer so naselja grajena na kraških hribinah in vzpetinah. Te terase so značilne ter se skladno povezujejo s terasami vinogradov, njiv, travnikov in borovimi nasadi. Naselje Kobjeglava naj bi bil primer terasasto zasnovane vaške celote s kmetijskim okoljem.

Dosedanja preučevanja so zajela velik del kraških vasi in zaselkov, podrobneje pa je bila narejena analiza naselij v vaseh Gabrovica, Pliskovica, Kobjeglava, Kosovelje, Volčji grad, Gorjansko, Mali in Veliki dol, Tublje, Povir, Štjak, Ponikve (z izrednimi prezbiterialnimi spahnjencami) in Kobjelj

Sl. 16—19 Zgoraj: ulični motiv iz Gabrovice in pogled s ceste na Volčji grad. — V sredi: Ponikva 17, hiša z izpahnjeno. — Desno: Sepulje, staro kvalitno stavbo je nadomestila serijska opečnata.

Fig. 16—19 On the top: a village street motive from Gabrovica and a view from the main-street to Volčji grad. — In the middle: Ponikva 17, the preserved apsidally protuberant kitchen part. — Right: Sepulje, the stone house has been changed into a brick-made untypical one

Sl. 18—19 Gabrovica, hiša zraven št. 5: stopnišče na oboku, kaloni. — Desno: Goče, značilen pogled z gospodarskega dvorišča proti ulici
 Fig. 18—19 Gabrovica, the house beside no. 5: the staircase on the vault, the so-called kalona. — Right: Goče, a typical view from the farmyard to the village street

(oblikovan kot monumentalno križišče z ohranjenimi spahnjencami črnih kuhinj in skupino izredno oblikovanih dimnikov). Zajela pa so tudi naselja na Vipavskem, zlasti izredno arhitekturo v Ložah, Slapu in Gočah. Poleg tega pa je bilo nujno spoznati primerjalno gradivo iz soseščine — tako na Tržaškem krasu kot na območju Beneške Slovenije.

Primerjave so pokazale, da ni dveh vasi, ki bi bili enako oblikovani tudi v nadrobnostih, pokazale pa so tudi različen standard arhitekture, če npr. primerjamo Kras z Vipavskim. Kolikor bolj se spuščamo v Vipavsko dolino, toliko bogatejši so posamezni arhitekturni členi, pogosteje se pojavljajo oboki, tu imenovani »kalone«, namesto arhitavnih konstrukcij, ki so skoraj dosledno uveljavljene na Krasu. V primerjavi s Tržaškim krasom je naše območje neprimerno bogatejše, primerjave z Beneško Slovenijo pa so odkrile, da je tamkajšnja arhitektura še skromnejša, saj je skoraj brez kamnoseških detajlov in torej brez značilne govornice v kamnu, ki je uveljavljena na klasičnih kraških tleh.

Naj nekaj teh uvodnih opazovanj zadošča za utemeljitev potrebe, da se bolj sistematično kot doslej posvetimo študiju kraške arhitekture, zlasti ukrepom za njeno ohranitev, za njeno prilagoditev sodobnim potrebam, ki pa naj ne oropajo najdragocenejših sestavin. Tako potrebo narekujejo zelo široko uveljavljajoči se stihijski posegi za njeno modernizacijo. Posegi, ki brez poslušna brezobzirno uničujejo prav tisto, kar na Krasu najbolj cenimo, tisto, s čimer je Kras v naših predstavah nenadomestljiva slovenska pokrajina.

V ta namen so potekale nekatere priprave. Najprej so bile na terenu z anketo ugotovljene smeri stihijske modernizacije, ugotovljene arhitektonske sestavine, ki so najbolj na udaru ali ki najbolj izginjajo. Predvsem ali celo na prvem mestu gre pogosto kar za sovražno nerazumevanje pomena kamna v kraški arhitekturi. Ne le kamna kot stavbnega gradiva, ki ga pri novih gradnjah ali večjih adaptacijah nadomešča opeka (bodisi glinasta bodisi betonska), deloma betonske ali železobetonske konstrukcije, marveč tudi kamna

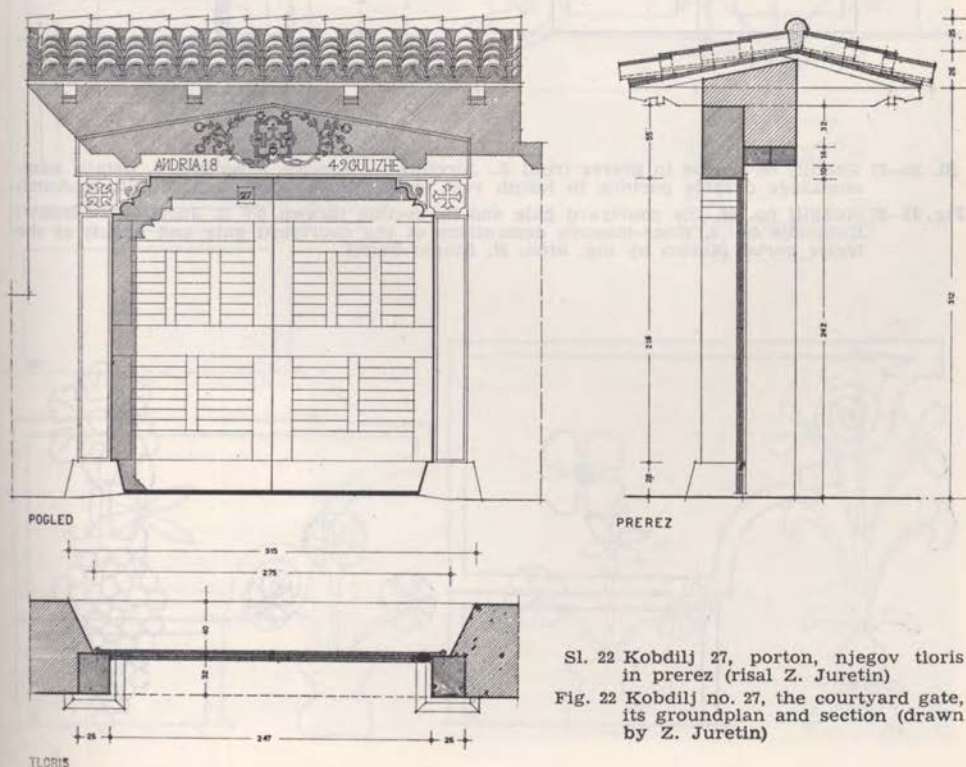

Sl. 20–21 Desno: Gorjansko 82, porton. — Levo: Gabrovica, porton in kamnito ograjo so zamenjali serijski kovinski in betonski izdelki

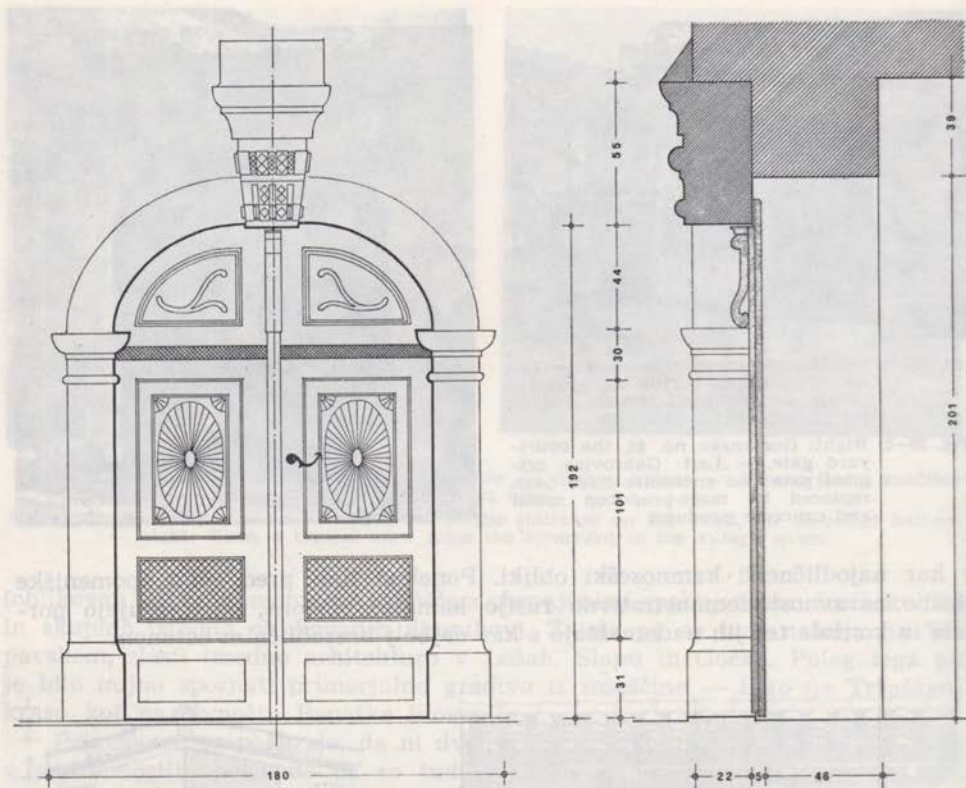
Fig. 20–21 Right: Gorjansko no. 82, the courtyard gate. — Left: Gabrovica, original gate and enclosure have been replaced by mass-produced metal and concrete products

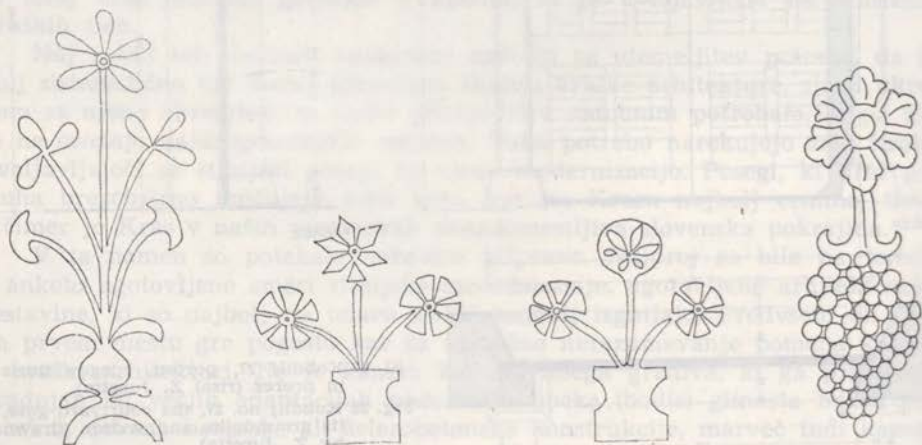
v kar najodličnejši kamnoseški obliki. Ponekod tudi pred očmi spomeniške službe naravnost demonstrativno rušijo kamnite portone, odstranjujejo portale in konzole ter jih nadomeščajo s kar najbolj brezobličnim betonom.

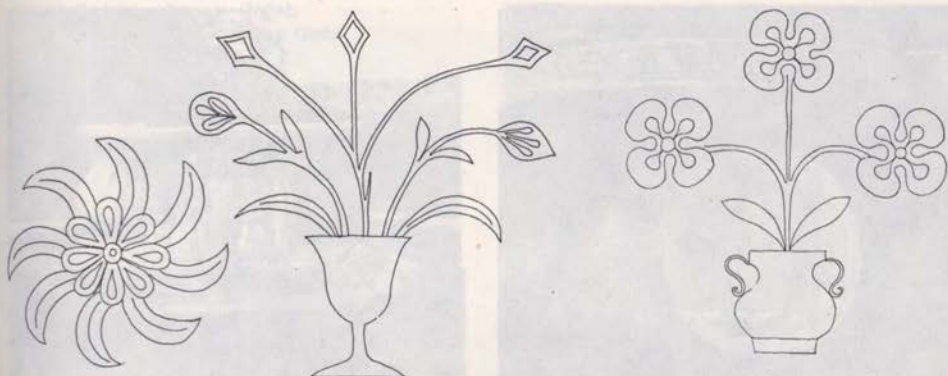

Sl. 22 Kobdilj 27, porton, njegov tloris in prerez (risal Z. Juretin)
Fig. 22 Kobdilj no. 27, the courtyard gate, its groundplan and section (drawn by Z. Juretin)

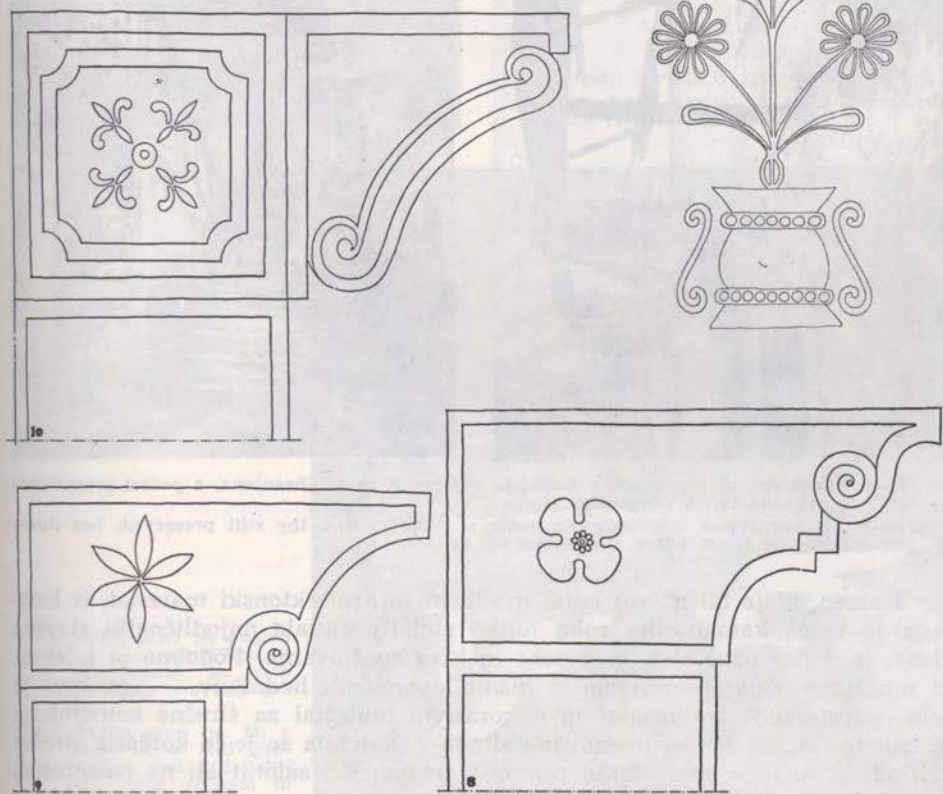
Sl. 32—27 Kobdilj 49, porton in prerez (risal Z. Juretin), — Spodaj: Kosovelje 2, detajli kamnoseškega okrasja portona in hišnih vrat (desni) (risala ing. arch. N. Stupar-Sumi)
 Fig. 32—27 Kobdilj no. 49, the courtyard gate and its section (drawn by Z. Juretin). — Below: Kosovelje no. 2, stone-mason's decorations of the courtyard gate and (right) of the house portal (drawn by ing. arch. N. Stupar-Sumi)

Sl. 28-33 Še dva kamnoseška detajlja iz Kosovelj 2 in po eden iz Gabrovice 29 in 51. — Spodaj: trije detajlji portonov v Gabrovici: konzole iz 1815 (nasproti Zupanove hiše), iz 1857 (št. 29) in 1859 (št. 17) (risala ing. arch. N. Štupar-Sumi)

Fig. 28-33 Two more stone decorations from Kosovelje no. 2, and two from Gabrovice no. 29 and no. 51. — Below: decorated brackets of the coryard gates at Gabrovice, dated 1815, 1857 and 1859 (drawn by ing. arch. N. Štupar-Sumi)

Sl. 34—35 Komunski vodnjak iz Bfij pri Gorjanskem in (levo) detajl vodnjaka iz 1866, Gabrovica 17

Fig. 34—35 The communal well of Brje near Gorjansko and (left) a detail of the well, dated 1866, at Gabrovica no. 17

Sl. 36—37 Zapuščena in propadajoča domačija v Koprivi in še ohranjena, a počasi propadajoča kraška domačija Gorjansko 94

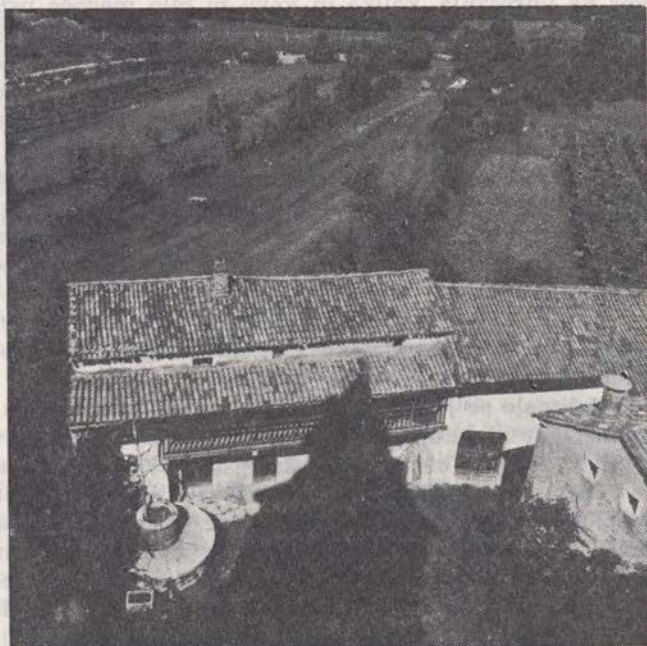
Fig. 36—37 An abandoned and decaying home at Kopriva and the still preserved, but slowly decaying Karst home, Gorjansko no. 94

Kamen, ki je bil skoraj edini gradbeni in arhitektonski material, iz katerega je večša kamnoseška roka toliko stoletij klesala najodličnejše stavbne člene, je danes na Krasu brez cene in brez spoštovanja. Podobno je z lesom, ki množično izginja predvsem iz hišnih dvoriščnih hodnikov — »gankov« in zelo pogosto tudi kot nosilni in dekorativni material za strešne konstrukcije in nadstreške, na Krasu imenovane »linde«. Obdržala se je le korčasta strešna kritina, ki jo le v posameznih primerih nadomešča salonit ali na nadstreških plastični materiali.

Sl. 38 Gotsko okno v Gočah
Fig. 38 A Gothic window at Goče

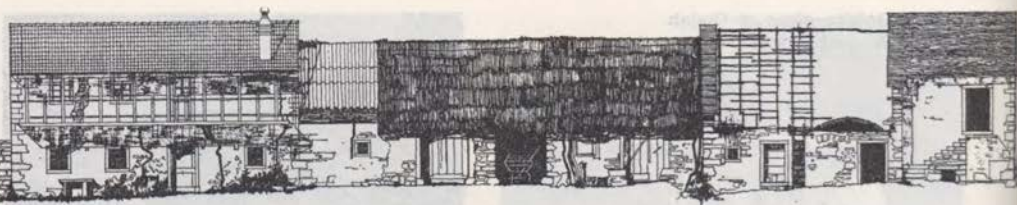

Sl. 39 Detajl portala iz 1860 v Volčjem gradu
Fig. 39 A stone decoration of a portal, dated 1860, at Volčji grad

Sl. 40 Volčji grad 58, pogled na lepo ohranjeno, a nenaseljeno in zato ogroženo stavbno celoto

Fig. 40 Volčji grad no. 58, a view of a still preserved, but uninhabited, thus doomed to decay, home

Sl. 41 Povir pri Divači, razvite dvoriščne fasade (risal Z. Juretin)

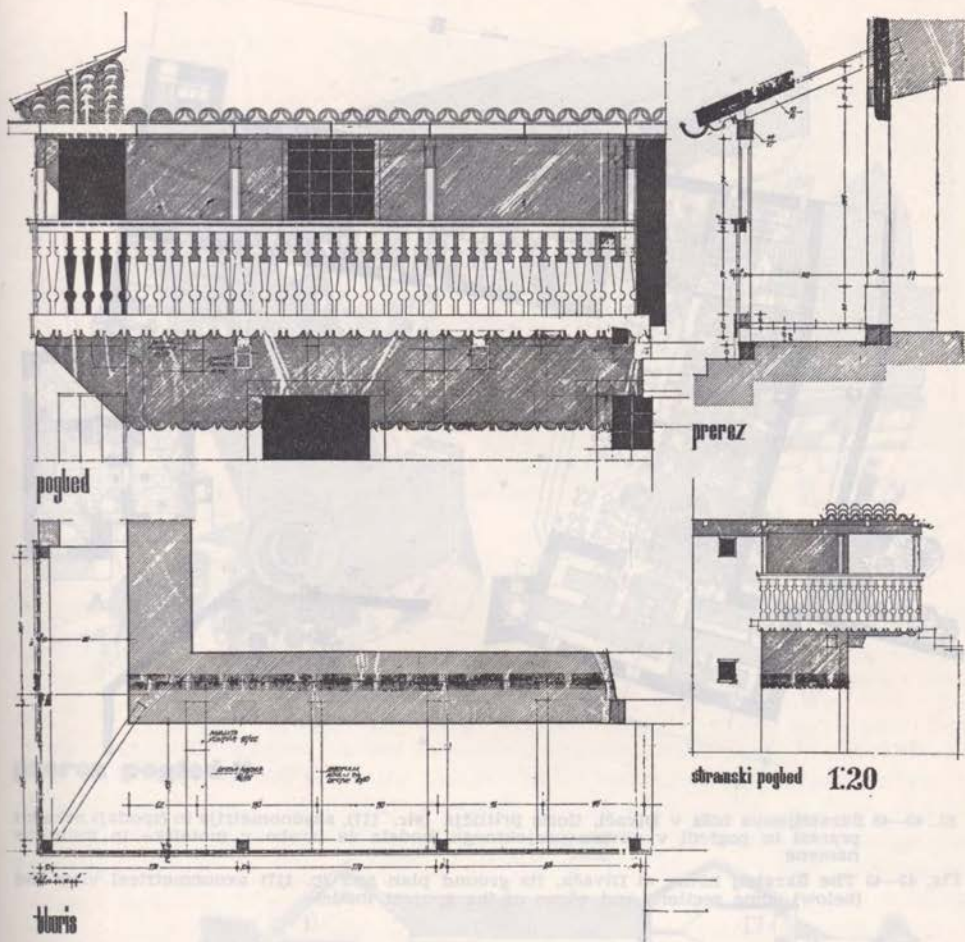
Fig. 41 Povir near Divača, the unfolded courtyard façades (drawn by Z. Juretin)

Če sta na zunanji podobi domačij kritični točki kamnitni porton in na kamnitih konzolah postavljena lesena konstrukcija hodnikov, je na znotraj — seveda ne brez posledic za zunanjo podobo — kakor kaže, najbolj občutljivo mesto kuhinja. Stara ognjišča, med njimi v že omenjenih spahnjenicah v Ponikvah in Kobdilju, so dandanes samo še bele vrane na spomeniškem terenu. Družno s posodabljanjem kuhinj se uveljavljajo tudi novejša, večja okna ter zato izginjajo stari kamniti okviri. Poleg stanovanjskega dela hiše je modernizacija zajela tudi gospodarske dele poslopij, čeravno največkrat manj brezobzirno, če pri tem ne upoštevamo nastajajočih novih sestavin. Vzrok za tako in prav tako usmerjeno modernizacijo Krasa moramo iskati predvsem v socialni preobrazbi prebivalstva. Predvsem v težnji po poklicnih spremembah: čistih kmetov je zmeraj manj, zato postajajo nekateri deli kmetij odveč in jih prepuščajo zobu časa. Modernizacija kmetijstva, drugačna zaposlitev dela prebivalstva, naraščajoče zahteve po sodobnem stanovanjskem standardu so izziv ne le spomeniški službi, marveč vsej kulturni javnosti ter terjajo odgovor na vprašanja, koliko in kako bi bilo mogoče ustaviti škodljivo razdiranje starih vrednot ob hkratnem posodabljanju starega fonda hiš, ki je v primerjavi s popolnoma novimi stavbami še precej obsežnejši.

V ta namen je bilo treba v vaseh kar se da popolno pregledati vse značilne kraške hiše in domačije, ugotoviti smer njihove dosedanje morebitne modernizacije, evidentirati nove potrebe prebivalcev ter potem začeti izbirati gradivo za nadaljnjo projektno obdelavo. V primerjavi z dosedanjimi prizadevanji različnih služb nasploh je tak prijem nov. Gre za poskus naprej oblikovanih značilnih projektnih modelov, ki lahko za različne velikosti in oblike domačij pokažejo možne vzorne posodobitve ob čimbolj popolnem spoštovanju dragocene stavbne dediščine.

Doslej se je spomeniška služba v posameznih primerih lotevala tudi projektne obdelave regionalne arhitekture, vendar samo tedaj, če je obstajal neposreden povod za zasnovo posegov.

Izkazalo se je seveda, da taka pot ni zadovoljiva, ker prihaja rešitev prepozno, ker ni bilo modela, ki bi prepričljivo učinkoval že vnaprej. Projektni modeli pa niso namenjeni samo lastnikom kraških domačij, sedanjim prebivalcem in uporabnikom, marveč tudi projektantom, gradbenim inšpektorjem, zainteresiranim službam, ki se ukvarjajo s planiranjem. Projektni modeli, ki so sedaj že v delu, naj bi namreč pripomogli tudi k spremenjeni osveščenosti o spomeniških vrednotah, ki jih je vredno ohraniti. Poleg tega pa naj bi ti modeli omogočili dovolj nazorne predloge za spomeniško varstveni režim, če naj tako imenujemo tudi okvirne določbe za usmerjanje ohr-

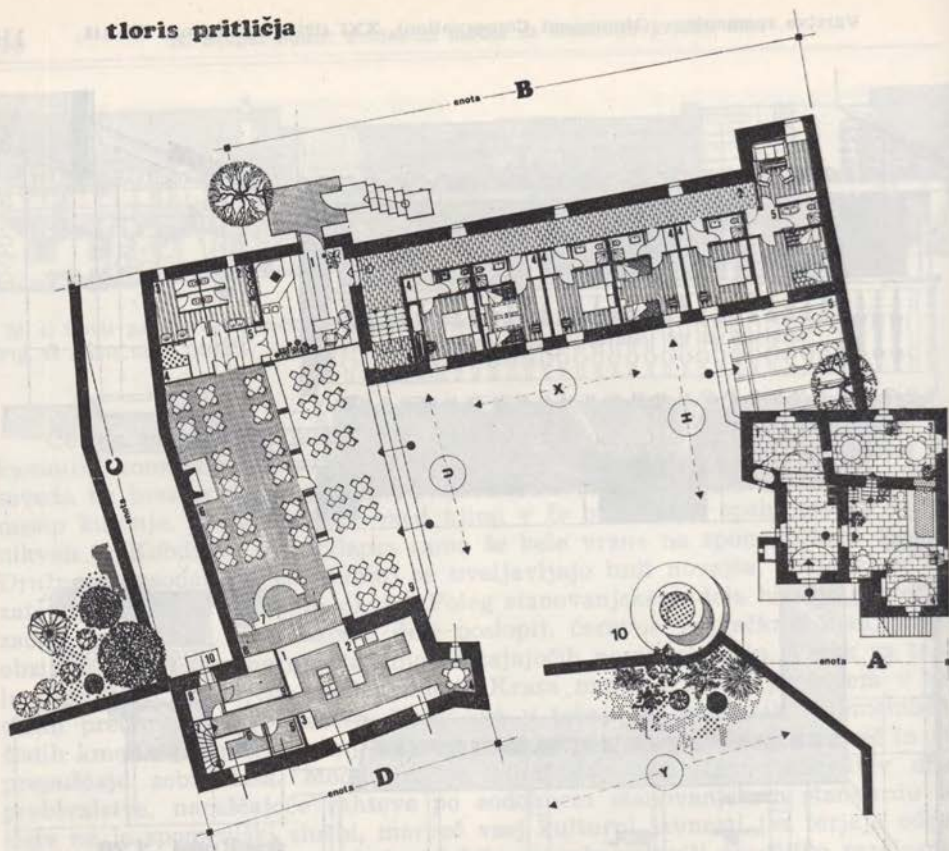
Sl. 42 Škrateljova hiša v Divači, rekonstrukcije detajlov (projekti sl. 42—49; ing. arch. N. Stupar-Sumil)

Fig. 42 The Škratelj house at Divača, reconstruction of details (projects 42—49; ing. arch. N. Stupar-Sumil)

njanja in prilagajanja stavbne dediščine, fonda, ki daleč presega ožje spomeniško gradivo, kakor je zajeto in formulirano v naši zakonodaji.

Te smernice bodo morale upoštevati pogosto potrebne spremembe funkcij stavb. Sorazmerno lahko je ukrepati v primeru, če doslej stanovanjsko hišo s pritklinami določijo za muzejsko funkcijo, kakor se je zgodilo z »romansko hišo« v Štanjelu; podobno velja tudi tedaj, kadar se nekdanja domačija nameni za kulturne in turistično gostinske potrebe. Tak projektni model je bil narejen za Škrateljnov hišo v Divači z obdajajočimi gospodarskimi poslopiji. Hiša sama je bila vzorno rekonstruirana ob popolnem spoštovanju spomeniško pričevalnih sestavin. Težko pa je varovati spomeniške sestavine, če hiša ohrani stanovanjsko funkcijo. V tej smeri je bil izdelan model za gotško hišo v Štanjelu, ki pa ob realizaciji zaradi lastnikove samovolje ni popolnoma dosegel svojega namena.

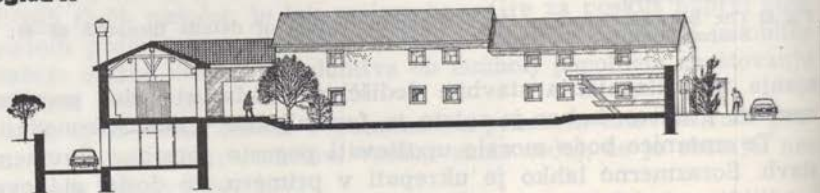
tloris pritličja

Sl. 43—48 Skrateljnova hiša v Divači, tloris pritličja (str. 117), aksonometrija in (spodaj) nekateri prerezi in pogledi v okviru projektnega modela za izrabo v motelske in muzejske namene

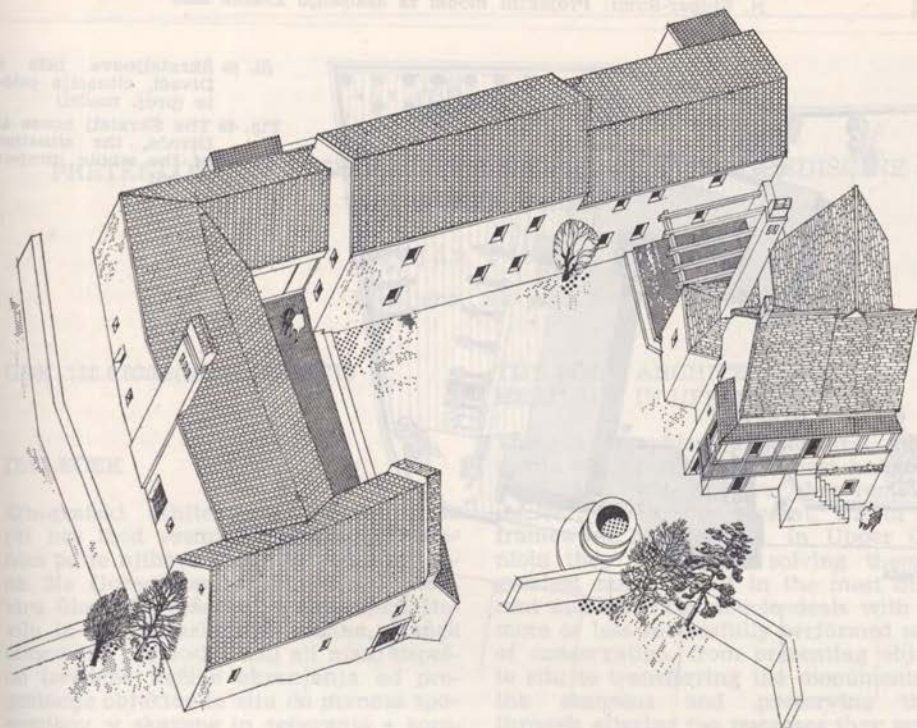
Fig. 43—48 The Skratelj house at Divača, its ground plan and (p. 117) axonometrical view and (below) some sections and views of the project model

prerez in pogled X

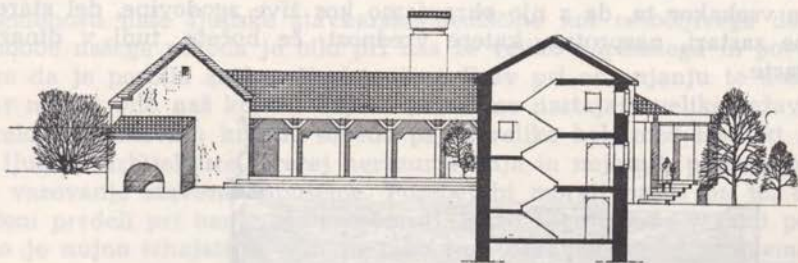

pogled Y

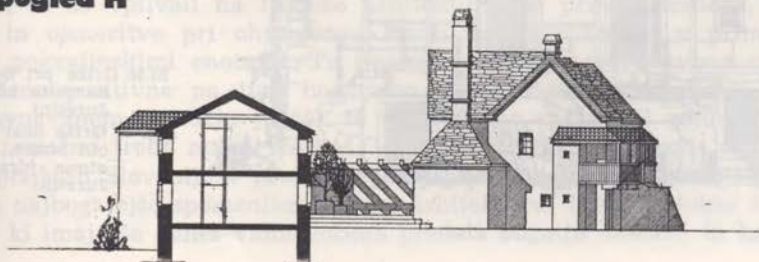

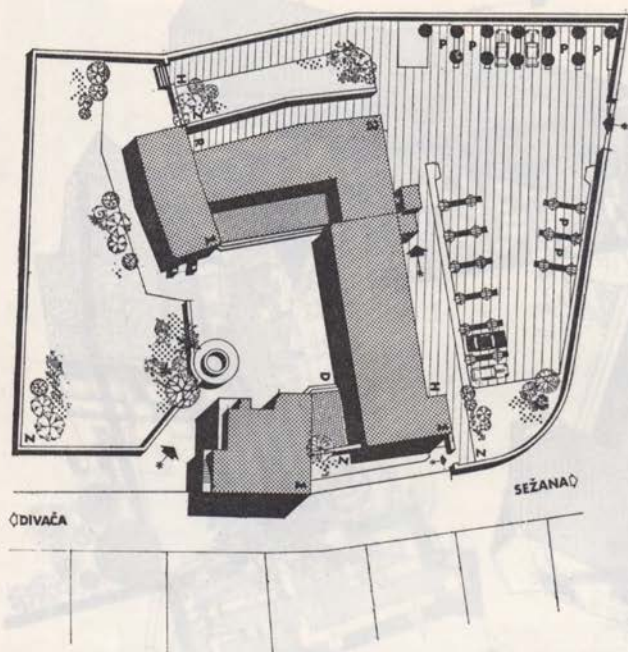

prerez pogled U

prerez pogled H

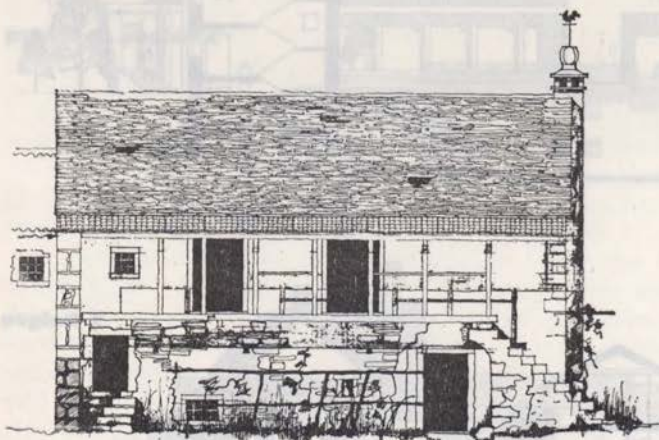

Sl. 49 Skrateljnova hiša v Divači, situacija celote (proj. model)

Fig. 49 The Skratelj house at Divača, the situation of the whole (project model)

Pri teh in drugih projektih sta vrhovno načelo in skušnja hkrati, da je mogoče sleherni stavbo usposobiti za sodobne stanovanjske potrebe ob stroških, ki niso večji od zidave nove stavbe. Nesporna pridobitev takih posodobitev pa je vsekakor ta, da z njo ohranjamo kos žive zgodovine, del stare kulture, ki ne zastari, nasprotno, katere vrednost, če hočete, tudi v dinarjih nenehno raste.

Sl.50 Griže pri Sežani, stara kamnita hiša (risal Z. Juretin)

Fig. 50 Griže near Sežana, an old house, made from stone (drawn by Z. Juretin)

PRETEKLOST IN PRIHODNOST LJUDSKE STAVBNE DEDIŠČINE NA GORENJSKEM

Majda Fister

Ljubljana, Na jami 5

UDK 728.6.025.3(497.12-16):39:719

THE FOLK ARCHITECTURE
HERITAGE IN UPPER CARNIOLA

IZVLEČEK

Etnografski arhitekturni spomeniki so pri nas med vsemi najštevilnejši, obenem pa je njihova usoda še vedno nejasna. Na Gorenjskem so bili doslej v okviru Slovenije reševani v največjem številu in na najrazličnejše načine. Članek obravnava vse doslej bolj ali manj uspešno izvedene načine ohranjanja od prezentacije objektov in situ do prenosa spomenikov v skansne in reševanja s spreminjanjem njihove namembnosti. To so predvsem vzorčni primeri, ki naj pripomorejo k reševanju celote.

The ethnographical architectural monuments are among all the most numerous ones, their fate, however, has remained unclear. Up to the present, within the framework of Slovenia, in Upper Carniola they have been solving them a greatest number and in the most different manners. The article deals with the more or less successfully performed ways of conservation, from presenting objects in situ to transferring the monuments to the skansens and preserving them through altering the purposes they serve. These are, above all, the model cases aimed at contributing to preserve the whole.

O pomembnosti naše ljudske stavbarske dediščine kot neločljivega dela kulturne podobe našega naroda je bilo pri nas že veliko napisanega in povedanega, tako da je postala že kar širok pojem. Prav pri ohranjanju te dediščine — kar naj bi bilo naš končni cilj — pa vedno nastajajo velike težave. Včasih je celo v strokovnih krogih, seveda pa še veliko bolj med lastniki in uporabniki ljudske arhitekture, precej nerazumevanja in nejasnih pojmov ter izhodišč za varovanje stavbne zapuščine. Posebej bi morali paziti na to, da imajo določeni predeli pri nas svoje posebnosti, ki so pogojene že v sami pokrajini, zato je nujno izhajati iz njih in tako tudi obravnavati to problematiko.

Gorenjska predstavlja kot pokrajinska enota sklenjeno celoto, ki je zaradi posebnih zgodovinskih razvojnih danosti, zemljepisnih pogojev in drugih dejavnikov, ki so vplivali na ljudsko arhitekturo, še prav specifična. Zato se pogledi in usmeritve pri ohranjanju stavb tudi razlikujejo v primerjavi z drugimi pokrajinskimi enotami. Tu imamo z ohranjanjem stavbne zapuščine že določene pozitivne pa tudi negativne izkušnje na vseh možnih ravneh. Na obravnavanem območju je čas že tako močno spremenil podobo vasi, da je bilo resnično treba nekaj storiti. Gorenjski človek je v večji meri kot v drugih predelih Slovenije v preteklosti ustvaril poleg zelo skromnih tudi največje in najbogatejše spomenike ljudske arhitekture. Temu v dokaz so številne vasi, ki imajo še danes vidno ločena predela bogatih domačij in kajžarskih

(Šenčur, Olševak, Voklo, Besnica). Razen kajžarskih bajtic so danes najbolj ogrožene prav te bogate domačije in lastniki jih skoraj brez izjeme skušajo spreminjati. Nadomeščajo jih z novimi stavbami, jih povsem opustijo, ali pa jim določijo novo funkcionalnost.

Kaj pravzaprav razumemo pod pojmom ljudska arhitekturna (ali graditeljska) dediščina? Predvsem ne mislimo le na romantično vrednotenje »lepega« v vaseh, kot so zgubane lesene hišice z okenci, polnimi rož ali s freskami poslikane bahave »španove« hiše ter morda še kozolci. Danes razumemo pod tem pojmom vse tisto, kar je preprost človek ustvaril, da bi oplemenitil okolje, v katerem je živel. Vsak zidan, zložen ali lesen objekt, pa naj bo to skromno oblikovano začasno bivališče nekje v planinah, zgrajeno iz priročnega materiala, premišljeno oblikovano gospodarsko poslopje, spričo svoje pomembnosti bolj ali manj okrašeno, vse vrste stanovanjskih stavb pa vse do tistih delov arhitektonskega prostora, ki so vási dajali posebno izraznost (znamenja, vaške cerkvice itd.), je sestavni del arhitekturne dediščine.

Šele če prav ocenimo ves ta stavbni fond in če vemo, da je neločljiv člen v razvoju vse slovenske arhitekturne zgodovine, se zavemo, kako težka naloga je ohranjanje prave podobe bodisi posameznih objektov bodisi celih ruralnih (vaških) ali urbanih (mestnih) prostorov. Obenem nam mora biti jasno, da s površnim poznavanjem te celote kljub najboljši volji in pripravljenosti ne moremo dobro opraviti take naloge. Posledica nerazumevanja in nepoznavanja osnovnih načel so potem kičaste in nemogoče zgradbe (predvsem počitniške hišice), ki slepo posnemajo nekatere elemente, kot npr. lesene rezljane balkone, lesene opaže, čopaste strehe ter s tem ustvarjajo neko novo, izmišljeno »alpsko« arhitekturo. Njeni načrtovalci se ne zavedajo, da tako »poznavanje« in projektiranje bolj škoduje kot koristi ideji o ohranjanju izročila kvaliteta našega ljudskega stavbarstva.

Če naj na kratko povzamemo, kaj vse potem sestavlja ljudsko stavbarstvo, bi morali poseči ne le v naše vasi, ampak tudi v mesta, kjer se je razvijala predvsem stanovanjska hiša. Meščanska hiša se zaradi nekoliko drugačnih zahtev na prvi pogled razlikuje od kmečke, ob podrobnejšem pregledu pa ji je zelo sorodna.¹ K vsemu bi morali dodati še poseben primer, ko stavba sama sicer ni toliko pomembna kot arhitekturni dosežek, ima pa svoje posebno obeležje, bodisi da se je v njej rodil eden od ustvarjalcev naše zgodovine ali pa ji je dal posebno vrednost dogodek iz daljne ali bližnje preteklosti.

Preden bi s posameznimi primeri skušali opisati potrebo po ohranjanju pa tudi načine, ki so že bili uporabljani na Gorenjskem in s tem tudi nakažali problematiko, moramo ugotoviti še eno od značilnosti. Ljudsko stavbarstvo na tem območju je uporabljalo precej kakovostne gradbene materiale. To je obenem vzrok, zakaj se je ohranilo še toliko sorazmerno starih arhitektur. Les, kamen, skril, opeka so zelo trajni in dobri gradbeni materiali, katerih vrednost pa danes vse preveč zanemarjamo. Le slama kot značilna strešna kritina je imela nekoliko krajšo življenjsko dobo. Te značilnosti nam lahko še posebej pomagajo pri ohranjanju ljudske arhitekture ter pri njeni vključitvi v nove naloge. Za pravilno ohranjanje (strokovno) so potrebni tudi sorazmerno manjši stroški. Obenem pa način gradnje povzroči posebno težavo

¹ Prim. I. Sedej, Ljudske prvine v arhitekturi mesta Kranj, Kranjski zbornik 1970, 262; podobne ugotovitve navajata tudi N. Šumi, C. Avguštin v različnih razpravah.

Sl. 1 Začetki rušenja zelo lepe domačije iz začetka 18. stoletja na Velikem Jelniku št. 6

Fig. 1 The beginning of pulling down a very fine house, from the beginning of the 18th century, at no. 6, Veliki Jelnik

v primeru, če bi hoteli izredno kvalitetno zidano stavbo prenesti na neko drugo mesto (muzejski skansen). Pozabiti ne smemo tudi prednosti, ki jo ima uspešno izoblikovan bivalni prostor, saj lahko skoraj brez večjih sprememb njegovega razporeda dobimo sodobnim zahtevam prilagojeno bivališče. Kdor zna vse te prednosti pravilno izkoristiti in obenem oceniti, koliko pomenijo likovne in zgodovinske kvalitete ljudske arhitekture za sedanjost in morda še več za prihodnost, mu ohranjanje sploh ni več vprašanje, ampak posebna naloga.

Vzrokov, da danes izginja vse več kvalitetne ljudske arhitekturne zapuščine, je več. Pogosto ali skoraj redno slišimo ugovor, češ v takem ne moremo živeti; ljudje imajo vedno za vzor sodobno svetlo stanovanje z obsežnimi steklenimi površinami, velike prostore, kopalnico. Nihče pa ne razume, da lahko iste prostore, v katerih je bivalo že nekaj rodov, uredi v prijetne bivalne prostore, ki ustrezajo vsem zahtevam današnjega časa. V naših vaseh je najbolj »ohranjena« tista arhitektura, tiste hiše, katerih lastniki so imeli doslej premalo sredstev za njihovo predelavo. Bogatejši vaščani so največkrat iz želje po zunanji veljavi, zaradi modnih zahtev in deloma tudi zaradi potreb predelovali celotne domove ali jih v zadnjem času celo nadomestili z novimi (Voglje, slika), revnejši pa so vse do nedavna živeli v nespremenjenih bivalnih razmerah. Tako se je ohranilo tudi največje število prav skromnih arhitektur. Od tod izvira sicer deloma zmotno prepričanje, da je ljudska arhitektura predvsem tista, ki je že na pol razpadla, katere streha kaže rebra in je prerasla z mahom. Če bi bilo to res in če bi hoteli take stavbe z vso vsebino kot njihovim neločljivim delom ohranjevati, bi s tem ustvarjali napačno sliko zanamcem ter obenem ohranjali tudi socialno razlikovanje. Nasprotno bi lahko s prevrednotenjem že prej bogatih domačij, ki bi jih izključno zaradi njihovega likovnega bogastva in ne glede na njihovo vsebino (preurejene v počitniške hišice, gostišča, gostilne ipd.) finančno podpirali, poglobljali razlike ter potvarjali vsebinsko sliko: zanamci bi lahko mislili, da smo bili le narod bogatašev in da je bila v vsaki drugi hiši gostilna...

Eden izmed zelo pomembnih uničevalcev ljudske arhitekture je tudi sistem planiranja. Usmerjanje rasti mest na račun vasi, zanemarjanje problema oblikovanja in ustvarjanja humanega prostora tudi zunaj mest, uvedba pre-

Sl. 2 Obnovljena ljudska arhitektura iz 16. stoletja je Jenkova kasarna na Jezerskem — stanje pred požarom in obnovo

Fig. 2 The renewed folk architecture of the 16th century is the Jenko Barracks of Jezersko — situation before fire and renewal

malo izdelanega in preveč posplošenega urejanja teh zadev z urbanističnimi redi in nespoštovanje okolja (obdelovalne zemlje, kulturne krajine itd.) — vse to je puščalo vaščana ob strani, zato se je brez strokovne pomoči zatekel k slepemu posnemanju povsem neprimernih vzorov, da bi si tako izboljšal svoje življenjsko okolje. Brzvestni in neuki »projektanti« so mu vsilili že davno preživelo obliko predmestne stanovanjske hiše kot vzorec, ki naj bi mu omogočil živeti na isti ravni kot meščani s parketom v predsobi, z bidejem v kopalnici. Ti posegi so zajeli tudi zunanjo obliko, ki naj bi dokazala sovaščanom njegovo naprednost, saj ne živi več v stari »kmečki« bajti... Prav ta miselnost je danes najhujši sovražnik ohranjanja kakršnihkoli vrednot, ki jih je naš narod ustvarjal dolga stoletja.

Danes govorimo v bistvu o dveh načinih ohranjanja naše kulturne dediščine: osnovna oblika ohranjanja je arhivsko varstvo. Čeprav je na Gorenjskem veliko število objektov, ki bi morali biti popolno dokumentirani že zaradi naglih sprememb na njih, ta akcija še vedno ni stekla. V navadi je že, da vsaka institucija na svojem področju ustvarja svojo dokumentacijo, da so še do nedavna to dokumentacijo v najboljšem primeru sestavljale fotografije in opis ter da je prav zaradi institucionalne zaprtosti, še bolj pa morda zaradi občinskih meja in nerazumevanja, akcija vedno le stihijska in zato manj kvalitetna. Čeprav se čudno sliši, je pa res, da razen posameznih objektov na Gorenjskem sploh nimamo popolne dokumentacije niti za eno vaško naselje. Kaj taka dokumentacija pomeni, nam lahko povedo nešteti primeri odstranjenih arhitektur različnih vrst, od katerih ni ostalo ničesar več, niti spomin. Tako dobesedno načrtno uničujemo našo preteklost, našo kulturno zgodovino, sramujemo se, da je slovenski narod zrasel iz kmečkega okolja in da smo ustvarili težkim razmeram ustrezne kulturne spomenike...

V okviru arhivskega varstva torej ne gre za dejansko varovanje posameznih stavb, temveč za čimbolj popolno dokumentacijo, ki bo v prihodnosti edini dokument naše zgodovine, obenem pa iz nje razberemo tudi vse kvalitete obravnavane arhitekture. Z razstave, ki je bila v Kamniku decembra 1976, lahko povzamemo le posamezne misli, ki naj pomagajo razjasniti razmišljanja o dokumentaciji. Čeprav na prvi pogled s tako dokumentacijo ne rešujemo arhitekture, nam uporaba tega sistema pri načrtovanju oživitve naših starih mest pokaže, da lahko prav arhivsko varstvo postane tudi osnova za obnovo vasi in ohranjanje njenih kulturnih spomenikov. Tako obdelana Tržič in Kamnik, začet Kranj in še nekatera mesta zunaj Gorenjske predstavljajo pri nas prve načrtno sisteme arhivskega varstva. Ob tem, da je dokumentirana

Sl. 3 Eden prvih objektov v škofjeloškem skansenu — Škoparjeva bajta

Fig. 3 One of the first buildings in the Skofja Loka skansen — the Skopar Hut

vsaka stavba, so dali zbrani podatki tudi izhodišča za poznavanje življenja v teh okoljih, in po študiju (analizi podatkov) tudi dejanske možnosti za ohranitev ljudskih arhitekturnih spomenikov in njihovega okolja. Na tej stični točki se srečata arhivsko in aktivno ohranjanje; posebno pomembna je ugotovitev, da eno brez drugega ne moreta.

Drugi način »muzejskega« varstva, ki je prav na Gorenjskem dosegel tudi največje uspehe, je ohranjanje arhitekture kot neke vrste muzejskih eksponatov. Pri tem sta mogoča dva načina; prvi, ki izvira iz tradicij muzealstva po svetu, je prenos arhitekture ali njenih delov v muzej, kjer so ali deponirani ali razstavljeni ter tako ohranjeni in obenem dostopni javnosti.

Iz arhitekture iztrgani deli, kot smo jih vajeni gledati na rastavah ali v muzejih, nam dajo sicer nepravo podobo ljudske arhitekture, ohranjajo pa posamezne obrtniške dosežke, ki so bili sestavni deli ljudskega stavbarstva. Takšne so zbirke okenskih mrež (Kropa), kamnitih portalov in okenskih okvirrov (Kranj) ali rezljanih vrat (Kamnik) itd., kar sicer daje neke zaokrožene podobe arhitekturnih detajlov obravnavanega področja in možnost, da so ti detajli obvarovani pred propadom, ne more pa si niti sedanji obiskovalec, kaj šele v prihodnosti, iz tega predstavljati celote ljudske arhitekture. Taka usmeritev raziskav kaže tudi na to, da najbrž zaradi objektivnih vzrokov ni bilo mogoče raziskati, še manj pa dejansko ohraniti celostnih spomenikov (razen s fotografskimi posnetki) ljudske arhitekture. Posamezni redki prikazi kompleksov ljudske arhitekture (2) so vsaj v obliki arhivskega varstva ohranili našo ljudsko arhitekturno dediščino, vendar zaradi že omenjenega nerazumevanja in regionalnih omejitev predstavljajo šele začetke podobnih obravnav.

Potrebo po muzealski predstavitvi arhitekture so v večini primerov reševali različni grafični načini, med katere lahko mirno prištejemo tudi makete, saj z dobro risbo lahko prav toliko povemo kot z maketami. Že iz preteklega stoletja pa poznamo v svetu poskuse, da bi cele stavbe prenesli v muzejsko okolje ter jih kot muzejske predstavitve ponudili obiskovalcem. S Škoparjevo hišo v Škofji Loki so bili tudi pri nas postavljeni temelji takemu ohranjanju ljudske arhitekture. Vendar pa skriva ta način posebne nevarnosti, saj smo že v začetku ugotovili, da so sestavine ljudskega stavbarstva dosti širše kot pa samo posamezni deli arhitekture ali tudi kot posamezne stavbe same. Obenem gre za spremembo okolja, ki se ga da sicer do neke mere prilagoditi in približati, ni pa mogoče obnoviti krajinskega ambianta. Od prvotne zasnove o vseslovenskem muzeju ljudske arhitekture na prostem (skansenu) je zato prešla zamisel k regionalnim in še ožjim rešitvam, vedno pa ostaja taka

stavba maketa v naravni velikosti, razen če je v celoti lesena, saj zidane danes še ne moremo zadovoljivo v celoti prenesti.³ Manj kot dejansko ohranjen dokument naše kulturne preteklosti postale le učilo.

Iz posebnih potreb in zaradi nevarnosti, da bo uničen cel kompleks posebnega tipa ljudske gospodarske arhitekture, je pred leti začel nastajati skansen ali »etnopark« tuhinjskih kašč v sadovnjaku za kamniškimi muzejem na Zapricah. To je obenem v Sloveniji prvi specializirani prikaz ljudske arhitekture določenega tipa in določenega območja ter doslej največji sistematični poskus ohranjanja vaše ljudske arhitekture. Posebno vrednost so mu priznali tudi strokovni krogi.⁴ Kriteriji za nastanek in oblikovanje so temeljili na strokovnih raziskavah tipologije, razvojnih oblik in drugih kvalitativnih ter na dejstvu, da je s tem muzej v Kamniku dobil izredno pomembno razstavno gradivo. Tak »etnopark« rešuje v bistvu dva problema: ohranja ljudsko arhitekturo in obenem skuša ostati v začrtanih regionalnih in krajinskih mejah. Mesto kašč je vedno v sadovnjaku, Tuhinjska dolina se začne za Kamnikom, stavbe so praktično v celoti lesene in razen malenkosti ni bilo potrebno nobenih dopolnitev.

Prenos objekta na drugo mesto je kljub verodostojnosti le reševanje. Prenos opravičuje le dejstvo, da nekaterih stavb nikakor ne moremo ohraniti in situ. Primer muzeološko prezentiranega spomenika in situ je ohranjena najstarejša pastirska koča na Veliki planini — Preskarjeva bajta. Nekdanji lastnik si je ob stari zgradil modernizirano kočo, stara pa je ostala v ohranjenem prvotnem okolju kot pravi muzejski eksponat. Vendar se tudi v tem primeru tako imenovani »muzejski objekt« le stežka obdrži v svojem prvotnem okolju, saj se to nenehno spreminja in dopolnjuje, manj sicer oblikovno, toliko bolj pa vsebinsko. Tako ohranjeni »muzejski objekt« mora imeti zato svojo estetsko, pričevalno in vsebinsko funkcijo. Ob spoznanju, da je v ljudski arhitekturi bistvo vsega prav vsebina, smo že bliže idealni rešitvi ohranjevanja — »popolnemu ekološkemu muzeju«.

Problem na tem nivoju je prav v reševanju vsebinskih dilem. Ker je na primer kmečka arhitektura nastala zato, da bi služila nekemu določenemu načinu življenja in gospodarjenja, bi pravzaprav morali ohraniti tudi te dejavnike, če bi hoteli ohraniti vso prvobitnost ljudskega arhitekturnega spomenika. Priznati moramo, da bi bilo to najbrž neizvedljivo. Morali bi, kot smo ugotovili v začetku, prepričati ljudi, da bi še naprej živeli po starem, da bi se odrekli vsakemu napredku in spremembam. Zato ne na Gorenjskem ne kje drugje pri nas še nismo izvedli tega načina popolne ohranitve, čeprav jih poznamo od drugje, na primer iz Francije v okviru tako imenovanih ekomuzejev.

Na poseben način je bilo izpeljanih nekaj zelo uspešnih rešitev na Gorenjskem v okviru ohranjevanja tistih ljudskih arhitektur, ki so imele tudi svoj poseben pomen. Prva taka pri nas sploh je bila Prešernova hiša v Vrbi, značilna gorenjska kmečka hiša, v kateri sta bili ohranjeni oblika in deloma tudi vsebina. Sočasno je hiša dobila novo vlogo, saj si jo kot kulturni spome-

² A. Novak, Kmečka naselja in arhitektura v Dolini, razstava 1973, Snovanja I. VIII. št. 1, 1974. I. Sedej, Kmečka hiša na slovenskem alpskem ozemlju, katalog, Ljubljana 1970 itd.

³ I. Sedej, Slovenski muzej ljudskega stavbarstva na prostem, VS XIII-XIV, 1970, 133.

⁴ Ugotovitve strokovnega posveta etnologov 21. 12. 1973 v Kamniku.

Sl. 4 Ambiciozno zastavljen načrt ohranitve tuhinjskih kašč kot značilnih regionalnih ljudskih arhitektur je še nedokončani »etnopark« ob gradu Zaprice v Kamniku

Fig. 4 An ambitiously set plan for preserving the granaries of Tuhinj, characteristic regional folk architectural constructions, is the still unfinished »ethnopark« alongside the Zaprice Castle at Kamnik

Sl. 5 Preskarjeva pastirska koča na Veliki planini je spomeniško prezentirana izvorna ljudska arhitektura

Fig. 5 The Preskar pastoral hut in Velika planina is a monumentally presented original folk architecture.

nik letno ogleda na tisoče obiskovalcev in že s tem opravičuje svoj obstoj. To je bil šele začetek, zato kljub najboljši volji še ni bilo mogoče pustiti ali rekonstruirati vseh prvotnih arhitektonskih sestavin. Streha na primer ni bila nikdar prej prekrita z opeko, ampak s slamo, veža je postala prej kome-morativni prostor in prodajalna spomenikov kot kmečka veža; vse to pa prav nič ne zmanjšuje vrednosti, ki jo ima Prešernova hiša kot ohranjen primer ljudske arhitekture in kot zgodovinski spomenik.

Sl. 6 Pomemben kulturni objekt v Trzinu je postala prezentirana nekdanja obrtniška hiša ljudskega pesnika Kurnika

Fig. 6 The presented former artisan house, once owned by Kurnik, a folk poet, has become a significant cultural building of Trzin

Podobno srečo so na Gorenjskem imele še nekatere »hiše«, npr. Finžgarjeva v Doslovčah ali Kurnikova v Trzinu, le da je pri Finžgarjevi šel poseben poudarek prav ohranjanju prvobitnosti arhitekturnega spomenika z njegovim ožjim okoljem vred (rekonstruiran leseni skedenj, konservatorsko obravnavanje ometov, rekonstrukcija posameznih delov stavbe, oprema itd.). Kurnikova hiša v Trzinu je v primerjavi s prejšnjima dvema predvsem ohranjen spomenik ljudske arhitekture posebnega tipa (kmečka zasnova, prirejena za večnamensko predmestno bivalno stavbo). Pri prezentaciji (ZSV Kranj) je šlo predvsem za to, da bi kar najbolj verno obnovili vse sestavne dele arhitekture, ponazorili njene razvojne stopnje, obenem pa ji dali poleg čisto spominskega obeležja (ljudski pesnik Kurnik) tudi novo, sodobno nalogo. To je neke vrste razstavni prostor, kjer arhitektura v določenem delu stavbe rabi le kot lupina in je originalna notranja oprema kot bistveni sestavni del vključena le v manjšem in značilnem delu.

Takega načina ohranjanja ljudske arhitekturne dediščine je na žalost deležnih le nekaj objektov, kajti zanje se mora nujno zavzeti vsa družba, ki pa za vložena sredstva zahteva tudi povračilo. V naštetih primerih je bila doslej vedno kulturna funkcija, možne pa bi bile tudi druge rešitve.

V zvezi s tem bi morali omeniti še poseben kompleks spomenikov, ki so povezani z našo neposredno preteklostjo. To so spomeniki naše ljudske revolucije, saj vemo, da je bila marsikatera hiša ali gospodarsko poslopje na vasi pomemben člen v dogajanjih med narodnoosvobodilno borbo, obenem pa je še vedno pravi spomenik ljudske arhitekture. S tem, da vzdiamo na tako stavbo skromno ploščo, ob kateri se ljudje zberejo največ enkrat na leto, zadeve ne bomo rešili. Celotno stavbo bi morali nujno obravnavati kot spominsko obeležje, saj brez nje ne bi bil mogoč niti dogodek, ki je z njo povezan. Takih rešitev se žal izogibamo, pa čeprav žrtvujemo celotno stavbo, ki zato propada.

Značilen primer za to problematiko je primer s Sidraža nad Cerkljami. Kvalitetna ljudska arhitektura iz 17. stoletja, tako imenovani »stegnjeni dom«, je bil med vojno prizorišče enega tistih dogodkov, ki simbolizirajo našo borbo. Da bi se oddolžili spominu, so lastniki dobili novo stavbo, stara zgradba-spomenik pa je bila odkupljena. Ker se je zanimanje zanjo končalo pri vsakolet-

Sl. 7 Baročna domačija na Sidražu, ki je bila tudi priča zgodovinskim dogodkom iz časov NOB — slika iz leta 1970, preden je spomenik dokončno propadel

Fig. 7 The Baroque house at Sidraž that also witnessed the historical events during the period of the National Liberation Struggle — a photo taken in 1970, before the monument definitely decayed

ni proslavi in največ pri spominski plošči, je seveda pričela propadati. Kljub opozorilom strokovnih služb in že izdelanim sanacijskim programom, v katerih je bila upoštevana tudi nova vsebina, ni bilo mogoče dobiti najnujnejših potrebnih sredstev in stavba je enostavno razpadla. »Ureditev« spominskega obeležja v obliki ruševin (!) potvarja našo dejansko zgodovino in še bolj dokazuje popolno nerazumevanje do izročila naše kulturne preteklosti, pa naj bo to spomenik ljudske arhitekture ali spomenik narodnoosvobodilne borbe. Prav v takih primerih bi bila naloga vse skupnosti, da za vsako ceno (ki v tem in podobnih primerih niti ni visoka, če je akcija pravočasna) poskrbi za ohranitev naše ljudske kulturne in arhitekturne dediščine.

Predvsem zaradi posebnih možnosti za novo kulturno funkcijo, ki jo lahko imajo obnovljeni ali prezentirani spomeniki ljudske arhitekture, se nekatere krajevne ali druge interesne skupnosti danes že bolj zanimajo za podobne rešitve. Omeniti bi morali vsekakor Šivčevo hišo v Radovljici, ki je iz povsem anonimne ljudske arhitekture v sklopu starega mestnega jedra postala tako pomemben spomenik naše graditeljske zgodovine, da jo vključujejo tudi vsa tista dela, ki se sicer ukvarjajo le s stilno arhitekturo. O njej je bilo že dovolj napisanega, zdi pa se, da je postala neke vrste vzorec za podobne rešitve tudi drugje (mestna hiša v Škofji Loki, predvidena obnove stavbe št. 31 na Trgu svobode v Trzinu itd.).

Tudi v manjših naseljih, ki sicer niso več vasi, vsaj po svoji vsebini ne, se pojavljajo možnosti za podobno ohranitev posameznih spomenikov ljudske arhitekture. Že začeta akcija v Liznekovi hiši v Kranjski gori bo čez nekaj let vzoren primer muzejsko-spomeniško obnovljene in ohranjene ljudske arhitekture ter obenem neke vrste novo kulturno središče v naselju. Posebej razveseljivo pri takih akcijah, ki pa žal še zdaleč ne morejo v celoti rešiti vprašanja ohranjanja ljudske arhitekture, pa je, da temelje na sodelovanju

s krajem samim — največkrat prav s krajevnimi skupnostmi kot osnovnimi interesnimi skupnostmi — in akcije torej niso več le želja ali zahteva strokovnih krogov.

Sodelovanje krajevne skupnosti in občanov samih je lahko zelo uspešno (Kranjska gora ipd.) le v primeru, če so vsi krajanj dovolj obveščeni, poučeni in da imajo pravilen odnos do svoje vasi, do videza svojega okolja. Ne sme jim biti vseeno, ali se kvalitetne stavbe njihovih prednikov ohranijo kot spomeniki in kot nujen sestavni del oplemenitenega bivalnega prostora ali pa jih enostavno in brez pomislekov pustijo podreti na željo posameznikov. Najbolj zgovoren primer nepravilnega odnosa do spomenika ljudske arhitekture je razpravljanje o rušenju stanovanjske hiše iz 17. stoletja v središču Šenčurja. Gre za stavbo, ki je pomemben sestavni del osrednjega vaškega »trga« v naselju in obenem eden najboljših še ohranjenih primerov ljudske arhitekture v vasi.⁵ ZSV v Kranju je z velikim poslušom za ohranitev tržnega prostora omenjeno stavbo v celoti dokumentiral, izdelal načrte za preureditev in novo namembnost (turistični urad, knjižnica s čitalnico itd.) ter obenem omogočil ohranitev vseh arhitekturnih kvalitet. Vsi načrti, tehnična dokumentacija, predračuni so bili razgrnjeni krajanom, da bi se sami odločili o obstoju objekta. Kljub tej informiranosti (ki je morda bila premalo poudarjena ali žal celo prepozna) pa vaščani zahtevajo rušenje (menda predvsem mladina). Šenčur bo tako ob kvalitete posebni skupnosti prilagojenega in oblikovanega naselbinskega središča, ki že postaja brezčuten, hladen, potrošniški (trgovina itd.). Tako nepremišljeni odločitvi prebivalcev je gotovo kriva nezadostna seznanjenost z zgodovinsko in arhitektonsko (likovno) vrednostjo objektov, ki jih hočejo odstraniti, še bolj pa morda prizadevanje prav tako neosveženih posameznikov, ki se sicer imajo za strokovnjake!

Ohranjanje arhitekture in situ pomeni v likovnem pogledu (če predpostavimo, da je arhitektura tudi sicer primerno ohranjena) najboljšo možno rešitev. A tudi v tem primeru jo izpeljemo le tedaj, če ohranimo tudi okolje. Tako se lahko vrtimo v sklenjenem krogu, kjer ena zahteva izključuje drugo, če ne upoštevamo dejstva, da je pravzaprav vse bogastvo naše ljudske arhitekture doživljalo spremembe in dopolnitve, ponekod sicer v škodo, marsikje pa so prav te spremembe prinesle tisto značilnost in polnost, ki ju imamo danes za njeno največjo vrednoto. To seveda ne pomeni, da bi morali vso ljudsko arhitekturo začeti spreminjati po današnji modi, da bi jo morali predelati v kulturne domove, muzeje, gostišča in podobno. Opravičuje le skrbno pretehtano ovrednotenje njenih kvalitet in vključevanje sodobnih funkcij v te kvalitete, ki morajo postati izhodišče za vse take posege.

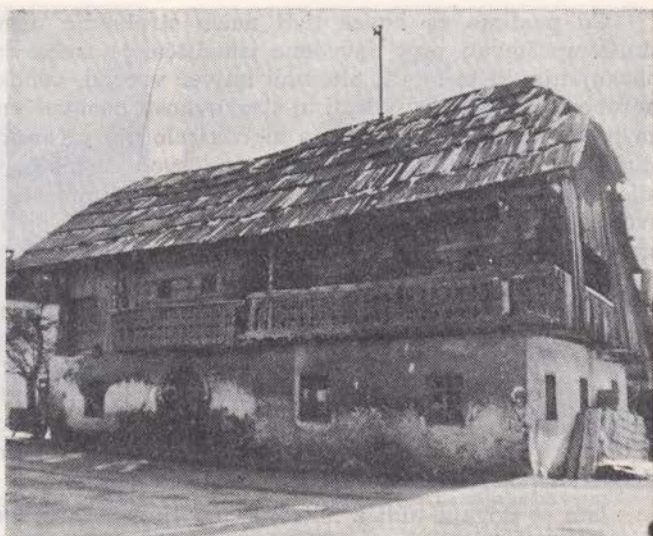
Že iz zgodovine naše ljudske arhitekture imamo mnogo primerov, ki pričajo, da je bila prav iz določenih danih kvalitet izhajajoča sprememba vedno tista, ki je vnesla novo vrednost. Če vzamemo samo prostorske zasnove naselij od vasi do mest⁶ in v to z vsem poslušom vključene nove pridobitve baroka ali 19. stoletja, vidimo, da je prav v tem sožitju skrita vsa vrednost arhitekturne kontinuitete. Primere bi lahko navedli tudi za posamezne arhitekture. Dopolnitev dvocelične stanovanjske vertikalne zasnove z novim ba-

⁵ Prim.: P. Fister, Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenj, Kr. zbornik 1970, 268 dalje.

⁶ Isti.

Sl. 8 Liznekova domačija v Kranjski gori — konservatorski posegi bodo stavbi vrnili nekdanjo pomembnost

Fig. 8 The Liznek House at Kranjska gora — the conservation interventions will restore the building its former significance

Sl. 9 Razpadajoči zadnji spomenik usnjarske obrti v Kamniku je »Usnjarska« hiša v Parmovi ulici

Fig. 9 The decaying last monument of the tannery trade of Kamnik is the »Tannery House« in Parmova Street

ročnim konceptom kmečke hiše je šele dala tako tipično izoblikovano arhitekturo na Gorenjskem.⁷ Ali pa vzemimo kot primer, kako je pri številnih kmečkih cerkvicah nekdanje gotske sestavine arhitekture in opreme 17. stoletje dopolnilo z izredno kvalitetnim dodatkom v obliki »zlatih« oltarjev itd.

⁷ Prim.: P. Fister, Spremembe v prostorski organizaciji kmečkega stanovanjskega poslopja na osrednjem Gorenjskem med srednjim vekom in barokom, Traditiones III, Lj. 1974, 113.

Če pustimo za konec tisti način strokovno usmerjenega ohranjanja, ki skuša upoštevati prej navedena izhodišča, je treba omeniti še spontani način ohranjanja, ki bi moral biti tudi največ vreden, vendar je žal največkrat prav narobe. Zaradi nepoučenosti in strokovnosti neobveščenosti, ki je danes značilna za povprečnega človeka, je ta morda celo prepričan, da ohranja tradicijo naše ljudske arhitekture že s tem, da na svojo pomeščanjeno hišo namesti lesen ali morda celo le z lesom oblečen betonski »gank«, če v želji po oplemenitenju svoje stavbe (kot so bile nekaj ljudske freske) da naslikati nekaj encianov, srnic in podobnega kiča, če postavi pred hišo miniaturno skazo »slovenskega kozolca« ali postavi počitniško hišico v »alpskem« stilu s strmo streho in nekakšno »brunarico«, kar marsikdaj propagira celo naša industrija.⁸ Kljub najboljšim namenom sodijo v isto skupino tudi poskusi ustvarjanja slovenskih »minimundusov« (Mozirje). Taki posegi pomenijo uničevanje naše resnične kulturne zgodovine, saj njihovi propagatorji samozadovoljno izjavljajo, da so ohranili našo ljudsko arhitekturo. Obenem pa so morda dali podreti marsikateri res kvaliteten spomenik, ki je zrasel iz stoletne tradicije našega ljudskega stavbarstva in se izgovarjajo, češ, saj imamo to ohranjeno v maketi.

Isto se dogaja tudi z notranjščino ljudske arhitekture. Že dolgo sicer vemo, da je bila zasnova naše stanovanjske hiše ena najnaprednejših, zato se je z dopolnitvami ohranila vse do danes. Njena glavna prednost je bila v prilagodljivosti, kar sta omogočila čisti tloris in do skrajnosti funkcionalna nizka oprema. Vse nujne spremembe, ki so zahtevale nove prostore, nov tip opreme (kuhinje), je bilo mogoče uspešno vključiti v osnovni koncept osrednjega vhoda; ta koncept je pravzaprav izhodišče tudi sodobni arhitekturi. Mnogo primerov že poznamo, ko so primerno dopolnjena členitev prostorov, ustrezno izboljšanje materialov in sanitarnih pogojev prispevali k zelo kvalitetni kontinuiteti (ohranitvi) bistva naše ljudske arhitekturne dediščine. Pri tem ni nujno, da je taka stavba že spomenik najvišje kakovosti; zaradi širine, ki jo zahteva ohranjanje koncepta tega izročila, je prav vsaka ohranjena celota že velika pridobitev.

Najbrž bo težko v kratkem času odpraviti škodo, ki jo je na vasi povzročila nepremišljena »modernizacija« za vsako ceno. Izgubili so se vsi kriteriji za kvalitetno, lepo, domače, zato je čim širše obveščanje o možnostih za ohranitev in vključitev ljudske arhitekturne preteklosti v sedanost ena od osnovnih nalog vseh poklicnih institucij, ki se s tem ukvarjajo. To so lahko muzeološke raziskave in razstave, objavljeno gradivo, spomeniškovarstvena dejavnost (predvsem aktivna, manj pa pasivna z zakonskim varovanjem) ter seveda arhivsko varstvo, ki naj postane sestavni del vsake vrste ohranjanja. Več kot od kmeta, ki v stari hiši res živi v neustreznih razmerah, ki je še ni znal pravilno usposobiti za nove zahteve, pa je mogoče pričakovati od tistega novega sloja prebivalstva, ki je nadomestil 60 ali več odstotkov kmetov na vasi. Poleg tega imajo še zelo močan odmev vsi posegi, ki jih na vas prinašajo mesta naveličani meščani. Ti žele spremeniti svoje bivalno okolje od hladnega, razvrednotenega mestnega v vaško, ki je kljub mnogim neprimerim posegom k sreči še vedno ohranilo dimenzije človečnosti. Vseeno pa prav ti vnašajo posebno zmedo v okolje, kjer ljudska arhitektura predstavlja naj-

⁸ Posebno vzroke za tak odnos do arhitekture obravnava I. Sedej v članku Sociologija likovnega razkroja gorenjske kmečke hiše, Snovanja VIII, št. 2, 1974.

Sl. 10—11 Legatova domačija v Lescah je obnovljena z velikim občutkom za njene spomeniške vrednosti. — Desno: skansen ljudske arhitekture v Stražišču pri Kranju se bo izoblikoval okrog tamkajšnje sitarske bajte

Fig. 10—11 The Legat Home has been renewed with a great feeling for its monumental values. — Right: The future skansen of folk architecture at Stražišče near Kranj will surround the sievemaker's hut, still preserved there

višjo kvaliteto. Pri tem gre predvsem za to, da vnašajo v doslej enotno okolje vsebinsko in oblikovno zmedo z nepravilno izbrano lego počitniških hišic, povsem nemogočo stilizacijo arhitekture («alpska», ki jo žal pogosto spodbujajo celo projektanti). Mnogi tudi odkupijo kmečko hišo in jo potem nepravilno spreminjajo ali celo podirajo dobre avtohtone arhitekture. Le redki so med njimi taki, ki resnično razumejo vrednote okolja, čeprav je morda prav tu deloma rešitev za ohranitev marsikaterega spomenika ljudske arhitekture.

Morda vzoren primer takega ohranjanja je skromna, morda kajžarska domačija nad Vrhpoljem pri Moravčah. Skromnost arhitekture najbrž ne bi dopustila, da bi v njej posodobili dosedanjo polkmečko funkcijo. Novi lastnik, meščan, je celoto ohranil; vsak del domačije mu pomeni neko kvaliteto spremenjenega okolja pa tudi spremenjenih bivalnih razmer. Čeprav gre v tem primeru predvsem za vrednotenje tradicionalne navezanosti na okolje, pa je bil to najbrž edini način, kako ohraniti anonimno arhitekturo, ki je postala danes, ko so vse ostalo okolje že iznakazili, največja vrednota.

Pred kratkim sprejeti odlok, ki prepoveduje predelavo gospodarskih in drugih poslopij v radovljjski občini, je spričo takih odnosov do ljudske arhitekturne dediščine (ki je v tem predelu tudi gospodarska osnova za turizem!) le močno prenačilen sklep in bo morda imel dosti hujše posledice kot naj bi prinesel nove vrednosti. Povsem jasno je, da je treba preprečiti nasilno spreminjanje strukture prebivalstva, da se je treba upreti spreminjanju obdelovalnih površin v naselja počitniških hišic (čemu pa so prej krivi urbanisti kot kdo drug), da je treba onemogočiti rušenje in posodabljanje kmečke arhitekture iz snobističnih nagibov posameznikov, vendar bi bilo to mogoče doseči na dosti bolj učinkovit način — s pravilnim vrednotenjem obstoječe arhitekture kot materialne osnove za vse spremembe na vasi in kot kulturne dediščine, ki naj postane izhodišče za kontinuiteto našega prostora, njena ohr-

nitev pa družbena naloga. Vse kaže, da so sestavljalci takega odloka hoteli le odložiti svoje strokovne naloge ali pa jim niso bili kos.

Enako kot skromno vaško arhitekturo je mogoče posodobiti tudi bogatejšje kmečke stavbe ter obenem ohraniti vse njihove kvalitete. Pred leti obnovljeni kmečki dvorec v Lescah (Legatova hiša) je še eden od vzorov, kako lahko neprisiljeno razumevanje nuje po ohranitvi arhitekturne dediščine postane kvaliteten člen v problematiki ohranjanja. Ne le da so prostori dobili vse značilnosti sodobnega stanovanjskega standarda, postali so deloma tudi izhodišče za novo dejavnost — turizem. S tem se srečamo še z eno od možnosti, pri čemer pa ne bi smeli pozabljati, da pretirano poudarjanje ekonomike kot izključnega kriterija za ohranitev posameznih arhitektur ne sme postati edino merilo, saj se moramo zavedati tudi širših in daljnosežnih meril, kot je ohranjanje naše kulturne kontinuitete ali osnovna merila humanizirane okolja. Pri takem spontanem ohranjanju se vedno pojavlja problem družbene pomoči, čeprav si je prav družba zadala to kot svojo pomembno nalogo (o tem govorita tako zakon o kulturnih spomenikih kot ustava sama). Ob celovitem ovrednotenju pomembnosti ohranjanja ljudske arhitekturne zapuščine bi morali upoštevati tudi te kriterije.

Čeprav navedeni primeri in v zvezi z njimi obravnavana problematika ne zajemajo v celoti tudi z zakonom pogojenega delovanja službe za varstvo spomenikov, je v bistvu le nakazana osnovna problematika. Gorenjska ima v tem večje naloge in možnosti. Posamezni primeri uspešno prezentiranih ljudskih arhitektur, nastajanje skansena v Škofji Loki, etnoparka v Kamniku, bodočega skansena v Stražišču pri Kranju, primeri spontanega ohranjanja arhitektur ali celot in v zadnjem času vse bolj organizirano dokumentiranje ljudske arhitekture so pravzaprav začetki široke akcije za ohranjanje kvalitet ljudske arhitekturne dediščine. Še vedno pa je osnovna naloga prikazati pomembnost takega dela ter preseči zastarelo in že zdavnaj preživelo gledanje na ta del naše preteklosti kot na nezaželen spomin ali celo kot na simbol manjše vrednosti. Šele potem, ko bo tako gledanje premagano na vseh ravneh, bo mogoče ob široki podpori javnosti zastaviti vse moči za izpeljavo prej navedenih nalog.

O KRAJAH PREDMETOV KULTURNE VREDNOSTI

Ivan Sedej

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 343.71(086.6):719

THEFTS OF OBJECTS OF CULTURAL VALUE

IZVLEČEK

Avtor razpravlja o pojavu vlomnih tatvin in o prekupčevanju z antikvitetami ter predmeti kulturne dediščine. Poleg najpogostejših načinov kraje (amaterska in organizirana oblika kriminala) je navedel tudi sociološke osnove tega pojava. V končnem delu nakazuje možnost za preprečevanje tovrstnega kriminala, in sicer predvsem v obliki preventive, ki zajema poleg osveščanja ljudi, dokumentacije in informiranja tudi različne alarmne sisteme in pa sistem samozaščite, ki naj bi angažiral tudi občane.

The author deals with the phenomenon of the burglaries and with the purchasing and selling again antiques and the objects of cultural value. In addition to the most frequent ways of stealing (the amateur and the organized form of criminal offences) he has indicated also the sociological bases of this phenomenon. In the final part he indicates the possibilities of preventing the criminal offences of this kind, and that, including the consciousness of the people, the documentation and information, as well as the various alarm systems and the measures for self-protection that should engage also the residents of the commune.

Problematika tatvin in ropanja kulturnih spomenikov, med katerimi so najštevilneje zastopani primerki likovne umetnosti, se v zadnjih letih predstavlja na novo, v bistvu še bolj zaskrbljujočo raven. Če lahko brez podrobne statistike trdimo, da so bile prve kraje bolj »priložnostnega« značaja, lahko za nekaj večjih ropov v zadnjih letih ugotovimo, da gre za organizirane in dobro pripravljene akcije. Žrtve niso več le slabo zavarovana znamenja in cerkve, marveč tudi muzeji.

Čeprav smo že v preteklosti ugotavljali, da vodijo niti roparskih podvigov večinoma v tujino, smo vendarle lahko videli, da za ropi niso stali pravi poznavalci in naročniki. Kraja starinskega orožja iz Narodnega muzeja, ki so jo dokaj hitro razvozljali ob sodelovanju jugoslovanske in britanske policije, pa kaže na organizirano skupino, ki pa še vedno ni imela vnaprej organiziranega plasmaja. Povsem drugačna je zadnja kraja v novomeškem muzeju, kjer so roparji pobrali najdragocenejše bronaste predmete, najverjetneje po naročilu tujega zbiralca¹ ali višje organizirane skupine z verjetno dobro razpredeno prodajno mrežo.

V teh okvirih, kjer bo verjetno vedno več poskusov vlomov v muzeje in zbirke, kjer je razstavno gradivo že klasificirano in ocenjeno po vseh možnih

¹ Krajo v Novem mestu so domači in italijanski kriminalisti razvozljali dokaj hitro in, kar je najpomembneje, s pomočjo osveščenih občanov. Čeravno glavnega naročnika niso mogli ugotoviti, je bilo mogoče iz policijskih poročil razbrati, da je bila Italija (Ravena) le vmesna etapa v naročenem ropu.

vidikih, se po pisanju italijanskega tiska giblje tudi »kulturni kriminal« pri njih. Če bi hoteli razvozlati vsaj nekaj vidikov, ki pripeljejo do takega stanja, bi morali poseči nekoliko nazaj, v čase, ko spomeniška in muzejska služba še nista bili dovolj organizirani in ko je bila tudi zavest ljudi še dokaj nizka. Ugotovimo lahko, da je preteklo komaj petnajst let, kar je zavest o dragocenosti in vrednosti starih umetnin pronicnila tudi med najširše kroge občanov. Žal so k tovrstni popularizaciji prispevale tudi kraje — skratka, šlo je za dokaj drag način spomeniškega prosvetljevanja.

Kraje umetnin lahko povežemo z naraščanjem življenjskega standarda in z vedno večjim vdorom potrošniškega načina mišljenja. Sociološko gre za zanimiv pojav že kar bolesterne sle po posesti redkih, dragocenih predmetov, ki imajo bistveno drugačen socialni odziv kot pa lastništvo običajnih potrošnih dobrin. Sla po posesti umetnin pa ima seveda več razsežnosti — za bogate »naročnike« iz tujine je Jugoslavija nasploh zanimiva tudi zaradi tega, ker je mogoče pri nas ukradene predmete (razen izjem) zaradi slabe evidence in obveščenosti kazati tudi javno. Naročniki ropov precej računajo tudi na manjšo učinkovitost naše policije in na deloma zmotno mnenje, da pri nas še ni prave zjave o vrednosti umetnin.

Nekoliko drugače je z domačimi zbiralci — tu mislimo predvsem na tisti sloj ljudi, ki potrebuje starino preprosto kot statusni simbol. V primerjavi s tujimi zbiralci ti ljudje niso pripravljeni na gmotne žrtve. V njihovem spominu je še pogosto ukoreninjena predstava o nekdanjem bogastvu in nizkih cenah starin — saj je še po letu 1957 renesančna lesena plastika veljala komaj nekaj tisočakov, le redko desetisočakov. Hkrati se uveljavlja tudi mnenje, ki je za ta sloj izredno značilno — vrednost umetnine je zanje toliko večja, kolikor ceneje so jo pridobili. Upoštevati moramo, da ima tudi tovrstna spretnost (cenen nakup dragocenih predmetov) določen prestižni status in priča o spretnosti, iznajdljivosti in »dobrem nosu« takega zbiralca. Od take miselnosti do kraje pa ni dolga pot. Drugače si najbrž tudi ne bi mogli razlagati kraje angelcev nekje na Štajerskem, kjer sta majhno cerkveno plastiko ukladla zakonca — oba dobro situirana zdravnika! Hkrati pa imajo tatovi tudi pripravljen star izgovor: če predmeta ne bi vzeli, bi tako ali tako propadel. Zato ne zaslužijo kazni, marveč pohvalo, ker so umetnino (starino) rešili pred propadom.

Z naraščanjem življenjskega standarda in ob prevladujoči potrošniški miselnosti pa imajo starine še poseben pomen — v svetu, kjer se predmeti menjajo malodane sezonsko, pomenijo te umetnine eno redkih resnično trajnih dobrin, ki jim vrednost paradoksalno raste, prav nasprotno kot avtomobilu, pohištvu ali pralnemu stroju. Ob vedno večjem povpraševanju pa je ponudba vedno manjša, saj je število predmetov takega značaja iz razumljivih razlogov omejeno, hkrati pa že skoraj povsod po svetu nova odkritja najdejo takojšnjo pot v muzeje in državne oziroma javne zbirke. Tudi zakonodaja večine držav zelo otežuje možnosti za prenos novoodkritih starin v zasebno last. Tako se komercialni prostor v mnogočem oži in s tem ustvarja klimo za protipravne načine pridobivanja starin (umetnin).

Za tatove in ljudi, ki bi radi (tudi pod vplivom potrošniške miselnosti) zaslužili mnogo denarja s kar najmanj truda, se tu odpirajo precejšnje možnosti. — Zlasti ker je povpraševanje veliko, ni težav s prodajo, hkrati pa vedo, da dobršen del spomeniške dediščine pri nas sploh ni podrobno eviden-

tiran in da je v mnogih cerkvah varovanje vse prej kot dobro, precej cerkva pa je tako na samem, da se vlomilcu navadno ni bati presenečenj. Obenem pa se vlomilec nadeja tudi deviznega zaslužka, saj pri nas prevladuje mnenje, da so cene v tujini tudi desetkrat večje kot doma in da je plasma izjemno lahek, predvsem pa brez tveganja. Tudi v tem je zrno resnice, saj se manjše trgovine s starinami navadno gibljejo na robu kriminala, ker ne postavljajo odvečnih vprašanj prodajalcem.

Vse to in še mnogo več, morda manj pomembnih dejavnikov, ustvarja posebno klimo. Hkrati pa vedno pogostejše knjižne izdaje, vodniki in katalogi prinašajo podatke o dragocenostih v posameznih muzejih, cerkvah in znamenjih. Tako se lahko do dragocenih umetnin dokoplje tudi sicer nerazgledan tat, ki preprosto krade po katalogu. Obenem so ti katalogi tudi vodilo za brezvestne zbiralce v tujini, ki lahko posredno ali neposredno naročijo rop določenega predmeta ali skupine predmetov (tako kot v Novem mestu). Seveda pa so omenjene slabe posledice takih izdaj neprimerljive z njihovo koristnostjo.

Priložnostni tatovi, ki ukradejo kak starinski predmet za svojo »zbirko« ali za okras vrta, stanovanja ali počitniške hiše, vendarle pomenijo najmanjše zlo; tu bi lahko dosegli skoraj popolno varstvo že z dobrim nadzorom in s poudarjenimi varnostnimi ukrepi. Priložnostni tat namreč večinoma izkoristi ugodno priložnost (verjetno gre za nekaj podobnega kot za kraje v samopostrežnih trgovinah) ali izrazito brezbriznost; varnostni ukrepi ga preplašijo ali pa zaradi njih sploh ne pomisli na možnost, da bi lahko predmet ukradel.

Na enak način bi lahko zmanjšali tudi število vlomov in kraj tistih prestopnikov, ki se podvigov lotevajo bolj ad hoc in jih k misli o krajih nasploh spodbudi manjšno tveganje. Vendar je upanje na odličen »zaslužek« kljub temu še vedno spodbuda, predvsem za mlajše, ki jih najbrž pogosto premami tudi določeno tveganje.

Proti organiziranemu kriminalu pa seveda tak sistem ni nikakršna resnejša ovira — razen, da se število vlomov v bolj zavarovane depoje nedvomno zmanjša. Pri tem ne bi smeli zanemariti naj sodobnejših alarmnih in obrambnih sistemov, kar bi morala zahtevati že zavarovalnica. Status javne zbirke, muzeja itd. pa ne bi smel dobiti noben novopečeni muzej (zbirka itd.), ki rastejo pri nas kot gobe po dežju, če ne bi imel instaliranega določenega (predpisanega) varnostnega sistema, organizirane čuvajske službe itd. Skratka — preventiva v ustanovah in večjih ter pomembnejših (bogatejših) spomenikih bi morala biti na najvišji ravni; ta raven pa bi se povezovala z upravičenostjo obstoja zbirke (zakladnice), kar naj ne bi veljalo le za družbene, marveč tudi za druge ustanove (cerkvene zakladnice, zasebne zbirke višjega ranga itd.).

Ob tako zastavljeni preventivni dejavnosti, ki pa je lahko šele rezultat organizirane in pri nas verjetno dokaj dolgoročne usmerjenosti, pa se najbolj boleče razgrinja problematika ropov v majhnih, odročnih podružničnih cerkvah, znamenjih ipd., običajno tudi v kulturno nekoliko manj osveščenih okoljih (dragocene umetnine ali etnološko pomembni predmeti v rokah ljudi, ki se njihove vrednosti ne zavedajo ali pa jih premalo skrbno varujejo itd.). Tu bi morali verjetno izdelati učinkovit varnostni sistem etapno in na določen način plastno.

Tako lahko z ad hoc analizo ugotovimo, da so med spomeniki najbolj ogrožene podružnične cerkve in znamenja na območjih, ki meje na Italijo in

Avstrijo, do določene mere pa tudi izrazito izseljeniški predeli (Prekmurje, Posotelje) ali nerazvita območja, ki pritegujejo tovrstne kriminalce iz večjih središč (Ljubljane in Zagreba). Veliko število vlomov in tatvin v obmejnih krajih je povsem razumljivo; gre za območje, ki je tujcem bolj znan in je že dve dobri desetletji dostopen tudi zaradi sorazmerno zgodnje uvedbe malo-obmejnega prometa. Hkrati ko so nekatera območja ob meji po eni strani nerazvita, revna, pa po drugi strani predstavljajo pravo zakladnico srednjeveške umetnosti (gotska plastika na širšem slovenjegraškem in dravograjskem območju), ki je vse prej kot učinkovito zavarovana. Tako spremljamo v regionalnem pomenu besede dvoje tokov: severovzhodne predele Slovenije in posebej širši štajerski prostor »obvladujejo« prekupčevalci in tatovi, povezani z avstrijskim in nemškim trgom, Primorje pa sodrگا, ki ima »trgovske« zveze z Italijo. V obeh primerih gre tako za naše kot za tuje državljane in najrazličnejše kategorije zmikavtov — od priložnostnih tatov do poklicnih kriminalcev.

Zdomarska območja pa so ogrožena po dveh plateg — zdomci, med katerimi je velika večina nekvalificiranih in zato kulturno manj osveščenih delovnih moči, so nehote vir informacij o možnostih za cenene nakupe ali kraje v domačih krajih. Po drugi strani pa opažamo, da tuji delodajalci često naročajo našim delavcem, naj jim prineso iz domovine takšno ali drugačno starino, večinoma etnološko (skrinje, slike na steklu). Tu sicer nimamo opravka s klasičnim kriminalom, najbrž pa gre za prikrito izsiljevanje in navsezadnje tudi goljufanje, škoda pa je enaka ali v mnogih primerih še hujša kot pri tatvinah (ropih), saj tako odtujenih in izvoženih predmetov ne išče nihče.

Če se povrnemo h krajam, ki se praviloma dogajajo na manj razvitih območjih (k tej problematiki se bomo vrnili še kasneje), lahko ugotovimo dvojno nevarnost. Ker gre za območja, kjer je evidenca sorazmerno slaba, smo v preteklosti pogosto ugotovili, da ukradenih predmetov skorajda ni mogoče identificirati, zato tudi učinkovito ukrepanje ni mogoče. Kot drug problem pa moramo nakazati dvoje: kraje znanih in splošno znanih umetnin ter kraje »poprečnega« materiala. V prvem primeru gre za določeno število umetnin, ki so v veliki večini ne le identificirani, marveč tudi podrobno preučeni in katalogizirani (objavljeni). Zato je iskanje do neke mere lažje, plasma takih starin pa mnogo težji. Povsem drugače je z anonimnim materialom, s stotinami lesenih malih plastik, svečnikov, delov cerkvene opreme in drugim, ki je pomemben spomenik le v sklopu določene celote (umetnostnega organizma) kompleksnih spomenikov ali pa so to dragocenejši deli sicer manj pomembnih ali povsem nepomembnih objektov. Ti predmeti, ki so sijajno dopolnilo sodobne stanovanjske opreme, imajo sorazmerno veliko, včasih tudi precejšnjo materialno vrednost, identifikacija pa je težka, ker gre za predmete, ki so si med seboj zelo podobni. Katalogizirani in objavljeni pa so le nekateri izjemni ali najbolj tipični primerki.

Tako lahko ugotovimo, da bo najbrž jedro bodočih kraj (ob »naročenih« vlomih v dragocene zbirke) še vedno v tem prostoru. Poleg slabe evidence kulturne dediščine je pogost pojav to, da pozno ugotove, da je bil predmet sploh ukraden. Med nekaj svečniki na oltarju ali med množico lesenih angelških plastik je včasih težko ugotoviti, kaj manjka. Zato lahko mine med krajo in njeno ugotovitvijo precej časa — od nekaj dni do nekaj mesecev.

Medtem ko lahko muzejske in druge zbirke ter najpomembnejše arhitekturne spomenike z dragoceno in visoko ocenjeno opremo dokaj učinkovito

zavarujemo z uveljavljenimi metodami (alarmni in obrambni sistemi, stalna čuvajska služba itd.), pa bo varovanje umetnostnega poprečja mnogo težje. Najmanj, kar lahko v prvi fazi storimo, je vsaj občasna kontrola ob bveljavitvi določenega prezentacijskega sistema, ki bi vsak predmet poudaril tako, da bi njegova odstranitev takoj zbudla v oči.

V mnogočem se je začel položaj izboljševati, ker poteka sistematično znanstveno in raziskovalno delo po posameznih umetnostnih in drugih panogah. Tako imamo identificirane in obdelane komplekse gotske plastike in slikarstva, štajersko baročno plastiko, opuse najpomembnejših slikarjev, znamenja, zvonove, najpomembnejše slikarske, plastične in umetnoobrtne predmete (spomenike) iz 17. stoletja, impresioniste itd. Tovrstna dela so poleg znanstvenih spoznanj prinesla določene praktične koristi tudi v sfero varovanja dragocenih predmetov pred krajo ali protipravnimi odtujitvami. Vsi pomembnejši kosi so namreč opisani in fotografirani, zadnje čase celo v barvah. Podatki so sicer mnogokrat pomanjkljivi (ni natančnih oznak materialov — na primer pri plastiki: lipov les, ni podrobnejših tehničnih podatkov o načinu izdelave — vzemimo le opise hrbtnih delov slik ali plastik, prav tako mnogokrat manjkajo natančne mere in celo podatki o restavriranju itd.), vendar lahko dokaj dobro služijo za identifikacijo ali kot osnova za ukrepanje milice.

II

Kot za vsako panogo varstva spomenikov in kulturne dediščine nasploh, je treba tudi za vzpostavitev učinkovitega sistema, ki naj bi vsaj v glavnem onemogočil ropanje in kraje, hkrati pa omogočil učinkovito delo strokovnim organom službe javne varnosti, če bi do takih dejanj prišlo, opraviti določene raziskave, katerih rezultat bi bila izdelava podrobne varstvene metodologije in seveda praktičnih ukrepov.

Teoretično gre za dvoje vprašanj, ki zadevata tako različni strokovni usmeritvi, kriminalistiko in spomeniško varstvo. Pri tem ugotavljamo, da lahko izkušnje iz obeh področij strnemo predvsem v tistem delu, ki je namenjen preventivi. Za raziskovanje prestopkov pa lahko varstveno področje daje le elemente, ki jih kriminalistika uporabi pri svojem delu.

S stališča konservatorstva in varstva kulturne dediščine nasploh je ena osnov za preventivo in nadaljnje ukrepe natančna evidenca vseh na ta način ogroženih predmetov (skupin predmetov), to se pravi banka podatkov o vseh spomenikih v SR Sloveniji; ta pa bi morala vsebovati tudi podatke o komercialno zanimivejših skupinah antikvitet, ki imajo delno spomeniško vrednost. O sistemu zbiranja podatkov, ki je v tej fazi obrobno vprašanje, pa je treba napisati nekaj besed predvsem iz regionalnega kriterija. Natančna identifikacija in evidenca v zbirkah je razumljiva sama po sebi, pri spomenikih na terenu pa so stvari nekoliko drugačne. Občine in regije s poprečno višjim in najvišjim narodnim dohodkom kot kazalcem razvitosti imajo praviloma boljšo topografsko evidenco kot nerazvita območja. V tem okviru je izjema le Kozjansko, kjer je ob ugotavljanju potresne škode pristojni zavod organiziral natančno evidenco (topografski popis) spomenikov. Sistematično bodo obelane po teh vidikih tudi dolenske občine.

Vendar je treba, ko govorimo o regionalnih kriterijih, upoštevati stopnjo ogroženosti, ki je zaenkrat največja na mejnih območjih in kjer po laični

presoji vdira k nam zahodnoevropski organizirani kriminal. Po drugi strani (kar velja za Slovenijo v nekoliko manjši meri) pa imajo podoben problem regionalne razporeditve vzhodne mejne države, saj večina tam pokradenih kulturnih spomenikov pride v Jugoslavijo in tu ostane ali pa gre po drugih kanalih naprej na zahod. Mislimo, da so dovolj znani primeri s tihotapljenjem ruskih in drugih ikon, ki so verjetno velikokrat ukradene iz cerkva ali celo muzejskih zbirk. Tu se pravzaprav srečujeta dva gospodarska sistema — v vzhodnih državah je promet s kulturnimi dobrinami omejen na minimum, medtem ko je na zahodu trgovina kolikor toliko prosta, predvsem pa je tu izoblikovan sistem trdnih in izredno visokih cen, ki mamijo prekupčevalce, saj obetajo velikanske zaslužke. Ker v vzhodnih državah ni pravega trga, so cene sorazmerno nizke, obenem pa je množina blaga, ki ga je mogoče plasirati, sorazmerno velika, prav nasprotno kot na zahodu. Tako se srečujemo s klasičnimi ekonomskimi pravili o odvisnosti ponudbe in povpraševanja.

Domači trg se je postopoma uravnovesil, cene pa so že skoraj enake evropskim — le za najmamljivejše primerke, gre torej za višjo in visoko vrednostno kategorijo, pri nas trga iz razumljivih razlogov ni. Verjetno lahko dokaj na pamet ugotovimo, da je domači kupec (resnejši zbiralec) pripravljen odšteti nekaj desetisočakov za boljši kos, nikakor pa ne vsot, kakršne so za remek dela na zahodu. Gotska plastika naše provincije je v Nemčiji dosegla ceno 150.000 mark — to pa je številka, kakršne ne doseže niti celoten proračun osrednje galerijske ustanove pri nas z vsemi sredstvi za osebne dohodke, materialne stroške, z denarjem za odkup in vsem drugim. Zato se bo domači trg zanimal predvsem za najteže ugotovljive predmete kulturne vrednosti srednje in nižje vrednostne ravni. Za vse pomembnejše in dražje spomenike pa bo slej ko prej aktualen tuj trg, ki je obenem prav nenasiten tudi za dostopnejše antikvarno blago.

Mejna področja imajo v teh okvirih zopet poseben položaj. Slovensko in hrvatsko kulturno gradivo (antikvitate) sodi po večini v historični in kulturni krog, ki ga navadno ocenjujemo kot zahodnoevropskega. Prav za tovrstne antikvitate pa je tudi največje zanimanje — bodisi za etnološko, bodisi za umetnostno gradivo. V Evropi je nasploh le še malo možnosti za »odkrivanje« in cenen nakup recimo baročnih in gotskih plastik ali slik. Tudi etnološko gradivo je zaradi specifičnega razvoja potrošniške družbe mogoče kupiti le iz druge ali tretje roke po sorazmerno visokih cenah — teren je bolj ali manj očiščen. Hkrati pa je naš domači trg zanimiv zato, ker po njem kroži le malo penaredkov in je kupčevo tveganje sorazmerno majhno in večina blaga prihaja na trg iz prve roke.

Obenem pa moramo ugotoviti, da je pri nas umetnostnih predmetov svetovnega pomena (v komercialnem smislu) sorazmerno malo, izjema je le arheologija. Kljub temu pa je poprečje izredno zanimivo in kvalitetno; navsezadnje sodi marsikaj na nižjo raven predvsem zaradi slabe informiranosti in premalo samozavestnih objav. Umetnostno gradivo z rahlim »folklornim« nadihom pa je nasploh najbolj cenjeno blago; zbiralec velikih umetnin je namreč po svetu sorazmerno malo, ker je to preprosto konjiček milijarderjev. Navidezna nezainteresiranost zbiralcev za arheološko blago (čeprav tudi teh ni tako malo) pa ne izvira iz manjše privlačnosti tega gradiva ali mode, marveč iz posebnega statusa, ki ga ima arheologija povsod po svetu že nekaj stoletij. Izkopavanja so namreč povsod v rokah državnih oziroma javnih insti-

tucij — arheološki predmet, najden pri nas, pa je ne glede na to, kje je bil odkrit ali izkopan, last družbe — kar velja (žal, le načelno) tudi za vse predmete, ki so tako ali drugače zašli v zasebne roke po letu 1945. Medtem ko je tatinskih, črnih izkopavanj sorazmerno malo, pa je pri nas največji problem nezakonito potapljaštvo — ropanje podmorskih najdišč, saj pomeni v mednarodni trgovini beseda amfora isto kot zlato ali dolar.

Tako kot skušajo potapljači brez slabe vesti izprazniti podmorska nahajališča, tako se to mnenje prenaša tudi na druge objekte — na podeželske cerkvice in na »teren«. Kraja v cerkvi po mislih zbiralca ali prekupčevalca sploh ni kriminalno dejanje, marveč »odkritje« in samoumevna pravica spretnejših in močnejših, ki tako »rešujejo« dragocene spomenike pred »propadom«. K tej miselnosti jih navaja tudi klavrno stanje naših spomenikov.

Tako »rešujejo« spomenike tatovi dveh vrst — prekupčevalci in zbiralci. Obojim pa je težko priti do živega, ker za večino blaga, ki kroži pri nas, sploh ni znana (so jo zamolčali) provenienca. Tudi za etnološko blago so podatki največkrat zelo megleni, zato bi lahko že po tej značilnosti sklepali, da ne gre za poštene posle. Navsezadnje ima predmet z znanim nahajališčem tudi večjo vrednost, ne le muzeološko oziroma znanstveno, marveč tudi komercialno.

Nasploh trgujejo z antikvitetami (vsaj pri nas) v praznem in nedoločljivem prostoru, lahko rečemo, da celo v podzemlju. Strastni zbiralci imajo svoje zbirke pravzaprav skrite in neidentificirane. Kljub vsem zakonom in določilom, ki jih vsebuje spomeniška zakonodaja, je popisan le majhen del zbirk. V nekaterih primerih gre najbrž za strah zbiralcev pred »nacionalizacijo«, večinoma pa se zavedajo, da so vsi predmeti, ki so si jih pridobili po izidu zakona o varstvu spomenikov, na nek način sumljivi — saj ima predkupno pravico do vsake antikvite pristojna občinska skupščina oziroma muzej. Ker zbiralci ne sprašujejo dobaviteljev o poreklu predmetov iz strahu, da bi tako uničili dobro kupčijo, je prostor za prekupčevanje z ukradenimi predmeti dokaj širok. Po drugi strani pa ovira nadzor nad prometom s starinami sumljivega izvora tudi visok socialni položaj večine zbiralcev, ki praviloma sodijo med najbolj premožene plasti prebivalstva.²

K učinkovitemu preprečevanju kraj in ropov bi po svoje lahko prispevala tudi organizirana trgovina s starinami, ki pa bi morala doseči bistveno drugačno raven kot npr. Posrednikova prodajalna Antika. Korak v tej smeri je storila Mladinska knjiga z galerijo Labirint — vendar gre še vedno za dokaj naključno in povsem neorganizirano uveljavljanje tržnih razmerij in sprotne kontrole. Hkrati bi do neke mere lahko odprli tudi skromen ventil v izvoz. Če bi bili sicer zanimivi, spomeniško pa povsem nepomembni kosi naprodaj tudi za tujce (in devize), bi že zaradi legalnosti odpadlo precej prekupčevanja, hkrati pa bi lahko zelo natančno spremljali gibanje na trgu in pravočasno preprečevali izvoz ali celo promet s predmeti, ki postajajo redkost in s tem spomeniki. Taka trgovina bi seveda morala odpreti vrata tudi uvozu podobnega blaga iz tujine, ki bi bilo predvsem namenjeno dopolnjevanju domačih muzejskih in galerijskih zbirk. Pri tem je samo po sebi umevno, da taka

² Trditev je sicer brez preverjenega ozadja, saj podatkov o socialnem položaju zbiralcev (in tovrstnih prestopnikov) še ni nihče objavil, vendar podatki iz drugih okolij kažejo, da se prične zbirateljstvo uveljavljati v določenih družbenih plasteh šele tedaj, ko plast doseže določeno družbeno moč (vpliv) in seveda primeren življenjski standard. Izjeme potrjujejo pravilo.

trgovina ne bi mogla poslovati zgolj po načelu čim lažjega (recimo kar brezvestnega) pridobivanja dohodka, saj bi imela pomembno vlogo kontrolnega ventila in urejevalca razmerij. Na koncu koncev si ne moremo zatiskati oči pred resničnostjo — promet s starinami bo potekal tudi brez tega — vendar na najbolj škodljiv, nezakonit in polzakonit način.

Preventivno varstvo torej zajema dimenzije od inštalacije sodobnih varnostnih sistemov za preprečevanje ulomov do organizirane trgovine in končno do osveščanja občanov, ki bi morali bdeti nad kulturno dediščino kot nad svojo neodtujljivo lastnino. Z ožjega spomeniškovarstvenega stališča pa gre v prvi fazi predvsem za kar najbolj pospešeno dokumentiranje in evidentiranje ter za organizacijo varstvenih ukrepov (obrambni sistemi in čuvajska služba) najbolj ogroženih spomenikov in zbirk. Na koncu koncev ne smemo zanemariti niti politične škode — utrjevanje miselnosti, da je v Jugoslaviji mogoče poceni nabaviti ali brez škode ukrasti umetnino, amforo, etnološki predmet ali orožje, je prav tolikšna diverzija kot klasično vohunstvo ali razširjanje lažnih govoric o našem družbenem sistemu. Marsikomu v tujini je tako mnenje o naši deželi kaj dobrodošlo, saj meče vse prej kot lepo luč na izvirno narodno kulturo, miselnost in sistem.

NOVI STATIV ZA ORTOGRAFSKO FOTOGRAFIRANJE

Vertikalni T-stativ

Vinko Šribar

Ljubljana, Narodni muzej

UDK 771.34

A NEW STAND FOR
ORTOGRAPHIC PHOTOGRAPHY
(A VERTICAL T-STAND)

IZVLEČEK

Zaradi nekaterih pomanjkljivosti in slabosti, ki jih ima rotacijski stativ za vertikalno fotografijo (obravnali smo ga v Varstvu spomenikov 15-17, 1974, sl. 5a, b), smo jeseni 1976 naredili novo konstrukcijo: vertikalni T-stativ, za katerega menimo, da je uporabnejši in lažji kot prejšnji, zaradi preproste konstrukcije pa tudi cenejši in zato dostopen vsakemu raziskovalcu.

Owing to some deficiencies and weak points found in the rotation stand for vertical photography (it was dealt with in Varstvo spomenikov — Monument Protection, 15-17, 1974, fig. 5a, b), we made, in autumn, 1976, a new construction: a vertical T-stand. We think it is more utilizable and light than the previous one on account of its simple construction, and also cheaper and thus within the reach of every researcher.

Zaradi nekaterih pomanjkljivosti in slabosti, ki jih ima rotacijski stativ za vertikalno fotografijo (obravnali smo ga v Varstvu spomenikov 15—17, 1974, sl. 5 a, b), je nastala jeseni 1976 nova konstrukcija, ki jo označujemo vertikalni T-stativ, za katerega menimo, da je uporabnejši in lažji od prejšnjega. Zaradi preproste konstrukcije pa je tudi cenejši in zato dostopen vsakemu raziskovalcu.

Na sedanji razvojni stopnji ima ta stativ optimalne značilnosti. Pri njem razlikujemo naslednje konstrukcijske elemente: glavna je nosilna vertikala, tj. steber iz brezšivne jeklene cevi iz dveh delov v skupni dolžini 10 m. Vertikala je postavljena v konično vodilo, ki je zabito v zemljo v sečišču koordinat kvadranta. Po vertikali teče horizontala, ki izhaja iz vodila po vertikali in je dvostranska. Obe polovici horizontale sta teleskopski in dopuščata možnost iztega do 5 m. Horizontalo lahko ustavimo v vsaki višini vertikale, na kateri je nanosena tudi centimetrská skala. Oba teleskopa horizontale lahko podaljšamo glede na velikost in položaj objekta, ki ga želimo fotografirati. Vertikalno in s tem tudi horizontalno os obračamo za 360°. Horizontalo dviga in spušča škripec prek jeklene vrvi, ki je vodena prek škripca na vrhu vertikale. Škripec je pritrjen na vertikali v vznožju stativa. Spuščanje horizontale je lahko hitrejše, po vertikali navzgor pa je možen milimetrski ali pa zelo hiter pomik, kar je odvisno od obodne hitrosti na škripcu. Na obeh koncih horizontale sta montirana fotografska aparata Pentacon-six s širokokotnim objektivom Flectagon 50 mm, na eni strani pa je lahko montirana 16 mm snemalna kamera z elektropogonom. Tako delamo ortografsko in filmsko dokumentacijo.

Če sta fotokameri na različnih dolžinah teleskopa, oziroma z razliko do 70 cm, tedaj lahko s sukcesivnim postopkom naredimo fotostereoskopski par fotografij. Ta izvedba stativa omogoča naslednje: fotografiramo lahko površino enega kvadranta iz ustrezne višine. Zaradi značilnosti stativa lahko horizontalo spustimo toliko, da fotoaparatus na obeh teleskopskih krakih orientiramo glede na kvadrant ali glede na detajl na planumu.

Možnost natančnega določanja višine fotografiranja je lastnost, ki jo nujno potrebujemo za kompozicijo fotomozaika enega planuma na celem izkopnem polju.

Stativ, ki stoji v sečišču štirih kvadrantov, nam omogoča sistematsko dokumentacijo situacije na štirih kvadrantih. Spričo te možnosti sta dani dve varianti organizacije raziskovalnega dela. Za primer, da imamo le dva delavca in se omejimo na dokumentacijo planuma znotraj enega kvadranta, nam lahko v istem času delavca pripravljata kvadrant, ki leži v diagonali kvadranta, ki ga dokumentiramo. Najbolj smotrno je, da izkop poteka vzporedno na dveh kvadrantih. V času, ko ju dokumentiramo, se nadaljuje raziskovalno delo na naslednjih kvadrantih. To pomeni, da je najmanjša površina, ki jo sočasno obravnavamo, prostor štirih kvadrantov oziroma 2×2 kvadranta. To površino omejujemo tudi s profili. Največja razdalja med profili na izkopnem polju je 8 m.

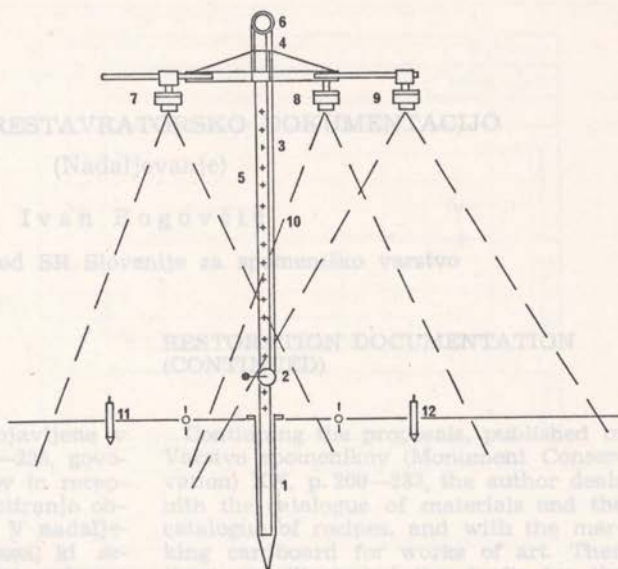
Čeprav še nismo preskusili, pa je teoretično možno, da bi z ene stojne točke stativa dokumentiral situacijo na površini 16 kvadrantov. Pogoj je le, da ustrezno podaljšamo horizontalo teleskopskega kraka stativa. V trenutku, ko obvladamo ta način dokumentacije, smo se tudi odločili za nov način sistematskega izkopavanja, tj. da površino razširimo na 16 kvadrantov, profile pa še vedno pustimo na 8 m. Če vztrajamo na načelu, da bodo vsi planumi v isti globini ter da bodo fotodokumentirani z iste višine, smo dobili idealno osnovo za fotomozaik 4 ali 16 kvadrantov in tudi možnost za idealen fotoplanum vsega izkopnega polja na višini posameznih planumov.

Zaradi cenenosti fotomateriala in hitrosti postopka je najbolj smotrno, da tako dokumentiramo tudi posamezne objekte znotraj kvadranta, kot so grobne celote ali arhitekturni ostanki. Možnost fotografske obravnave objektov znotraj enega planuma nam omogoča podrobno analizo in detajlno dokumentacijo njegovega stanja. Pri izkopu posameznih tlorisov stavb ali grobnih celot dobimo tako mikroevdenco nekega stanja (npr. v grobni celoti lahko dokumentiramo najdbe in njihovo razporeditev).

Če se nam zde postopki za določanje koordinat zamudni, lahko po detajlnem posnetku nekega objekta posnamemo tudi ves kvadrant in dobimo tako osnovo za računanje in odmerjanje koordinatnih vrednosti za objekte ali drobne najdbe. S takšnimi postopki ne dokumentiramo samo situacije na planumu, ampak tudi vsa stanja med dvema planumoma.

Vertikalni stativ s takšnimi značilnostmi opravi skoraj vse naloge dokumentacijskih postopkov pri raziskovalnem delu. To je metoda, pri kateri ni zagotovljena samo natančnost, ampak tudi skoraj popolna objektivnost.

Kljub vsem tem lastnostim vertikalnega stativa pa še vedno ne moremo izključiti grafične dokumentacije. Ta je nujna pri dokumentaciji dokončnega stanja, da bi dobili predstavo o objektih kot celoti in vpogled v odnose med posameznimi objekti in deli arhitekture.

Shema vertikalnega stativa
Design of the vertical T-stand

Legenda:

1. vodilo za telo stativa
2. vitlo za dviganje in spuščanje
3. jeklena vrv
4. konzola za stabilizacijo
5. vertikalno telo stativa
6. vodilo za jekleno vrv
- 7.—9. različni položaji fotoaparata
10. metrska skala na vertikalnem telesu stativa
- 11.—12. merniški količek

Legend:

1. Guideways for the stand's body
2. Winch for lifting and lowering
3. Steel wire rope
4. Stabilization bracket
5. Stand's vertical body
6. Guideways for steel wire rope
- 7.—9. Various positions of the camera
10. Metric scale on the vertical body of the stand
- 11.—12. Measurement pole

I. KARTICA ZA KATALOG MATERIALOV

Ta katalog bi morali vpisati v vsaki sodni instituciji, žal pa se tudi mnogo uglednejše ustanove ne morejo pohvaliti v popolnani katalogi, celo v omotki ne (zlastno začetki). Vse bi priporočljivo, da se registracija materialov, uporabljenih v restavracijskih, gradi in sicer se dopoljuje v razpisovanju novih.

Ta katalog se v svoji osnovi ne bi razlikoval od podobnih katalogov drugih strok. Sestavljali bi ga enaki kartici — kartice iz nekoliko debelejšega, gladkega blega papirja, formata A 5 (105 × 148 mm) bi jih Izdavareski zavod Slovenije prodaja kot »kataloge barbe za kobilice«.

Prva stran omotke kartice je sestavljena iz petih rubrik:

- prva vsebuje naslov (naziv materiala);
- v drugo rubriko vpisujemo vse podatke, ki so vezani na uporabo material (npr.: traver — gips, sadraj);

PREDLOGI ZA RESTAVRATORSKO DOKUMENTACIJO

(Nadaljevanje)

Ivan Bogovčič

Ljubljana, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

UDK 73/75.025.4.001.3

RESTORATION DOCUMENTATION
(CONTINUED)

IZVLEČEK

V nadaljevanju študije, objavljene v Varstvu spomenikov XX, 209—233, govori avtor o katalogu materialov in receptur ter o kartončkih za evidentiranje obravnavanih umetnostnih del. V nadaljevanju so objavljeni tudi obrazci, ki sestavljajo sestavljivi opisni list oziroma delovno poročilo o delih na spomeniškem objektu (že omenjeni članek VS XX, 210—212).

Continuing the proposals, published in Varstvo spomenikov (Monument Conservation) XX, p. 209—233, the author deals with the catalogue of materials and the catalogue of recipes, and with the marking cardboard for works of art. Then there are illustrated the drafts for the composite description sheet resp. the work report dealing with the restoration works.

K dokumentiranju konservatorsko-restavratorskih del na likovnih spomenikih (prim. razpravo v VS XX, 1976, str. 209—233) sodi tudi oblikovanje kartic za evidentiranje materialov, ki se pri teh posegih uporabljajo. Naš oddelek namerava zbirati, zapisovati ter shranjevati v obliki kartic tudi recepture različnih topilnih mešanic, utrjevalnih mas, malt in podobno.

Pri letošnjem pregledu in popisu likovnih del v postopku se je pokazalo, da bi bilo treba vsako prispelo delo opremiti z identifikacijskim kartončkom. V ta namen objavljamo osnutek kartončka.

1. KARTICA ZA KATALOG MATERIALOV

Ta katalog bi morali vpeljati v vsaki sorodni instituciji, žal pa se tudi mnoge uglednejše ustanove ne morejo pohvaliti s popolnimi katalogi, celo z osnutki ne (oziroma zametki). Tako si prizadevamo, da se registracija materialov, uporabljenih v restavratorstvu, uredi in samo še dopolnjuje s spoznavanjem novih.

Ta katalog se v svoji zasnovi ne bi razlikoval od podobnih katalogov drugih strok. Sestavljali bi ga enaki kartoni — kartice iz nekoliko debelejšega, gladkega belega papirja, formata A 6 (105 × 148 mm), ki jih Državna založba Slovenije prodaja kot »katalogne listke za knjižnice«.

Prva stran osnutka kartice je sestavljena iz petih rubrik:

- prva vsebuje naziv (ime) materiala;
- v drugo rubriko vpisujemo vse soznačnice za omenjen ali soroden material (npr.: mavec — gips, sadra);

material	
druga imena	
proizvajalec	
dobavitelj	
opombe	

Sl. 1 Kartica za katalog materialov

Fig. 1 A card for the catalogue of materials (frontispiece and backpage)

Hrbtna stran

lastnosti	
uporabnost	
opombe	

— naslednji dve rubriki se nanašata na proizvajalca z njegovim točnim naslovom, v drugo rubriko pa sodi ime in naslov dobavitelja oziroma uvoznika;

— peta rubrika je namenjena opombam (primer: materiala ne izdelujejo več, sprememba proizvajalca, sprememba dobavitelja ali uvoznika).

Hrbtna stran kartice je razdeljena v naslednje rubrike:

— v prvi so označene vse pomembne lastnosti vpisanega materiala;

— v drugi je opisana uporabnost vpisanega materiala (po možnosti kdo je preizkusil oziroma kdo priporoča ta material);

— v tretjo rubriko za opombe vpišemo morebitna opozorila, da je material strupen, vnetljiv, eksploziven ali pa, da ga v naši dejavnosti ne uporabljamo več in zakaj ne. Za označevanje strupenosti, vnetljivosti in eksplozivnosti uporabimo mednarodno veljavne simbole.

↓			
---	--	--	--

institucija				poročilo	dat. štev.	poročevalec			
-------------	--	--	--	----------	------------	-------------	--	--	--

avtor					spom. vred.				
delo					čas				
signatura			lastnina	družbena	zasebna	civilno – pravna			
	priimek	ime	pošta		kraj	ulica	štev.	telefon	
lastnik									
nahajališče									
naročnik									

r s t	slika na platnu		e l e	↑	p r e d		
	slika na lesu			→			
	stenska slika			↘			
	mozaik			m ²			
	v lesena plastika			↑			
	n kamnita plastika			→			
			m ²	p o			

oblika (skica)			
------------------	--	--	--

d e l o	prevzeto	dne	p o d p i s			
	kdo					
	od					
	oddano	dne				
	kdo					
	komu					

opombe			
--------	--	--	--

p o s t o p e k	začet	kdo	
	dne		
	končan	kdo	
	dne		

arhivski podatki			
------------------	--	--	--

↓	IZPOLNJUJTE S TISKANIMI ČRKAMI !
---	----------------------------------

Sl. 5–7 Prva in (str. 150) druga stran poročila ter (str. 151) obrazec za fotografsko in grafično dokumentacijo (VS XX, 210–212)

Fig. 5–7 The first and the second (p. 150) page of the report, and (p. 151) the form of the photographic and drawing documenting (VS XX, 210–212)

IN MEMORIAM

Prof. Šubic odkriva freske v p. c. sv. Janeza v Bohinju (l. 1956)

Prof. Šubic uncovering the frescoes in the fil. church of St. John in the Bohinj Valley (in 1956)

MIROSLAV ŠUBIC

(8. VI. 1900—14. X. 1976)

Tiho in skromno smo pomladi 1977 v krogu družine in prijateljev in naj-ožjih sodelavcev pokopali akademskega slikarja in utemeljitelja restavratorsko-konzervatorskega šolanja na Slovenskem Miroslava Šubica.

Rodil se je 8. junija 1900 v družini, ki je dala slovenskemu narodu več pomembnih slikarjev. Njegov oče je bil ravnatelj obrtne šole v Ljubljani, ki je imela med drugimi tudi oddelek za umetno obrt. Po šolanju v Ljubljani na klasični gimnaziji, se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost v Pragi; študij je dokončal v Münchnu. Iz konservatorsko restavratorske stroke se je izpopolnjeval v Dresdenu. Po prihodu v domovino se je likovno udejstvoval in skupinsko razstavljal doma in v tujini. Slikal je tudi v fresko tehniki, saj so prenekatere fasade v Ljubljani okrašene z njegovimi stenskim slikarijami. Najbolj je bil priznan v portretnem slikarstvu.

Večino svojega življenja in dela je posvetil ohranjanju likovnih spomenikov. Med njegova večja dela spada restavracija del bratov Šubicev, ki je bila pred vojno v Narodni galeriji. Odločilno vlogo pa je imel pri ustanavljanju restavratorskega oddelka na Republiškem zavodu za spomeniško varstvo leta 1951, ko je bil hkrati tudi imenovan za izrednega profesorja na

ljubljski likovni akademiji, kjer je najprej predaval anatomijo in opisno geometrijo.

V času, ko je vodil restavratorski oddelek na republiškem zavodu, se je sestav strokovnjakov močno razširil in je predstavljal osnovo za restavriranje in konserviranje likovnih spomenikov. Pod Šubičevim vodstvom so restavrirali več znanih spomenikov, na primer Hrastovlje, kjer so pod beležem odkrili v celoti poslikano notranjost triladijske arhitekture (poslikava iz delavnice istrskega mojstra Johanesa iz Kastva iz konca 15. stol.). Posebej moramo omeniti restavriranje slik naših impresionistov za Moderno galerijo. Ob tej priliki se je pokazalo, da na hitro priučen kader v restavratorstvu ni kos visoko strokovnemu in raziskovalnemu delu, ki se je pokazalo prav ob reševanju slik naših impresionistov, ki so razmeroma kmalu začela tako propadati, da jih ni bilo več mogoče pošiljati na razstave. Restavratorski oddelek na Republiškem zavodu za spomeniško varstvo je pod Šubičevim vodstvom restavriral še 70 slik baročnega mojstra Fortunata Berganta za razstavo, ki jo je priredila Narodna galerija ob 230. obletnici slikarjevega rojstva. Posebno zahtevno je bilo restavriranje znane Tintorettove slike »Sv. Nikolaj« za Novo mesto. Opus dela pri nas in v Evropi znanega slikarja I. Martina Kremser-Schmidta pa je zahteval izredno natančen restavratorski poseg, še posebno pri njegovih lazurah, ki jih je bilo težko ločiti od potemnelega kasnejšega laka. Omeniti moramo tudi razstavo »Klasicizem in romantika na Slovenskem« v Narodni galeriji, kjer so restavrirali občutljive slike Janša, Tominca, Stroja, Pernharta in Karingerja. Gotovo pa je bila najbolj problematična slika »Sv. Družina« slikarja Jelouška (orig. podpis F. Illonscheg pinx. 1734); oljnato platno je bilo močno poškodovano in že večkrat restavrirano (Kastner in Sternern); zato se je restavratorski oddelek pod vodstvom prof. Šubice sistematično in strokovno lotil dela, od ponovnega dubliranja do odstranjevanja potemnelih retuš in laka.

Med terenskimi deli izstopa Šubičevo delo v Viteški dvorani v Brežicah. Po vojni močno poškodovana dvorana s freskami iz leta 1721 je predstavljala pravi tehnični podvig, saj je bilo treba celoten strop na južnem delu dvigniti za 15 cm. Pomembno delo na terenu je bilo tudi restavriranje stenskih slik v Olimlju v prostorih nekdanje samostanske lekarne. Ne smemo pa prezreti velikih oljnih platen italijanskega slikarja Vitoria Carpaccia iz stolne cerkve v Kopru.

Tako smo navedli le nekatere najpomembnejše spomenike ali razstave, ki jih je prof. Šubic restavratorsko vodil in pri njih tudi osebno sodeloval.

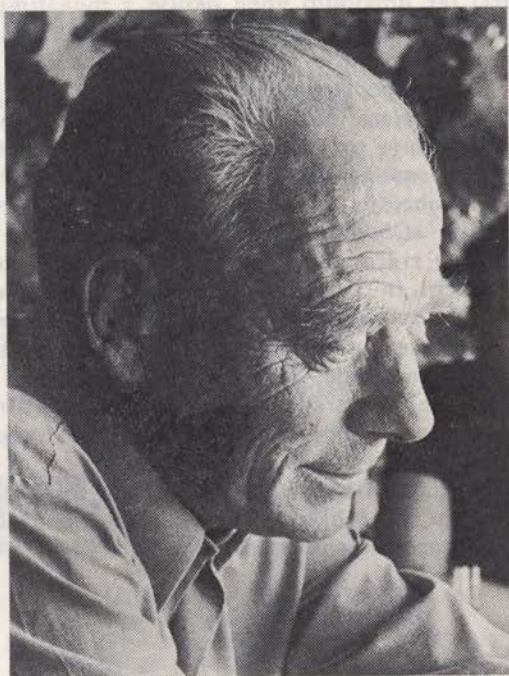
Dolgoletna želja prof. Šubice je bila ustanovitev specializiranega študija za vzgojo strokovnjakov, ki bi v skladu z mednarodnimi načeli ohranjevali našo likovno dediščino. Nenehno dokazovanje o potrebi take šole je pogojilo ustanovitev specializacije podiplomskega študija za restavriranje in konserviranje likovnih umetnin na ljubljanski akademiji za likovno umetnost leta 1954. Le-ta je vzgojila vrsto priznanih strokovnjakov, ki nadaljujejo Šubičevo pionirsko delo na področju konservatorstva doma in v tujini.

Dolgoletnega častnega člana Društva konservatorjev Jugoslavije in utemeljitelja restavratorskega oddelka bosta Zavod SR Slovenije in spomeniško-varstvena služba ohranila v hvaležnem in spoštljivem spominu.

Franc Kokalj

ANTON BITENC

(6. I. 1920—14. VI. 1977)

EMONA ZGUBILA SVOJEGA ZAGOVORNIKA

Praznina, ki je nastala s smrtjo prof. Antona Bitenca v arheološkem konservatorskem krogu, že danes terja ocenitev vrednot, ki nam jih je pokojni posredoval v najrazličnejših oblikah. Človeka s takšno notranjo ustvarjalno silo pač ni mogoče nadomestiti v vsej njegovi širini, bodisi da gre tu za delovno vehemenco, še manj pa, če se ozremo na njegove kreativno-dejavnostne pobude.

Spomini, ki se nizajo njegovim sodelavcem v Komisiji za Emono, odkrivajo široko paleto tudi obče človeških kvalitiet, ki jih je pokojni posredoval svoji okolici, vendar tiho in skoro nespoznavno, in ki so nenehno bogatile njegove nove, originalne zamisli. Že od ustanovitve tega strokovnega telesa je bogatil delo komisije z vrsto neprecenljivih idej, ki so pogojevale danes vidne rezultate. Tako npr. danes že uživamo realizacije njegovih zamisli rekonstrukcije in predstavitve severnih emonskih vrat kot spomeniškega kompleksa z galerijsko funkcijo. V neposredni bližini teh se širi po njegovih načrtih prezentirano arheološko območje s spomenikom Emonca, ki je danes že postal nepogrešljiv vizualni člen na območju nekdanjega Kongresnega trga v Ljubljani. Temu je kasneje dodal še preneseni mozaik s čebelicami in ga vkomponiral v ostanke tod odkopane in prezentirane antične stavbe. Žal ce-

lotni načrt za ta ožji arheološki kompleks iz objektivnih razlogov doslej še ni doživel dokončnega uresničenja. Nadalje je njegovo delovanje poseglo v ureditev nekaterih ostankov nekdanjega antičnega foruma (današnji Ferantov vrt) ter dopolnilo nova okolja z manjšimi spomeniški enotami, kot so npr. antično obeležje pred gostilno Pod lipco, ob podhodu Veselove ulice, prikaz rimskega obzidja v isti ulici, predstavitev dela kloake na Trgu revolucije ipd.

V njegovem seminarju je bil izdelan tudi podrobnejši načrt za lapidarij ob sedanjem Maximarketu itd. Vsekakor tudi ni mogoče obiti njegovega sodelovanja pri prezentaciji antičnih ostalin na Jakopičevem vrtu ter na dvo-rišču Osnovne šole Majde Vrhovnik kakor tudi pri poslednjih delih na emonskem obzidju na Mirju. V njegovem razredu je bila izdelana tudi posebna študija »Obogatitev mestnih ambientov v Ljubljani z arheološkimi elementi«, kjer se srečamo z množico študijskih obravnav, namenjenih ohranitvi, rekonstrukciji in prezentaciji emonskih stavbnih elementov in njihovi vključitvi v nove ambiente, kjer spomenik nikakor ne izgublja svoje osnovne vrednosti, marveč se kot neposreden vezni člen kulturne dediščine vklaplja v novo okolje, ki ga obdaja. Seveda ostaja tu še vrsta elementarnih zamisli, ki jih pokojni profesor ni posredoval v pisani ali kaki drugi dokumentirani govorici, marveč jih je le na svoj poseben, naravni način podajal svojim sodelavcem, ki se ga bodo spominjali ob svojem delu.

Vsi, tudi mesto *sámo*, smo mu torej dolžni zahvalo za njegov veliki delež pri tem, da lahko omenjene kulturne vrednote danes uživamo v vsej njihovi popolnosti in enkratnosti.

Marijan Slabe

PRELIMINARNA POROČILA O KONSERVATORSKIH RAZISKAVAH IN DELIH

PRELIMINARY RESEARCH AND WORK REPORTS

Poleg splošnih uporabljamo še naslednje kratice:

d. — desni; desno
db. — debel; debelina
dl. — dolg; dolžina
gl. — globok; globina
J — jug
j. — južni; južno
kv. — kvadrant
l. — levi; levo
LRSZV — Ljublj. reg. zavod za spom. varstvo
p. c. — podružna cerkev
pok. c. — pokopališka cerkev
pr. — premer
S — sever
s. — severni; severno

SO — skupščina občine
sp. — spodnji
sr. — srednji
str. — stranski
š. — širok; širina
V — vzhod
v. — vzhodni; vzhodno
vi. — visok; višina
Z — zahod
z. — zahodni; zahodno
zg. — zgornji
ZSV — zavod za spomeniško varstvo
ž. c. — župna cerkev
ž. u. — župnijski urad

ARHEOLOŠKI SPOMENIKI

1974—1976

Uredila I. Mikl Curk in D. Vuga

AVTORJI:

A. V. — Andrej Valič, Gor. mu., KR
A. Z. D. — Anja Zwitter-Dular, Lj.
B. D. — Božena Dirjec, Knj. EF, Lj.
B. J. — Blagoje Jevremov, PM Ptuj
B. S. — Božidar Slapšak, FF Lj.
D. Br. — Drago Breščak, DM Novo mesto
D. S. — Drago Svoljšak, GM NG
D. V. — Davorin Vuga, ZSV SRS, Lj.
D. Va. — Damjan Vahen, MM Lj.
E. B. T. — Elica Boltin-Tome, PMSM Piran
F. O. — dr. France Osole, FN, Lj.
G. Š. — Gašper Šmid, Lj.
I. H. Š. — Irena Horvat-Šavelj, PM MS
I. M. C. — dr. Iva Mikl Curk, ZSV SRS
I. P. — Ivan Puš, MM Lj.
I. S. — Irena Sivec, MM Lj.
I. T. — Ivan Tušek, ZSV Maribor
J. D. — Janez Dular, SAZU Lj.
L. B. — Lojze Bolta, PM CE

M. G. — Mitja Guštin, PM Brežice
M. J. — Milena Jerman, FF Lj.
M. S. — dr. Marjan Slabe, LRZSV, Lj.
M. T. J. — Marjana Tomanič-Jevremov, PM Ptuj
M. U. — Mehtilda Urleb, Notr. mu. Postojna
M. S. G. — Mira Strmčnik Gulič, ZSV Maribor
N. O. — Nada Osmuk, ZSV Gorica
P. F. — dr. ing. arh. Peter Fister, FAGG
P. K. — dr. Paola Korošec, Lj.
P. P. — dr. Peter Petru, NM Ljubljana
R. B. — Rajko Brank, Škofja Loka
S. C. — Slavko Ciglenečki, SAZU Lj.
S. P. — Stanko Pahič, PM MB
T. B. — dr. Tatjana Bregant, FF Lj.
T. I. — Ivan Turk, SAZU Lj.
T. K. — Tone Knez, DM Novo mesto
V. S. — dr. Vida Stare, NM Lj.
Z. H. — Zorko Harej, Gimn. NG

PALEOLITIK

LAHONCI PRI ORMOŽU. Pri kopanju vodovodnega jarka, širokega pribl. 30 cm, so domačini na parc št. 125 k. o. Lahonci našli okamenel živalski zob. Pozneje smo na tem delu izkop razširili in dele živalske glave ter okostja, ki smo jih dvignili, prenesli v muzej. Ni še ugotovlje-

no, kateremu obdobju in kateri živalski vrsti pripada to okostje. — B. J.

PEKEL PRI ŠEMPETRU V SAVINJSKI DOLINI. Kraško podzemeljsko jamo Pekel, katere vhod je pod navpično skalno steno ok. 4 km sv. od Šempetra, že

dolgo poznajo domačini in speleologi. V njej izvira močan potok Peklenščica in ta je oteževal obisk dokaj razsežnega jamskega sistema z lepimi podzemljskimi prostori in bogatim kapniškim okrasjem. Na pobudo predsednika turističnega društva tov. Kuharja so domačini začeli jamo urejati: postavili so čez potok več mostov v jami in pred njo, uredili strugo in pota ter velik del jame elektrificirali. Pri raziskovanju težje dostopnih delov jame, predvsem najlepših rovov v zgoranjem delu, so sodelovali člani Društva za raziskovanje jam Ljubljana, ki so jamo tudi zmerili, narisali njen tloris in jo vpisali v register pod št. 553.

Ob odprtju jame 1. 10. 1972 nam je tov. Kuhar dal nekaj daljših cevastih kosti, ki so jih odkopali v ilovnato-peščenem sedimentu med 2. in 3. mostom (gl. sl. 1 zgoraj, najdišče kosti). Takoj smo ugotovili, da jih je večina človeških, a precej poškodovanih. Približno sredi med 2. in 3. mostom se v levi jamski steni odpira vhod v stranski rov, ki se čez nekaj metrov zoži v neprehodno špranjo. Pred vhomom je bil približno meter visok navpičen, umetno odkopan profil ilovnato peščenih pasovitih sedimentov, ki segajo prav do konca stranskega rova. Nekako pol metra pred profilom in pri njegovem dnu so po navedbi tov. Kuharja odkopali omenjene kosti. Opozorili pa so nas, da se kosti pojavljajo tudi pri dnu profila, ki ga sestavljajo prav tako ilovice in peski, neposredno pred drugim mostom (glej prilogo 1, 2. najdišče kosti), da pa jih zaradi močne zdobljenosti niso spravili. Poznejša natančnejša determinacija kosti iz Pekla je pokazala, da so bile zbrane naslednje kosti, ki smo jih označili takole: F₁, F₂, T₁ in S₁.

F₁ — Homo sp., femur sin., na obeh koncih močno poškodovan, manjkata obe epifizji (sveže prelomne ploskve). Intaktna kostna površina je neenotne sive barve in se močno lušči v tankih lamelah.

F₂ — Homo sp., femur sin., na obeh koncih močno poškodovan, manjkata obe epifizji! Kost je belkaste barve z rahlim rjavkastimi lisami oziroma marogami.

T₁ — Homo sp., tibia dex., močno poškodovana kost, od katere sta se ohranila diafiza v dveh kosih in fragment odlomljene proksim. epifize, ki pa jo obdaja ilovnatostigast sprimek! Kost je zelo svetle barve z rahlim sivim nadahom, mestoma nekoliko rjavkasta, verjetno od ilovice.

S₁ — Sus scrofa, femur sin. (po določitvi M. Maleza). Močno poškodovana kost brez epifiz. Poškodbe izvirajo deloma od orodja pri izkopu, vendar se dobro ločijo od starih prelomnih ploskev. Kost je marogasto sive barve in je po ohranjenosti podobna človeški stegnenici F₁.

Brez označbe — fragment cevaste, nedoločljive kosti (dolžina 7 cm, Ø 2,5 cm), frakture sveže, kost deloma oklepa siga.

Pripadnost kosti (človeške in živalske), njihova različna stopnja fosilizacije in zanesljivi znaki, da so bile nekatere (npr. S₁) razbite, še preden so bile prekrita s sedimenti, vse to je narekovalo posebno pozornost. Prvi ukrep, ki bi ga morali storiti, bi bilo zaščitno kontrolno izkopavanje, s katerim naj bi ugotovili stratigrafsko in točno topografsko lego kosti. To pa smo odložili za kasnejši čas, ker nismo hoteli razkopati z velikimi napori pred nedavnim urejenimi turističnimi poti. Za odložitev zaščitnega odkopa za daljši čas smo se odločili tudi zaradi zagotovila, da bodo ostali obstoječi profili nedotaknjeni, ker v tem delu jame ne predvidevajo nobenih urejevalnih del več.

Ob odkritju kosti, predvsem človeških v vodnih sedimentih v jami Pekel, se je sprožila cela vrsta pomembnih vprašanj. Eno osnovnih je bila vsekakor njihova starost. Da bi jih ocenili kot recentne, nismo mogli tvegati, ker za to nismo imeli nobene utemeljitve, posebno ker so bile tako različne zunanosti. Videz tistih s sivim barvnim odtlenkom (F₁, T₁ in S₁) je močno spominjal na kosti, ki izvirajo iz mlajše pleistocenskih jamskih najdišč na Krasu. Nasprotno pa naredi človekova stegnenica F₂ popolnoma recentni vtis. Na drugo pomembno vprašanje, kako so prišle verjetno različno stare kosti na isto mesto, je bilo s trenutno razpoložljivimi podatki o najdišču nemogoče zadovoljivo odgovoriti. Zaradi pomanjkljivih ustreznih podatkov so bila vsa sklepanja o izvoru in starosti kosti bolj ali manj verjetne hipoteze, brez trdnih osnov. Ostala pa sta nam dva načina, da ugotovimo starost kosti z laboratorijskimi metodami. Toda eno od možnosti smo morali opustiti, to je določitev absolutne starosti na podlagi radioaktivnega C¹⁴, ki bi jo lahko izvedli v Zagrebu. Žrtvovati bi morali namreč vse kosti, tega pa nismo smeli tvegati. Verjetno bi dobili bolj ali manj zanimive rezultate, ostali pa bi brez ob-

jektov, ki bi se lahko zaradi svoje starosti izkazali kot prava redkost pri nas!

V tem položaju smo se pisмено obrnili na British Museum (Natural History), na Theyo Molleson s prošnjo, če je pripravljena narediti F (fluorjev) test na naših kosteh iz Pekla, za katerega je potrebno le po 1 gram kostnega detritusa od vsega primerka. Takoj po njenem privoljenju smo poslali štiri vzorce (F_1 , F_2 , T_1 in S_1) po 1 gram, kar ni prav nič prizadelo že tako močno poškodovanih kosti. Po enoletnem čakanju smo končno (10. 5. 1975) le dobili rezultate testa, ki jih posredujemo v originalni tabelarični obliki, kakor smo jih prejeli iz Londona:

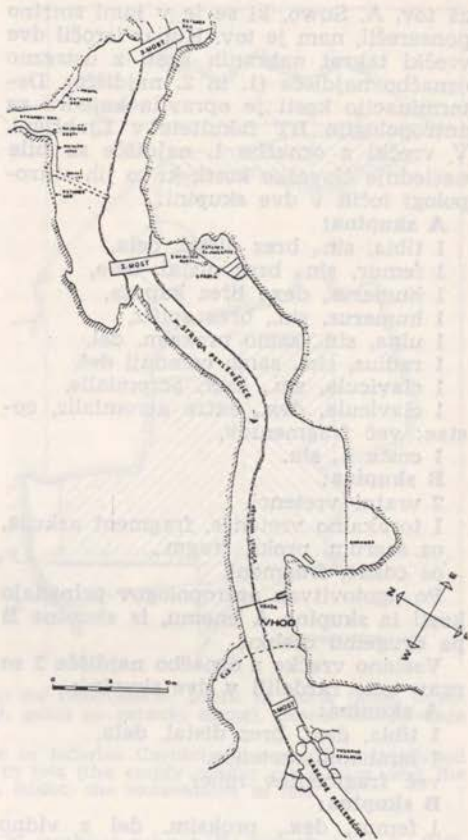
Y 37	F_1	0.30	1.57	1.12
Y 38	F_2	ND+	—	0.50
Y 39	T_1	0.34	1.45	1.10
Y 40	S_1	0.19	0.75	0.95

+ neugotovljivo!

Ga. Molleson v glavnem ne komentira rezultatov svojih analiz. Trdi le, da vzorca F_1 in T_1 po izsledkih fluorjevega testa prav gotovo nista mlajša od vzorca S_1 , iz česar je mogoče sklepati, da izvirata iz iste ali starejše plasti. Množine fluorja v vzorcu F_2 se ni dalo ugotoviti.

Naše rezultate smo primerjali s tabelaričnim prikazom V. V. Danilove, kjer v članku »Množina fluorja v fosilnih živalskih kosteh kot pokazatelj geološke starosti« (Bjulletenij komissii po izučeniju četvertičnogo perioda. No. 8, izdavateljstvo Akademii nauk SSSR, Moskva 1946, str. 41, tab. 1) ugotavlja, da so kosti, ki imajo od 0,17—0,54 % F, v povprečju pa 0,32 % F, mlajšepleistocenske starosti (R/W & W). Če naše rezultate vzporejamo z navedbami Danilove, pri čemer ni nobenih zadržkov, lahko ugotovimo, da sta dve človeški kosti, in sicer femur F_1 in tibia T_1 , ter svinjska kost S_1 v območju zgoraj navedenih odstotnih vrednosti fluorja in potemtakem iz geološkega obdobja mlajšega pleistocena. To bi bili torej prvi kolikor toliko zanesljivi najdbi človekovih kosti pleistocenske starosti iz Slovenije. Če kosti pripadata še neandertalcu ali že fosilnemu sapientnemu človeku, ni mogoče presoditi, ker sta kosti premalo karakteristični in preveč poškodovani za to presojo.

V času, ko smo čakali na rezultate F testa iz Londona, pa je v Peklu prišlo do nepredvidenih sprememb. Katastrofalne poplave v jeseni 1973 so pustile

Sl. 1 Pekel pri Sempetru v Savinjski dolini. tloris jame

Fig. 1 Pekel near Sempeter in the Savinja Valley, the ground plan of the cave

svoje sledove tudi v jami. Narasla Peklenščica je prestopila bregove in v vhodnem jamskem delu močno razrila nadelane poti in deloma načela profil pred drugim mostom, kjer je bila tudi registrirana najdba kosti (2. najdišče). Največjo škodo pa je naredil vdor površinske vode skozi stranski rov med drugim in tretjim mostom ob levi jamski steni. Razrušil je obstoječi profil in večino sedimentov odnesel v potočno strugo, tako da je sedaj rov skoraj prazen, le dva skromna ostanka profila se še držita leve jamske stene (glej pril. 1). Pri čiščenju jamskih poti ter odstranjevanju naplavljenega blata in peska so delavci tudi tokrat naleteli na obeh mestih na človeške in prav redke živalske kosti. Dne 28. 10. 1973, ob komemoraciji

za tov. A. Suwo, ki se je v jami smrtno ponesrečil, nam je tov. Kuhar izročil dve vrečki takrat nabranih kosti z ustrezno označbo najdišča (1. in 2. najdišče). Determinacijo kosti je opravila katedra za antropologijo BT fakultete v Ljubljani. V vrečki z označbo 1. najdišče so bile naslednje človeške kosti, ki so jih antropologi ločili v dve skupini:

A skupina:

- 1 tibia, sin., brez distal. dela,
- 1 femur, sin., brez distal. dela,
- 1 humerus, dex., brez kaputa,
- 1 humerus, sin., brez epifiz,
- 1 ulna, sin., samo proksim. del,
- 1 radius, sin., samo osrednji del,
- 1 clavicula, sin., extr. acromialis,
- 1 clavicula, dex., extre acromialis, co-stae: več fragmentov,
- 1 costa I., sin.

B skupina:

- 2 vratni vretenci,
- 1 torakalno vretence, fragment arkusa, os sacrum, proks. fragm., os coxae, fragment.

Po ugotovitvah antropologov pripadajo kosti iz skupine A enemu, iz skupine B pa drugemu osebk.

Vsebinsko vrečke z označbo najdišče 2 so prav tako razdelili v dve skupini:

A skupina:

- 1 tibia, dex., brez distal. dela,
- 1 lumbalno vretence, več fragmentov reber.

B skupina:

1 femur, dex., proksim. del z vidno rastno cono, a brez epize!

- 1 tibia, corpus,
- 1 humerus, dex., brez epifiz,
- 1 humerus, sin., samo corpus,
- 1 ulna, sin.,
- 1 radius, dex., distal. del?
- 1 mandibula z neabraziranimi zobmi, M₃ še ni prodrli!

1 fragment živalskega rebra je edina živalska kost v vrečici!

Tudi v drugi vrečki naj bi bile kosti dveh osebkov in, kakor navajajo antropologi, naj bi bile to kosti istih dveh ljudi, kot iz prve vrečke (osebek A in osebek B). Če upoštevamo razdaljo med obema najdiščema, ki znaša okoli 20 m, in okoliščino, da je med njima struga Peklenščice, lahko domnevamo, da so delavci, ki so zbirali kosti, vse tako temeljito zmešali, da danes ni več mogoče ugotoviti, kaj je bilo pravzaprav odkrito v 1. in kaj v 2. najdišču in so napisali na vrečkah zaradi tega netočni.

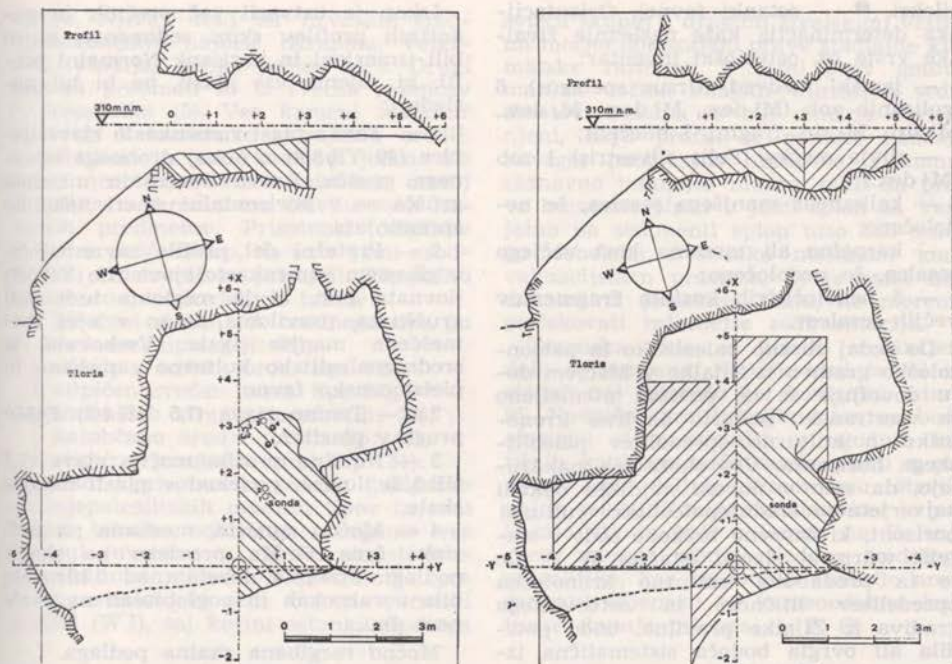
Kosti iz obeh vrečk so močno poškodovane (sveži lomi), svetlo rumenkaste

do nekoliko rjavkaste barve in dajejo povsem recentni videz. Po ugotovitvah antropologov naj bi bil osebek A odrasel, ožje neopredeljive starosti, verjetno možkega spola. B okosje pripada mladi (juvenilni) osebi.

V takšnem položaju nismo storili nič odločilnejšega, kar bi lahko bistveno prispevalo k razčlenitvi dokaj zapletenih okoliščin, v katerih so bile odkrite fosilne in recentne človeške in živalske kosti v vodnih sedimentih v jami Pekel. Vse, kar smo mogli narediti, je bilo, da smo natančno zmerili vhodne dele tega jamskega sistema (11. 7. 1974) in v tloris primerne merila vrisali obe najdišči kosti ter mesta obstoječih profilov (glej sliko 1). Profil smo zmerili, narisali in fotografirali! Ves osteološki material in dokumentarno gradivo se nahaja na katedri za kvartarologijo pri FNT, Ljubljana, Aškerčeva 12/III. — F. O.

ZIJALKA V MAČJEM DOLU (Šentlovrenc na Dolenjskem). V okvir široko zasnovanega načrta rekognosciranj kraških podzemeljskih jam, ki bi zaradi izoblikovanosti in lege prišle v poštev kot možna zatočišča ledenodobnih lovcev, sodi tudi Zijalka v Mačjem dolu pri Šentlovrencu na Dolenjskem. Na pobudo dr. M. Brodarja in na podlagi njegovih podatkov o jami je bil prvi ogled 14. avgusta 1974. Dokaj ugoden vtis, ki smo ga dobili o jami, je narekoval takojšen izkop poskusne sonde, ki je bil opravljen 26. septembra 1974. Že ta prvi poskus je razkril, da vsebujejo jamski sedimenti ostanke fosilne pleistocenske favne in skromne sledove praljudi v obliki treh sileksov. Po teh skromnih, a zanesljivih podatkih lahko Zijalko v Mačjem dolu kot novo najdišče uvrstimo med paleolitske postaje na Sloven-skem.

Sorazmerno razsežen vhod (7 × 2 m) v Zijalko, tudi Morovška zijalka imenovano, se odpira nekako 8 m nad dolinskim dnem v nadmorski višini 310 m na desnem skalnem pobočju, ki omejuje dolino proti vzhodu, tik za vasjo pod hišo lastnice parcele Jožefa Korlc, Mačji dol 11 (glej sliko 2). Za vhomom se širi manjši jamski prostor (okoli 35 m²), ki se na desni strani zaključne stene nadaljuje z ozkim, težko prehodnim rovom. V jamskem katastru JZ Slovenije vodijo jamo pod št. 2151 in ima koordinate 5494,81/5089,82 po karti 1:25 000. Jamski vhod je obrnjen skoraj proti zahodu. Jamsko dno, ki se od vhoda

Sl. 2-3 Zijalka v Mačjem dolu pri Sentlovrencu na Dolenjskem, profil in tloris jame. Levo: izkopavanja 1974 (prazni krogi so sileksi, polni pa ostanki favne), desno: izkopavanja 1975

Fig. 2-3 The cave at Mačji dol near Sentlovrenc in Inferior Carniola, the profile and ground plan of the cave. Left: the excavations in 1974 (the empty circles are sileksi, and the full ones are the remains of the fauna). Right: the excavations in 1975

zložno dviguje do zaključne jamske stene, je bolj ali manj zravnano. Ob našem prihodu je bilo v jami polno stare šare, pravo vaško smetišče! Za izkop poskusne sonde smo menili, da je najprimernejše mesto pri vhodu ob desni jamski steni. Kopali smo okoli 1,50 m od tod v levo in v smeri proti notranjosti jame okoli 3,50 m (glej sliko 2). Pod prav tanko temnejšo površinsko humusno plastjo, ki je vsebovala kose apnenčevega grušča, smo zadeli na suho, svetlo rjavkasto ilovico z večjimi, redkejšimi kosi apnenca in manjšimi skalami. Kmalu smo dosegli tudi skalno dno, ki je zelo razgibano in nekoliko nagnjeno v notranjost jame. Pri prvem metru je bila debelina sedimenta okoli 0,60 m, pri tretjem metru od vhoda proti notranjosti jame pa že 1,00 m. V kotanjastih poglobitvah na reliefnem skalnem dnu se je izločil debelejši, teman in skorjast sediment. Analiza, ki jo je opravila asist. ing. Dragica Strmole, je pokazala, da gre za feritizirano, drobnozrnato apnenčevo brečo,

ki vsebuje mnogo Fe hidroksidov in SiO_2 zrn.

Na prekopanem terenu smo odkrili vsega tri artefakte iz sileksa. Nahajali so se od 0,40 do 0,70 m pod površjem. Prvi (inv. št. 1) je manjši odbitek iz svetlo sivega kresilnika z dobro vidnim bulbusom, toda brez vsakršne retuše. Inv. št. 2 predstavlja širši odbitek iz temno sivkasto zelenega tufa, brez retuš, a z ostankom korteksa na dorzalni strani. Zadnji primerek (inv. št. 3) je koničast odbitek iz temno sivkasto zelenega tufa, torej iz povsem enakega materiala kot št. 2. Na ventralni strani je dobro viden bulbus, ob desnem lateralnem robu se je ohranila ozka sled korteksa. Levi rob je partialno direktno retuširan in dejansko predstavlja stransko strgalo, torej pravo paleolitsko orodje. Na žalost pa je bil pri odkopu rahlo lidiran na levem bazalnem vogalu.

V enakih okoliščinah kot sileksi so bili odkriti tudi ostanki favne (horizontalna razporeditev je razvidna s sl. 2; ○ —

sileksi, ● — ostanki favne). Orientacijska determinacija kaže naslednje živalske vrste oz. osteološki inventar:

— jamski medved (*Ursus spelaeus*), 6 izoliranih zob (M^1 dex., M^2 dex., M_2 dex., M^1 sin., M_3 sin. fragm., I mlečen);

— divja mačka (*Felis silvestris*) 1 zob (M^4 dex.);

— kalkaneus manjšega sesalca, še nedoločeno;

— karpalna ali tarzalna kost večjega sesalca, še nedoločeno;

— 5 nedoločljivih kostnih fragmentov večjih sesalcev.

Do sedaj zbrano paleolitsko in paleontološko gradivo iz Zijalke v Mačjem dolu dovoljuje še ne povsem utemeljeno in vsestransko podprto okvirno kronološko in kulturno opredelitev paleolitskega horizonta. Vse okoliščine nakazujejo, da smo v novem najdišču odkrili najverjetneje srednjepaleolitski kulturni horizont, ki časovno bržkone sodi v starejši würmski glacial (stadial W I). Če je ta predhodna kulturno kronološka opredelitev litičnega in osteološkega gradiva iz Zijalke pravilna, bodo potrdila ali ovrgla bodoča sistematična izkopavanja poleti 1975.

S sondiranjem leta 1974 ugotovljena srednjepaleolitska kulturna zapuščina v jami Zijalki v Mačjem dolu (Sentlovrenc na Dolenjskem) je bila povod za načrtni odkop te nove paleolitske postaje na Slovenskem. Izkopavanje v času 7.—18. julija 1975 je izvedla katedra za kvartarologijo, TOZD oddelka za montanistiko Univerze v Ljubljani. Terenska dela je vodil F. Osوله ob pomoči V. Poharjeve in treh študentov. Denarna sredstva je dala RSS.

Sistematični odkop je bil zasnovan tako, da je smiselno vključil tudi sondažni izkop prejšnjega leta. Tokratno izkopavanje je zajelo večji del razpoložljive jamske površine, tako da je ostalo nekaj neprekopanih talonov le ob stenah (glej sliko 3). Letošnja prekopana površina je merila okoli 17 m^2 , sonda pa je imela nekaj več kot 5 m^2 ; skupno je bilo torej v raziskavo zajetih nekaj nad 22 m^2 jamskih tal. Na vsej tej površini je šel izkop do žive skale, ki je ležala sorazmerno plitvo. Povprečna debelina sedimentov je bila nekako $0,90\text{ m}$, kajti maksimalna ni nikjer preseгла $1,50\text{ m}$, kljub močno razgibani skalni podlagi. Izkopanih je bilo torej skupno ok. 20 m^3 ilovnato gruščnatih jamskih sedimentov.

Izkop je ustvaril več prečnih in podolžnih profilov skozi sedimente, ki so bili izmerjeni in narisani. Normalni profil, ki zajema vse plasti, pa bi bil naslednji:

1 — Tanka plast rumenkasto rjave ilovice (10 YR 5/4) z nekaj drobnega apnega grušča. Barva ilovice in množina grušča se v horizontalni smeri nekoliko spreminjata.

2 — Pretežni del profila zavzemajoča, v glavnem rumenkasto rjava (Lo YR 5/6) ilovnata prst, ki je mestoma tudi bolj gruščnata, praviloma pa so v njej razmeščene manjše skale. Vsebovala je srednjepaleolitsko kulturno zapuščino in pleistocensko favno.

2a — Temno rjava (7,5 YR 4/2) FeMn proga v plasti 2.

3 — Na dnu profila močno rjava (7,5 YR 5/6) ilovica, ponekod v plasti manjše skale.

4 — Močno sprijeta, mestoma pa tudi sipka črna FeMn prevleka na skalni podlagi. Posebno debela (nad $0,10\text{ m}$) je bila v razpokah in poglobitvah na skalnem dnu.

Močno razgibana skalna podlaga.

Vsi paleolitski kulturni predmeti in paleontološke najdbe izvirajo iz enega samega kulturnega horizonta, ki smo ga sledili nekako v sredini druge plasti. Orientacijska analiza paleontološkega gradiva je pokazala, da pri odkopu odkriti osteološki in odontološki material pripada najmanj petim živalskim vrstam: jamskemu medvedu (*Ursus spelaeus*; 43 zob in 9 kosti), alpskemu svizcu (Marmota marmota; 18 + 17), še nedoločene-mu cervidu (4 + 1), pragovedu oz. bizonu (*Bos seu Bison*; 1 + 2), ter divji mački (*Felis silvestris*; en zob). Razen tega je bilo v plasti odkritih še več kosti in kostnih fragmentov, ki še niso določeni. Večina kosti, predvsem večjih živalskih vrst, je razbitih, cele kosti so sila redke. Ta okoliščina dokazuje, da gre tudi v tem jamskem najdišču za ostanke lovskega plena pračloveka — neandertalca. Najmočnejši dokaz za njegovo prisotnost pa so vsekakor kamena orodja, ki jih je zapustil v jami. Številčno so te najdbe sicer zelo skromne, saj smo v vsem prekopanem prostoru odkrili le petnajst orodij in kamenih odbitkov. Večina predmetov je iz sivkasto zelenega vulkanskega tufa (groha) še dokaj fine granulacije (10 kosov). To kamenino za izdelovanje orodij poznamo tudi iz mnogih slovenskih (Betalo v spodmol, Matjažev

kamre, Njivice itd.) ter hrvaških srednjepaleolitskih najdišč (Krapina, Veterinica, Vindija, Velika pečina idr.). Drugi kameni predmeti so iz svetlih rožencev in kresilnika (5). Ves kameni inventar sestavlja 7 namensko prirejenih orodij, 7 odbitkov in eno kameno jedro. Ta dokaj neobičajno visok odstotek orodij je pripisati skromnemu številu vseh kamenih predmetov. Prisotnost odbitkov in jedra pušča sklep, da so v jami orodja tudi izdelovali in prirejali. Tipološko lahko orodja opredelimo takole:

2 izbočeni strgali (št. orodnega tipa po F. Bordesovi tipologiji: 10),

1 orodje z izjedo (orod. tip: 42),

1 atipičen sveder (orod. tip: 35),

1 izmenično strgalo (orod. tip: 29),

1 nazobčano orodje (orod. tip: 43),

1 atipično praskalo (orod. tip: 31).

Zaradi prisotnosti skoraj izključno srednjepaleolitskih orodnih tipov in tudi zaradi tehnike odbijanja prisojamo ves kameni inventar iz zijalke moustérienski kulturni stopnji. Najverjetneje gre za moustérien, ki sodi v prvi würmski stadial (WI), saj kostni ostanki alpskega

svizca skupaj z drugimi živalskimi vrstami močno dokazujejo prave stadialne klimatske razmere. V jami prav gotovo manjka večina mlajših würmskih sedimentov. Deloma so bili umetno odstranjeni, kajti profili se namreč končajo navzgor neobičajno abruptno, s komaj zaznavno temnejšo nianso, tako da prave humusne plasti v jami sploh ni. Verjetno pa sedimenti sploh niso bili mnogo debelejši. Pri tako majhnem konvakuacijskem prostoru, ki je ostal nad današnjimi jamskimi tlemi, ne moremo pričakovati izdatnejše sedimentacije.

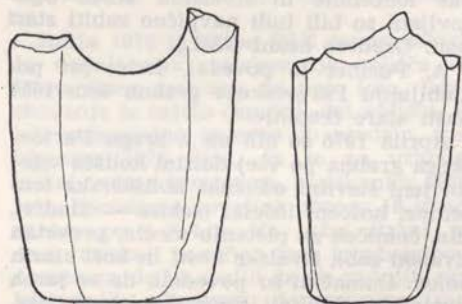
Terenska dela v Zijalki v Mačjem dolu so končana. Neprekopani taloni ob stenah naj ostanejo kot kontrolni ostanki. Navpični profili sedimentov se bodo sčasoma sicer porušili, v ugodnih zatišnih kotih pa bodo ostale plasti v prvotni legi! Kljub skromnemu številu najdb je najdišče pomembno, ker je pokazalo, da je tudi v jamah na Dolenjskem mogoče odkriti sledove srednjega paleolitika, kar bo močno razširilo areal razprostranjenosti te kamenodobne kulturne stopnje pri nas. — F. O.

NEOLITIK IN ENEOLITIK

BLATNA BREZOVICA. Stane Petrič, p. d. pri Francetu, Bl. Brezovica 29, je od leta 1938 zbiral koliščarske predmete: »sekire, kladiva, lonce, kamnito orodje« (cf. ANSL, 206: tudi del najdb s kolišča ob jarku Zornica). Pred nekaj leti je precej izkopanin propadlo, ko je k Petričevim tresčilo. Del najdb je še ohranjen. — D. V.

HMELJČIČ—DOBOČDOL. Na zemljišču med obema omenjenima krajema je Ivan Mervar, Škrjanče 3, slučajno našel polovico prevrtane kladivaste sekire iz črnega, dobro obdelanega kamna (sl. 4), vendar ni fino zglajena. Vrtina je gladka. Ohranjena dl. je 6,2 cm, pr. 4,8 cm; 19. 8. 1976 je bila podarjena Dolenjskemu muzeju. — D. B.

IG [STUDENEC]. Alojz Pucihar, p. d. Likopičev, Ig 81, rojen 1932, je povedal, da je njegov oče okoli leta 1938 našel na ledini **Barjeje** »dletu iz jelenovega roga«. Ledina leži na Barju, ssv. od vasi Studenec (Ig), s. od ledine V Kepju, med Ižansko cesto in Partovskim grabnom. Najdba, verjetno sekira iz jelenovega roga, ni ohranjena.

Sl. 4 Hmeljčič pri Karteljevem, polovica kamnite kladivaste sekire

Fig. 4 Hmeljčič near Karteljevo, a half of the stone, hammer-like axe

Ana Leskovec, p. d. Pri Tomaževih, Staje 3, roj. Pavlič leta 1902 v Brestu, je povedala, da je njen mož Alojz (roj. 1900) leta 1938 na ledini **V Partih** našel pri kopanju jarka »roženo puščico«; najdbo je zavrgel. K Francu Leskovcu (1847—1920) so pred 100 leti (okoli leta 1875) prišli »od muzeja«, da bi se dogovorili glede izkopavanja na njegovem svetu V Partih. F. Leskovec je dovolil raziskovanje za odškodnino 30 goldinarjev. Takrat so nakopali V Partih »cele

vozove črepinj in kosti»; pozneje tam niso več raziskovali. Leskovčevi imajo parcelo na d. strani Partovske ceste, gledano proti Ljubljani. Ledina v Partih obsega izključno barski svet med Partovskim grabnom in rečico Ižico, na j. strani pa ob opuščnem jarku — »nakladališču čolnov« — meji na ledino Mali Plez.

Dne 15. marca 1972 je bilo na 1. bregu sveže otrebljene **Strojanove vode** ali **Maharskega grabna**, pri mostu Maharske ceste, ugotovljeno večje število starih kolov in nekaj odlomkov koliščarske lončenine (hrani PZE za arheologijo).

Dne 5. maja 1973 je bilo ugotovljeno, da so pri trebljenju **Barjejskega grabna** zmetali na breg koliščarske črepinje in živalske kosti. V jarku so bili vidni tudi navpično zabiti stari koli. Najdišče leži med Ižansko cesto in Partovskim grabnom, vzporedno s koliščem, ki je vidno v Partovskem grabnu (cf. ANSI, 181). Franc Lenarčič, p. d. Klančar, Staje 6, je povedal, da so Barjejski graben strojno poglobljali v februarju 1973. Rešeno gradivo je v NMLJ.

Maja 1973 je bilo z dna **Partovskega grabna** (parc. št. 2880 k. o. Studenec — Ig) pobranih precej odlomkov koliščarske lončenine in živalskih kosti. Ugotovljeni so bili tudi navpično zabiti stari koli. Gradivo hrani NMLJ.

A. Pucihar je povedal, da so pri poglobljanju Partovskega grabna leta 1954 našli stare črepinje.

Aprila 1976 so bili na 1. bregu Partovskega grabna po vsej dolžini kolišča ugotovljeni številni odlomki koliščarske lončenine, koščeni izdelki (sekira — kladivi, šila, čolniček za pletenje mreže, prevrtan živalski zob), živalske kosti in kosi starih kolov. Domačini so povedali, da so jarek strojno poglobljali januarja istega leta. Rešeno gradivo je v NMLJ. — D. V.

IG, MAHARSKI PREKOP. Julija in avgusta 1974 smo nadaljevali sistematično raziskovanje kolišča, že četrto leto (glej VS XVII—XIX/1). Poleg arheološke smo uporabili tudi biološko-tehnične raziskave, ki so že dale pozitivne rezultate. Pedološke analize leta 1973 raziskovalnih plasti so npr. pokazale, da vsebuje plas s kult. ostalinami na kolišču trido štirikrat toliko fosforja kot plasti brez le-teh. Še večji je delež karbonatov: desetkrat toliko kot v plasti brez kult. ostalin. Palinološke preiskave pa so pokazale, da v plasteh brez ostalin ni peloda

žitaric, pač pa je tu pelod lobodnic: njivski plevel, ki priča o kultiviranih tleh. Prvi štirje vzorci analize C^{14} lesnih ostankov s kolišča: prvi 2683 let pr. n. š., drugi 3014 let pr. n. š., tretji 2395 let pr. n. š. in četrti 2751 let pr. n. š. Dendrološka korekcija za te vzorce: prvi 3220 do 3330 let pr. n. š., drugi 3650 let pr. n. š., tretji 2930—2960 let pr. n. š. in četrti 3370 let pr. n. š. Datacije z dendrološko korekcijo so torej okoli 550—650 let starejše. Pri letošnjih raziskovanjih smo pobrali vzorce za iste analize, poleg tega pa sta v proučevanju tehnologija keramike in analiza živalskih kostnih ostankov.

1974. leta je bila raziskana površina 15 kvadratov s skupno površino 240 m². Poleg tega smo izkopali 6 manjših sond (4 × 0,75 m) (skupna raziskana površina 258 m²) na južnih sosednjih parcelah z namenom, da ugotovimo morebitno prisotnost ostankov arheološkega gradiva oziroma kolišč tudi na teh površinah. Tako domnevo je dopuščala že sama konfiguracija terena. Tako kaže, da areal, na katerem se razprostirajo kolišča, pokriva okoli 200.000 m². Iz teh sond so bili vzeti tudi vzorci za različne druge analize fosforja, kalija in kalcija, za pelodne analize, ksilotomske, C^{14} itd.

Že leta 1973 so raziskovanja dajala slutiti, da se kolišče na skrajnem južnem predelu nadaljuje proti jugozahodu v precej zoženi obliki, in sicer ob zahodnem bregu domnevne stare struge Išce. Zato smo letos na tem prostoru odkrili površino štirih kvadrantov in ugotovili nadaljevanje kolišča v obliki nekakšnega mostovža v širini 4 m, ki se usmerja proti kolišču na južni sosednji parceli ob vzhodnem bregu današnje struge Išce. Tu so bili odkriti elementi, ki dovoljujejo dokaj zanesljivo rekonstrukcijo višine platoja kolišča, in obenem elementi, ki dovoljujejo rekonstrukcijo načina fiksiranja gornjega dela mostovža ter verjetno tudi platoja kolišča z navpičnimi koli nosilci.

Neposredno severno od površine, raziskane v l. 1973 in 1972, pa smo raziskali površino 11 kvadrantov. Tu je osrednji del kolišča in delno tudi njegov zahodni rob. Na letos raziskani površini smo odkrili ostaline dveh stavb, ki na doslej raziskanem terenu nosita oznaki hiša 3 in hiša 4. Že pri prejšnjih raziskovanjih smo mogli ugotoviti dve stavbi. Na prostoru kv. I, II, V/70 smo odkrili ostanke ognjišča hiše 1, nismo pa odkrili drugih njenih stavbnih elementov, kakršne že po-

znamo pri drugih treh hišah, te pričakujemo na sosednjem severnem še neraziskanem terenu. Na prostoru kv. XII, XIII/72 in kv. XVII, XVIII/73 pa smo odkrili ostaline druge stavbe (hiše 2), in sicer elemente strešne konstrukcije, elemente njenih nosilcev, medtem ko ostanki sten pričajo o načinu gradnje iz dveh vrst prepleta lubja, v sredini zapoljnene polovice z glino in polovico z mahom ter drobirjem. Pri letošnjih raziskovanjih pa smo na prostoru kv. XXXIV in njegovi sosesčini mogli ugotoviti dokaj zanesljive ostanke tlorisa stavbe — hiše 3 s porušenim glinastim podom, ki dovoljuje rekonstrukcijo površine stavbe na okoli 20 m². Prav tako smo na prostoru kv. XLII odkrili enake ostanke glinastega poda hiše (hiša 4), ki pa se še širi proti severu in zahodu zunaj letošnjega izkopnega polja. Kaže, da je bila ta stavba nekoliko večja od hiše 3. Za vse doslej odkrite stavbe lahko po ostalinah trdimo, da je bil prostor okoli ognjišča in pod njim zgrajen iz položnega kamena oziroma kamenitih plošč, vsa ostala konstrukcija pa je bila lesena. Pri letos raziskanih stavbah ugotavljamo, da nista imeli sten narejenih iz prepleta, obdanega z glino, kakršen je princip gradnje prazgodovinskih stavb. Niti nismo našli kakršnihkoli elementov sten, polnjenih z glino in mahom, kakor smo to ugotovili za hišo 2, ampak je verjetno, da sta letos odkriti hiši 3 in 4 imeli stene narejene iz prepleta, po vsej verjetnosti dvojnega, napolnjenega z mahom, listjem in raznim drugim drobirjem. Domnevo o takem načinu gradnje dopuščajo velike količine najdenega tovrstnega gradiva v neposredni sosesčini površin, kjer smo našli ostanke sesedenega glinastega poda hiš. Tak način gradnje odstopa od sedaj znanega načina gradnje prazgodovinskih hiš, tudi od kolišč na Ljubljanskem baryu, kjer so že odkrili ostanke glinastega ometa z odtisi kolov in brun. Tako nastaja vprašanje, ali so vse stavbe na tem kolišču grajene na sedaj ugotovljene način ali pa le nekatere. Ob taki ugotovitvi bomo morali spregovoriti o namenski diferencijaciji funkcije posameznih stavb na kolišču. Pripomniti moramo, da so bila povsod neposredno ob stavbah odkrita ognjišča oziroma njihove ostaline, dalje ena ali več žrmelj ter večje količine keramičnega, koščenega in kamnitega gradiva ter ostanki različnega lesenega orodja oz. obdelanega lesa. Vse to gradivo pa dovoljuje sodbo, da so bile naše stav-

be bivalni prostori v pravem pomenu besede in da je gradnja lahke konstrukcije sten iz prepleta in drobirja verjetneje prej posledica statičnih zahtev kot pa neznanja gradnje s kompaktnimi stenami iz prepleta, obmetanega z glino.

Letošnja raziskovanja so dodatno potrdila tudi že prej sluteno domnevo, da je bilo kolišče pod stavbami močnejše grajeno kot med njimi. Navpični koli — nosilci ploščadi so tam, kjer so stale stavbe, gostejši in debelejši ter v glavnem iz klanih hrastovih brun. Že po njihovem razporedu in izboru lesa je mogoče ugotoviti, da so nosilci težkih konstrukcij na ploščadi. Tak način razvstavitve nosilcev opazno odstopa od tistih, ki so premoščali oziroma nosili odprto ploščad med stavbami. Tod so navpični koli redkejši in šibkejši, na posameznih površinah celo manjkajo v takih razdaljah, da nastaja vprašanje, ali na teh mestih niso bile nepremoščene odprtine v ploščadi kolišča.

Najdeno gradivo se po oblikah in tehničnih lastnostih v celoti ujema z doslej najdenim. Novi in po funkciji neznani predmeti letošnjih raziskav so iz lesa. Njihova oblika sicer omogoča funkcionalno opredelitev, ki pa je v tej fazi preučevanja in brez drugih analiz še začasna.

Julija 1976 je ekipa PZE za arheologijo nadaljevala raziskovanje kolišča ob Maharskem prekopu, že peto leto. Raziskovanje je zajelo osrednji del kolišča, ki leži neposredno severno ob predelu, raziskanem 1974. leta, in se na vzhodni strani veže s prostorom, raziskanim 1970. leta. Raziskana površina obsega 16 kvadrantov po 4 × 4 m. Na južni strani pa smo raziskali površino treh kvadrantov z namenom, da bi sledili že ob zadnjih raziskovanjih odkritemu domnevemu mostovžu, ki najbrž predstavlja povezavo s sosednjim koliščem v zahodnem predelu sosednje južne parcele št. 1252/2, kjer je bila 1974. leta izkopana sonda 1 in ugotovljena kulturna plast z gradivom, je sorodno gradivu na našem kolišču. Že pri raziskovanjih 1974. leta smo mogli ugotoviti, da smer mostovža dokaj naglo zavija proti jugozahodu, zato smo dva od sedanjih kvadrantov zakoličili za celotno širino proti zahodu; le enega smo vezali neposredno s kvadranti iz leta 1974. Kljub temu pa smo z vsemi kvadranti zadeli že na vzhodni rob mostovža s skupinami navpičnih kolov, ki so varovali glavne nosilce mostovža pred vodnim tokom

domnevne stare Išce, ki je obdajala kolišče z vzhodne strani. Zaradi izredno visokega stanja vode na tem predelu kolišča nismo mogli raziskati večje površine, poleg tega pa je vsakršna prizadevanja v tej smeri onemogočilo močno deževje, ki se je začelo v drugi polovici naših del. Dodatno potrdilo, da smo zadelo ob vzhodni rob mostovža oziroma na pas varovalnih kolov, pa smo dobili ob zrušitvi zahodnega profila obeh proti zahodu lociranih kvadrantov, pri čemer so se zaradi močnega deževja plasti odluščile tako, da je bila v novo nastalem profilu, komaj 10 cm pod današnjo površino, vidna vrsta polomljenih kolov, ki sodijo k nosilcem vzhodnega roba mostovža. Kljub izredno težkemu terenu na tem predelu — zaradi talne vode — bomo morali dela nadaljevati.

Pri raziskovanjih površine celotnega dele kolišča pa smo v celoti odkrili hišo 4. in sicer njen severni in zahodni rob, ki je dobro viden z dokaj točno omejenim ilovnatim podom. V neposredni okolici je bilo veliko žganine, zlasti ožganega drobirja, kar smo mogli ugotoviti že ob južnem in vzhodnem robu te hiše. Odkriti ilovnati pod je bil tudi močno prežgan in prav tako najdena keramika na njem, tako da je gotovo upravičena domneva, da je ta hiša pogorela. Stavba je bolj pravokotna z daljšo osjo v smeri vzhod-zahod.

V razdalji okoli 4 m proti severu pa smo zadelo na tla nove stavbe — hiše 5 — prav tako bolj pravokotne oblike z daljšo osjo v smeri sever—jug. Ohranjen močno zbit ilovnat pod ni kazal sledov požara. Ob vzhodni strani te stavbe smo našli zrušeno steno, ki je kazala drugačno konstrukcijo, kot je doslej ugotovljen način gradnje sten pri hišah na našem kolišču. Jedro stene je sestavljal preplet iz gosto naloženih in enakomerno debelih vej, ki so se prepletale okoli vertikalnega debelejšega nosilca. Ta preplet je bil na obeh straneh ometan z glino. Poleg tega pa smo ugotovili, da je bila tako narejena stena v presledkih še dvakrat ometana s čisto glino na obeh površinah. Ohranjena debelina stene je 20 centimetrov.

Na skrajnem zahodnem robu ob teh izkopavanjih raziskanega polja smo odkrili še eno stavbo — hišo 6. Odkrili smo samo njen jugovzhodni vogal. Od hiše 5 je proti jugozahodu oddaljena okoli 5 m. Tako kot kaže konfiguracija terena, potrjuje tudi ugotovitev obstoja te hiše, da

se na tem delu kolišče močno razširja proti zahodu.

Drobno gradivo ni prineslo novosti, obogatilo je izbor in variante že znanih osnovnih oblik. Novost pa pomeni najdba glave antropomorfne figure s ploščatim zatiljem, plastičnimi očmi in finimi vbodi na bradi. — T. B.

IG, V PARTIH. Dne 3. 8. 1974 sva v Partih na parceli 2060/1 (Ižica), ob robu parcel 1421—1427, k. o. Studenec—Ig, našla nekaj drobnih najdb (fragmente neolitike, srednjeveške keramike, roženo sekuro, prodnike, ki imajo po dve umetni zarezi v obliki črke U, in nekaj kosti). V vodi sva v bližini opazila tudi ostanke kolov. Posebno zanimivi so prodniki iz peščenca, ki so bili najdeni na razmeroma majhnem prostoru in imajo na vsaki strani po eno zarezo, ki je verjetno rabila za pritrjevanje vrvice (zareze so bile iztolčene). Ti prodniki imajo naslednje mere: dolžina 6—9 cm, širina 5—7 cm, debelina 1,5—4 cm. Najdenih je 21 prodnikov (sl. 5: najznačilnejši). Funkcija teh predmetov ni znana. Morda so bili uporabljani za uteži, bilo?

Poleg ostankov kolov, keramike in drugega tu objavljenega gradiva se v strugi Išce nahajajo še kosti različnih živali. Med njimi sta pozornost pritegnila prvi prstni členek in spodnji premolar ali molar konja (*Equus* sp.), ki ju zaradi morebitne enkratnosti najdbe, na tem mestu objavljajo skupaj s preostalim pobranim gradivom (sl. 5). Če je najdba pristna, bi vsekakor sodila med najstarejše v arheoloških najdiščih Jugoslavije, v Sloveniji pa je bila celo edina iz eneolitikega obdobja. Zato bi bila smotrna laboratorijska preiskava, ki bi določila starost in pregnala dvome o mlajšem poreklu najdbe.

OPIS

I phalanx ant. seu post.

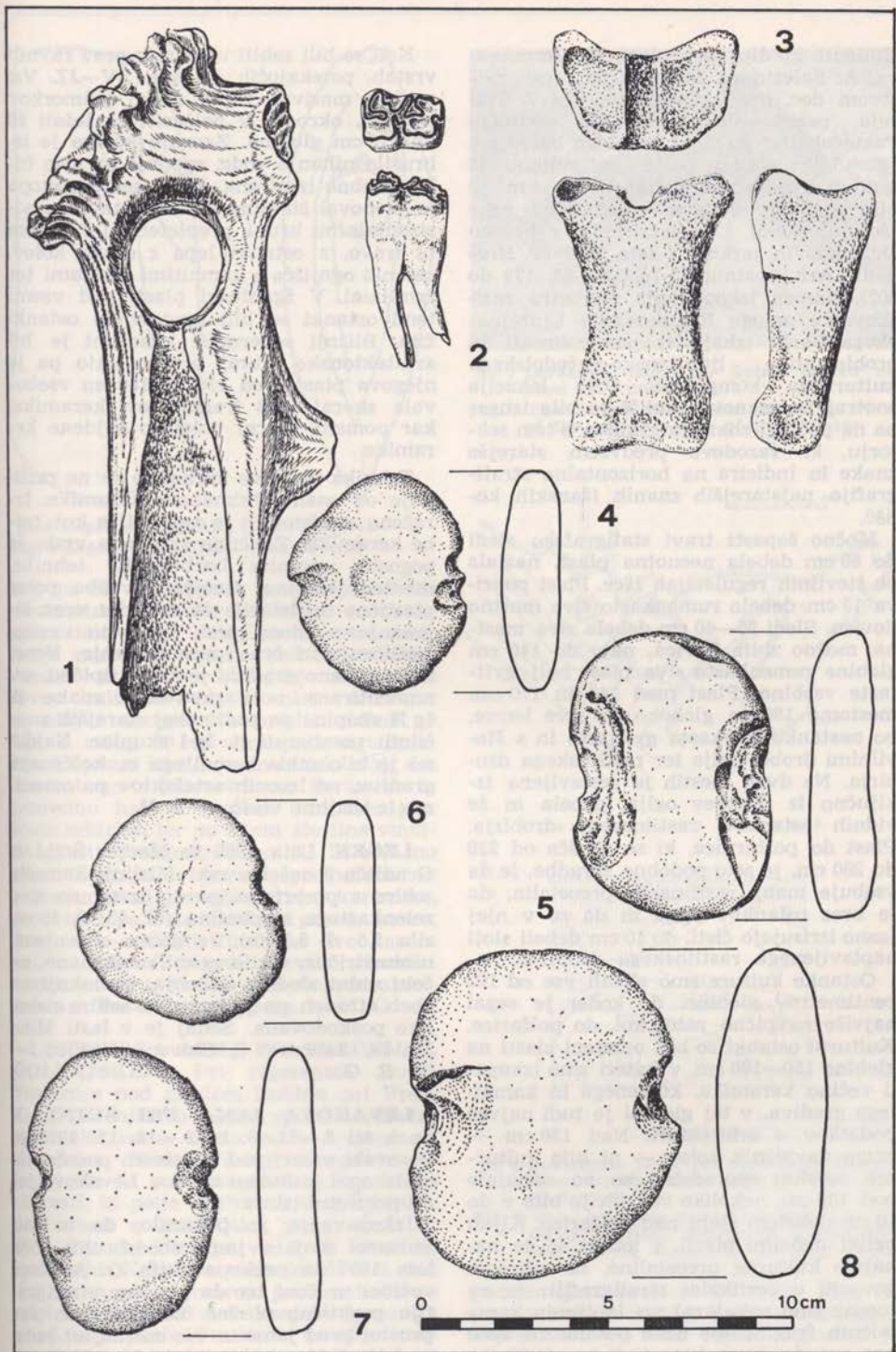
največja dolžina 75 mm, največja širina (lat. — med.) prox. epifize 49 mm, največja širina (lat — med.) dist. epifize 36 milimetrov.

P, ali M,

dolžina krone 22 mm, širina krone 16 mm.

— I. T., S. C.

V času 26. VII. do 5. VIII. 1976 je ekipa Arheološkega oddelka filozofske fakultete v Ljubljani, ki so jo sestavljali

študenti in dipl. arheologi M. Jermanova, A. Salesinova in J. Dirjec, pod vodstvom doc. dr. T. Bregantove in Z. Hareja, raziskovala koliščarsko področje Parte ob Išci na Ljubljanskem barju pri Igu. Izkopavalno polje, sestavljeno iz sedmih kvadrantov velikosti 4×4 m, je bilo postavljeno 34 m zahodno od reke Išce, ob sondi 1 iz leta 1963, v bližino Dežmanovih jarkov iz leta 1877 (T. Bregant, Arh. vestnik 15-16, 1964-65, 179 do 202). Namen izkopavanja v okviru raziskovalne naloge Raziskovanje Ljubljanskega barja izhaja iz pomembnosti in problematike ljubljansko-vučedolskega kulturnega kompleksa. Ožja lokacija znotraj Dežmanovih kolišč je bila izbrana na podlagi znanega gradiva o tem sektorju, ki razodeva predvsem starejše znake in indicira na horizontalno stratigrafijo najstarejših znanih izanskih kolišč.

Močno šopasti travi statografsko sledi do 60 cm debela neenotna plast, nastala ob številnih regulacijah Išce. Plast pokriva 15 cm debelo rumenkasto sivo mastno ilovico. Sledi 35—40 cm debela siva mastna, močno zbita ilovica, nato do 140 cm globine rumenkasto siva plast bolj gyttjaste vsebine. Plast med 140 in 170 cm, mestoma 180 cm globoko, je sive barve, po nastanku mivkasto gyttjasta in s številnimi drobci oglja ter rastlinskega drobirja. Na dveh mestih je sestavljena izključno iz drobcov oglja, pepela in še vidnih ostankov rastlinskega drobirja. Plast do polžarnice, ki se spušča od 230 do 260 cm, je zelo podobne zgradbe, le da vsebuje manj rastlinskih preostalin, da je brez ostankov oglja in da se v njej jasno izrisujejo čisti, do 10 cm debeli sloji naplavljenega rastlinskega drobirja.

Ostanke kulture smo sledili vse od 102 centimetrov globine, do koder je segal najvišje navpično zabit kol, do polžarice. Kulturni ostanki so bili omejeni zlasti na globino 150—180 cm, v kateri smo izkopali večino keramike, koščene in kamnitega gradiva, v tej globini je tudi največ podatkov o arhitekturi. Nad 150 cm — razen navpičnih kolov — ni bilo kulturnih ostalin; sporadično so se nahajale pod 180 cm, nekoliko več jih je bilo v do 10 cm debelem sloju nad polžarico. Kljub veliki debelini plasti, v kateri so se nahajale kulturne preostaline, ne moremo govoriti o vertikalni stratigrafiji: že na terenu smo nekajkrat pri lepljenju keramičnih fragmentov našli posamezne kose ene posode, razmetane tudi po gl. 80 cm.

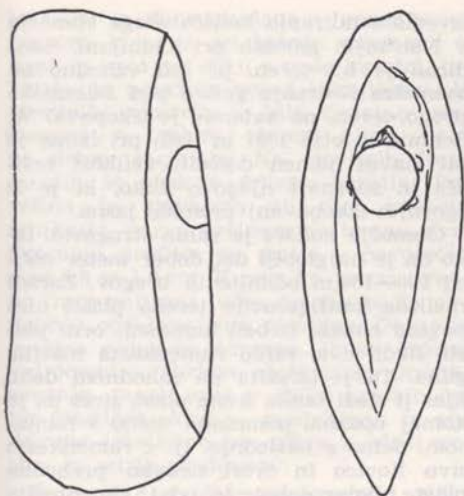
Koli so bili zabiti v sedmih prav ravnih vrstah, potekajočih v smeri SV—JZ. Vsi so bili masivni, razen nekaj primerkov neklani, okrogli. V polžarici so ležali 90 do 170 cm globine. Zgornje konice je izbrusilo nihanje vode, spodnje pa niso bile posebno izostrene. Južni sektor izkopa je vseboval številne ostanke stavbe s horizontalnimi bruni, prepletenimi s šibjem in travo, z ostanki lepa z odtisi kolov, ostanki ognjišča s kamnitimi ploščami ter žrmljami. V žganinski plasti nad vsemi temi ostanki so bili ugotovljeni ostanki žita. Bližnji severnejši kvadrant je bil arhitektonsko skoraj prazen, zato pa je njegova plast med 150 in 180 cm vsebovala skoraj 1300 fragmentov keramike, kar pomeni skoraj polovico najdene keramike.

Tehnika izdelave keramike se ne razlikuje od znane Dežmanove keramike. Izraženo v odstotkih je več boljše kot grobe keramike. Značilna za grobo vrsto je pogosta uporaba barbotinske tehnike, medtem ko ima finejša izvedba poleg plastične modelacije še navadni vrez, žigovanje s šilom, prsti in ovito vrvico, metličneje in črno premazovanje. Neornamentirano gradivo je manj tipično, ornamentirano nosi predvsem znake ti. Ig II skupine pa tudi nekaj starejših značilnih posebnosti ti. Ig I skupine. Najdeno je bilo malo kamnitega in koščeneega gradiva, od lesenih artefaktov pa omenimo le majhno veslo. — Z. H.

LEGEN. Leta 1955 je Martin Šmid iz Gradišča 9 našel v reki Mislinji kamnito sekiro s prevrtano luknjo iz temno sivo zelenkaste serpentina (dl. 13, 6, š. rezila 5,6 d. 5,3 cm). Je dobro ohranjena, nesimetrična, rezilo nekoliko skrhano, na čelu vidni sledovi tolčenja, ob luknji na obeh straneh pa je kamnita sekira nekoliko poškodovana. Sedaj je v lasti Mihe Šmida, Jakčeva 6, Slovenj Gradec. — M. S. G.

LEVAKOVA JAMA PRI ŠUTNI. V dneh od 3.—11. 9. in 8.—14. 11. 1975 je Posavski muzej pod vodstvom poročevalca izkopal kulturne sloje v Levakovi jami pri Šutni (sl. 7).

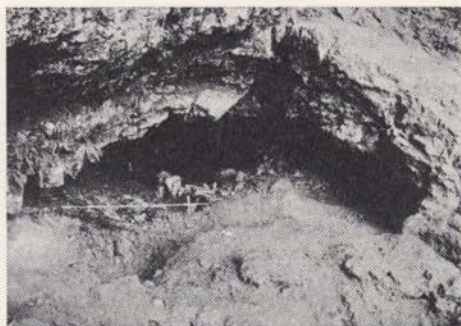
Izkopavanje je pokazalo, da so bili kulturni sloji v jami ob izbruhu vode leta 1937 in prekopavanjih O. Aumana večidel uničeni ter da prvotne stratigrafije praktično ni več. Izkopali smo ves prostor pred jamo in vso notranjost jame v dolžini 20 m in širini 4—6 m. Kulturni

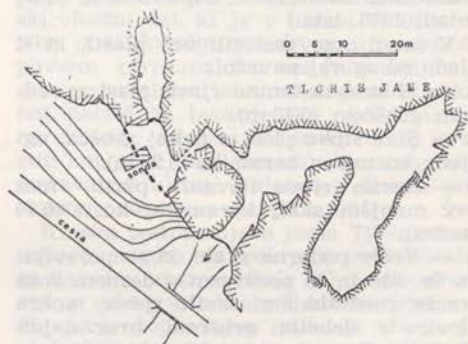
Sl. 6 Legen ob Mislinji, kamnita sekira
Fig. 6 Legen-on-Mislinja, a stone axe

slaj je bil ohranjen v povprečju 40—80 centimetrov globoko in samo v sprednjem delu jame. Jama se v notranjosti Bočja nadaljuje zožena nad 200 metrov, vendar razen v bližnjem stranskem rovu kulturne plasti niso ohranjene nikjer drugje. Na približno 2 m² je bila v višini 60 cm ohranjena stratigrafija, ki jasno izpričuje eneolitški sloj, dokumentiran z inkrustrirano keramiko in posredno tudi z majhno bronasto ploščato sekirico, ter po 20 cm sterilne vmesne plasti prazgodovinsko (?) in antično plast. Slednja je povsem premetana in vsebuje nekaj prazgodovinske keramike, predvsem pa dele antičnih posod, novce, fragmente antičnih fibul ter dve kasno-antični stekleni jagodi. Številni človeški kostni ostanki. Gradivo in dokumentacija sta v Posavskem muzeju. — M. G.

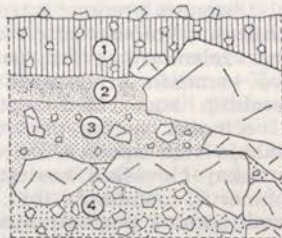
LUKENJSKA JAMA PRI PREČNI NA DOLENJSKEM. Pri zajeznem izviru Temenice pod gradom Luknja pri Prečni na Dolenjskem stojita opuščena (Sedajeva) elektrarna in na novo urejena ribogojnica. Blizu odtočne struge iz ribogojnice je pod navpično skalno steno ob cesti, ki pelje iz Prečne k ribogojnici, prvi vhod v Lukenjsko jamo (kat. št. 575). Ta vhod zalije voda ob visokem vodostaju. Nekoliko višje (okoli 8 m nad dolino) in nekaj metrov proti zahodu se odpira drugi vhod v Lukenjsko jamo. Ta vhod, ki je okoli 10 m širok, na najvišjem mestu pa je meter visok, vodi v večji

Sl. 7 Levakova jama pri Šutni, pogled na vhod in v notranjost
Fig. 7 The Levak Cave near Šutna, a view of the entrance and of the interior

PREREZ PLASTI I V SONDI

0 1 2m

Sl. 8 Lukenjska jama pri Prečni na Dolenjskem, (spodaj) tloris jame in prerez plasti v sondi
Fig. 8 The Lukenjska Cave near Prečna in Inferior Carniola, (below) its ground plan and a layer section in the trial trench

podzemeljski prostor. V levem kotu se prostor zoži in zvišva v daljši rov z lepimi kapniki (sl. 8). Med obema vrvnoma je bilo baje ob zadnji steni tega vhodnega

prostora izkopanih več človeških skeletov. Mesto izkopa je še dobro vidno.

Dne 3. julija 1975 smo si ob rekognosciranju kraških objektov v okolici Prečne ogledali tudi Lukenjsko jamo in ugotovili, da je podzemeljski prostor za drugim vhodom moral biti prav primeren za bivanje, ko še ni bil tako visoko založen s sedimenti. Že pri tem ogledu smo se odločili za izkop primerno velike sonde. V dneh 2., 3. in 6. oktobra 1975 smo izkopali sondo (5,00 × 2,00 m ter 1,60 m globoko) prav pri drugem vhodu, tako da je nekaj še pred jamo, okoli 2,00 m pa že pod skalnim svodom. Zaradi večjih podornih skal, ki so nam onemogočile nadaljnje poglobljanje, smo začasno prekinili z delom. Potrebno bo najprej razstreliti skale, kar nameravamo spomladi 1975. leta.

V sondi smo razločili več plasti, ki si sledijo od zgoraj navzdol:

1 — Humusna temno rjava plast z redkim gruščem (0,40 m).

2 — Siva sipka plast z nekaj gruščja, ogljem, kostmi in keramiko (0,20 m).

3 — Svetlo rjava ilovnata plast, vmes več manjših skal; keramika, kosti (0,40 metra).

4 — Večje podorne skale, ki se pojavljajo že više in to predvsem v desnem kotu sonde; med skalami svetlo rjava, mokra ilovica z debelim gruščem, brez najdb (0,60 m). Dno plasti ni bilo doseženo.

V drugi in tretji plasti smo našli na precej prazgodovinske keramike, med katero je bilo tudi nekaj mlajše, na manjši oglat bronast predmet s tremi oglatimi luknjicami, koščeno šilo, razpolovljen prodnik zelenkastega tufa (surovina za izdelavo kamenih artefaktov) in na množico razbitih kosti. Med kostmi, ki pripadajo večinoma večjim prežvekovalcem, se nahaja tudi spodnja čeljustnica bobra ter nekaj človeških kostnih fragmentov (humerus, mandibula itd.).

Nadaljevali bomo s poglobljanjem sonde, ki jo bo zaradi velikih skal treba razširiti. Pod zgornjim holocenskimi plastmi (1—3) se nahajajo pleistocenske, ki v večji globini prav lahko vsebujejo materialne dokaze o nekdanji prisotnosti ledenodobnih lovcev v jami. Sicer pa je vredno nadaljevati z raziskovalnimi izkopavanji že zaradi dosedanjih prazgodovinskih najdb. — F. O.

NOTRANJE GORICE. V avgustu leta 1974 je manjša ekipa Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani

izvedla sondiranje koliščarskega območja v Notranjih gorica pri Ljubljani. Sondiranje je bil teren, ki leži vzhodno od osamelca Notranje gorice pod železniško progo, teren, na katerem je izkopaval W. Schmid v letih 1907 in 1908, pri čemer je bil glavni namen določiti velikost kolišča in spoznati njegovo sliko, ki je iz zgornjih izkopavanj premalo jasna.

Območje kolišča je rahlo strugasto, tako da je najgloblji del dober meter nižji od 100—150 m oddaljenih bregov. Zaradi različne konfiguracije terena plasti niso povsod enake. Debeli humusni,orni plasti sledi siva, rahlo rumenkasta mastna glina. Ta je izrazita na zahodnem delu, kjer ji sledi tanka šotna plast, sicer pa je komaj opazna, pomešana delno s humusom, delno z naslednjo, tj. z rumenkasto sivo ilovico in tvori nekako prehodno plast, nikdar debelejšo od 15 cm. Sledita ji dve sterilni plasti: omenjena rumenkasto siva ilovica in sivka — ostanek jezerskega dna, ki se na drugih predelih Ljubljanskega barja pojavlja kot polžarica.

Koliščarsko naselje se je raztegnilo 130 metrov v dolžino in 100 metrov v širino. Od njegove arhitekture se je, zlasti zaradi nizke globine, ohranilo zelo malo, v glavnem le vertikalno zabiti koli, ki so nosili stavbno konstrukcijo. Večinoma so okrogli, neklani, debeli 4—12 cm, največkrat okrog 8 cm. Klanj so redkejši, vedno iz hrasta, njihov polmer je večji od preseka neklanih in meri tudi 20 cm. Njihova v sivko zabita konica je dobro priostrena in po večini ožgana, s čimer je bila dosežena večja odpornost. Koli segajo v kulturno plast, največkrat le v njen spodnji del, mnogi pa so prelomljeni že v rumenkasto sivi glini. Iz tega dejstva pa tudi iz pojava sorazmerno tanke kulturne plasti moremo sklepati, da naselje ni stalo nad jezerom, kvečjemu ob njegovem bregu, ali pa da je bilo zgrajeno na kolih zaradi poplav, ki ta predel še danes ogrožajo. Po tej značilnosti so Notranje gorice najbližje kolišču ob Resnikovem prekopu pri Igu. Koli so zabiti zelo na gosto, brez kakšne razvrstitve, opazna je le nekakšna čelna črta. Od zgornje konstrukcije kolišča sta se ohranila le dva elementa: številni večji apnenčasti kamni v sondi 4 ter tanek sloj rdeče opečnato prežgane ilovice v sondi 19, kar je po vsej verjetnosti ostanek tlaka neke stavbe.

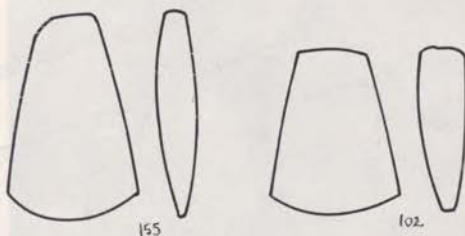
Kulturna plast je vsebovala veliko ostalin, tako keramičnih kot kamnitih in koščenih. Keramika je vsa grobe vrste,

izdelana iz gline, mešana z apnenčevim peskom, ki se je pri žganju spremenil v apno in nato pri stiku z vodo izpadel, tako da je površina posod luknjičasta. V številnih primerih je bila dodatno premazana s tankim slojem gline, nato pa dobro zaglazena. Na številnih fragmentih so sledovi črnega barvila. Površina je rjavkasta ali siva, redkeje črnkasta, barva preloma pa temno siva. Debelina profilov se giblje v povprečju med 0,6 in 1,0 cm. Keramika je vsa izredno fragmentirana, tako da oblike, do nadaljnje obdelave, niso razvidne. Okras je izredno redek in skromen. Poleg črnega naj omenimo sledove rdečkastega premazovanja, tanek vrez v obliki kratkih črt ter plastičen okras — modelirane in aplicirane izbokline ter rebra z odtisi prstov in ostrih predmetov.

Najdenih je bilo sorazmerno veliko kamnitih predmetov, tako surovin, pripravljenih za obdelavo, predvsem za obeske, kot tudi izdelanih artefaktov: dve kremenasti puščici trikotne oblike s trnastim nastavkom, kremenaste konice, obesek in žrmlja konkavne oblike. V plasti je bilo veliko nametanih kosti, med njimi tudi obdelane v šila, gladila in navadne konice.

Materialne ostaline koliščarskega naselja v Notranjih goricaх se ne ujemajo v celoti z kakšnim drugim tovrstnim naseljem ali naseljem tega časa na Ljubljanskem barju in v Sloveniji, temveč imajo posamezne skupne točke, predvsem s koliščem ob Maharskem prekopu in Dežmanovimi kolišči pri Igu, pa tudi z drugimi, tako bodo po obdelavi pomenile most pri povezovanju kulturnih in kronoloških odnosov med kolišči na Ljubljanskem barju, bodisi najstarejših iz časa prehoda neolita v eneolit (Resnikov prekop), bodisi najmlajših iz bronaste dobe (Blatna Brezovica). — Z. H.

SUHI VRH. Pri Lanščekovih, Suhi vrh 32, so imeli na podstrešju dve kamniti sekiri. Sekiri ali tako imenovana gromska kamna so hranili za varovanje stavbe pred strelo. Sekiri sta sedaj v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti. Sekira z inv. št. 155 je ploščate oblike, narejena iz lisastega rjavkastega kamna (dl. 9,4 cm, š. t. 2,5 cm, š. r. 6 cm, db. 1,8 cm). Sekira z inv. št. 102 je prav tako ploščata, narejena iz svetlo zelenega kamna (dl. 7,5 cm, š. t. 2,7 cm š. r. 5,7 cm, db. 2 cm). — I. H. Š.

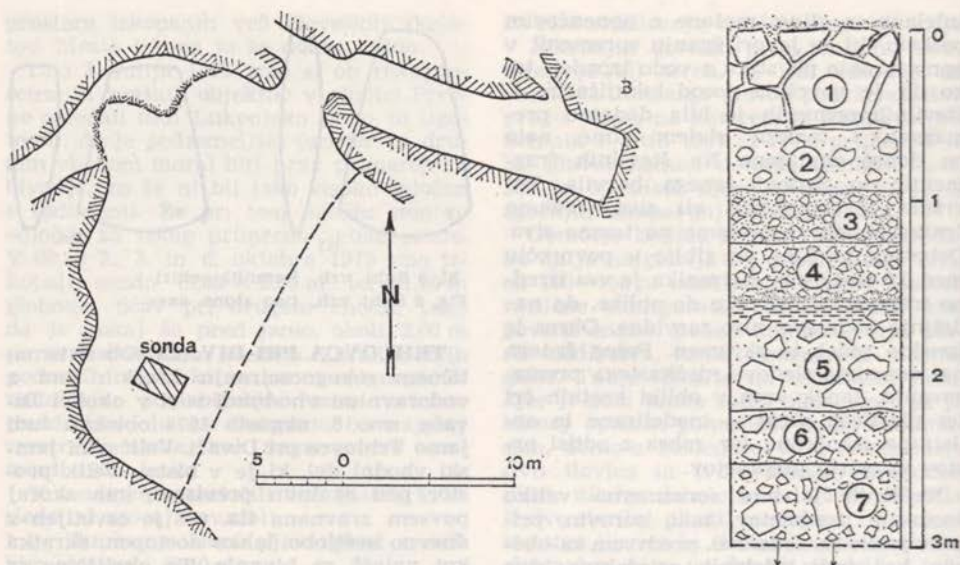
Sl. 9 Suhi vrh, kamniti sekiri
Fig. 9 Suhi vrh, two stone axes

TRHLOVCA PRI DIVAČI. Ob sistematičnem rekognosciranju kraških jam z vodoravnimi vhodnimi rovi v okolici Divače smo 8. avgusta 1974 obiskali tudi jamo Trhlovca pri Divači. Veličastni jamski vhodni del, ki je v bistvu velik prostor pod skalnim previsom, ima skoraj povsem zravnana tla, ves je osvetljen z dnevno svetlobo, lahko dostopen. Skratka kot nalašč za bivanje. Te okoliščine so narekovala, da smo Trhlovca takoj uvrstili kot prvo med jamami, kjer smo nameravali v bližnji bodočnosti izvesti poskusno paleolitsko izkopavanje.

Kraška podzemeljska jama Trhlovca se nahaja nekako na pol poti med Divačo in Lokvijo, in sicer okoli 170 m SZ od ceste, v veliki vrtači sredi kraške gmajne. Do jame vodi dober kolovoz. Jama je speleološko raziskana in ima številko 67 katastra JZ Slovenije. Njen vhod leži okoli 450 m nad morjem. V velikem vhodnem prostoru (20 × 15 × 10 m), ki ga na desni strani od podzemeljskih rovov ločuje velika železna vrata (nekdanje skladišče razstreliva gradbenega podjetja, ki je gradilo cesto Ljubljana—Koper), smo na levem krilu izkopali poskusno sondo. Razsežnosti sonde so bile 2 × 3 m, v globino je segla 3 m (glej sl. 10 A). Večina štiričlanska ekipa je septembra 1974 kopala 5 dni (4., 6., 9., 10. in 13.). V sondi smo lahko razločili sedem plasti, katerih debelina pa se je nekoliko spreminjala tudi v horizontalni smeri. Debeline, ki jih podajamo pri opisu plasti, so bile izmerjene v levem zadnjem kotu sonde, in sicer od zgoraj navzdol (glej sl. 10 desno).

Opis plasti:

1 — Zložene skale, površje posuto in vmesni prostori zapoljnjeni z drobnim gruščem. Plast je umetna tvorba; vhodni jamski prosor je tlakovalo cestno gradbeno podjetje, ki je desni rov uporabljalo za skladišče! 0,60 m.

Sl. 10 Trhlovca pri Divači: tloris vhodnega dela z vrisano sondo in stratigrafski stolpec sonde
 Fig. 10 Trhlovca near Divača: the ground plan of the entrance part with the trial trench drawn-in and the stratigraphical section of the trial trench

2 — Rjavkasto siva prstena plast z redkim korodiranim gruščem. Vsebovala je mnogo razbitih živalskih kosti, fragmente keramike, silekse in drobce oglja (neolitik). 0,35 m.

3 — Sivkasto umazana prstena plast z drobnim gruščem, z mnogimi kostnimi in keramičnimi fragmenti, sileksi in drobci lesnega oglja (neolitik). 0,30 m.

4 — Rjavkasto siva prstena plast, pomešana z nekaj gruščem. Na bazi močna ogljena proga. Plast je vsebovala kostne fragmente, črepinje keramike in redke silekse (neolitik). 0,35 m.

5 — svetlo rjava, v zgornjem delu zelo svetla, mastna ilovica z debelejším gruščem, vmes tudi večji kosi. Zgornji del plasti je bil močno prepojen s sigovim lepilom in trdno sprijet v brečast pokrov. Plast je bila sterilna! 0,60 m.

6 — Sivkasto rjava ilovica z debelejším apnenčevim gruščem in večjimi kosi. Sterilna plast! 0,35 m.

7 — Plast debelejšega gruščem z rjavkasto rdečo ilovnatno primesjo. Proti dnu izkopa je grušč drobnejši in redkejši, vmes posamezne manjše skale. Sterilna plast 0,45 m.

Dna plasti z izkopom nismo dosegli.

V izkopani sondi smo zadeli na prazgodovinske najdbe le v treh plasteh: 2, 3

in 4, ki pripadajo že holocenu, kolturno neolitiku. Inventar teh plasti:

Plast 2: 2 artefakta iz sileksa, 2 predmeta iz kosti oziroma roževine, 2 kosa artificialno zgrajenega apnenca, 29 večjih in manjših fragmentov keramike in nad 200 kostnih fragmentov ter zob (govedo, drobnica, svinja, jelen, medved idr.)

Plast 3: 3 sileks, fragment kamnite sekire, 1 kos umetno oblikovanega in zglajenega apnenca, 19 fragmentov keramike, 2 školjčni lupini (fragm. — *Unio?*), večja množina razklanih in razbitih kosti, ki jih je toliko kot v obeh zgornjih plasteh skupaj! Vzeli smo večjo količino lesnega oglja za absolutno datacijo na podlagi radioaktivnega C^{14} in za atraktomsko analizo.

Plast 4: 4 kremenčeva jedra oziroma razbitine, 1 koščeno šilo, 1 kos zglajenega apnenca, 19 fragmentov keramike, 2 školjčni lupini (fragm. — *Unio?*), večja množina razklanih in razbitih kosti, ki jih je toliko kot v obeh zgornjih plasteh skupaj! Vzeli smo večjo količino lesnega oglja za absolutno datacijo na podlagi radioaktivnega C^{14} in za atraktomsko analizo.

Ves neolitski arheološki material in kosti smo predali v nadaljnjo obdelavo dr. Francu Lebnu, znanstvenemu sodelavcu Inštituta za arheologijo pri SAZU v Ljubljani. Njegova predvidena obsežna

Sl. 11—12 Vhodni prostor in poskusna sonda v jami Trhlovca

Fig. 11—12 The entrance space and the trial trench in the cave Trhlovca

izkopavanja in raziskave v Trhlovcu bodo šele pokazale, za koliko neolitskih poselitev gre v tem najdišču in katerim večjim kulturnim krogom pripadajo.

Globlje plasti (5., 6. in 7.) prav gotovo sodijo že v pleistocen. Na žalost pa so bile v obsegu sonde popolnoma sterilne. Od zgornjih holocenskih plasti jih je ločil dokaj izrazit horizont: brečast sprimek v zgornji polovici pete plasti (maksimalna debelina do 0,40 m), kakršnega poznamo tudi iz mnogih kraških jam. Časovno sodi v atlantsko toplo dobo, v klimatski optimum po ledeni dobi, ko so se v mnogih jamah izločile na tleh debele sige oziroma so se prepojili s sigo in sprijeli že prej odloženi sedimenti. V primeru, da bi arheologi sneli ves holocenski po-

drov (plasti 1—4), bi bilo vsekakor nujno kopati še globlje, kot smo v sondi, in tudi v širino. Ni namreč izključeno, da ne bi bila tako prikladna jama poseljena že kdaj v pleistocenu. — F. O.

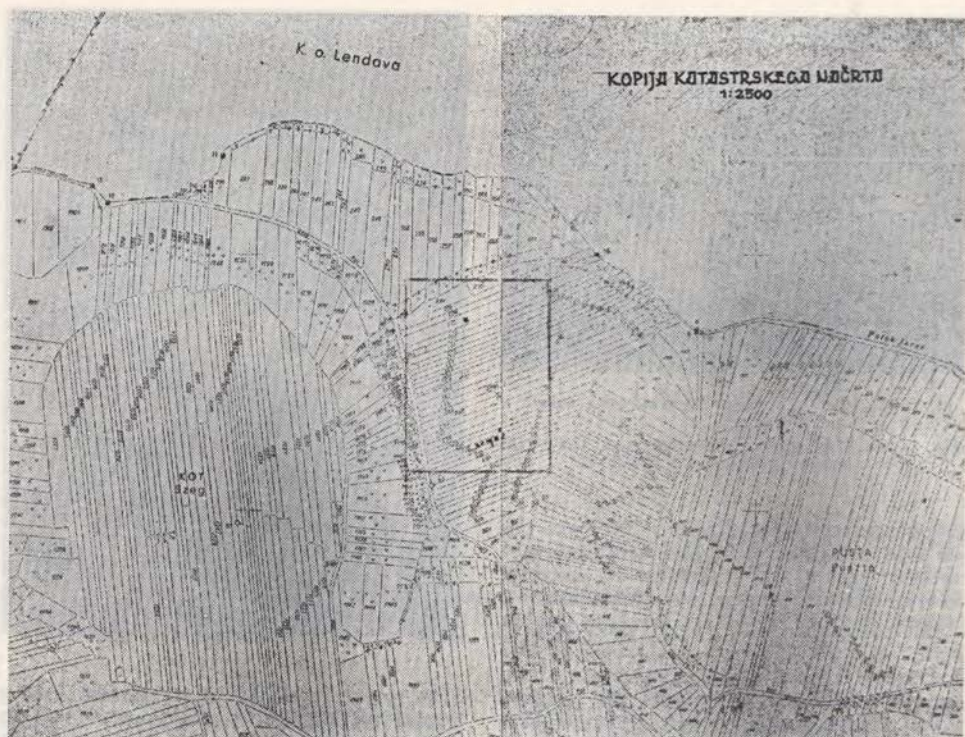
VEČESLAVCI. K poročilu v VS XVII do XIX/1, 95: pogrešano kamnito sekuro je 1958 izoral Jože Havžar, Večeslavci 79, na ledini Barina, parc. št. 1633 k. o. Večeslavci (prim. ANS1,337). — D. V.

BRONASTA DOBA

DOLJNI LAKOŠ. Na poljih severno od vasi so obdelovalci pogosto zadeli na črpe posod in na gradben material. Gre za naselitveni prostor 300×200 m, ki je z vseh strani obdan z izsušenimi močvirnatimi jarki, kjer je bila pred leti še voda, in ki se na sredi nekoliko dviga. Po dogovoru med soboškim in lendavskim muzejem sem prevzela orientacijska izkopavanja na tem terenu. Sodelovali so: vodja muzejske zbirke v Lendavi akad. kipar F. Kiraly, konservator ZSV Maribor Mira Strmčnik, mladinci lendavskih srednjih šol in kot nadzornik pri izkopavanjih v. kustos S. Pahič iz Pokrajinskega muzeja v Mariboru.

V času 25. 9.—10. 10. 1975 smo izkopali osem manjših orientacijskih sond različne velikosti (4×4 m, 3×3 m, $10 \times 1,5$ metra). Že v gl. 0,40—0,50 m smo zadeli na kulturno plast, debelo do 0,30 m. Najdbe v sondah lahko razdelimo v dve skupini: prazgodovinske in visokosrednjeveške ostaline.

Prazgodovinske materialne ostaline, verjetno bronastodobne, so bile: keramični fragmenti različnih posod, bronasta sulična ost ali konica meča in ostanki arhitekture. V sondi 1 smo v gl. 0,40 m našli arhitekturne ostanke v obliki lepa. Verjetno gre za objekt, ki je bil zgrajen iz navpično ali vodoravno zabitih kolov,

Sl. 13 Dolnji Lakoš, katastrski načrt ozemlja z naselitvenim prostorom
Fig. 13 Donji Lakoš, the cadastral survey of the territory with the settlement space

prepleten z vejevjem in nato obmetan z ilovico. Od objekta je ohranjen samo lep rdečkaste barve z lepo vidnimi odtisi kolov in nekaj žganine, kar je dokaz, da je bil objekt uničen ob požaru. Smeri in oblike objekta ni bilo moč ugotoviti.

Keramični fragmenti so bili raztreseni po sondah v gl. 0,40—0,60 m. Kažejo ročno izdelavo, hrapavo ali zglačeno površino različnih barv; prevladujeta rjavo rdeča in sivo rjava barva. Med posodami različnih oblik je najbolj pogosta nizka skodela; nekatere imajo ročaje (pogosti so trakasti in polni ročaji), nekaj je tudi posod na nogi. Okrasili so jih z odtisi prstov, apliciranimi plastičnimi izrastki, plastičnimi rebri. Najbolj pogost ornament je plitvi vrez geometrične oblike. Poleg posod smo na površini našli utež za statve in preslico.

Edina kovinska najdba je bila zlomljena konica sulice ali meča. Po ohranjenem delu konice ni mogoče ugotoviti, za kateri predmet gre. Dolga je 12,5 cm in ima trikoten presek.

Druga skupina najdb so srednjeveške materialne ostaline: keramika in rombična pasna spona. Srednjeveški material je bil najden v sondi 3 in v isti kulturni plasti kot bronastodobni ter pomešan z njim.

Na lončarskem vretenu fino izdelana lončenina je sivo in sivo rjava žgana. Posode kažejo na bikonično obliko z nazvzen zavihanim in profiliranim ustjem. Pod vratom je v večini primerov okras razpotegnjene valovnice. Srednjeveške lonce lahko okvirno opredelimo v čas med 12. in 15. stoletjem.

Najdiščne parcele so: št. 296 in 298 k. o. D. Lakoš, last. Szunyog Pavel, D. Lakoš 59, parc. št. 297, k. o.

D. Lakoš, last. Šerkezi Anton, D. Lakoš 57, parc. št. 199, k. o.

D. Lakoš, last. Bukovec Štefan, D. Lakoš 46, parc. št. 295, 287, k. o.

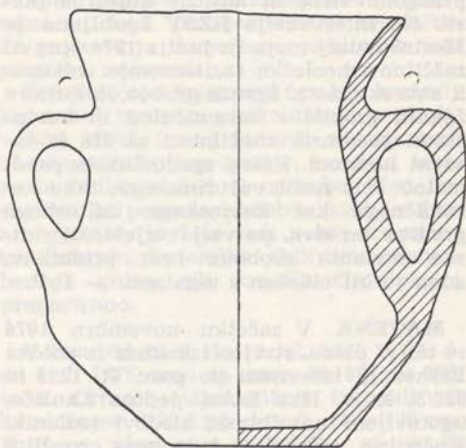
D. Lakoš, last. Čuka Elizabeta, Tri mlini 46, parc., št. 294, k. o.

D. Lakoš, last. Nady Marija, D. Lakoš 11. — I. H. Š.

PREVALJE POD KRIMOM. Jernej Le-narčič, p. d. Žugalov, Bevke 37, rojen 1928, je povedal, da so spomladi 1953 pri kopanju novega Šivcovega grabna našli navpično zabite kole s premerom »20—25 centimetrov«, ogorke, kosti in črepinje. Sam je izkopal približno 20 cm dl. kamnit koničast »nož z nazobčanim rezilom na obe strani«, zglajen, sive barve. Našel je tudi »šalčko« temno rjave barve, s premerom ustja okoli 8 cm. Posodico je podaril šoli v Bevkah. Najdišče leži na ledini **Preserski Mah** (bronastodobno kolišče, cf. ANSl, 194). — D. V.

SEŽANA, JAMA MALANCA. Jamarsko društvo v Sežani načrtno raziskuje povezave jam na tem delu Krasa. Ob tem sta aprila 1975 dva člana raziskovala prehod v vhodnem podoru v jami Malanci ob cesti iz Sežane v Lipico (kat. št. DZSRJ 394). V manjšem žlebu med kapniki, ki danes že povezujejo podorni material s stropom jame, je ležala manjša bikonična amfora z dvema polnima ročajema, 8 cm. Sivo rjavo žgana mehka glina, površina zglajena, ostenja posode so nesorazmerno debela. Stojna ploskev posode je zelo majhna in ni povsem ravna, posoda ni simetrična (glej sl. 14).

Nad ležiščem posode leži ok. 2,5 m debela plast podornih skal in grušč, ki na desnem robu vhoda v jamo delajo nekakšno polico. Da bi razširili dostop v prehod podora na tej strani, so jamarji

Sl. 14 Malanca jama pri Sežani, najdena posoda

Fig. 14 The Malanca Cave, near Sežana, the vessel found

ob ogledu na kraju samem začeli odstranjevati kamenje čelno proti nasipu — pri tem so v zemeljskem zasipu skalami našli večje kose keramike. Ti kosi pripadajo 4 ali 5 posodam; dve sta zelo veliki, s širokimi ploščatimi ročaji, značilnimi za kaštelirsko keramiko. Poleg je bilo nekaj živalskih kosti in drobci oglja. Najdišče bo treba načrtno raziskati. — N. O.

KULTURA ŽARNIH GROBIŠČ

FORMIN. — Glej: Rimska doba!

HARDEK PRI ORMOŽU. — Glej: Novejše dobe.

IG, STUDENEC. Kmet Rado Štebalj, p. d. Pri Krogarju, Ig 42, je povedal, da je maja 1973 našel pri oranju parcele št. 555, k. o. Studenec — Ig na ledini **Gmajna** sulično ost iz bakrove zlitine (zapis 28. marca 1975). Sulica, ki pripada obdobju kulture žarnih grobišč, je ležala približno na sredini njive R. Štebalj je 21. sept. 1975 najdbo podaril NMLj. Njiva leži s. od vasi Studenec (Ig), na v. strani Ižanske ceste. Visoka prodnata terasa se onstran ceste naglo spušča, nato svet položno prehaja v barje. Na sredini njive je na površju fina barska črna prst. — D. V.

IŠKA LOKA. V novembru 1974 so bili na prodnati terasi na j. obrobju Ljubljanskega barja odkriti sledovi večje naselbine (odlomki lončenine, odbitki iz kremenca, kosi kamnitih brusov in železove žilindre), ki pripada vsaj obdobju kulture žarnih grobišč. Najdišče leži v. od vasi in obsega ledine **Lanišče**, **Gmajna** in **Trdine**. Parcelne številke (k. o. Iška Loka): 442—443, 46—64, 440—439, 436—430. — D. V.

LJUBLJANA, SAZU. SAZU je l. 1974 predstavila Neptunov vodnjak iz kota na primernejše mesto, na svoje dvorišče. Ob tej priložnosti so izkopali tudi jarek od kurilnice na novem delu dvorišča v stavbo ob Salendrovi ulici. Ob izkopih za temelje vodnjaka in jarka za centralno kurjavo so zadeli na deloma ohranjene

prazgodovinske in antične kulturne plasti. Na intervencijo RZSV Ljubljana je Mestni muzej maja in junija 1974 opravil zaščitno arheološko raziskovanje. Odkopali smo skupno 32 žganih grobov iz kulture žganih grobišč s keramičnimi in kovinskimi predmeti, značilnimi za Ha B časovni horizont. Poleg zgodovinskih predmetov smo našli več rimskega, tako keramičnega kot kovinskega kulturnega gradiva ter dva, po vsej verjetnosti rimska skeletna grobova brez pridakov, eden je bil obložen s tegulami. — I. P.

MATENA. V začetku novembra 1974 so bili v plasti, strojno izmetani iz potoka Bršnek in izravnani po parc. št. 1293 in 952/3, k. o. Iška Loka, ledina **Lanišče**, ugotovljeni naselbinski sledovi (odlomki lončenine, odbitki iz kremenca), značilni vsaj za obdobje kulture žarnih grobišč. Najdišče leži na nizki prodnati terasi pred barjem in je po gradivu zelo podobno Iški Loki, ledine Lanišče, Gmajna, Trdine. — D. V.

ORMOŽ. Parc. št. 101, 102/1, 3, 103/1, 2, 3, 4, 104/1 105, 109/1, 2, 3, 4 in 111/2. 3, 4, 5, vse k. o. Ormož, so bile namenjene za individualno gradnjo, zato smo jih v času od 4. 4.—13. 6. 1974 sistematično raziskali. Izkopali smo 873 kvadratov v velikosti 2×2 m ter 10 sond v velikosti: 6×2 m; $5,20 \times 2$ m; 5×2 m; 6×4 m; 8×2 m; $2,5 \times 3,5$ m; $2,30 \times 2,50$ m; 5×3 m; 6×2 m in 3×2 m. Sonde 3, 7 do 10 so bile negativne, v sondi 6 so bili posamezni fragmenti keramike, v sondi 4 pa sledovi dveh večjih jam, treh kolov in posamezni fragmenti keramike.

Na nekdanjem **Škoršičevem vrtu**, ki je zunaj nasipa prazgodovinske naselbine, smo odkrili: sedem kurišč, ognjišče, eneolitško jamo, večje in manjše površine hišnega lepa in 20 žganih grobov.

Kurišče 1 je okroglo (90×95 cm), v njem so našli samo nekaj fragmentov keramike; kurišče 2 je podolgovato ($2,80 \times 0,60$ —1 m), na vzhodnem delu je bilo poglobljeno in obloženo z oblicami; v kurišču 3 ($1,80 \times 2,20$ m) je bilo več fragmentov grobe keramike; kurišči 4, ($1,30 \times 0,50$ m) in 5 ($1,35 \times 0,50$ m) sta bili manjši in brez najdb; kurišče 6 smo zasledili v sondi 5, a ga zaradi tamkajšnje stavbe nismo mogli do konca raziskati; v kurišču 7 ($1,40 \times 0,85$ m) smo odkrili samo keltsko keramiko. Kurišči 1 in 2 sta bili v neposredni bližini grobov 1, 3, 8, 9, 15, 16 in 17.

Ognjišče je bilo ovalne oblike ($1,40 \times 1,20$ m), ki je bilo vkopano v ilovico in na dnu obloženo z oblicami ter keramiko.

Jamo iz eneolitškega obdobja smo zasledili v globini okoli 25 cm v kvadrantih 392, 393, 405—407, 415—417, 425—427 in 453. Na sredini je bila globoka 55 cm. Razen grobe keramike za vsakdanjo rabo smo odkrili tudi posamezne fragmente slikane keramike, osem zajemalk z votlim dulcem in tri kamnite sekire.

Hišni lep smo odkrili v bližini eneolitške jame v velikosti $3,20 \times 0,90$ m, med katerimi so bili predvsem fragmenti keltske keramike; v kvadrantu 347 v velikosti 20×20 cm; v sondi 1 v velikosti 60×70 cm in v sondi 2 v velikosti $1,80 \times 0,50$.

Vsi odkriti grobovi so bili žgani in tik pod humuzno plastjo. Zaradi intenzivnih zemeljskih del so bili nekateri uničeni, drugi pa zelo poškodovani. Grobovi so bili redki in so se raztezali na veliki površini. Grobne jame so bile vkopane v rumeno ilovico in niso bile obložene.

Grob 1. V veliki bikonični žari so bile sežgane kosti, bronasti nanožnici, bronasta fibula očalarka, več bronastih in železnih zapestnic, fragmenti železa, bikonična skodelica s presegajočim trakastim ročajem, skledi, skodela s profiliranim robom, terina in posamezni fragmenti grobe keramike.

Grob 2. V skledi so bile sežgane kosti, okrog nje pa železen obroč pravokotnega preseka.

Grob 3. Sežgane kosti so bile v terini, ob njej pa manjša skodelica.

Grob 4. V žari so bile sežgane kosti, skleda, bronaste nanožnice (dve celi in fragment), zapestnici, prstan in fragment železa. V grobni jami sta bili še dve skledi in fragment bronaste ploščice.

Grob 5. Sežgane kosti so bile v grobni jami in skledi, zraven nje pa so bile v grobni jami še terina s presegajočim trakastim ročajem, skledi in skodela s profiliranim robom.

Grob 6. V njem smo našli skodelo in žaro, v kateri so bile sežgane kosti in bikonični lonček.

Grob 7. V žganini na z. delu grobne jame je bilo bikonično vretence, na južni pa dve terini. V žari, ki je bila pokrita s skledo, so bile sežgane kosti, skodelica, več bronastih zapestnic, bronaste fibule očalarka, več bronastih obročkov za kite, majhne bronaste kroglice in nekaj fragmentov železa.

Grob 8 je bil uničen. Od pridatkov smo ugotovili samo fragmentne skodelice in več fragmentov grobe keramike.

Grob 9. V bikonični žari so bile sežgane kosti, bronasta sulica in sekira, dve skledi in skodela s profiliranim robom. Zunaj žare so bili še dve skledi, fragment bronca in črepi grobe keramike.

Grob 10. V njem smo našli skodelo s profiliranim robom, skodelico in terino, v kateri so bile sežgane kosti in 2 skledi.

Grob 11 je bil uničen. Našli smo samo posamezne fragmente manjše skodelice z ročajem.

Grob 12 je bil uničen. V žganini so bili samo posamezni črepi grobe keramike.

Grob 13 je bil uničen; od njega je ostal samo spodnji del velike žare.

Grob 14. V veliki žari, ki je bila pokrita z bikonično terino z dvema presegajočima trakastima ročajema, so bile sežgane kosti, bronasti nož, igla, dve bikonični skledi, skodelica z ročajem, bikonična terina s presegajočima trakastima ročajema, ornamentirane s cinastimi lističi in dve skodeli s profiliranim robom.

Grob 15. Na dnu grobne jame so bile sežgane kosti, na katere sta bili položeni bikonična terina in skleda.

Grob 16. Grobna jama, v kateri so bile sežgane kosti, žganina in skodela s profiliranim robom, je bila pokrita z oblicami.

Grob 17 je bil uničen; ugotovili nismo nobenih pridatkov.

Grob 18 je bil brez pridatkov.

Grob 19 je bil brez pridatkov.

Grob 20. V grobni jami so bile žganina, sežgane kosti in pet skled.

Gradivo je le delno prepraparirano.

Pred gradnjo solidarnostnega bloka na parceli 512 k. o. Ormož smo v času 17. 6. do 10. 8. 1974 sistematično raziskali 50 kvadrantov 4×4 m in tri v velikosti 2×4 m. Izkopavanje so oteževali močna podtalnica in opuščeni kanali, ki so bili zaradi močnega deževja polni vode. Zaradi poznejših gradenj je bil teren zelo uničen, tako da smo prazgodovinsko plast, ki je tu debela 20–30 cm, zasledili le v 16 kvadrantih, in sicer v 1., 2., 7., 8., 13., 14., 19., 20. in 25.–32. V teh kvadrantih smo ugotovili tudi sledove jam od kolov in večjih jam, pa tudi novejšje jame, ki so bile praviloma večje in globlje od prazgodovinskih. Jame kolov so imele pr. 22–40 cm. V drugih kvadrantih je bila plast enotna, tj. ilovica, ki je bila močno mešana s humusom, malto, opeko,

kamni, fragmenti srednjeveške in posameznimi kosi prazgodovinske keramike. Po pričevanju domačinov je bila na tem prostoru kožarna.

Prevladujejo fragmenti grobe keramike, nekaj vretenc, piramidalnih uteži, živalske kosti, izmed katerih so nekatere obdelane, hišni lep, žrmlje, kamnita sekira in oblice s sledovi uporabe. Med keramiko, ki pripada obdobju kulture žarnih grobišč, je bilo tudi nekaj fragmentov latenske keramike. Odkrili nismo nobenega groba niti kurišča. Gradivo ni prepraparirano.

V času od 12. 9. do 12. 12. 1975 in 21. 6. do 9. 7. 1976, smo na parc. št. 997 in 998, k. o. Ormož, sistematično izkopali 45 kvadrantov 4×4 m, do gl. 110–130 cm. Kulturno plast smo zasledili v gl. ok. 80 centimetrov in je bila db. 30–50 cm.

Odkrili smo cesto, ki je tekla v smeri V–Z in je bila š. 4–5 m. Tik ob njenem j. robu pa smo odkrili večjo prazgodovinsko 145 cm gl. jamo, skoraj pravokotno, pr. 115 cm, ki se širi pod cesto. V gl. 95 centimetrov se je zožila na 40×45 cm in je bila obložena z oblicami. Na dnu jame je bila rumena ilovica.

Razen tega smo v celoti izkopali hišo, orientirano S–J, dl. 12 m in š. 4 m. Od druge hiše, ki je bila postavljena v smeri JV–SZ, smo odkrili le 9 kolov. Široka je bila pribl. 4,5 m in odkrita v dl. 10 m. Nadaljuje se na zahod zunaj izkopa. Ta hiša je imela dva prostora. Od tretje hiše, ki je bila verjetno zopet orientirana v smeri S–J, smo odkrili samo tri kole. Širi se na sever in zahod zunaj izkopa. Tla v hišah so bila ilovnata. Koli za hiše so imeli pr. 14–30 cm.

Zunaj hiš so bile posamezne večje in manjše jame s prazgodovinsko keramiko in tri kurišča.

Kurišče 1 je skoraj pravokotno, 170×125 cm. Po vsej površini je bila plast oblic.

Kurišče 2 je nepravilne podolgovate oblike, 165×80 cm. Na j. delu je bilo obloženo z oblicami; na tej strani je bila večja okrogla jama s pr. 1 m in s prazgodovinsko keramiko.

V hišah, zunaj njih in na cesti smo odkrili veliko keramike predvsem za vsakdanjo rabo z ornamentom ali brez, hišni lep s sledovi odtisov brun in vejevja, piramidalne uteži, vretenca, dele glin. kozic, keramično ropotuljico in zoomorfno figurico. Med KŽG keramiko je bilo tudi nekaj latenske keramike.

Naselbina je bila na j. strani odsekana zaradi gradnje železnice in poškodovana že v srednjem veku, saj smo na jz. strani izkopa odkrili okrogel srednjeveški stolp, zidan iz opek z zunanjim premerom 6,10 m. Od njega je proti jugu tekla do 3 metre široka plast srednjeveškega sipa. Prav tako smo odkrili velik zbiralnik za vodo, z zunanjim pr. $6,80 \times 5$ m, ki se je do gl. 1,25 m zožil na $2,80 \times 2,10$ metra. V tej globini smo našli sledove osmih kolov s pr. ok. 30 cm. Zbiralnik je bil gl. 3 m in je imel na dnu, kjer je bila samo KŽG keramika, pr. $1 \times 0,70$ centimetra.

Po vsej površini, pa tudi v cesto, je bilo vkopanih več srednjeveških jam nepravilnih oblik, v katerih je bila zraven srednjeveške keramike tudi prazgodovinska. Građivo še ni preparirano.

V času od 3. 3. do 18. 6. 1976 smo na parc. št. 496/1, 3 in 497, vse k. o. Ormož, raziskali 760 m². Površino smo razdelili na 51 kvadrantov: 42 v velikosti 4×4 m, 5 v velikosti 2×4 m in 4 v velikosti 3×4 m. Teren smo skopali od globine 35 cm na SZ in 128 cm na SV strani izkopa, od gl. 153 cm na JZ in 187 cm na jv. strani izkopa, kajti teren močno pada od Z—V in manj od S—J. Na vzhodnem delu izkopanega prostora smo odkrili 4 do 6 m š. prazgodovinsko cesto v smeri S—J. Na cesti je bila 15—20 cm db. plast zdrobljenih oblic, mešanih z mastno črno zemljo in zeleno ilovico, ter fragmenti prazgodovinske keramike in posamezni kosi hišnega lepa. Tudi pod to cesto smo našli 90—95 cm gl. pravokotno jamo (160×155 cm) s prazgodovinsko keramiko. Tu je bila tudi pravokotna stavba, SZ—JV, v dl. 7 m in š. ok. 5 m. Koli imajo pr. 14—30 cm. Zunaj stavb smo odkrili 4 kurišča, 2 ognjišči in 2 zbiralnika za vodo ter večje in manjše jame s keramiko.

Kurišče 1 je nepravilne podolgovate oblike s pr. 107×84 cm in ni bilo z ničimer obloženo.

Kurišče 2 je bilo v neposredni bližini prvega ter se širi na Z zunaj izkopa. Odkrito je v dolžini 205 cm in širini okrog 80 cm. Na dnu so bile posamezne oblice in nekaj kosov keramike.

Kurišče 3 je podolgovato. 222×105 centimetrov. Na dnu so bile posamezne oblice in fragmenti keramike.

Kurišče 4 je le delno odkrito in se širi na jug zunaj izkopa. Odkritih je 117×46 cm in je skoraj pravokotno.

Ognjišče 1 sega na s. strani še zunaj izkopa in je podolgovato (dl. 253 cm, š. 90—93 cm). Na j. strani se sklene v krog s pr. ok. 93 cm. Vkopano je bilo v rumeno ilovico in na dnu polkrožnega dela obloženo z oblicami.

Ognjišče 2 je podolgovato (dl. 5,4 m, š. 30—100 cm) in je v neposredni bližini ognjišča 1. Na s. strani se konča v krog s pr. 138×130 cm. Vkopano je bilo v rumeno ilovico in na dnu obloženo s posameznimi oblicami.

Zbiralnik za vodo št. 1 je gl. 2,50 m (merjeno od skopane površine). Na vrhu je bil pravokotne oblike s pr. 215×230 centimetrov. V gl. 125 cm se je zožil v kvadrat s pr. 115×130 cm. Na vseh vogalih so bile vidne jame od kolov s pr. okoli 45 cm. Na dnu se polkrožno konča in ima pr. pribl. 80 cm.

Zbiralnik za vodo št. 2 je globlji. Na vrhu ima pr. 3,20 m in je skoraj pravokoten ter se proti dnu trikrat zoži, in sicer v gl. 135 cm na 1,90 m. V tej gl. so bile v vogalih jame kolov s pr. 35—40 centimetrov. V gl. 1,80 m se zopet zoži na 145 cm, v gl. 2,50 m pa na 65×70 cm. Gl. je 3,60 m (merjeno od skopane površine).

Po vsej površini izkopa smo odkrili keramiko predvsem za vsakdanjo rabo, dele glin. kozic, piramidalne uteži, vretenca, kose hišnega lepa, dve bronasti igli, kamniti sekiri, zoomorfne plastične upodobitve, ki so bile pritrjene na posodah, in večjo površino hišnega lepa 140×40 do 70 cm.

Našli smo tudi precej latenske keramike; v kvadrantih 24 in 44 smo odkrili večjo, 60 cm gl. jamo 166×100 cm s keltsko keramiko, zdrobljenimi in celimi oblicami in kosi hišnega lepa z odtisi.

Skoraj ves jv. del terena je bil poškodovan od poznejših vkopov. Vkope — predvsem večje jame — smo zasledili na vsej površini. V nekaterih jamah smo našli precej železne žilindre, nekatere pa so bile obložene z lesom. Med njimi smo odkrili veliko pravokotno jamo za strojenje kož s 30 cm db. plastjo hrastovega lubja. Odkrili smo tudi dve srednjeveški kurišči: eno skoraj okroglo 70×70 cm in drugo s pr. 110×100 cm.

Građivo še ni preparirano. — M. T. J.

PTUJ. — Glej: Rimska doba!

RABELČJA VAS PRI PTUJU. — Glej Rimska doba!

STAREJŠA ŽELEZNA DOBA

BAŠELJ PRI PREDDVORU. Na d. bregu potoka Belice je Janko Brun, Bašelj št. 8, ob gradnji nove hiše izkopal v prodnatem nanosu v gl. 1 m dobro ohranjeno železno tulasto sekiro, dl. 14 cm, š. rezila 5,4 cm, ki tipološko sodi v starejšo železno dobo (sl. 15). Verjetno je bila sem naplavljena z višje ležečega Gradišča nad Bašljem. — A. V.

BLED—PRISTAVA. — Glej: Zgodnji srednji vek!

GODEŠKE DOBRAVE NA SORŠKEM POLJU. V gozdu, kjer je znano večje število ilirskih gomil (prim. J. Erzen, Arheološki objekti na Sorškem polju, Loški razgledi, 10, 74-83; VS X, 191), so z gradbenim strojem nekaj gomil poškodovali ali uničili. V ilovnatem nanosu ob gomilah so bili manjši črepi ilirske keramike in oglje (sl. 16). — A. V.

GOJAČE, Boršt. — Glej: Zgodnji srednji vek!

GROSUPLJE. V poročilu v VS 17-19/1, 128, je gradivo po pomoti urednika uvrščeno med rimskodobne najdbe. Žara sodi v starejšo železno dobo. — I. M. C.

LEVAKOVA JAMA PRI ŠUTNI. — Glej: Neolitik in eneolitik!

LIBNA. Posavski muzej je julija 1975 izkopal večjo sondo, da bi dopolnili gradivo iz grobov. Utrdba na Libni je v osnovi sestavljena iz osrednjega nasipa (v zgodnjih fazah je zemljen nasip, pozneje obzidje iz suhega zidu) ter manjšega dodatka, narejenega iz velikega zemljene nasipa. Izkopana sonda, dl. 15 m, š. 3 metre, gl. 3 m, je pokazala šest naselbinskih oziroma utrdbenih faz. Faza I: najstarejši zemljeni nasip, datiran v Ha C stopnjo. Faza II: prav tako iz Ha C obdobja; v najstarejši izvedbi je bil samo zemljeni nasip, pozneje so v nasip na zunanji strani vkopali leseno palisado (faza II a), na notranji pa nasip utrdili z velikimi zloženimi kamni (faza II b). Faza III: sloj, ki je prekrival ruševine Ha C utrdbe in je bil po vsej verjetnosti izravnalna podlaga pri gradnji nove utrdbe. Zid, zgrajen v suhi tehniki, predstavlja fazo IV, čeprav sta bili sprednja in zadnja fronta na tem mestu pomaknjeni po pobočju navzdol in je ohranjeni zid vi-

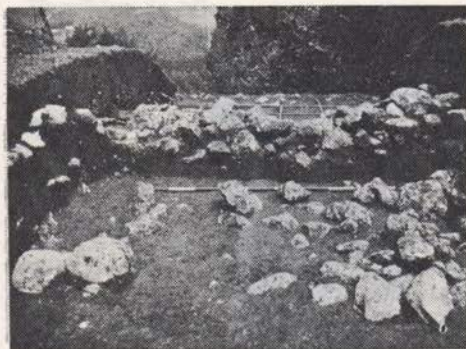
Sl. 15 Bašelj, ob strugi Belice najdena halštatska železna tulasta sekira

Fig. 15 Bašelj, A Hallstatt iron quire-like axe, found along the riverside of the Belica

Sl. 16 Godeške dobrave na Sorškem polju, ilirske gomile

Fig. 16 Godeške dobrave in the Sora Field; Illyrian barrows

Sl. 17 Libna, ostanka dveh halštatskih obzidij

Fig. 17 Libja, remains of the two Hallstatt walls

den le v dveh vrstah kamna (sl. 17). Faza IV pripada Ha D obdobju in je datirana s fragmenti fibul ter različno keramiko. Faza V: srednje in kasnolatenski sloj z značilno keltsko keramiko. Latenski sloj je bil ohranjen le v notranjosti, medtem ko naselbina na tem mestu v latenu ni bila utrjena. Kulturni sloj arheoloških izkopavanj se konča s fazo VI., ki jo novec Galliena datira v sredo 3. stol. n. št. — M. G.

MALE BRUSNICE. Spomladi 1976 sem začel z arheološko topografijo na Dolenjskem, in sicer na območju j. od Krke in z. od črte Zerjavina—Tolsti vrh—Pendirjevka—Trdinov vrh. Največ dela je bilo posvečenega gomilnemu grobišču nad Malimi Brusnicami, izmeri in izdelavi skice po katastrski mapni kopiji.

Gomile je ob koncu 19. in v začetku 20. stol. raziskoval J. Pečnik, ki je najdbe pošiljal v takratni dvorni muzej na Dunaj, 1974. leta pa so bile objavljene v domači arheološki literaturi (glej Biba Teržan, Halštatske gomile iz Brusnic na Dolenjskem, *Varia Archaeologica* 1, Brežice 1974, 31 ss.).

Gomile so raztresene na z gozdom poraslem grebenu na desnem bregu Brusničke, ki v spodnjem toku dobi ime Rateški potok. Na SZ sta prvi dve gomili pri Ratežu (Gorenjec) na njivah in sta zato dosti slabše ohranjeni. Center grobišča je nad Malimi Brusnicami, na JV pa sega grobišče z zadnjo gomilo nad Velike Brusnice. Temu strnjenemu grobišču je treba pristeti še gomilo na ledini Hriba na l. bregu Brusničke. Ljudje vedo povedati, da je bila tudi ta gomila prekopa-

na istočasno s prej omenjenimi. Skupaj je ohranjenih in še danes vidnih 24 gomil, od tega je 22 načetih. V premeru merijo 5—19 m, vi. pa so od 0,30 do 2,70 m. Gomile so v načrtu oštevilčene po vrsti od SZ proti JV. Številke se seveda ne ujemajo s Pečnikovimi oznakami, ki jih objavlja B. Teržan.

Gomila 1: parc. št. 3641/2, k. o. Brusnice. Gomila leži na njivi in je močno razorana in znižana. Pr. 13 m, vi. 0,5 m.

Gomila 2: parc. št. 3641/3, k. o. Brusnice. Gomila je okrogla, zaradi oranja močno sploščena in komaj zaznavna. Pr. 9 m, vi. 0,3 m.

Gomila 3: parc. št. 3641/4, k. o. Brusnice. Gomila leži v gozdu, na njej pa so sledovi velikih vkopov na SV, JV in J. Pr. 17,10 m, vi. 1,97 m.

Gomila 4: parc. št. 3641/5, k. o. Brusnice. Na SZ in JV so sledovi velikih vkopov. Pr. 16,10 m, vi. 1,13 m.

Gomila 5: parc. št. 3036, k. o. Brusnice. Na temenu gomile je videti pravokotno sondo $4 \times 1,40$ m v smeri SZ—JV. Pr. 11 m, vi. 2,00 m.

Gomila 6: parc. št. 3035, k. o. Brusnice. Gomila je nekoliko oddaljena od ostalih. Na njej so sledovi vkopa na SV. Pr. 8 m, vi. 0,50 m.

Gomila 7: parc. št. 3035, k. o. Brusnice. Gomila je zelo slabo ohranjena, sploščena. Pr. 5 m, vi. 0,30 m.

Gomila 8: parc. št. 3662, k. o. Brusnice. Je majhna, vendar popolnoma cela. Pr. 6 m, vi. 0,75 m.

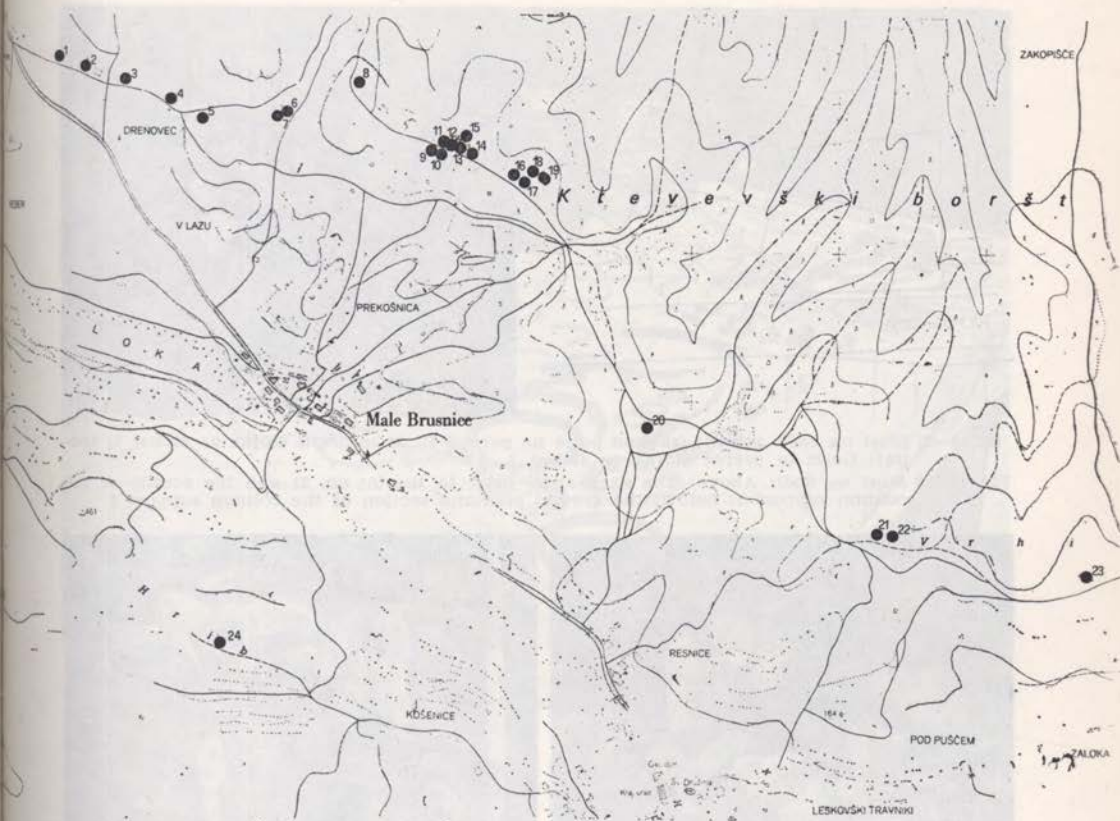
Gomila 9: parc. št. 2826/3, k. o. Brusnice. V centru gomile je zelo velik vkop, globok 1,40 m; sledovi manjših so še na j. in jz. strani. Pr. 15 m, vi. 1,85 m.

Gomila 10: parc. št. 2826/2, k. o. Brusnice. Gomila ima v sredini 1,20 m globok vkop ter sled pravokotne sonde na jz. strani. Pr. 9 m, vi. 1,60 m.

Gomila 11: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Na sredini gomile je večji vkop v smeri S—J. Pr. 10,60 m, vi. 2,35 m.

Gomila 12: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Na obodu se stika z gomilo 11. Na temenu gomile je velik vkop ovalne oblike ($2,5 \times 4$ m). Na sz. robu gomile je postavljena trigonometrijska točka. Pr. 12 m, vi. 2,70 metra.

Gomila 13: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Na temenu so sledovi več velikih vkopov, na V pa je vidna sonda $1,5 \times 5$ m. Pr. 10 m, vi. 1,80 m.

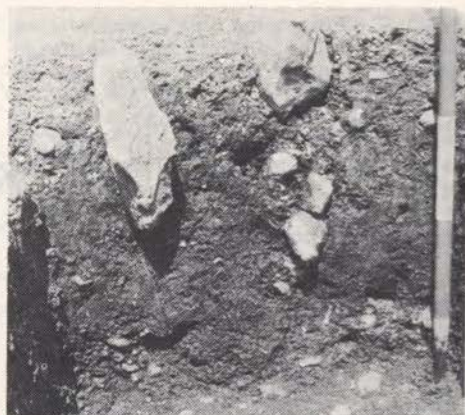
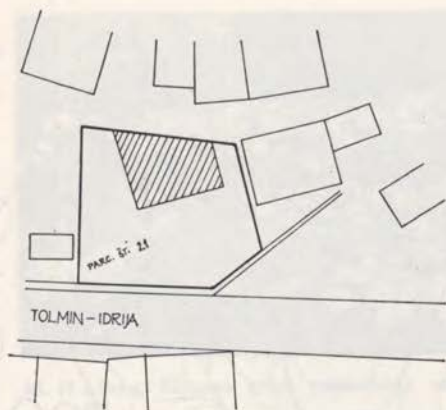

Sl. 18 Gomile v okolici Malih Brusnic

Fig. 18 Barrows in the vicinity of Male Brusnice

- Gomila 14: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Sledovi vkopov so na temenu gomile. Na SZ je gomilo poškodovala pot. Pr. 10,40 m, vi. 0,75 m.
- Gomila 15: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Center gomile je močno prekopan, gl. vkopa 0,60 m. Pr. 13 m, vi. 0,55 m.
- Gomila 16: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Gomila je podolgovata, na njej pa ni sledov vkopov. Pr. 8 m, vi. 0,40 m.
- Gomila 17: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Gomila je na temenu na široko, a plitvo prekopana. Pr. 15 m, vi. 1,20 m.
- Gomila 18: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Na temenu je gomila močno prekopana. Pr. 10 m, vi. 0,60 m.

- Gomila 19: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice. Gomila je prekopana na temenu. Pr. 8 m, vi. 0,70 m.
- Gomila 20: parc. št. 797, k. o. Brusnice. Na njej so sledovi več vkopov na JZ, SV in V. Pr. 18,50 m, vi. 1,86 m.
- Gomila 21: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Gomila leži v nasadu gladkega bora, gozdni oddelek 61 b. V sredini so sledovi velikega vkopa. Pr. 13 m, vi. 0,60 m.
- Gomila 22: parc. št. 2824/1, k. o. Brusnice — Klevevški boršt. Gomila leži v nasadu gladkega bora, gozdni oddelek 61 b. Na temenu je bila močno prekopana. Pr. 11 m, vi. 0,70 m.
- Gomila 23: parc. št. 2512, k. o. Brusnice. Dva zelo velika vkopa sta bila na temenu gomile, manjši pa na sv. strani. Pr. 19 m, vi. 1,60 m.

Sl. 19—22 Most na Soči: zgoraj: izkopno polje na parceli št. 21 in profil stojke za steber 1; spodaj: tloris in prerez stojke za steber 2

Fig. 19—22 Most na Soči: Above: The excavation field, in the lot no. 21 and the profile of the column support 1; below: the ground plan and section of the column support 2

Gomila 24: parc. št. 2901, k. o. Brusnice. Gomila leži na ledini Hribi na grebenu na z. strani Brusničice. Na temenu gomile sta bila dva velika vkopa. Pr. 11 metrov, vi. ok. 2 m. — D. B.

MOST NA SOČI. Pozimi 1975 je bila oddana v gradnjo parc. št. 21, k. o. Sv. Lucija novemu lastniku Vilku Filiju, Most na Soči 19. Parcela sodi med redke večje površine znotraj današnjega naselja, na kateri so bila možna obširnejša izkopavanja. V ta namen izkopane manjše sonde so pokazale, da so tudi tu kulturne plasti prazgodovinske naselbine. V času od 11. 4. do 9. 5. 1975 smo raziskali

površino 12×6 m, in sicer na mestu, kjer so bile naselbinske ostaline najbolj strnjeno ohranjene (sl. 19), po sistemu planumov z dvema profiloma. Ker je bila sonda v pobočju z debelim recentnim nasutjem, smo mlajše sloje zemlje odstranili strojno.

Izkopavanja so odkrila močno naselbinsko plast, v kateri so prevladovala ruševinske sestavine: razsuto kamenje, kosi glinastega hišnega ometa in oglje, precej pa je bilo v njej tudi lončenine. Plast je bila enotna, nedeljiva, tako da je gotovo, da je bila ostalina ene naselivitvene stopnje in najbrž tudi enega objekta. Od konstrukcijskih sestavin sta bili odkriti

Sl. 23 Novo mesto, ukradeni in v Ravenni odkriti arheološki predmeti na tamkajšnji kvesturi
Fig. 23 Novo mesto, the stolen, and at Ravenna discovered archaeological objects, at the Questura of that town

dve stojki za stebre. V tlorisu sta bili okrogli; zagodno kamenje je oklepalo kvadraten prostor, $0,21 \times 0,21$ m in $0,23 \times 0,23$ m. gl. 0,66 m in 0,77 m (sl. 20 do 22). Stojki sta v doslej znani konstrukciji hiš v prazgodovinski naselbini na Mostu na Soči povsem nova prvina; doslej so imele vse odkopane hiše (Mirišče, Muni-hov vrt) kamnit temelj za vodoravno zložena bruna; stojke, v katerih so stali stebri kvadratnega preseka, pa so sestavina gradnje s pokončnimi sohami na vogalih. Nismo pa odkrili elementov, po katerih bi lahko določili način gradnje sten med vogalnimi sohami, samo glinast hišni omet spričuje, da, so bile premazane.

Poleg novih konstrukcijskih prvin novi objekt ločuje, predvsem časovno, od ostalih tudi izredna količina izkopane lončenine (kovinskih najdb ni bilo). Tudi keramika je v doslej znanem gradivu prazgodovinske vasi na Mostu na Soči tipološka in tehnološka novost, čeprav v inventarju prazgodovinskih naselbin v Posočju ni neznana. Zanje so značilne predvsem zelo groba izdelava, slabo prečiščena glina ter skromen okras, ki je omejen pretežno na plastična rebra in

bradavice. Po prvih ocenah sodi v začetna obdobja prazgodovinske naselbine na Mostu na Soči, v 7. in 8. stol. (Ha C1).

Prav ta starost je osnovna vrednost novoodkrita objekta in njemu pripadajočih kulturnih ter konstrukcijskih sestavin. Z njim se območje prazgodovinske naselbine tudi vse bolj razširja proti zahodu, proti sotočju Soče in Idrijce; v tej smeri se starajo tudi najdbe. — D. S.

NOVO MESTO. V noči od 20. na 21. julij 1975 je bilo vlomljeno v razstveni prostor Dolenjskega muzeja, pri čemer je bilo ukradenih nad 90 najdragocenejših prazgodovinskih izkopanin iz Novega mesta. Storilci so ukradli samo predmete, izdelane iz bronu ter vse okrasne predmete iz jantarja in steklene paste, medtem ko se keramičnih posod niso dotaknili. Nadragocenejše med ukradenimi predmeti so bile: 3 s figurami okrašene situle, 1 gladka situla, 1 narebrena cista in bronasta čelada negovskega tipa. Vlom je bil ugotovljen dne 21. julija ob 7. uri zjutraj; o njem smo takoj obvestili upravo javne varnosti v Novem mestu in ji izročili vso fotodokumentacijo ukradenih

predmetov. Nadaljnja preiskava je stekla v dveh smereh: po miličniški plati (vključen je bil tudi Interpol) in po strokovno-kolegialni. Muzej je o ropu obvestil vse pomembnejše arheološke muzeje in strokovne kolege-prazgodovinarje v Evropi in Združenih državah Amerike ter jih prosil za pomoč pri odkrivanju ukradenih predmetov.

Po treh mesecih, konec oktobra 1975, je bil vlom pojasnjen, storilca so prijeli in zasegli ukradene predmete, vendar ne v celoti. Ko to poročamo, še vedno ni odkritih osemnajst predmetov. Med manjkajočimi predmeti so najlepše ogrlice iz jantarnih in barvastih steklenih biserov. Predmeti so bili odkriti v Ravenni, kjer smo jih 15. 1. 1976 na kvesturi prevzeli in jih naslednji dan prepeljali ter vrnili Dolenjskemu muzeju v Novo mesto. Dne 7. in 8. februarja 1976 smo v veliki dvorani Dolenjske galerije pripravili dnevno informativno razstavo z naslovom Prazgodovinske umetnine iz Novega mesta, na kateri smo predstavili vrnjene arheološke predmete ter vso dokumentacijo v zvezi z vlomom, preiskavo in restitucijo.

Preiskava o vlomu v Dolenjski muzej je pokazala, da so bili v tem primeru pobudniki in storilci iz Italije in da so storilci dobri poznavalci gradiva ter krajevnih razmer v Novem mestu.

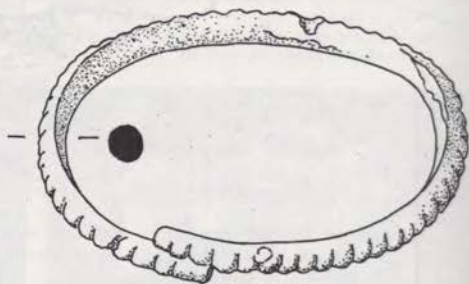
Da je bil vlom tako hitro in uspešno pojasnjen, se moramo zahvaliti več zelo koristnim podatkom, ki so se med preiskavo uspešno dopolnjevali. Pomembno vlogo pri tem so imeli dobra muzejska dokumentacija predmetov, budnost nekaterih občanov Novega mesta, zavzetost uslužbencev novomeške in koprške uprave javne varnosti, dobro sodelovanje jugoslovanske in italijanske policije ter ne nazadnje solidarnost evropskih strokovnih kolegov in muzejskih ter spomeniškovarstvenih ustanov.

Vlom v Dolenjski muzej naj bo skrajno resno opozorilo, da moramo varnosti naše kulturne dediščine, ki jo hranijo naši muzeji, posvetiti vso skrb. — T. K.

V julijskih in avgustovskih nalivih 1975 se je na sv. strani prazgodovinskega gradbišča na z. pobočju Kettejevega drevoreda na Marofu, parc. št. 370, k. o. Novo mesto, utrgal z obrambnega nasipa 3,30 m š. in 6 m d. plaz, ki je razkril plast tik pod površino. Pokazalo se je zelo veliko črepinj različnih keramičnih posod. Nekaj med njimi je fragmentov ustij, na

enem delu plazu pa je bilo najdenih več črepinj grobega sivo črnega lonca. Iz dobro prečiščene gline sta bila izdelana plitva halštatska skodela z uvahanim ustjem in velik siv lonec, od katerih sta bila najdena le dela ustja. Na dveh fragmentih je izdelano okrasno plastično rebro s prstnimi odtisi. V obeh primerih gre za del ustja posode, zato je bilo plastično rebro tik pod njim. Izdelava teh posod je bila zelo groba, glina pa slabo prečiščena. Pri poznejšem ogledu plazu je bil najden še del glinastega podstavka — svitka.

Fragmenti opisane keramike sodijo po svoji zasnovi in obliki v starejšo fazo halštatskega obdobja. Najdbe so v Dolenjskem muzeju (gl. str. 187). — D. B.

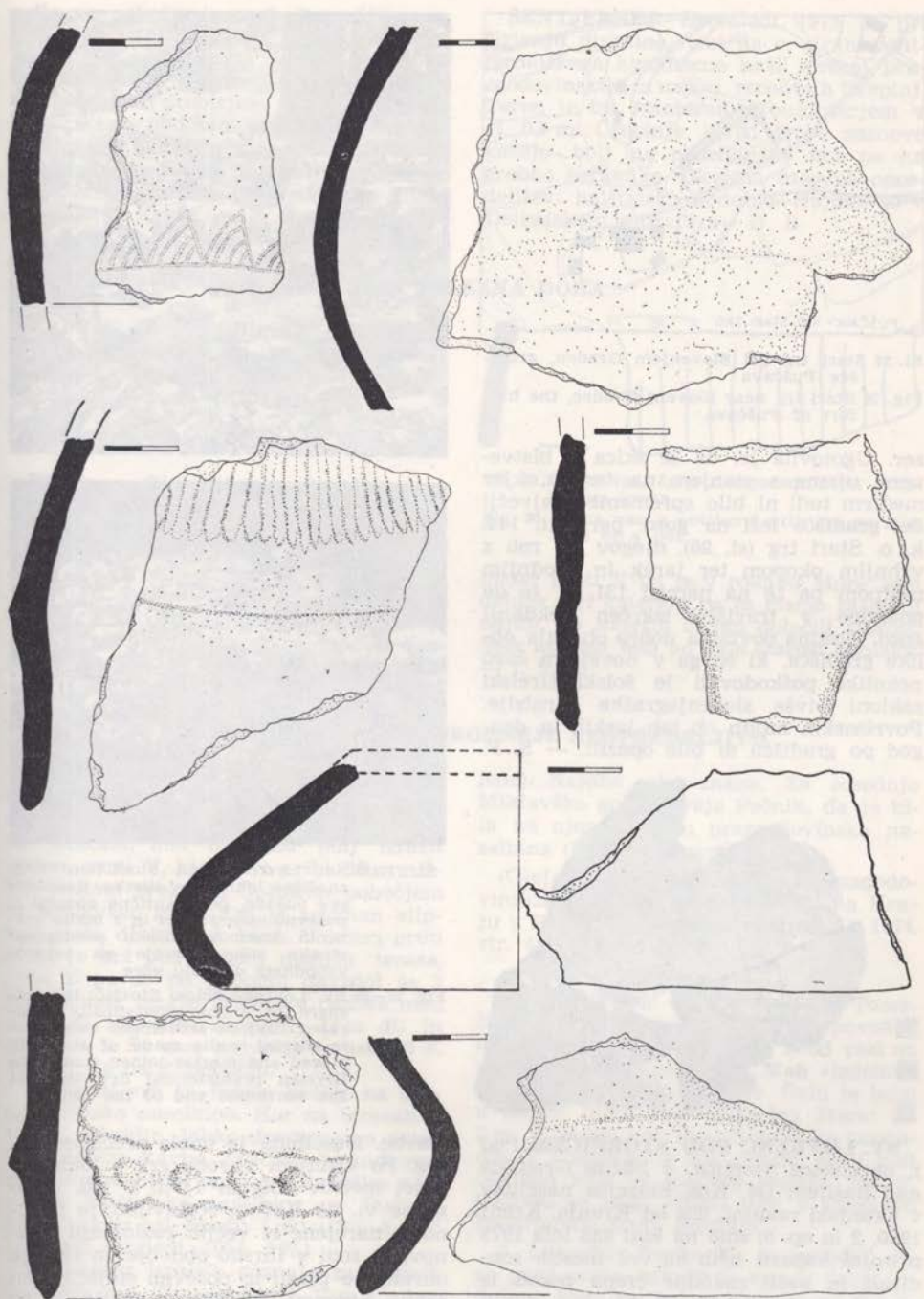
Sl. 24 Novo mesto, halštatska bronasta nanažnica

Fig. 24 Novo mesto, the Hallstatt bronze anklet

NOVO MESTO (?). Dne 25. 3. 1974 je bila na travnati zelenici ob ulici Majde Silc, med hišami št. 5 in 7, najdena v celoti ohranjena bronasta nanažnica. Predmet je bil tja prinesen oziroma pripeljan (z navozom zasipnega materiala?) ali tam izgubljen, zanesljivo pa ni bil tam izkopan. Kot najdišče nanažnice lahko z veliko verjetnostjo domnevamo mestno območje Novega mesta. Nanažnica je masivna, prečno narebrena, s presegajočima koncema, ki se tanjšata; pr. 11 cm, db. 9 mm. Nanažnica sodi v halštatsko obdobje, najbrž je del grobnega inventarja. Predmet je v zasebni lasti v Novem mestu. — T. K.

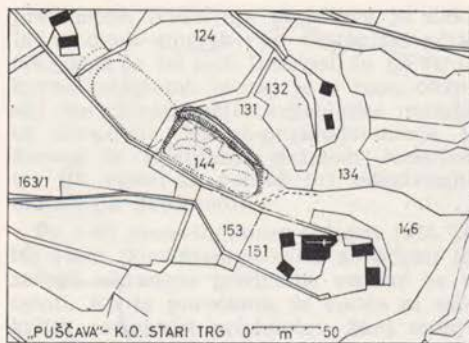
RIFNIK. — Glej: Rimska doba!

STARI TRG PRI SLOVENJEM GRADCU. Topografska ekipa Inštituta za arheologijo SAZU je aprila 1974 preverila lego gradišča Puščava, da bi vrisala v katastrski načrt njegov tloris, ki ga je za MPK 2/4, 1924, 368, sl. 4, izdelal P. Schlos-

Sl. 25 Novo mesto, Marof, črepi iz starejše faze halštatskega obdobja

Fig. 25 Novo mesto, Marof, potsherds from the older stage of the Hallstatt period

Sl. 26 Stari trg pri Slovenjem Gradcu, gradišče Puščava

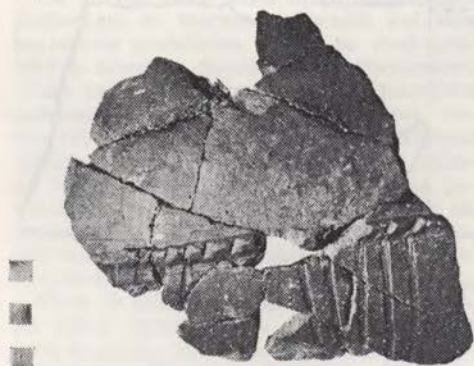
Fig. 26 Stari trg near Slovenj Gradec, the hill-fort of Puščava

ser. Ugotovila je, da se skica v bistvenem ujema s stanjem na terenu, kjer medtem tudi ni bilo sprememb. Največji del gradišča leži na gozd. parc. št. 144, k. o. Stari trg (sl. 26), njegov sv. rob z vrhnjim okopom ter jarek in spodnjim nasipom pa že na parceli 131, ki je do polovice v travišče izkrčen nekdanji gozd. Gozdna površina dobro ohranja oblike gradišča, ki so ga v novejšem času nekoliko poškodovali le šolski strelski zakloni bivše slovenjegraške garnizije. Površinskih najdb ob teh jarkih in drugod po gradišču ni bilo opaziti. — S. P.

Sl. 27—29 Sv. Lovrenc pod Storžičem: črep značilno okrašene ilirske naselbinske posode, poznoantično obzidje iz poševno nameščenih in z malto zvezanih kamnov, ilirsko predzgodovinsko suho obzidje na severovzhodnem obrobju gore

Fig. 27—29 Sv. Lovrenc below Storžič: the potsherd of a characteristically decorated Illyrian settlement vessel, late-ancient walls made of slopingly placed and mortar-joined stones, the Illyrian prehistoric dry walls at the northeast end of the hill

SV. LOVRENC POD STORŽIČEM. Pod j. obronkom Storžiča, v bližini Gradišča nad Bašljem (M. Kos, Starejša naselitev v Kranjski ravnini, 900 let Kranja, Kranj 1960, 2 in op. 9) smo na koti 888 leta 1973 prisojni kopasti hrib na več mestih sondirali in našli značilne črepe posod iz starejše železne dobe (sl. 27). Na vidnih terasah, ki se v različnih višinah vrste po obrobju j. pobočja so domnevno stave

stavbe. Naselbina je imela precejšen obseg. Po vrhnjem s. robu gre v loku več deset metrov dolg in 1,0 m š. zid. ohranjene vi. do 0,60 m, sestavljen je iz osnove, narejene iz večjih razloženih kamnov, ki sodi v ilirsko obdobje, in zgornje onranjene plasti iz poševno stoječih ploščatih kamnov, zvezanih z malto, ki po zidarski tehniki sodijo v poznoantično obdobje (sl. 28).

Na sv. pobočju je na 2—3 m nižji terasi zid šir. 2,0 m drugačne sestave; zunanja m notranja stran sta samo obloženi z večjimi kamni, notranjost pa je izpolnjena z manjšim drobirjem (sl. 29). Suihi zid iz ilirskega obdobja oblikuje polkrožen prostor ob s. vhodu v naselbino in se po jv. pobočju prilagaja še vidni poti.

Topografske arheološke sonde je financirala TKS Kranj. — A. V.

MLAJŠA ŽELEZNA DOBA

BRSTJE. — Glej: Rimska doba!

LIBNA. — Glej: Starejša železna doba!

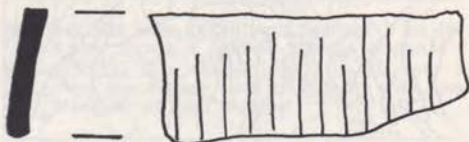
ORMOŽ. — Glej: Bronasta doba!

PTUJ. — Glej: Rimska doba!

ROJE PRI MORAVČAH PRI GABROVKI. — Glej: Zgodnji srednji vek!

VUČJA VAS. Na obhodu terena smo na umetnem nasipu ob Muri našli kose stene grafitnega lonca, okrašenega z vrezji vzporednih navpičnic. — Pribl. kilo-

ŠENTJERNEJ. Spomladi 1975 so pri širjenju dirkalne steze na v. strani šentjernejškega hipodroma našli precej prazgodovinskih in nekaj recentnih črepinj. Teren je bil splaniran z buldožerjem v vi. 0,5 m. Črepinje, ki so grobe zasnovne kažejo bolj na naselbinsko kot pa na grobno keramiko. Okvirna časovna opredelitev: halštatsko obdobje. Najdbe so v Dolenjskem muzeju. — D. B.

Sl. 30 Vučja vas, črep z vzporednicami okrašenega lonca

Fig. 30 Vučja vas, a potsherd with the parallel lines of a pot

meter proti V pa je v rokavu Mure čoln deblak, pri katerem pa še nismo zasledili najdb, po katerih bi mu določili starost. Šele analiza lesa bo dala starost deblaka. — I. Š. H.

PRAZGODOVINA — PODROBNEJE NEOPREDELJIVO

BABNIK NAD SELCI. Tik nad Selščico, j. od Selc v Selški dolini, je strma, markantna vzpetina Babnik. Hrib, skoraj stožčast, ima nekoliko bolj izrazit greben proti V, kjer je s pribl. 20 m nižjim sedlom zvezan z Goliškim pobočjem in Miklavškovo goro. Vrh je zravnane elipsast plato, dl. 22 in š. 14 m. V smeri proti sedlu je brž pod vrhom manjša terasa, proti Z pa so po pobočju navzdol še 3 podolgovate terase. Višinske razlike med njimi so 1,5—3 m, so pa 7—14 m dl. in 12—14 m š. Še ena, največja terasa, 30 × 20 m, je na z. pobočju.

Zravnani vrh in terase kažejo na prazgodovinsko naselbino. Ker na terasah ni večjih vzboklin, lahko domnevamo predvsem lesene stavbe. Značilna je tudi orografska podobnost teras na Babniku s terasami halštatske naselbine na Puštalu nad Trnjem pri Škofji Loki. (VS 5, 175 in Loški razgledi 1954, 107.)

Po ustnem izročilu poznajo za Babnik še drugo ime, Človekov grič. Tam sta pokopana »dva človeka« in straži (Marija Mohorič, Golica 4, in sosedja Polona Je-

lenc). Najdbe niso znane. Za sosednjo Miklavškovo goro navaja Pečnik, da je bila na njenem vrhu prazgodovinska naselbina (Pečnik, Gorenjska 3).

(Glej še: R. Brank, Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju v Selški dolini, Loški razgledi 21, 1974, str. 41—46.) — R. B.

BEVKE. Franc Celarc, p. d. Pri Tomažonu, Bevke 66, rojen 1913, je povedal, da so pred 40—50 leti našli s. od vasi na njihovem svetu na ledini Mah »izdolben čoln«, 1 m pod šotno odejo. Čoln je ležal v črnem blatu nad polžarico. Mere: dl. 3 m, š. manj kot 1 m. Najdba je propadla. V bližini so v isti globini našli tudi ošiljene kole in lončene posode. Po F. Celarcu so našli »čoln« tudi v smeri od Ljubljance proti Bevkam.

J. Lenarčič, Bevke 37, je povedal, da so pred vojno odkrili še en »iz debla izdolben čoln« na ledini Mah, v. od Bevk. Najdišče deblaka leži v smeri od Bevkološkega grabna nazaj proti vasi.

Sl. 31 Goričica pod Krimom, kraj najdbe deblaka

Fig. 31 Goričica pod Krimom, the finding place of a dug-out canoe

Avgust Trček, p. d. Pri Španovcu, Bevke 19, rojen 1901, je povedal, da so pri kopanju jarkov med njivami na ledini **Kejpe** in **Stari tali** večkrat našli »posode in kosti«. Ledini ležita v smeri Gorice, na d. strani Bevško-loškega grabna. Prej so bili tu le travniki. — D. V.

BLATNA BREZOVICA. Martin Trček, p. d. pri Martinu, Bevke 69, rojen 1897, je povedal, da leži v barju pri Blatni Brezovici »izdolben čoln«. — D. V.

CRNA VAS. Upokojenec Jože Jarc, Črna vas 115, rojen 1894, je povedal, da so v njegovih mladih letih (ni še imel 30 let; 2. desetletje 20. stol.?) našli pri kopanju šote na ledini **Šotenki** čoln izdolbenec. Najdišče leži na nekdanjem zemljišču turjaške graščine, v bližini Kozlerjeve gošče, 1 km proč od Kožuha po »štradonu« proti Z (p. d. pri Kožuhu ob Ižanski cesti, malo pred odcepom Matenske ceste). Čoln je bil 1 m globoko pod šoto, na »polžarici«, dl. 6 m in precej poškodovan. J. Jarc je prisostvoval odkritju, vendar ne pomni, kaj se je potem zgodilo s čolnom. Na mestu najdbe so zdaj njive. — D. V.

GORIČICA. Pred vojno so pri kopanju grabna na parceli (sl. 30), ki je bila tedaj last Jožeta Kirna, Breg 21, prerezali od gl. ok. 0,5 m dalje deblak, širok ok. 1 m

(lepo viden v profilu; ostalo pustili v zemlji); sam najdišča nisem preveril. — B. S.

GRADIŠČE NAD GRIZAMI. V topografski akciji 1974/75 je bilo evidentirano dobro ohranjeno prazgodovinsko gradišče, ki ga omenja C. Marchesetti: I Castellieri... 1903, 54, V/6. Koordinate: Vrhnika 1, 1:50.000 = 5418, 600—5069, 400. Opis je izčrpen, podaja skico gradišča.

Sedanje stanje: obrambni nasipi so v celoti dobro ohranjeni, verjetno tudi kulturna plast, ker tod ni obdelovalnih površin. Najdb ne pomnijo. Na površini je najti prazgodovinsko keramiko. V omenjenem zapisu navedeni gomili nista ugotovljeni, morda dvomljivi. — N. O.

GRADIŠČE NAD HRAŠČAMI (POD-NANOS). V topografski akciji 1974/75 je bilo ugotovljeno najdišče prazgodovinske kulturne plasti na pobočju hriba z ledinskim imenom Gradišče, je od zaselka Hrašče pri Podnanosu. Ni verjetno, da se nanj nanaša Marchesettijeva omemba plane nekropole na pobočju (I Castellieri... 91, 204), ker navaja hrib Tabor in koto 244 m.

Vrh Gradišča je na koti 369 m (koordinata: Vrhnika 1, 1:50.000 = 5421, 300—5072, 900) in je najvišja točka nekoliko sploščenega grebena, zadnjega odrastka v. nanoškega pobočja, ki pada v dolino Močilnika j. od Podnanosa. Sz. pobočje grebena pada položno v terasastih platojih; na dveh mestih v profilu vkopov zanesljivo ugotovljena kulturna plast z ogljem in z drobci prazgodovinske keramike. Na površini je najti keramiko. Zanesljivih ostankov obrambnega sistema ni videti. Med domačini niso znane najdbe s tega hriba; izročilo pripoveduje, da je na hribu stal grad. — N. O.

GRADIŠČE NAD PIVKO. Ob ogledu posameznih najdišč pivškega obrambnega kompleksa l. 1975 smo ugotovili, da je nasip na Gradišču močno poškodovan zaradi odvoza kamenja za gradbeni material. Na najmočnejšem delu nasipa na jv. strani je bil postavljen nakladalni stroj, material so odvažali s kamioni. Skoraj v celoti je uničen ves jv. vogal gradišča. Prizadeta je tudi kulturna plast na spodnji naselbinski terasi tik ob nasipu, saj je na površini odkopa mogoče najti drobce prazgodovinske in antične keramike.

V času ogleda je bil odvoz že končan, poškodovanje spomenika pa prijavljeno medobčinskemu inšpektoratu v Postojni. — N. O.

KAPLJA VAS PRI TRŽIŠČU. V strmi greben za hišo št. 14, ti. **Cirarjev hrib** so s sv. oziroma s. strani vkopali peskokop, ki danes sega že do vrha grebena. Parcela je last odseljene Terezije Cirar, nekoč Kaplja vas 11. Pri kopanju peska in posipanju zaradi erozije se je tik pod rušo v rumenem dolomitskem pesku (20 do 30 cm) in v gl. 60 cm (dno jame) pokazala grobna najdba. Ali gre za enega ali več pokopov v eni jami, bo pokazala analiza kostnega gradiva na Antropol. inst. Fil. fak. Pred 5 leti je Jože Stušek, Kaplja vas 14, našel pri kopanju peska ostanke kosti na v. robu kamnoloma, a jih zavrzel. Tudi že »stari Cirar« naj bi bil tu odkopal grobove, po l. 1945 pa naj bi bil tu našel skeletni grob z zapestnico prof. J. Korošec. Po podatkih teh istih sosedov oziroma J. Lužarja, Tržišče 9, naj bi bil zdaj najdeni grob brez pridevkov. — Vsekakor bi bilo treba vsaj ogroženi del grobišča rešiti.

Na kopcju nad hišo lastnika Jožeta Žagarja, Kaplja vas 9, sv. od domačije, so pri izkopu za zid našli lobanjo in jo zavrgli. Kraj se imenuje p. d. Gomila. Opazili so tudi luknje, ki so se vdirale pod nogami, kar bi prav tako kazalo na grobne jame (podatek lastnikove žene).

Z. od omenjene hiše, onkraj ceste in polja, kjer se začne gozd, je parcela S konca njiv. Tu so predniki lastnika J. Žagarja, Kaplja vas 9, našli lončeno posodo. Tu pa naj bi bila po pripovedi tudi neka jama, ki je precej globoka »saj je zlezal vanjo cel kol« (podatek žene J. Žagarja).

Obe območji zaenkrat nista ogroženi. — M. S.

KLADA. J. nad vasjo je ledina **Hrbce**, kjer so po pripovedovanju A. Goloba, Klada 2, zakopani »zakladi«. Ob ogledu zemljišča sva 16. marca 1975 odkrili šest gomil, ki ležijo na nekoliko izbočeni ravnici, poraščeni z bukovim gozdom. Gomilno grobišče, verjetno prazgodovinsko, omenjena že Müllner (Emona 1879, 92). Gomile so okrogle in podolgovate, različno velike (srednje, majhne) ter obsegajo prostor, ki meri v dl. pribl. 90 m in v š. pribl. 30 m. Na gomilah 1 in 2 so vidni sledovi starega kopanja. Gomila 4 je poškodovana. Gomili 3 in 6 sta nekoliko iz-

Sl. 32 Klada nad Želimljami, gomila 2 na ledini Hrbce s sledovi starega kopanja

Fig. 32 Klada nad Želimljami, the barrow 2 on the fallow land of Hrbce, with the traces of old digging

ravnani. Nepoškodovana je le gomila 5. Videti je, da so nekoč kopali tudi na ravnem prostoru v. od gomile 6, ki je najmanjša. Gomilno grobišče leži na parc. št. 1380/2, k. o. Želimlje, ki je last Katarine Dobravec, Želimlje 8, in Janeza Janežiča, Maribor, Kosarjeva 15.

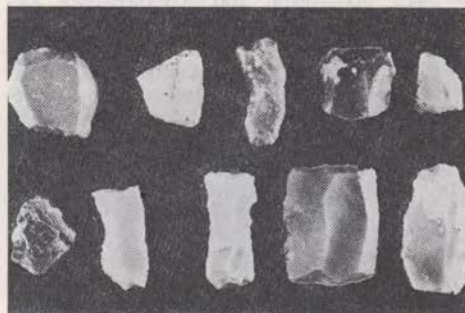
Na j. strani Hrbce je speljan gozdni kolovoz z Golega na Klado. Po pripovedovanju A. Goloba vodi v. od sedanje poti široka »rimska cesta« v Želimlje, ki kar na dveh mestih seka gozdno pot med Sv. Marjeto in Klado. — D. V. in G. S.

KOROŠKA BELA. Levo od ceste Kranj—Jesenice, med Potoki in Koroško Belo, je Martin Noč, Koroška Bela 3, na nekaj njivah nad l. bregom Save odkril 10 kamenih artefaktov (iz mezolitika?), ki jih tudi hrani. — A. V.

KRAJNA VAS. Na ledini Grabrovje 1 km jz. od vasi, namenjeni za vinograd,

Sl. 33 Koroška Bela, kameni artefakti

Fig. 33 Koroška Bela, stone artifacts

Sl. 34 Log pri Brezovici, nasip na severni strani prazgodovinskega gradišča pri podružni cerkvi sv. Janeza Krstnika

Fig. 34 Log near Brezovica, the rampart on the northern side of the prehistoric hillfort near the filial church of St. John the Baptist

je lastnik Herman Grča, Krajna vas 7, leta 1972 pri kopanju gradbene jame za betonsko cisterno $3,85 \times 3,90$ m našel v njenem j. kotu več drobcev rjave keramike v gl. 50—80 cm. Zato smo izkopali 75 cm j. od cisterne kontrolno sondo, dl. 4,80, š. 1,10 in gl. do 0,70 m. Izkop je segel globoko v sterilno rdečo ilovnato zemljo med živo skaljo. Profil je pokazal dve zemeljski plasti, po barvi in sestavi podobni, vrhnja, humusna, je rjavkasto rdeča, vsebuje korenine in luknje miši itd., spodnja je ilovnata rdeča sterilna kraška zemlja, v katero segajo grebeni skal. Na meji teh plasti smo našli drobec prazgodovinske keramike, narejen iz sivo rjavo žgane, slabo prečiščene gline, del trupa globoke posode nedoločljive oblike, vel. fragmenta je $7,4 \times 4,1$ cm. Natančnejša časovna opredelitev ni bila mogoča. Sonda je bila torej pozitivna. Teren je vsekakor arheološko zanimiv; nujno je bilo, da rigolajo ob prisotnosti arheologa. Kontrola ob rigolanju ni dala novih rezultatov. — N. O.

KRTINOVIČA PRI ŠTJAKU. Gradišče Na hribu, koordinate: Vrhnik 1, 1:50.000 = 5413, 000—5074, 200. Topografska akcija 1975. Novo ugotovljeno manjše, utrjeno gradišče na dveh straneh z nasipom, s. in v. stranica sta naravno dobro zavarovani. Znotraj ohranjenih nasipov opazna naselbinska ravnica, na robovih ravnice in nasipov je najti kose prazgodovinske keramike. Najdbe z gradišča doslej niso znane. — N. O.

LJUBLJANA. Pri kopanju za betonske nosilce čebelnjaka je Franc Mostar, Gajevica 266, na svoji parceli 460/1, k. o. Ljubljana na globini ok. 30 cm v plasti

med ilovko in humusom našel bronasto sulično ost. Dali so jo tov. Vrtnu, Župančičeva 6, Ljubljana. Povedal Božo Mostar, Izanska 91, Ljubljana. — B. S.

LOG PRI BREZOVICI. Na hribu pri p. c. sv. Janeza Krstnika je verjetno prazgodovinsko gradišče (tudi rimske najdbe [?], cf. ANSL, 176). Vrh hriba ima oblike velike ploščadi, ki se spušča od cerkve proti JV. Nasip je izrazil od cerkve proti J, V in SV; omejuje ves prostor ploščadi in se na jv. koncu konča v obliki zaobljenega trikotnika. Na mestu, kjer stoji cerkev, nasip ni viden; tu je verjetno sz. konec gradišča. Hiše pri cerkvi stojijo na terasi znotraj prazgodovinskega nasipa. Površinskih najdb na ploščadi ni. Na sv. strani seka nasip gradišča gozdni kolovoz, pribl. pravokotno na obzidje. Na ploščadi so njive in travniki. Strma pobočja hriba so poraščena z mešanim gozdom. — D. V.

NOTRANJE GORICE. Janez Kušar, Notranje Gorice 30, je povedal, da so okoli leta 1932 izorali na Mrakovem svetu pri vasi »čoln, izdolben iz hrastovega debla, dl. pribl. 4 m«, nekoliko poškodovan (cf. ANSL, 183; verjetno gre za isti čoln). Sedanja lastnica zemljišča je Ivana Mrak iz Notranjih Goric. — D. V.

PLEŠIVICA. Leta 1923—1924 so v Kušljanovem jarku, v bližini zaselka Zamedvedica, našli iz hrastovega debla izdolben »čoln«. Najdbo je prijavil tedanji trgovec Žilič (iz Trnovega v Ljubljani), prepeljali naj bi jo v muzej, povedal Albin Jarc, p. d. pri Francu, Log 67.

Pred 40 leti (1936) je Jože Sojer našel v Kušljanovem jarku kamnito sekiro, dolgo 15—18 cm, š. pribl. 8 cm, izdelano iz trdega »zelenega« kamna. Ležala je vzporedno z jz. vogalom vrta Sojerjevih, h. št. Plešivica 56 (zaselek Zamedvedica). — D. V.

PLEŠIVICA, KUŠLJANOV GRAD. V novembru in decembru 1976 so bila na njivi na s. strani Vrbičevega hribca v bližini Kušljanovega gradu odkrita številna majhna orodja iz kremenca (rezilca, strgalca, praskalca) in odlomki starih kosti. Najdišče leži na nizki naplaviniski terasi na vzhodni osamelca, na obrežju nekdanjega koliščarskega jezera. J. konec njive je še na terasistem bregu, nato se zemljišče proti S položno spušča v barje. Njiva leži mad cesto Bluše—Zamed-

vedica in novim odvodnim jarkom pod Vrbičevim hribcem, pribl. 70 m od mostu čez Kušljanov jarek proti Blušam. Lastnik njive je Stane Filipič, Plešivica 41. — D. V.

PLEŠIVICA, ZAMEDVEDICA. Jože Sojer, Plešivica 56, je povedal, da leži čoln izdolbenec, ki ga je izoral leta 1946 ali 1947, na **parc. št. 3089**, k. o. Brezovica. Zemljišče je družbena lastnina, vendar ga ima J. Sojer v najemu. Najditelj mi je pokazal najdišče. Čoln je hrastov, dolg vsaj 8 m. Leži na z. polovici parcele, sedanjega travnika, blizu meje s **parc. št. 3088/2**, k. o. Brezovica, ki je na s. strani in je last J. Sojerja. Čoln je zaradi plitve lege zelo ogrožen; prekriva ga tanka plast šotne prepereline — »trebeža«. Po J. Sojerju je po 30 letih precej razpadel. Čoln izdolbenec leži v smeri ZSZ—VJV. Parceli pravijo **Marinčev tal**.

J. Sojer je povedal, da leži drug čoln na njegovi **parc. št. 3081**, k. o. Brezovica, bolj na z. delu, pribl. 600 m od njegove stare hiše proti Z. Ta čoln je prerezal že njegov oče Jernej Sojer (1864—1940), ko je pred 70—90 leti kopal jarek med »tali« (barskimi parcelami). Čoln je še pred zadnjo vojno videl tudi Jože Sojer, ko je obnavljal jarek; tedaj je bil še 30—40 cm pod površjem. Čoln leži v smeri SZ—JV. Ledinsko ime za najdišče je **Zamedvedca** (čoln izdolbenec je istoveten z najdbo iz leta 1905, ki jo omenja Šmid, cf. ANSI, 183: napačno navedena pod Notranje Gorice).

Po J. Sojerju leži tretji čoln še naprej v smeri Bevško-loškega kanala, 200—300 metrov od kanala proti V in pribl. 700 m od stare Sojerjeve hiše proti SZ. Zemljišče je last svojcev pok. A. Sojerja. Travniku pravijo **Na Bratovem** ali **Na Štajerki**. Tudi ta čoln je pred 70—80 leti pri kopenju jarka prerezal Jernej Sojer. Čoln leži v smeri SZ—JV. Ko je Jože Sojer pred vojno zadnjič trebil jarek na s. strani »tala«, je bil izdolbenec še 30—40 cm globoko.

Vsi trije čolni izdolbenci so bili najdeni na ledini s širšim imenom Zamedvedca. Ležijo na nekđ. jezerskem dnu, — polžarici, oziroma na tankem sloju blata nad polžarico.

V aprilu 1976 je bilo odkrito najdišče majhnih kremenovih orodij (rezilc, strgalc, praskalc) in odlomkov starih kosti na ledini **Za Medvedco**, na s. strani osamelca Medvedica. Zemljišče ima obliko majhnega, izbočenega naplavinškega

pomola, ki sega v nekdanji zalivček koliščarskega jezera med Vrbičevim hribcem in Medvedico. — D. V.

PUŠENCA NA SEŽANSKEM KRASU.

Po ugotovitvah komisije, F. Osole, M. Brodar in F. Leben, nov. 1973, da je v sedimentih v jami zaslediti prazgodovinske in verjetno tudi paleolitske kulturne ostaline, smo 1974 pripravljali zaščitna izkopavanja, vendar si je podjetje Kraški zidar iz Sežane že uredilo v jami načrtovano skladišče razstreliva. Zato je bil maja 1975 organiziran ogled komisije ZSV Gorica, F. Leben, M. Slabe in N. Osmuk, ki je ugotovila, da je bila arheološkemu spomeniku v jami prizadeta velika, če ne nepopravljiva škoda. Nekdanji vhod v jamo je dvojno zazidan, nivoji so spremenjeni, zato tod ni mogoče pričakovati ostankov kulturne plasti. Dovoljna rampa v jamo je tudi povsem spremenila nekdanji videz dostopa. V notranjosti je zgrajenih nekaj betonskih objektov za skladiščenje, katerih globine temeljev ni mogoče določiti, opaziti je tudi nekaj nasutega materiala, ki spreminja prvotne jamske nivoje. Strojno izvedena dela so nedvomno močno poškodovala kulturne plasti, nedotaknjeni so morda ostali le globlje ležeči sedimenti.

Morebitna raziskovanja jame bodo možna šele po odstranitvi vseh objektov, dovoljne poti v jami in plasti nasutega materiala. Glej tudi poročilo za leto 1974. — N. O.

SELA PRI ZAJČJEM VRHU. Na koncu grebena, ki se spušča od naselja Sela k potoku Klamferju, je razmeroma veliko gradbišče, znano kot **Grac**. Že po naravi je dobro zavarovano, na več mestih

Sl. 35 Sela pri Zajčjem vrhu nad Stopičami, gradbišče Grac

Fig. 35 Sela near Zajčji vrh over Stopiče, the hillfort Grac

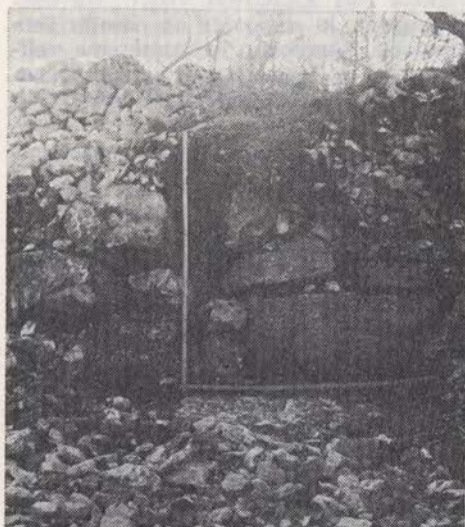

pa je viden tudi kamnit nasip, ki je obdajal naselbino. Približno trikotno gradišče s stranicami 180 m, 150 in 150 m je imelo vhod na jv. strani. Domačini pravijo, da je na Gracu stal nekoč grad, pod njim pa je bilo mesto. Na precej ravnem terenu, kjer so njive in travniki, je videti močne proge kamenja, ki ga kmetje izorjejo iz njiv. Pri ogledu je bila najdena pretežno prazgodovinska keramika, nekaj pa je bilo vmes tudi rimskodobnih črepinj. Rimsko poselitev izpričujejo tudi figuralno okrašeni kamni, ki jih je našel pod Gracom I. Kušljan. Temu gradišču pripadajo verjetno tudi gomili, omenjeni v ANSI, in gomile v zaselku Pušče, v neposredni bližini, od katerih je Pečnik eno že prekopal. (Literatura o navedenih najdiščih je v ANSI 214, pod krajema Hrušica in Pušče.) — S. C.

SKOPO PRI DUTOVLJAH. Pozimi 1975 je bilo za vinograd nanovo zoranih nekaj parcel znotraj okopov prazgodovinskega gradišča. O kopanju so nas obvestili, pregledana je bila natančno vsa izorana površina: sr. del parc. št. 11 in

Sl. 36 Tabor pri Vrabčah: vidna je sestava nasipa z velikimi kamnitimi ploščami in bloki — pogled z jugovzhoda na vhod, poškodovan z odvozom materiala jeseni 1975

Fig. 36 Tabor near Vrabče: there can be seen the composition of the rampart, made of stone plates and blocs; the view, from southeast, of the entrance damaged on the occasion of removing the materials, in the autumn, 1975.

jv. del parc. 19, vse k. o. Skopo. Nikjer ni bilo zaslediti niti najmanjšega znaka kulturne plasti, zato domnevam, da je ta na obdelovanih parcelah znotraj gradišča verjetno že povsem uničena. — N. O.

SKRILJE. Na ledini v Trje, j. od vasi, je vidnih devet majhnih gomil, vi. 1—2 m. Ležijo na položnem pobočju med Staro cesto (traso rimske vicinalne ceste Emo-na — Ig — Dobravica — Skrilje — Golo — Cerknica), hišo Skrilje 41 in cesto Skrilje—Golo. Na njivi na z. strani Stare ceste, nasproti gomili 1 (najbolj na J), je bil najden odlomek debelega ostenja prazgodovinske posode, prostoročno izdelane iz rumeno rjavo žgane gline. Morda so gomile prazgodovinske. — D. V., G. S.

ŠMARNIK PRI DOLENJI VASI (SE-NOZEČE). V topografski akciji 1975 smo ugotovili doslej neevidentirano, utrjeno, dobro ohranjeno prazgodovinsko gradišče, koordinate: Vrhnika 3, 1:50.000 = 5422, 500—5067, 450: osamela vzpetina na d. bregu hudourniške struge Raše, sz. od Dolenje vasi. Zelo strma pobočja ga varujejo na treh straneh, dostop s s. strani pa varuje mogočen kamnit nasip, ohranjen še do vi. 1,5 m na notranji strani. Naselbinska ravnica poteka po vsej dolžini z. stranice gradišča in je verjetno dobro ohranjena. Na površini je najti kose prazgodovinske keramike. Notranjost gradišča je zarasla z redkim hrastičjem in močno zakrasela. Najdb ne pomnijo. — N. O.

TABOR PRI VRABČAH. Utrjeno prazgodovinsko gradišče omenja že C. Marchesetti (I Castellieri preistorici... 1903, 54, V/7.), s topografijo je bilo evidentirano 1974. Ob ponovnem ogledu jeseni 1975 je bila ugotovljena večja poškodba na obeh nasipih ob vhodu na v. strani gradišča. Kamnit material z nasipov so uporabili ob gradnji nove ceste na Vrheh. Na spodnjem nasipu je ohranjena le še zunana linija v z. polovici od vhoda; na notranjem nasipu je poškodovana zunanja z. linija ob vhodu in z. stran samega vhoda. Pri tem se je delno pokazal sestav nasipa: zelo velike kamnite plošče in bloki, dl. 12 m, vi. 1,40 do 1,50 m, vidna površina je obdelana. Nasip na vrhu in ob straneh sicer sestavljajo srednje veliki lomljenci in debelejši grušč. Ti posegi niso prizadeli kulturne plasti na gradišču, zaradi intenzivne

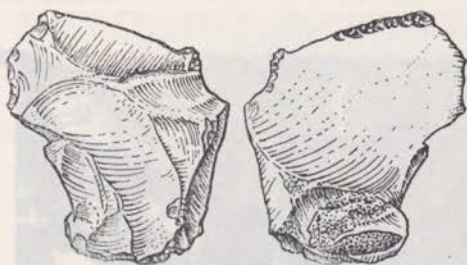
obdelave površin in neprekinjene poselitve je tudi sicer verjetno slabo ohranjena. Prazgodovinsko keramiko je najti ob z. in jz. nasipu. — N. O.

TRŽIŠČE PRI MOKRONOGU. J. Lužar, Tržišče 9: tik pod ž. c. naj bi bile ruševine gradu, pod staro cerkvijo v Tržišču pa je našel okostja. — M. S.

VELIKA PEČINA NAD OREŠJEM. Nad vasjo Orešje na Bizeljskem, nad hišo veterinarja Šribarja, je v zelo strmih steni previs Velika pečina. Verjetno gre za ostanek nekdanje jame, ki ni mogla biti posebno dolga. Vhodni del jame, v katerem so bili morda sedimenti, se je odkrušil in zgrmel v dolino. Danes je ostal le še večji previs nad strmim pobočjem. Ravnega prostora, kjer bi lahko bili sedimenti, ni. Med gruščem nekaj metrov pod previsom je pred leti našel prof. S. Vuković širok nepravilen odbitek iz sivo rožnatega kremenca, ki ni posebej retuširan. Le ventralno-terminalno je vidna uporabna retuša (sl. 37). Leta 1971, ko sem obiskal Veliko pečino, nisem našel niti kremenca niti drobcev kosti. Ker ni sedimentov, da bi najdbo časovno in kulturno preverili, bo ostala nejasna. Odbitek je premalo zgovoren in ne more trditi niti tega, da pripada paleolitiku. Možne so tudi prazgodovinske dobe.

Odbitek je hranila ing. Saša Faber, ki je takrat spremljala Vukoviča. Za predmet in podatke se ji lepo zahvaljujem. — M. G.

VINJI VRH. Dne 19. 1. 1974 smo si ogledali stanje spričo črnih građenj in građenj, celo v najstrožje zavarovanem območju. Na parc. št. 1637/2, k. o. Bela cerkev, je npr. lastnik Bevc France izkopal brez dovoljenja gradbeno jamo 10 m z. od prav tako na črno zgrajenega bratrančevega vikenda. Koliko grobov je uničila že stoječa stavba, ni mogoče ugotoviti, nova gradbena jama je pokazala 40 cm pod plastjo humusa in plastjo gruščca v v. delu izkopa ostanke 3 grobov s sledovi žganine, sežganimi kostmi in ko-

Sl. 37 Velika pečina nad Orešjem, pod previsom najdeni kremenčev odbitek
Fig. 37 The cliff Velika pečina over Orešje, a flint flake found under the precipice

si keramike. Grobovi so ležali ok. 80 cm narazen v enaki globini. Crepi so pokazali najmanj 10 različnih posod. Tudi pri urejanju vinograda pod novimi gradnjami so verjetno uničili grobove.

V profilu ob poti Bela cerkev — Vinji vrh je v profilu vidna plast žganine s primešano prazgod. keramiko, in sicer pribl. 30 m od Bobičeve zidanice navzgor. Gre za površino 1,5 × 2 m, skoraj tik pod rušo ležeča kult. plast je db. ok. 30—40 cm.

Na ledini Nebesa jv. od pred leti odkritega grobišča na parceli, na kateri lastnik Bobič, mizar iz Novega mesta, pripravlja vikend, prav ta lastnik rigola zemljišče med že omejeno potjo in potjo k vikendu Hiti Stanka, na zadnji vzpetini pod vrhom. Prazgodovinsko grobišče so uničili že ob prejšnjih kopanjih in rigolanjih. Pod rušo je v premetanih 20 do 30 cm db. plasti humusa nad čisto ilovico ali apnenčastimi tlemi najti kose dna in ostenj deloma zglatjenih skodel in žar kot tudi kose prazgodovinskega hišnega lepa.

Izkop nove ceste, ki gre čez gradišče, ni prizadel kult. plasti, ker je šel največ 10 cm gl. Izognil se je tudi obrambnemu nasipu. Vkop v nasip ob z. vhodu je pozneje navoženje gradivo. Pač pa so deloma zravnali steno ob sv. prehodu, kjer je deloma videti v nasipu ostanke zidu. — M. S.

RIMSKA DOBA

AJDNA NAD POTOKI. V j. predgorju Stola (nm. v. 2236 m) v Karavankah smo 1976 na osamljenem, izstopajočem, skalnatem, težko pristopnem vršcu Ajdne (nadmorska višina 1048 m) nad vasjo Potoki (nadmorska višina 572 m) iz-

kopali 2 manjši arheološkotopografski sondi (sonda 1 : 4, 85 × 3,0 m in sonda 2 : 6, 50 × 3,50 m; v povpr. gl. 1,20 m). Vrh Ajdne (parc. št. 1138/4, k. o. Žirovnica) se dominantno vzpenja nad vhodom v Zgornjesavsko dolino, s katere je pre-

Sl. 38 Skalnati in težko pristopni vršac Ajdna (nad vasjo Potoki) s poznoantično naselbino

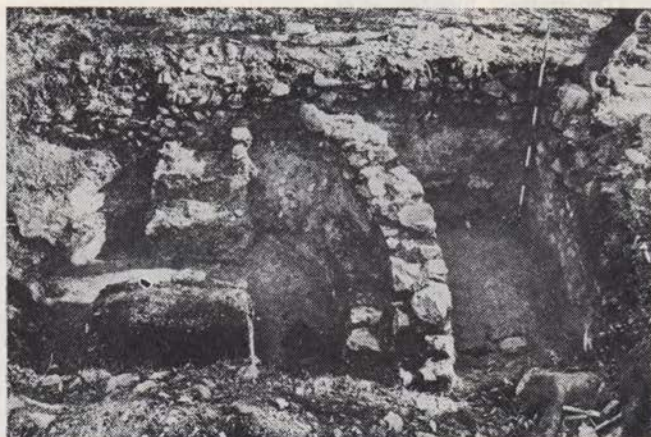
Fig. 38 The rocky and difficult of access peak Ajdna (over the village of Potoki), with a late ancient settlement

gled nad dogajanci v bližnji okolici. 20 do 30 m nižje, v zaklonu z. pod robom vrha, smo v odmaknjem gorskem svestu že ob arheološkem rekognosciranju l. 1976 ugotovili manjšo pozno antično naselbino-refugium. Na manjšem prostoru je vidnih več zidanih tlorisov objektov, različno velikih, ki so razloženi v nekaj postopnih terasah. Leta 1976 smo delno odkrili ruševine sakralne arhitekture (objekt VIII) in sz. zidan vogalni del sosednjega objekta X. Objekt VIII kaže osnovni tloris pravokotnega zidanega prostora; notranja dl. 11,15 m, ohranjena vi. v. zidu 1,55 m, db. j. zidu do 0,70 m in z. zidu do 0,90 m; po dolžini in funkcionalnosti kaže objekt v. usmerjenosti. Na v. strani tega prostora je v notranjosti, v sredini, deloma izkopana in ohranjena zidana ter z obeh strani ometana polkrož-

na apsida (db. zidu 0,40 m in ohranjena vi. od konca apside 0,60—1,20 m pri sedežu); (sl. 39). Domnevamo, da je njen največji notranji prečni razpon 3,30 m in gl. 2,40 m. Na obeh straneh apside je na notranji strani dozidana in ometana ozka, proti sedežu izklinjena klop, vi. 0,40 m, š. sedišča do 0,30 m. Dobro ohranjen zidan in ometan sedež sredi apside ima vznožje kot stopnico, sedež banjaste oblike (š. 1,30 m) z naslonjalom za hrbet in roki (vi. sedišča od estriha 0,80 m; š. sedala 0,50 m in dl. 0,35 m; ohranjena vi. naslonjala za hrbet 0,57 m; ohranjena vi. naslona za roki do 0,30 m in š. do 1,18 m); od sedeža je odmaknjen za 0,73 m, delno ohranjen, nazidan in ometan do vi. 0,20 m pravokoten podstavek menze (ohranjena vi. do 0,50 m; dl. do 0,73 m in š. 1,14 m). Tla v apside so izdelana v estrihu. Med j. steno in apside smo odkrili v tleh le manjše lomljence iz kamna, prav tako v jz. kotu tega objekta. Na zunanji strani z. dela j. stene je lizena (š. 0,50 m). Ob odstranjevanju ruševin zidu smo na tem mestu odkrili še sz. zidan vogal objekta X (db. zidu 0,50 m, ohranjena vi. do 1,0 m).

Pred tem sondiranjem so bili ob prejšnjih posegih odkriti notranji vrhnji robovi zidu trapezoidnega objekta XIII (dim. 8,30 m × 7,60 m × 7,9 m × 6,60 m) in v notranjem kotu, ob j. steni objekta XIV, cisterna za vodo (notr. mere 3,0 m × 1,70 m; gl. ?).

Najdbe: v sipu s sten odpadlega ometa v notranjosti objekta VIII je bilo večje število rdeče (z okrom), zeleno, modro ali pa črno in belo obarvanih fragmentov ometa, fragmentarno ohranjena steklena

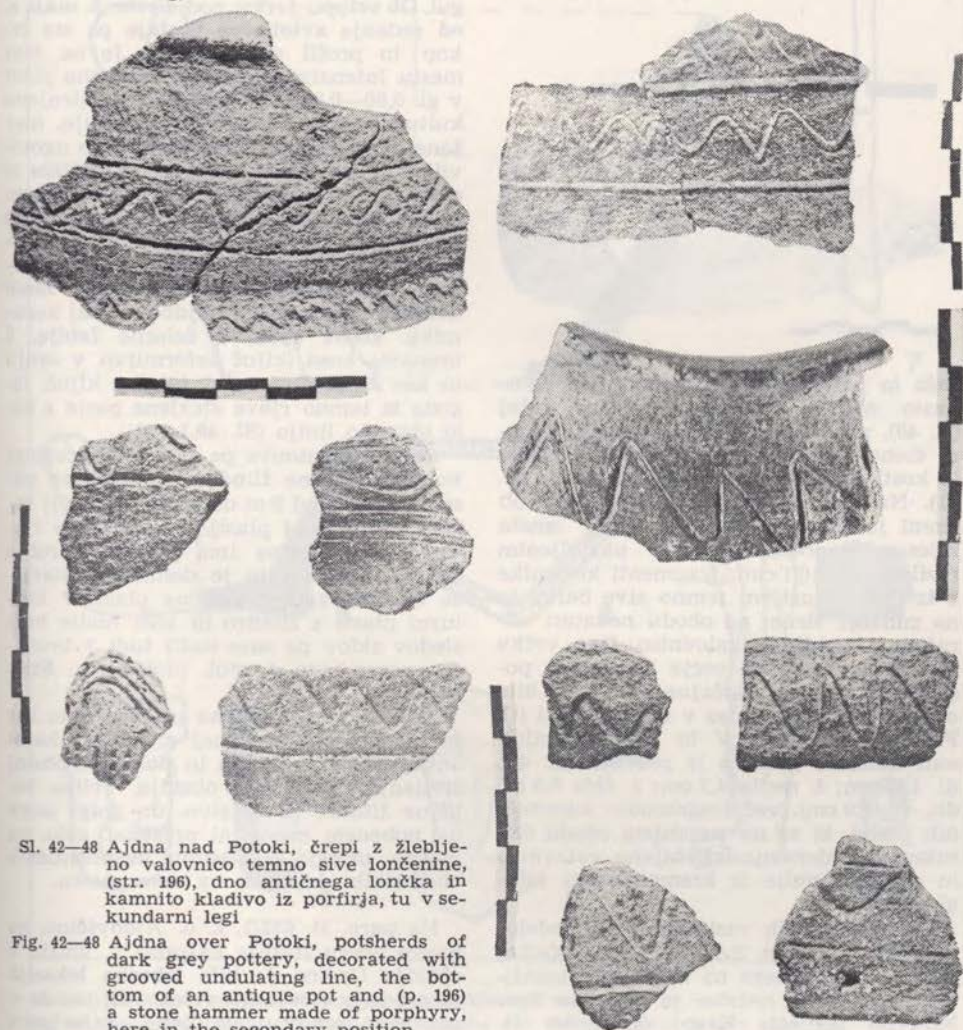
Sl. 39 Ajdna nad Potoki, del polkrožne apside s prizidano klopjo in sedežem na sredi ter pravokotnim podstavkom menze spredaj

Fig. 39 Ajdna over Potoki, a part of a semicircular apse, with an additionally built bench and seat in the middle, and with a rectangular stand of a mensa, in front

Sl. 40—41 Ajdna nad Potoki, dva izmed ostankov relikvarija (bronast ročaj in okov)

Fig. 40—41 Ajdna over Potoki, the two of the remains of the reliquary (a bronze handle and fitting)

Sl. 42—48 Ajdna nad Potoki, črepi z žlebljeno valovnico temno sive lončenine, (str. 196), dno antičnega lončka in kamnito kladivo iz porfirja, tu v sekundarni legi

Fig. 42—48 Ajdna over Potoki, potsherds of dark grey pottery, decorated with grooved undulating line, the bottom of an antique pot and (p. 196) a stone hammer made of porphyry, here in the secondary position

čaha in posamični deli relikviarija: bronasto okovje, bronast polkrožni ročaj (sl. 40), profilirana koščena obroba, končni členek prsta, sploščeni deli stranic iz kosti in bronast okov ključavnice (sl. 41). Na j. zunanji strani jz. vogala ob lizeni je bil v pepelnatem sipu ometa železen enorezen nož z ukrivljenim rezilom (dl. 10,1 cm), fragmenti keramike z izvihanim ustjem temno sive barve in na zunanji strani na obodu nekateri okrašeni z žlebljeno valovnico. Dno vrčka in fragmenta oboda večje keramične posode sta antična. Slučajne najdbe so bile odkrite pred tem in so v zasebni lasti (C. Prešern, Jesenice). V to skupino najdb sodi kamnito kladivo iz profirja (sl. 48; dl. 13,9 cm; š. rezila 4,7 cm; š. čela 5,0 m; db. do 6,0 cm), več fragmentov keramičnih posod, ki so na zunanjem obodu okrašeni z vodoravno izžlebljeno valovnico in pokrov žrmlje iz kremenčevega konglomerata.

Pri arheoloških raziskavah sta sodelovala dr. F. Leben, SAZU, in M. Sagadin, ZSV Kranj; izmere na arheološki lokaliteti in izdelavo načrtov je opravilo Projektivno podjetje Kranj (geometer D.

Maretič); fotogr. D. Holinski, restavr. Z. Kramar, kopije B. Sajevec, vsi iz GM v Kranju.

Izkopavanja sta financirala Inštitut za arheologijo SAZU v Ljubljani v okviru arheološko raziskovalne teme Arheološka topografija Slovenije in KSS.

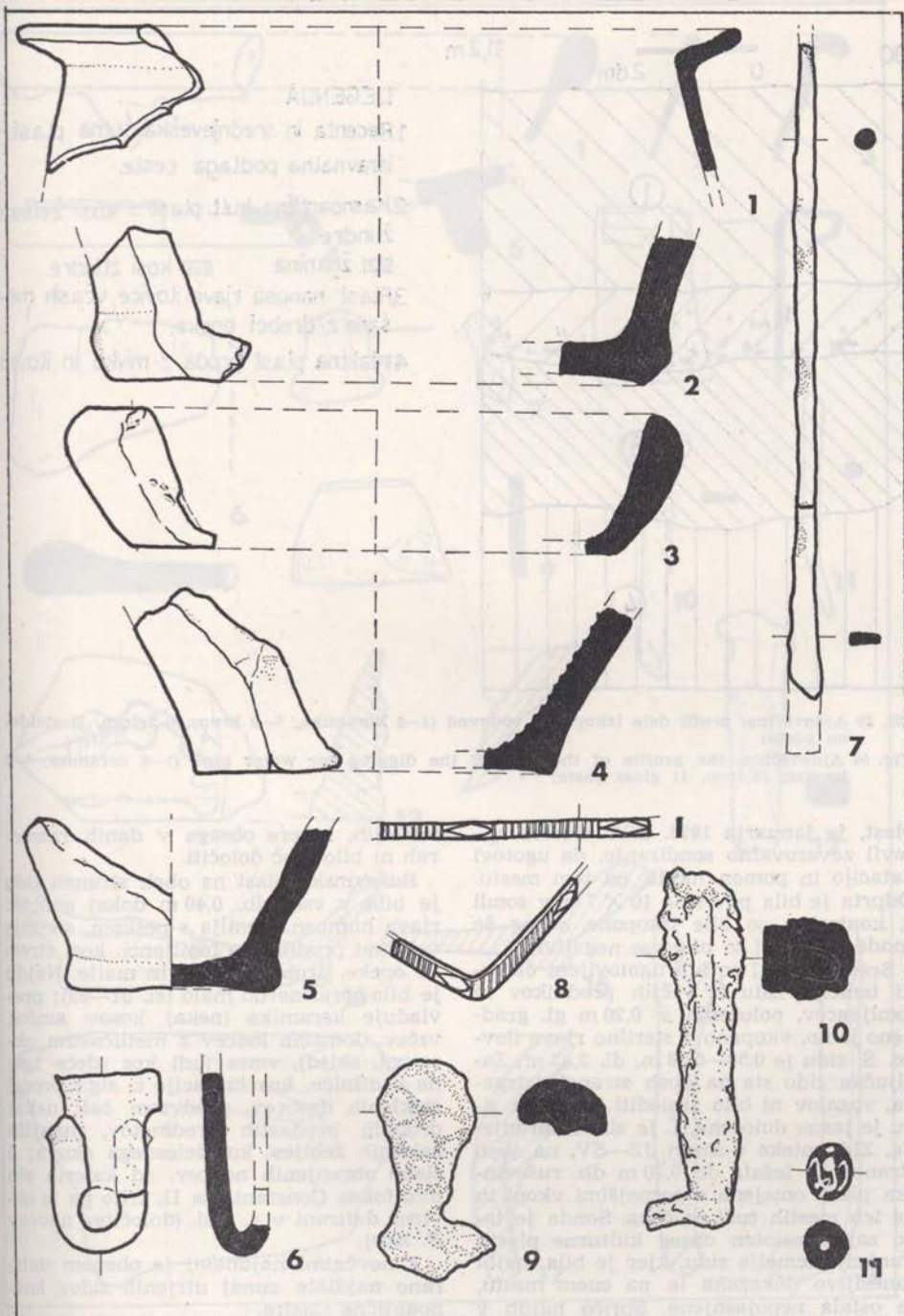
Kulturno in dokumentacijsko gradivo hrani Gorenjski muzej, Kranj. — A. V.

AJDOVŠČINA. V juliju 1974 so gradili industrijski vodovod od zajetja Hubelj do tovarne Fructal. Jarek vodovoda je s. in z. od mesta sekal sterilne plasti, že v mestnem območju pred Lokarjevim drevoredom je bilo ponekod opaziti kose tegul. Ob vstopu jarka pod **Cesto 5. maja z. od sedanje avtobusne postaje** pa sta izkop in profil pokazala, da je na tem mestu intenzivna strnjena kulturna plast v gl. 0,60—0,90 m pod cestiščem. Strnjeno kulturno plast temno rjave zemlje, mešane z žganino in kosi opek, smo ugotovili v dolžini 49 m, merjeno od križišča te ceste z Lokarjevim drevoredom. Zatem se sled polagoma izgubi, pod glavno cesto Ljubljana—Nova Gorica pa je ni več. Dokumentacija izkopa obsega risbo celotnega profila, sicer pa smo izkop samo nadzorovali in zbrali najdbe: nekaj keramike, kosov opek, 4 železne žeblje, 2 bronasta kosa (ključ deformiran v ognju in kos zapestnice, igla), železen ključ, jagodo iz temno rjave steklene paste z belo okrasno linijo (Sl. 49,1—11).

Posebej zanimiva pa je bila precejšnja količina železne žlindre, najdena na odseku profila od 9 m do 14,3 m (sl. 50); ležala je tik nad plastjo naplavljenega rjave ilovice, ki pa ima ponekod drobce rimske opeke, zato je domnevno starejša oziroma zgodnjeantična plast. V kulturni plasti z žlindro in kosi malte brez sledov zidov pa smo našli tudi 3 bronaste novce, vse 4. stol. (določil L. Strenar).

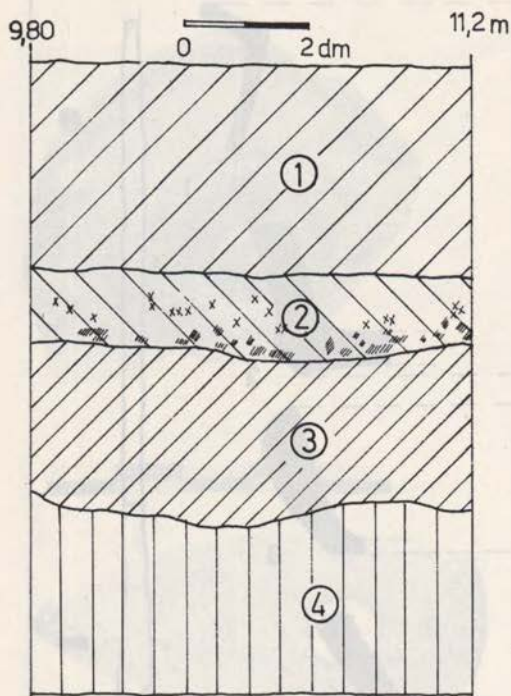
Najdba je pomembna posebej zato ker je to območje že zunaj z. zidu v kasni antiki utrjenih Castra in dokazuje obstoj življenja tudi zunaj obzidja. Velike količine žlindre in dejstvo, da dolgi jarek na nobenem mestu ni presekal zidu, pa morda pričajo o obstoju kasnoantičnih obrtniških delavnic na tem mestu.

Na parc. št. 632/1, k. o. Ajdovščina, na levem bregu Hublja nasproti v. vhodu v obzidje Castrae, je bila izbrana **lokacija** za gradnjo **otroškega vrta**. Ker je bila v poskusni sondi ugotovljena ruševinska

Sl. 49 Ajdovščina, najdbe ob izkopu industrijskega vodovoda

Fig. 49 Ajdovščina, the finds found on digging for the industrial water pipe

Sl. 50 Ajdovščina, profil dela izkopa za vodovod (1—6 keramika, 7—9 bron, 10 železo, 11 steklena pasta)

Fig. 50 Ajdovščina, the profile of the part of the digging for water pipe (1—6 ceramics, 7—9 bronze, 10 iron, 11 glass paste)

plast, je januarja 1975. ZSV Gorica opravil zavarovalno sondiranje, da ugotovi datacijo in pomen najdb na tem mestu. Odrpna je bila površina 10×7 m v sondi I, kontrolno so bile izkopane okrog še sonde II—V, ki so bile vse negativne.

Sredi sonde I so bili ugotovljeni ostanki temelja zidu iz večjih prodnikov in lomljencev, položenih v 0,20 m gl. gradbeno jamo, vkopano v sterilno rjavo ilovico. S. zidu je 0,50—0,58 m, dl. 3,82 m. Zaključka zidu sta na obeh straneh iztrgana, vogalov ni bilo zaslediti. S. linija zidu je jasno določena, j. je slabo ohranjena. Zid poteka v smeri JZ—SV, na obeh straneh je ležala do 0,40 m db. ruševinska plast, omejena s poznejšimi vkopi in na teh mestih tudi uničena. Sonda je tako zajela celoten obseg kulturne plasti. Funkcija temelja zidu, kjer je bila malta zanesljivo dokazana le na enem mestu, je ostala nepojasnjena. Spričo najdb v ruševinski plasti na obeh straneh domnevam ostanek lesene, z opeko krite stavbne konstrukcije na nizko zidanih

temeljih, katere obsega v danih razmerah ni bilo moč določiti.

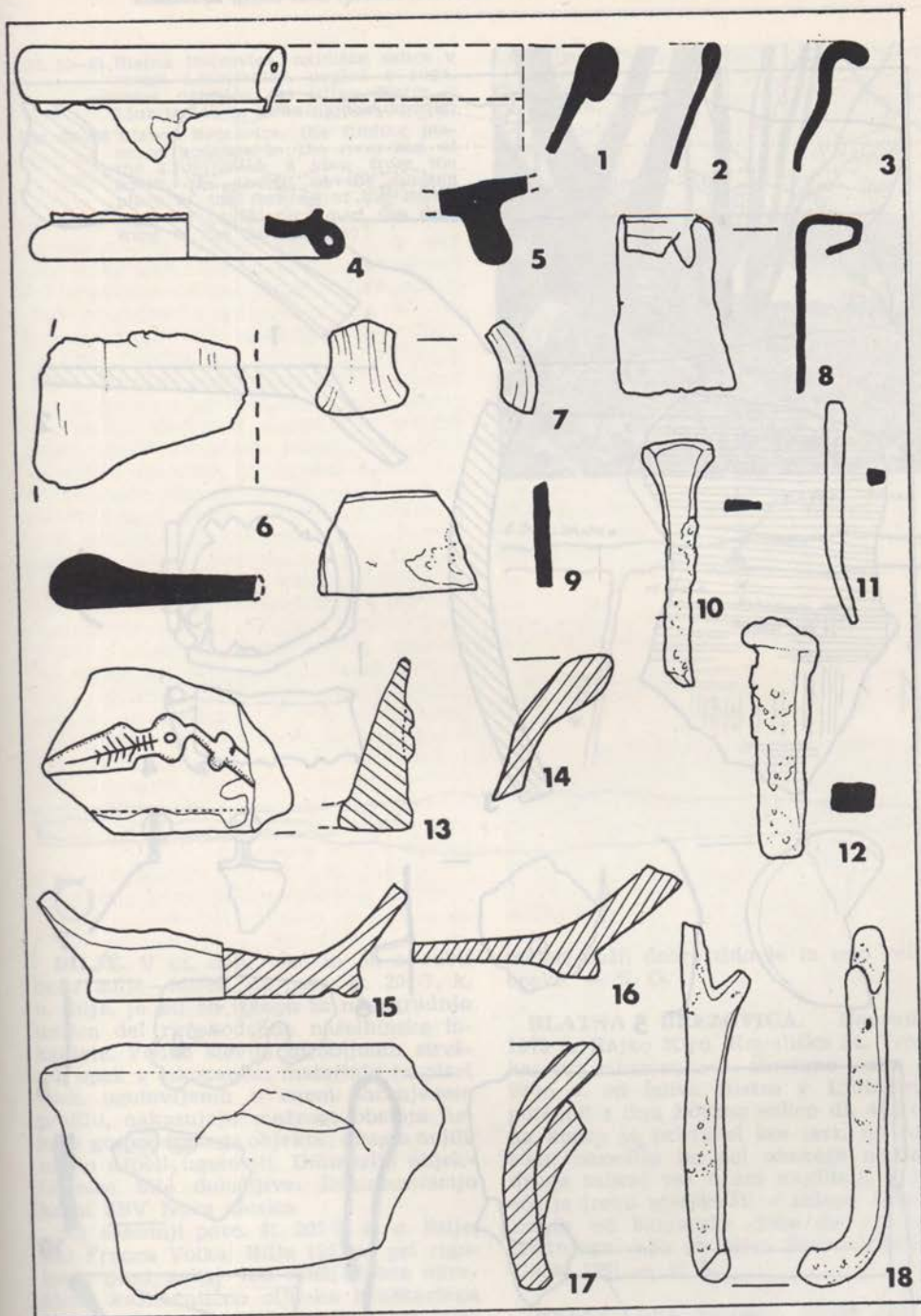
Ruševinska plast na obeh straneh zidu je bila v vsej db. 0,40 m dokaj enotna: rjava humusna zemlja s peskom, srednje velikimi prodniki in lomljenici, kosi strešne opeke, drobci žganine in malte. Najdb je bilo sorazmerno malo (sl. 51—52); prevladuje keramika (nekaj kosov amfor, vrčev, domačih loncev z metličastim okrasom, skled), vmes tudi kos rdeče žgane kadilnice, kos imitacije t. sig.; precej steklenih drobcov, predvsem čaš; nekaj drobnih bronastih predmetov, manjših železnih žabljev, kos železnega okova; 5 slabo ohranjenih novcev, od katerih sta dva folisa Constantiusa II, trije pa le okvirno datirani v 4. stol. (določitev novcev P. Kos).

Z novčnimi najdbami je obenem datirano najdišče zunaj utrjenih zidov kasnoantične Castre.

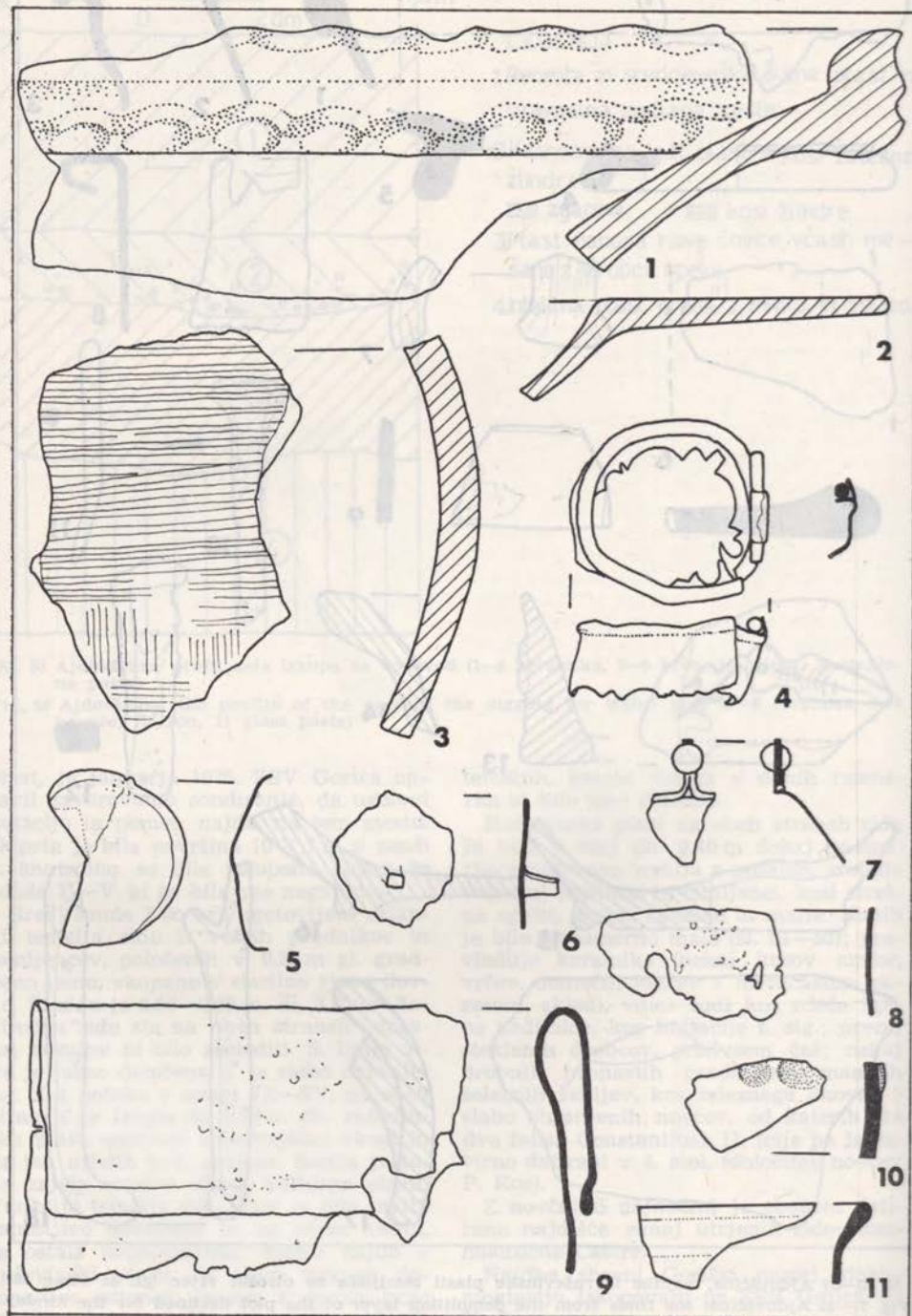
Najdbe shrani Goriški muzej, dokumentacijo izkopavanj pa ZSV Gorica. — N. O.

LEGENDA

- 1 Recenta in srednjeveška šutna plast in izravnalna podlaga ceste.
- 2 Kasnoantična kult. plast s kosi železne žindre.
- 3 Plast nanosa rjave ilovice, včasih mešane z drobci opeke.
- 4 Intaktna plast prda z mikvo in ilovico.

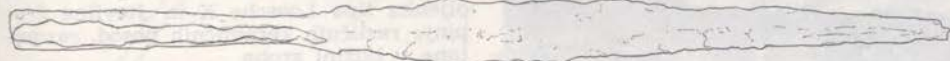
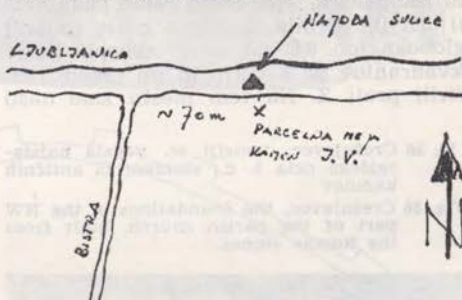

Sl. 51—52 Ajdovščina, najdbe iz ruševinske plasti zemljišča za otroški vrtec (gl. še stran 200)
 Fig. 51—52 Ajdovščina, the finds from the demolition layer of the plot destined for the kindergarten (also p. 200)

Sl. 53—55 Blatna Brezovica, najdišče sulice v strugi Ljubljanice, pogled z juga, skica najdišča pri izlivu Bistre v Ljubljani in risba najdbe (spodaj)

Fig. 53—55 Blatna Brezovica, the finding place of a lance in the river-bed of the Ljubljanica, a view from the south, the sketch of the finding place at the flowing of the Bistra into the Ljubljana, and the drawing of the find (below)

BILJE. V sz. delu vasi in ob s. robu ceste Bilje—Miren, na parc. št. 301/7, k. o. Bilje, je bil ob izkopu za novogradnjo uničen del rimskodobne naselbinske lokalitete. Veliko število zdrobljenih strešnih opek v izkopanem materialu in plast opek, ugotovljenih v enem ohranjenem profilu, nakazujejo možnost obstoja nekoga gospodarskega objekta; drugih najdb nismo uspeli ugotoviti. Dimenzije objekta niso bile določljive. Dokumentacijo hrani ZSV Nova Gorica.

Na sosednji parc. št. 201/3, k. o. Bilje, last Franca Volka, Bilje 197, so pri rigo-lanju pred nekaj leti našli dobro ohranjeno kasnoantično oljenko hruškastega tipa (D. Ivany-tip XII), ki jo hrani lastnik. Ta pripoveduje, da so pri gradnji njihove hiše na parc. št. 163, k. o. Bilje, po 1. svet. vojni, zelo globoko (več kot 1

meter) našli dobro zidovje in zelo veliko opeke. — N. O.

BLATNA BREZOVICA. Novembra 1975 je Rajko Kirn, Kopališka 34, Vrhnika, pri ribarjenju z obteženo vabo ok. 70 m v. od izliva Bistre v Ljubljani potegnil z dna železno sulico dl. 47,5 cm; na koncu je prijavil kos lesa, na tula-stem nasadilu pa del enakega nasadila druge sulice; vse hrani najditelj; najdišče je treba upoštevati v sklopu bogatih najdb od barjanske dobe do visokega srednjega veka ob izlivu Bistre (GMS 20 (1939) 186). — B. S.

BREST. Jože Sobočan, Brest 52a, je povedal, da so leta 1971 na njivi s. od sedanje hiše izorali »turško podkev« (rimskodobno). Lastnik je podkev 2. 11. 1974

podaril NMLj. Hiša J. Sobočana stoji na prodnatem jeziku na j. robu Barja, v. od kolovoza, ki iz vasi vodi proti S. — D. V.

BRSTJE. Od 9.—29. V. 74 smo sondažno izkopavali zaradi širjenja gramoznice na njivah s. od vasi Brstje pri Ptujju, parc. št. 114, k. o. Brstje, pribl. 300 m od prostora, kjer so delavci leta 1959 pri širjenju gramoznice na parc. 115, k. o. Brstje, našli keltske pridelke iz žganih grobov (S. Pahič, AV XVII, 1966, 305 ss). Kopali smo v sistemu šahovnice oziroma sonde prilagajali terenu ter gostoti in pomembnosti najdb. Največkrat smo zajeli skupaj po 4 kvadrante vel. 3×3 m, tako da smo dobili na enem mestu večji obseg popolnega izkopa. Edino v sv. delu izkopališča, kjer teren rahlo pada proti JZ in je bila kulturna plast najbolj globoka (do 0,60 m), smo izkopali linijo kvadrantov po 3×3 m in jih potem razširili proti Z. Na tem mestu smo našli

Sl. 56 Črešnjevce, temelji sz. vogala najstarejšega dela ž. c., sezidani iz antičnih kamnov

Fig. 56 Črešnjevce, the foundations of the NW part of the parish church, built from the Roman stones

največ fragmentirane latenske keramike skupaj z redko rimsko, 2 kosa železnega kopja in kos sulice. Proti JZ se latenska keramika popolnoma izgubi, prevladovata začne rimska, kulturna plast pa sega le do 30 cm gl., nato se pojavlja sivo rjava gramoz različne strukture.

V skrajnem jz. delu izkopišča smo odkrili plitvo vkopan rimski grob z žganim pokopom. Grobna skrinja je bila pravokotne oblike, sestavljena iz tegul (vel. 58×40 cm) z navzgor obrnjenimi robniki, vogalni stranici sta bili prislonjeni z navznoter obrnjenimi robniki. Krovna tegula je bila polomljena in vdrtta, vzporedna robova pa pokrita s po enim imbreksom, ki pa sta bila tudi močno uničena. Vse tegule imajo žig MAA. Pepel pokojnika, žganina in pridelki (keramično posodje — žara iz rumeno rjavo žgane prečiščene ilovice z bikoničnim, kroglastim trupom s sledovi rdeče barve; enoročajni vrček iz rumene prečiščene glinje z rdečim premazom, po kroglastem trupju okrašen s 5 horizontalnimi linijami vrezov; krožnik z rdečim premazom, okrogla železna pasna spona, bronasta fibula, močno poškodovan in kot tak težko določljiv železen in koščen predmet) so bili prav tako skrbno položeni na tegulo. Zunanji grobne skrinje so v oddaljenosti 10 cm ležali: poškodovan novic in med drobci oglenine močno fragmentirana oljenka tipa Loesche X in številne črepinje različnih keramičnih posod, razmetane v bližini groba.

Na parc. št. 673, k. o. Rogoznica, so s strojnimi izkopom pri širjenju gramoznice odkrili in delno uničili rimske grobove. Ob intervenciji na terenu smo našli fragmente čaše iz terre sigillate, ročaje vrčev, del ustja in ostenja sklede. Dela smo ustavili in izdali zaščitno odločbo. — M. S. G.

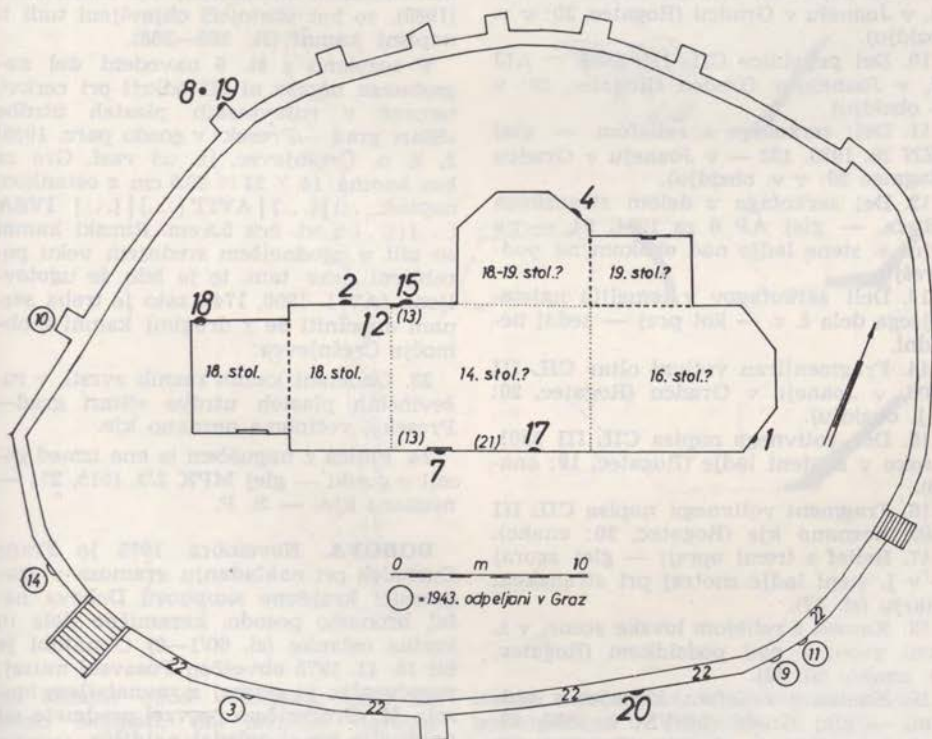
ČREŠNJEVEC. Z rimskimi kamni bogata ž. c. in obzidja na Črešnjevcu še vedno ponujata kaj novega. Ob sondiranjih cerkvenega tabora smo 1964 ugotovili, da večji del zidov najstarejše ladje sestavljajo marmorne spolije (VS 9, 1965, 191; AP 6 za 1964, 93 ss), med katerimi so tudi kosi pepelnic in nagrobnih kamnov (sl. 56). Pod ometom v. stene prizidane kapele se je pokazal še kos gladke marmorne plošče 35×69 cm z ostanki napisa: [...] SIBI [...] MINIAE [...] | [...] Kamen je vzdian 2,2 m nad tlemi in je sedaj na ogled. Vi. črk 10 in 8,5 cm kaže na večji nagrobni napis, ki je

očitno del nagrobnika, kakršni so vidni tudi na drugih mestih cerkvene zunanjsčine.

Pri odstranjevanju pajčevine ob eni izmed podob križevega pota na j. steni ladje pred stranskim oltarjem pa je čistilka odkrila s podobo zakrit relief rimskega kamna z oprsji treh oseb na desnem robu nagrobnika ali pepelnice — matere, otroka in tretje odrasle osebe, ki ni v celoti ohranjena. Fragment 35×33 cm je že dlje časa očiščen ometa, pri tem pa pokrit s križevpotno podobo.

Na v. strani je v obzidju odlomek reliefa 15×30 cm z nekoliko nagnjeno košaro z okrašenim zgornjim robom in roko, ki jo prijema od spodaj. Zraven je v znožju obzidja viden del obrobljene plošče, ki sega v notranjost obzidja. Na vidnem delu ni reliefa ali napisa.

Ob ogledu teh kamnov opravljeno preverjanje seznama rimskih kamnov, ki ga je za Črešnjevec nazadnje podal B. Saria v AKJ Rogatec (1939) 19 ss, se je poka-

Sl. 57—59 Črešnjevec, reliefna kamna št. 17 in 18 in (spodaj) skica lege rimskih kamnov na cerkvi in obzidju

Fig. 57—59 Črešnjevec, the relief-stones no. 17 and 18, and the (below) sketch of the Roman stones position on the church and in the wall-enclosure

zalo, da so v tem času nastale nekatere spremembe, zato ima tak seznam danes naslednjo vsebino:

1. Del nagrobnega napisa CIL III 5304, vzdani na vidnem mestu v vzhodni steni apsida (Rogatec, 20: enako).
2. Del nagrobnega napisa CIL III 5305 = AIJ 86, visoko v s. steni cerkvene ladje (Rogatec, 19: enako).
3. Del nagrobnega napisa CIL III 5306, v Joaneju v Gradcu (Rogatec, 20: v j. obzidju).
4. Del nagrobnega napisa — glej zgoraj, — v severni steni kapele.
5. Del nagrobnega napisa — glej VS 9, 1965, 191, — v PM Maribor (A 2339).
6. Del nagrobnega napisa — glej spodaj, — v PM Maribor (A 2340).
7. Ovršje nagrobnika, — glej ČZN 28, 1933, 133, — v j. steni ladje nad stranskimi vrati (Rogatec, 19: enako).
8. Del sp. dela nagrobnika, v sz. oporniku obzidja (Rogatec, 20: enako).
9. Del pepelnice CIL III ad 5302 = AIJ 84, v Joaneju v Gradcu (Rogatec, 20: v v. obzidju).
10. Del pepelnice CIL III 5303 = AIJ 85, v Joaneju v Gradcu (Rogatec, 20: v j. obzidju).
11. Del sarkofaga z reliefom — glej ČZN 28, 1933, 132 — v Joaneju v Gradcu (Rogatec 20: v v. obzidju).
12. Del sarkofaga z delom stranskega reliefa, — glej AP 6 za 1964, 94, — na vrhu s. stene ladje nad obokom na podstrešju.
13. Deli sarkofagov v temeljih najstarejšega dela ž. c. — kot prej — sedaj nevidni.
14. Fragmentiran votivni oltar CIL III 5300, v Joaneju v Gradcu (Rogatec, 20: v j. obzidju).
15. Del votivnega napisa CIL III 5301, visoko v s. steni ladje (Rogatec, 19: enako).
16. Fragment votivnega napisa CIL III 5302, neznan kje (Rogatec, 20: enako).
17. Relief s tremi oprsji — glej zgoraj — v j. steni ladje znotraj pri stranskem oltarju (sl. 57).
18. Kamen z reliefom lovske scene, v s. steni zvonika nad podzidkom (Rogatec, 19: enako) (sl. 58).
19. Kamen z reliefom košarice s sadjem, — glej Knabl, MhVSt 9, 1859, 87, — v oporniku sz. obzidja (Rogatec, 20: enako).
20. Kamen z reliefom košarice — glej zgoraj — v v. obzidju.

21. Obdelani kamni raznih zvrsti, v temeljih in zidovih najstarejšega dela cerkve v večini, v poznejših apsidi, zvoniku in kapeli pa sporadično, večinoma nevidno.

22. Obdelani kamni raznih zvrsti, v obzidju cerkve, večinoma vidni (Rogatec, 20: enako).

Razlike v primerjavi s predvojnimi Sarriovim seznamom so v novih odkritjih pod št. 4—6 (napisi), 12 del sarkofaga), 16 in 19 (reliefa) ter 20 (razne spolijs). Razlike so tudi v tem, da kamni pod 3, 9, 10, 11 in 13 niso več na prejšnjih mestih, temveč v graškem Joaneju, kamor jih je dal leta 1943 po pričevanju domačinov in lastni izjavi prepeljati W. Schmid. Ob povojnih povpraševanjih v Joaneju teh kamnov ni bilo najti, češ da so najbrž med gradivom, ki se je med vojno izgubilo. Ob ureditvi novega lapidarija v Eggenbergu pa je bil razstavljen del sarkofaga št. 11 in v delu E. Weber, Die römerezeitlichen Inschriften der Steiermark (1969), so kot obstoječi objavljeni tudi ti napisni kamni (št. 365—368).

V seznamu s št. 6 navedeni del nagrobnega napisa ni bil odkrit pri cerkvi, temveč v ruševinskih plasteh utrdbe »Stari grad — Presek« v gozdu parc. 1020/2, k. o. Črešnjevca, jz. od vasi. Gre za kos kamna 14 × 21 × 20,5 cm z ostankom napisa: . . | [. .] | AVIT [. .] | [. .] IVSA [. .] | [. .] z vi. črk 5,5 cm. Rimski kamni so bili v zgodnejšem srednjem veku porabljeni prav tam, to je bilo že ugotovljeno (AV 1. 1950, 174), zato je treba seznam dopolniti še z drugimi kamni z območja Črešnjevca:

23. Obdelani kamni raznih zvrsti, v ruševinskih plasteh utrdbe »Stari grad — Presek«, večinoma neznan kje.

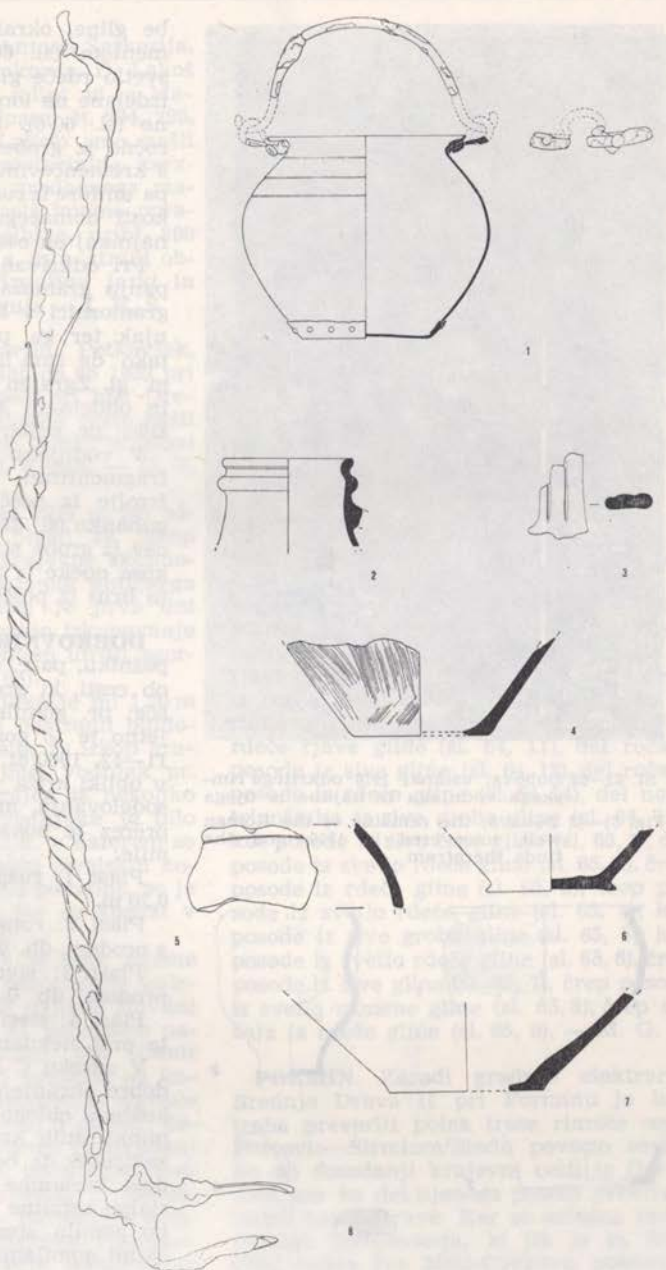
24. Plošča z napuščem iz ene izmed gomil v gozdu — glej MPK 2/3, 1915, 271 — neznan kje. — S. P.

DOBOVA. Novembra 1975 je Franc Curhalek pri nakladanju gromoza v gramoznici krajevne skupnosti Dobova našel bronasto posodo, keramične dele in kostne ostanke (sl. 60/1—8) O najdbi je bil 15. 11. 1975 obveščen Posavski muzej; poročevalec je skupaj z ravnateljem muzeja M. Gregoričem prevzel predmete od najditelja ter si ogledal najdišče.

Po pripovedovanju domačinov je bil nad mestom najdbe (predmeti so bili najdeni 6 m pod površino) leta 1974 odstra-

Sl. 60 Dobova, najdbe iz
1974 razdejanega rim-
skega vodnjaka

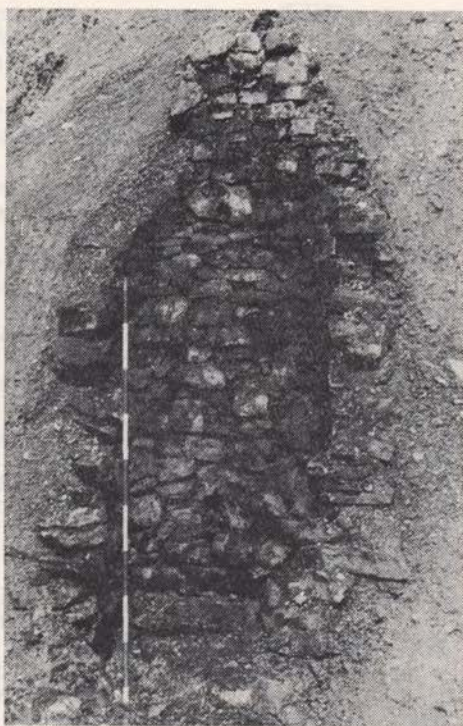
Fig. 60 Dobova, the finds
from a Roman well,
destroyed in 1974

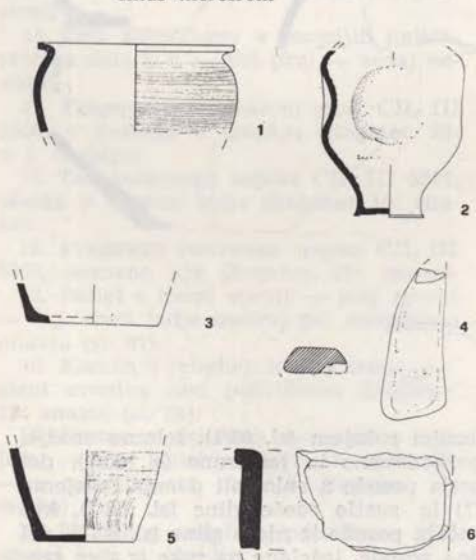
njen kamnit obod vodnjaka, tako da smemo sklepati, da izvirajo najdeni predmeti z dna antičnega vodnjaka.

Posavskemu muzeju so izročili naslednje predmete: močno poškodovano bronasto posodo z železnimi atašami in že-

leznim ročajem (sl. 60/1), železno orodje, poškodovano in tordirano (sl. 60/8), del ustja posode z enim ali dvema ročajema (?) iz svetlo rdeče gline (sl. 60/2), kos ročaja posode iz rdeče gline (sl. 60/3), del dna posode, izdelane na roke iz sive gro-

Sl. 61—62 Dobova, ostanki 1976 odkritega rimskega vodnjaka in najdbe iz njega
Fig. 61—62 Dobova, the remains of the Roman well, uncovered in 1976, and the finds therefrom

be gline, okrašene z metličastim ornamentom (sl. 60/4), kos trupa posode iz svetlo rdeče gline (sl. 60/5), črep posode, izdelane na lončarskem kolesu iz sive gline (sl. 60/6), kos dna posode, izdelane ročno iz grobe sive gline močno mešane s kremenčevim peskom (sl. 60/7), del trupa amfore iz rumene gline. Tu so bile tudi kosti domačega goveda (*Bos taurus*) — najmanj en osebek (določil Ivan Turk).

Pri odkrivanju humozne plasti in kopanju gramoza so 21. 9. 1976 v občinski gramoznici v Dobovi odkrili rimski vodnjak ter ga praktično porušili (sl. 61), tako da smo lahko preiskali le zadnja 2 m gl. Zgrajen je bil iz lepo zloženih in obdelanih kamnov v tehniki suhega zidu; pr. pribl. 1 m, gl. pa več kot 6 m.

V vodnjaku smo našli dva cela in en fragmentiran ročni mlinski kamen — žrmlje iz peščenca, skoraj celo posodo gubanko (sl. 62/2) iz sive gline, čreple loncev iz grobe sive gline (sl. 62/1, 3, 5) dva kosa opeke iz temno rdeče gline (sl. 62/6) in brus iz peščenca (sl. 62/4). — M. G.

DOBROVNIK. Gomila je na državnem pašniku, parc. št. 7387/2 k. o. Dobrovnik, ob cesti, ki gre iz Dobrovnika v Turnišče; pr. gomile 13,20 m, vi. 1,31 m. Verjetno je to gomila E po S. Pahiču (AV 11—12, 1960/61, 88 ss.). Izkopavali smo jo v obliki križa v času 27. 5.—1. 6. 1976 ob sodelovanju muzeja v Lendavi. Profilni prerez je pokazal naslednjo sestavo gomile:

Plast 1: ruša in sivo rjav humus, db. 0,20 m.

Plast 2: rumeno rjava prst, pomešana s prodom, db. 0,20—0,80 m.

Plast 3: sivo rjava prst pomešana s prodom, db. 0,30 m.

Plast 4: sterilna rjava rumena prodnata prst, nekdanja tla, db. ?

V odseku C smo v zasipu gomile našli dobro ohranjen nož z železnim jedrom in koščeno oblogo na ročaju z ornamentom punktiranih krožcev. Na koncu ročaja je zaključek iz bronca. Nož in dva majhna dela keramike so bile tudi edine materialne ostaline v gomili. Gre za simbolično gomilo sredi mešanih dobrovniškimi gomilami. — I. H. S.

DOLJNI LAKOS. Aleksander Szunyog je obvestil Pokrajinski muzej v M. Soboti, da se na polju v D. Lakošu najdejo kosi keramike in opeke. Ob topografski akciji maja 1975 smo si teren z najdbami ogledali. Na njivah, ki so last Pavla

Szunyoga, D. Lakoš 59, Antona Šerkezija, D. Lakoš 57, Stefana Bukovca, D. Lakoš 46, Elizabete Čuka, Tri mlini 46 in Marije Nagy, D. Lakoš 11 (parc. št. 294, 295, 296, 297, 298, k. o. D. Lakoš) smo našli precej delov rimske provincialne keramike, opeke in drugega gradbenega materiala. Po vsej verjetnosti imamo opraviti z rimskodobno naselbino, pribl. 800 × 600 m. Teren je z v., z. in s. strani obdan s izsušenimi močvirnatimi jarki in se na sredini rahlo vzdiguje — I. H. Š.

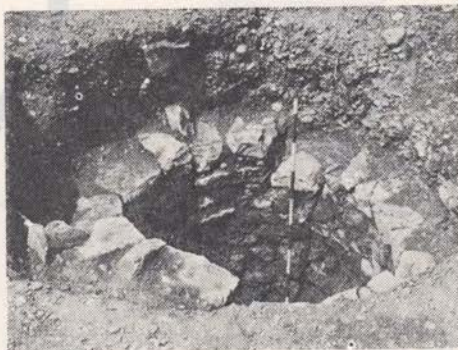
DRENOV GRİČ. Martin Petkovšek, Drenov grič 10, je povedal, da so 1932 pri kopanju jarka za vodovod pri hiši Drenov grič št. 11, sz. od glavne ceste našli »pilote rimske ceste« Koli so bili hrastovi in jelševi; bili so 2 m gl. v tleh. — D. V.

DRNOVO. Konec julija 1975 so pri odstranjevanju humuzne plasti za izkop gramoza v gramoznici krajevne skupnosti Drnovo zadeli na ostanke antičnega vodnjaka. Posavski muzej je prve dni avgusta izvedel zavarovalno izkopavanje ter sočasno tudi s cementom utrdil zgornji ustroj vodnjaka (sl. 63).

Ohranjeni zg. rob vodnjaka je bil 1,20 m pod površino. Ta del je odstranil buldožer pri pripravljalnih delih za izkop gramoza. V tej globini je imel vodnjak pr. 1,45 m. Vodnjak je zgrajen iz nekoliko obdelanih kamnov. Iz vodnjaka je bilo odstranjeno 2,40 m nasutja, v katerem so bili številni črepi in ostanke živalskih kosti. Na dnu, pribl. 4 m pod površino, se je vodnjak zožil na 1,10 m ter se končal v sterilnem savskemrodu.

Keramika iz vodnjaka je brez izjeme antična in izdelana na lončarskem kolesu. Med keramiko so bili najdeni številni živalski kostni ostanke, ki pripadajo naslednjim živalskim vrstam: pes (*Canis familiaris*) — najmanj 5 osebkov, od katerih sta bila vsaj dva nedorasla; domače govedo (*Bos taurus*) — vsaj 3 osebk; domača svinja (*Sus domesticus*) — najmanj 2 osebk, od katerih je eden nedorasel, ovca (*Ovis aries*) — najmanj 1 osebek, konj (*Equus caballus*) — najmanj 5 osebkov. Poleg tega so bili najdeni fragmenti cevastih kosti neke večje, nedoločljive ptice in več kosti zelo mladih, nedoločljivih sesalcev (določil Ivan Turk).

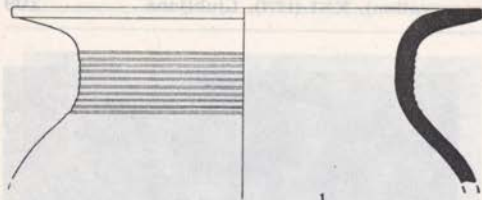
V vodnjaku so bili najdeni črepi naslednjih posod: del ustja posode iz grobe sive gline, mešane s kremenčevim peskom (sl. 64, 1), del ustja posode iz svetlo rdeče gline (sl. 64, 2), del ustja sklade iz

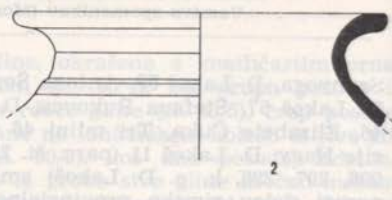
Sl. 63—65 Drnovo, ostanke rimskega vodnjaka in str. 208—209) najdbe iz njega
Fig. 63—65 Drnovo, the remains of the Roman well and (p. 208—209) the finds therefrom

rdeče gline (sl. 64, 3), kos ustja posode iz svetlo rdeče gline (sl. 64, 4), del ustja posode iz grobe črne sive gline, mešane s kremenčevim peskom (sl. 64, 5), kos ustja posode iz rdeče gline (sl. 64, 6), del posode iz sive gline (sl. 64, 7), del ustja posode iz rjave grobe gline (sl. 64, 8), kos ustja vrča iz rdeče gline (sl. 64, 9, 12), del posode iz rumene gline (sl. 64, 10), del posode iz rdeče rjave gline (sl. 64, 11), del ročaja posode iz sive gline (sl. 64, 13), del ročaja posode iz rdeče gline (sl. 64, 14), del noge trinožnika iz sive grobe gline (sl. 64, 15), kos posode iz sivo črne gline (sl. 65, 1), del posode iz svetlo rdeče gline (sl. 65, 2), črep posode iz rdeče gline (sl. 65, 3), črep posode iz svetlo rdeče gline (sl. 65, 4), kos posode iz sive grobe gline (sl. 65, 5), kos posode iz svetlo rdeče gline (sl. 65, 6), črep posode iz sive gline (sl. 65, 7), črep posode iz svetlo rumene gline (sl. 65, 8), črep ročaja iz rdeče gline (sl. 65, 9). — M. G.

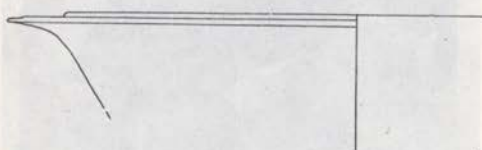
FORMIN. Zaradi gradnje elektrarne Srednja Drava II pri Forminu je bilo treba preveriti potek trase rimske ceste Poetovio—Sirmium/Siscia povsem severno ob dosedanji krajevni cesti iz Gorišnice, ker bo del njenega poteka prekrival vodni kanal Drave. Ker so sočasna zavarovalna izkopavanja, ki jih je za ZSV SRS vodila Iva Mikl-Curkova, pokazala, da na njivah v. od nekdanje Kolaričeve gramoznice s keltskimi in rimskimi grobovi kljub navidezni površinski napetosti v podaljšku preme črte v številnih prečnih jarkih in sondah ni bilo nobenih sledov cestišča, je bil namen sondiranja tudi ugotoviti, do kod se rimska cesta iz

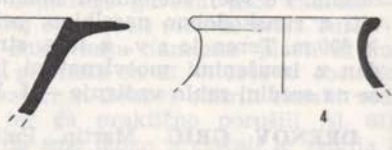
1

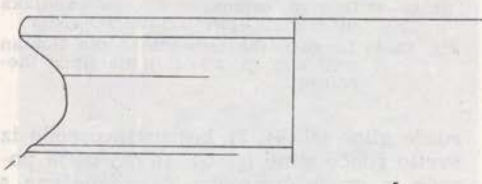
2

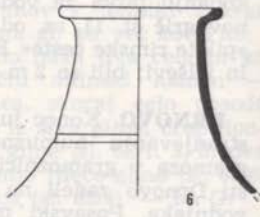
3

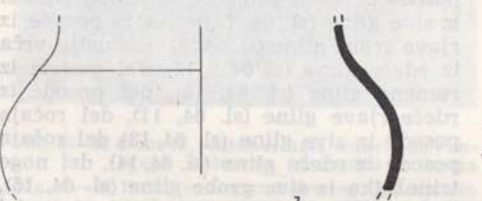
4

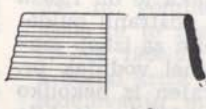
5

6

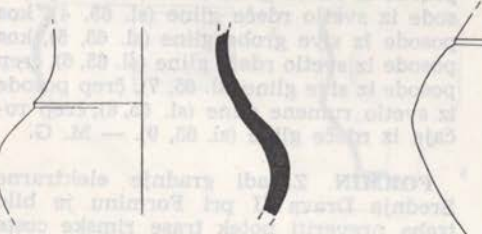
7

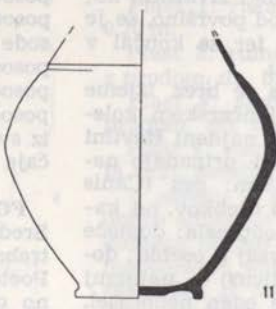
8

9

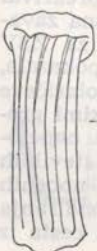
10

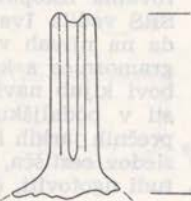
11

12

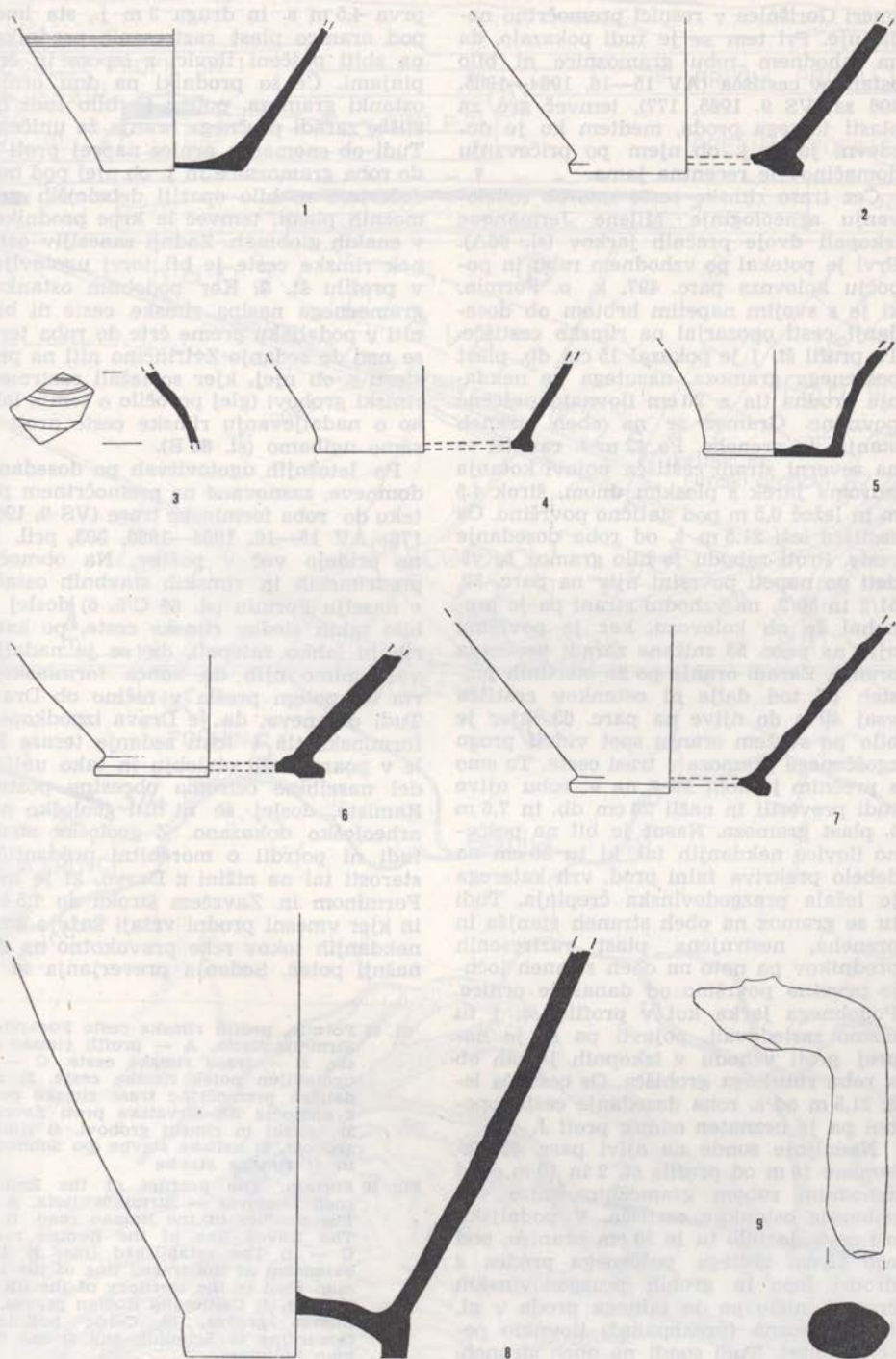
13

14

15

smeri Gorišnice v resnici premočrtno nadaljuje. Pri tem se je tudi pokazalo, da na zahodnem robu gramoznice ni bilo ostankov cestišča (AV 15—16, 1964—1965, 306 ss; VS 9. 1965, 177), temveč gre za plast talnega proda, medtem ko je dozdnevni jarek j. ob njem po pričevanju domačinov le recentna jama.

Cez traso rimske ceste smo ob sodelovanju arheolinje Milene Jermanove izkopal dvojce prečnih jarkov (sl. 66A). Prvi je potekal po vzhodnem robu in po bočju kolovoza parc. 497, k. o. Formin, ki je s svojim napetim hrbtom ob dose-danju cesti opozarjal na rimsko cestišče. Ta profil št. 1 je pokazal 15 cm db. plast peščenega gramozca, nasutega na nekdanja prodna tla z 20 cm ilovnato peščene površine. Gramoz se na obeh straneh stanjša in preneha. Po 12 m š. ravnici se na severni strani cestišča pojavi kotanja oziroma jarek s ploskim dnom, širok 4,5 m in ležeč 0,5 m pod antično površino. Os cestišča leži 21,5 m s. od roba dosedanje ceste. Proti zahodu je bilo gramoz še videti po napeti površini njiv na parc. 52, 51/2 in 50/2, na vzhodni strani pa je prenehal že ob kolovozu, ker je površina njiv na parc. 53 znižana zaradi prečnega oranja. Zaradi oranja po že sterilnih plasteh od tod dalje ni ostankov cestišča vsaj 40 m do njive na parc. 63, kjer je bilo po svežem oranju spet videti progo zgoščenega gramozca v trasi ceste. To smo s prečnim jarkom št. 2 na v. robu njive tudi preverili in našli 20 cm db. in 7,6 m š. plast gramozca. Nasut je bil na peščeno ilovico nekdanjih tal, ki tu 30 cm na debelo prekriva talni prod, vrh katerega je ležala prazgodovinska črepinja. Tudi tu se gramoz na obeh straneh stanjša in preneha, nestrnjena plast raztresenih prodnikov pa nato na obeh straneh ločuje prvotno površino od današnje ornice. Podobnega jarka kot v profilu št. 1 tu nismo zasledovali, pojavil pa se je naprej proti vzhodu v izkopnih jamah ob s. robu rimskega grobišča. Os cestišča leži 21,5 m od s. roba dosedanje ceste, opa-zen pa je neznan odmik proti J.

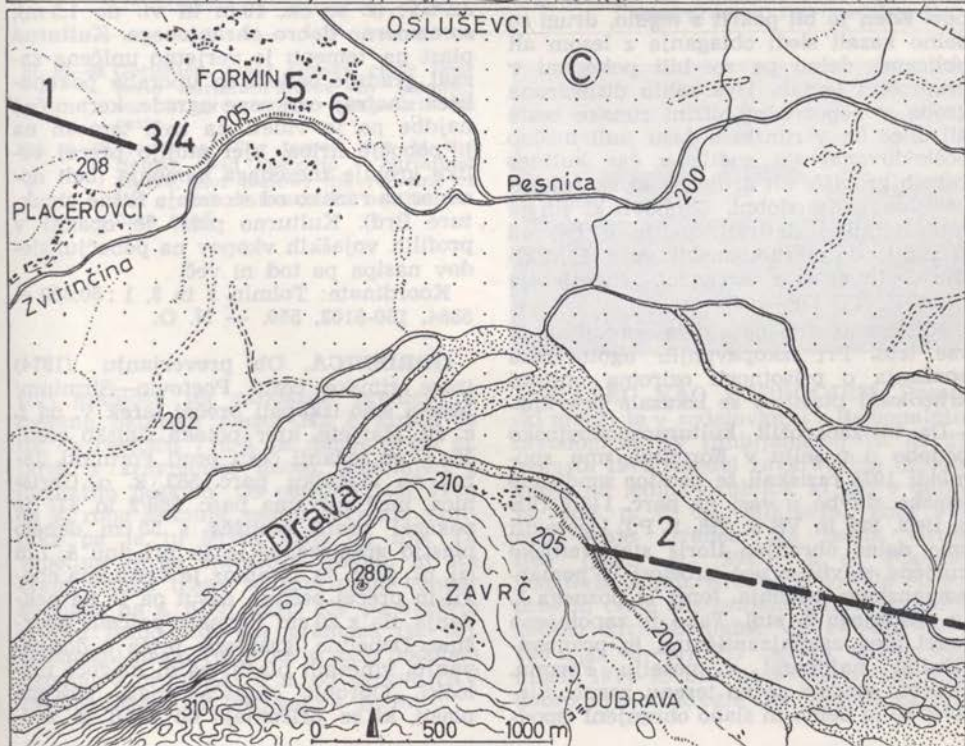
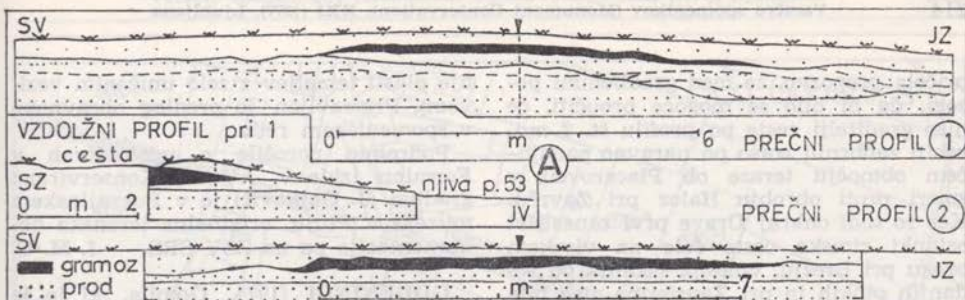
Nadaljnje sonde na njivi parc. 65, izkopane 16 m od profila št. 2 in 10 m pred zahodnim robom gramoznice, niso več pokazale ostankov cestišča. V podaljšku osi ceste je bilo tu le 30 cm oranice, pod njo 35 cm zbitega peščenega proda z drobci lepa in grobih prazgodovinskih črepinj, nižje pa do talnega proda v gl. 1,1 m porozna (prekopana?) ilovnato peščena plast. Tudi sondi na obeh straneh,

prva 4,5 m s. in druga 3 m j., sta imeli pod oranico plast raztresenih prodnikov na zbiti pešeni ilovici z lepom in črepinjami. Če so prodniki na dnu ornice ostanki gramozca, potem je bilo tudi cestišče zaradi prečnega oranja že uničeno. Tudi ob snemanju ornice naprej proti V do roba gramoznice in j. ob njej pod buldožerjem ni bilo opaziti debelejših gramoznih plasti, temveč le krpe prodnikov v enakih globinah. Zadnji zanesljiv ostank rimske ceste je bil torej ugotovljen v profilu št. 2. Ker podobnih ostankov gramoznega nasipa rimske ceste ni bilo niti v podaljšku preme črte do roba terase nad do sedanjo Zvirinčino niti na prostoru s. ob njej, kjer so ležali raztreseni rimski grobovi (glej poročilo o tem!), lahko o nadaljevanju rimske ceste proti v. samo ugibamo (sl. 66 B).

Po letošnjih ugotovitvah pa dosedanje domneve, zasnovane na premočrtnem poteku do roba forminske trase (VS 9, 1965, 176; AV 15—16, 1964—1965, 303, pril. 1), ne pridejo več v poštev. Na območju predrimskih in rimskih stavbnih ostalin v naselju Formin (sl. 66 C/5, 6) doslej ni bilo takih sledov rimske ceste, po katerih bi lahko sklepali, da se je nadaljevala mimo njih do konca forminskega rta ter potem prešla v nižino ob Dravi. Tudi domneva, da je Drava izpodkopala forminska tla v loku sedanje terase šele v poantičnem obdobju in tako uničila del naselbine oziroma obcestne postaje Ramiste, doslej še ni niti geološko niti arheološko dokazano. Z geološke strani tudi ni potrčil o morebitni predantični starosti tal na nižini z Dravo, ki je med Forminom in Zavrčem široka do 1,5 km in kjer vmesni prodni vršaji kažejo smer nekdanjih tokov reke pravokotno na današnji potek. Sedanja preverjanja so se

- Sl. 66 Formin, profili rimske ceste Poetovio—Sirmium/Siscia. A — profili rimske ceste. B — trasa rimske ceste. C — 1) ugotovljen potek rimske ceste, 2) podaljšek premočrtno trase rimske ceste z območja SR Hrvatske proti Zavrču, 3) keltski in rimski grobovi, 4) rimski grobovi, 5) keltske stavbe (po Schmidu) in 6) rimska stavba

Fig. 76 Formin, The profiles of the Roman road Poetovio — Sirmium/Siscia. A — The profiles of the Roman road. B — The traced line of the Roman road. C — 1) The established line, 2) The extension of the traced line of the Roman road in the territory of the SR of Croatia, 3) Celtic and Roman graves, 4) Roman graves, 5) Celtic buildings (according to Schmid), and 6) the Roman building

pričela prepozno, že med gradbenimi posegi, da bi bilo še mogoče proučiti, če niso graditelji ceste po profilu št. 2 morabitni zaobrnilni traso po naravno padajočem območju terase ob Placarovcih v smeri proti obrobju Haloz pri Zavrču. Ker so tudi onkraj Drave prvi zanesljivi ostanki rimske ceste šele na visokem bregu pri Brezju, vmesna iskanja po sedanjih otokih in pri Zavrču pa niso bila uspešna, bo ta 6 km dolga praznina med Forminom in Brezjem najbrž ostala za vselej arheološko nepojasnjena. — S. P.

Po začetnih sondiranjih jeseni 1973 (VS 17—19/1, 196) smo do poletja 1974 s tremi večjimi izkopi raziskali ogroženi del grobišča v Forminu na gradbišču hidroelektrarne Srednja Drava II. Zaradi zavarovalnega značaja izkopavanj zemlje nismo odvažali, kopali smo v pasovih. Ugotovili smo nekaj mikrotopografskih podrobnosti o podobi kraja v rimskem času: tlakovane ceste v grobišču, ki vodi naravnost k prostoru ugotovljenih rimskih stavb, vsaj delno antično starost zajede v rečni terasi v sredini Formina in tlakovane prostore znotraj grobišča. Sicer pa smo leta 1974 raziskali 55 žganih grobov. Eden je bil pokrit s tegulo, drugi so delno kazali sledi oblaganja z lesom ali oblicami, delno pa so bili pokopani v preprostih jamah. Dva rahlo dislocirana groba v neposredni bližini rimske ceste ali ulice (in v rimskem času tudi močno poškodovana) sta sodila v čas kulture žarnih grobišč, vsi drugi pa so skoraj zanesljivo rimskodobni. Grobovi, ki jih je moč detajlno datirati, sodijo v čas od Klavdija do markomanskih vojn (I. Mikl-Curk, Inventaria archaeol. Jugoslavija 19, 1975, YU 179—189).

Na terenu smo nato dela spremljali še vse leto. Pri izkopavanjih ugotovljena opažanja o prisotnosti oziroma uničeni arheološki plasti so se izkazala pravilna.

Da bi zaokrožili kulturnozgodovinsko podobo o naselju v Forminu, smo pomladi 1975 raziskali še prostor sondirane rimske stavbe v vasi na parc. 145/3 (VS 8, 1962, 285 in VS 9, 176, S. P.). Ugotovili smo delno ohranjen tloris stanovanjske kurjene stavbe z več prostori iz pomarkomanskega obdobja, torej iz poznega 2. in zgodnjega 3. stol. Tako je zapolnjena vrzel med zgodnjeantičnimi in poznoantičnimi najdbami v naselju Formin. Stavbni sledovi so na terenu zasuti. Sledovi so le delno in slabo ohranjeni (spod-

nje plasti temeljev z zelo uničenim vezivom). Pripravljen je predlog obravnave v spomeniškem redu.

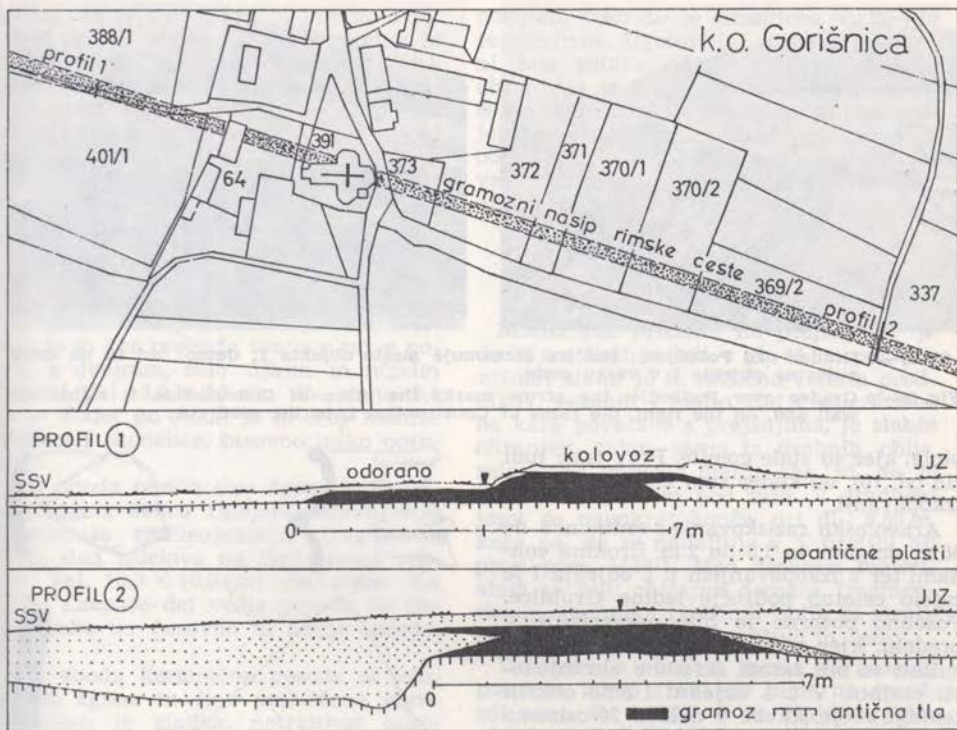
Podrobno poročilo o ugotovitvah v Forminu izide v AV 27. Konservirano gradivo (J. Gojkovič) je v Pokrajinskem muzeju v Ptujju, originalna terenska dokumentacija pa na ZSV SRS. — I. M. C.

GODENINCI (1974. Gomila, ki jo je omenil F. Kovačič, Trg Središče (1910) 72, »nasproti Preseke na desnem bregu Trnave v gozdu ,na bregeh«, leži na ploskem hrstu grebena v gozdu na parc. 467/6, 7, k. o. Godeninci. Š. je 25 m, vi. 1,5 m ter ima v sredini plitev zarasel jarek (2 × 1 × 0,5 m) kot sled nekdanjega kovanja. — S. P.

GOLO BRDO V BRDIH. Sv. nad vasjo, na sz. robu Goriških Brd in tik ob Idriji ter meji z Italijo, stoji na temenu hriba p. c. sv. Marije »Na jezeru«. Na temenu hriba je bila ob ogledu februarja 1976 ugotovljena arheološka lokaliteta. Po vsem videzu je bilo selišče utrjeno z naravno lego in s trmimi pobočji, le na V je čez sedlo možen dostop in tod je videti ostanke daljšega nasipa v smeri JZ-SV, (š. še ok. 10 m in vi. do 1,5 m), sorazmerno dobro ohranjenega. Kulturna plast na temenu je verjetno uničena zaradi gradnje cerkve in uporabe pokopališča znotraj cerkvene ograde, keramične najdbe pa je videti na treh terasah na j. pobočju hriba, kjer stojijo precej velike groblje znesenega kamenja (beli apnec za razliko od siceršnje flišne strukture Brd). Kulturno plast je opaziti v profilih vojaških vkopov na pobočju, sledov nasipa pa tod ni več.

Koordinate: Tolmin 1 in 3, 1 : 50.000 = 5384, 150-5102, 550. — N. O.

GORIŠNICA. Ob preverjanju (1974) trase rimske ceste Poetovio—Sirmium/Mursa smo izkopali prečni jarek v. od ž. c. sv. Marjete, kjer poteka rimsko cestišče s. ob sedanji cesti proti Forminu. Jarek na vratniku parc. 562, k. o. Gorišnica, med njivama parc. 369/2 in 337 je pokazal profil cestišča s 55 cm debelo plastjo gramoza, ki je tu pri dnu š. 7 m (sl. 67, prof. 2). Gramoz je večinoma enovit in precej peščen, nasut pa je na nekdanja tla z 20 cm ilovnato peščene površine. Debelina gramoza priča o dosipavanju, vmesnih plasti, pa ni mogoče razločiti. Obrobji cestišča imata peščene plasti, ki se pričenjajo ob vrhu in zno-

Sl. 67—68 Gorišnica, trasa rimske ceste Poetovio Sirmium/Mursa in (spodaj) ostanki gramoznega nasipa rimske ceste

Fig. 67—68 Gorišnica, The traced line of the Roman road Poetovio — Sirmium/Mursa, and (below) the remains of the gravel embankment of the Roman road

traj gramoza ter neopazno preidejo v mešane okoliške plasti. Na s. strani je tik ob cestišču 7 m š. in danes 90 cm gl. jarek z zravnanim dnom, zapolnjen z ilovnatim peskom. Os cestišča leži 11 m od s. roba sedanje ceste, površina vratnika pa je tu 50 cm višja od nje. Ta vzpetina je na sosednjih njivah, ki sta orani vzdolž trase, že zabrisana, vendar se zlasti na z. njivi parc. 369 po svežem oranju jasno vidi pas gramoza (sl. 66). Gramozni nasip ceste je tu zelo podoben tistemu v profilu št. 1 z. od cerkve (AV 15—16, 1964—1965, 305 ss). — S. P.

GRADEC NAD PODBOČJEM. Posavski muzej je v sodelovanju z Regionalnim zavodom za SV Ljubljana od 20. do 27. avgusta 1974 izvedel zavarovalno izkopavanje na ledini Grublice, ki leži v dolini jz. pod p. c. sv. Miklavža, kota 577, nad vasjo Gradec. Na ledini Grublice (parc. št. 398/1, k. o. Planina, last Neže Sintič, Gradec 2) so bile ob popravilu ceste odstranjene 2 do 3 kamnite gomile (cfr. M. Slabe, VS 17—19/1 1974, 126 s, sl. 40—41). Pri ogledu terena spomladi 1974 so bile na sveže zorani njivi dobro vidne okrogle lise kamnitega dro-

Sl. 69—70 Gradec nad Pobočjem: puščica zaznamuje mesto objekta I; desno: zid in na desni ruševine objekta I v vseku ceste

Fig. 69—70 Gradec over Podbočje: the arrow marks the place of Construction I; right: the wall and, on the right, the ruins of Construction I, in the road cut

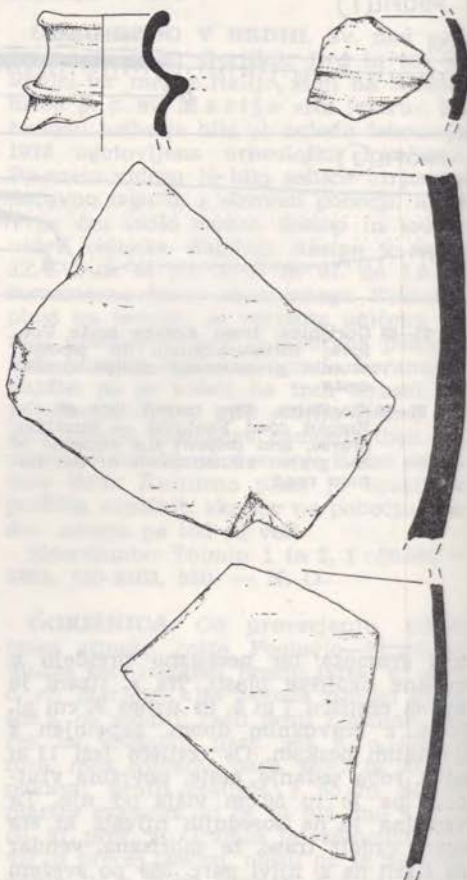
birja, kjer so stale gomile. Prav tako tudi zid (sl. 70), od koder smo kasneje začeli z izkopavanji.

Arheološko raziskovanje s sedmimi 6 do 30 m dolgimi in 1,5 do 2 m širokimi sondami ter z izkopavanjem t. i. objekta I je zajelo celotno področje ledine Grublice. Posebno pozorno je bilo preverjanje v predelu, kjer so stale kamnite gomile. Rezultati so bili zaradi skromne ohranjenosti majhni. V t. i. objektu I smo odkrili temelje večje stavbe v dolžini 20 cziroma 34 m, vendar le en kot stavbe. Zaradi planiranja njive ter popravila ceste so zidovi ohranjeni le v eni ali dveh vrstah ter ponekod tudi vezani z malto. Najdbe — antična keramika, del ročnega mlinškega kamna, živalske kosti ipd. — pričajo, da sodijo temelji k ostankom pristave antičnega poljedelca. Gradivo in dokumentacijo hrani Posavski muzej in je v pripravi za objavo. — M. G.

GRADIŠČE NAD PIVKO. Glej Starejša železna doba!

GROBLJE PRI SENTJERNEJU. V času po 2. svet. vojni je Ivo Pirkovič pobral iz osuševalnega jarka Sedem mrtvic, ki teče med parc. št. 2167/2 in 2204/1, v Kozarjem, sz. od Grobelj, več črepov rimske keramike (sl. 71), ležečih pri studencu, ki je ob izkopu osuševalnega jarka usahnil. Omenja jih v svoji knjigi *Crucium, Situla 10, 1968, 32*:

1. Del ustja vrča iz svetlo sive žgane, dobro prečiščene ilovice. Vrč je imel le rahlo navzven zavihano ustje, kratek usločen vrat ter poudarjeno rebro na prehodu v rame, iz katerih je izhajal ročaj. Na vratu so sledovi svetlo rjave bar-

Sl. 71 Groblje pri Sentjerneju, štirje črepi rimske lončenine

Fig. 71 Groblje near Sentjernej, Four potsherds of Roman pottery

ve, tako da je videti, kot bi bilo na svetlo sivi osnovi kako okrasje. Površina je zelo zglajena. Pr. ustja 3,7 cm, pr. rebra 4,5 cm, samo rebro je db. 0,4 cm, dl. stene 0,4 cm, ohr. vi. 3,0 cm. Po tem črepu ne moremo vedeti, kakšen je bil spodnji del vrča, verjetno pa ni bil velik. Najbližje analogije objavlja Lj. Plesničar: Severno emonsko grobišče, Ljubljana 1972, T. 14, grob 55; T. 20, grob 84; T. 25, grob 100; T. 125, grob 101. Takšne posode datiramo v 2. in 3. stol.

2. Del oboda keramične posode iz temno sivo žgane, fino prečiščene ilovice. Verjetno je to kos prehoda vratu v rame posode, z dvojnimi, zelo ozkim in nizkim rebrom. Vel. $3,0 \times 2,5$ cm, db. stene 0,4 cm. — Sodeč po obliki je to črep manjše posode ali skodelice, časovno težko opredeljiv.

3. Del oboda temno sivo žgane keramične posode z dobro zglajeno zunanostjo in rebrasto razčlenjenostjo fragmenta, kar je sled izdelave na lončarskem vretenu. Vel. $10,0 \times 10,0$ cm; db. stene 0,8 cm. — Črep je del večje posode za domačo rabo ter časovno ni bližje opredeljiv.

4. Del oboda keramične posode iz temno sivo žgane in fino prečiščene gline. Zunanost je gladka, notranost posode pa rebrasto razčlenjena, kar je sled izdelave na lončarskem vretenu. Vel. $8,0 \times 6,0$ cm, db. stene 0,4 cm. — Črep je del srednje velike posode, ki je ni mogoče časovno natančneje opredeliti. (Glej str. 215.). — D. B.

HAJDINA. Na parc. št. 1149/1, k. o. Hajdina, so na s. strani stanovanjske hiše pri izkopu za greznico zadeli na prečni zid, ki je bil deloma odkrit že pri odkopu za temelj hiše. Grajen je bil iz približno enakomernih oblic, dobro vezan z malto, š. 35 in vi. 56 cm, naslanja se na zid, ki poteka v smeri V—Z z rahlim odklonom. Vzporedno s prečnim zidom, 1,20 metra od njega, poteka še en podoben zid, ki se po podatkih S. Gojkoviča prav tako veže na zid v gradbeni jami. Ob njem se v gl. 90 cm pojavlja močna žganina, črepi rimske keramike, hišni lep, zdobljena opeka, koščki barvanega ometa s pompejansko rdečo barvo.

Na parc. št. 1149/2, k. o. Hajdina, smo pri izkopu za temelje stanovanjske hiše delno zadeli vzporedno z j. profilom na s. obrobje strnjene antičnega mesta. V j. delu gradbene jame smo odkrili kamnito opečnat zid, vezan z malto, delno

porušen, tako da je ohranjena v. 20—40 centimetrov. Ugotovljivi sta dve gradbeni fazi zidave, od katerih je starejša ohranjena v dl. 1,80 m, š. 55 cm in v gl. 60 cm pod današnjo površino. Zid je grajen pretežno iz zidne opeke, pomešane z oblicami, ob vogalu pa vzdani poškodovani oltarček iz pohorskega marmorja z napisom: AVG

AVREL

MARCE

LVS

V. S. L. M

Mlajši zid, prizidan na prejšnjega, je do 25 cm širši in leži v gl. 45 cm pod površino; zidan je iz različno velikih prodnikov, vezanih z malto. Zid v smeri S—J ne kaže povezave s prejšnjima, je slabše ohranjen, zidan samo iz drobnih oblic, zelo slabo vezan z malto, ohr. vi. do 20 centimetrov, 85 cm pod rušo. V gradbeni jami se naenkrat konča pri dl. 6,60 m. kaže pa, da se nadaljuje v j. profilu ali proti parc. 1149/1. Med drobnim materialom so bili: običajna domača fragmentirana keramika različnih oblik in struktur, deli stekla, železen ključ in žebli.

Domnevo o obrobju mesta še posebej potrjuje izkop gradbene jame na sosednji parc. št. 1.149/3, k. o. Hajdina, kjer ni bilo zaslediti nobenega zidu, kulturna plast je komaj zaznavna, le proti z. profilu se pojavlja 20 cm db. plast $1,70 \times 1,50$ cm žganine s črepinjami, pod njo pa rumena mivka. V gl. 30—80 cm so bili 3 kosci stekla (eden okrašen z vodoravnimi plastičnimi črtami), kos šipe $7,5 \times 6,5$ cm, okrogla bronasta ploščica in železna žebli. Keramika je močno zdrobljena; v glavnem gre za dele pokrovov za lonce, rdeče obarvanih krožnikov, ustja posod, rob mortariuma.

Na sosednji parceli proti V 1150/7, k. o. Hajdina, je bila gradbena jama popolnoma sterilna.

Proti Z pa je položaj nekoliko drugačen, saj kot klin izstopata parc. št. 1149/4, posebno pa 1153/3, k. o. Hajdina, dalje proti Z pa se kaže zopet obrobje.

Na parc. št. 1149/4 se pojavlja močna ruševinska plast le prečno čez vso gradbeno jamo v smeri SV—JZ, videti je kot porušena stena, med zemljo pa so pomešani kamenje, strešna in zidna opeka, hišni lep, poslikan (pompejansko rdeča barva, geometrijski motivi) in beljen omet. Ugotovili smo lahko dva močno poškodovana zidova, prečni (SV—JZ je ohranjen samo v dl. 2,60 m, sestavljen iz

enakomernih oblic brez vezave. Zid v smeri J—SZ pa je nekoliko bolj ohranjen. Odkrili smo ga lahko v dl. 5,80 m, š. 60 cm, nato se zgubi v z. profilu, vendar ga v sosednji gradbeni jami ni bilo zaslediti, ker smo na tem delu zadeli na makadamsko cestišče. Pri kopanju do sterilne plasti smo proti Z zadeli na plast 20 cm močne žganine, vel. $1,90 \times 1,50$ cm. Vsebovala je številne črepinje rimske keramike, bronast ročaj, prelomljen na dva dela, bronasto živalsko fibulo, železne žeblje, svetle drobce nedoločene strukture in nekaj steklenih fragmentov. Na splošno je keramika v vsej gradbeni jami močno razbita, v glavnem je groba domača, vmes pa dva fragmenta pepelnice, zg. del amfore in deli pokrovov za lonce.

Na parc. št. 1152/3, k. o. Hajdina, smo nadzorovali izkop za temelje stanovanjske hiše in hkrati prešli na zavarovalno raziskovanje. Odkopali smo del rimske stavbe z različno grajenimi zidovi, ki obsegajo tri gradbene faze. Najstarejši in najgloblji zid je bil 80 cm pod današnjo površino in od vseh najslabše ohranjen — le do vi. 15 cm, vmes porušen, zidan iz drobnih oblic in le delno vezan z malto. Potekal je vzporedno z zidom I ($5,70 \times 0,33 \times 0,70$ m), ki je bil z notranje strani ometan v dl. 3,60 m in pri 60 cm vertikalno počen, zidan iz enakomerno velikih oblic, zelo močno vezan z grobo malto. Na ta starejši zid so pozneje prizidali zid v enaki tehniki — zid II — vendar manj skrbno izdelan, na koncu zaobljen, širši in nagnjen navzven. Ob zunanjem robu smo v gl. 70 cm našli dobro ohranjen slikan stenski omet (svetli motivi na temnem ozadju). Oba zidova potekata dalje proti Z, a tokrat izkopa ni bilo mogoče nadaljevati. Zid I se ob profilu konča s stopnico oz. pragom 105 centimetrov pod rušo, ob njem sta bila železen ključ in kos oljenke. Zid III je potekal prečno po gradbeni jami ob makadamskem cestišču in rimski lončarski peči v smeri SV—JZ in se je zaradi slabe vezave sproti rušil. Povezuje se z zidom I in II in zidom, ki omejuje peč — zid IV — na katerega se veže zid V in poteka diagonalno ob peči. Oba zidova sta slabše zidana kot zid III, brez podlage, kamenje, postavljeno na mivko, je pomešano s peskom in le 30 cm pod površino.

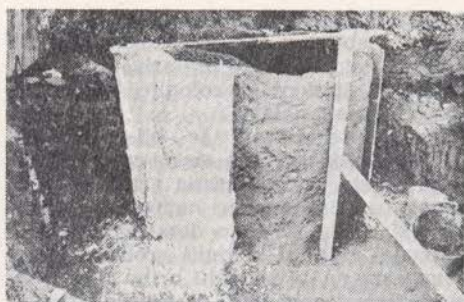
Med pomembnejšimi drobnimi najdbami so: bronasta lok fibule in prstanček brez glave, dva nedoločljiva novca, nekaj koscev stekla in razna domača, v

glavnem razbita keramika. V z. profilu smo našli pozneje vkopan otroški skelet brez prdatkov.

Posebno pozornost obdelave zasluži lončarska peč iz srednje antike (sl. 72). Je okrogla, ravnih sten, vi. 1,50 m z zunanjim pr. 1,67 m in notranjim zg. robom 1,25 m ter notranjim sp. robom 1,35 metra. Premer debeline stene je do 25 cm, v celoti ohranjeno rešeto je v gl. 75 centimetrov z db. 23—25 cm, višina kurišča ni dokončna, ker je vhod od zunaj delno poškodovan, zato smo vzeli razdaljo sredine rešeta do dna kurišča, ki je 54 cm. Peč je zgrajena iz lomljene opeke, pomešane z drobci opeke in opečnatim prahom z zamazanim notranjim obodom in zgornjim robom polkrožnega preseka. Na rešetju je 23 lukenj, pr. 7—10 cm, po ploskvi niso enakomerno razvrščene, in sicer so na obodu gostejše kot proti sredini (sl. 73). Nanj so vzporedno položene 4 opeke $43—57 \times 17—22$ cm, močno ožgane od vročine in razpokane: verjetno regulatorji vročine. Kurišče smo našli na sv. strani peči, obokano z opeko in prav tako zamazano. Kupola je verjetno imela na vrhu eno ali več odprtih, vendar se zaradi obdelovanja zemljišča ni ohranila, saj je bil zg. obod peči le slabih 25 cm pod površino; bila je vdrtja v peč, zidana s strešno opeko; nekaj tegul se da še sestaviti. Ob kurišču smo odkrili v temni ožgani prsti veliko črepinj, največ gubank, kalup oljenke FOR-TIS in zg. del reliefne oljenke (vojščuka v dvoboju).

Pri čiščenju peči smo pod zdrobljeno zidno opeko in zlomljeno strešno opeko, pomešano s temno prstjo, našli veliko manjših fragmentiranih gubank, nekaj zdrobljenih manjših lončkov s tankimi stenami in odlomek oljenke. Vmes je bila vsepovsod zlomljena opeka, ponekod sivo ožgana od pečenja. Globlje je bilo vedno več polomljenih gubank, že tudi večjih dimenzij, lončkov, kozarčkov, eno celo reliefno oljenko in nekaj črepov oljenk. Tik nad rostom je ležala sama keramika, zaradi pritiska močno poškodovana (krožniki, velike in manjše gubanke, težka utež, kosi rdeče kupe).

Zaradi dobre ohranjenosti in redkosti takih peči smo se odločili za prezentacijo na prostem. Po posebnem postopku smo jo odlili v mavec (sl. 74), podstavili hlede in jo zaradi lokacije stanovanjske hiše in situ dvignili s 25-tonskim dvigalom na bližnjo parc. št. 2175, k. o. Ptuj (sl. 75). Po komisijem posvetu z Wacker-Che-

Sl. 72—75 Hajdina, zgoraj: rimska lončarska peč pred odkopom in pogled na rešetko od zgoraj; spodaj: peč med restavriranjem in dviganje peči

Fig. 72—75 Hajdina, above: A Roman potter's stove before excavation and the view of the grate from above; below: the stove during restoring, and the lifting of the stove

mie GMBH iz Münchna jo bomo globinsko zaščitili z utrjevalcem OH, površinsko pa z Wacker 190.

Pri odkopu za postavitev peči smo v gl. 0,40 m našli poleg zidu bronasto fibulo s čebulastimi odebelitvami in bronasto zapetnico z med seboj zvitimi konci.

Pri izkopu gradbene jame na parc. št. 1152/8, k. o. Hajdina, smo lahko dalje sledili obrobju antičnega mesta. Slaba ruševinska plast je zaznavna le na v. polovici izkopišča, tj. proti prej omenjeni parceli, in sega le do gl. ok. 1 m, nato že sterilna plast. Najdenih je bilo nekaj črepov domače keramike in del steklene-ga dna.

Nižje proti zahodu so na parc. št. 88/2, k. o. Hajdina, pri izkopu za temelje za

razširitev že obstoječe stanovanjske hiše naleteli na sterilne plasti.

Pri nadzoru ročnega izkopa za vgraditev cisterne za lahko kurilno olje na parc. št. 83/1, k. o. Hajdina, smo ugotovili arheološko sterilne plasti.

Na parc. št. 1117/8, k. o. Hajdina, so pri odkopu za vhod v garažo našli del tegule z žigom ADIECTI v gl. 0,75 m pod rušo. — M. S. G.

HARDEK PRI ORMOŽU. — Glej: Novejše dobe.

HRUŠICA. Izkopavanja na Hrušici so trajala od 17. 7. do 3. 8. 1974. Poleg vodje izkopavanj P. Petruja iz Narodnega muzeja so sodelovali še Drago Svobljak in

S. krak (usmerjen v kotu 296°) je dolg 50 m in se končuje na manjši planoti, pred katero je na V prepadna vrtača, zelo verjetno s stolpom, ker je pred obzidjem zaznati kvadratno površino 6 × 6 m, omejeno z nizkim zemljenim nasipom. Limes je na tem odseku še danes ponekod do 1,5 m vi. in 4 m š. nasip.

Na samem prehodu Ledene poti je bil utrjen s stolpastimi vrati. Ob našem izkopu j. polovice smo ugotovili, da je stolp imel obliko črke U ter se nadaljeval v 1,00 m š. in še 1,20 m vi. obzidju. J. polovica stolpa je v š. merila 4,90 m in v dl. 2,15 m. Oba izrastka sta na S segala po 0,75 m in sta bila 1,15 m š. Notr. š. stolpa je bila 2,60 m.

Stolp in obzidje sta zgrajena iz izbranih lepih apnenčevih lomljenecv, vezanih z zelo dobro malto. Način zidave je izrazito plastovit (v šarah), pri čemer so na vogalih in v podnožju izbrani veliki bloki lomljenca. Spoj limesa s stolpom je deloma šivan, kar dokazuje enotno gradnjo.

Ob odkritju nas zanima namen dodatne zapore in čas njenega nastanka. Doselej smo poznali v. krak obzidja, ki poteka iz vogala trdnjave na Hrušici in se je končal na Bršljanovcu. Tudi v tem obzidju je prehod Ledene poti utrjen s stolpastimi vrati. Po vsem sodeč bi morala ta zapora zadostovati. Čemu torej še ena? Domnevamo lahko, da je v tem primeru pred nami neka starejša zidava, verjetno najstarejša zapora na Hrušici. Pomembno pri tem je, da dokazuje rimsko starost ceste Ledena pot in steze, ki vzporedno za limesom vodi v trdnjavo Hrušica. Hkrati pa prav ta zapora odpira možnost, da z njenim načrtnim raziskovanjem dobimo podatke o prvotnih lesenih palisadah na Hrušici, ki jih omenja Julijan. Na to vprašanje pa bodo lahko dali odgovor prihodnja raziskovanja.

Izkopavanja v notranjosti trdnjave Ad Pirum smo opravili leta 1976 s sedmimi delavci. V strokovni ekipi so bili poleg obeh vodij — P. Petruja iz Narodnega muzeja in D. Svoljšaka iz Goriškega muzeja še Nuša Logar, dipl. arh., risarja Anica Sirk in Roman Hribar ter občasnno dr. F. Leben iz Arheološkega inštituta pri SAZU.

Po načrtu smo letos predvidevali konec v letih 1974 in 1975 nedokončanih izkopavanj cisterne v notranjosti trdnjave ter izkop prehoda v t. i. z. limesu na Ledeni poti (gl. poročilo v VS 17-19/1,

1974, 199 ter Arheološki pregled 15, 1973, 68 in 17, 1975, 88 ssl.).

V trdnjavi smo poglobili sondo XX in XXII na njivi J. Bajca, Podkraj 100, in sicer tik s. od ceste Logatec—Col. Kakor smo poročali v AP 17, 1975, 92 sta celovit izkop predvidene sonde preprečili apneni peči, od katerih je bila j. vgrajena v neko starejšo cisterno, ki je segala po naših preizkusih v gl. večjo od 4 m. Ker tega nismo predvideli niti v programu izkopavanja niti v časovnem razporedu in so bili posamezni člani ekipe angažirani za drugo delo in tudi iz finančnih razlogov, smo morali izkopavanja prekiniti 10. septembra 1975. Tej naši odločitvi sta botrovala tudi veter in mraz, ki sta nas spominjala na burjo v času spopada med Evgenijem in Teodozijem. Zato smo lani v izkopano sondo položili polivinilsko folijo, zelo pozorno prekrili vse zidove in jih zadelali s kamenjem ter povrh na sulci nekaj zemlje, da bi obvarovali spomeniške ostaline pred zmrzaljo.

Nadaljevanje izkopa je pokazalo, da je bila peč oz. apnenica v sredini hruškasto poglobljena in je segala na dno ruševin hiše s freskami. Zdrobljen omet, vrsta raztresenih drobnih predmetov itd. so kazali, da smo v naslednjem stratumu prišli na nivo in j. rob stavbe s spodnjim tlakom, na katerem smo našli kupček Galienovih in Avrelijanovih novcev ter nad temi ostanki postavljen nov estrih iz sphane ilovice iz časa med 3. in 4. stoletjem. Ker je cisterna zapolnjena s temi najdbami, kaže, da so te najdbe pomembnejše za njeno časovno opredelitev v začetek 3. stoletja. Pri tem je vodja izkopavanja na tem sektorju D. Svoljšak ugotovil, da je bila cisterna kasneje razširjena, kar se jasno vidi po živi skali, ki je v prvotni cisterni zravnana, v razširitvi pa naravna in v spoju zidov obeh delov cisterne, ki nista »šivana«. Odkritje cisterne je pojasnilo tudi situacijo z izravnano ilovico kot podlago vseh kulturnih plasti na Hrušici in navoženo rečno mivko — najbolj verjetno iz 20 km oddaljene Ajdovščine. Sedaj je skoraj gotovo, da je bila mivka filter za atmosferilije, ki so bile po ilovici speljane v cisterno. Sama cisterna pa je bila zgrajena na stičišču več stavb, kar je zvečevalo njene zmožljivosti.

Drug sektor izkopavanja — vodil jih je P. Petru — pa je zajemal prehodni stolp drugega, limesa na Ledeni poti. Sam stolp smo na j. strani pričeli prekopavati že pred 2 letoma; zdaj smo sondo razširili,

da bi preverili, ali ima simetrično osnovo. Razširjen izkop je potrdil, da ima kvadratni stolp obliko dvojnega U. Pokazal je tudi, da je cestišče š. 1,30—1,35 metra in da je imelo znotraj lesene opornike za zg. etažo stolpa. Druga pomembna ugotovitev pa je, da ima vsa arhitektura dve gradbeni fazi. Ko smo prebili estrih v notranjosti stolpa, smo ugotovili, da je pod zg. slojem še sp. plast zdrobljenega ometa, v kateri smo našli poleg neznatnih kulturnih elementov dva kovanca Konstancija II., ki določno nakazujejo požig stolpa ob spopadih leta 352, ko je Konstancijeva vojska prodrla za Mognencijem do Ogleja. Nanos nove plasti ometa, popravilo zidu in obnovljen estrih pa dokazujejo, da je bil tudi ta stolp — in z njim ves z. limes — očitno obnovljen za M. Maksima leta 388. Tako so ta sicer po obsegu majhna izkopavanja dala dragocena potrdila zgodovinskim podatkom.

Poleg teh raziskovalnih akcij je ekipa pričela s podrobnim opisom same trdnjave, dr. A. Šercelj je opravil palinološke preizkuse glede vegetacije, zasnovan pa je tudi načrt, da bi v 1977 prešli v sklepno fazo izkopavanja na Hrušici. — P. P.

IG (STUDENEC). Na površju parcele št. 555, k. o. Studenec — Ig, na ledini Gmajna je bilo leta 1975 najdenih več rimskodobnih železnih podkev (hrani NMLj). Kmet R. Šteblaj, Ig 42, je 21. 9. 1975 podaril NMLj železno rimskodobno podkev, ki jo je maja 1973 izoral na tej parceli.

Strojni ključavničar Alojz Pucihar, p. d. Likopič, Ig 81, je marca 1975 podaril NMLj odlomek zg. d. dela rimskega nagrobnika iz dolomita, ki ga je našel pri podiranju starega hleva (sl. 76). Nagrobnik je odlomljen na zg. l. in sp. strani; le na d. je ohranjen rob spomenika, ki je strehasto upognjen proti l. strani. Kamen je močno izlizan. Sprednja ploskev je skrbno obtesana in drobno naključvana s klesarskim dletom. Druge ploskve nagrobnika so grobo obdelane. Ohranjeni del napisa: [...] / SEX [...] / [...]

Črke so podolgovate, skrbno vklesane. Vi. prve črke je 5,8 cm, druge 6,4 cm. Tretja črka, verjetno X, je močno poškodovana. Mere odlomka: ohranjena vi. 14,5 cm, š. 12,5 cm, db. 13,5 cm. — D. V.

IŠKA LOKA. Kmet Alojz Modic, p. d. Močev, Iška Loka 45, je pred približno 10 leti (okoli leta 1964) izoral na svoji par-

Sl. 76 Ig (Studenec), odlomek rimskega nagrobnika, najden pri hiši št. 81

Fig. 76 Ig (Studenec), The flake of a Roman tombstone, found near the house no. 81

celi št. 825 na ledini **Marejka** ali **Mareke** »za eno cajno turških podkev« (okoli 50 kosov). A. Modic je ohranil le eno podkev (rimskodobno) in jo okt. 1974 podaril NMLj. Ledina Marejka ali Mareke leži na barskem svetu s. od vasi Iška Loka, med zaraščeno strugo stare Loščice in Loško potjo. — D. V.

IŠKA VAS. V p. c. sv. Mihaela je vzdanih več rimskodobnih spomenikov (ANSI, 182). Po pripovedovanju domačinov je pri cerkvi star »britof«, kjer so našli dele lobanj. P. c. sv. Mihaela stoji na v. robu vasi, v prodnati ravnini, kjer se na široko odpira vstop v sotesko Iške (Iški Vintgar). Po ljudskem izročilu je stara struga rečice Iške pred njeno umetno prestavitvijo pod Krim potekala v smeri sedanje ceste Iška vas—Staje, pribl. 125 m z. od p. c. sv. Mihaela. Ravčina na jv. strani cerkvenega obzidja in vzhodju bližnjega hribovja ima ledinsko ime **Na Poljanah**. Po z. robu cerkvenega zemljišča gre »stara steza« (rimska vicinalna cesta Staje—Iška vas—Gorenji Ig—Rakitna (sl. 77). Druga pot je speljana od glavne ceste Staje—Iška vas proti sv. Mihaelu in nato po j. strani cerkvenega obzidja proti gozdnatemu hribovju na v. strani doline. Prostor skeletnega »britofa« (neopredeljeno) znotraj porušenega in močno obraslega obzidja okrog cerkve je neraven travnik. V zunanjih stenah cer-

kve, ki stoji v smeri JZ—SV, so še vzdani rimskodobni kamniti spomeniki:

a) sz. stena:

v temelju s. vogala romanske ladje je v višini tal vodoravno vzdian nagrobnik — stela iz sivega apnenca, na zg. koncu nekoliko odlomljen. Na zg. ohranjenem koncu je plitva polkrožna vdolbina, verjetno z upodobljenim doprsjem. Robovi napisnega polja na spodnjem delu nagrobnika so močno razčlenjeni. Mere: ohranjena dl. 162 cm, vidna db. 12 cm, vidna š. 13 cm (zg. konec) — 0,3 cm (sp. konec). Napis je v zidu;

b) jz. stena:

v j. vogalu ladje je 2,5 m od tal pokončno vzdian odlomek sp. l. dela nagrobnika — stele, skrbno izdelanega iz sivega apnenca. Ohranjena sta del praznega napisnega polja ter obrobní stebriček s podstavkom in dvakrat razčlenjenim nastavkom. Mere: ohranjena vi. 60 centimetrov, ohranjena š. 55 cm, db. 30 centimetrov;

v bližini z. vogala ladje je nizko nad zemljo vzdian podstavek s pravokotno vdolbino za nagrobnik — stelo, izdelan iz sivega apnenca;

c) zvonik:

v s. podstavku arkadnega oboka je vzdian povsem ohranjen nagrobnik — ara CIL III 3806 = 10732 + p. 2328 = AIJ 136. Spomenik uničujejo padavine.

Na istem arkadnem podstavku je na l. strani are vzdian odlomek sp. l. dela nagrobnika — stele iz sivega apnenca, močno izlizan. Ohranjeni del napisnega polja nima črk. Stebriček in razčlenjeni nastavek na l. robu stele sta bila namenoma odklesana (vidi se še njun obris). Ohranjena vi. stele 89 cm, ohranjena š. 38 cm, db. 16 cm. Cerkev s prostorom starega »britofa« ima parc. št. 150 — pokopališče, k. o. Iška vas in je last Rimokatoliškega župnijstva Ig. — D. V.

IVANCI: Arheološka izkopavanja antičnih gomil so trajala od 1. do 16. 10. 1974 z vmesnimi presledki. Pri izkopavanju so poleg poročevalke sodelovali: dipl. arheolog Mira Strmčnik z ZSV Maribor, muzejski preparator, študentje iz M. Sobote in kustos Pokr. muzeja Maribor Stanko Pahič kot nadzornik pri izkopavanju.

Izkopavanja so zajela dve gomili. Prva leži v gozdu Hraščice ob cesti Beltinci—Renkovci na državni parc. št. 12/1. Druga gomila pa je v gozdu ob cesti Gančani—Bogojina, na državni parceli št. 9. S po-

Sl. 77 Iška vas, pogled z ledine na Poljanah proti podružni cerkvi sv. Mihaela, drugotnemu najdišču rimskodobnih nagrobnikov. V ospredju je »stara steza«, trasa rimske vicinalne ceste

Fig. 77 Iška vas, A view from the fallow field Poljane towards the filial church of St. Michael, a secondary finding place of tombstones of the Roman period. In the foreground is the »old path«, a location line of the Roman vicinal road

močjo geodeta smo opravili vse potrebne meritve, obe gomili zrisali s plastnicami ter višinskimi kotami, ki so relativne; izhodišče je bližnja cesta, ki je prav tako na relativni koti 180,00 m. Ekvidistanca plastnic je 0,20 m. Na katastrskem uradu so izdelali kopije katastrskega načrta parc. št. 9 in 12/1, kjer se obe gomili nahajata. Obe sta poraščeni s smrekami, zato ni bil mogoč celoten izkop gomile. Izkopavali smo po odsekih in z njimi zajeli osredje ter delno obrobje gomile.

Gomila 1 (parc. št. 12/1, k. o. Gančani) ima v pr. 12,8 × 13 m, vi. je 1,30 m. Gomila je bila pred začetkom izkopavanja nepoškodovana. V gomilo smo kopali v štirih odsekih — odsek A: 3,80 × 6 m, odsek B: 0,92 × 2,20 m, odsek C: 1,95 × 2,20 m, odsek D: 2,00 × 2,40—1,35 m. Vmesne stene so bile 0,30 do 1,20 m š.

Profilni prerez je pokazal naslednjo sestavo gomile:

Plast 1 — črno rjav gozdni humus, db. do 0,10 m.

Plast 2 — rumeno rjava prst, pomešana s šodrom, db. 0,50 do 0,60 m. Skozi obe plasti se prepletajo večje ali manjše korenine dreves. V sredini sonde je plast kamenja gostejša kot ob obrobju. V tej plasti je bila najdena ob j. steni odseka A do 0,60 m dolga žgana plast.

Plast 3 — Je sivo rjava prst, pomešana z gramozom, ki pa je že redkejši, db. 0,10 do 0,70 m. V tej plasti je bila najdena ob z. steni odseka A do 1,80 m dolga žgana plast, prav tako smo na

žgano plast naleteli ob s. steni odseka A, ki je dolga do 1,00 m.

Plast 4 — so nekdanja gozdna tla. Kopali smo do 0,20 m pod to plastjo, in bila je brez najdb.

Odsek A zavzema osrednji in s. del gomile, kopali smo do 1,50 m pod najvišjo točko gomile. V tem odseku je bilo troje žganih plasti. Najprej smo naleteli na žgano plast ob s. steni, in sicer v gl. 0,70 m. Nahaja se ob skrajnem s. robu stene odseka, vel. 1,17 × 1,04 m. Na žganini smo našli dele sivo žganega grobega lonca z izvihanim ustjem, ornamentiranim z metličastim ornamentom. Dele tega lonca smo našli tudi zunaj obsega žganine, vse ob s. steni odseka. Na obrobju žganine je ležal sivo rjav pokrov posode z gumbom na vrhu. Ob j. steni odseka A smo v gl. 0,85 m naleteli na žganino II, vel. 0,66 × 0,86 × 0,96 m. Črna žgana plast je db. 2—5 cm. Ob skrajnem robu žganine je ležala razbita nizka rdeče pobarvana skodela nekoliko finejše izdelave. Žganina leži ob skrajni j. steni odseka A in je od v. roba stene odseka A oddaljena 1,16 m. Na žganino smo naleteli tudi na z. robu stene odseka A, in sicer v globini 0,56 m. Žganina III je ob skrajnem robu z. stene, 1,95 m od j. stene. Dolžina žganine ob skrajni j. steni pa je 1,20 m. Na površini žganine so bili najdeni keramični deli 3 nizkih rdeče pobarvanih skodel.

Vse žganine v odseku A so se nahajale na že nasuti plasti gomile, torej so nastale, ko se je gomila izoblikovala.

Odsek B leži na j. obrobju gomile. Na nekdanja tla smo zadeli v gl. 0,85 m ob j. steni v gl. 1,07 m ob s. steni. Odsek B je dal negativen rezultat. Prav tako brez kulturnih plasti sta bila odseka C in D. Odsek C leži ob jv. obrobju gomile. Nekdanja tla so se pojavila ob s. steni odseka v gl. 0,72 m in ob j. steni v gl. 0,33 m. Odsek D je bil na jz. delu obrobja gomile. Nekdanja tla so se pojavila ob z. steni v gl. 0,85 m, in ob j. steni v gl. 0,80 m.

Gomila 2 (parc. št. 9, k. o. Gančani) ima v pr. 19,5 m, vi. je 1,10 m. Na sredini gomile je bil viden plitek 0,50 m š. in 1,30 m dl. jarek, nastal ob divjem kopanju gomile. V gomilo smo kopali v dveh odsekih; odsek A: 7,20 × 1,70—3,20 m, odsek B: 7,25 × 2,00 m. Vmesna stena med obema odsekom je bila š. 1,10 m.

Profilni prerez je pokazal naslednjo sestavo gomile:

Plast 1 — temno rjav gozdni humus, db. 0,20 m. Skozi plast so se prepletale korenine dreves.

Plast 2 — rjava prst, ponekod pomešana z rumenkasto mivko, db. 0,30 do 0,80 metra.

Plast 3 — gramoz pomešan s sivo rjavo plastjo, db. 0,30 do 0,50 m.

Plast 4 — nekdanja gozdna tla. Kopali smo do gl. 0,20 do 0,80 m pod nekdanjim nivojem in v tej plasti naleteli na črno žgano plast v odseku A ter manjše krpe žganine v odseku B.

V odseku A je bila najdena žgana plast v gl. 1,00 do 1,14 m in v velikosti 2,00 × 2,50 m. Žganina se nahaja ob skrajnem Z in J robu stene odseka A. Odsek A leži od sredine proti V delu gomile, kopali smo do 1,40 m pod najvišjo točko gomile. V obsegu žganine in zunaj njega smo naleteli na različne manjše dele keramične nedoločljive oblike. V sami žganini je bila najdena močno fragmentirana nizka skodela, poleg nje pa ostanki nedogorelih kosti. Ostanke človeških kosti so nedvoumen dokaz, da predstavlja žganina grob, ki pa je siromašen s pridevki. V skrajnem j. robu stene odseka A smo našli 26 cm dolg železen predmet, ki pa je zaradi močne rje težko določljiv, verjetno gre za ostanek kake sulice. Grob v tem odseku je bil vkopan v sterilno plast.

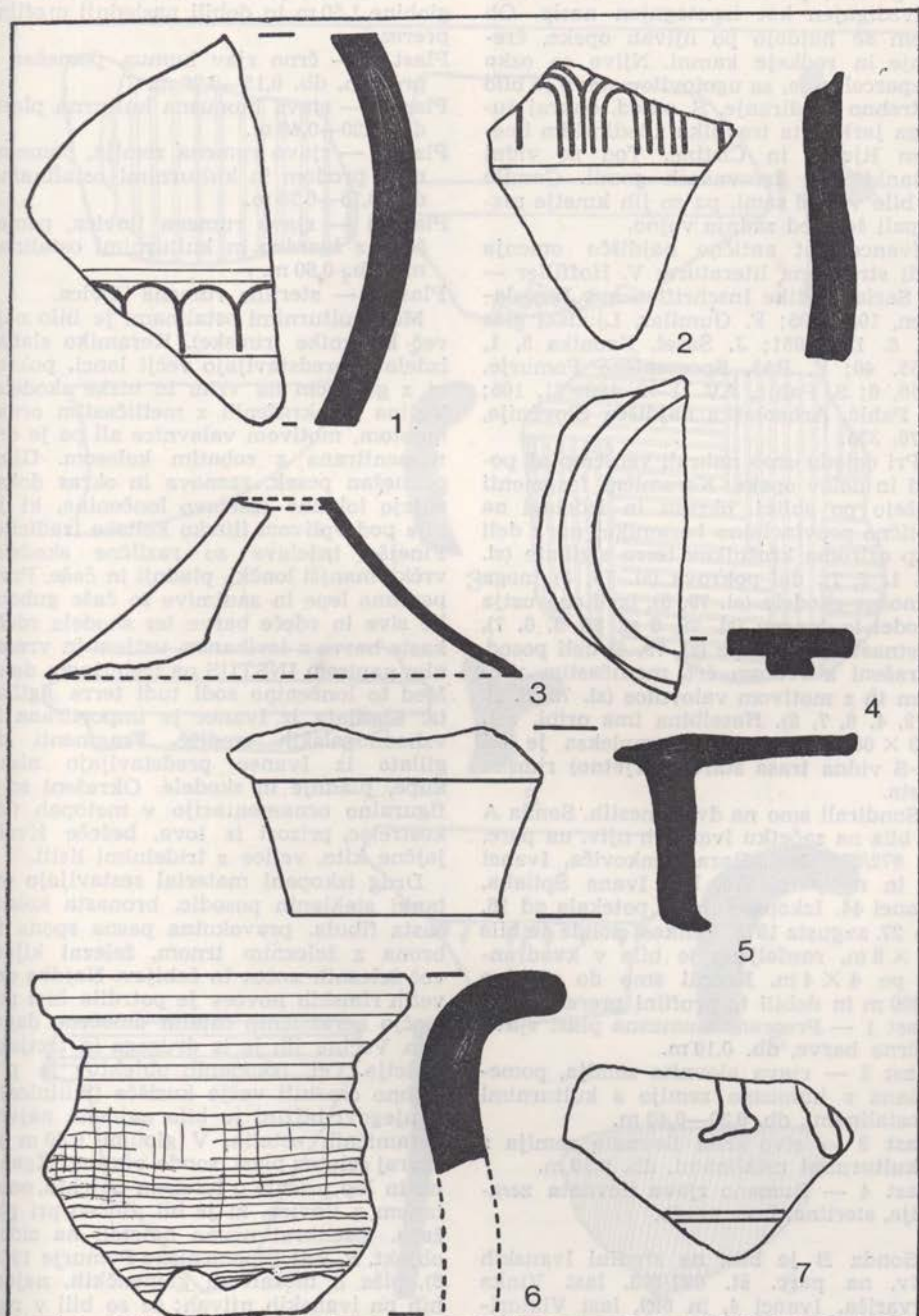
Odsek B je ležal od sredine proti z. delu gomile; kopali smo do 1,40 m pod najvišjo točko gomile. Ob skrajnem S delu odseka smo naleteli na žganino v manjšem obsegu, na njej pa so bili najdeni deli slabo pečene svetlo rdeče keramične nedoločljivih oblik. Na manjši obseg žganine smo naleteli tudi v j. delu odseka, in sicer ob V steni z nekaj koščki lončnine. Nadaljnje poglobljanje ni dalo nobenih rezultatov.

Po končanem izkopavanju smo gomile zasuli.

Med izkopavanjem smo vodili dnevnik, fotografirali ves potek izkopavanja, zrisali vse potrebne tlorise in profile posameznih odsekov.

Izkopani arheološki material smo prenesli v muzej, kjer ga še pripravljajo. Zatem bomo izkopavanja objavili v CZN.

Njivi s. od vasi Ivanci do prvega potoka pravijo domačini Ižišče (od iža-hiša). Tod naj bi bili po ljudski tradiciji nekoč stali Ivanci, ki so jih Turki požgali. Teren je z. dno od ceste v Bogojino in j.

Sl. 78 Ivanci, najdbe; 1, 2 in 7 so 1:1, druge 1:2
 Fig. 78 Ivanci, Finds; 1, 2 and 7 are 1:1, the others 1:2

od potoka, po sredini v smeri S—J je privzdignjen kot izpotegnjen nasip. Ob njem se najdejo po njihah opeke, črepinje in redkeje kamni. Njive so ozko razparcelirane, za ugotovitev stavb je bilo potrebno sondiranje. S. odtod, onkraj suhega jarka, sta travnika za ledinskim imenom Rjajce in Čistine. Tod so vidni ostanki treh izravnanih gomil. Gomile so bile v vasi sami, pa so jih kmetje razkopali še pred zadnjo vojno.

Ivance kot antično najdišče omenja tudi strokovna literatura: V. Hoffiller — B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien*, 1938 195; F. Gumilar, *Ljudski glas* 48, 6. 12., 1951; J. Šašel, *Kronika* 3, 1, 1955, 40; F. Baš, *Spomeniško Pomurje*, 1956, 6; S. Pahič, *AV* 11-12, 1960/61, 105; S. Pahič, *Arheološka najdišča Slovenije*, 1976, 335.

Pri ogledu smo nabrali več črepinj posod in delov opeke. Keramični fragmenti kažejo po obliki, okrasu in izdelavi na antično provincialno keramiko, npr.: deli kup oziroma krožnikov terre sigillate (sl. 79, 1, 2, 7), del pokrova (sl. 79, 3), noga trinožne skodele (sl. 79, 5), izvihana ustja skodel in loncev (sl. 79, 6 sl. 80, 3, 6, 7), prstnata noga kupe (sl. 79, 4) deli posod, okrašeni z vrezom črt, metličastim vrezom in z motivom valovnice (sl. 79, 6, sl. 1, 2, 4, 6, 7, 8). Naselbina ima pribl. vel. 800 × 600 m, po sredi kompleksa je od J—S vidna trasa stare (verjetno) rimske ceste.

Sondirali smo na dveh mestih. Sonda A je bila na začetku ivanskih njiv, na parc. št. 672/673, last. Bara Benkoviča, Ivanci 65 in na parc. 675, last. Ivana Špilaka, Ivanci 44. Izkopavanja so potekala od 16. do 27. avgusta 1976. Velikost sonde je bila 12 × 8 m, razdeljena je bila v kvadrante po 4 × 4 m. Kopali smo do globine 1,000 m in dobili ta profilni prerez:

Plast 1 — Preorana humusna plast rjavo črne barve, db. 0,10 m.

Plast 2 — rjava alovnita zemlja, pomešana s humusno zemljo s kulturnimi ostalinami, db. 0,30—0,40 m.

Plast 3 — sivo črna ilovnata zemlja s kulturnimi ostalinami, db. 0,30 m.

Plast 4 — Rumeno rjava ilovnata zemlja, sterilna, brez najdb.

Sonda B je bila na sredini ivanskih njiv, na parc. št. 697/698, last. Vinka Drvariča, Ivanci 4, in 699, last. Viktorije Horvat, Ivanci 28. Izkopavanja so potekala od 5. do 20. oktobra 1976. Velikost sonde je bila 12 × 8 m, razdeljena je bila

na kvadrante po 4 × 4 m. Kopali smo do globine 1,50 m in dobili naslednji profilni prerez:

Plast 1 — črno rjav humus, pomešan s prodrom, db. 0,15—0,20 m.

Plast 2 — rjava humusna kulturna plast, db. 0,20—0,40 m.

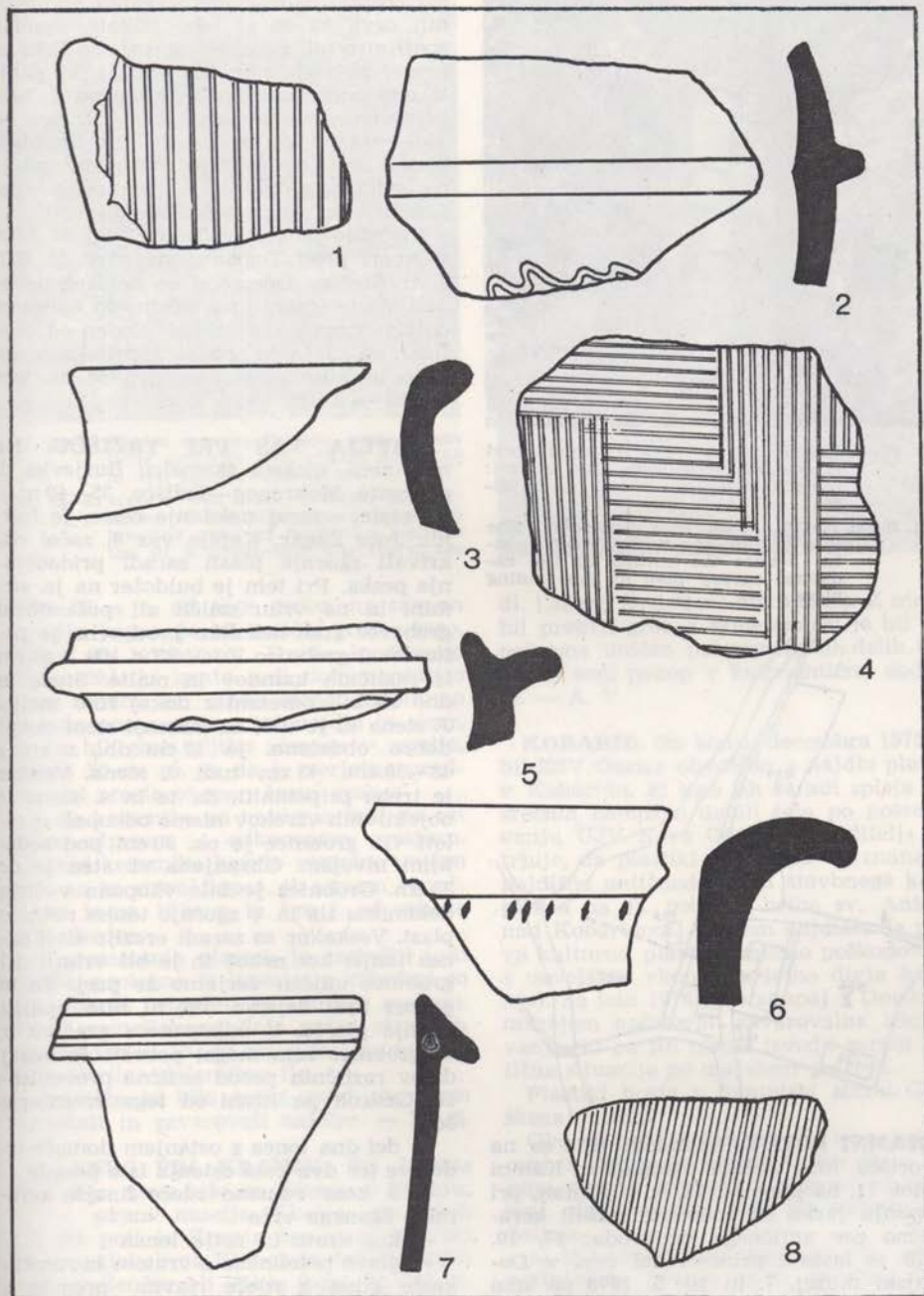
Plast 3 — rjavo rumena zemlja, pomešana s prodrom in kulturnimi ostalinami, db. 0,15—0,35 m.

Plast 4 — rjavo rumena ilovica, pomešana z žganino in kulturnimi ostalinami, db. 0,60 m.

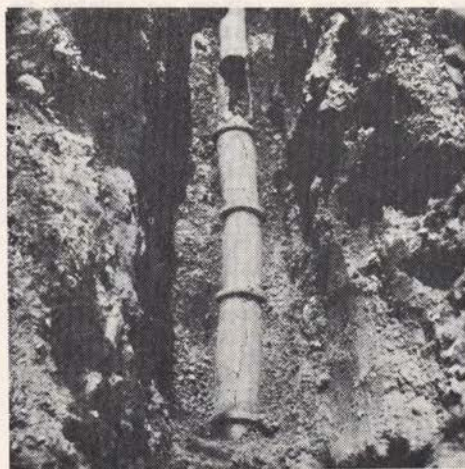
Plast 5 — sterilna rumena ilovica.

Med kulturnimi ostalinami je bilo največ keramike (rimske). Keramiko slabše izdelave predstavljajo večji lonci, pokrovi z gumbom na vrhu in nizke skodele. Večina je okrašenih z metličastim ornamentom, motivom valovnice ali pa je ornamentirana z zobatim kolesom. Glini primešan pesek, zasnova in okras dokazujejo lokalno izdelavo lončenine, ki je bila pod vplivom ilirsko keltske tradicije. Finejše izdelave so različne skodele, vrčki, manjši lončki, pladnji in čaše. Prav posebno lepe in zanimive so čaše gubanke sive in rdeče barve ter skodela rdečkaste barve z izvihanim ustjem in vrezanim napisom INSTUS na trebušnem delu. Med to lončenino sodi tudi terra sigillata. Sigillata iz Ivanec je importirana iz vzhodnogalskih središč. Fragmenti sigillate iz Ivanec predstavljajo nizke kupe, pladnje in skodele. Okrašeni so s figuralno ornamentacijo v metopah (lokostralec, prizori iz lova, bežeče živali, jajčne kite, vejice s tridelnimi listi).

Drug izkopani material sestavljajo ostanki steklenih posodic, bronasta kolencasta fibula, pravokotna pasna spona iz bronca z železnim trnom, železni ključ, več železnih nožev in žebeljev. Najdba devetih rimskih novcev je potrdila že s pomočjo keramičnih ostalin določeno datacijo. Večina jih je iz drugega in tretjega stoletja. Od izkopanih objektov je potrebno omeniti večje kurišče (talilnica?), v njegovi bližini je bilo najdeno največ keramičnih ostalin. V globini 0,80 m je skoraj celotna plast sonde ožgana. Žganina in lep pričata o lesenem objektu, ometanem z ilovico, ki je bil uničen pri požaru. Zaenkrat nismo naleteli na zidan objekt. F. Baš (*Spomeniško Pomurje* 1956, 6), piše o mozaičnih kamenčkih, najdenih na ivanskih njivah; če so bili v resnici najdeni kamenčki, potem lahko pričakujemo ob enem naslednjih izkopanih tudi zidan objekt. — I. H. S.

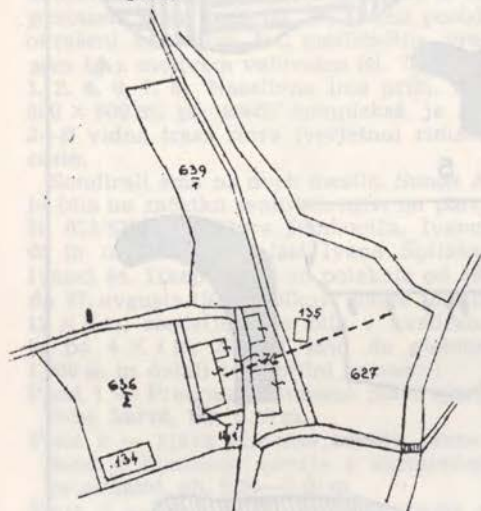

Sl. 79 Ivanci, najdbe; 1,4 in 8 so 1:1, druge 1:2
 Fig. 79 Ivanci, Finds; 1, 4 and 8 are 1:1, the others 1:2

Sl. 80—81 Kamni potok pri Temenici, cevli rimskega vodovoda in situ; spodaj: izrez katastrskega načrta za najdišče

Fig. 80—81 Kamni potok near Temenica, The pipes of the Roman aqueduct in situ; below: the cutting of the cadastral survey plan of the finding place

KAMNI POTOK. Spomladi 1974 so na dvorišču hiše Jožeta Podpadca, Kamni potok 11, na parc. št. 76, k. o. Štefan, pri kopenju jarka za vodovod razbili keramično cev antičnega vodovoda; 17. 10. 1975 je lastnik prinesel del cevi v Dolenjski muzej, 7. in 10. 5. 1976 pa smo opravili manjše sondiranje, da bi ugotovili stopnjo ohranjenosti in smer vodovodne napeljave.

V sondi, dl. 2,5 m, je bilo v gl. 75—80 cm postavljenih 5 dobro žganih keramičnih cevi, ki so se lepo stikale, vendar spoji niso bili posebej zatesnjeni. Cevi so precej poškodovane, saj je bila od petih le ena popolnoma cela, ostale pa so bile zdrobljene, vendar ne sesute. Dl. cevi je 32,6—40,5 cm, pr. pa 11—12,5 cm. Sprednji konec cevi je lijakasto razširjen, zadnji pa rahlo stisnjen. Skoraj polovica profila je bila zapolnjena z usedlinami.

Verjetno je vodovod dolg vsaj še 54 m v smeri proti Temenici na parc. št. 627, k. o. Štefan. Domačini so namreč povedali, da je travnik na mestu, do koder je dolžina merjena, dosti bolj vlažen od okolice, ob deževju pa tam priteka voda. Zato bi bilo treba sondirati še na tem mestu — D. B.

KAPLJA VAS PRI TRZIŠČU. Na majhnem, nizkem osamelcu Burjevka d. od ceste Mokronog—Trzišče, 35—40 m j. od ceste, okraj nekdanje ceste, je lastnik Jože Žagar, Kaplja vas 8, začel odkrivati zgornje plasti zaradi pridobivanja peska. Pri tem je buldožer na jz. strani in na vrhu uničil ali poškodoval grobove. Tudi nekoliko j. od vrha je poškodoval grobnico 103 × 83 × 108 × 83 cm iz različnih kamnov in malte. Stene in dno so bili ometani z dokaj fino malto. J. stena ki je tudi na zunanji steni dokaj dobro obdelana, je 17 cm db., z. stena 43—53 cm, 43 cm tudi v. stena. Vendar je treba pripomniti, da te in s. stene iz objektivnih vzrokov nismo odkopali v celoti. Gl. grobnice je ok. 90 cm pod sedanjim nivojem. Ohranjena vi. sten je do 35 cm. Grobnica je bila vkopana v čista dolomitna tla in v zgornjo tanko rušnato plast. Vsekakor so zaradi erozije sloji danes tanjši kot nekoč in je bil vrhnji del grobnice uničen verjetno že prej. Za to govori tudi dejstvo, da ni bilo opaziti vrhnje plošče. V odkopanem gradivu iz te grobnice sem mogel pobrati še nekaj delov različnih posod antične provenienice. Lastnik pa hrani od tega inventarja še:

- del dna lonca z ostenjem domače izdelave ter dva kosa ostenja iste posode
- 3 kose rumeno rdeče finejše keramike žganega vrča
- kos vratu in ustja lonca
- glavo petelinčka z vratom iz rumenkaste gline z rdeče rjavim premazom (ostanek vrhnjega dela hišaste žare). Na vratu opazni v vodoravni smeri krivi vrezi; mere: 6,5 × 3,5 cm.

Sl. 82—83 Kaplja vas pri Tržišču, ostanek antične grobnice pod vrhom Burjevka in vrh hišaste žare iz nje

Fig. 82—83 Kaplja vas near Tržišče, the remains of the ancient sepulchre below the peak of Burjevka and the top of a house-like urn therefrom

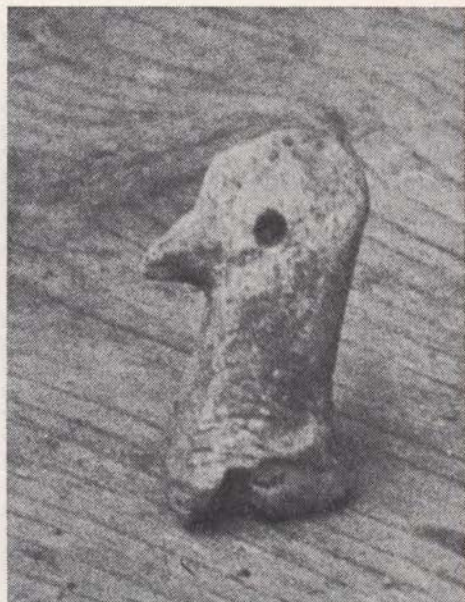
Ok. 20 m z. od tega groba, na samem vzhodju kopca, je bil antični grob z žaro. Lonec sta odnesla T. Knific in Slavko Ciglenečki, ki imata tudi dokumentacijo o tej najdbi. Mi lahko samo dopolnimo še naše poznavanje o tej najdbi in sicer, da je bil grob plitko vkopan v zemljo, morda 50 cm gl. in da je verjetno predstavljal prosto vkopan žarni grob.

Kose keramike pa najdemo tudi na ostalem odprtem — odkopanem prostoru. Ostanke keramike kažejo verjetno uničen grob na jv. strani kopca, ob samem vzhodju, to je ca. 10 m z. in 5 m j. od vrhne točke kopca.

V premetanih plasteh je zaslediti tudi plošče, pretežno iz laporja, s katerimi so bili pokriti prizadeti ali uničeni grobovi. Profil zemeljskega sloja velja skoro za celoten teren: 10—25 cm ruša s humusom, nato sterilna dolomitna tla.

Najdišče bi bilo treba pred zasutjem preiskati in zavarovati najdbe. — M. S.

KLANEC PRI KRANJU. Pri izkopu zemlje za novo hišo na Klanecu v Kranju, na v. strani naselja Klanec, ob nekdanji poljski poti iz Kranja čez stari kokrški most v globeli na Klanec in čez kranjsko polje v Senčur ali Voklo (parc. št. 244, k. o. Klanec) je buldožer izvrgel in delno poškodoval klesarsko obdelano pravokotno ploščo iz belega peščenjaka (ohr.

dl. 1,30 m; ši. 0,93 m; db. 0,23 m). Z njo je bil prekrit grob s skeletom, ki je bil popolnoma uničen pri zemeljskih delih. Časovno sodi pokop v kasnoantično obdobje. — A. V.

KOBARID. Ob koncu decembra 1975, je bil ZSV Gorica obveščen o najdbi plastik v Kobaridu, ki smo jih zaradi spleta nesrečnih okoliščin dobili šele po posredovanju UJV Nova Gorica. »Najditelj« zahtuje, da plastiki pripadeta že znanemu najdišču antičnodobnega stavbnega kompleksa na jz. pobočju hriba sv. Antona nad Kobaridom. Na tem najdišču je plitva kulturna plast že močno poškodovana z novjšimi vkopi (verjetno divja kopanja). Za leto 1976 smo skupaj z Goriškim muzejem načrtovali zavarovalna izkopavanja, ki pa jih nismo izvedli zaradi kritične situacije po majskem potresu.

Plastiki bosta v tolminski zbirki Goriškega muzeja.

Obe plastiki sta bronasti, lepo patinirani in dobro ohranjeni. Odliti sta v kalupu, detajli zelo grobo in površno obdelani, zlatisti obraza obeh sta sumarno izdelana.

a) 15,5 cm vi. kip Apolona (?), gol, z ogrinjalom, spetim na d. ramenu. Teža je na d. nogi, ki je v gležnju odlomljena, levica napol upognjena, na pol zasukana d. roka s stisnjeno pestjo drži paličast

predmet. Glava nekoliko nagnjena na desno, lasje zviti v vozal na zatilju, na temenu 2 kratka nastavka. — V stopalu l. noge na sp. strani je trikotna odprtina.

b) 13 cm vi. kip Apolona z liro, poloblečen, del ogrinjala vržen na l. ramo. Z visoko dvignjeno d. roko drži krtačo na bogato oblikovani pričeski, ki se končuje z vozlom v zatilju. Iztegnjena levica ob telesu, čez katero je vržen rob ogrinjala, počiva na vrhnjem robu okvira glasbila na visokem podstavku. Okvir instrumenta je okrašen s krožci, v sredi je napetih 5 strun. Na površini oblačila vidna struktura tkanja. — N. O.

KOČNO PRI ZGORNJI POLSKAVI.

Na oboku kleti domačije Korenovih. Kočno 21, p. d. Pri spodnjem Gromberžanu, je (1975) vzidan 15 × 23,5 cm velik del napisa nagrobnega spomenika s 3,6 cm vi., pravilno vklesanimi črkami:

.... VIII E SPEI

.... GITATO FI

V prvi vrsti je pred znakom V viden krak znaka X, zadnji znak I je v resnici del črke R. V drugi vrsti je pred črko G viden lok, pripadajoč najbrž črki O, zadnja črka je zagotovo I, med črkama O in F pa je šibak presledek. Napis bi bilo tako mogoče dopolniti: ... XVIII et Sper ... | .. ogitato fi ... Starost prvega izmed pokojnikov je lahko tudi več kot 18, dela imen pa izdajata najbrž Sperat ... v moški ali ženski obliki ter Cogitatus, ki se pojavlja še na sekovskem gradu pri Lipnici (Weber, Inschriften [1969] 165) ter v ženski obliki pri Beljaku na Koroškem (Leber, Steininschriften [1972] 8).

Ker je domačija, prej last rodu Ingoličev, baje stara ok. 300 let. so za gradnjo obsežne obokane kleti tudi ta marmorni del spravil sem z drugim gradbenim kamenjem, morebiti iz ruševin bližnjega gradu (Grünberg) ali pa z grebena pod njim, ker so še vidni sledovi lomljenja. Grob s tem nagrobnikom je bil najbrž v bližini ali kod na vrhu grebenov ob poti proti Šmartnemu. — S. P.

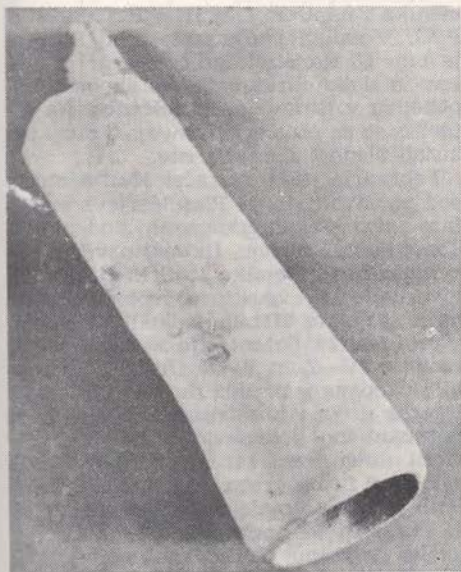
KOVAŠKI VRH PRI OPLOTNICI. Pri urejanju gozdne ceste z buldožerjem v useku ob robu njive so Kotnikovi, p. d. Škorjančevi na Kovaškem vrhu 8, pred leti v gl. pribl. 1,5 m zadeli na marmorno ploščo z napisom. To je najprej odkupil zasebnik Kuzman iz Zreč, ki je v tem delu Pohorja kopal marmor, vendar se je kupčija razdrila, ko so krajevni poznavalci najditelje opozorili, da gre za zgo-

Sl. 84 Kovaški vrh pri Oplotnici, ohranjeni del rimskega nagrobnega napisa

Fig. 84 Kovaški vrh near Oplotnica, A preserved part of a Roman tombstone inscription

dovinski spomenik. Tako je plošča obležala v sadovnjaku pri domačiji Kotnikovih v sosednjem Bezovju, kjer se je lomil marmor, dokler je letos ni po naključju odkril konservator ZSV Maribor. Ob preverjanju najdiščinskih okoliščin smo želeli ploščo pridobiti za mariborski muzej, vendar so lastniki zahtevali pretirano ceno in se nato odločili, da jo bodo obdržali doma, o čemer je ZSV Maribor pozneje izdal ustrezno odločbo. Plošča (70 × 45 × 12 cm) je v spodnjem delu odlomljeni del nagrobnega spomenika preproste izvedbe (sl. 84). Nad napisnim poljem je v vrhnjem trikotnem zaključku preprost okras: vklesan krog s polkrožnimi loki kot posnemanje rozete ter dvoje manjših nepopolnih krogov na obeh straneh. Celotno površino obdaja profiliran rob, ki je deloma okrušen oz. manjka, stranice kamna pa so grobo oklesane. Od napisa je skoro v celoti ohranjenih prvih pet vrst, od naslednjih dveh pa le nekaj črk. Napis je vklesan neskrbno, črke so podolgovate oblike in visoke od 54 do 40 mm. Okorni obdelavi se pridružuje še slabo poznavanje latinskega jezika. Napis se glasi:

Sl. 85 Kropa, kos rimske vodovodne cevi
Fig. 85 Kropa, A piece of a Roman water pipe

KROPA. Nad župniščem odkrita, delno ohranjena (ohr. dl. 34,5 cm, pr. izhodne odprtine 7,0 cm, db. stene 1,0 cm) glinena vodovodna cev je po izdelavi in obliki enaka cevem, ki so bile odkrite v Davči, Javorjah, Binklju pri Stari Loki, v Škofji Loki, Stari Oselici in Otočah in sodi v rimsko dobo (sl. 85). — A. V.

LEMERJE. Pri topografskem delu smo izvedeli za skupino 7 gomil v mladem gozdu j. od vasi, kjer je bil travnik. Obraščene so z grmičevjem in drevjem. Izmere gomil: gomile 1, 2, 3, 5, $r = 7-8$ m, vi. = 1,5—2 m, gomile 4, 6, 7: $r = 3-4$ m, vi. = 1 m. Verjetno so iz rimske dobe. Lastniki: Aleksander Škrilec, Lemerje 44, Karolina Kelemen, Lemerje 41, Aleksander Drvarič, Lemerje 39, Stefan Drvarič, Lemerje 38 (parc. št. 326/1, 327, 326/2, 325/3, k. o. Lemerje). — I. H. S.

LESNO BRDO. Janez Leskovec, p. d. pri starem Ruparju, Lesno brdo 20, je 12. 1. 1976 povedal, da gre »rimska cesta« po njegovem svetu, 20 m od glavne ceste Ljubljana—Vrhnika. Na trasi stoji hlev, parc. št. 2099/32, k. o. Blatna Brezovica. Vidi se še j. polovica starega cestišča s položnim nasipom, poraslim s travo. Od hiše J. Leskovca proti Z gre »rimska« cesta še nekaj časa vzporedno s sedanjo glavno cesto. — D. V.

LEVAKOVA JAMA PRI ŠUTNI. — Glej: Neolitik in eneolitik!

LEVANJCI. Omemba v Kresu l. 1881, 677, da so »v levanskih lesah (okrog leta 1870) iskali ‚bronasto trugo‘«, je dala slutiti, da je šlo za kopanje v gomilah. To je l. 1974 potrdil kmet Simonič, češ da je v njegovem gozdu »pükel z jamo v sredini«. Pregled gozdov na grebenu jz. od vasi je v južni prečni dolinici »Koprivnjak« res odkril v gozdu parc. 565, k. o. Levanjci, 9 m š. in 1 m vi. gomilo z zaraščeno jamo (1,5 × 1,5 m) v sredini. O kopačih in morebitnih najdbah ni bilo mogoče ničesar izvedeti. Pač pa so bile 200 metrov višje na ploskem pobočju na parc. 585 odkrite še 3 nepoškodovane gomile s pr. 7—8 m in vi. 0,5—0,8 m (sl. 86—88). Gomile so verjetno antične, situacijo in kat. tloris je objavil Tednik (Ptuj) št. 48, 11. 21. 1975, 10. — S. P.

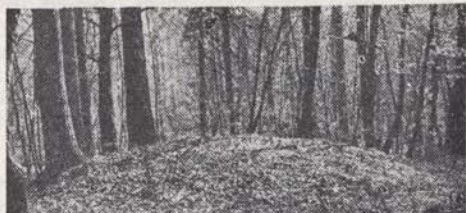
LIBNA. — Glej Starejša železna doba!

Indibio Elgiati ffilio | ann(orum) C hic est | Courtula Ad | bugiouni filia | ann(orum) LXX hic est | . . .

Imena so domača in razen enega (CIL III 10883 Adbugiouna — Poetovio) izjemno redka. Spomenik in pripadajoči grob, verjetno v bližini najdbe, opozarjata na raztreseno naselitev tega dela Pohorja med obema kamnoseškima središčema v Hudinji nad Vitanjem in na Šmartnem nad Slovensko Bistrico. Podobni spomeniki z domačimi imeni so tod znani s Skomarj (CIL III 5290 = 11707), Koritnega (CIL III 5291) in Jurišne vasi (CIL III 11711). — S. P.

KRESNICE. Spomladi 1975 smo v Kresnicah na prođu ob Savi našli rimsko aro. Najdišče je v bližini že najdenih ar iz Verneka, in sicer točno nasproti Starega gradu, kjer je bil najden del are CIL III. 3897, ter nedaleč stran od are, ki je bila najdena v strugi Save nasproti železniške postaje Kresnice (CIL III. 3896). Ta je bila najdena na d. strani struge Save pod železniško postajo.

Ara je skoraj v celoti ohranjena, odlomljen je zg. l. rob in voda jo je popolnoma zlizala. Vi. je 70 cm, š. 36 cm in db. 30 cm. Spodaj in zgoraj ima profilirane robove, zgoraj enega in spodaj štiri. Črke niso ohranjene. Zadnja stran je videti precej neobdelana. — Zdaj je na dvorišču hiše pri Martinškovih, Kresnice, št. 23. — B. D.

Sl. 86—88 Levanjci, antične gomile
Fig. 86—88 Levanjci, Ancient barrows

LUBLJANA. Julija 1974 je Mestni muzej pod vodstvom dr. Plesničarjeve opravil zavarovalno izkopavanje na **Ajdovščini** (gl. sl. 89), tj. na z. voznem pasu Titove ceste od Kidričeve do Figovca. V prvem odseku je bilo 6 žarnih grobov, nekaj jih je uničil buldožer. Pokopi so bili v odrezanih amforah in kamnitih skrinjah. Našli smo tudi podstavek spo-

menika z napisom LM IN FP XXX IN A P XL. V nadaljevanju ceste proti Figovcu je bilo 63 skeletnih grobov brez pridakov in slabo ohranjenih. En skelet je bil pokopan v sarkofagu iz peščenca. Na Titovi c. so se ob stari tramvajski progi pokazali sledovi rimske ceste.

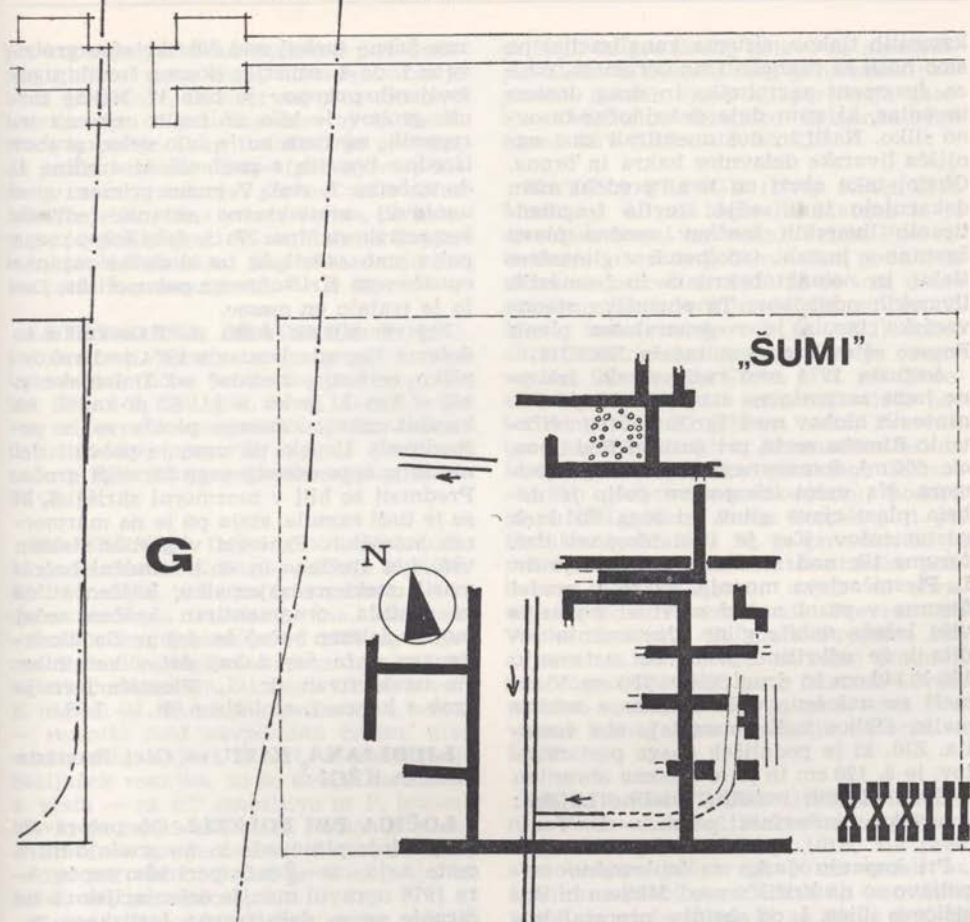
Februarja 1974 je začel Mestni muzej pod vodstvom dr. L. Plesničarjeve s prvo fazo zavarovalnih izkopavanj pod pločnikom in s. robom **Dalmatinove c.** od zgradbe nove Metalke proti križišču s Titovo cesto. V avgustu in septembru smo na kraju **stare Metalke** odkrili 56 grobov, v prvi fazi 28. Orientacija skeletov je bila različna, V—Z in S—J. Grobne jame so bile vkopane v prodna tla in so bile brez izrazite grobne konstrukcije. Kaže, da je poznoantično pokopavanje na tem prostoru uničilo del žarne nekropole; našli smo še 2 žarna groba s pridatki. Ob skeletih je bilo le malo pridakov, nekaj jih je imelo ob sebi poznoantične novičke, en skelet trikotno oblikovano spono iz 5. stoletja ter keramični lonček, v dvojnem grobu ob otroškem skeletu pa sta bila par bronastih zapestnic z zaključki v obliki kačjih glav ter poškodovana zapestnica iz gagata. — I. S.

Po dogovoru med Mestnim muzejem in GP Tehnika smo 25. 2. 1974 nadalje raziskali razširjeni izkop na **lokaciji Sumi** med zahodnim zidom šole na Vegovi, Titovo cesto in severno-emonskim obzidjem ter tovarno Sumi. Nadziranemu strojnemu izkopu do gl. 1 m je sledil ročni izkop do povpr. gl. 250 cm na območju 1800 m². Arheološka dela je vodila dr. L. Plesničar. Izkop in dokumentacijo smo končali 13. 7. 1974. (sl. 90—91).

Po generalnem planumu Emone smo raziskali insulo med cestami K, G in H ter severnoemonskim obzidjem. Dokumentirali smo j. fasado v dl. 32 m in osrednji del insule v š. 45 m. Po gradbenih fazah in drobnem materialu dr. Plesničarjeva ugotavlja dve fazi: zgodnjeantično (1.—2. stol.) in poznoantično. Preseljevanje narodov nam izpričujejo ročaja s pečatnimi okraski in bronasta živalska fibula v obliki leva (L. Plesničar, VS XVII do XIX/1, Lj. 1974, 200). Lokacija Sumi je arheološko dokaj slabo ohranjena zaradi recentnih vkopov in kleti šele po vojni porušene stavbe. Poleg arhitekturnih ostalin (temeljev zidov, glinastih in

Sl. 89 Ljubljana, Ajdovščina, Metalka, odkriti grobovi

Fig. 89 Ljubljana, Ajdovščina, Metalka, Uncovered graves

Sl. 90—91 Ljubljana, lokacija Sumi, načrt izkopavanja 1974 odkritih ostalin insule antične Emone; spdaj: pogled proti severu

Fig. 90—91 Ljubljana, location Sumi, The excavation plan of the remains of the Insula XXXIII of the ancient Aemona, uncovered in 1974; below: a view of the remains

kamnitih tlakov, sistema kanalizacije) pa smo našli še poznoantično keramiko, novce, fragment nagrobnika in drug droben inventar, ki nam daje dokaj točno časovno sliko. Našli in dokumentirali smo ognjišča livarske delavnice bakra in brona. Obstoj take obrti na tem predelu nam dokazujejo tudi večje število fragmentiranih livarskih lončkov, močne plasti žganine v jamah, izdolbenih v glinastem tlaku, in ostanki bakrenih in bronastih livarskih odpadkov. Ta obrtniško stanovanjska insula je v generalnem planu Emone oštevilčena kot insula XXXIII.

Avgusta 1974 smo raziskali del izkopne jame za poslovno stavbo v sklopu Ferantovih blokov med Igriško, Gregorčičevo in **Rimsko cesto**, pri gostilni Pod lipco, ok. 600 m² domnevnega forumskega prostora. Na vsem izkopanem polju je debela plast rjave glinice, ki sega do dveh postamentov. Ker je 1968 izkopani tlak foruma tik nad sterilnim prodom, je dr. L. Plesničarjeva mnenja, da so z. predel foruma v pozni antiki zravnali s plastjo višje ležeče nabite glinice. Postamenta sodita k že odkritim: prvi meri v temelju 180 × 140 cm in drugi 230 × 150 cm. V temelj so naložene oblice, zalite z močno malto. Oblice tudi povezujejo oba temelja. Zid, ki je podaljšek enega postamentov, je š. 120 cm in je le deloma ohranjen v dveh plasteh temelja. Drobne najdbe: 2 novčka v ruševinski plasti. — D. Va.

Pri kopanju jarka za toplovodno napeljavno so na križišču med **Mirjem** in Bogiščićevo ulico, j. od obzidja, prerezali humus in ilovico do gl. 4 m. Na j. robu cestišča Mirja je v gl. 3 m plast ruševin kazala obris jarka, vkopanega v sivo ilovico, zapolnjenega s humusom. — I. M. C.

Februarja 1975 so delavci Tehnike pod strokovnim vodstvom Mestnega muzeja odkopali v. polovico rotunde iz četrte gradbene faze kompleksa stavb na **Ferantovem vrtu** (prim.: VS XIII—XIV, 1970, s. 162 in L. Plesničar-Gec, AV XXI do XXII, s. 118 s).

Mestni muzej v Ljubljani je avgusta 1976 pričel pod vodstvom dr. L. Plesničar z zavarovalnimi izkopavanji na prostoru med razstavno halo GR Slovenijales, **Titovo cesto** in staro Linhartovo cesto, predvidenem za zidavo poslovnoprodajnega centra **Slovenijales**. Izvajalec del Gradis nam je dal delavce, tako da smo preiskali 1325 m² površine. To je še območje s. emonskega grobišča. Izkopali

smo žarne (nekaj nad 30) skeletne grobove iz 1. do 4. stoletja; skupno število ugotovljenih pokopov je bilo 47. Nekaj žarnih grobov je bilo uničenih oziroma izropanih, medtem ko je bilo nekaj grobov izredno bogatih s pridevki iz sredine 1. do začetka 2. stol. V enem primeru smo ugotovili arhitekturne ostanke edikule šempetrskega tipa. Na z. delu izkopanega polja smo zadeli še na skeletne ostanke opuščenega Krištofovega pokopališča. Delo je trajalo en mesec.

Pri zemeljskih delih na **Rakovniku** so delavci Ingrada januarja 1974 pod rakovniško cerkvijo, nedaleč od Dolenjske c. 45, v 3 m š. jarku v gl. 4,5 m zadeli na kamnit zaboj, katerega plošče so že poškodevali. Uspelo pa nam je pobrati del najdb iz tega osamljenega žarnega groba. Predmeti so bili v marmorni skrinjici, ki se je tudi razsula, stala pa je na marmornih koleščkih. Pridevki v grobu: steklen vrč, dva steklena in en keramični balzamarij, steklena zajemalka, koščen stilus in spatula, ornamentiran koščen ročaj (noža), železen ročaj in del rezila ukrivljenega noža ter nekaj delov keramike. Po ugotovitvah dr. L. Plesničarjeve je grob s konca 1. stoletja n. št. — I. S.

LJUBLJANA, SAZU. — Glej Bronasta doba in KZG!

LOČICA PRI POLZELI. Ob pripravah na gradnjo plinovoda in na gradnjo hitre ceste Arja vas—Šentrupert smo septembra 1976 opravili manjše orientacijsko sondiranje na z. delu terena legijskega tabora II. Italiceae. Pri tem smo ugotovili potek z. in s. obzidja in ugotovili, da sta obe stavbni sestavini močno poškodovani, kulturna plast pa da je v jz. delu tabora uničena do dna ter zaradi oranja primešana že vrhnjim prodnim plastem. Dobro pa so v tleh ohranjeni temelji stavbnega objekta E (Lorgerjeva oznaka). Zunaj obzidja na z. in s. strani (torej na gradbišču plinovoda) nismo ugotovili kulturnih sledov, zato je bilo ta teren moč sprostiti za gradnjo.

Pred slehernimi spremembami namembnosti zemljišča znotraj obzidja bo treba opraviti zavarovalno raziskovanje, predvideti pa tudi prezentacijo stavbnih tlorisov z nekaj delov obzidja. Odločitve je preverila strokovna komisija. — I. M. G.

LOG PRI BREZOVICI. Marija Remškar, p. d. pri Škandru, Log pri Brezovici, je povedala, da so delavci leta 1948

pri kopanju jarka za vodovod pod sedanjo glavno cesto našli človeško okostje brez pridatkov, in sicer na prostoru med kmetijo (p. d. pri Skandrovih) in nekdanji staro kovačiji. Ivan Remškar je povedal, da je šla »rimska cesta« (pod njihovo hišo, v smeri sedanje glavne ceste. Nad hišo pa je še vidna »stara cesta«, po kateri se je prišlo proti V na Mole in Dragomer, proti Z pa skozi Log nad sedanjo cesto proti Lesnemu brdu. — D. V.

LOVRENC NA DRAVSKEM POLJU.

Pri kontroli terena nove gradnje smo ugotovili antično keramiko na parc. št. 251, 138, 242, 240, 232, k. o. Lovrenc. Za vse te parcele smo izdali zaščitne odločbe in posebej opozorili odd. za gradbene zadeve SOB Ptuj na gradbene pogoje. — M. S. G.

MAJSKI VRH. Del nagrobnega napisu, ki ga je omenil B. Saria v JÖAI 46, 1946, Bbl. 65, sl. 36, je še na istem mestu — v obcestni steni viničarije na Majskem vrhu 50. V njej stanuje od 1956 upokojenec Vidovič. Napisni kamen je skrit za košatim majnikom, ki raste tik ob steni. K napisu (sl. 92 ni bila poslana): 1. vrsta — razmik med navpičnimi črtami niso enaki, zato najbrž ni III, a ker vrhnji zaključek manjka, so še druge možnosti; 2. vrsta — za ET zanesljivo ni P, temveč IV, ki je lahko začetnica različnih imen; 3. vrsta — kot je razložil Saria; 4. vrsta — ničesar vidno. Sodeč po 1. obrobju bi bil to del pepelnice?

Kamen je vzdian dober meter od jz. vogala stavbe in približno pol metra nad tlemi. Zaradi negotove usode stavbe je neznana tudi prihodnost kamna, ki bi ga bilo dobro spraviti na varnejše mesto.

Drugi kamen, ki ga je omenil Saria, je okvir kletnega okna iz finega peščenjaka. Čeprav je tu najbrž že v drugotni rabi, očitno ne gre za ostanek antične plošče. — S. P.

MARKOVCI PRI PTUJU. Spomladi 1974 smo v okviru zavarovalnih del pri gradnji hidroelektrarne Srednja Drava II sondirali na robu gramoznice v Markovcih (parc. 169, k. o. Nova vas) notraj trase dovodnega kanala za centralo. V gramoznici so našli rimski vodnjak (Z. Š. VS 15, 158). Sonde so dale pod ornico in delno že ornici primešano skromno rimsko kulturno plast brez kompaktnih stavbnih sledov. Maloštevilni črepi kuhinjske keramike iz srednjega cesarstva

pričajo, da gre skoraj gotovo za naselbinske sledove, mogoče tudi za ostanke preperelih lesenih stavb ali periferije naseleja. Originalno terensko dokumentacijo hrani ZSV SRS. — I. M. C.

MATENA PRI IGU (1974). Kmet Ciril Modic, p. d. pri Močevih, Matena 1, je spomladi izoral na ledini Velike Prevrate dvoje »turških podkev«. Eno podkev je našel na parceli št. 1320 in jo ima doma založeno (neopredeljeno). Drugo je C. Modic našel na parceli št. 1332; dobro ohranjena rimskodobna podkev je njegova last. Kmet Jože Ciber, p. d. pri Cibrovih, Matena 21, je v letih 1972—1973 našel na parceli št. 1275 na ledini **Prevrati** (na katastrskem načrtu je označena ledina Male Prevrate) dobro ohranjeno železno »turško podkev« (rimskodobno); podaril jo je NMLj. Kmet Franc Grmek, p. d. pri Prunkovih, Matena 50, je povedal, da je našel na ledini **Prevrat** tri »turške podkvice« (neopredeljeno); najdb ni ohranil. Ledina Prevrati ali Prevrat ali Velike Prevrate in male Prevrate leži s., sz. i zsz. od Matene, na nizki prodnati trasi. Zemljišče se od ceste Matena—Brest položeno spušča proti S in na s. robu Prevratov komaj opazno prehaja v Barje. — D. V.

MORJE PRI FRAMU (1975). Pri kopanju jarka za kabel električne napeljave so pri Koropčevih, Morje 101b, tik pred stanovanjsko hišo v gl. 90 cm zadeli na žganino s črepinjami razbitih antičnih posod iz rdeče gline, ki so jih le deloma ohranili. Gre za vsaj 2 posodi: večji lonec ali vrč ter manjšo posodo s tankimi stenami. Sodeč po okoliščinah — najdbe so bile le na enem mestu v jarku, v dveh vzporednih jarkih na obeh straneh pa ni bilo ničesar — gre morebiti za žgan rimski grob. Najdišče leži na vnožju ploskega pobočja v. konca grebena j. od Framu, 100 m od Framskega potoka ter pri 250 m od trase rimskega vodovoda Fram—Poetovio. Če gre res za rimski grob, je ta — skupno z drugimi? — verjetno v zvezi z graditelji vodovoda, o katerih v Framu kljub obsežnim delom za vodovod — lomljenje in prevažanje kamenja, gradnja in nadzor zajetja ter vodni kanal — doslej ni bilo sledu. — S. P.

NOVA GORICA. Ob poti na Sv. Katarino na **Dambarju**, nedaleč od hiše Kekčeva pot 44, sredi med dvema ovinkoma, so bili v profilu cestnega vseka najdeni

Sl. 93—98 Nova Gorica, Ledine, temelj rimske stavbe in grobovi pred izkopom; str. 237: sestav zidov stavbe, del ožgane tlaka znotraj stavbe, grob št. 2 in konstrukcija groba 3

Fig. 93—98 Nova Gorica, Ledine, The foundation of a Roman building and graves before their excavation; p. 237: the construction of the walls of the building, a part of the burnt pavement within the building, grave no. 2 and the construction of grave 3

3 kosi rimske opeke (tegule). Tik zraven je v laportnate sloje vkopana ok. 1,5 m gl. jama, ki je napolnjena s povsem otrdelim apnom. Cesta in vsek zanjo sta presekala položno pobočje, ki se širi od ceste proti V. Na njej je nekaj ostro izstopajočih robov (zidovi ?).

Pri kopanju temeljev za stolp daljnoveoda in kanalov za ozemljitev in priključke na transformatorsko postajo (Elektro Gorica, RTP 110/20 KV) so na parc. št. 429/7-9, k. o. **Kromberk**, ledinsko ime Na borštih, zadeli na močno, največ do 50 cm db. plast antičnih ruševin. V njej je bila pretežno opeka, največ odlomkov tegul in strešnikov, pa tudi nekaj drobcov stekla in keramike. Po profilih v izkopanih jarkih sodeč, se antične ruševine ne razširjajo po večji površini, ampak so omejene na prostor pribl. 12×12 m na izteku terase, ki se dokaj strmo preveša proti J in Z, na S pa prehaja položno v travnik. Ruševine so se ostro končale na robovih terase. Tu je vkopan tudi starejši vojaški jarek. Po pripovedovanju najditelja (Komel Jožef, Kekčeva pot 2, Nova Gorica), je nekoč stala tod cerkva (po ljudskem izročilu). Očitno je novo odkrita arheološka točka del dokaj strnjene rimskodobne poselitve okolice Sv. Katarine (Nova Gorica-Ledine, Damber, Loke); zanimiva pa je tudi njena lokacija na ok. 5 m vi. terasi nad dolino in današnjo cesto Nova Gorica—Kromberk.

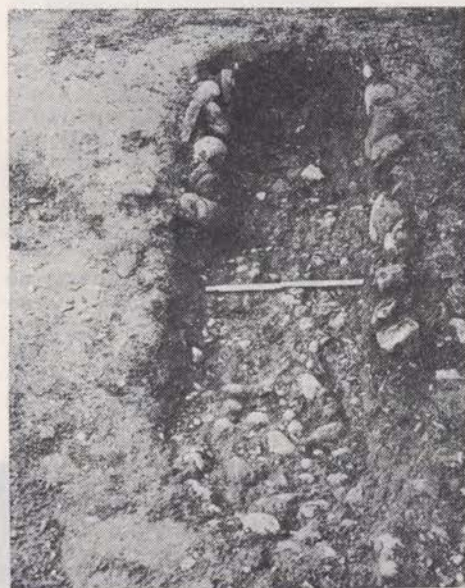
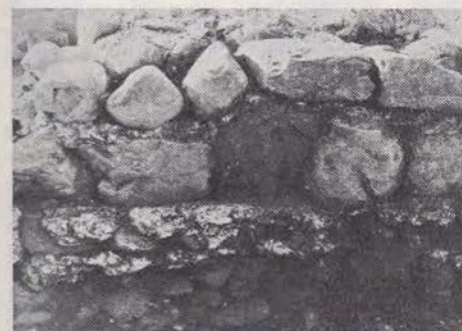
V zazidalnem okolišju Kare 2, LVH 201 (**Ledine**) so pri izkopu vodovodnih in ka-

nalizacijskih jarkov delavci SGP Gorica presekali izrazito rimsko kulturno-ruševinsko plast in pripadajoče gradbene ostaline.

V času 12.—22. 12. 1974 sta ZSV Gorica (N. Osmuk) in Goriški muzej (D. Svoljšak) opravila zavarovalno izkopavanje, katerega rezultati so terjali širši izkop (1. 4.—14. 5. 1975) na z. strani ogroženega območja.

Arheološke ostaline so segale na stavbne parcele 29, 40, 401, 42, 43 in 44 (razparcelirana parc. št. 83/1, 3; 84.) k. o. N. Gorica), posamezni odlomki rimske opeke so bili tudi na širšem prostoru s. od tod. Vkopi jarkov in eksplozije granat v 1. svet. vojni so stavbne ostaline hudo poškodovali.

Po odkopanih delih zidu in temeljev samo ugotovili, da je tu stala najmanj 50 m dl. (njen z. konec ni bil odkrit) in 8,5 m š. stavba. Za temelj je bila izkopana širini (0,80 m) primerna gradbena jama, v kateri je bila na plast malte ali na zemljo naložena vrsta drobnih rečnih oblic, med njimi so bili tudi kosi opeke in keramike. Ta osnova sten je bila db. do 0,20 m, debelejša je bila le tam, kjer je premoščala vdolbine v terenu. Temelj je bil nekoliko širši od sten (sl. 93). Stene so bile zgrajene iz večjih oblic (sl. 94; pr. do 0,20 m) in lomljenecv (do $0,20 \times 0,20$ m) v tehniki ribje kosti (sl. 95). Za zidavo so bili uporabljeni tudi posamezni odlomki opeke. Vezivo je bila groba, debelozrnata, sivo

rumenkasta malta. Stene so bile db. do 0,65 m in ohranjene do vi. 0,45 m, to je največ štiri lege kamnov. Niso bile ometane, v notranjosti stavbe so bile reže med kamni skrbno zglajene. Samo v notranjosti so bile med stenami, zlasti pa tik ob njih, v največ 0,25 m debeli plasti njene ruševine (zlomljene tegule, strešniki, zidaki, razmetane oblice in lomljenici). Večinoma so to deli strehe, ki je bila

podprta tudi s koli — ohranila se je ena od stojk (pr. 0,40 m, gl. 0,30 m).

V jz. kotu je bil od celote ločen prostor 4,40 × 3,50 m, ki je deloma izrabil stene večje stavbe, sicer pa se je po načinu gradnje ločil od nje. Stene so zgrajene iz oglatih kamnov, zloženih v vrstah, vezivo je trdna sivo bela apnena malta. V njegovi notranjosti se je ohranil tudi del ožganega zemljenega tlaka (sl. 96).

V pretežno ruševinski plasti so prevladovali kosi opeke, ki so gradbena ostalina; manj je bilo najdb, ki so uporabne za časovno opredeljevanje objekta in za iskanje njegovega namena. Prevladuje značilna rimska keramika, železni žebli, ost, nož, spona, nekaj drobcev bronaste pločevine in obroček ter novci. Med odlomki opeke je eden z žigom. Datacija objekta, ki mu zaradi velikosti in načina gradnje (brez tlaka in predelnih sten) lahko pripišemo vojaški ali gospodarski namen, v 4. stol., verjetno ni sporna.

V ruševine rimske stavbe je bilo vkopanih pet grobov (sl. 93 in 97), mogoče tudi več, vendar zaradi zazidanosti ni bilo moč raziskovanj razširjati. Po načinu oblikovanja grobnih jam (kamnita obloga) in smeri pokopa (Z—V, odklon od S 112° do 140°) in po pridatkih (koščeni glavniki, koščeno vretence, uhani z jagodo ali obročkom na obodo, nož) niso izjemni, najverjetneje so iz 6. stol. — D. S.

Na v. koncu Ledin, parc. št. 495/2, smo avgusta 1976 v zazidalnem območju Kare VI, kjer pod odstranjenim humusom sled rimskih opek in zato v smu v avgustu izvedli manjše kontrolno sondiranje. Izkazalo se je, da sledimo ozko linijo porušenega zidu, od katerega so ohranjeni le temelji. Manjši lomljenci in oblice so nabiti v rajvorumeno ilovico, ki je na tem terenu izredno visoko, med kamni so razmetani kosi rimskih strešnikov, večinoma tegul, vendar njihova velikost ne presega 15 × 10 cm. Vsi imajo močno sprano površino in obrabljene robove. Detaljno smo sicer očistili le dva kosa »zidu«, vendar ga vmes zanesljivo sledimo, zato je njegova ugotovljena dl. 59,40 m, ši. 0,70 do 0,90 m. S. linija zidu je ostra

in ravna, j. je manj zanesljiva. Z. konec zidu je iztrgan, konča se v prodnatem nasutju. Od temeljev je ohranjena le spodnja plast položenih oblic, druga plast je vidna le tu in tam. Kulturne plasti ni opaziti na nobeni strani. Brez najdb. V. konec zidu še ni ugotovljen, ker leži zunaj gradbenega območja. Dokumentacijo hrani ZSV Gorica.

Domnevam, da so opečeni kosi na tem mestu v sekundarni uporabi, vendar so ponoven dokaz za intenzivno poselitev polja med Solkanom in Gorico v antiki (prim. poročilo za 1974/75). — N. O.

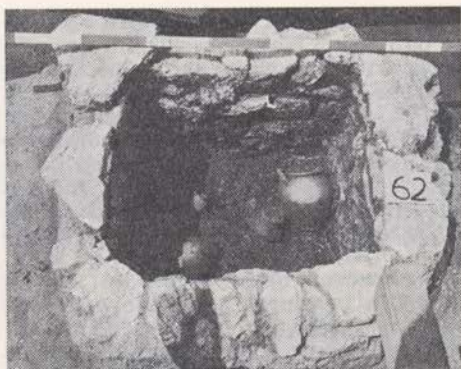
NOVO MESTO, Beletov vrt. Leta 1973 začeto sistematično raziskovanje rimske nekropole na Beletovem vrtu (VS XVII-XIX/1, 1974, 202 ss) smo poleti 1974 nadaljevali s kratkotrajnim izkopavanjem in odkrili 6 grobov (grobovi št. 98—103). Poleti 1975 smo na parc. št. 366, k. o. Novo mesto, pričeli delati 9. 6. 1975, zaradi večkratnih prekinitev ob deževnem vremenu pa smo delo končali 2. 9. 1975. Na površini 314 m² smo odkrili še 63 grobov (grobovi št. 104—166). Izkopavanje je tudi tokrat vodil Tone Knez ob strokovni pomoči kustosa Danila Breščaka. Dnevno so bili na terenu zaposleni po 4 delavci, 2 delavki pa sta v depozitu čistili, urejali in delno restavrirali najdbe. Izkopavanje je financiralo podjetje Dominvest.

Raziskovanje nekropole je bilo tokrat usmerjeno na z. stran Beletovega vrta, proti skupščini občine, ki smo se ji z odkopom približali na 3 m. Iz statičnih razlogov bližji odkop k stavbi ni bil dovoljen, čeprav zanesljivo vemo, da se grobišče nadaljuje vse do poslopja SO in

Sl. 99 Novo mesto, odkrivanje rimskega grobišča na Beletovem vrtu

Fig. 99 Novo mesto, Uncovering the Roman burial-place in the Belet garden

Sl. 100—103 Novo mesto, Beletov vrt, grobovi št. 20, 62 in 84 ter pivski servis iz groba 18

Fig. 100—103 Novo mesto, The Bele garden, graves nos. 20, 62 and 84, and the drinking set, found in grave 18

še pod njo. Med izkopavanjem smo na tem delu grobišča opazili večjo gostoto grobov in hkrati tudi dognali, da je to starejši del grobišča. Ta torej leži na z. strani, najmlajši pa na v. delu Beletovega vrta.

Tudi 1975 odkriti grobovi so dosledno z žganim pokopom, večinoma preproste grobne jame brez kamnite konstrukcije. Od 63 odkritih je bilo samo 9 grobov narejenih v obliki skrinje iz klesarsko neobdelanih kamnitih plošč. Grob št. 148 je bil večja zidana grobnica 190×220 cm, katere temelji so se ohranili do 40 cm vi. Dno in stene te grobnice so bile omešani s fino apneno malto. Grobnica in skoraj vsi grobovi s kamnitimi ploščami so bili izropani že v antičnem času. Poleg grobov iz rimskega časa smo odkrili tudi nekaj prazgodovinskih — poznolatskih — grobov, ki časovno segajo še pred rimsko zasedbo Dolenjske.

Značilnost antične nekropole na Beletovem vrtu so slejkoprej: obilje keramičnih posod, ki po obliki in načinu okraševanja kažejo na izrazito avtohtono latensko tradicijo (visoke bikonične posode z ozkim vratom in ravno izvihanim ustjem, dvoročajne posode v podobi kantharosa itd.), razmeroma dosti zgodnjih posod iz terre sigillate severnoitalske izdelave in nobenih epigrafskih spomenikov ali reliefnih upodobitev. Med oblikami domače lončenine jih najdemo celo nekaj, ki jim v antičnem grobnem inventarju Slovenije ni primere. Zelo značilen pridelek rimskih grobov v Novem mestu je pivski servis: kroglast sivo črn lonec z visokim cilindričnim vratom s plastičnimi rebri in sivo črn keramični kozarec, ki smo ga največkrat našli v loncu. Edini »rimski« inventar v grobovih so sigilatne posode, redke oljenke in še redkejši rimski novci.

Grobni inventar na Beletovem vrtu kaže na izredno močno produkcijo domačih lončarskih delavnic z bogato halštatsko-latensko tradicijo. Pridatki v grobovih in oblike grobov nam povedo tudi to, da prva faza rimske zasedbe Dolenjske ne pomeni nobene bistvene cezure ali nasilne preobrazbe niti v etničnem sestavu niti v materialni kulturi prebivalcev Dolenjske, kar bi govorilo v prid tezi o mirni priključitvi Dolenjske rimski državi po končani vojni z Japodi (33. leta pr. n. št.) in pasivnosti prebivalcev Dolenjske v panonsko-dalmatinskem uporu staroselcev proti Rimljanom v letih 6 do 9 n. št. — Leta 1975 odkrite grobove datiramo okvirno od sredine 1. stoletja pr. n. št. do sredine 1. stoletja n. št.

Zaradi načrtovanega izkopa gradbene jame za stavbo Ljubljanske banke smo morali 2.—27. 11. 1976 v slabem vremenu opraviti večje zavarovalno arheološko raziskovanje obsežne keltsko-rimske nekropole na širšem območju Beletovega vrta, občasna kontrola najdišča ob strojnem izkopu pa je trajala ves december. Po navodilih LRZSV sva raziskovanje opravila arheologa Dolenjskega muzeja z ljubljanskimi in zagrebškimi študenti arheologije. Zaradi kratko odmerjenega časa in slabega vremena smo morali odstraniti površinske sloje do zgornjega nivoja grobnih jam s strojem.

Raziskovanje v letu 1976 je zajelo 550 m² sz. in s. od nekđ. Beletovega vrta, na zelenici, ki sodi k stavbi SO. Odkrili smo še 34 grobov z žganim pokopom (grobovi št. 167—201), večina preproste grobne jame z žganino na dnu, nanjo pa položeni grobni pridatki. Samo štirje grobovi so bili sestavljeni iz kamnitih plošč; trije med njimi so bili že v preteklosti izropani, eden pa je bil nedotaknjen. Večina letos odkritih grobov pripada kasnolatenškemu obdobju (Lt D) iz 1. stoletja pr. n. št. Gostota grobov je bila zelo različna, reda v razvrstitvi grobov ni bilo opaziti.

Obsežna nekropola Beletov vrt, ki še ni do kraja raziskana, kaže po dosedanjih ugotovitvah, da so jo uporabljali avtohtoni staroselci vsaj od kasnega latena (okvirno od leta 100 pr. n. št.) do 3. stoletja n. št. Starost grobov raste od j. dela nekropole proti s. delu: na višje ležečem s. delu so vkopani latenski grobovi, najmlajši rimski grobovi pa na j. delu nekropole (Ljubljanska cesta).

Inventar keltskih grobov sestavljajo značilne kasnolatenške oblike keramičnih posod finejše, večinoma pa bolj grobe izdelave, železno orožje (meči, noži, sulice, ščitni grbi), poznolatenške fibule ter najdba ovalno oblikovane železno-bronaste dekorativne plošče za pas tipa Laminci, doslej edina v latenskem inventarju Slovenije. Med keramičnimi posodami so tudi široke cilindrične vaze na nogi z narebrnim ostenjem, še neznane v keltsko-rimskem inventarju zunaj Norvega mesta. V inventarju rimskodobnih grobov z Beletovega vrta zaslužita pozornost bronasti fibuli v obliki stilizirane ptice-goloba iz groba 172, ki je najbrž iz srede 1. stoletja n. št.

Najdbe iz tega grobišča izpolnjujejo vrzel 1. stoletja pr. n. št., kajti arheološke ostaline iz tega časa so bile v Novem mestu in širšem slovenskem prostoru le slabo znane oziroma raziskane. Spričo številnih tradicionalnih keramičnih oblik, ki so bile dolgo časa v uporabi, sklepamo, da je bilo avtohtono ilirsko-keltsko prebivalstvo konservativno in da ob rimski zasedbi Dolenjske in še desetletja po imperiju ni bilo bistvenih etničnih premikov. Izkopano gradivo in dokumentacija hrani Dolenjski muzej. — T. K.

PODKUM. Nekaj sto metrov z. od kraja je nizek hrib, ledinsko ime Na gradcu. Domačini so povedali, so za nekaj hiš v kraju uporabili kamenje z gradu, ki je stal na tem prostoru. Baje je bila tu samo pristava gradu Kucelberg, ki da je stal nekaj 100 m dalje proti Z na vrhu širokega grebena (terenski ogled je pokazal, da gre po vsej verjetnosti za precej veliko prazgodovinsko gomilo, ki pa je že načeta, saj so tu pred leti iskali »zlato tele«).

Hrib Na gradcu ni posebno visok, z vseh strani pa precej strm. Na vrhu se nahaja umetno oblikovan plato 20 × 28 metrov, danes pokrit z gozdom. Še bolj z. je nekoliko padajoč travnat svet, š. ok. 75 metrov, ki se po pribl. 60 m konča z okopom, pod njim še en podoben prostor, dl. ok. 40 m, omejen z izredno visoko škarpo (obzidje?).

Pri obhodu sem na površini našel nekaj kosov malte in nekaj grobih pristročno izdelanih rimskodobnih črepinj. — Vse kaže, da je bila Na gradcu utrjena rimskodobna postojanka, najverjetneje poznoantična. — S. C.

Sl. 104—106 Podkum, hrib Na gradcu od daleč, okop na zahodni strani hriba in, desno, gomila (Kucelberg)

Fig. 104—106 Podkum, The hill Na gradcu, from a distance, the rampart on the western side of the hill and, right, the barrow (Kucelberg)

PODZEMELJ, KUČAR. Območje Podzemlja je v arheološki literaturi znano predvsem po prazgodovinskih gomilnih grobiščih ob vznožju Kučarja. Na tem hribu, predvsem na njegovem j. vrhu, je stalo utrjeno prazgodovinsko gradišče. Poseljen pa je bil tudi s. nekoliko nižji vrh, na katerem lahko še danes zasledimo vsaj 4 dobro vidne stavbne komplekse.

Ruševine zidov, ki jim ljudje pravijo Stari grad, omenja na s. vrhu Kučarja že A. Müllner (*Geschichte des Eisens in Krain* 1909, 80). Po njegovem mnenju bi bili lahko to ostanki cerkve sv. Martina, ki jo je na karti belokranjskega območja narisal J. V. Valvasor (*Ehre III*, priloga str. 305; prim. tudi ANSI 1975, 242). Ta razlaga pa je zgrešena, saj cerkev ni narisana na vrhu, temveč ob vznožju hriba in je Valvasor upodobil podzemeljsko ž. c. sv. Martina, ki še danes stoji na robu vasi.

Pred kratkim smo ob ponovnem pregledovanju zapiskov v Naravoslovnem muzeju na Dunaju ugotovili, da so na s. vrhu Kučarja tudi izkopavali. Iz Szombathyjevih dnevnikov namreč izvemo, da je med 27. 5. in 4. 7. 1891 napravil poskusni izkop in odstranil ruševine na več objektih. Szombathy je v dnevnik zarisal tudi smerno skico zidov (*Tagebuch* 30 in zlasti 31).

Z zavarovalnimi raziskovanji je bilo treba pričeti zlasti zato, ker je večji kamnolom na s. strani hriba že začel ogrožati arheološke ostaline. Zato je bila na pobudo LRZSV l. 1975 sklenjena z uporabnikom kamnoloma pogodba o zavarovalnem izkopavanju, ki naj bi predvidoma trajala tri leta. Dela je prevzel Belokranjski muzej v Metliki. Raziskova-

nje julija in avgusta 1975 je zajelo ogroženi objekt, ki leži na skrajnem S hriba, torej najbliže robu kamnoloma.

Takoj, ko je bil odkrit humusni sloj, so se zelo jasno pokazali ostanki stavbe z do 70 cm db. zidovi. Po odstranitvi ruševin se je pokazal tloris cerkve 21,5 × 8 m z dobro ohranjenim narteksom in prizidkom.

V. del cerkve, prezbiterij, ločuje od ladje nekoliko dvignjen podij, za katerim stoji polkrožna klop za duhovnike, zgrajena iz manjših, z malto vezanih kamnov. V zgornjem loku klopi je 70 cm š. vrzel; ker pa zid v temelju ni prekinjen, je precej verjetno, da je bil na tem mestu vgrajen večji kamniti blok — škofovski stol. Sredi med krakoma klopi smo odkrili 35 cm š., 43 cm dl. in 35 cm gl. prostor, relikviarij, ki je imel vse stene ometane z malto. Ob zg. robu jamice je bil utor za kamnito krovno ploščo, ki pa ni ohranjena. Prostor za relikviarij je bil prazen.

Ob sv. vogalu prezbiterija je prizidek 6 × 4,5 m, kamor je bilo mogoče priti skozi vrata za l. krakom klopi. Na Z se cerkev končuje s 4 m š. preddverjem, ki ga povezujejo z ladjo vrata, ležeča točno v podolžni osi cerkve. Na prehodu smo našli zoglenele ostanke deske; domnevamo, da je bil med prostoroma dvignjen lesen prag. Več ostankov zoglenelega lesa (kosi tramov strešne konstrukcije) je bilo tudi v narteksu. V j. polovici preddverja je v tleh v živo skalo vsekani grob, ki pa je bil prazen.

Vsa hodna površina je tlakovana z estrihom, ki je še dokaj dobro ohranjen, le v sp. delu cerkve, v narteksu in v prizidku, je večinoma poškodovan. Skoraj popolnoma pa je odстранjen znotraj polkrožne klopi. Ker iz Szombathyjevih zapiskov vemo, da je izkopaval prav v v. polovici objekta, je jasno, da so tedaj uničili tlak. Pod estrihom so takrat zasledili večjo množino prazgodovinske keramike, nekaj prazgodovinskih črepij pa smo odkrili na tem mestu tudi med letošnjimi raziskovanji.

Iz arhitekturnih ostankov je jasno razvidno, da smo na s. vrhu Kučarja odkrili cerkev iz poznoantičnega obdobja. Prostor pa je bil poseljen že v prazgodovinskem času, o tem zgovorno priča keramika, ki smo jo odkrili pod tlakom objekta. — A. Z. D.

Inštitut za arheologijo SAZU je ob sodelovanju Belokrajnskega muzeja od 5. 7. do 29. 8. 1976 nadaljeval zavarovalno izkopavanje poznoantične naselbine. Pokazalo se je, da je jz. od 1975 odkrite cerkve stala še ena, ki je tako kot prva stala v smeri V—Z. Njeni temelji leže na nekoliko nižjem delu hriba in segajo na s. strani prav do roba poznoantične naselbine. — Že 1891 jo je raziskoval J. Szombathy, a je odkopal predvsem prezbitarij, medtem ko je drugim zidovom, kot kaže, samo sledil (Tagbuch 31, 1891). Tedaj je našel tudi del Silvanu posvečene are, ki je zdaj v Belokranjskem muzeju.

Spodnja cerkev je 24,7 m dl. in 10,8 m š.; od tega meri sama ladja v dl. 19 m, predverje pa 5,7 m. Zidovi so 50 cm db. in samo na z. strani, kjer je zid narteksa tudi obrambni zid naselbine, š. 70 cm.

Prezbitarij je razdeljen na dva dela. V v., višji polovici (dl. 4,2 m) je v sredini razmeroma dobro ohranjena polkrožna klop za duhovščino, ki se s temenom dotika v. stene cerkve. Klop je š. 50 cm, pred njo pa je vidna tudi nekoliko širša pručica. Levo in desno od klopi sta manjša prostora; l. ima dobro ohranjena tla (estrih). Z., ok. 60 cm nižjo polovico prezbitarija zavzema 3,35 m dl. podij. Od v. polovice ga loči prečni zid, ki sega do obeh krakov klopi, medtem ko je vmes ohranjena le ena vrsta lomljencev, ki pa niso vezani z malto, od cerkvene ladje pa 15 cm š. jarek za leseno pregrado, v katerem je bilo še nekaj ostankov zgledelega lesa. Vzporedna jarka za pregrado nadaljujeta smer l. kraka klopi. Tla podija so ohranjena samo v s. polovici.

V ladji je estrih ohranjen ob zidovih, sredi prostora pa večinoma manjka. V sz. delu ladje je bilo ob robu tlaka veliko hišnega lepa, oglja in keramike, kar znova potrjuje, da je bil prostor, na katerem stoje stavbe, poseljen že v prazgodovinskem času.

Na s. in j. strani zunaj cerkve smo našli še 2 zidova, ki se sicer navezujeta na cerkev, a je njun namen še nejasen. Na s. strani je bil med omenjenim in obrambnim zidom tlak, ki smo ga odkrili v š. 2 m, a sega verjetno še naprej proti S.

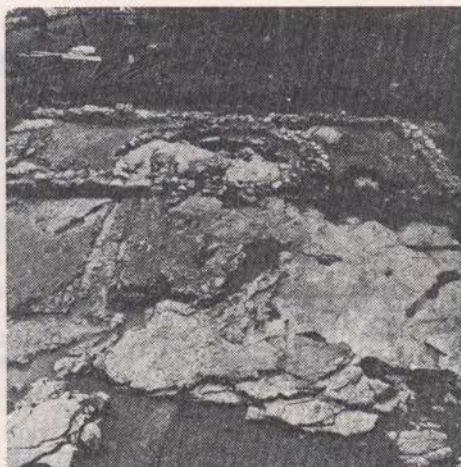
Tik ob j. steni je bil v bližini narteksa iz več spolij sestavljen pravokotni podij, katerega funkcija prav tako ni znana. Med spolijami je bila tudi razbita, sekundarno uporabljena ara, ki ima deloma poškodovan napis. Od najdb je treba omeniti obilico prazgodovinske, nekaj poznoantične (deli z valovnico) in srednjeveške keramike, našli pa smo tudi veliko opeke, dele stekla ter različne žebelje in okove.

Sočasno smo izkopali sondo 19 × 2 m, s katero smo želeli ugotoviti strukturo platoja, na katerem stoji naselbina. Prerez je pokazal, da je bil s. vrh Kučarja umetno zravnán že v prazgodovinskem času, kar potrjujejo predvsem črepi halštatske keramike, najdeni v pribl. 60 cm db. nasutju, ki prekriva prvotno površino.

V pozni antiki pa je naselbino obdajal kamnit zid, zgrajen iz različno debelih lomljencev. Do 80 cm db. temelji zidu so bili vkopani v plast prazgodovinskega nasutja in postavljeni tako, da se je zid dvigal prav na robu platoja. Z zunanje strani je bil zid najverjetneje okrepljen z dodatnimi kamnitimi podporniki.

Raziskovanje naselbine bomo nadaljevali. — S. C. — J. D.

POLHOGRAJSKA GORA. Tretja zaporedna akcija, ki jo financira RSS, je 1976 v sicer nekoliko okrnjenem obsegu programskega izpolnila cilj: raziskavo neposrednega okolja ob verjetnem nekd. vходу v obzidano naselbino. Pri tem se je pokazalo, da so jz. od današnjega dostopa na spodnji plato tik pod kapelico ostanki poznoantične stavbe. Zelo slabo ohranjeni temelji zidov, ki so ponekod le še posamezni kamni, za zdaj ne kažejo vezave z malto. Tu in tam je opaziti še ostanke lapornih ploščic, s katerimi so, kot kaže, tlakovali nekatere prostore stavbe, ki še ni vsa odkopana. Med najd-

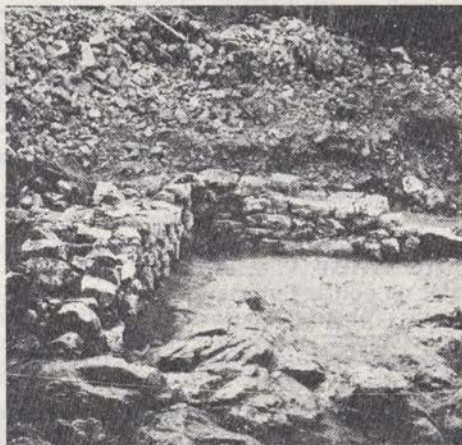

Sl. 107—108 Podzemelj, Kučar, pogled na l. 1976 izkopano cerkev in, desno, samo prezbiterialni del cerkve

Fig. 107—108 Podzemelj, Kučar, A view of the church, excavated in the year 1976, and, right, the presbyterial part of the church only

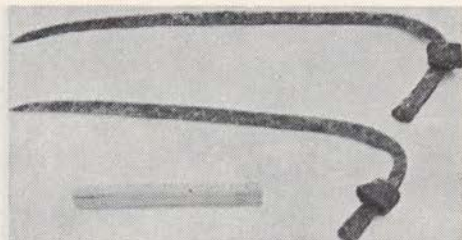
bami so zanimivi: bronasta okrogla pasna spona z nastavkom za vdevanje igle, železen ključ izrazito antične oblike, kolenčasta fibula, bronast pasni jeziček, železno okovje, del kresila, deformirana in ornamentirana bronasta zapestnica poznoantičnega tipa, večja železna votla krogla z nastavkom za nasaditev ter poznoantični novci. — M. S.

POVIR PRI SEŽANI. Na z. robu ledine Merišče pri vasi Povir, na parc. št. 2428/2 in 2412, k. o. Povir, so spomladi 1974 odkrili ostanke vogala kamnitega zidu, vezanega s kvalitetno malto, v notranjosti pa je bilo videti ostanke maltnega tlaka in več kosov tegul. Na robu ohranjenega zidu je bil pod večjim ploščatim kamnom depo železnega poljedelskega orodja: 2 kosi, kopača, škarje, šestilo in 2 manjša obroča, ki verjetno sodita k leseni posodi. Zanimive najdbe, bližina znanega arheološkega spomenika Tabor nad vasjo ter ugotovitve topografske ekipe Arheološkega seminarja l. 1972 (VS XVII-XIX/1, 206) so spodbudile manjša zavarovalna izkopavanja, ki jih je ZSV Gorica opravil avgusta 1974. Hoteli smo odkopati vso stavbo in dokumentirati stanje ter s sondiranjem ugotoviti lokacijo grobišča na s. pobočju Tabora, v neposredni bližini sproščene najdbe žganega groba. Prvi del naloge smo le delno opravili, saj bi celoten odkop stavbe zahteval vsaj delno strojno odstranjevanje velike kam-

Sl. 109—110 Povir pri Sežani, pogled na izkop od severovzhoda — vidna notranje lice zidov in hodna površina, v ospredju že živa skala, zadaj kamnita groblja, ki prekriva ostanke arhitekture; str. 244 iz deponja železnega poljedelskega orodja: 2 kosi

Fig. 109—110 Povir near Sežana, A view of the excavation from north east — the internal side of the walls and walking surface, in the foreground is already the barren rock. The heap of stones is still covering the architecture; p. 244: from the depository of the iron tools: two scythes

nite groblje. Zato smo samo očistili površino odkopane ostanke arhitekture in izkop nekoliko razširili, vendar smo tik pod tanko humusno plastjo zadeli že na živo skalo. Ugotovili smo torej samo jz. vogal stavbe, katere mere so ostale neznanne. Skromne so bile tudi najdbe: nekaj keramike za hišno rabo, več kosov razbitih žrnelj, bronast novc Konstancija II. (določitev L. Strenar). Zid je bil zgrajen iz delno obdelanih lomljencev belega kamna v plasteh, malta je sorazmerno kvalitetna. Na dveh mestih je bilo med kamni opaziti kose tegul, kar nam potrjuje domnevo, da imamo opravka z 2 gradbenima fazama, saj stoji zid na skrajni s. točki na maltnem tlaku, ki delno prekriva tla v jz. vogalu ohranjene stavbe, delno pa se nadaljuje proti Z zunaj zidu. Stratigrafije najdišča zaradi izredno tanke plasti ni mogoče ugotoviti. Zidov starejše faze nismo našli, mogoče pa gre tudi za leseno arhitekturo.

Drugi del naloge je bilo sondiranje na parc. št. 1219, k. o. Povir, na ledini **Podstol** ob poti iz Povirja v Lokev ob s. podnožju Tabora, v neposredni bližini 1929 odkopanega žganega groba, katerega mesto je pokazal najditelj Matija Kariž iz Povirja.

V sondi 12×2 m, izkopani v pobočju pod staro cesto Lokev—Povir, smo na njenem skrajnem v. delu našli že izkopan žgan grob v kamniti skrinji $0,62 \times 0,52$ m, vi. $0,41$ m v gl. $0,40$ m pod travno rušo. Skrinja je bila sestavljena iz 4 nenakih kamnitih plošč, samo na robovih morda nekoliko obdelanih, db. $4-6$ cm. Dno groba je bilo verjetno posuto z drobnejšim peskom ali pa je to le posledica izpiranja plasti. Grob je bil popolnoma izkopan, tudi v zapisu nismo našli ničesar. Zato domnevam, da smo našli enega grobov, ki jih omenja že C. Marchesetti kot svoja izkopavanja (I Castellieri... p. 33, op.). Časovna opredelitev groba po njegovi konstrukciji je dvomljiva — morda antika.

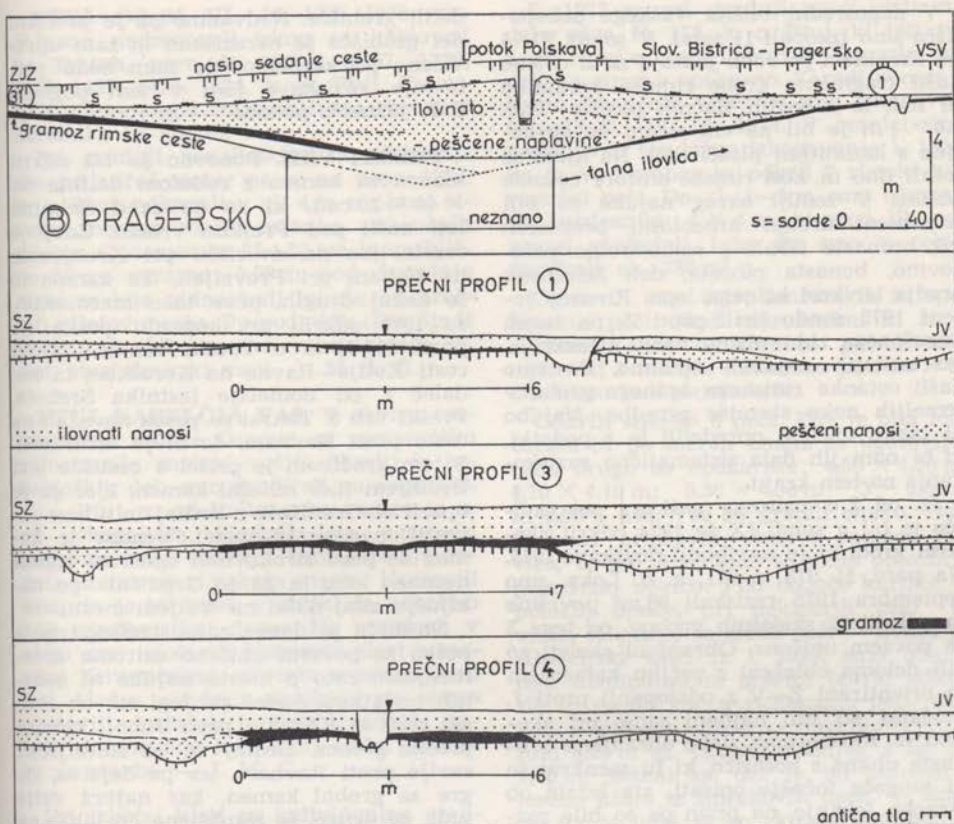
Dokumentacijo hrani ZSV Gorica, gradivo bo hranil Goriški muzej. — N. O.

PRAGERSKO. V nadaljevanju raziskav poteka in stanja rimske ceste Celeia—Poetovio smo 1975 sondirali na 3 mestih:

1. Na njivi parc. 979/1, k. o. Sp. Polskava, smo na razdalji 150 m od potokom Polskavo in nekdanjim graščinskim ribnikom preverili potek rimske ceste, ki je 10 m južneje od sedanje na približno istem mestu prečkala potok (gl. tudi: VELENIK!). Medtem ko v osi potoka cestišče najbrž ni več ohranjeno oziroma ga zaradi globine in talne vode nismo mogli preiskati, se na v. bregu pojavi gramoz $2,6$ m gl. pod sedanjo površino. Cesta se nato pošev povzpne do današnje površine pri profilu št. 1 (sl. 111), nekđ. dno doline pa je napolnjeno z naplavinskimi plastmi, ki jih je tod odlagal potok, ko je dvigoval svojo okolico in lastno strugo. Dno sedanjega potoka leži pribl. 2 m više od antičnega (sl. 111).

2. Na njivi parc. 948/1 v. od sedanje ceste smo z 2 profilnima jarkoma preverili traso ceste in stanje njenega cestišča. Cesta gre od gozda Velenik do s. roba Pragerskega naravnost, njen podolžni profil pa je po prečkanju potoka Polskave večinoma vodoraven. Medtem ko je sedanje globlje oranje na njivi parc. 979/1 vse od profila št. 1, ko se cestišče pojavi tik pod sedanjo površino, večinoma že uničilo gramozne plasti (prim. tudi profil št. 2: VS 9, 1965, 182 ss), so te v profilu št. 3 tik v. od ceste $50-70$ cm gl. in zato boljše ohranjene (sl. 111). Podobno, 7 m š. in do 15 cm db. gramozno plast smo ugotovili tudi v profilu št. 4 na v. robu te njive.

3. V novem odvodnem jarku ob železniški progi smo preverili 7 m š. in 10 cm db. plast gramoznega cestišča v profilu št. 7. Ostanke cestišča prekriva tu 70 cm db. plast naplavin, os ceste pa je 122 m oddaljena od kretniške postavljalnice pri razcepu železniških prog Maribor—Celje/Ptuj. Trasa ceste je tu premočrtna od s. roba Pragerskega še onkraj proge do bližine naselja Stražgojnca in poteka do tja večinoma pod sedanjim kolovozom na meji kat. občin Sp. Polskava in Stražgojnca. Na travniku parc. 745/2, tik ob odvodnem jarku, smo ob trasi ceste v zravnanih plasteh izkopane zemlje našli črepinje antične lončenine, kar pomeni, da je bil na tem območju naseljen prostor. — S. P.

Sl. 111 Pragersko, profili rimske ceste

Fig. 111 Pragersko, The profiles of the Roman road

PREDLOKA PRI ČRNEM KALU (glej tudi Zgodnji srednji vek!). Jeseni 1974 in 1975 je Pomorski muzej Sergej Mašera v Piranu s sredstvi iz SBK RSS nadaljeval raziskovanja antične vile rustike (prim. VS 17-19/1, 138 s in 206 s). Že odkriti temelji dela vile rustike in drobni arheološki predmeti, najdeni na v. in sv. strani vaškega pokopališča, so kazali na nepretrgano poselitev tega prostora od zgodnje antike do srednjega veka. Zaradi lege najdb, ki jih na JZ obdaja vaško pokopališče, na V in SV pa dolina, v katero je verjetno sčasoma spolzel tudi del antične vile, smo 1974 sondažno raziskali neposredno okolico cerkve Janeza Krstnika oziroma okolico vaškega pokopališča. V že odkritem delu vile rustike pa smo dokončno raziskali le prostor I, ki leži na skrajni sv. strani sonde in kjer je kanal, pokrit z rimskimi tegulami.

V prostoru I so temelji zidov vkopani 40 cm gl. v sterilno plast. Ob 2 stenah tega prostora je speljan kanal v obliki črke L. Ob v. zidu prostora je bil kanal prekrit s tegulami in zato v celoti ohranjen, saj smo v njem našli stebričke hipokausta in ob steni ostanke tubulusov. Kanal ob sz. zidu prostora pa je bil v glavnem že uničen. Najdbe v kanalu potrjujejo domnevo, da je bil kanal namenjen za prevod toplote oziroma je bil sestavni del ogrevalnih naprav v prostoru. Sledove kurišča smo našli v precej uničenem in pozneje obnovljenem prostoru ob sz. steni prostora I, v kateri je videti še pozneje zazidano odprtino vrat. Tudi tu smo našli črepe poznoantične keramike. S tem smo sklenili raziskave tega predvidoma obsežnega antičnega arhitektonskega objekta in začeli sondirati bližnjo okolico.

V neposredni bližini vaškega pokopališča smo izkopali 11 sond. V sondi VI/74 na skrajnem jv. robu platoja za ž. c. smo našli fragmente grobe rimske keramike in tlak iz glinastih tlačnih ploščic. Tlak $0,6 \times 1$ m je bil na eni strani še obrobjen s kamnitimi ploščicami. Na njem so ležali dno in kosi rimske amfore cevaste oblike. V zemlji okrog najdbe so bili raztreseni drobni arheološki predmeti: lok bronaste fibule s samostrelno perezovino, bonasta pinceta, deli železnega orodja ter kosi hišnega lepa. Ko smo jeseni 1975 sondo širili proti Z, pa razen porušenega zidu nismo našli ničesar. Po naštetih najdbah menimo, da smo našli ostanke rimskega žganega groba v temeljih neke starejše zgradbe. Najdbo bi lahko točneje opredelili le s podatki, ki bi nam jih dala sistematična raziskovanja na tem kraju.

Jz. od ž. c. oziroma vaškega pokopališča je bil v sondi IX že 1974 odkrit skeletni grob, ki je spodbudil raziskave 1975. Na parc. št. 973 in 971, k. o. Loka, smo septembra 1975 raziskali 96 m^2 površine in odkrili 12 skeletnih grobov, od tega 3 že povsem uničene. Ohranjeni skeleti so bili deloma obloženi z večjim kamenjem in orientirani Z—V z odstopenji proti J. Pridatki so bili najdeni samo pri skeletu 12. Razmeroma slabo ohranjena bronasta uhana s košarico, ki ju zaenkrat še ni mogoče točneje opisati, sta ležala ob straneh lobanje, na prsni pa so bile raztresene steklene in jantarjeve jagode ogrlice. Na 4 skeletih je bilo opaziti ostanke ogljenine.

Zeleti smo ugotoviti razprostranjenost grobišča ter na najbolj ogroženem predelu, tj. na parc. št. 974, k. o. Loka, tik ob jz. strani pokopališča izkopali še 6 m dl. sondo in v njej našli 4 skeletne grobove, katerih eden je bil že prekopan. Ležali so med dvema temeljnima zidovima. Ob glavi enega od skeletov je bil najden bronasti senčni obroček s tankima, navzven obrnjenima kvačicama na nesklejenih konceh. Ob glavi drugega skeleta oziroma v drugem skeletnem grobu so se ohranili ostanke majhnega kurišča, na samem skeletu pa ostanke ogljenine.

Podatki raziskav kažejo na poznoantično in zgodnjerednjeveško grobišče. To potrjuje z že znanimi najdbami iz Predloke utemeljeno domnevo o neprekinjeni naselitvi tega prostora od zgodnje antike do srednjega veka in še dlje. Dosedanje najdbe so še preskromne, da bi lahko točneje časovno in etnično opre-

delili grobišče. Nedvomno pa je pretežni del grobišča še neraziskan in zato upravičeno pričakujemo, da nam bodo prihodnje raziskave tudi v tem pogledu dale jasnejšo podobo. — E. B. T.

PREŠKI VRH. Ponovno je bil odkrit marmorni kamen z reliefom delfina ($95 \times 40 \times 20$ cm), ki so ga pred sedmimi leti našli pod Preškim vrhom. Zdaj je razstavljen na dvorišču pri Kranjčevih na Poljani pri Prevaljah. Ta kamen in še nekaj drugih, prav tako marmornih, so 1970 odkrili pri kopenju peska na parc. 313/1, k. o. Preški vrh, tik z. ob cesti Kotlje—Ravne na Koroškem in nedaleč j. od domačije lastnika Srebota, Preški vrh 8. Takrat so pesek navažali na cesto proti Ravnam, da bi jo asfaltirali. S tem gradivom je prišel v cestišče pod Brdinjem tudi reliefni kamen, kjer ga je opazil J. Gradišnik z Brdinj in o tem obvestil mariborski muzej. Vendar je kamen še pred strokovnim ogledom izginil neznano kam in ga je Gradišnik po naključju zdaj našel na tretjem mestu.

Najdišče je danes zaradi odkopavanja peska že povsem uničeno oziroma spreminjeno, zato o mestu najdbe ni nobenih podatkov. Sodeč po legi tik ob rimski cesti iz Kolacija proti Jueni, kjer ta prečka greben Brdinj in ob Hotuljščici zavije proti Ravnam, ter pa dejstva, da gre za grobni kamen, kar najbrž velja tudi za druge, že izgubljene, bi lahko na tem mestu blizu ceste domnevali osamljen grob. Lastnik ni vedel za druge najdbe, drugih prič tedanjega odkopavanja ni več, zato ostaja samo domneva.

Kamen je po obliki in merah očitno del večjega kosa spomenika, npr. nagrobnega oltarja (kot AIJ 145, 147, 177 na Igu) ali sestavljene grobne naprave, medtem ko spodnji del nagrobnika (kjer so delfini navadno v parih) ne pride v poštev. Trizob je na površju grobnega oltarja iz Flavie Solve (?), kjer gre tudi za par (W. Modrijan — Ekkehard Weber, Die römersteinsammlung im Eggenberger Schlosspark, 1965, 64/258, ponatis iz Schild von Steier 12, 1964/1965). — S. P.

PRISTAVA PRI TREBNJEM. Zavarovalna raziskovanja 1976 so segla med cesto Pristava—Trebnje in hišo Rimska c. št. 6. Odkopanih je bilo 10 antičnih grobov, nekaj močno poškodovanih. Pridevki so v glavnem enaki tistim v prejšnjih zavarovalnih akcijah. — M. S.

PTUJ. Od 24. VI.—16. VII. 1975 smo občasno nadzorovali izkop za kablovod na **Tratah**, parc. št. 1629/2, 4057, 1729, 1758, 1427, 1428, 1424, k. o. Ptuj. Pojavljali sta se samo fragmentirana recentna keramika in steklo.

Pri gradnji kanalizacije za rekreacijsko-turistični center pa so na **parc. 1767**, k. o. Ptuj, odkopali v gl. 4 m v plasti sivega rečnega mulja ostanke pokončnih pilotov s premerom 25—30 cm in približno 50 cm narazen; 0,90 m pod današnjo cesto so bile vidne tudi luknje od prečnih pilotov mostu. Po podatkih (Die Stadt Pettau) je bil na tem mestu sredi 17. stol. stari dravski most. — M. S. G.

PTUJ, RABELČJA VAS. V okviru raziskovalne naloge Osnove za spomeniško valorizacijo znotraj večjih naselij iz arheoloških dob smo sondirali na **parc. 168**, k. o. Ptuj, z. od Volkmerjeve ulice in s. od pokopališča. Skušali smo ugotoviti razmerje med sedanjo konfiguracijo terena in robom rimskega mesta. Ugotovili smo, da je bil teren v antiki še nekoliko bolj razgiban kot danes. Na ravninah v njem smo ugotovili humusno plast z različnimi keramičnimi odlomki v sekundarni legi, sledov stavbnih objektov pa nismo ugotovili. Izsek je tako vendarle potrdil domnevano logiko pri izbiri prostora za stavbe. — I. M. C.

Pri izkopu kleti za individualno gradnjo 8×10 m na **parc. št. 178/8**, k. o. Ptuj, na prostoru, kjer smo sondirali že 1973, smo odkrili sledove kolov 2 hiš, orientiranih JZ—SZ, vendar ju nismo mogli do kraja raziskati zaradi izkopa, ki je bil omejen. Hiša I je š. ok. 5 m in odkopana v dl. pribl. 7 m. Od hiše II pa smo zasledili samo 8 kolov s pr. 14—36 cm. V hišah kot tudi zunaj njih, smo našli fragmente keramike za vsakdanjo rabo, vretenca, hišni lep in posamezne živalске kosti.

Prazgodovinsko plast so precej poškodovale poznejše gradnje. V hiši I smo odkrili 3 vzporedne jarke v smeri JV—SZ. Jarek 1 je bil š. 40—60 cm in gl. 26 do 30 cm; jarek 2 je bil š. ok. 50 cm in gl. 18 cm; jarek 3 je bil obložen s tegulami in odkrit v dl. 6 m ter se končuje v v. profilu izkopa. Jarka 1 in 2 sta bila polna drobcov žganine, oblic ter fragmentov rimske in prazgodovinske keramike. — V jv. vogalu izkopa smo zasledili tudi zid iz oblic. — Gradivo še ni preparirano. — M. T. J.

L. 1973 so pri gradnji nove ceste na delu **parc. št. 178**, k. o. Ptuj, ki leži tik s. od rimske ceste Poetovio—Savaria, zadeli na rimsko opekarno. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev smo izkopavali šele 13. 8.—18. 12. 1974. V resnici smo nadaljevali sondažno izkopavanje l. 1920, ko je V. Skrabar tu odkril 2 rimske keramične peči. Do gl. 1—2 m smo izkopali 41 kvadratov 4×4 m, ki smo jih ponekod razširjali, tako da smo v celoti raziskali ok. 780 m².

Ugotovili smo četrť lončarskih in opekarskih peči. Med razrušenimi in že v rimskem času opuščenimi pečmi smo ugotovili 3 manjše lončarske peči 80×90 cm, ki so tudi najstarejše.

Odkrili smo še 6 peči. Ena je bila lončarska in po merah enaka že ugotovljenim, druge so opekarske: $4,50 \times 4,50$ m; $4,10 \times 4,10$ m; $3,30 \times 4,30$ m; $3 \times 2,80$ m in $2,50 \times 4$ m. Vse so gradili enako. Najprej so pripravili vkop v rumeno ilovico, če pa te ni bilo, so vkop obložili s prineseno ilovico. Pod bodoče kurišče so položili opeke, pri nekaterih celo tri vrste, šele nato so zidali peč. — Sedeč po situacijski skici iz l. 1920, smo odkrili tudi manipulativni prostor takrat odkritih in ne do konca raziskanih peči, vkopan v rumeno ilovico, med katerim je tudi 9,20 m gl. vkopan vodnjak z zg. pr. 1,50 m; zoženi sp. del je bil obložen z leseno kašto iz smrekovih desk. — Enak zg. pr. je imel še en vkopan vodnjak, ki je bil ob ugotovljeni lončarski peči. Kakšen je njegov spodnji del, ne vemo, ker ga zaradi slabega vremena nismo mogli raziskati do konca.

Skupen manipulativni prostor smo odkrili še pri dveh opekarskih pečeh, le da je bil tu globlje vkopan in delno omejen z zidom iz lomljenca in opek. Oba manipulativna prostora sta bila polna fragmentov opek, tegul in imbrekskov. Našli smo tudi fragmente oljenk z žigom FORTIS, CRESCERE, terrae sigillate in fragmente različnih oblik vsakdanje lončenine ter 8 slabo ohranjenih bronastih in posrebrenih novcev, med katerimi sta tudi Avrelijanov in Konstantinov.

Ene izmed opekarskih peči, tiste z najprimernejšo lego, nismo raziskali do konca, da bi jo pozneje prezentirali.

Odkrili smo tudi ostaline večje stanovanjske stavbe, ki je nismo mogli raziskati, saj je bil njen večji del zunaj našega izkopa. Zidovi te stavbe so bili iz oblic, lomljenca in delno iz opek.

Treba je omeniti, da smo v eni od opekarskih peči našli šesterokotni tlakovec, ob drugi pa za izdelke pripravljeno glino in fragmente naselbinske keramike iz obdobja KŽG. — Gradivo je v preparaciji.

Med 9. in 25. 4. 1975 smo sondirali na delu **parc. št. 200 in 202**, k. o. Ptuj. Na površini ok. 59 m² smo odkrili četrt lončarskih peči in eno opekarsko peč, vendar smo jih zaradi pomanjkanja finančnih sredstev le delno raziskali.

V celoti smo odkrili 2 lončarski peči 2 × 2,50 m in 2 × 2 m ter dele 2 kurišč. Sodeč po širini slednjih domnevamo, da ena pripada lončarski, drugo pa opekarski peči. Vse štiri peči imajo skupen manipulativni prostor, vkopan v rumeno ilovico. Pri odkritih pečeh smo ugotovili, da so jim pred zidanjem pripravili vkop v rumeno ilovico. Dno ene peči je bilo premazano z ilovico, na dnu druge pa so bile položene opeke.

Tako v manipulativnem prostoru, kot tudi v odkritih pečeh in ob njih ter kuriščih smo našli samo fragmente opek, imbreksov in tegul brez žigov ali znakov. — Gradivo je v preparaciji. — B. J.

Po naročilu Mesokombinata Perutnina Ptuj smo sondirali zemljišče za gradnjo stanovanjskega stolpiča na delu **parc. št. 488**, k. o. Ptuj. Po geoloških vrtnah je bila kulturna plast na sv. delu izkopišča, kjer smo na najbolj obetajočem mestu zakoličili dve sondi 4 × 4 m. V sondi I smo v gl. 25—75 cm med recentno keramiko odkrili črepe rimske keramike (kos črno žganega krožnika, 2 držaja pokrovov, prelomljen ročaj, del ostenja lonca), v gl. 0,90 m pa je že siva glina, pomešana s sivorumenom mivko, ki se nadaljuje tudi v globino. Situacija v sondi II je bila močno drugačna. Pod 35 cm db. plastjo humusa je peščena zemlja do gl. 80 cm z največjim številom fragmentirane keramike domače izdelave, malo zlomljene strešne opeke, nič pa ni bilo stekla in kovinskega materiala.

Geološke sonde proti j. delu so bile negativne, zato so gradbeno jamo lahko izkopali strojno pod nadzorstvom. Le tu in tam so bili do gl. ok. 1,20 m v plasti rjavega peska, pomešanega s peščeno zemljo, posamezni črepi rimske keramike in koščki opeke. V primerjavi z drugimi ptujskimi tereni je tukajšnji zelo reven, teren pada proti V, je precej nižji od nekdanjega nivoja in je bil verjetno del glinokopa za bližnje rimske opekarne. — M. S. G.

Raziskovanja na delu **parc. št. 495**, k. o. Ptuj, so se začela julija 1975 in se nadaljevala v novembru in prvi polovici decembra. Odkrili smo pet rimskih peči: 2,40 × 1,60 m; 4,30 × 2,30 m z ohranjenim kuriščem pred pečo za 5,40 × 2,30 m; 2 × 1,80 m; 4 × 2,90 m in 4,10 × 1,50 m, ter manipulativni prostor 3,50 × 3,50 m. Peč 2,40 × 1,60 m smo zaradi predvidene prezentacije in situ samo omejili.

Pri peči z merami 4,30 × 2,30 m smo ugotovili, da je bila najprej opuščena in pozneje od rešeta navzgor obnovljena za novo peč. Višinska razlika med kuriščem prvotne in obnovljene peči je 80 cm. Peči 2 × 1,80 m in 4 × 2,90 m imajo skupne stranske stene, dl. 6 m, in so ločene s prečnim zidom.

Ugotovili smo tudi, da je bil pozneje v rumeno ilovico vkopan 1 m š. jarek, ki je poškodoval manipulativni prostor in dve peči.

V odkritih pečeh in ob njih, v manipulativnem prostoru in ugotovljenem vkopnem jarku smo našli samo fragmente opek, tegul in imbreksov brez kakršnihkoli žigov. Od drugega gradiva smo našli bronasto čebulasto fibulo in bronast Gordijanov (?) novc. — Gradivo je v preparaciji.

Pri širjenju Volkmerjeve ceste smo na **parc. št. 514**, k. o. Ptuj, našli spodnji del reliefne garmorne marmornega nagrobnika, vi. 60, š. 75, db. 15 cm. Napisno polje, vi. 29, š. 55 cm, je ob straneh omejeno s stebrički. Pod napisom je reliefna podoba kladiava, nakovala in klešč.

DIGNAE . . .
VINDICIANO · FVIVVIVIS · IC
ET · AELYAE · FAVSTINAE · NEP
TI · AN · IIII · ET · M · METILIO
DOMITIANO · NEPOTI ·
H · M · H · N · S ·

Med 18. 6. in 20. 7. 1975 smo raziskovali del **parc. št. 513 in 514**, k. o. Ptuj. Na **parc. št. 514** smo izkopali 18 sond 4 × 3 m, gl. 120—200 cm; na tem prostoru je naselbinska plast 160 cm db. Odkrili smo 2 pravokotni lončarski peči 140 × 120 cm in 170 × 120 cm v gl. 80 cm, večjo, najbrž opekarsko peč 350 × 350 cm v gl. 65 cm in manjše razrušene lončarske peči, katerih mer nismo mogli določiti. Ne glede na višinske razlike so imele vse odkrite in ugotovljene peči v vnaprej pripravljenih vkopih prineseno rumeno ilovico, na katero so jih zidali. Kurišča so bila premazana z ilovico.

Ugotovili smo tudi v rumeno ilovico vkopan odtočni kanal, š. 40 cm, gl. 30 cm,

s padcem od SZ proti JV, ob katerem so bili sledovi kolov s pr. ok. 10 cm.

Našli smo precej keramike domače izdelave za vsakdanjo rabo, različnih oblik, terro sigillato, ki je bila redkejša, črepe oljenk, dvostensko oljenko, 3 slabo ohranjene bronaste novce, žrmlje, marmornati kipec Priapa, vi. 16 cm, zg. š. 14, sp. š. 7 cm, fragmente koščenih igel — lasnic, del bronaste pasne spone, bronaste igle in nekaj nedoločljivih železnih predmetov.

Ob obeh odkritih lončarskih pečeh je bilo med fragmenti keramike največ pokrovov in fragmentov opek, tegul in imbreksov.

Na **parc. št. 513** smo izkopali jarek, dl. 28, š. 1,50 in gl. 2 m. Na sz. strani jarka smo odkrili 40 cm š. zid iz lomljenčev in oblic, ki smo mu sledili v dl. 10 m, od SZ proti JV. V razdalji 6 m od njega proti JV smo odkrili vogal stavbe s 60 cm š. zidovoma iz oblic in lomljenca. Zid je šel proti JZ in prerezal zidano lončarsko peč, ovalno s pr. 2 × 1,50 m.

V neposredni bližini peči smo v gl. ok. 85 cm ugotovili žgan grob, ki je bil delno obložen s oblicami, tegulami in vkopan v ilovnato plast, mešano s humusom. Kot pridatke je imel tri vrčke, oljenko in pepelnico. — Gradivo je v preparaciji.

Avgusta in septembra 1975 smo nadzorovali izkop jarka za kanalizacijo v v. delu Ptuja, speljan po **parc. št. 514, 513 in 512 do 178/2**, vse k. o. Ptuj.

Na **parc. št. 514** smo odkrili dva žgana groba.

Grob št. 1 je bil obložen s tegulami. Ena je imela žig QSP. Pridatki: fragmenti steklene in keramične posode ter fragmenti železa.

Grob št. 2 je bil obložen s tegulami brez žigov in znakov. Pridatki: kosí steklene posode, keramičnega vrčka in bronast novce, verjetno Vespazijanov.

Na **parc. št. 512** smo ugotovili 2 manjši lončarski peči, mer nismo mogli natančno ugotoviti.

V profilih kanala smo ugotovili tudi traso rimske ceste Poetovio—Savaria. Ob z. profilu smo odkrili pravokotno zidano peč 1,50 × 0,70 m, ob v. profilu pa okroglo lončarsko peč, R = 75 cm, iz ožgane gline. V vkope pri ugotovljenih in odkritih pečeh je bila prinesena rumena ilovica in šele nato so peči zidali oziroma jih s premazom izoblikovali.

Od oktobra 1975 do 14. junija 1976 smo na delu **parc. št. 514**, k. o. Ptuj, namenjenem za gradnjo stanovanjskega bloka 2,

skupaj z varnostnim pasom raziskali pribl. 3500 m² ter odkrili gradbene ostaline 53 × 20 m, ki so najbrž del sklenjene celote in bi jih lahko imenovali trakt večjega stanovanjsko gospodarskega objekta. Zidovi so bili iz oblic, zidakov, peščenčev ali pa celo iz nabitega gramoza z ostanki malte in estriha.

V notranjosti tega trakta smo poleg stanovanjskih prostorov odkrili še dva v rumeno ilovico vkopana vodnjaka, eno okroglo in dve manjši pravokotni lončarski peči. Ob traktu smo odkrili grobišče (pribl. 20 žganih grobov), ki ga je hodnik vezal s traktom. Našli smo žarne grobove, obložene s tegulami ali strešnimi opekami, peščeno pepelnico, fragmentiran marmornati nagrobnik in sledove postamentov iz oblic za takšne nagrobnike.

Ugotovili smo tudi ostanke dveh opekarških peči in različno velike žrmlje, ob njih pa hodno površino iz nabitega gramoza, ki se je neposredno vezala na državno cesto Aquileia—Savaria, ki smo jo tudi odkrili in omejili proti JZ z ostalinami kamnitega mostu. Odkrili smo še v rumeno ilovico vkopan vodnjak in zidan vodnjak iz peščenca, ki je bil v srednjem veku najbrž usposobljen in dozidan z opeko in dve manjši okrogli lončarski peči s skupnim manipulativnim prostorom.

Med najdenim drobnim gradivom so predvsem keramični izdelki za vsakdanjo rabo, črepi terrae sigillatae, pa koščene igle in lasnice, bronaste igle ter fibule, pribl. 320 bronastih, posrebrjenih in srebrnih novcev, med katerimi je precej nečitljivih in slabo ohranjenih, pa tudi zlat novce očeta Konstantina Velikega.

25. 3.—11. 7. 1975 smo raziskovali del **parc. št. 533/1, 534/4 511/1 in 2**, vse k. o. Ptuj. Na površini 90 × 38 m smo do gl. 1 metra raziskali 218 kvadrantov 4 × 4 m. Po ugotovitvi, da je naravni padec terena izredno velik in da je zemlja tu pozneje nanosena, smo raziskovali samo še 134 kvadrantov, nekatere celo do gl. 5 m.

V sz. delu izkopa se nasebinska plast začne v gl. 25 cm. Tu smo odkrili gradbene ostaline 2 stavb, vkopan in zidan vodnjak, žgane grobove in sledove kolov ter tramov. Ena izmed odkritih stavb je večja, 24 × 20 m, in vzdolžno usmerjena SZ—JV. Notranjost je s 3 vrstami stebričkov razdeljena na manjše prostore. Razen enega, ki je delno zidan z opeko, so vsi stebrički in zidovi zidani iz oblic. Sodeč po žganini nad zgornjo površino zidov in stebričkov v notranjosti stavbe je bila ta lesena.

Druga stavba je bila manjša, 11,70 × 10,60 m, in usmerjena SV—JZ. Znotraj vélike stavbe smo odkrili 2 kurišči in 2 v rumeno ilovico vkopana vodnjaka. Prvi ima pr. 1,50 m in je gl. 4 m; drugi je zgoraj ovalne oblike, 3 × 2,40 m, globlje se zoži in ima pr. 2,10 m. Takšen premer je tudi na dnu, kjer je bila na sredini pravokotna lesena kašta v obliki skrinje brez pokrova 68 × 70 × 50 cm. Druga 2 vodnjaka sta bila zunaj stavbe. Vodnjak, vkopan v rumeno ilovico, ima pr. 1,50 m do gl. 2,50 m, nato se zoži in ima do gl. 4 m pr. 80 cm. Zidani vodnjak iz peščenca s pr. 1 m je raziskan do gl. 5 m in je predviden za prezentacijo v bodočem zdravstvenem domu.

V neposredni bližini vélike stavbe smo odkrili sledove tramov in kolov (pr. ok. 30 cm) s prazgodovinsko keramiko in 4 ovalne vkope.

Vkop 1. pr. 1,10 × 1,20 m, gl. 1,20 m, je brez najdb.

Vkop 2. pr. 2,60 × 1,70 m gl. 1,40 m. Spodaj se zoži in je pravokoten, na vogalih smo ugotovili sledove kolov s pr. ok. 10 cm; brez najdb.

Vkop 3, pod grobom 3: zg. in sp. pr. 1 × 0,80 m, gl. 2 m. V gl. 1,50 m smo našli majhno oljenko z žigom LDP, na dnu vkopa pa stekleno posodico in fragmente keramike.

Vkop 4, pr. 90 × 80 cm, gl. 60 cm, je brez najdb.

Našli smo tudi 6 žganih grobov.

Grob 1 je bil obložen s tegulami in je imel prdatke: kose keramične žare, oljenko in slabo ohranjen bronast novce.

Grob 2 je bil najbrž uničen pri gradnji peščenega vodnjaka. Od prdatkov smo našli samo oljenko.

Grob 3, brez prdatkov, vkopan v rumeno ilovico, ki je bila tudi ožgana.

Grob 4 je bil znotraj majhne stavbe vkopan v rumeno ilovico, ki je bila tudi ožgana. V njem smo našli oljenko, kose oljenke, slabo ohranjen bronast novce, zlato nitko, ki je bila najbrž uporabljena za vezenino na obleki, fragmente železa in medaljon ali žig iz zaenkrat še neugotovljene kovine.

Grob 5 je bil vkopan v rumeno ilovico, ki je bila ožgana. V njem smo našli vrček, pepelnico, oljenko in železen gumb. Po vsej površini so bili razmetani črepi keramike.

Grob 6 je bil vkopan v rumeno ilovico, ki je bila ožgana. Poleg fragmentov, razmetanih po vsem grobu, smo našli tudi

slabo ohranjen bronast novce in fragmente železa.

V neposredni bližini groba 1 smo našli tudi prazgodovinsko keramiko.

Med najdenim gradivom je bilo največ keramike domače izdelave, redka je bila terra sigillata. Najpogostejše oblike so bile: vrčki, lončki, pokrovi, melnice in skodelice. Poleg slabo ohranjenih bronastih in posrebrenih novcev smo našli precej fragmentov bronastih fibul, v vodnjaku s kašto pa več železnih predmetov, največ orodja: motike, krampe, vedro, sidro in drugo. — Gradivo je v preparaciji.

Zaradi napeljave centralne kurjave od kotlovnice do zdravstvenega doma smo 13. 10.—17. 11. na **pare. št. 512, 511/1 in 534/1, vse k. o. Ptuj**, raziskali 180 m². Izkopali smo 3 sonde 13 × 1—1,10 m, 20 × 1—1,10 m in 137 × 1—1,10 m. Odkrili smo posamezne zidove iz oblic in opek, ki se zaenkrat ne vežejo na nobeno večjo stavbo, saj so usmerjeni proti Z, torej izkopišču za blok 4. Odkrili smo tudi rimsko državno cesto in štiri manjše lončarske peči, ki so okrogle, ovalne in pravokotne. V pečeh in ob njih smo našli pokrove, vrčke in čaše različnih oblik ter kalupe za oljenke, nekatere z žigi, bronaste in koščene igle lasnice ter nekaj novcev. — Gradivo še ni preparirano.

V zvezi z gradnjo kotlovnice in cistern na delu **pare. št. 511, 511/1 in 512, vse k. o. Ptuj**, smo 4. 5.—28. 6. 1976 raziskali 460 m². Zaradi sprememb, ki so nastale zaradi omenjene gradnje in skupaj z zunanji toplotnimi kanali na delu **pare. št. 511, 511/1, 512, 513 in 514, vse k. o. Ptuj**, smo 18. 8.—30. 9. 1976 raziskali še 376 m².

Na raziskani površini smo odkrili gradbene ostaline, predvsem 70—85 cm db. zidove večje stavbe iz oblic katere mer žal ni bilo mogoče ugotoviti. Odkrili smo tudi prostor s centralno kurjavo, ki je bil prav tako omejen z zidovi iz oblic, 2 manjši pravokotni lončarski peči, 2 v rumeno ilovico vkopana vodnjaka z lesenimi kaštami ter veliko marmornatih odkruškov na utrjeni gramozni ali rumeno ilovnatu podlagi.

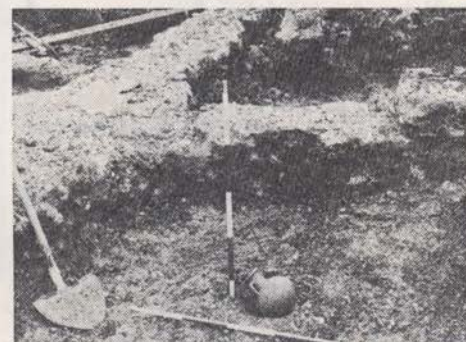
V času strojnega poglobljanja od 2 m navzdol smo v gl. 5,30 m odkrili 2 lesena fragmentirana soda (vi. 1,40, š. 0,70 m), katerih spodnji deli so segali skozi ok. 30 cm db. temno ilovnato plast s hallstatško keramiko. V enem sodu so bile tudi koščice od sadja (najbrž od sliv ali

češenj). Od drobnih najdb, ki smo jih našli v notranjosti in ob zidovih velike stavbe, je bilo največ keramičnih predmetov: hranilnik, fragmentirani in celi livarski lončki, fragmenti terrae sigillate in keramike za vsakdanjo rabo; fragmentirane in cele koščene igle in lasnice; fragmentirani in celi srebrni prstani, nekateri z vloženi poldragimi kamni in stekleno pasto, oniksovo kamejo, izdelano kot vložek za prstan; bronaste igle in fibule; pribl. 120 bronastih, posrebrjenih in srebrnih novcev, med katerimi je nekaj nečitljivih in slabo ohranjenih. V vodnjaku smo v gl. ok. 7 m odkrili prstan iz zlate žice. Gradivo še ni preparirano. — B. J.

PTUJ, VIČAVA. Na delu trase kanalizacije smo 1974 pri nadzoru ročnega izkopa na parc. št. 663/1, 2, 664, 665, 666/1, 678/1, 2, 685, 687, 699, 700/1, 708 in 726, vse k. o. Ptuj, ugotovili sledove zidov iz oblic in lomljencev (zidovi so bili š. 0,60 metra, dva pa 1 m). Naselbinska plast sega v gl. 4 m in v njej smo našli: fragmente keramičnih loncev, vrčev, skodelic, skodel, čaš, oljenk (ena z žigom ATIMETI), melnic, fragmente stekla, koščene igle in igel fragmente nedoločljivih predmetov, fragmente bronastih fibul, slabo ohranjene novce (dobro ohranjen je le novc Antonina Pija), marmornato vazo ter marmorni in peščeni žrtvenik. Marmorni žrtvenik, vi. 77 cm, š. 31—40 cm, db. 18 cm, ima profilirano ovršje in bazo ter napisno polje 34 × 31 centimetrov: M A R M O G
HEVTYCHVS
LAMYRI
V · S · L · M ·

Peščeni žrtvenik je manjši, vi. 35 cm, š. 16 cm db. 14 cm, ima profilirano ovršje in bazo. Napisno polje, 16 × 16 cm, je zelo poškodovano: DIANA E
AVG SACR . .
EXCING
V · S · L · M ·

Pri kopanju kanalizacije na Vičavi smo odkrili sp. del sarkofaga iz belega marmorja (dl. 180 cm, šl. 130 cm, vi. 30—40 cm) z napisom v preprostem profiliranem okviru. Na d. strani napisa je v profilnem okviru del reliefa, na katerem je viden sp. del človeške postave s prekrizanimi nogami, na d. strani reliefa pa je verjetno stebriček, na katerega se z desnico opira omenjena človeška postava. L. stranica sarkofaga je močno poškodovana,

Sl. 112—113 Ptuj, Vičava, izkop temelja rimske stavbe in kloake ter (spodaj) prostor V z dvoročajnim loncem
Fig. 112—113 Ptuj, Vičava, The excavation of the central foundation of a Roman building and of a sewer (below) room V with a two-handle pot

na, na ohranjeni d. stranici pa se vidi ob robu profiliran okvir.

Napis: AELIUS.MARI(NUS)/
EQ.PUBL.PRAEF.CO.H.II.
HISPANORUM.ET/
P.AELIUS.MARCIANUS.DEC.
COL.EIUSDEM/
EQ.PUBL.PRAEF.CO.H.I.
GERMANORUM/
PARENTIBUS.PIENTISSIMIS. — B. J.

V zvezi z izkopom 20 × 14 m za novo cisterno je bilo 5.—17. 11. 1975 v vojašnici »Dušan Kveder« na Vičavi v Ptuj, parc. št. 995/1 zavarovalno izkopavanje. V gl. ok. 2,50 m smo zadeli na osrednji temelj rimske stavbe v smeri SV—JZ, na katerem je tudi lepo ohranjen z opeko zidan kanal (sl. 114). Na ta temelj se pravokotno vežejo ožji temelji zidov (dl. 4,10 × 4,50 m), Ti pa s podolžnimi temelji zidov, na l. in d. stran glavnega temelja, tvorijo 7 zaključenih prostorov. Temelji

zidov so zgrajeni iz rečnih oblic in rume-nega peščenjaka. Med temelji zidov je bilo v vseh prostorih precej žganine, kar da slutiti, da je stavba pogorela.

Ob izkopu v prostorih med temelji zidov smo našli:

a) dobro ohranjen rimski krožnik (tera sig.), rahlo poškodovan lonec z dvema ročajema (sl. 115) in črepi razne rimske keramike (predvsem amfor),

b) kose steklenih posod,

c) kose obarvanega ometa,

d) živalske rogove, lepo ohranjeno koščno piščalko,

e) železne žblje in fragment bronra (verjetno del ključa),

f) dele estriha,

g) ob glavnem temelju je ležal v gl. 2,50 m bronast rimski novc:

av. CONSTANTINVS AVG

rv. PROVIDENTIAE AVG C SMANTA

Gradivo je še v preparaciji. — I. T.

PTUJ, ZG. BREG. Pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo na **parc. št. 2008 in 1998**, vse k. o. Ptuj, smo 1974 v gl. 95 cm odkrili dvojen skeletni grob. Skeleta sta bila orientirana SV—JZ in JV—SZ. Eden je imel ob l. laktu bronasto fibulo, pri nogah pa barvno stekleno čašo, katere barva se lušči, drugi je bil brez pridatkov. — V profilih izkopa smo ugotovili tudi sledove že uničenih žganih grobov.

Na **parc. št. 2154**, k. o. Ptuj, smo 1. 1975 pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo v gl. 60 cm odkrili prostor z estrihom, 3 × 2 m, omejen z oblicami. V tej gl. smo po vsej površini izkopa našli tudi fragmente tegul brez žigov in znakov, neslikanega stenskega ometa, fragmente stekla in dveh oljenk. V isti premetani plasti smo do gl. 120 cm našli tudi slikani stenski omet, fragmente amfore, cele odtočne cevi, dl. 54 cm, pr. 12 cm, in fragmente. Najvišja točka zg. odtočne cevi je bila v gl. 80 cm, najnižja točka zadnje odtočne cevi pa v gl. 120 cm. — B. J.

Na **parc. št. 2139**, k. o. Ptuj, smo pri izkopu gradbene jame takoj pod rušo odkrili zid s smerjo JZ—SV, sezidan na gramozni podlagi. Na enem mestu izstopa iz linije zidu kamnit podpornik, zidan iz ploščatih večjih prodnikov na ilovnati podlagi. Drobni najdb je bilo malo; nekaj fragmentov pepelnice, dno lončka, kos zelenkastega progastega stekla, nekaj črepij grobe domače keramike in odlomek gladke marmornate plošče. — Od te parcele naprej se začne teren precej spuščati proti Mariborski cesti.

Pri nadzoru zemeljskih del za gradnjo objektov rekreacijsko-turističnega centra v Ptujju na desnem bregu Drave, med iztokom odvodnega kanala HE SD 1 in Mlinsko cesto na **parc. št. 963 in 932**, k. o. Ptuj, smo našli le nekaj črepov rimske in recentne keramike. Pod ok. 25 cm db. humusno plastjo se takoj začno menjavati plasti različno debele rumeno rjave mivke in gramoza, kar je posledica spreminjanja rečnega toka Drave; 132 m od današnjega toka reke smo zadeli na vzporedno položena 2,10 m dolga slabo ohranjena, do 15 cm db. hrastova bruna, postavljena v treh vrstah z razmikom 38 cm. — M. S. G.

V okviru konservatorskega raziskovalnega projekta Osnove za spomeniško valorizacijo znotraj večjih naselij iz arheoloških dob preverjamo nekaj konstant poetovijskega urbanizma tudi na površinah, ki jih urbanizacija trenutno ne obravnava intenzivno, da bi tako dobili dokončna merila pri valorizaciji (naloga ZSV SRS) ter smernice za prezentacijo rimskodobnih ostalin v Ptujju. Oktobra 1975 smo na skrajnem z. robu **parc. št. 2123/1**, k. o. Ptuj, tik ob ulici K mitreju raziskali 4 × 13 m. J. meja izkopa je v podaljšani s črti stavbe K mitreju 1 na **parc. št. 2132/1**. Izkop je bil lociran glede na stare objave in dosledno kopan v planumih (risani na 25 in 35 cm).

Vrhna plast v izkopu je močna humusna plast. Znotraj izkopa se ne veže z gradbenimi ostalinami. Nastajala je daljše obdobje (razpon najdb vsaj 100 let med zgornjimi in spodnjimi planumi), verjetno je sled še antičnega planiranja s humusom, ker je struktura najdb v njej dokaj čista. V vrhnjih planumih so bile v prsti izrazite najdbe poznega 4. stol., v spodnjih slojih pa so bili Probovi in Aureliani novci s sočasno keramiko. Na jugu izkopa je pod to prsteno plastjo ilovnata ruševinska plast s posameznimi kulturnimi ostalinami iz srednjega cesarstva, ki postane še 20 cm globlje sterilna. Nato pokriva prstena plast do 1,5 m š. in pribl. 0,5 m db. plast ruševin, ki poteka v smeri V—Z. Do rel. gl. 1,4 m je zajedena v spodnjo ilovnato plast. V spodnjem sloju teh ruševin so najdbe iz druge pol. 3. stol. ter posamezna umetna nasutja rumene gline s položenimi tegulami, dna kanalov. Celota je, po podrobni analizi vseh elementov sodeč, sled sredi 3. stol. odstranjene kloake. S. od teh ruševin se takoj pod humusno ruševino začne sterilna ilovnata plast, vanjo pa je

vkopan z oblicami in opeko obložen opornik lesene sohe, verjetno sočasen s starejšo fazo humusnega nasutja (stratigrafska odvisnost). Najdalj proti S je izkop, povsem v skladu s starimi objavami, zadel na delno načet temelj iz oblic, orientiran točno V—Z, delno skopan še v ruševinsko humusno, predvsem pa v ilovnato plast. Stratigrafsko in po nivoju njegovega tlaka sodi nekako v sredo časa, ko je nastajalo humusno nasutje (konec 3. stol.). Temelj, db. 0,6 m, je bil zgrajen iz plastovito zloženih manjših prodnikov in prečnih, vodoravnih plasti bele apnene malte; od njega je tekkel proti severu drug, najbrž nekaj tanjši temelj, med njima pa je bil položen slabši apnen tlak, močno mešan z debelo mleto opeko. Nad njim je bilo v humusni plasti nekaj stenskega ometa (pompejsko rdeč, travniško zelen in bel z višnjevim črtami, ter odlomki belih štukaturnih in marmornih stenskih ploščic. Temu stenskem ometu je bila pod nekaj milimetrov db. kompaktno vrhno plastjo podloga debele plasti fine malte, mešana z zmleto opeko.

Skozi tlak sta bila takoj ob zidu vkopana 2 groba, orientirana pravilno v smeri S—J (glava na S). Prvi sega že pod sedanje cestišče, da ga ni bilo moč raziskati; drugi pa je bil pokopan v rel. gl. 1,2 m. Skeletni grob odraslega moškega z dosti dobro ohranjenim skeletom in kompletnim zobovjem je imel naslednje pridanke: bronasta pasna garnitura s spono in listastimi okovi, križna fibula s čebulnimi glavicami, bronast prstan z glavo in koničen, višnjeve, zelo poškodovan kozarec. Osteološko gradivo je ostalo na mestu. Izkopišče je zasuto.

Samo stratigrafsko situacijo smo preverili na meji **parc. št. 1951/2—1951/3**. Ugotovili smo humusno ruševinsko plast, ki jo je izrazilo motil izkop za zidom, in sicer v smeri S—J. Gradivo te plasti tudi sondi v 3. in 4. stol. Poleg novcev (samo srednji in majhni): več bronastih predmetov, med njimi prečka tehtnice, deformiran nastavek s šlema in fibula v obliki konjička, nekaj steklenih odlomkov (kozarci) in dosti številni odlomki keramike. Po konservaciji (J. Gojkovič in Narodni muzej) je gradivo inventarizirano in oddano v PM Ptuj.

Spodnji sloj ruševinskega humusa označuje skoraj izključno kuhinjska keramika (tudi več mortarijev), v višjem sloju pa je več namizne keramike. Vrči so bolj opazni le v ilovnati plasti.

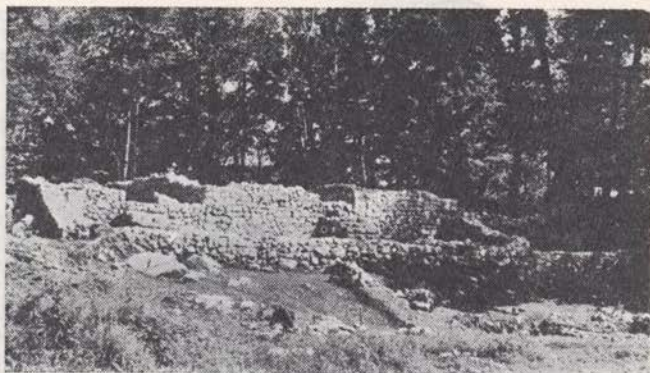
Če strnemo vse ugotovitve, moremo zdaj trditi, da je imela mestna četrt na Bregu v 2. stol. običajno komunalno ureditev, ki pa jo je bilo treba sredi 3. stol. predelati (sočasnost z velikimi poplavami, prelaganje dravske struge). Približno do konca 3. stol. se je namembnost stavb na Zg. Bregu vsaj delno spremenila; stanovanjski individualni karakter se je delno umaknil javnim in reprezentančnim nalogam (tako tudi izpoved napisnega gradiva na južnem dravskem bregu in interpretacija grobišča ter pravkar opisanega groba, zlasti pasne garniture — prim. E. Keller, *Die Spätrom. Grabfunde*, Mü. Beiträge, 14. 58 ss.). Kot historični vir tako pridobivajo raziskane komponente poetovjskih nepremičnih spomenikov doslej neznano dimenzijo za valorizacijo spomenika kot celote. Nujna je novelacija detajlnega spomeniškega reda za arheološke spomenike Ptuja, ki pa jo mora sprejeti širša družbena skupnost. V trenutni fazi raziskav se tako predstavlja le kot minimalna zahteva tega spomeniškega reda možnost za ustreza zavarovalna izkopavanja na vseh arheoloških površinah, pomembnih za sodobno urbanizacijo (seveda zavarovalna izkopavanja z vsemi nasledki, objavo in kompletno obdelavo ter predstavitvijo gradiva). Kot optimalna rešitev pa more veljati zahteva po kvalitetnem in **individualnem** arhitektonskem oblikovanju na vseh pomembnejših arheoloških površinah Ptuja, po oblikovanju, v katerega so smotrno vključeni posamezni arheološki elementi. Nezazidljive rezervate je treba vsaj smiselno zaokrožiti, urediti lastniške in vzdrževalne obveznosti v njih ter jih okvirno razdeliti na nedotakljive kontrolne bloke (v smislu newdelhijskega priporočila) ter na prostor dodatnih prezentacij. Vso dokumentacijo hrani ZSV SRS. — I. M. C.

RADNA PRI BREZOVICI PRI LJUBLJANI.

V času od 1.—10. 7. 1976 je ekipa ZSV SRS izvedla zavarovalno izkopavanje na **parc. št. 336/1, k. o. Brezovica**, last Bronislave Japelj, Brezovica 52. Izkopali smo 2 sondi v mreži kvadratov 1—4 (izkopa 3,5 × 3,5 m in 1 × 3,5 m), in sicer na 1. bregu potoka Radna, na zemljišču, ogroženem od trase avtomobilske ceste Vrhnika—Dolgi most. Izkopišče leži j. od znane antične opekarne na svetu Japljevih, p. d. pri Potokarju, Brezovica 52 (parc. št. 336/1). Staro ledinsko ime za to zemljišče je **Na Cegunci**. Pri sondira-

Sl. 116 Rifnik, ostanki krščanske bazilike, 5. do 6. stoletje

Fig. 116 Rifnik, The remains of the old-Christian basilica, the 5th–6th century

nju ni bila ugotovljena nedotaknjena arheološka plast. Edine arheološke ostaline (nekaj odlomkov antičnih korcev in novodobne, morda tudi srednjeveške lončevine) so bile najdene v vrhnjih plasteh izkopanih sond (naplavljenih ali z oranjem nanesenih).

Z. presek kv. 1 (nzkop $3,5 \times 3,5$ m);

1. sivo rjava ilovnata zemlja, vmes kamenčki in drobci opeke;

2. svetlejša rumeno rjava ilovnata zemlja, v njej precej drobcev opeke in kamenčkov; naplavljen ali nanosen z oranjem;

3. nekoliko temnejša sivo rjava rumenkasta mastna zemlja (vendar svetlejša od plasti 1) — prvotni humus; v zg. delu plasti je še nekaj kamenčkov in drobcev opeke (verjetno naplavljenih);

4. oker rumena mastna ilovica, vmes lise sivo rjavo rumenkaste zemlje iz plasti 3 (verjetno sled korenin); v plasti ni kulturnih ostalin. — D. V.

RIFNIK. Med izkopavanji 1971–1973 smo raziskovali predvsem Schmidov objekt X in ugotovili, da ni stanovanjska, temveč sakralna stavba, prvotno tempelj boginje Aquonije, na koncu 4. ali v začetku 5. stoletja spremenjen v kršč. baziliko, s tem da so mu na s. strani prizidali 4 m š. objekt, na Z pa po vsej širini ok. 3 m š. in 12 m dl. prostor, narteks (sl. 116).

Dela smo nadaljevali 19. 8.–12. 9. 1974 s finančno participacijo RSS, SBK in TKS Sentjur. V programu smo imeli nadaljnje raziskovanje bazilikalnega kompleksa in zavarovanje odkritih objektov.

Raziskave so pokazale, da je **narteks** nastal hkrati s s. prizidkom, meril pa je 12×3 m. Prvotna stavba ni imela nar-

teksa. — Pred stavbo, j. od vhodnih stopnic je bil venec zidu, zun. pr. 2–2,50 m, notr. pr. 0,70 m. To je bil prvotni baptisterij. — Tla narteksa so bila razmeroma dober estrih, kar lahko sklepamo po ohranjenih ostankih. Kjer je bil preveč uničen, so tla ponovno utrdili s plastjo drobnega lomljenca različne granulacije; ob stopnišču v veliko baziliko je bil malo debelejši, ob z. zidu narteksa precej drobnejši.

V sv. vogalu apside vélike bazilike je sp. del zidu, ki teče v smeri V–Z, do vi. 60 cm za pribl. 12 cm debelejši. Lahko si ga razlagamo kot temelj, ki je vselej ojačan, ali pa — verjetneje — kot ostanek poganskega templja, medtem ko zg. zid pripada kršč. baziliki, katere stene so bile pač za 12 cm tanjše od prvotnega zidu.

Tudi ostanke prazgodovinske keramike v spodnjih plasteh apside si lahko razlagamo na dva načina. Po terenu bi sklepali, da je bil strmo padajoč teren na vzhodni strani zravnin in podaljšan z materialom, ki je bil pomešan s fragmenti prazgodovinske keramike. Prenesen je bil iz prostora, kjer je bila prazgodovinska naselbina. Druga možnost, ki pa se nam zdi manj verjetna, je, da imamo tudi v sp. plasteh opraviti s prazgodovinsko naselbino, na kateri je nato nastala antična stavba.

Raziskovati smo začeli tudi prostor pred narteksom. V dl. 16 in š. 5 m smo ga še za pribl. 20 cm poglobili. V tej plasti smo dobili več antičnih novcev pa tudi nekaj fragmentov keramike. 9 m od jz. vogala zidu narteksa smo napravili 2 m š. sondo, s katero smo želeli ugotoviti gl. temeljev zidu. Pri tem smo lahko ugotovili, da je sp. del temeljev v vi. ok. 50 cm brez malte in šele od tod dalje je

Sl. 117—118 Rifnik, Domicijanov in Galijenov (sprednja in hrbtna stran) novce
Fig. 117—118 Rifnik, Domitian's and Gallienus' (front and back side) coin

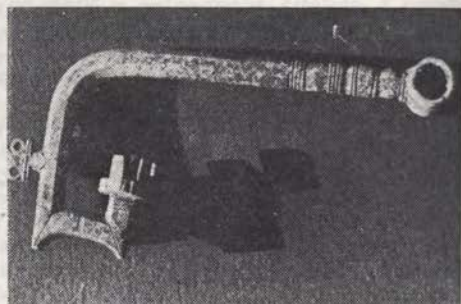
zid vezan z malto. Vi. zidu je danes 1,50 metra.

V izteku dokaj strmega pobočja pred baziliko smo naleteli na vogal zidu, katerega v. točka je oddaljena 5,35 m od narteksa bazilike. Višinska razlika od narteksa do izteka je 1,77 m. Odkrili smo le dva kraka zidu dl. 4,85 in 7,95 m. Zadnjih 3,55 m zidu 2. kraka je vidna le še sp. plast malte, na kateri je stal zid, kamni so pa že iztrgani. Znotraj 55 cm db. zidu je »tlak« iz prodnikov, ki pa ni bil položen povsod enakomerno in je ponekod gostejši. Kaže, da se oblikuje v venec skupnega pr. pribl. 4,80 m. Debelina »zidu« je 0,80—1,20 m. V sredi tega kroga je nekaj debelejših lomljenčev. Funkcije tega prostora kakor tudi njegove starosti trenutno še ne moremo opredeliti. Notranjost tega prostora bo treba raziskovati. Preseneča okoliščina, da je stavba postavljena v isti liniji kot t. i. lončarjeva hiša, ne pa v smeri bazilike.

Najpomembnejše najdbe l. 1974: na pobočju pred narteksom je bilo sorazmerno veliko (11) antičnih novcev od 1. do 4. stoletja, npr. Domicijanov (sl. 117), Galijenov (sl. 118), pa novci Klavdija Gotskega, Licinija, Julijana Odpadnika, Konstancija II. idr. — Iz 2. stoletja je fibula s plemenito patino, na loku okrašena s cikcakom. V novo odkriti stavbi smo našli poleg antične žrmlje še izredno lep bronast ključ (sl. 119).

Vzporedno z izkopavanji se je nadaljevalo zavarovanje odkritih tlakov in temeljev ter plombiranje zidov (27,06 m²!). Prostor v narteksu smo pokrili s polivinilno folijo in nanjo nasuli 10 cm db.

Sl. 119 Rifnik, bronasti ključ
Fig. 119 Rifnik, A bronze key

Sl. 120 Rifnik, zavarovanje tlaka v nartekstu

Fig. 120 Rifnik, Protection of the pavement in the narthex

plast humusa (sl. 120). Humus smo dodali tudi v glavni ladji večje bazilike.

V času od 2. VI. do 28. VI. 1975 je delalo do 9 ljudi, sodelovala sta dipl. arheolog Slavko Ciglencečki in muzejski tehnik Umek. Vodja izkopavanj je bil kustos — svetovalec Lojze Bolta.

Cisterna je jz. od bazilike vkopana v živo skalo. Schmid jo je v času izkopavanj 1943 odkopal do gl. 2,40 m, a smo ugotovili, da ni prišel do dna.

Pri odstranjevanju nasipnega gradiva v prostoru je bilo tudi nekaj fragmentov keramike. Nasuti material je bil proti dnu vedno bolj vlažen. Na posameznih mestih so bile večje količine mastne sive ilovke, ki se je razprostirala do dna prostora.

Rjava sipka prst, mešana s posameznimi fragmenti keramike in živalskimi kostmi, dokazuje, da je bila sredina jame nekdanj dokaj globoko že odkopana. Verjetno gre za slučajno prekopavanje zemljišča v zvezi s poljskim delom.

Tudi pri poglobljanju ob stenah objekta se je lepo videlo, da prostor ni bil v celoti odkopan. Medtem ko je v zg. delu ohranjen le zid, se je v novo odkriti gl. pojavil dobro ohranjen stenski omet.

Omet je rdečkaste barve, ker mu je primešan precejšen odstotek zmlete opeke. Na posameznih stenah je ohranjen še od 0,60 do 1 m od tal. Tudi dno cisterne je narejeno iz neprepustnega ometa. Dno je napravljeno tako, da celotna površina »visi«
proti jz. vogalu.

Omet je 2 cm db., na prehodu iz stene v dno je zaokroženo odebeljen, tako da meri v sp. vogalu 5—8 cm. Zaokroženi stiki sten kakor tudi sten in dna so popolnoma razumljivi zaradi lažjega čišče-

nja. Tudi nagnjenost tal v sz. vogal ima po vsej verjetnosti isti namen.

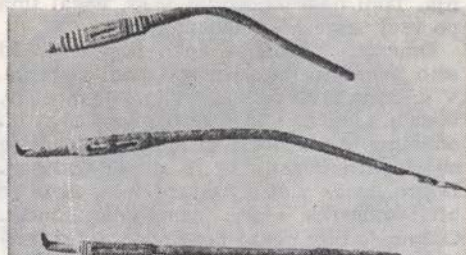
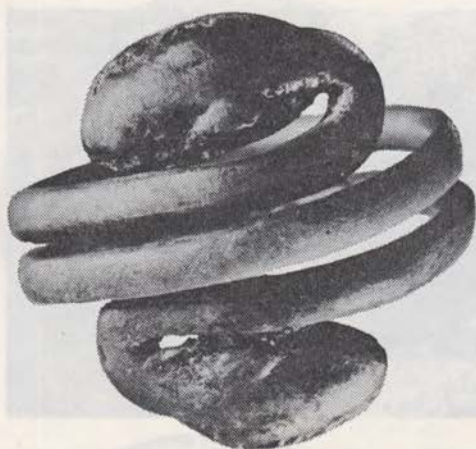
Omeniti moram še neko posebnost, ki smo jo odkrili v s. in sp. steni cisterne. V s. steni je 78 cm od tal in 2,54 m od v. vogala 4 cm š., 1,38 m dl. in do 0,33 m gl. odprtina. Na zgornji in spodnji strani je obložena z lesom, ki je danes zasigan. Dobro pa se vidi struktura lesa. Reža je bila spočetka vidna samo na koncih. Očitno je bila nekaj časa odprta, pri kasnejšem popravilu cisterne pa zadelana. Reža poteka vzporedno s tlakom.

V v. steni je podobna reža. Od južnega vogala je oddaljena 97 cm, od tal pa 32 do 38 cm. »Visi«
proti S, dl. je 1,47 m, š. 4 cm in gl. 33 cm. Tudi ta reža je obložena z zasiganim lesom. Podobno kot reža v s. steni je bila tudi ta kasneje zaprta z ometom.

Torej je prostor prvotno imel v dveh stenah omenjeni reži. Vprašamo se, čemu sta služili? Nobenega dvoma ni, da sta povezani s funkcijo tega objekta. Obstaja možnost, da je bil tu prvotno dotok vode. Za to trditve se ne moremo preveč ogreti, ker sta reži v sp. tretjini prostora. Tako bi se cisterna po režah polnila samo v spodnji tretjini. Seveda ni izključeno, da so bili poleg tega dotoka vode še drugi — površinski.

Vsiljuje pa se še druga razlaga, ki se mi zdi verjetnejša. Po tej naj bi reži služili samo kot pomoč pri čiščenju cisterne. Reža v s. steni »visi«
proti Z, posredno pa tudi reža v v. steni »visi«
v to smer. Predstavljamo si lahko, da so v režo položili desko, na kateri so stali med čiščenjem cisterne.

Teže pa si razložimo, zakaj so režo kasneje ometali in zaprli.

Sl. 121—122 Rifnik, prstan iz 5. stoletja in lasne igle

Fig. 121—122 Rifnik, A ring from the 5th century and hairpins

V prej opisano cisterno se je stekala verjetno tudi površinska voda s streh kulturnih objektov.

Danes seveda ne vemo, ali je bila streha cisterne obokana, kakor predvidevajo za nekoliko večjo cisterno v Saloni (Jahreshefte d. 6 A. I., I, Dunaj 1898, Beiblatt, s. 35). Na dnu cisterne ni bilo nobenih sledov vmesnih stebrov.

Objekt med baziliko in cisterno smo horizontalno še naprej odkrivali. Pri tem smo odkrili še nekaj antičnih novcev, med njimi tudi veliko bronco Alexandra Severa (Cohen 547).

Med najdbami pa bi omenil predvsem srebrn prstan s kačjima glavicama (sl. 121). Podoben prstan je bil odkrit tudi v Neviodunnumu in ga datirajo v sredino 5. stol. (Das Joaneum, 1943. F. Stefan, Die germanische Landnahme in Ostalpenraum bis zum Ausgang der Völkerwanderung, tab. 2, 3). Ob notr. strani s. zidu objekta med baziliko in cisterno smo v gl. 1,20 m ugotovili intaktno prazgodovinsko plast.

Prvotno mnenje, da sta bili prazgodovinska in antična naselbina strogo ločeni ena od druge, moramo po zadnjih ugotovitvah toliko korigirati, da se na meji delno prekrivata.

Najdbe med črepi keramike, ki smo jih našli na danes že uničeni hiši — po Schmidu hiša VI — so bili fragmenti keramike z valovnico. Podobno keraniko je odkril že Schmid leta 1943. Keramika se od dosedaj znanih oblik močno razlikuje. Vsi fragmenti zgornjih delov posod imajo zelo širok zgornji rob. Ta keramika pa je ornamentirana tako po zgornjem robu kakor tudi po trupu. Schmid pripisuje ta tip keramike rimskim Gotom (Das Joaneum 1943, W. Schmid, Das Ostgotische Haus von Reichenegg, str. 276).

Med gradivom, ki smo ga tako kot omenjeno keramiko dobili iz Joaneuma v Gradcu, je bilo tudi več samostrelnih fibul z dvema gumboma na loku. Tako tista, ki smo jo našli na Rifniku pred leti (V. Kolšek, Rifnik v antiki, Celjski zbornik 1968) ni več osamljen primer. Garbsch (J. Garbsch, Die norisch-pannonische Frauentracht im ersten und zweiten Jahrhundert, München 1965, s. 38, sl. 9) datira ta tip fibule v čas od konca 1. stol. do okoli 180 n. št.

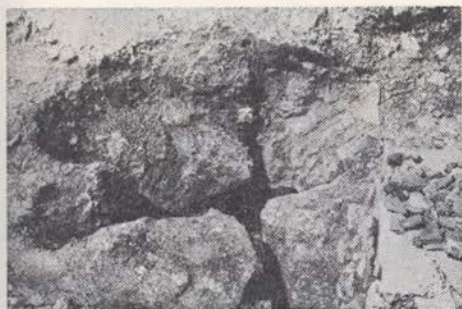
Po precej številnih najdbah (novci Domicijanov in zgoraj omenjene fibule), lahko domnevamo začetek naselbine morda že na koncu 1. stol., zanesljivo pa v prvo pol. 2. stol. n. št.

Najdbe izpričujejo tudi nesporno povezavo med poznoantičnim grobiščem in poznejšo fazo naselbine. To dokazujejo med drugim novci Justinijana v naselbini in na grobišču kakor tudi posamezni drugi predmeti, npr. lasne igle (sl. 122). Dve igli smo našli v naselbini, tretjo pa na grobišču.

V času od 14. 6. do 10. 7. 1976 smo raziskovali prizidek bazilike, narteksa in jv. del naselbine. Na s. strani bazilike je v vsej dolžini prizidan 4 m š. prostor, z leseno pregrado razdeljen v v. in z. del.

Zanimal nas je predvsem v. del, ki je imel v sredi poškodovan tlak. Pri čiščenju tega smo našli nekaj mozaičnih kamenčkov, ki se jih je še držala malta. V neposredni bližini smo našli tudi stekleno solznico (sl. 123).

Pod tlakom je bila 12 cm db. plast drobnega lomljenca. Pod to plastjo pa smo našli 4 kamnite bloke, položene tako, da je vmes nastala oblika križa (sl. 124). En krak meri pribl. 1 m, drugi 1,50

Sl. 124 Rifnik, piscina
Fig. 124 Rifnik, The piscine

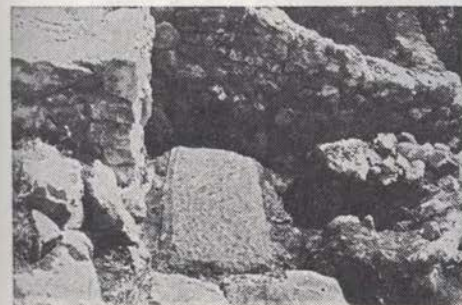
metra. Š. reže je do 40 cm, gl. 70 cm. Dno reže je prekrito z estrihom, v katerem je z j. strani 5 cm š. odprtina, kamor v minuti odteče 8,3 l vode brez sledu. — Opraviti imamo torej s piscino.

V narteksu bazilike smo v jv. vogalu odkrili v gl. 2,10 m sarkofag, sestavljen iz več kamnitih plošč (sl. 125). Š. sarkofaga je razmeroma ozek, zato so stranske plošče v višini ramen še za nekaj cm odklesane. V sarkofagu sta ležala moški in ženski skelet. Ženska je umrla v starosti ok. 40 let, moški pa v starosti ok. 20 let. Ženska je imela ob glavi srebrno lasno iglo s tremi glavicami (sl. 126). Ohranjenih je bilo še nekaj pramenov las. Moški skelet je imel na medenični kosti bronasto pasno spono s ščitastim trnom (sl. 127) in ostanki usnja. Skeleta sta položena drug čez drugega.

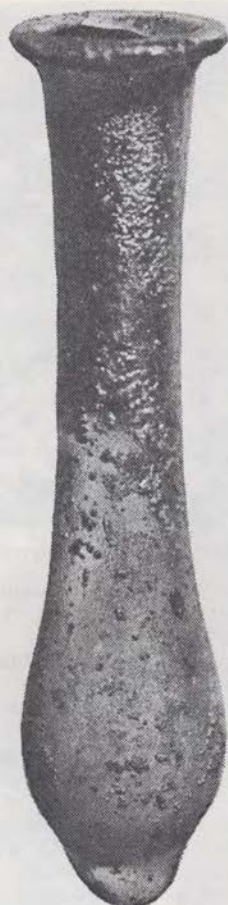
V kakšni zvezi sta skeleta z bazliko, lahko le ugibamo. Verjetno pa gre za pokop duhovnika.

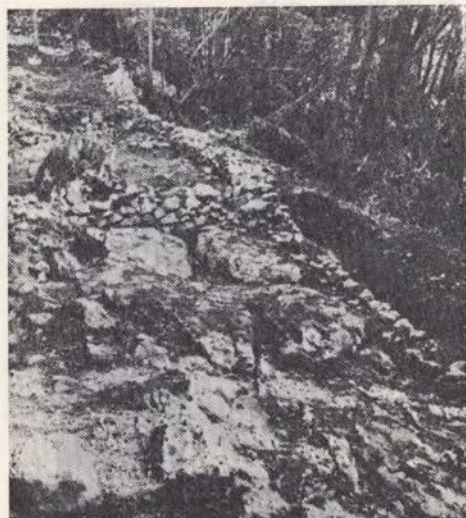
Sl. 125—127 Rifnik, sarkofag in pri okostjih najdeni ženska lasna igla in moška pasna spona

Fig. 125—127 Rifnik, A sarcophagus, excavated in the narthex, and a silver ladies' hairpin and a gentlemen's belt-buckle, found with the skeletons in it

Sl. 123 Rifnik, steklena solznica
Fig. 123 Rifnik, A glass lachrymatory

Sl. 128 Rifnik, stanovanjska hiša v jv. delu naselbine

Fig. 128 Rifnik, a dwelling-house in the south-eastern part of the settlement

V jv. delu naselbine smo odkrili še en stanov. objekt $9,30 \times 7,30$ m (sl. 128). Za j. steno so uporabili obrambni zid. Na v. koncu poteka zid proti S v dl. 2,70 m, preden se konča obrambni zid. Na s. koncu se zid stika z zidom stavbe, ki je bila odkrita že 1963. Med drobnimi najdbami bi omenil rimske novce. Na prostoru pred baziliko smo našli novce Nerve in Hadrijana. Naj omenim, da smo že prejšnja leta pred baziliko našli več novcev zgodnje dobe (Domicijana). Ob novo odkriti zgradbi pa smo našli novce Maximina. Tudi keramika, ki smo jo odkrili ob stavbi na jugovzhodnem koncu, je zelo pozna, langobardska (sl. 129), spada v čas lončka v grobu 86. Našli smo tudi manjšo amforo z dvema ročajema (sl. 130). Podobno amforo so odkrili tudi pri izkopavanjih med okupacijo.

Zanimiv je seznam na Rifniku odkritih novcev. Določljivih je bilo 49. So skoraj enakomerno iz vsega obdobja rimske vladavine od 1. do 6. stol. Praznina je le v 5. stol., iz tega časa nimamo niti enega novca, nekaj več pa jih je iz 4. stol. Najstarejši je keltski srebrnik iz 1. stol. pr. n. št., najmlajši pa je srebrnik langobardskega vladarja Klefa (572—574). Po novnih najdbah sodeč smemo govoriti o kontinuirani naselitvi v vsem antičnem obdobju do konca preseljevanja narodo.

NA RIFNIKU NAJDENI ANTIČNI NOVCI

	grobišče	naselbina	gradec	skupaj
Nero			1	1
Vespazijan		1		1
Domicijan		3		3
Nerva		1	1	2
Hadrijan		2		2
Antonin Pij		1		1
Favstina I.		1		1
Komod			1	1
Aleks. Sever	1		1	2
Maximin		1		1
Valerijan		1		1
Galijen		1	2	3
Klavdij Gotski		3	1	4
Avrelijan	1	1		2
Prob	1			1
Dioklecijan		1		1
Licinij		1		1
Salonina		1		1
Konstantin	2		3	5
Konstancijus II	1	3	3	7
Julijan		1		1
Valentinijan	1	1		2
Valens		1		1
Justinijan I	1	1		2
Klef	1			1
Atalarik			1	1
Kelt		1		1
Skupaj	9	26	14	49

Ugotovili smo tudi, da se obzidje nadaljuje še pod obrambnim zidom. Obseg, starost in namen teh zidov nameravamo še raziskovati. — L. B.

RODIK PRI KOZINI. PZE za arheologijo FF je oktobra 1975 sondažno preveril ruševinski kompleks na **Ajdovščini** (kota 806 m) nad Rodikom pri Kozini. Gre za prazgodovinsko gradišče, na katerega zgodnjeantično poselitev naj bi se nanašal napis CIL 5.698, ki omenja Rundikte (Kandler, Rutar, Degrassi), kasnoantična pa je izpričana z na terenu dobro zaznavnimi ruševinami obzidja ter stavbnih objektov in sedaj preverjena s sondo. Površina 25.000 m². Izkop $8 \times 5,5$ m tik JZ pod vrhom je bil zastavljen oz. razširjen tako, da v dolgi profil predstavlja os proti S usmerjene apside, zaobjema pa še dele treh drugih prostorov. Ugotovili smo dve gradbeni fazi. Na podlagi nov-

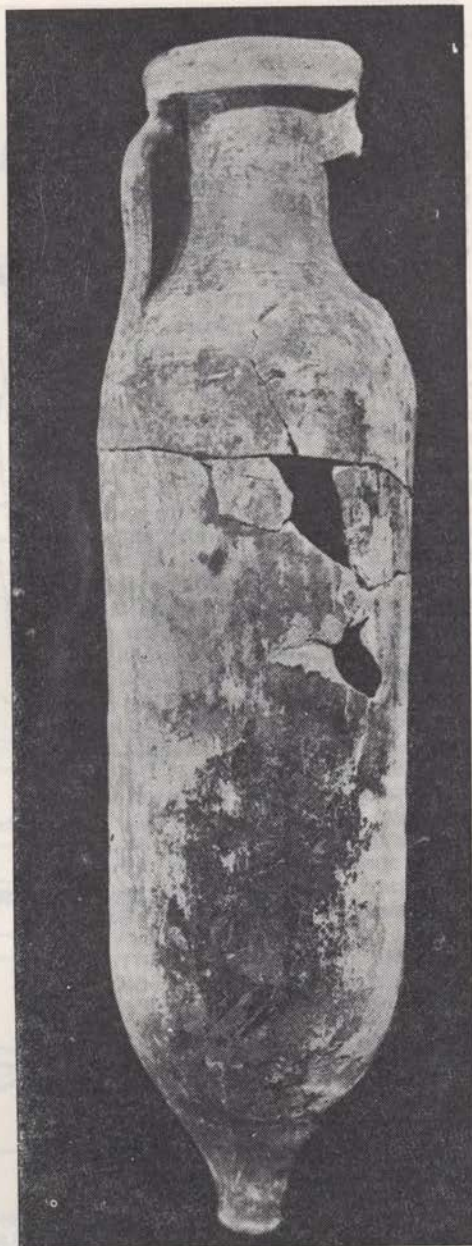
Sl. 129—130 Rifnik, langobardska keramika in divoročajna amfora

Fig. 129—130 Rifnik, Langobardic ceramics and two-handle amphora

cev in drugega drobnega materiala mlajšo grobo datiramo v 4. stoletje, uničena je bila v požaru. Starejšo smo odprli samo v delu sonde. Zaenkrat je še ne moremo datirati, ker je zasipna plast na tem mestu v celoti iz časa gradnje mlajše faze. Največja gl. izkopa je 180 cm. Izdelan je geodetski načrt nasebine. — B. S.

ROSALNICE PRI METLIKI. Belokranjski muzej v Metliki je bil 24. 8. 1976 obveščen, da so v Rosalnicah spet zadeli na grobove. Po ogledu terena smo ugotovili, da so lastniki hiš na parc. št. 404/1-5, k. o. Rosalnice, kopali jarek za električno napeljavo in pri tem bolj ali manj poškodovali 9 antičnih grobov.

Prve tukajšnje najdbe so že iz l. 1974, ko so k omenjenim novim hišam kopali vodovodni jarek; takrat je bilo odkritih 10 antičnih grobov (prim. poročilo J. D., VS 17-19/1, in A. Dular, AV 27). Žal lastniki parcel niso upoštevali odločbe LRZSV, izdane po prvem odkritju, marveč so kopali jarek z bagrom. Ker je bilo treba grobove takoj izkopati, je prevzela delo arheološka ekipa, ki je prav v tem času raziskovala poznoantični nasebinski kompleks na Kučarju pri Podzemlju. Tako smo 27. 8. 1976 dvignili vseh 9 ogroženih grobov (št. 11 do 19). Med najdbami velja omeniti predvsem 3 nišaste žare ter nekaj fragmentov bronastih fibul. Posode so večinoma v slabem stanju, zato tudi ni mogoče podrobno opisati vseh grobov. Za nadaljnje raziskave oziroma učinkovitejšo zaščito terena v Rosalni-

cah se bo treba čimprej odločiti, saj je teren, kjer je bilo rimskodobno grobišče, neposredno ogrožen. — A. Z. D.

SELA PRI ZAJČJEM VRHU. — Glej: starejša železna doba!

SLIVNICA PRI MARIBORU. — Glej: Zgodnji srednji vek!

SOLKAN. Ob izkopih vodovodnega jarka vzdolž bodoče obvozne avtom. ceste smo blizu profila 17, na v. strani nekđ. grajskega parka v gl. 0,70—0,80 m ugotovili 3 m dl. strnjeno antično naselbinsko plast (malta, tegule, nekaj žganične in keramičnih drobcev). Ob gradnji ceste bo tod treba sondirati. — N. O.

SLOVENSKA BISTRICA. V nadaljevanju raziskav trase rimske ceste je bilo treba l. 1974 natančno preiskati njen potek po travniku parc. št. 894, k. o. Slov. Bistrica, ker je kmetijski kombinat začel zemljišče preravnavati za nov nasad sadnega drevja. Med 107 m odmaknjenima profiloma št. 25 in 26 smo zato izkopali profilni jarek 25/2, z več jarki preverili cesto in njeno okolico okrog profila št. 26 (sl. 131) in izkopali še profilna jarka 27/2 in 28/2. Pri tem smo v dl. 12 m ob cesti zadeli na zidane temelje rimske stavbe, ki jo je bilo treba hitro preiskati in zavarovati. Sledili smo temeljem njene jv. (sl. 132) in deloma jz. ter sz. fasade, dokler ni izkopavanja prevzela skupina ZSV SRS z M. Jerman (glej poročilo).

Profil št. 25/2 je pokazal običajni pre-rez cestišča s 6,6 m š. ostanki 10 cm db. gramozne plasti, ob kateri je bila na obeh straneh do 8 m š. proga s cestišča spranega peska. Profil št. 27/2 je imel enake ostanke cestišča, le da se je tu cesta že spuščala s terase po plitvem useku in zato ob straneh ni bilo niti jarkov niti peska. Dokaj globok jarek na s. strani ceste pa je bil ugotovljen v naslednjem profilu št. 28/1 iz leta 1971, bolj plitek in dvojni pa sedaj v profilu št. 28/2 nekoliko niže na pobočju. S tremi dodatnimi profilnimi jarki čez cestišče na obe strani dosedanjšega profila št. 26 ter s sondnimi jarki ob jz. fasadi rimske stavbe smo skušali ugotoviti razmerje med stavbo in cesto ter obliko antične površine ob njej. Pokazalo se je, da je stala stavba na nižji vzpetini ob v. robu terase. Jv. rob te vzpetine je prečkala cesta, ki se je nanjo povzpela iz plitve kotanje ob j. strani stavbe. Ob vzponu je cesta najprej prislonjena ob pobočje (profil 26/2), nato pa se med njo in stavbo pojavi plitev obcestni jarek (profila 26/3, 4), kar bi — sodeč po teh profilih — pomenilo, da dostop s ceste k stavbi ni bil neposredno ob njeni jv. fasadi, kjer je domnevni vhod. Privoz na cesto bi bil ob j. vogalu

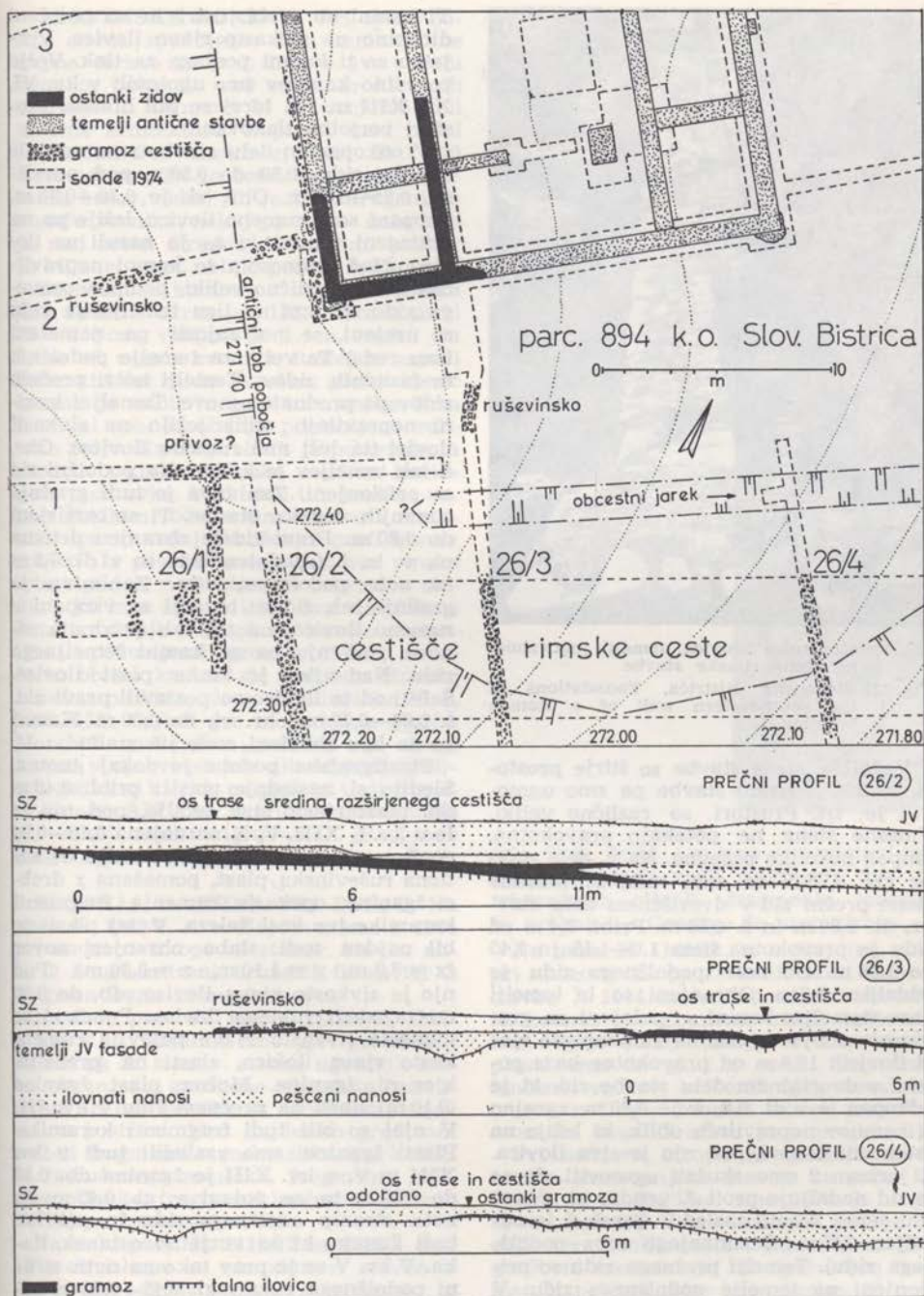
stavbe, kjer se je v profilu 26/1 in sosednjem sondnem jarku pokazalo, da gre za z gramozom posuto površino od ceste proti stavbi. Dodatne sonde in opazovanje globokega oranja dalje proti ZS pa niso pokazale takih sledov, po katerih bi lahko trdili, da je po tem robu terase, torej po višjih in suhih tleh, vodila gramozna cesta proti kamnolomu marmorja v soteski Bistrice, za katerega se domneva, da je rimski. To bi bilo namreč pričakovati, ker tloris stavbe govori za obcestno postajo (s hlevi in skladišči?), druge možne povezave s tem kamnolomom pa se ne zdelo primerne.

Dosedanje sondiranje v j. delu stavbe je pokazalo, da se je tu poleg temeljev ohranil tudi del sten, ker tod doslej niso nikoli orali. Vogalni prostor 4 × 4 m je bržkone rabil za bivanje, saj bi po žganini nekdanjih tal sklepali na lesen pod. Ob temeljih je bilo v tem delu stavbe med ruševinami tudi precej razbite opeke (tegul). Poleg redkih črepij razbite lončenine je bilo nekaj železnih žebeljev, kavelj in 3 podkve ter novc iz 4. stol. (VALENS 364—378.) — S. P.

Na parc. 884—894, k. o. Slov. Bistrica namerava Kmetijski kombinat TOZD Slov. Bistrica urediti sadno plantažo. Tu je bil že ugotovljen tloris rimske stavbe z izjemo jz. vogala in notranjosti. V času od 19. do 31. 8. 1974 smo raziskovali z. polovico stavbe. Strokovne napotke mi je dajal v. kustos S. Pahič.

Začeli smo na sz. strani in poskušali s šahovniškim sistemom čim hitreje ugotoviti potek notranjih zidov in z. dela j. fasade. Vendar smo lego posam. kvadrantov prilagodili potrebam ter zajeli prečni in podolžni notr. zid, zlasti na s. strani stavbe, kjer je bil tek prečnih zidov deloma že znan. Kvadrant VI je meril 3 × 4 m, vsi drugi 3 × 3 m. Izkopali smo tudi 5 jarkov, da bi ugotovili potek 2 prečnih zidov v dvoriščnem delu stavbe. Štirje so bili negativni, z jarkom 4 pa smo hoteli ugotoviti prečno steno na v. delu dvorišča.

Stavba leži ob rimski cesti. Ohranjeni so plitvi temelji razen jz. vogalnega dela stavbe in dela notr. podolžnega zidu, ohranjenega v vi. 0,30, š. 0,60 m. Stavba ima obliko pravilnega pravokotnika. V. zid meri 20,15 m do 14,65 m dolžine stavbe, nato se proti Z skrči na 19,60 m. S. stena je dolga 31,5 m, j. pa 31,3 m. Stanovanjski prostori so razporejeni vzdolž s. in j. stene stavbe. Vmes je dvoriščni del, š. 8,8—8,2 m.

Sl. 131 Slovenska Bistrica, tloris rimske stavbe in profili rimske ceste

Fig. 131 Slovenska Bistrica, The ground-plan of a Roman house and profiles of the Roman road

Sl. 132 Slovenska Bistrica, temelji jugovzhodne stene rimske stavbe

Fig. 132 Slovenska Bistrica, Foundations of the southeastern wall of a Roman building

Vzdolž s. stene stavbe so štirje prostori, vzdolž j. strani stavbe pa smo ugotovili le tri. Prostori so različno veliki. Vmesne stene ne potekajo pravokotno, ampak nekoliko poševno. Na v. delu stavbe gre 4,75 m od zun. roba v. fasadne stene prečni zid v dvoriščnem delu stavbe, dl. 2,80 m in š. 0,55 m. Pribl. 3,4 m od zidu je pravokotna baza 1,0—1,15 in 1,45 do 1,55 m. Od notr. podolžnega zidu je oddaljen 1,2 m. Ohranjeni so le temelji baze (temeljni kamni so položeni na gramozno osnovo, ki leži na rumenkasto rjavci ilovici). 12,4 m od pravokotne baze poteka v dvoriščnem delu stavbe zid, ki je odkopan le v dl. 0,8, š. je 0,60 m, zgrajen iz kamnov nepravilnih oblik, ki ležijo na gramozni osnovi, pod njo je siva ilovica. Z jarkom 2 smo skušali ugotoviti, če se ta zid nadaljuje proti J, vendar ga v profilu jarka nismo zasledili (jarek 2 je oddaljen 3,7 m od zunanjega roba podolžnega zidu). Temelji prečnega zidu so prislonjeni na temelje podolžnega zidu. V kv. II (na dvoriščnem delu stavbe) se je pojavila na gl. 0,30 m večja površina kamnov, vmes so tudi fragmenti opeke.

Ti kamni so grobi, ostri in so položeni direktno na sivkasto rjavo ilovico. Verjetno so ti kamni podlaga za tlak. Večjo površino kamnov smo ugotovili v kv. VI, XI, XIII in III, torej so bili bivalni prostori verjetno tlakovani.

V odkopanem delu stavbe smo našli le temelje zidu, 0,30 do 0,50 m pod površino, 0,85—0,90 m. Ohr. vi. je 0,30—0,40 m, vkopani so v rumeno ilovico, ležijo pa na gramozni osnovi, ki so jo nasuli na ilovico. Nad gramozom so kamni nepravilnih oblik, različno veliki, podlaga prevega zidu. Kamni na licu temeljnega zidu so urejeni, v notranjosti pa nametani brez reda. To velja za temelje podolžnih in fasadnih zidov. Temelji notr. prečnih zidov pa prodnate osnove. Temeljni kamni nepravilnih oblik ležijo na sivkasti ilovici (ta leži nad rumeno ilovico). Ohr. š. teh temeljev je 0,75 m. Na podolžni zid so prislonjeni. Zanimiva je tudi gradnja zunanjih vogalov stavbe. Ti so razširjeni do 0,60 m. Pravi zid je ohranjen deloma na v. in j. fasadnem zidu in v dl. 7,5 m na notr. podolžnem zidu. Zanimiva je gradnja teh zidov: temelji so vkopani v rumeno ilovico, na tej leži prodnata osnova, nad njo pa so kamni temeljnega zidu. Nad njimi je tanka plast ilovice. Šele nad to ilovico so postavili pravi zid, š. 0,60—0,70 m, ohr. vi. do 0,30 m. Kamni so na licu obdelani, veže jih malta.

Stratigrafska podoba je dokaj enotna. Sledijo si naslednje plasti: pribl. 0,40 m db. plast rjasto sive zemlje, pod njo je le v kv. I, XIII, V, X ohranjena 0,10—0,20 centimetra db. plast rjave zemlje — antična ruševinska plast, pomešana z drobcami žganine, opeke in kamenja, fragmenti keramike ter kosi železa. V tej plasti je bil najden tudi slabo ohranjen novček ($x = 8,0$ m, $y = 1,10$ m, $z = 0,30$ m). Pod njo je sivkasto rjava ilovica, db. do 0,20 metra, sledi rumena ilovica. Ponekod se namesto sivkasto rjave pojavlja rumenkasto rjava ilovica, zlasti na predelih, kjer ni žganine. Močna plast žganine (0,10 m) zlasti na prečnem zidu v kv. III. V njej so bili tudi fragmenti keramike. Plasti žganine smo zasledili tudi v kv. XIII in V, v kv. XIII je žganina db. 0,50 do 0,10 m in se pojavi v gl. 0,42 m na notr. stranip odolžnega zidu in pokriva tudi kamne, ki so verjetno ostanek tlaka. V kv. V se je prav tako na notr. strani podolžnega zidu v gl. 0,45—0,50 m pojavila plast rjave zemlje, ki je bila močno pomešana z žoanino, ostanki ometa (?) in fragmenti keramike. — M. J.

SLOVENSKE KONJICE. Pri obnavljanju ometa spodnjega dela zunanjščine župne cerkve se je l. 1974 v jv. vogalu zvonika pokazalo več vzdanih klesanih marmornih kamnov, ki so verjetno deli antične arhitekture. Največji med njimi je vzdian 2 m visoko in meri 30×150 centimetrov. Tu je deset izraziteje obdelanih kosov, nekaj jih je še v drugem, jz. vogalu zvonika, nekaj pa na sz. delu ladje nad cesto. Drugod do vi. 3 m, kolikor je bil snet omet, ni bilo podobnih kamnov.

Eden izmed kamnov v v. steni zvonika ima reliefni okras (sl. 133). Kamen meri 25×105 cm, vzdian je 1,4 m visoko in 0,4 m od vogala zvonika. Relief je zaradi zidarskih del rahlo okrušen, gornji konec kamna je odbit in zato tu manjka 3 cm š. ravni rob, ki obdaja poglobljeno reliefno polje. Na dnu reliefa je polkroglasta skodela s kratko in ozko nogo na koničnem podstavku. V skodeli tiči konična vaza z gladkim vodoravnim rebrom v sredini trupa in sedaj okrušenim profiliranim robom. Iz posode raste vijugasta vinska trta s podolžj nazlebljenim rebrom v sredini, ki ima štiri vitice, dva nazobčana lista ter dvoje s skupkom bunčic shematično upodobljenih grozdov. Motiv reliefa in oblika kamna sta podobna stranici reliefne plošče v ž. c. v Slivnici (VS 9, 1965, 153), najbrž gre za podobno ploščo. Morebiti izvirajo ta reliefni in drugi kamni v cerkvi od iste ali skupnih grobnih naprav, ki jim pripadata tudi napisni kamen AIJ 82 v mariborskem muzeju in vrhnji del nagrobnika (Razprave SAZU 6, 1969, 334) v stavbi SOB. — S. P.

SPODNJA HAJDINA PRI PTUJU. Na parc. št. 1110/9, k. o. Hajdina, smo l. 1974 pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo našli 2 fragmentirani bronasti fibuli ter 2 fragmentirana bronasta novca.

Na delu parc. št. 1110/4, 1111/3 in 1112/4, vse k. o. Hajdina, smo 1974 pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo ugotovili slabo ohranjene gradbene elemente na s. strani in del kurišča za centralno kurjavo na j. strani. Med najdenim gradivom so bili fragmenti stenske slikarije, koščki že razrušenega mozaika, fragmenta reliefne oljenke, fragmenti lončenih lasnic in nečitljiva bronasta novca.

Na delu parc. št. 1112/12 in 1114/6 smo 1974 ob izkopu za sta stanov. stavbo v gl. 30 cm odkrili prostor z estrihom in prostor s šesterokotnimi tlakovci. Nad estrihom smo našli koščene lasnice, igle in stenski omet ter fragment bronaste

Sl. 133 Slovenske Konjice, vzdiani reliefni kamen

Fig. 133 Slovenske Konjice, The built-in relief stone

igle. V gl. pribl. 1 m smo v razmetani naselbinski plasti našli fragmente dvo- in tristenjskih oljenk, fragmente lončkov in vrčkov. — Gradivo še preparirajo.

Na parc. št. 1149/11, k. o. Hajdina, smo pri nadzoru izkopa za medetažno stanov. stavbo l. 1974 zasledili gradbene elemente, katerih obsega nismo mogli ugotoviti, ker segajo zunaj izkopa. V naselbinski plasti smo do gl. 1 m našli fragmente lončkov, vrčkov, koščenih igel, stenskega ometa, nečitljiv bronast novc in marmornato vazo. Gradivo je v preparaciji.

Pri nadzoru izkopa za gradnjo medetažne stanovanjske stavbe na parc. št. 1149/9, k. o. Hajdina, smo 1974 že v gl. 30 cm zasledili dele estriha in zidove iz oblic ter lomljenca, š. 50 in 60 cm. Kot gradbeni material je bil uporabljen tudi manjši peščen oltar brez napisu. V premetanih plasteh smo našli fragmente stenskega ometa, fragmente loncev z metličastim ornamentom, vrčkov, oljenk, čaš

gubank, terrae sigillatae, bronaste fibule, 2 bronasti igli in koščene fragmente. Gradivo je v preparaciji.

Pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo na **parc. št. 1150**, k. o. Hajdina, smo 1974 v gl. 90 cm ugotovili žgan tegulatn grob. Ob njem so bili fragmenti oljenke in žare, ki verjetno pripadajo grobu. — V s. profilu smo ugotovili skeletni grob v gl. 70 cm, orientiran JV—SZ z glavo na JV. Pridatki: železni žeblički.

Aprila 1974 so pri izkopu vodovodnega jarka (dl. 70 cm, š. 60 cm, gl. 1 m) na **parc. št. 1149/1, 2, 5, 7 in 1152/2 in 3** vse k. o. Hajdina, prerezali naselbinsko plast z gradbenimi ostalinami. Poleg fragmentov melnic, trinožnih skled in lončkov smo na površini 1 m² našli 4 čaše gubanke in 23 oljenk, ki so zaradi visoke temperature pri pečenju deformirane; od teh je kar 20 z žigom: ena APRIO F, dve s COMV(STI), tri s OCTAVI, tri s FORTIS in enajst s CASSI. Zanimivo je, da so vse oljenke z žigom CASSI reliefne in imajo na sredini zgornje površine prstanast držaj in ob njem 2 gosi ali laboda.

V času 27. 10.—24. 11. 1975 smo na delu **parc. št. 1070/3**, k. o. Hajdina, kjer bo skladišče za tekoče plin, raziskali ok. 120 kvadratnih metrov.

Izkopali smo šest kvadrantov (4 × 4 m) in 3 sonde 2 × 4, gl. 1—1,90 m.

Ugotovljene ostaline in odkriti gradivo do globine pribl. 1 m je iz rimskega obdobja, globlje pa iz prazgodovinskega. V zgornjih plasteh smo ugotovili slabo ohranjen gradbene ostaline; vkopano ovalno kurišče (90 × 70 cm), ki ima na dnu prineseno rumeno ilovico, skeletni grob na globini 90 cm, vkopan v rumeno ilovico z glavo na jugu. Ob levem stopalu je imel skelet stekleno posodico, ob desni stegenici pa pozlačeno čebulasto fibulo. Med najdenim gradivom je bilo največ fragmentov keramičnih izdelkov različnih oblik in oljenka z žigom FORTIS. Našli smo tudi nekaj slabo ohranjenih bronastih novcev, bronaste igle in slabo ohranjen Karakalov srebrnik.

V spodnjih plasteh smo ugotovili dve vkopani ovalni kurišči (80 × 60 cm in 90 × 70 cm), ki sta imeli na dno prineseno rumeno ilovico, 190 × 120 cm velik prostor s pripravljeno ilovico za izdelke in lončarsko peč iz ožgane ilovice. Peč je iz dveh delov. Kurišče na spodnjem delu je razdeljeno na dva dela in je kot tako ohranjeno tudi na sv. delu zunaj peči. Od zgornjega dela je ohranjene okoli 10 cm stene iz ožgane ilovice. Re-

šeto, ki je bilo prekrito s keltsko keramiko, je okroglo (pr. 105 cm) in ima 39 luknjic s pr. 5 cm.

Okoli kurišč in pravokotnega prostora je bilo dosti keltske keramike, največ skled. Peč smo prinesli v muzej. Gradivo je v preparaciji.

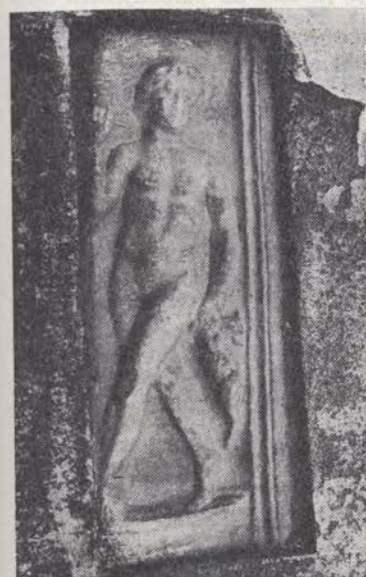
Na **parc. št. 1109 in 1110**, k. o. Hajdina, smo l. 1975 pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo zasledili že v gl. 30 cm veliko fragmentov tegul in opek brez kakršnega koli žiga ali znaka, ki smo jim sledili do gl. 80 cm, kjer smo odkrili skeletni grob, vkopan v ilovnatno plast, mešano s humusom. Skelet je bil orientiran V—Z z glavo na Z in brez pridatkov.

Pri nadzoru izkopa za stanov. stavbo na delu **parc. št. 1153/3**, k. o. Hajdina, smo v gl. 1 m zasledili zidove iz oblic in lomljenca, prostor 4 × 3 m z estrihom in 6 × 2 m z opekami 43 × 29 × 4 cm), ki so bile položene na že prej pripravljeno podlago iz malte, in odtočni kanal, usmerjen od J—S in s padcem 15 cm v dl. 3 m, kolikor ga je bilo znotraj izkopa. Zanimiva je gradnja tega kanala. Malto, ki je bila delno mešana z lomljenimi strešnimi opekami, so naložili na ilovnatno plast, na malto tegule, na najvišji j. del pa položili marmorno ploščo 72 × 48 × 7 cm. Na tako pripravljene spodnji del kanala so na marmorni plošči in tegulah zidali delno s strešnimi opekami, lomljencem in oblicami. Vse tegule na dnu kanala so imele žig, IVNFIRMI, ki pa je zelo slabo čitljiv. Pod žigom so imele odtis palca ali kakšnega drugega predmeta. Med tegulami, ki smo jih našli v sp. delu kanala, je ena imela tudi žig QSP.

V premetani naselbinski plasti smo našli dobro ohranjen, z metličastim ornamentom okrašen lonec s pokrovom, fragmentiran bronast kotliček, kose stenskega ometa in štukature ter 3 bronaste novce, dva Nervina(?) in Trajanovega.

Bogata najdba 2 oljenk in 4 čaš gubank v vodovodnem jarku je vsekakor spodbudila sondiranje 20. 5.—4. 6. 1974 v neposredni bližini rimske ceste Poetovio—Celeia. Ob jarku in na prostoru, predvidenem za gradnjo nove ceste, na **parc. št. 1149/7, 1152, 1152/1, 1153/3 in 1119/21**, vse k. o. Hajdina, smo izkopali 6 kvadrantov 4 × 4 m do gl. 1,20 m in kontrolni jarek 12 × 1 × 1,50 m.

Gradbene ostaline smo ugotovili samo v 2 kvadrantih. V naselbinski plasti smo našli keramične, bronaste, železne, steklene, kamnite in koščene fragmente. Poleg lončkov, čaš, čaš gubank kot naj-

Sl. 134—137 Spodnja Polskava, rimski marmorni spomeniki, vzdani v župno cerkev in župnišče
Fig. 134—137 Spodnja Polskava, The Roman marble monuments, built-in the parish-church and in the vicarage

pogostejših med keramičnimi izdelki smo našli tudi glavo terakote in oljenko, ki kaže boj med vojakoma. Od bronastih določljivih predmetov so bile bronaste igle in dva slabo ohranjena novca, eden najbrž Gordianov. Številni so bili tudi fragmenti koščenih igel — lasnic. Našli smo tudi koščeno ploščico, na vogalih okrašeno z vrezanimi krogi, ki je na sredini preluknjana, ter fragmente železne sekire in žrmlje. Gradivo je v preparaciji.

Pri nadzoru izkopišča za gradnjo stanov. stavbe na delu **parc. št. 1153/3**, k. o. Hajdina, smo 1976 odkrili gradbene ostaline: zidove iz oblic, tla iz estriha na podlagi iz tlakovcev $20 \times 20 \times 5$ cm, del kopalne kadi, ki je bila znotraj obložena s 15 cm db. estrihom in odtočnim kanalom s tegulami na dnu za domačo rabo,

fragm. terrae sigillate, žrnelj, koščenih in bronastih igel in dva Trajanova (?) novca, ki sta dokaj slabo ohranjena. — B. J.

SPODNJA POLSKAVA. Pri obnavljanju zahodne fasade župne cerkve so ob njenem jz. vogalu 3,85 m nad tlemi l. 1975 odkrili pod ometom 25×44 cm velik kos marmornega nagrobnika, ki je potem ostal nezakrit. Ohranjen je del površine nad napisnim poljem, z reliefi oprsij pokojnikov; na odlomku 15×13 centimetrov je velika glava moške osebe (sl. 134): lasje so dobro ohranjeni, obraz je okrušen, brada manjka. Ob glavi je relief odprte knjige, nad reliefnim poljem pa del profiliranega roba. Kamen je spodaj ravn, na drugih straneh pa polkrožno odlomljen oz. pozneje oklesan.

Sl. 138 Staje pri Igu, odlomek rimskega nagrobnika — stele

Fig. 138 Staje near Ig, A part of a Roman tombstone — stella

To je četrti rimski marmorni spomenik na cerkvi in župnišču v Sp. Polskavi. (AKJ — Rogatec [1939] 48.) Vir teh kamnov ni razjasnjen; možne smeri iskanja pa nakazujejo ledinsko ime Gomile na sv. strani vasi, dozdevne gomile v smeri proti Pragerskemu (VS 17-19, 1974, 175 ss) ter gomile ob rimski cesti v Veleniku, kjer so v bližini našli na pol obdelane marmorne kamne. — S. P.

STAJE PRI IGU. Franc Lenarčič, p. d. Klančar, je v letih 1967—1969 našel pri podiranju stare hiše **Staje št. 6** odlomek rimskega nagrobnika — stele; spomenik je izruval iz temelja jz. dvorišnega zidu, blizu j. vogala stare hiše, vzdian je bil 0,50 m pod površjem. Zaradi prenapornega dela se F. Lenarčič ostalih kamnov v temeljih ni dotaknil; vse skupaj je zasul in zemljišče zravnal. F. Lenarčič domneva, da je v ohranjenem delu temeljev stare hiše še precej podobnih starih spomenikov. Temelji stare hiše so ohranjeni le še na prostoru približno 9×9 m na njeni jv. strani, v smeri proti glavni cesti Studenec (Ig)—Staje; sz. del stare hiše so spremenili v garaže. Drugotno najdišče odlomka rimskega nagrobnika kaže zdaj povsem zravnano in s travo poraslo površino ter ni ogroženo (parc. št. 1927/1 — hiša, k. o. Studenec — Ig; lastnika Franc in Albina Lenarčič, roj. Šteblaj, Staje 6).

Opis nagrobnika (sl. 138). Odlomek je iz sivega apnenca; sprednja ploskev je močno izlizana; ohranjen je zg. del nagrobnika, verjetno d. polovica. V polkrožni plitvi vdolbini je na d. moško doprsje; na njegovi l. je dobra tretjina ohranjenega drugega doprsja, verjetno

ženskega; tik pod svodom vdolbine je med doprsjem rozeta; verjetno manjka še eno doprsje in ena rozeta. Na d. robu sprednje ploskve nagrobnika je zunanaj polkrožne vdolbine upodobljen delfin, ki ima glavo obrnjeno navzdol; pod delfinom je polmesec, s krakoma obrnjen navzgor. Na zg. str. ploskvi je približno na prvotni sredini nagrobnika jamica z žlebičem; železna spojka, zalita s svinčcem, se ni ohranila. Površji zg. in d. str. ploskve sta grobo obdelani; zadnja ploskev odlomka nagrobnika je povsem neobdelana. Ohranjeni del nagrobnika ima sledove odloma na sp. in l. strani; napisno polje je bilo na odlomljenem delu nagrobnika. Mere: ohranjena dl. 0,48 m, ohranjena vi. 0,29 m na d. strani, 0,36 m na l. strani, db. 0,25 m, gl. jamice za spojko 0,14 m, gl. žlebiča 0,005—0,01 m. Z denarno podporo MMLj, je bil leta 1973 odlomek rimskega nagrobnika odkupljen od lastnika in prepeljan v p. c. sv. Mihaela v Iški vasi. — D. V.

STARA OSELICA V POLJANSKI DOLINI. V letih 1935—36 je Luka Debeljak, p. d. Jezeršek, iz Stare Oselice nad Trebijo našel pri oranju glinene vodovodne cevi na parc. št. 52, k. o. Stara Oselica, z ledinskim imenom »Na selišah«. Trasa vodovoda se še da slediti v večini dolžine in poteka s parc. št. 52 na parc. št. 53 in 59/1, kjer je bilo v severovzhodnem pobočju hriba Razbojnik zajetje. To je sedaj prekopano, da voda prosto odteka.

Ponovno so tam našli cevi, ko so pred let igradili pot do svoje domačije. Najdene cevi so podobne tistim iz Javorij, Kremenka in Skofje Loke, ki so jih dr. Kastelic, T. Knific in M. Slabe označili kot rimske.

Po izročilu je v bližini najdišča potekala »rimska cesta« pod Šancami proti »Rotovžu« v Podlanišču. To pot oziroma prehod pri Oselici naj bi zapirala zopora kot del sistema poznoantičnih zapor. (J. Sašel, *Claustra Alpium Iuliarum*, I. Fontes Ljubljana 1971, str. 8—9, 82.) Glej še: R. Brank, *Rimski vodovodi na Loškem*. Loški razgledi 20, 1973, 29—35. — R. B.

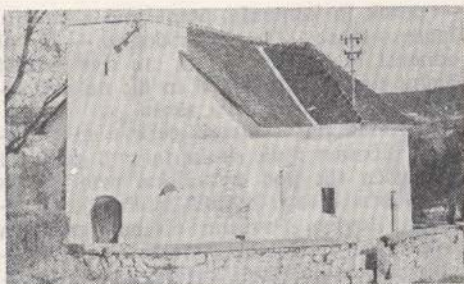
STOMAŽ PRI ŠTJAKU. V topografski akciji 1974 smo izvedeli za slučajno najdbo srebrnega denarija cesarja Tiberija (R. I. C. 3 — določitev dr. A. Jeločnika), ki so ga pred nekaj leti našli pri kopanju za garažo na parc. št. 389, k. o. Štjak. Hrani ga najditelj Franc Renery, Stomaž 10.

Cerkev sv. Tomaža stoji jz. od vasi, na platoju s. od nje je nekaj večjih kamnitih grobelj. Izročilo v vasi pripoveduje, da je pri cerkvi nekaj stala stara v a s. V letih pred 2. svet. vojno sta brata Hlača, Stomaž 3, na enem mestu prekopala kamnito grobljo, ki leži ob zadnjem delu kolovoza s. od cerkvene ograde. Odkopal sta tudi dele zidov iz lepo obdelanih kamnov, vezanih z malto, spominjata se, da so bili poleg pepel in črepinje, saj sta tedaj domnevala na tem mestu ognjišče. Najdbe niso shranjene. Časovna opredelitev ni možna, morda bi bila v zvezi z najdenim novcem. — N. O.

STRAHOMER. Na hribovskem koncu vasi Strahomer, ki se razprostira nad l. bregom rečice Iške po položnih vznožjih Krima in Šesarja stoji **p. c. sv. Jakoba** (iz gotike; freske iz tretje četrtine 15. stol., cf. KLS 2, 434); staro ljudsko ime za ta del vasi je **Trnovo** (glej Franc Tancik, Spomeniki na Igu — rokopis iz leta 1965. II. 1. V, 1). Cerkev je že dolgo znano najdišče vzdanih rimskih nagrobnikov z napisi, njihovih delov in odlomkov (ANSI, 183 s cit. starejšo literaturo).

Kmetica Ana Pavlič, p. d. pri Martinovih, Vrbljene 1, roj. Tancik, p. d. pri Ančki v Strahomeru, letnik 1889, je povedala, da so cerkev sv. Jakoba sezidali »ajdje«, ki so tudi pokopani na »britofu« okoli cerkve; ko je bila A. Pavlič še majhna, so okoli cerkve zravnali zemljišče in odkrili človeške okostnjake (na prelomu 19. v 20. stol.); v cerkvi so bili prej vzdani »ajdovski kamni«.

Opis zemljišča: p. c. sv. Jakoba leži na nekoliko dvignjeni, zdaj umetno zravnani in so le rahlo od Z proti V nagnjeni ploščadi (nm. v. 326 m); prostor okrog cerkve obdaja domnevno taborsko obzidje iz časa turških vpadov (cf. KLS 2, 434), sezidano iz velikih in manjših lomljencev; ni ohranjeno do prvotne višine; zemljišče znotraj obzidja je poraslo s travo in je za grobišče dokaj prostorno; ni izključeno, da se ni stari »britof« širil tudi zunaj neposrednega območja cerkve; cerkvena stavba je bila zgrajena iz številnih rimskih nagrobnikov in njihovih delov; vse doslej znane spomenike so prepeljali k p. c. sv. Mihaela v Iški vasi, kjer je urejen manjši lapidarij; v Strahomeru je ostal le podstavek — baza — nagrobne stele z lepo ohranjeno pravokotno vdolbino, ki je vzdian na jz. vogalu z. stene cerkve; v ladji se vidijo še

Sl. 139 Strahomer, p. c. sv. Jakoba, pogled na najdišče vzdanih rimskih nagrobnikov in prostor neopredeljivega skeletnega grobišča

Fig. 139 Strahomer, the filial church of St. James with the built-in Roman tombstones and the area of an indefinable skeleton burial site

številni večji lepo obdelani kamniti bloki, verjetno ostanki rimske stavbe.

P. c. sv. Jakoba s prostorom skeletnega grobišča ima parc. št. 120, k. o. Vrbljene, in je last župn. urada Tomišelj. Od 6.—11. septembra 1976 je ekipa ZSV SRS sondirala traso verjetne rimskodobne ceste na s. strani p. c. sv. Jakoba. Kontrolni jarek je poleg »stare poti« zajel tudi del zemljišča znotraj cerkvenega obzidja. Manjša sonda je bila zastavljena tudi na z. strani cerkve, na zemljišču znotraj obzidja.

Izsledki:

a) Kontrolni jarek v š. 1 m na s. strani cerkve, od stika ladje in prezbiterija do cerkvenega obzidja, je pokazal naslednje plasti: 1 — humus, 2 — zemlja, pomešana z večjimi kamni in peskom (ostanki gradbenega materiala); 3 — drobnejši pesek, pomešan s prstjo; 4 — ilovnata plast z debelejšimi kamni (rjava siva); 5 — humus in večje kamenje, sled vkopa ob gradnji zidu; 6 — fina malta, 7 — zdrobljeno kamenje in rumeno rdeče rjava ilovica. Pod sv. vogalom ladje je bil najden kamnit blok iz sivega apnenca, dl. 0,78 m, vidna š. 0,32 m, db., 0,46 m, postavljen na tlak skrbno zloženih manjših lomljencev, na plasti 4; v bližini, na isti plasti, je bilo najdenih tudi nekaj odlomkov antičnih opek; kosi antičnih opek so bili najdeni v drugotni legi tudi v sp. delu plasti 3.

b) nadaljnji presek skozi del »stare poti« v š. 1 m, na s. strani obzidja: 1 — humus, 2 — ruševinska plast z novejšo opeko, 3 — pesek, pomešan z zemljo; 4 — organski ostanki, 5 — vkop za zid, rdeče rumeno rjava ilovica in humus, 6

— pesek in kamenje, pomešano z zemljo. Izvirno traso — še rimskodobno — je žal odnesel hudournik; vidni sta dve mlajši hodni površini (plasti 3 in 6); na dnu izkopa se že kaže živa skala.

c) sonda na z. strani cerkve ni pokazala ničesar; živa skala je v j. polovici izkopišča tik pod površjem, proti S pa se spušča. Plasti: humus, rdeče rjavo rumena ilovica. Prvotna oblika zemljišča je bila tu precej izbočena, v obliki skalnatega pomola, okoli katerega se je vzpenjala »stara pot«. Poznejša gradnja cerkvenega obzidja, delno nasuvanje in naplavine so podoba okolice cerkve močno spremenili. Na z. strani obzidja je izvirno stanje »stare poti« uničila počitniška hišica z visoko nasutim dvoriščem.

Najdba rimskih opek potrjuje, da je bil Strahomer, že doslej znan kot najdišče v cerkvi vzdanih antičnih nagrobnikov (cf. ANSl, 183; glej tudi poročilo v VS za l. 1974), resnično naseljen v rimski dobi. Kamniti blok pod sv. vogalom cerkvene ladje, ki je vsaj iz 15. stol., je starejši od cerkve. Zid ladje je na kamen prislonej v povsem drugačni smeri. Stik z ladjo in prezbitერიem je enkratno. Tudi prezbitერიj kaže le eno gradbeno stopnjo (po ustnem mnenju dr. M. Zadnikarja gre za 17. stol.; na zunanji strani sta na ometu letnici 1653, in sicer v rimskih številkah). Cerkevno obzidje je nastalo v istem času kot prezbitერიj; gradnja je enkratna, le s tal dvignjeni del je bil prenovljen na prehodu iz 19. v 20. stol. Nasipavanje okoli cerkve so izvedli v 17. stol.; gradnja cerkvene ladje ni spremenila prvotnega videza zemljišča.

Rimskodobne opeke potrjujejo, da je Strahomerška pot (»stara pot« Strahomer—Gorenji Ig, s povezavo na Ig in Cerknico) v bistvu že antična. Sondiranje ni potrdilo ljudskega izročila o skeletnih grobovih pri sv. Jakobu. — D. V.

STRANSKA VAS PRI NOVEM MESTU. UJV Novo mesto je 4. 4. 1977 obvestila Dolenjski muzej, da so v Stranski vasi 36 na parc. št. 816/15 k. o. Stranska vas, pri planiranju zemljišča okoli nove hiše Jožeta Hrastarja našli grob. Ugotovili smo žgan rimski grob, obložen z ravnimi neobdelanimi ploščami ter pokrit z masivno ploščo. Najdbe so domačini že pred našim prihodom izkopali in delno poškodovali, vendar smo rešili celoten inventar groba.

To je že druga najdba rimskih grobov v Stranski vasi (glej VS XVII-XIX/1,

1974, 157 s) in da ne bi ob morebitnih novih najdbah prihajalo do pomot, bomo grobove šteli naprej.

Grob 3: grob je bil nepravilne pravokotne oblike z notr. merami $56 \times 48 \times 48 \times 57$ cm, obložen s 6 cm db. ploščami, pokrit pa z 18 cm db. ploščo 110×120 cm. Vrh groba je bil le kakih 10 cm pod površjem, gl. groba pa 55 cm.

Pridatki:

1. siv lonec s cilindričnim in narebrenim vratom. Na ramenu je okrašen z dvema pasovoma vtisov, izdelanih s koleščkom (vi. 22,8 cm, pr. 23,6 cm);

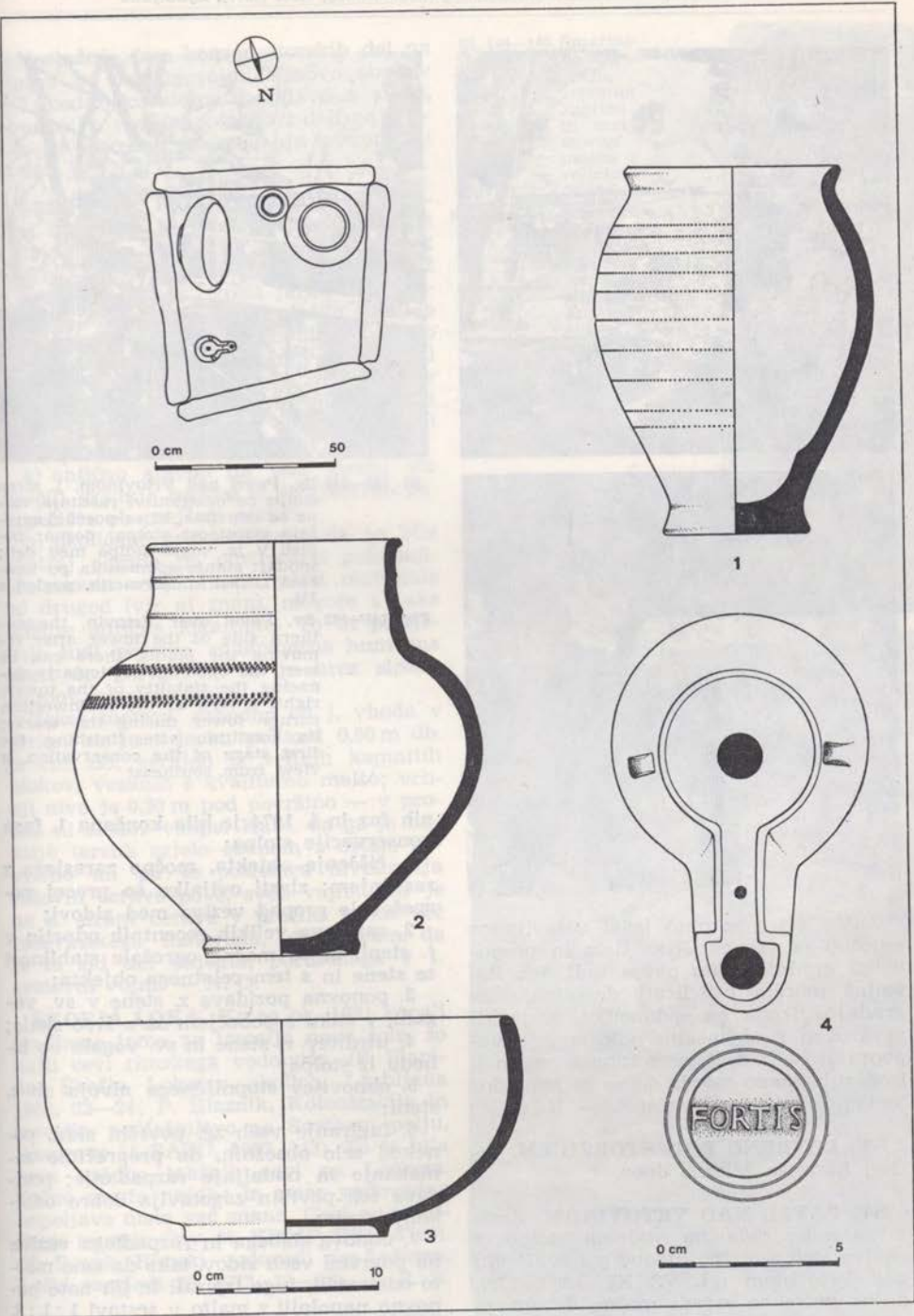
2. sivo črna keramična čaša z 10 vrstami drobnih pikčastih vbodov na ostenju. Ustje je rahlo izvihano (vi. 10,1 cm, pr. 7,7 cm);

3. sivo črna široka skleda z ozko prstanasto nogo ter ostanki sežganih človeških kosti (vi. 12 cm, pr. 26,4 cm);

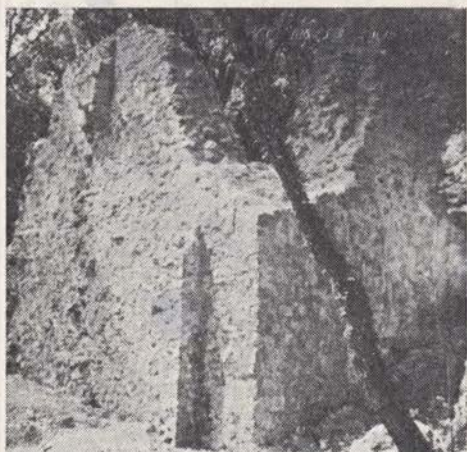
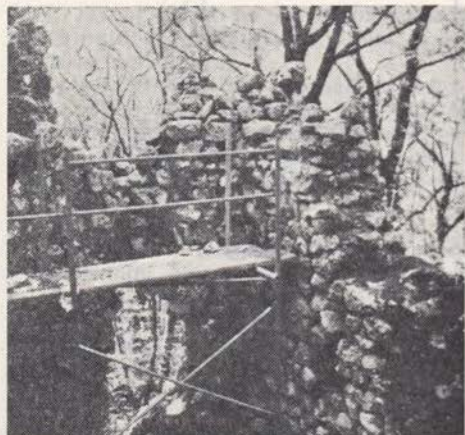
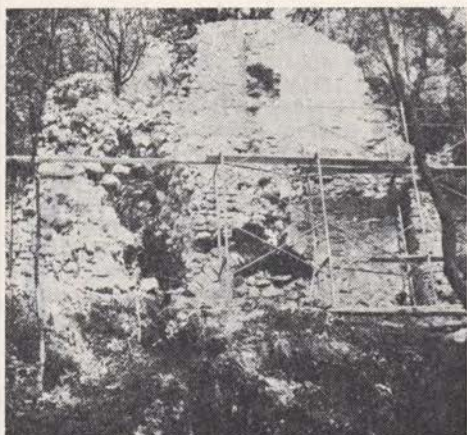
4. rdeča pečatna oljenka FORTIS (dl. 10,9 cm, pr. 7,1 cm).

Najdišče leži kakih 300 do 350 m od prve najdbe rimskih grobov v Stranski vasi na parc. št. 260 st. k. o. Stranska vas. Grob sodi v 2. pol. 2. stol. To nakazuje predvsem skleda in lonec s cilindričnim in narebrenim vratom, kjer vrat prehaja v trup skoraj že pod pravim kotom (gl. S. Petru, Rimski grobovi iz Globodola, Razprave SAZU VI, 1969, 94, in P. Petru, Poskus časovne razporeditve lončenine iz rimskih grobov na Dolenjskem in v Posavju, Razprave SAZU VI, 1969, 206, sl. 4). Taki lonci so za to obdobje na Dolenjskem zelo značilni, z novimi izkopavanji pa postaja značilna tudi kombinacija lonca s cilindričnim ter narebrenim vratom in čaše kot pridatkov v grobu, naj bo čaša postavljena zraven lonca ali vanj. Govorimo lahko o servisu. Na grobišču Beletov vrt v Novem mestu je bila taka kombinacija najdena v več kot dvajset primerih. (glej T. Knez, Novo mesto v antiki, razstavni katalog, Novo mesto, 1974, 17 s, sl. 73). — D. B.

STUDENO PRI POSTOJNI. Konec junija 1976 je bil zaradi pomanjkljivo izpeljanega postopka za izdajo lokacijskih dovoljenj pri Sob Postojna in zaradi pritiska zainteresirane stranke izvršen poseg v dobro ohranjeno arheološko lokaliteto na Taboru, kjer je domnevan rimski kastel v sklopu Clauster. Strojni odkop je povsem uničil dve tretjini objekta, zgrajenega iz velikih, delno obdelanih kamnitih blokov.

Sl. 140 Stranska vas pri Novem mestu, najdbe iz groba 3
 Fig. 140 Stranska vas near Novo mesto, The finds from the grave 3

Sl. 141—143 Sv. Pavel nad Vrtovinom, j. stran stolpa po odstranitvi rastlinja, vidne so odprtine, ki so posebej ogrozale stabilnost stolpa; desno: pogled v jz. vogal stolpa med deli; spodaj: stanje spomenika po končani 1. fazi konservacije, pogled z JV

Fig. 141—143 Sv. Pavel over Vrtovin, the southern side of the tower after removing the plants, there can be seen the openings particularly menacing the stability of the tower; right: a view of the southwestern corner tower during the works; its condition after finishing the first stage of the conservation, a view from southeast

ZSV Gorica je nato izdal ustavitveno odločbo za vsa zemljska dela in prepovedal gradnjo, nato pa je tudi Sob Postojna morala preklicati dovoljenje za gradnjo. Škoda na spomeniku, ki je bil zavarovan z občinskim odlokom, je nepopravljiva, z zaščitnim izkopavanjem j, in z. zidu bomo morda delno še rešili dokumentacijsko pričevalnost. — N. O.

SV. LOVRENC POD STORŽIČEM. — Glej Starejša železna doba.

SV. PAVEL NAD VRTOVINOM. Konservatorska dela na vodnem stolpu v okviru kasnoantične utrdbe pri sv. Pavlu nad Vrtovinom (gl. VS XI. 1969, 129), nujno potrebna zaradi močno derutnega stanja objekta, so bila načrtovana že nekaj let. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev so bila razdeljena na več delov-

nih faz in l. 1974 je bila končana 1. faza konservacije stolpa:

1. čiščenje objekta, močno zaraslega z rastlinjem; zlasti ovijalke so precej pospeševale propad veziva med zidovi;
2. zazidava velikih recentnih odprtín v j. steni, ki so močno ogrozale stabilnost te stene in s tem celotnega objekta;
3. ponovna pozidava z. stene v sv. vogalu, v stiku s pobočjem oz. z živo skalo;
4. utrditev v. stene in sv. vogala ob izhodu iz stolpa;
5. obnovev stopnišnega nivoja ob s. steni;
6. fugiranje vseh zg. površin zidu, ponekod zelo obsežnih, da preprečimo zamakanje in nadaljnje razpadanje; pozidava teh površin zagotavlja dobro odtekanje vode;
7. obnova slabega in razpadlega veziva na površini vseh zidov, tako da smo malto odstranili, fuge izpirali in jih nato ponovno napolnili z malto v sestavi 1 : 1 : 3. Pri zidavi smo uporabili rdečkasto rjav pesek iz Črnič, ki vsebuje železo in se barvno približuje prvotni barvi malte.

Naslednja faza konservatorskih del na stolpu bo morala zajeti obnovo obokov v j. podaljšku stolpa, pozidavo s. stene, obnovo jz. vogala; sočasno z deli na obokih so potrebna izkopavanja notranjosti stolpa. — N. O.

ŠEMPETER PRI NOVI GORICI. Znotraj ograde ž. c. sv. Petra je bil julija 1975 izkopan jarek za strelovod okrog stavbe, š. 0,40 m in gl. do 0,70 m. Vzdolž j. stene je bilo v izkopu jarka med humusno plastjo opaziti osteološke ostaline v drugotni legi (staro pokopališče je bilo odstranjeno) in kose antičnih opek, tegul ter imbreksov; najti je bilo nekaj kosov antične keramike. Nikjer ni bilo zaslediti strnjene kulturne plasti, zato sta možni dve razlagi antičnih najdb:

a) antično stavbo na tem mestu sta uničili gradnja cerkve in šempetrsko pokopališče ob prejšnji cerkvi,

b) okoličani pripovedujejo, da je bila znotraj ograde po odstranitvi pokopališča nasuta vsaj 1 m db. plast materiala od drugod (vir ni znan), mogoče s kake bližnje antične lokalitete. To bi potrjevala tudi povsem enakomerna humusna plast do gl. 0,70 m, ki je brez sledov vkopov, nanosov ipd.

Nekaj metrov zahodno od j. vhoda v cerkev se je v jarku pokazal 0,60 m db. prečni zid, zgrajen iz velikih kamnitih blokov, vezanih s kvalitetno malto; vrhnji nivo je 0,20 m pod površino — v profilu ni sledov vkopa. Kaže, da ga je nasutje terena zajelo obenem z ostalo površino ali pa to posledica niveliranja ruševin cerkve po 1. svet. vojni. Ker je na s. strani cerkve v profilu jarka več ruševinskega materiala, domnevam, da je ta zid del objekta, porušenega v 1. svetovni vojni. — N. O.

ŠKOFJA LOKA. Ko so ok. 1931 kopali gradbeno jamo za temelje nove šole, so našli cevi rimskega vodovoda. (F. Planina, Škofja Loka z okolico, Ljubljana 1962, 22—24; P. Blaznik, Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, Razprave II, SAZU, 1953, 143). To je bila prva najdba takšnih cevi na Loškem. Točno mesto najdbe in smer vodovodne napeljave nista več znana. Cevi so v Loškem muzeju (inv. št. KDMP 3794—3796). (R. Brank, Rimski vodovodi na Loškem, Loški razgledi 20, 1973, 29—36). — R. B.

ŠMARTNO NA POHORJU. Pri obnavljanju ometa na zunanjščini ž. c. l. 1974 so se v njenih zidovih razrili tudi raz-

Sl. 144—145 Smartno na Pohorju, žrtvenik Jupiteru in marmorna plošča z reliefom Mitre

Fig. 144—145 Smartno on Pohorje, The offering-altar to Jupiter and a marble tablet with Mithra's relief

lični marmorni kosi. Najlepši, kvadri raznih velikosti, so v obeh v vogalih stolpa od tal do vrha. Skoraj vsi so zglateni; največji med njimi v j. steni zvonika (118 × 55 × 70 cm) ima s profiliranim robom obdano prazno površino (napisno polje) in spominja na antično pepelnico. Nekaj antičnih spolij obdaja tudi stranici okna. Šest marmornih kamnov je tudi v j. kapeli, od teh pa so nekateri morebiti deli plošč. V v. steni te kapele je 1,5 m visoko vzdani del stebra s pr. 28 cm.

V s. steni ladje je pribl. 20 marmornih kamnov brez posebne obdelave, od tega največ v sz. vogalu. Približno toliko jih je v različnih legah tudi v z. steni. Tu jih po sedem v sz. in jz. vogalu skupno z drugimi vrstami kamnov sestavlja šivan rob. Trije imajo ostanke reliefne obdelave. Prvi (65 × 22 × 18 cm) v sz. vogalu, 4 m visoko, ima profiliran d. rob, na odkriti steni pa dva 1,5 cm š. vzporedna žlebiča. Drugi kamen (34 × 15 cm) na d. strani vrat, 1,7 m visoko, je del loka s profiliranim notr. robom. Tretji (40 × 40 cm) v jz. vogalu, 3 m visoko, je podoben kvadru s profiliranim žlebičem. Pribl. 20 marmornih kamnov je tudi v j. steni ladje, od tega 7 v prej opisanem vogalu. Od vogalnih ima eden (56 × 24 cm), 4 m visoko, profiliran rob. Drugi (80 × 10 cm) med oknom, 3 m visoko, ima poševen in pošev nazlebljen rob in je na obeh koncih odlomljen.

V j. steni ladje je tudi nekaj reliefnih in napisnih kamnov. Poleg fragmentiranega nagrobnika z reliefom Orfeja (AIJ 101) in medaljona z oprsem moža in žene (AKJ — Rogatec [1939] 62) sta se letos pokazala še dva. Tik levo spodaj ob nagrobniku je bil vzdian v malto prekrit žrtvenik Jupitru, v celoti ohranjen, z okrušenimi robovi pod vrhom in teže čitljivim napisom v površno klesani pisavi (sl. 144); vi. 42, š. 16 oz. 22 (pri znožnem podstavku), db. 13 oz. 16 cm, vi. črk v zgornjih dveh vrstah 22 mm, v naslednjih štirih 25 in v spodnji 28, na podstavku pa 24 mm. Stene so gladke, bunkasto klesana je le zadnja; vrhnja površina je ravna. Žrtvenik so pri zidarstkih delih vzeli iz stene in shranili na cerkvenih tleh ob stranskem vходу. Napis se v celoti glasi: *I(ovi) o(ptimo) m(auzimo) | Victor | Secund(i) | M(arci) Valer | Epric | ae pro | se et suis | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*. V kakšnem razmerju sta bila gospodar Marcus Valerius Eprica in Victor Sekundov sin, iz napisa ni jasno.

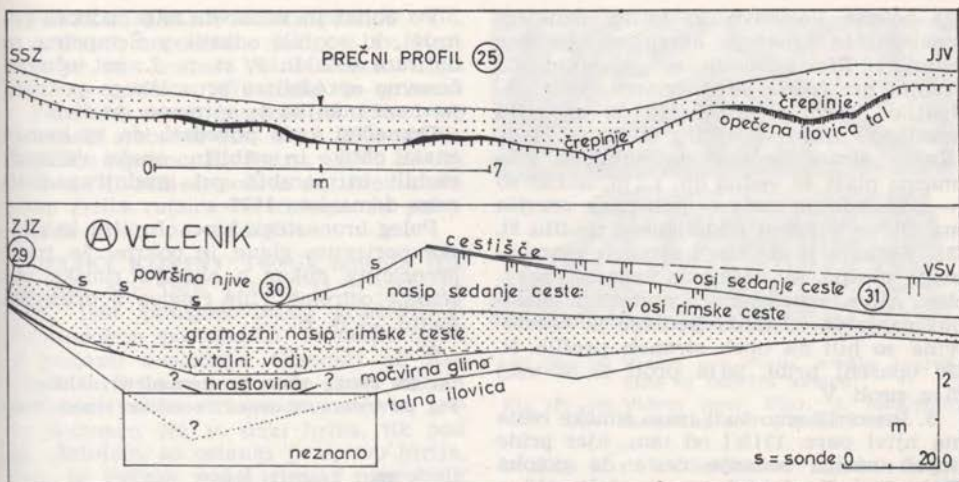
Levo nad stranskimi vrati, ob polovičnem oknu nad njimi, 55 cm z. od njega, 4 m visoko, je vzdana verjetno 8 cm db. marmorna plošča z reliefom Mitre in posvetilnim napisom na 20 cm vi. napisnem polju (sl. 145). Relief je okorno delo in slabše ohranjen. V osredju je lik Mitre na biku, pri čemer podrobnosti niso jasno označene niti vidne. Levo in desno sta lika obeh spremljevalcev. Mitrova glava je v polkrožnem loku, čigar obrobje posnema nabrazdanost skal. V vogalih nad lokom je dvoje oprsij z zlizanimi obrazoma. Relief (48 × 48 cm) obdaja 2—2,5 cm š. profiliran rob. Vi. črk od zgoraj navzdol 3, 3,8 in 3 cm, sp. vrsta ni več cela. Napis se v celoti glasi: *D(eo) i(invicto) M(ithrae) Rufi Speratinu[s] | et Speratianus fil [ius] | [et] Speratus et Pro...* Po tej razlagi, ki jo je — kot za prejšnji napis — brez preverjanja na originalu ljubeznivo posređoval J. Šašel in je zato nima za dokončno, bi bil Rufi nom. pl., druge osebe pa otroci ali sorodniki z istim gentilnim imenom. Spomenik je ostal v steni. — S. P.

ŠMOHOR NAD MORAVČAMI PRI GABROVKI. Junija 1975 smo ob obhodu ugotovili črepe rimskodobne lončenine v vkopu na v. pobočju hriba Šmohor, pribl. 50 m od p. c. sv. Mohorja. — D. V.

VADARCI PRI CANKOVI. Anton Tanacek, Vadarci 27, je povedal, da je bilo v Pale imenovanem gozdu, 1 km s. od vasi, 6 gomil. Ko so 1957 delali most čez Lendavski potok, so za nasipavanje odvažali zemljo ene izmed gomil. Kamnite plošče okrog žganine, bakrene novce in črepinje so peljali v nasip, delno pa zmetali v potok. Videti je še 5 gomil, verjetno nepoškodovanih, na njih raste drevje. Mere: gomila 1: r 10 m, vi. 2 m; gomila 2: r 6, vi. 0,5—1 m; gomila 3: r 9, vi. 2 m; gomila 4: r 7, vi. 1—2 m; gomila 5: r 7, vi. 1—1,5 m. Gomile so v državnem gozdu, parc. št. 877/1, k. o. Vadarci. — I. H. Š.

VELENIK PRI PRAGERSKEM. V nadaljevanju raziskav rimske ceste Celeia od Poetovio smo 1975 izvedli nekaj kontrolnih in dopolnilnih sond:

1. S podolžnimi sondami in vrtinami smo preverili plast gramoza in peska na 110 m dl. delu ceste med profili št. 16 in 19 v gozdu parc. 351/2, k. o. Pokošje, in 1336/144, k. o. Sp. Polskava. Tu gre čez prečno dolino s skromnim potočkom in doseže tudi svojo najnižjo točko.

Fl. 146—148 Velenik pri Pragerskem, profili rimske ceste in ostanki cestišča pod naplavinami
 Fig. 146—148 Velenik near Pragersko, The profiles of the Roman road and the remains of the roadway under alluvions

Prvotna gramozna plast je zaradi delovanja poplavnih voda nekoliko razvlečena, pozneje pa so jo prekrili do 0,8 m na debelo s peskom in na tega nasuli vrhno plast gramoza. Ob tej priložnosti so očitno uredili tudi vodni pretok na mestu sedanjega poteka potočka, kjer pa nismo ugotovili nobenih sledov o mostu.

2. Na vrhu v. grebena Velenika smo z novim profilnim jarkom št. 25 (sl. 146) in dodatnimi sondami v gozdu parc. 1336/109, 105, 107, k. o. Sp. Polskava, preverili stanje cestišča na prehodu čez greben. Na obeh pobočjih je zdaj v smeri rimske ceste recentno poglobljen usek, kjer so ostanki cestišča deloma ohranjeni le na robovih. Ohranjen je le vrhnji del ceste v dolžini 45 m, kjer je 10—15 cm db. gramozna plast na vrhu široka do 10 m. Cesta je bila tu deloma vkopana v pobočje prečno se spuščajočega grebena, gramoz cestišča pa je danes na vrhu prekrit z

1 m db. plastjo naplavin, ki so jih po recentnih kolovozih semkaj prinesle padavinske izplake (sl. 147—148).

3. Tik v. ob tem prehodu smo na parc. 1336/107 našli v ilovici kotanje z ostanki pogorele lesene stavbe, ki je zaradi drevja ni bilo mogoče v celoti preiskati. V kotanjah z opečenimi plastmi nekdanje ilovnate površine je bilo poleg žganine tudi precej črepij lončenine za domačo rabo, vmes pa tudi kosi amfor in manjših posodic. Stavba neznane oblike je stala tik ob cesti, od katere jo je deloma ločeval vmesni jarek ob robu useka.

4. Na v. znožju Velenika smo na njivi parc. 1338, k. o. Sp. Polskava, s podolžnimi sondami in dodatnimi vrtinami ugotavljali obseg močvirne kotanje, ki jo je rimske ceste prečkala s precej visokim gramoznim nasipom na podlagi iz hrastovih debel. Pokazalo se je, da je ta globel že v antiki zamočvirjena stara stru-

ga potoka Polskave, ki jo na današnji površini še označuje kotanjasto znižana ravnica. Rimska cesta se pošev spušča vanjo, pri čemer se gramozna plast debeli od 25 cm v profilu št. 29 na robu gozda do 1,4 m v profilu št. 30 (sl. 146). Na v. strani kotanje je po 20 m gramozna plast še vedno db. 1,2 m, nakar so — pod sedanjo cesto — polagoma stanjša na 20 cm v 125 m oddaljenem profilu št. 31. Kotanja je na obeh straneh gramoznega nasipa, ki večinoma sega na površino njive, zapolnjena s peščenimi plastmi naplavin. Ostanke podlage iz hrastovine so bili na obeh straneh profila št. 30 opaženi pribl. 20 m proti Z in vsaj 5 m proti V.

5. Preverili smo tudi traso rimske ceste na njivi parc. 1318/1 od tam, kjer pride izpod nasipa sedanje ceste do potoka Polskava. Tu je bilo na razdalji 250 m ugotovljeno, da se antična tla s cesto spuščajo proti potoku, ki je imel že v antiki isti potek, medtem ko se današnja tla z nasipom sedanje ceste dvigajo. To pomeni, da je potok Polskava od antike dalje dvignil svojo strugo in svojo okolico z naplavljanjem pribl. za 3,5 m, višinska razlika med rimsko in sedanjo cesto pa je pribl. 4,5 m. O nadaljevanju na v. strani potoka glej **PRAGERSKO**. — S. P.

VELIKE BRUSNICE. Na parc. št. 1, k. o. Brusnice, je bil 14. 4. 1976 odkopan in prepeljan v Dolenjski muzej pokrov rimske skrinje pepelnice. Pokrov je bil najden že v drugotni legi. Bil je pokončno vzdan kot vogalni temeljni kamen v pokopališkem zidu okoli stare cerkvice Sv. Križa v Brusnicah in vkopan 86 cm globoko. Videli so se dva akroterija in sleme. Mere: 114 × 93 × 50 cm. Pokrov je izklesan iz apnenca, ima dvokapno streho in štiri akroterije (sl. 149).

Sl. 149 Velike Brusnice, pokrov rimske skrinje — pepelnice

Fig. 149 Velike Brusnice, The lid of a Roman urn

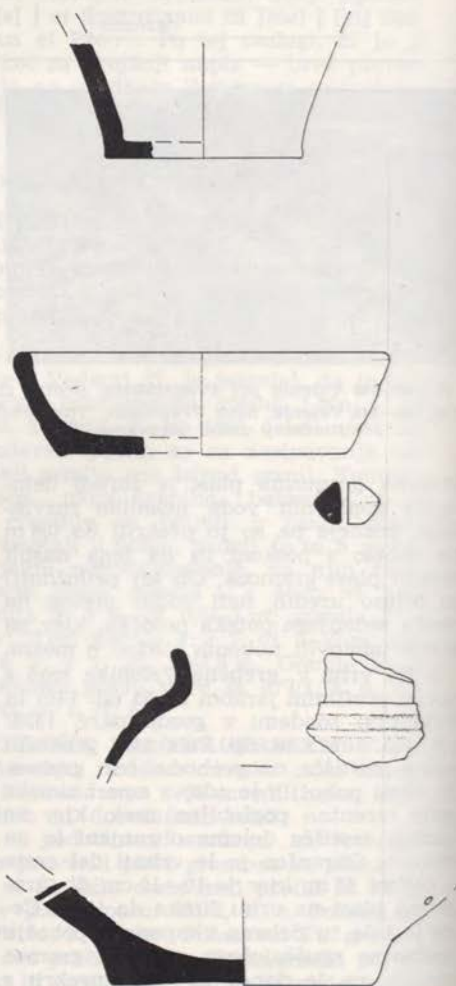

Po obliki in velikosti zelo podobni pokrovi, ki so bili odkriti v Šempetru, so datirani v 2. in 3. st. n. š.; za točnejšo časovno opredelitev brusniškega pokrova pa nam manjka še spremno gradivo.

Domačini vedo povedati, da so kamen enake oblike in približno enake velikosti razbili in porabili pri gradnji zadruženega doma leta 1952.

Poleg bronastega kipca Jupitra in rimske portretne glave je pokrov že tretji prepričljiv dokaz o obstoju rimske naselbine oziroma ville rustice v brusniški dolini. — D. B.

Sl. 150 Velike Malence, keramične najdbe
Fig. 150 Velike Malence, ceramic sherd finds

VELIKE MALENCE. Na parc. št. 475, k. o. Catež, neposredno pri p. c. sv. Martina, je Jože Lorber, Vel. Malence 17, pri delu na polju l. 1976 našel in prinesel v Posavski muzej črepinje (sl. 150, 1—5) in rimski srebrnik (inv. št. A 2008—2012). Najdišče (prim. P. Petru, AV 21—22, 1970—1971, 163 ss) sodi k antičnemu objektu (villa rustica ?), ki sega do pokopališča pri p. c. — M. G.

VELIKI KORINJ. Pečnik omenja (LZ 10, 1890, 381; IMK 4, 1894, 11 in IMK 14, 1904, 140) prazgodovinsko gradišče in rimskodobno postojanko. Terenski ogled je pokazal naslednje: Ciganski ali Korinjski hrib je s. nad vasjo (kota 728) in je zaradi velike strmine razmeroma težko dostopen. Na v. delu hriba, tik pod zg. platojem, so ostanki p. c. sv. Jurija, kjer je Pečnik našel rimski nagrobnik veterana II. legije Marcija (CIL III 10791 = AIJ 227). Zgornji plato obsega večji del v. strani utrjenega prostora, pribl. 45×30 m, ki se na Z, pod platojem, nadaljuje še kakšnih 100 m. Na s. in z. robu tega prostora so opazni pravokotni ostanki stražnih stolpov, večinoma ok. 4×4 do 5×5 m. Zelo dobro so še vidni ostanki 5 takšnih z malto vezanih stolpov na s. strani tik ob robu skal, na z. pa že na nekoliko umetno prirejenem okopu. Ostanki ruševin segajo do vi. 1 m. na j. strani je videti več teras, okopa zaradi zaraščenosti in precej razgibanega terena ni bilo mogoče v celoti zasledovati. Vhod je bil na j. strani, drugod je zaradi izredne strmine ter skoraj povsem navpičnih skal na V in S praktično nemogoč. Sredi utrjenega prostora, pod zg. platojem, so vidne ruševine poslopja $11,5 \times 7,5$ m. Ta prostor je pri 3,2 m z v. in 4,4 m z j. strani pregrajen, tako da so dobro vidni 4 prostori. V s. delu poslopja so vidni še neki zidovi, ki se vežejo nanj, a njihovo nadaljevanje ni jasno. Sledovi manjše stavbe so vidni tudi nekaj deset metrov sz. od tod. Zdi se, da so ostanki zidanih stavb tudi na s. robu zgornjega platoja.

Črepinje, ki sem jih nabral na površini, so tipične za kasnoantično obdobje; podobne so bile najdene na Vranju pri Sevnici in na Rifniku. Sodeč po zidanih objektih in površinskih najdbah je Ciganski oziroma Korinjski hrib razmeroma velika in odlično ohranjena poznoantična utrjena postojanka. — S. C.

VIDEM PRI PTUJU. Po navedbah v AKJ Ptuj (1936) 73 in ANSI (1975) 328 je

Sl. 151—152 Videm pri Ptuj, ovršje nagrobnika in reliefni kamen

Fig. 151—152 Videm near Ptuj, A tombstone moulding and a relief stone

v zidu ž. c. vzidanih več rimskih kamnov, o katerih pa ni bilo podrobnejših podatkov. Tako je bilo ob topografskih ogledih ugotovljeno, da jih je po prenovitvi zunanjsčine v cerkvenih zidovih vidnih še pet, in sicer:

1. Ovršje nagrobnika (š. 1,20, vi. 0,40 m), vzidano 2 m nad tlemi v j. steni cerkve tik vzhodno od vrat v zakristijo. V trikotnem zatrepu je v sredini zvrhano napolnjena kelihasta posoda, ob njej pa sedita 2 pantra. Zatrep obdaja večkratno profiliran rob, nad njim pa sta v trikotnih nastavkih proti sredini obrnjena delno prikazana stoječa konja, nad njunima hrbtoma pa 2 človeški glavi, od katerih je vsaj leva ženska. Ne da se ugotoviti, ali je imel ta del nagrobnika še kak nastavek (sl. 151).

2. Reliefni kamen ($1,20 \times 0,40$ m) z odlomljenim desnim delom, vzidan tik ob ovršju 2,2 m nad tlemi v vodoravni legi. Okras srednjega dela, š. 0,85 m, je sestavljen iz rastlinskega motiva; v prvi, 9 cm š. niši je človeška postava z dvignjeno desno roko, v drugi, 20 cm široki niši pa delfin v navpični legi (s harpuno?). Če gre za simetrično razporeditev, je bil ta reliefni pas morebiti preklada, dolg pribl. 1,7 m, zato gre verjetno za del grobne arhitekture (sl. 152).

3. Marmorni blok $1,26 \times 0,33$ m z grobo izklesano površino, vzidan v podnožju z. stene v vodoravni legi.

4. Marmorni blok $0,85 \times 0,75$ m, db. 0,27 m, jamičasto izklesan, vzidan v podnožju sv. vogala cerkve, v pokončni legi in s široko stranico ob v. steni.

5. Marmorni blok $0,79 \times 0,80$ m², jamičasto izklesan, vzidan v podnožju sv. opornika apsida.

V. obzidje cerkvenega prostora je sedaj iz betona. Štiri marmorne kamne so leta 1966 prenesli v ptujski muzej (VS 11, 1967, 130). V vrhnjem s. vogalu zidu stopnišča je ostal le še en marmorni blok.

Skupno z nagrobnikoma AIJ 260 (poprej v j. steni ž. c.) in 262 (poprej v stranskem oltarju prav tam), ki sta zdaj v ptujskem muzeju, gre očitno za ostanke grobišča neke v bližini, h kateremu so verjetno sodili še ostanki pepelnice v p. c. sv. Janeza pod Dravinjskim vrhom (Z. Šubic, Ptujski zbornik 4, 1975, 95 ss + stranska stena pepelnice $0,85 \times 0,55 \times 0,15$ m v jv. + 3 različni marmorni bloki v sz. vogalu te cerkve). Po podatku v AIJ, str. 118, da je bilo pod nagrobnikom M. Petronija »vzidano ovršje nekega drugega nagrobnika (najbrž tisto pod točko 1), prav tako pa levo in desno«, bi bilo te vrste kamnov še več. O morebitni legi grobišča še ni podatkov. — S. P.

VRHNIKA. Tudi 1976, tretjič zapored, so se nadaljevala dela na Turnovšah, na pravokotnem poznoantičnem stolpu, katerega ostanki so v celoti odkriti, zidovje deloma tudi pozidano. Končana so tudi raziskovanja prizidka. Med tudi 1976 redkimi najdbami je bila zanimiva pasna železna spona liraste oblike. — M. S.

ZGORNJA HAJDINA PRI PTUJU. Pri kopanju vodov. jarka skozi **parc. št. 48/1 in 3**, k. o. Hajdina, ob cesti Hajdina—Kidričevo, so najbrž uničili nekaj žganih grobov. V premetani zemlji smo našli fragmente skodelic, oljenk, slabo ohranjen in nečitljiv bronast novc in 2 sp. dela steklene solznice.

V jarku smo v gl. 80 cm našli marmornat nagrobnik, vi. 80, š. 43, db. 11 cm, z napisnim poljem 45×30 cm:

L · ANNAEVS · L ·
C · SVRVS · CEL ·
MIL · LEG · XIII · GEM ·
· ANN · XXX ····
· · · · · STIP ····
H · S ····

V tej gl. smo ugotovili tudi uničen tegulnat grob, v katerem smo našli oljenko in poškodovan ter nečitljiv bronast novc. — Gradivo je v preparaciji.

Pri ogledu izkopa za stanov. stavbo na delu **parc. št. 46/3**, k. o. Hajdina, smo 1975 v premetanih plasteh našli fragmente keramične žare z metličastim ornamentom. Ugotovili smo, da sta bila uničena vsaj 2 žgana grobova. V prvem

smo našli fragmente keramične žare, skodele in skledico, v drugem ni bilo nobenih pridatkov več.

Pri ogledu izkopa za stanov. stavbo na **parc. št. 143 in 45/3**, k. o. Hajdina, smo (1975) ugotovili, da so bili uničeni in presekanjani 4 žgani grobovi, in sicer v v. profilu tegulnat in vkopan, v s. in j. profilu pa po en vkopan grob.

Tegulnati grob je bil v gl. 50 cm. Dve teguli imata žig QSP. V tem grobu smo našli fragmente oljenke z masko na zg. strani, žare, sežgane kosti in žganino.

V v. profilu izkopa smo v gl. 80 cm ugotovili v rumenkast gramoz vkopan grob. V njem smo našli poleg žganine in kosti tudi fragmentiran keramičen vrček in fragmente žare.

Grob v s. profilu je bil vkopan v rumen gramoz v gl. 80 cm. V njem smo našli fragmente žare in trinožne skledice ter sp. del steklenega lakrimarija.

Grob v j. profilu je bil popolnoma uničen in nismo našli nobenih pridatkov. — Gradivo je v preparaciji.

Pri snemanju vrhnje plasti ob separaciji na delu **parc. št. 396/2**, k. o. Hajdina, so uničili del zidu v dolžini 12 m. Zato smo 3.—7. 3. 1975 raziskovali ta prostor in odkrili večjo stavbo, 23×18 m, ki je imela 6 prostorov: 3×16 m; $8,80 \times 16$ m; $3,40 \times 11$ m; $4,20 \times 11$ m; $4,80 \times 5,20$ m; $3,80 \times 4,80$ m. Najmanjša prostora sta bila na jv. strani, največji pa na sredi stavbe. Zidovi so bili iz oblic in 70 cm š. V največjem prostoru smo našli črepe amfore, v stavbi in ob njej ničesar.

Sočasno smo v profilu na drugi strani separacije oziroma na **parc. št. 363/1**, k. o. Hajdina, ugotovili sledove že uničenih žganih grobov in začeli raziskovati rob izkopa separacije. V gl. 60 cm smo odkrili žgan grob s fragmentirano keramično žaro, oljenko z žigom FORTIS, fragmentom bronaste posode in poškodovanim bronastim ogledalom. Ugotovili smo tudi sledove drugega groba, katerega podatki so najbrž padli v separacijo. — Zanimivo je, da je bila med grobovoma temna humuzirana proga, š. 40 cm, ki gre proti temnim humuziranim madežem s pr. 3 m. — Gradivo je v preparaciji.

Pri odstranjevanju premetane zemlje ob separaciji v neposredni bližini ceste Hajdina—Kidričevo so 1975 na **parc. št. 392/3**, k. o. Hajdina, odkrili marmornato pepelnico (vi. 36, dl. 44, š. 43 cm) s pokrovom (vi. 11, dl. 48, š. 46 cm).

V času 4.—28. 8. 1975 smo raziskovali del **parc. št. 361, 362, 397/3 in 398/4**, vse

k. o. Hajdina. Na parc. št. 361 in 362 smo izkopali 63 kvadrantov 4×4 m do gl. 70 cm. Našli smo 3 žgane grobove:

Grob 1: tegulnat grob s fragmenti keramične žare in fragmenti lakrimarija.

Grob 2: v gl. 60 cm vkopan v rjav gramoz. Sežgane kosti, koščen predmet in fragmenti lakrimarija so bili v skledi, nad katero smo našli fragmente amfore.

Grob 3: v gl. 55 cm vkopan v rjav gramoz. Našli smo samo fragmentirano keramično žaro.

Na tem prostoru smo ugotovili tudi 2 humuzirani progji. Prva je š. 70 cm, gl. 30 cm in je tekla v smeri V—Z. Druga, š. 40 cm in gl. 30 cm, je bila skoraj pravokotna na prvo in je šla proti S. V. in z. ob njej sta bila večja humuzirana vkopa ovalne oblike, $7,5 \times 9$ m in 9×8 m. Iz obeh vkopov teče po ena humuzirana proga, š. 90 in 70 cm, proti S.

Na parc. št. 397/3 in 398/4 smo sondirali samo v neposredni bližini republiške ceste Ptuj—Pragersko. Odkrili smo 2 manjša prostora z veliko množino marmornih okruškov, kar bi lahko pričalo da so na tem mestu obdelovali marmor.

Na trasi vodov. cevovoda od Skorbe do Podvinc smo 14.—24. 6. 1976 sondirali na prostoru med cestama Hajdina—Gerečja vas in Hajdina—Kidričevo.

Na delu parc. št. 444/3 in 4 in 448/1, k. o. Hajdina, ob cesti Hajdina—Gerečja vas smo odprli 9 kvadrantov v velikosti 4×4 m. Odkrili smo del rimskega vodovoda, v njegovi neposredni bližini pa en zidak z žigom LEG XIII G in slabo ohranjen in nečitljiv bronast novček.

Na delu parc. št. 445, k. o. Hajdina, in ob cesti Hajdina—Kidričevo smo odprli še 10 kvadrantov v velikosti 4×3 m. Tu smo odkrili del rimske državne ceste in našli posamično razmetane fragmente žar z metličastim ornamentom, frag. terrae sigillate in Gordianov in Konstancijev bronast novček.

Pri nadzoru pa smo na delu parc. št.: 27/1 in 2 in na parc. št.: 7, 8, 9, 19, 20, 21, 22 in 23, vse k. o. Hajdina našli posa-

mezne fragmente keramičnih posod, tegulnati grob s fragmenti oljenke, terrae sigillate, steklene posodice in keramične žare ter ugotovili dve grobni jami. Ugotovljeni grobni jami in tegulnati grob so znotraj zgodnjeantičnega grobišča na Zgornji Hajdini. Na delu parc. št. 6 k. o. Hajdina pa smo odkrili tudi zidan vodnjak iz skrla.

Pri širjenju republiške ceste proti Kidričevem konec julija in v začetku avgusta 1975 ugotovili štirinajst žganih grobov v sklopu že znanega zgodnjeantičnega grobišča na Hajdini.

Grob 1: keramična žara, ročaj vrčka in železni žeblički.

Grob 2: tegulnat grob; steklena posodica balzamarij, fragmenti keramične žare, sklede in oljenka z žigom VRS (VLI).

Grob 3 je bil popolnoma uničen.

Grob 4: modra steklena žara in železni žeblički.

Grob 5: fragmenti keramične žare, skodela z navzven zavitim ustjem, oljenka z žigom FORTIS in železni žeblički.

Grob 6 je bil uničen.

Grob 7: keramična skodela z nazaj upognjenim ustjem, fragmenti enake posode, reliefne oljenke in železni žeblički.

Grob 8: fragmenti keramične žare z metličastim ornamentom in reliefna oljenka z žigom LITOGENE in 2 sp. dela steklenih lakrimarijev.

Grob 9: fragmenti keramične žare.

Grob 10: črna keramična žara, vrček, fragmenti vrčka in steklena solznica.

Grob 11: fragmenti keramične žare z metličastim ornamentom, skodelica — terra sigillata z zelo slabo ohranjenim žigom in 2 sigilatni skodelici.

Grob 12: samo črepi keramične žare.

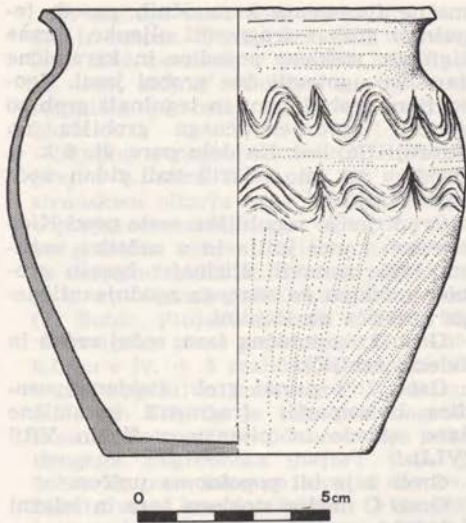
Grob 13: fragmenti keramičnega vrčka.

Grob 14: fragmenti keramične žare, vrčkov, skodelic, sklede z navznoter zavitim in odsekanim robom, reliefna oljenka in fragmenti steklenih posod. Građivo je v preparaciji. — B. J.

ZGODNJI SREDNJI VEK

BEGUNJE NA GORENJSKEM. L. 1970 so pri kopanju jame za greznico v sadovnjaku pred hišo Stanka Jakšeta, Begunje 94, p. d. pri Strelcu, ob cesti skozi vas, našli v gl. 1,5 m tri skeletne grobove. V enem je bil keramičen lonček (sl. 153), ki ga hrani Kristina Rozman, Brezje 82,

Brezje. Lonček je iz sivo do rjavo žgane močno peskovite gline; vi. 11,7 cm, pr. ustja 10,5 cm, pr. dna 7,1 cm. Nekoliko poškodovan lonček je okrašen z dvema vzporednima nizoma (izmenično ovalnih in koničastih) valovnic. — Po primerjavah z gorenjskih najdišč (Bled—Mlino in

Sl. 153 Begunje na Gorenjskem, lonec, okrašen z valovnicami

Fig. 153 Begunje in Upper Carniola, A pot decorated with undulating lines

Zale, Kranj—Gorenja Sava, Srednje Bitnje) sodijo odkriti grobovi v skupino manjših staroslovanskih grobišč s keramičnimi pridatki (cf. T. Knific, Loški razgledi 22, 1975, 11 ss). — Ti. K.

BILJE PRI RENČAH. Ob odpiranju nove gramozne jame j. od pokopališča, parc. št. 146, k. o. Bilje, so pri snemanju humusa našli kosti in nekaj predmetov, od katerih jih je nekaj shranil Ivan Komel, Bilje 3, in jih izročil arheologu ZSV Gorica. Ker je od izkopa preteklo že več kot pol leta, je bilo najdiščne okoliščine nemogoče rekonstruirati, za izkopavanja verjetno ni več nobenih možnosti. Očitno gre za plano skeletno grobišče, ki pa je bilo zakopano sorazmerno plitvo in zato morda poškodovano že ob obdelovalnih delih v preteklosti. Ohranjeni predmeti — železen dvorezen meč (spatha), dolg železen nož (sax), železen umbo štita, dva kosa železnega okovja, železna sulična ost, železen nožič in bronasta dvodelna pasna spona — so verjetno del ene grobne celote, kot zatrjuje najditelj. Drugi najdeni predmeti so še: železen nož (sax), manjši nožič in del drugega umba. Vse je v Goriškem muzeju. Mogoče bomo v humusnih kupih še kaj našli. — N. O.

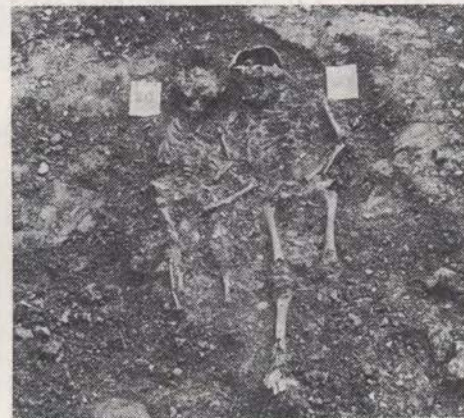
BLAD, PRISTAVA. Na Pristavi sta bili 1948—1949 in 1951 izkopani prazgo-

dovinska in zgodnesrednjeveška nekropola. Prazgodovinsko gradivo je bilo v celoti objavljeno v monografiji (S. Gabrovce, Prazgodovinski Bled, Dela SAZU I 12, 1960), najdbe iz zgodnjega srednjega veka pa v 2 obsežnejših poročilih (J. Kastelic — B. Škerlj, Slovanska nekropola na Bledu, Dela SAZU I 2, 1950; J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu, Dela SAZU I 13, 1960).

Ker grobišči nista bili izkopani v celoti, je 11. 8.—27. 9. 1975 delo nadaljeval Arheološki oddelek FF v okviru raziskovalne naloge pri RSS, SBK. Izkopavanje je vodil T. Knific, sodelovali so Lj. Teržan (Arheol. odd.), T. Ravnik (Bioteh. fak.), S. Ciglenečki (Inštitut za arheologijo SAZU) in študentje Arheol. odd. in Bioteh. fak. Nadzor izkopavanj: dr. J. Kastelic (Arheol. odd.).

Delo je bilo usmerjeno v dva izkopa. V prvem, vel. 12×8 m, gl. ok. 1,5 m, ki smo ga izkopali na meji že pred leti odkritega grobišča (parc. št. 421, k. o. (Bed), smo v humusni plasti zadeli na sledove staroslovanske naselbine (številni odlomki lončenine, živalske kosti, železna pušična konica, kamnit brus), med katerimi so bile tudi jame za kole; teh zaenkrat še ne moremo povezovati v razumljiv stavbni tloris, omejujejo pa gručnato hodno površino s številnimi drobnimi najdbami. Pod to plastjo so ležale sporadične rimske najdbe (fibula, novce, keramika), še niže pa je bilo vkopanih 23 skeletnih grobov iz — okvirno — 6. stol. Pridatki v grobovih (»ločna« fibula, fibula-konjiček, uhani s kocko in košarico, železne zapestnice) se ujemajo z že znanim gradivom s Pristave. Omenjeni grobovi so bili vkopani med in celo v prazgodovinske žgane grobove, ki jih je bilo 12 in ki sodijo po keramičnih in redkih kovinskih najdbah v starejšo železno dobo (HaC).

Na sedlu nad grobiščem (parc. št. 417/1, k. o. Bled) pa smo izkopali daljšo sondo, vel. 35×2 m, gl. ok. 0,5 m, namenjeno ugotavljanju naselbinskih objektov. Spet smo že v humusni plasti odkrili staroslovanske naselbinske ostaline: keramiko, živalske kosti, amorfnno železo in mnogo oglja. Strokovno zanimiv je tudi svinčen križec-obesek, ki je analogen primerku z grobišča na Pristavi in je vezni člen med nekropolo in naselbinskimi sledovi. Sonda še ni izkopana do konca. V sp. plasti pečene zemlje so bili tudi črepi prazgodovinske lončenine. — Ti. K.

Sl. 154—157 Cerknica, 1974 izkopani sondi 1 in 2 s starejšim zidom in ostanki mlajšega. — Spodaj: 1975 izkopani sondi 1 in 2, v sondi 2 je dvojni skeletni pokop

Fig. 154—157 Cerknica, Trial trenches 1 and 2 (1974), with the older wall and with the remains of a more recent one. — Below: Trial trenches 1 and 2 (1975), in trial trench 2 there is a double skeleton interment

CERKNICA. Arheološka izkopavanja okrog ž. c. julija 1974 je vodil Notranjski muzej s finančnimi sredstvi RSS. Na š. strani ž. c. smo izkopali dve sondi; prva (kv. II), 6×6 m, je ostala neprekopana ob j. robu, kjer je betonski pločnik. Odkopali smo 130 skeletov oziroma ostankov. Plasti pokopov zajemajo 5 planumov v gl. 0,80 in 1,40 m. Grobnih jam nismo ugotovili, ostanke krst, tj. lesa in žebjev, pa le še v višjih plasteh. Smer pokopanih skeletov je v višjih plasteh mešana, prevladuje pa smer S—J, kjer so bili obrnjeni skeleti proti današnji cerkvi. Ze v planumu 2 pa je več kot polovica skeletov pokopanih v smeri Z—V, v

planumu 3 imajo smer S—J le še 3 skeleti, v zadnjih planumih 4 in 5 pa ima smer S—J le še po en skelet, drugi so vsi obrnjeni Z—V, nekateri z manjšimi odkloni. Zaradi velike gostote pokopov in številnih prekopov pridatki niso več v prvotni legi, prstani so bili često ob nogah skeletov, tudi redki fragmenti keramike so k skeletom najbrž zašli ob prekopih. Slika odkopanih slojev je preprosta. Pod rušo je bil debelejši sloj sive humusne ilovice, pomešane s kamenjem, ki je segal do sterilne plasti. Dno sonde so sestavljali vzporedno naloženi skladi dolomitiziranega jurskega apnenca. V s. in j. delu sonde so bili ostanki starejših

zidov. Zid v s. delu sonde je bil ohranjen 0,40—0,80 m vi. in je imel smer Z—V, povezan z zidom, odkritim 1973; nadaljevanje tega zidu imamo še v drugi sondi (kv. V). Zid je precej razrahljan od poznejših vkopov in prekopov, pripada pa verjetno nekemu starejšemu sakralnemu objektu. Pod tem zidom so bili pokopani skeleti, ki za sedaj pripadajo k najstarejšemu izpričanemu horizontu planuma 5 in deloma planuma 4. J. rob kvadranta omejuje betonski pločnik okrog cerkve. Pod njim je bil v profilu odkopan zid iz lepo oblikovanih blokov apnenca, ohr. vi. do 0,60 m. Za ta zid zaenkrat še nismo ugotovili povezave, po gradnji in nivoju pa sodi v mlajši horizont.

V drugi sondi (kv. V), 5 × 5 m, prav tako na s. strani ž. c., tik prezbiterja, je bilo 43 skeletov, zaradi obsežnih prekopov zelo slabo ohranjenih. Planumi 1 do 4 so bili posneti od gl. 0,70 do 2,30 m. Smer pokopov je zelo različna, zaradi gostih prekopov ne zadosti trdna. Podobno je tudi z najdbami. V globljih plasteh je bilo nekoliko več keramike, ki kaže ostanke zgodnesrednjeveških tradicij. V s. polovici sonde so bili še ostanki zidov dveh različnih gradbenih faz. Starejši zid, ohr. vi. 0,80 m, š. 0,65—0,80 m, gre diagonalno skozi sondo in nadaljuje že odkriti zid v prejšnji sondi (kv. II) in zid, odkrit že 1973. V presledkih so bili na tem zidu še ohranjeni ostanki mlajšega prečnega zidu stavbe neznane oblike ter pripadajočega estriha z močno plastjo žganine nad njim. Nad estrih segajo še tudi vkopi skeletov. Med najdbami omenimo prstane, ki zaradi številnih prekopov niso bili več v prvotni legi, tipološko pa jih uvrščamo med tiste iz zgodnesrednjeveških grobišč 11. stol. v Sloveniji in Dalmaciji. Močno tradicijo staroselcev pa kaže polaganje kremenjaka v grobove.

Prva antropološka analiza je opredelila osteološko gradivo predvsem po spolu in starosti pokopanih, kjer je bilo največ otroških pokopov (21,95 odstotkov moških, 18,50 odstotkov žensk in 27,75 odstotkov otrok; 31,80 % nedoločljivih skeletov).

Julija 1975 so se izkopavanja nadaljevala in sicer na z. in j. strani ž. c. Prva sonda je bila izkopana na z. strani cerkve tik glavnega vhoda, vel. 8 × 3 m in gl. 1,20—1,80 m. Odkopanih je bilo 47 skeletov oz. njihovih ostankov. Zaradi velike gostote pokopov so bili skeleti slabše ohranjeni, kar je onemogočalo tudi določanje dvojnih pokopov z izjemo enega primera. Velika večina skeletov je

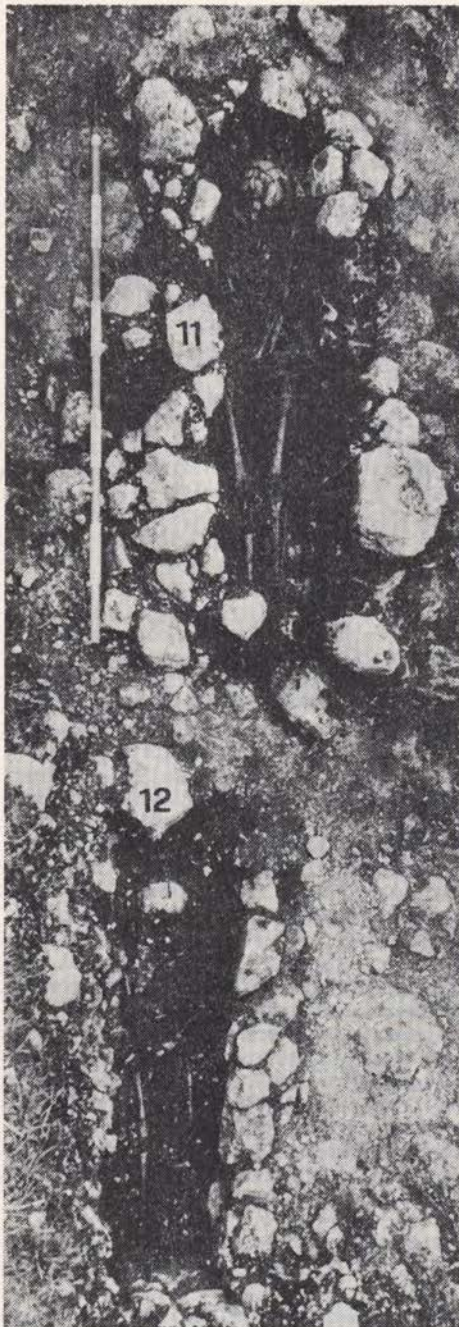
ležala v smeri Z—V (78 %) s posameznimi manjšimi odkloni. Preostali skeleti so imeli smer SZ—JV in narobe. To velja predvsem za skelete, ki so bili pokopani v višjih plasteh.

Stratigrafija odkopanih plasti kaže na tem mestu večja umetna preoblikovanja prostora. Pokazala pa je tudi na oblikovanost prostora še pred postavitvijo sakralnega objekta na tem mestu. To nam je dalo podlago in nakazane točke, kje lahko pričakujemo še vsaj kolikor toliko nedotaknjene ostanke predzgodovinske in antične naseljenosti. Slednje podkrepljujejo še najdbe keramičnih fragmentov predzgodovinskega in rimskega izvora. Ostankev starejših arhitektur, ki smo jih odkrili prejšnje leto, tu nismo našli. Drobne najdbe oziroma pridatke, ki jih lahko pripisujemo skeletom, so predvsem gladki bronasti prstani s sklenjenimi konci, prstani s steklenimi vložki ter prstani z razprtimi in razklanimi konci. Ostankev keramike, ki je je bilo po vsej sondi, pa ni moč zagotovo pripisovati skeletom. Nekateri fragmenti tako po zasnovi, izdelavi in barvi kažejo starejši izvor iz 12. in 11. stoletja.

Druga sonda v vel. 6 × 3 m je bila izkopana na j. strani cerkve, kjer se sorazmerno raven del planote nadaljuje proti jugu še zunaj tabornega obzidja. Tu je bilo odkritih 51 skeletov, ki so bili prav tako zelo na gosto pokopani in zato močno poškodovani. Skeleti so ležali v smeri Z—V (84 %), kar kaže na izredno močno staro tradicijo. Stratigrafija odkopanih plasti te sonde je bolj preprosta in tudi gl. je bila manjša. Izkopi tudi niso pokazali posebnih preoblikovanj terena, ker je bil ta že po naravi sorazmerno raven, v neposredni bližini pa tudi ni bilo drugih objektov in tudi sicer v sondi nismo našli ostanke kakih starejših stavb kakor l. 1974 na s. strani cerkve.

Poleg osteološkega gradiva, ki je bilo na terenu sprotno pregledano in nazaj zakopano, je omembe vredno keramično gradivo, ki kaže na starejši izvor iz 12. stoletja, med kovinskimi predmeti pa bronasti prstani z ostanki pozlate in steklenimi vložki. — M. U.

CEROV LOG PRI MIHOVEM. J. od vasi je v z. četrtini prostora ob križišču poti v Pendirjevko in na Oštras peskopolju, ki so ga odprli pred 2. svet. vojno. Ob z. robu so zadeli na grobove, v katerih je bilo po poročanju posestnika F. Zagorca, Cerov log 30, poleg skeletov tu-

Sl. 159—160 Gojače pri Batujah, najdbe na pašniku Boršt: grobova 11 in 12 ter (na desni) jama za kol na jugovzhodnem vogalu hiše

Fig. 159—160 Gojače near Batuje, the finds on the Boršt pasture: the graves 11 and 12 and (right) the post hole at the southeastern corner of the house

bili odkriti še štiri grobovi (7—10); že 1950 je bil — po pripovedovanju — tudi s. od izkopanega grobišča (pribl. 200 m), pri skali Zelena peč, uničen skeletni grob (J. Kastelic, ZČ 6-7, 1952-53, 89 ss).

Med 15. 4. in 12. 5. 1974 je Goriški muzej (D. Svoljšak) ob sodelovanju Arheološkega oddelka FF, Ljubljana (T. Knific), ponovno sondažno raziskoval zemljišče Boršta (8 sond). Izkopavanje sta denarno omogočili KSS in TKS Ajdovščina. Sodelovali so študenta Arheološkega oddelka D. Grosman in G. Šmid in domačini iz Batuj A. Čebren, A. Dolinar, F. Koron, L. Pečenko. Nadzor izkopavanj: dr. J. Kastelic (prim. T. Knific, Primorske novice, št. 21, 17. 5. 1974, 1). Arheološko dokumentacijo in gradivo (inv. št. 2750—2840) hrani Goriški muzej.

Pri sondažnem izkopavanju so bile odkrite prazgodovinske in zgodnjersrednjeveške kulturne ostaline. Številni odlomki t. i. kaštelirske keramike, glinast svitek, vretence in kosi ilovnatega stenskega premaza so bili najdeni na pogozdenem platoju Boršta, nad znanim grobiščem, v 0,50 m db. humusni in humusno-gruščnati plasti nad skalnato osnovo (sonda 5), ki jih stratigrafsko ni bilo mogoče razlikovati. Ker so najdbe naselbinske, je bilo na vzpetini z zravnanim vrhom verjetno prazgodovinsko gradišče. Odlomki sorodne lončenine so bili odkriti tudi v zemljeni kopi, pr. 12 m, vi. 1,50 m, približno 200 m z. od grobišča. Vanjo smo v jv. delu izkopali četrtnski

Sl. 161 Gorenje Vrhpolje pri Sentjerneju, prostor ugotovljenega in verjetnega grobišča

Fig. 161 Gorenje Vrhpolje near Sentjernej, the place of the established and of the probable cemetery

usek (sonda 8). Zgradba kope je naslednja: plast mrtvice, rdeče rjava peščena ilovnata zemlja je bila navzgor ostro omejena z rjavo ilovnato zemljo, ki je bila tik nad sterilno plastjo temnejša in pomešana z drobci keramike in oglja. V tej plasti (db. do 0,90 m) so bili številni kamni, ki so se zgoščevali proti središču nasutja, kjer so bile keramične najdbe najpogostejše; prekrival jo je tenak sloj humusa. Zgradba »gomile« ni izrazita; bila pa je umetno nasuta, o čemer pričajo tudi drobci keramike in oglja, ki so se pojavljali v istem nivoju. Če gre za grobno gomilo, bi lahko potrdil le sistematični zkop; to je pomembno, ker je v bližini več podobnih, vendar manj izrazitih zemeljenih kop.

Osnovni namen izkopavanja je bilo ugotavljanje velikosti že znanega zgodnjerednjeveškega grobišča (zemljišče je bilo zaradi peskokopa stalno ogroženo). Sonde, ki smo jih izkopali na tem mestu (1, 2, 4, 6), so bile glede grobov negativne; j. od grobišča (sonda 4) pa so bili najdeni odlomki prazgodovinske in zgodnjerednjeveške lončenine ter kamnit brus, kar je bilo vodilo za sondiranje višje ležečega platoja (sonda 5). Tu sta bila poleg prazgodovinskih najdb odkrita tudi dva skeletna grobova (11 in 12; sl. 159). Okostje odrasle osebe v grobu 11 je bilo obloženo in prekrito z apnenčastimi lomljenci in tremi skrilnatimi ploščami. Smer pokopa: J—S, 210°. Pridatek: ob l. stegenici je ležal koščen glavnik z dvema vrstama zobcev. V grobu 12 je bil pokopan otrok; okostje je bilo za lobanjo, ob l. strani in za stopali obdano s kamnito oblogo, katere zgradba je bila izrazitejša za stopali, kjer je bilo kame-

nje v treh legah zloženo v suhi zid. Smer: J—S, 210°. Pridatki: ob l. strani okostja so ležali od medenice proti ramenu železen nož in 2 železna obročka.

Podoben obroček je bil najden tudi pod Zeleno pečjo (skupaj z drobci kosti), tik ob skali, kjer naj bi bil 1950 uničen domnevni grob (sonda 7).

Na travnatem sedlu s. od grobišča (100 metrov) smo odkopali stanovanjsko zgradbo (sonda 3). Hiša ni bila odkrita v celoti, dokumentira pa jo 5 jam za kole (prim. sl. 160), ognjišče, razsute kamnite plošče in drobne najdbe (železni žebliji, kamnito rezilo, glinasto vretence, rimski novc, drobci stekla in ostanki — večinoma na lončarskem vretenu izdelane — lončenine). Vel. hiše — 4,40 × 4,10 metra — določajo jame za vogalne kole in drobne najdbe, ki so bile omejene le na bivalno površino. Na podlagi keramike iz hiše in maloštevilnih odlomkov, ki so bili najdeni v bližini grobov 11 in 12, lahko stanovanjsko zgradbo in grobišče povežemo in časovno opredelimo v 7. in 8. stol. — Ti. K.

GORENJE VRHPOLJE PRI ŠENJERNEJU. Pri izkopu temeljev za novo hišo J. Rangusa, Gorenje Vrhpolje 24 a, ki leži ok. 40 m s. od stare hiše, Gor. Vrhpolje 24, so pri izkopu jz. vogala v gl. 40 cm zadeli na človeške kosti.

Človeške kosti so našli že pri gradnji stare hiše, št. 24 konec prejšnjega stoletja. Pri izkopu temelja, ki leži v. od terase, ni bilo grobov. Terasa je nastala verjetno s formiranjem zadnje vrste grobov ob v. robu grobišča.

Kot podatek o širjenju grobišča proti Z označujemo najdbo grobov v okviru

novega vrta na posesti J. Potočarja, Vrhpolje št. 23. Tu so bili najdeni celi grobovi. En grob so našli pri izkopu gnojne jame na prostoru med novo garažo in vrtom. Drugi skelet so odkrili pri izkopu kanala za vodovod ob zahodnem robu vrtnih parcel. Stara hiša J. Potočarja je stala deloma na prostoru današnjega vrta in garaže ter grobov ni poškodovala. To je podatek o z. točki grobišča.

Pri pozornejšem opazovanju prostora za Potočarjevo domačijo je na vaški poti le en prostor, ki bi ga lahko označili kot terasasto oblikovanega in bi utegnil predstavljati zahodni rob grobišča. Verjetnejša meja pa je zravnana terasa, na kateri je hiša št. 23. Verjetno je sv. rob grobišča ok. 20 m od nove Rangusove hiše, kajti tu se končuje terasa, ki nato skoraj pod ostrim kotom zavije proti Z, proti Potočarjevi posesti.

Pri prezidavi hiše št. 25 so pri kopanju v globino zadeli na skelet, ki je imel čiste, sive kosti. Skelet je ležal pod v. delom savbe A. Šefančiča, ok. 50 m j. od hiše št. 24, ob robu fluvialne terase do pravokotnice, ko zavije v smeri V—Z.

V smeri proti S se grobišče širi še za ok. 100 m od nove Rangusove hiše. S tem bi dobili dolžino celotnega grobišča, ki je v smeri S—J, 250 m ter v smeri V—Z ok. 80 m (sl. 161).

Sondo 3,40 × 1 m smo izkopali v smeri S—J v podaljšku fasadne stene, 2,90 m od sz. vogala nove Rangusove hiše. J. del sonde je izkopen 0,45 m v gl., od 0,80—2,80 metra pa je izkopana do gl. 0,70 m; s. del sonde od 2,80—3,40 m pa v gl. do 0,40 metra. Razlika v dnu sonde je nastala zaradi sterilne plasti v s. delu iz debele zrnatega dolomitnega zaslja, pomešanega z ilovico. Poglobljeni del pa predstavlja vkop za eno ali dve grobni jami.

Po vsej dolžini profila, do 25 cm pod površino, je plast temno rjavega humusa, ki je mestoma pomešana z drobnejšimi dolomitnimi lomljenci. Ostali del višinske razlike pokriva srednje in drobno zrnati profil, pomešan z ilovico. Edino na mestih, kjer so sledovi vkopa za grobno jamo, je dolomitni pesek pomešan z lomljenci in temno rjavim humusom.

Vkop za grobno jamo ugotavljamo pri 0,80—1,40 m do gl. 0,60 m pod današnjo površino in pri 2,0—2,60 m, kjer so lomljenici pomešani z ilovico in še s humusno plastjo celo do gl. 0,70 m pod površino. Pri 2,20 m, v gl. 0,70 m, smo zadeli na dve »in situ« ležeči tibii in fibuli, kolenski sklep in dele femurjev. Zato smo

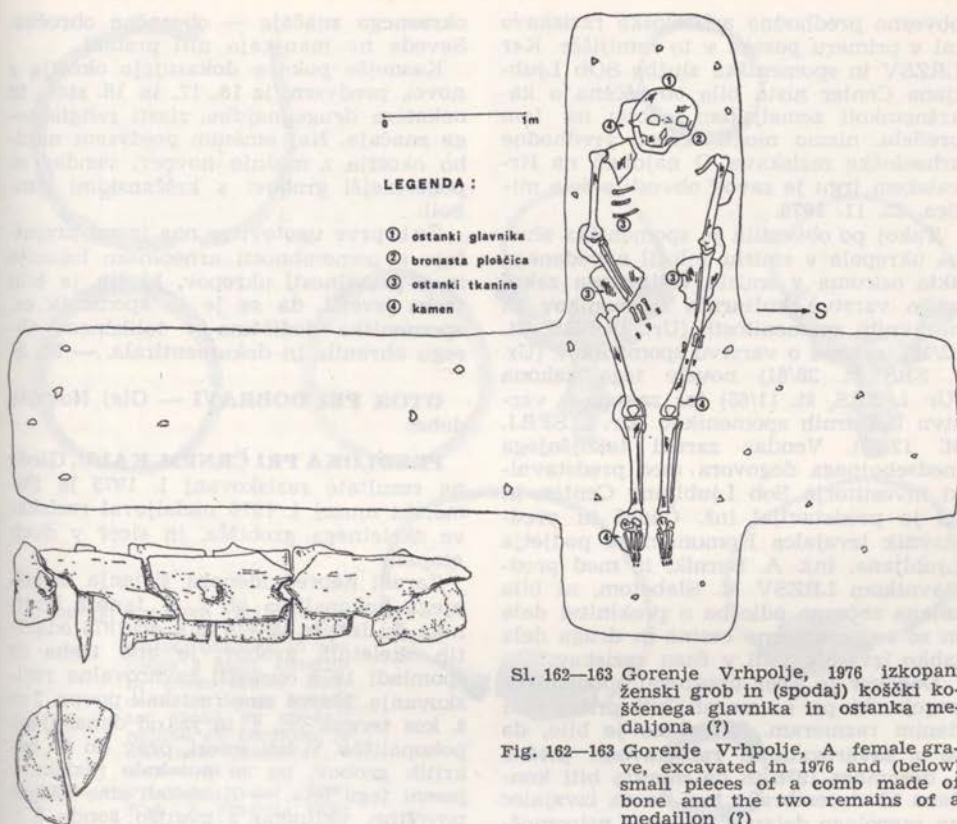
sondo na tem mestu proti Z podaljšali za 1,50 m in proti V za 0,50 m. V gl. 0,70 metra smo odkrili žensko okostje, ki je ležalo na hrbtu in je bilo prekrito s črnimi sledovi debelo tkane tkanine, ki je verjetno pokrivala pokojnico (sl. 162).

Skelet odrasle ženske leži točno v smeri V—Z, 70 cm pod površino, z glavo na z. strani. Kosti so dokaj preperele, za antropološke meritve pa dobro ohranjene. Pokojnica je bila položena na hrbet, glava leži rahlo obrnjena na l. stran. L. roka je tesno ob nogi, tako da je roka na d. femurju. D. roka je položena v krilo, humerus je pod ostrim kotom v odnosu na ramenski in kolčni sklep. Medtem ko oba femurja ležita pravilno, prav tako tudi tibia in fibula leve noge, sta tibia in fibula leve noge 90° na normalni položaj. Da je imela pokojnica za življenja deformirano levo nogo, kažejo tudi metakarpalne kosti in falange prstov, ki so v isti ravnini kot tibia leve noge, ter popolnoma poravnane druga ob drugi. Zanimivo je, da je calcaneus obeh nog ležal zgoraj. Verjetno gre za neko deformacijo nog pri živečem osebkju, ker položaj nog v grobu nima drugotne lege. — Naslednja posebnost je, da so vse kosti in tudi prostor med kostmi prekrti z zelo črno plastjo. Kaže, da je bil pokojnik zavrt v debelejšo tkanino. — Tretja posebnost: odnos hrbtenice in reber do rok. Scapula gre skoraj vertikalno v odnosu na humerus in rebra so skoraj 10 cm pod horizontom humerusa. Pri izkopu smo tudi ugotovili, da manjkajo prsni deli reber, da so bila ta odstranjena ob pokopu, da so ostali le hrbtni dela reber in je bil pokojnik šele potem zavrt v debelejšo tkanino, ki se je ohranila na hrbtnih delih reber.

Dl. skeleta 170 cm, akroninon 38 cm, ilion 35 cm, humerus 30 cm, ulna 22 cm, femur 39 cm in tibia 35 cm.

Ob zunanem robu calote sta ležala dva fragmenta zelo patiniranega medaljona ali ploščice 2,0 × 1,0 in 1,7 × 0,8 centimetra, pod caloto na zg. strani pa 12 koščkov koščenega dvostranskega glavnika, od katerega so ohranjeni deli prečke z železnimi zakovicami; dl. fragmentov 0,8 × 0,9 do 1,5 × 3,0 cm (sl. 163).

Grobišče v G. Vrhpolju leži ob robu glacialne-fluvialna trase, ki je ob s. robu vasi. Fluvialna terasa je okoli 15 m višja od nižje ležečega polja ter se izoblikuje v greben, ki poteka v smeri S—J, proti z. robu vasi. Greben pada za 1,5 m od J—S na prostoru grobišča, v dl. 10 m.

Sl. 162—163 Gorenje Vrhopolje, 1976 izkopani ženski grob in (spodaj) koščki koščenega glavnika in ostanka medaljona (?)

Fig. 162—163 Gorenje Vrhopolje, A female grave, excavated in 1976 and (below) small pieces of a comb made of bone and the two remains of a medallion (?)

Nagib Z—V je pribl. 50 m. Pri opazovanju mikrotopografije lahko ugotovimo, da je hrbet grebena od J—S večkrat napet. Te vzpetine na hrbtu grebena bi utegnile biti nagrobne gomile. Tezo o nagrobnih gomilah — humkih, od katerih so bili v razdalji 2 m dva ali trije, potrjuje tudi pričevanje J. Rangusa, ki je pri izkopu za temelje z. stene nove hiše, dl. 12 m, zadel samo na dva skeleta.

Glede na velikost grobišča, ki je topografsko dobro omejeno, bi tu pričakovali kulturni objekt, vendar poizvedovanja niso dala pozitivnega rezultata. Cerkev sv. Urbana je v jz. delu vasi, pribl. 500 m od grobišča, in je zato ne moremo povezovati z njim.

Zbrani podatki o skeletu in o nekropoli kot celoti opredeljujejo nekropolo v 6. stol. ali prva desetletja 7. stol. Nedvomno sodi v čas doslej znanih nekropol langobardske okupacije slovenskega ozemlja.

Specifičnosti nekropole v Vrhopolju sta pokopavanje v velikih gomilah ter zanesljivo masakriranje gornjega dela telesa v času pred pokopom. To dokazujejo ostanki neke debele tkanine, ki je pokrivala notranjo stran hrbtnih reber, kar priča, da je bil trup po kultnem masakriranju zavrt v tkanino. Manjkajočih delov ni bilo v grobni jami.

S tem smo grobišče v G. Vrhopolju dokaj ozko časovno opredelili in ga historično povezali s prehodom Langobardov čez tedanje slovensko ozemlje v Italijo. Razen kultnega masakriranja govori tudi pokop pod humko za zelo raznovrstne etnične nosilce v tem času. G. Vrhopolje ima doslej največjo znano nekropolo v okviru gorjanskega kompleksa. — V. S.

LJUBLJANA. Območje Šempetra, širša okolica ž. c., je po določitih GUP razvoja mesta Ljubljana zavarovana s posebnim varstvenim režimom, ki zahteva

obvezno predhodno arheološko raziskavo tal v primeru posega v to zemljišče. Ker LRZSV in spomeniška služba SOb Ljubljana Center nista bila obveščena o kakršnekoli zemeljskem izkopu na tem predelu, nismo mogli izvesti predhodne arheološke raziskave. O najdbah na Hrvaškem trgu je zavod obvestila šele milica, 25. 11. 1976.

Takoj po obvestilu je spomeniška služba ukrepala v smislu določil navedenega akta oziroma v smislu veljavnega zakona o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti (Ur. l. SRS, št. 22/58), zakona o varstvu spomenikov (Ur. l. SRS št. 26/61) novele tega zakona (Ur. l. SRS, št. 11/65) ter zakona o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SFRJ, št. 12/65). Vendar zaradi takojšnjega medsebojnega dogovora med predstavnikoma investitorja SOb Ljubljana Center, ki ga je predstavljal inž. Čadež in predstavnik izvajalca Komunalnega podjetja Ljubljana, inž. A. Bernik, in med predstavnikom LRZSV M. Slabetom, ni bila izdana začasna odločba o prekinitvi dela in so se posamezna cestna in druga dela lahko izvajala tudi v času raziskav.

Dogovor je sicer upošteval spomeniške pogoje, ki pa so morali biti prilagojeni danim razmeram. Sklenjeno je bilo, da se z zavarovalnimi raziskavami prične 1. decembra 1976 in da morajo biti končana 12. decembra, s tem da da izvajalec na razpolago delavce in druge pripomočke, LRZSV pa sestavi potrebno strokovno ekipo. Izkopavanja so imela strogo spomeniško varstveni značaj in so bila tudi prilagojena temu načelu. Strokovno ekipo so sestavljali tako strokovnjaki z arheološkega (LRZSV in Mestni muzej Ljubljana) kot antropološkega področja (FF Ljubljana), vendar pa bodo druge potrebne stroke kasneje vključene v obravnavo.

Izkopanih je bilo nad 60 grobov. Seveda je bilo na tem predelu več pokopanih, žal so jih ob različnih prekopih uničili. Po dosedanjih prvih analizah gradiva, ki smo ga našli — seveda je ta datacija zaenkrat le okvirna — bi grobovi pripadali času od 10. do 18. stoletja. Med najzanimivejšimi so seveda grobovi s pridevki, ki pripadajo starejši staroslovenski dobi. Te grobove oz. okostja ponekod izraziteje označujejo nekateri še ohranjeni okrasni predmeti — nakit. Na prvem mestu med tem nakitom je tako imenovani lunulasti uhan. Uhanom naj pridružimo tudi spremljajoče najdbe prav tako

okrasnega značaja — obsenčne obročke. Seveda ne manjkajo niti prstani.

Kasnejše pokope dokazujejo okostja z novci, predvsem iz 16. 17. in 18. stol. in nekatere druge najdbe, zlasti religiozne značaja. Naj omenim predvsem najdbo okostja z možno novcev, vendar so pogostnejši grobovi s krščanskimi simboli.

Že te prve ugotovitve nas jasno prepričajo o pomembnosti arheološke lokacije in o pravilnosti ukrepov, ki jih je bilo treba izvesti, da se je ta spomenik oz. spomeniška dediščina v tolikšnem obsegu ohranila in dokumentirala. — M. S.

OTOK PRI DOBRAVI — Glej Novejše dobe!

PREDLOKA PRI ČRNEM KALU. Glede na rezultate raziskovanj l. 1975 je Pomorski muzej l. 1976 nadaljeval raziskavo skeletnega grobišča, in sicer v dveh etapah.

Zaradi nepredvidenega širjenja današnjega pokopališča ob ž. c. Janeza Krstnika, ki leži le 12—16 m s. od 1975 odkritih skeletnih grobov, je bilo treba že spomladi 1976 opraviti zavarovalna raziskovanja. Marca smo raziskali povpr. 2 m š. kos terena jv., j. in jz. od današnjega pokopališča. V isti smeri, prav do že odkritih grobov, pa so potekale raziskave jeseni tega leta. — Raziskali smo 537 m² površine, vključno z manjšo sondjo 5 × 1,5 m ob jz. fasadi prezbiterija današnje cerkve na pokopališču. V tej sondi je bila kamnita grobnica s skeletnim pokopom, ki opozarja na obsežnost starega grobišča v Predloki.

Tudi 1976 je bila večina grobov orientirana Z—V z odklonom proti S ali J. Grobni inventar je bil najden v 12 grobovih in je bil sestavni del pokojnikove noše. V grobovih nismo našli keramike in orožja. V grobovih s pridatki je bilo največ bronastih obročkov: obročka s sklenjenima koncema, obročka s šilasto sklenjenima koncema, trije s topo odsekanima koncema, bronast obroček ketlaškega tipa, odebeljen na koncih, ter srebrna obročka z enim šilasto sklenjenim in enim topo odrezanim koncem.

Prava posebnost pa so najdbe iz grobov št. 36 in 33, v katerem je bila pokopana ženska z otrokom. Inventar teh dveh grobov je pomemben za kronološko in tudi etnično opredelitev doslej odkritega dela grobišča v Predloki. V grobu 36 sta ob glavi ženskega skeleta ležala bro-

Sl. 164—167 Predloka pri Crnem Kalu: na koncih odebeleni obroček in obroček z enim šilastim in enim topim koncem; na desni: inventar groba 36; spodaj: najdbe ob ženskem in otroškem skeletu v grobu 33

Fig. 164—167 Predloka near Crni Kal, A ringlet, thickened at the ends, and the two ringlets with one sharp and one edgeless end; right, the inventory of grave 36, below, the finds along the woman (two ear rings and a ring) and the child skeleton in grave 33

nasta belobrdška grozdasta uhana, na prstu desne roke pa je bil ploščat bronast prstan z rombično razširjeno čelno površino, okrašeno z vrezanimi krogi in črticami (slika 166). Ob glavi ženskega skeleta v grobu št. 33 sta bila najdena bronasta uhana z bronasto filigransko žico in okrašeno jagodo sodčaste oblike na loku. Razen uhanov je bil pri istem skeletu najden še srebrn ploščat prstan s pletenastim okraskom iz tanke srebrne žice. Ob glavi otroškega skeleta v istem grobu pa sta ležala dva preprosta obročka iz bronaste žice z zarezi na koncih, kakršni so pri nas tudi v slovanskih grobovih iz 8.—10. stol. (sl. 167).

Uhani z grozdastim priveskom so pri nas in zunaj Slovenije znani iz staroslovanskih grobov belobrdskega kulturnega kroga. Po analognih primerih, znanih iz grobišč s. Slovenije (J. Korošec, Staroslovanska grobišča v severni Sloveniji, Celje, 1947) in drugih, spadajo naši v 2. pol. 10. stol. V ta čas spadata tudi uhana z eno jagodo na loku iz groba 33. Analogne primere pa najdemo v staroslovanskih grobovih iz 8.—10. stol. na območju Dalmacije. V ta časovni okvir spada tudi za ketlaški kulturni krog značilen obroček z odelitvijo na koncih, večina v Predloki najdenih.

Dosedanje najdbe pričajo, da je že od-

Sl. 168 Raduše pri Slovenjem Gradcu, kopa s stavbnim najdiščem

Fig. 168 Raduše near Slovenj Gradec, A coned heap with a building finding place

krit velik del staroslovanskega grobišča iz 9.—10. stol. Vse pa kaže, da so grobišče uporabljali tudi v 6. in 7. stol. in bržkone že staroslovci antičnega časa. Antično tradicijo kažejo tudi že znana zgodnje-srednjeveška grobišča v Istri.

Razmetane človeške kosti kažejo, da je precej grobov že uničenih. Grobišče bo treba še nadalje raziskovati.

Raziskovali smo po sistemu plankvadratne mreže s kvadranti 4×4 m. Odkriti grobovi so vneseni v posnetek v merilu 1 : 100 in 1 : 200. Profili, posamezni skeleti ter drugi detajli so zrisani v merilu 1 : 20. Najpomembnejše grobne najdbe so konservirali v konservatorski delavnici NM v Ljubljani. — E. B. T.

Glej tudi Rimska doba!

RADUŠE PRI SLOVENJEM GRADCU.

Topografska ekipa Instituta za arheologijo SAZU je aprila 1974 preverila lego in stanje utrjene kope (po Schmidu »Kogel«) v amfiteatralni kotlini pritoka Radušnice pod 954 m vi. Kozjim hrbtom. Urdbo je prvič omenil W. Schmid v Tagespost št. 318 z dne 17. 11. 1912 in leži 100 m v. od kmetije Penškovih, p. d. Smrčunovih v Radušah 19, tik pred pričetkom 500 m dolge soteske, ki zapira kotlino pred dolino Radušnice. Z jarkom in nasipom obdana kopa pravokotno ovalne oblike leži v pogozdenem delu parc. 2267, k. o. Podgorje, njena podolžna os pa je usmerjena JZ—SV (60°). Tik s. ob njej teče potoček, na j. strani pa je zamočvirjena ravnica. Utrdba je umetno prirejen in z nasipom obdan kopast osamelec iz apnenca, ki se do 9 m vi. vzpenja v kotanji (sl. 168). Nasip na najnižji, jv. strani

manjka, po njegovih ostankih poteka sedanji kolovoz k domačiji. Na drugih treh straneh je nasip dobro ohranjen. 1—2,5 metra vi., z izrazitim, 1,5—2 m š. hrbtom. Nad ozkim jarkom se dviguje kopa z vrhno ravnico velikosti 28×17 m, ki je v j. delu nekoliko odkopana, ker so tam domači odprli kamnolom. Večino te pravice zajema pretežno 1,5 m vi. vzpetina 20×12 m, okrog katere je tako ostal le 1—4 m š. terasast rob. V ospredju te vzpetine je razčlenjena podolgovata kotanja, ki je nastala mogoče zaradi kopanja ali pa je osrednji prostor v groblju spremenjene stavbe. V nekaj izkopanih sondah so bili namreč ugotovljeni zidani temelji in deli sten z globoko plastjo malte, nad njo pa plast žganine z velikimi kosi oglja. Taki temelji so tudi zunaj osrednje vzpetine na j. robu ravnice, kjer so jih pri kopanju peska pred ustavitvijo teh del že nekoliko poškodovali. V sondi na j. strani so našli tudi železno pušično ost s štirioglatim presekom in trnom, žebelj in nekaj črepinj, ki datirajo to najdišče v čas po antiki. Prisotnost zidane stavbe in dosedanje najdbe izključujejo Schmidovo mnenje, da gre za pribežališče prebivalcev iz prazgodovinske naselbine v kotlini, a tudi o latenskih najdbah ni bilo sledu (rokopis v grškem Joaneju). Sele po stavbnem florisu bo mogoče določiti, ali gre za utrjeno postojanko (po Schmidu tudi »Hausberg«) alikaj drugega. — S. P.

ROJE PRI MORAVČAH PRI GABROVKI.

Ob ogledu grobišča na ledini Roje ali Na Rojah je bilo 1975. ugotovljeno, da se je videz zemljišča močno spremenil (o zavarovalnem izkopavanju grobov iz mlajše železne dobe in zgodnjega srednjega veka v letu 1970 cf. D. Vuga, VS 15 — 1970, 1972, 146, 170; id., Balcanoslavica 2, 1973, 59 — 72, tab. 1 — 4). Na j. koncu j. peskovnika so s kopanjem peska najbolj posegli v izvirni videz grebena iz dolomitiziranega apnenca, kjer leži veliko grobišče. Greben so skoraj povsem odstranili in uničili velik del travnatega pobočja na v. strani j. peskovnika, in sicer zunaj območja zavarovalnega izkopavanja 1970 (zemljišče se tu strmo spusti proti V). Domačini pravijo, da niso našli grobov. Zaradi strmine grobišče verjetno res ni segalo dlje proti V. Kopanje peska ogroža še preostali j. del grobišča, kjer so po pripovedovanju domačinov pred zadnjo vojno našli žare (parc. št. 146/15, k. o. Morav-

Sl. 169—170 Roje pri Moravčah pri Gabrovki, pogled na južni del grobišča na osrednjem grebenu Na Rojah 3. 3. 1966 in 29. 6. 1975, po uničenju zaradi kopanja peska

Fig. 169—170 Roje near Moravče near Gabrovka, A view of the southern part of cemetery on the central-ridge Na Rojah, March 3, 1966 and March 29, 1975, after the destruction, because of digging gravel

čje). Po letu 1970 drugih delov j. peskovnika niso bistveno spremenili. V v. robu so še vidne raziskane grobne jame. S. in v. rob peskovnika sta še nekoliko osula. Na ohranjeni j. del grebena z grobiščem dovažajo organske odpadke, ki kazijo videz arheološkega spomenika (na sl. 169 do 170 so vidne posledice nenadzorovanih posegov na prostoru grobišča j. od križa med leti 1966—1975). Poti so precej bolj vkopane v greben iz dolomitiziranega apnenca kot pred nekaj leti. L. 1970 raziskane grobne jame so uničene. Še nedotaknjene dele grobišča najbolj ogroža s. peskovnik. Pesek so začeli kopati sz. od križa, na prostoru izkopavanj l. 1970, strnjeno proti S in prekoračili s. rob izkopišča iz l. 1970. Odstranili so večinoma le pribl. 5 m š. plast humusa (ok. 50 m²). Na površju nisem opazil sledov grobnih jam. Pesek so kopali tudi na z. robu s. peskovnika. Pri peskovniku, tam kjer je prej stala domačija, so pred zadnjo vojno menda našli žare. Na robovih z. dela s. peskovnika nisem našel sledov grobov (parc. št. 146/21, k. o. Moravče, lastnik Franc Grčar, Moravče pri Gabrovki 50). V zemljišče je močno posegla nova trasa poti, ki vodi od križa na S proti hišam zaselka Roje. Po letu 1970 so z. rob poti pomaknili pribl. za 1 m v neraziskano zemljišče grobišča na travniku (parc. št. 143/21-22, k. o. Moravče). Na več mestih so manjše jame za kopanje peska načele rob travnika ob poti. Na z. robu poti sem v ostanku grobne jame 31 m j. od izhodišča koordinatnega sistema našel odlomek prazgodovinske lončenine še nekaj zasipa iz rja-

ve prsti, pomešane s peskom iz dolomitiziranega apnenca; pokop sem označil kot grob 50 — žarni. Neraziskani del grobišča, ki leži na travniku s. od peskovnika F. Grčarja in z. od poti križ — zaselek Roje (parc. št. 146/21-22, 146/9, k. o. Moravče), je nepoškodovan. Na nekaterih mestih je v plitvih, sveže izkopanih jamah zasajeno mlado drevje. S. del grobišča je najbolj ohranjen. Izhodišče koordinatnega sistema je nedotaknjeno. V. peskovnik je nespremenjen. Pobočje grebena se proti V strmo spušča, zato je malo verjetno, da so tu grobovi (parc. št. 146/11, k. o. Moravče, last Franca Vozla, Moravče pri Gabrovki 67).

Pri ponovnem ogledu ledine Roje 29. 6. 1975 (sl. 170) se je izkazalo, da je treba čimprej izvesti zavarovalno izkopavanje na grobišču, ker so domačini še naprej kopali pesek. Od j. dela grobišča na Rojah se je ohranila le položna, proti Z nagnjena terasasta njiva v obliki velikega trikotnika, ki leži na z. strani j. peskovnika (parc. št. 146/20, k. o. Moravče). Na tej njivi je pred zadnjo vojno Alojz Utenkar našel grobove. Pri ogledu peskovnice F. Grčarja smo videli, da so s kopanjem peska nadaljevali. Na z. strani peskovnika F. Grčarja smo v smeri proti borovemu gozdičku v rjavi peščeni prsti našli kos stare kosti. Na doslej ugotovljeni s. meji grobišča ob poti proti hribu Na Rojah (parc. št. 2589 — pot —, k. o. Moravče, ob sv. robu parc. št. 146/22) se greben iz dolomitiziranega apnenca vzpne precej visoko. Nato se greben sedlasto zravnava in se pri gozdu ponovno dvigne v smeri verjetne naselbine na vr-

hu hriba. Zaradi ugodne lege grobovi lahko segajo prav do roba gozda (parc. št. 146/9, k. o. Moravče, lastnik Franc Smrké, p. d. Pavlin. Moravče pri Gabrovki 64).

Zaradi ogroženosti grobišča je ZSV SRS 1.—19. 8. 1975 opravil zavarovalno izkopavanje. S svojimi izdelki so ekipi pomagali: Induplati Jarše, Tosama Domžale, Kolinska, Fructal Alko, Union in Mladinska knjiga iz Ljubljane ter Presad Gabrovka. S prostovoljnimi deloma so sodelovali: S. Ciglencečki, dipl. arheolog in študentje arheol. I. Godec, M. Vomer, M. Vuga, D. Božič, B. Lamut, J. Medja in G. Šmid.

Raziskali smo skupno 224 m² površine. Začeli smo kopati ogrožene kv. JV 141—JV 144 in JV 152—JV 154. Nadaljevali smo izkopavanje kv. JV 132—JV 133 in JZ 131—JZ 132. Raziskali smo še kv. JZ 121—JZ 124 in tako zavarovali ogrožene robove peskovnika F. Grčarja (parc. št. 146/21, k. o. Moravče). V kv. JV 143—JV 144 in JV 153 smo našli tri prekopane grobove in enega uničenega. Grob 51, skeletni, je bil verjetno uničen pred 1970, ko ga je zadel buldožer pri širjenju poti proti hribu Roje. Ohranil se je močno poškodovan z del grobne jame. Od okostja je ostala le razsuta otroška lobanja. Pri grobovih 52—54 — žarnih smo ugotovili delno ohranjene grobne jame, vkopane v dolomitizirani apnenec. Dve jami imata nepravilno ovalno obliko, ena je okrogla.

V prekopanih grobovih smo našli nekaj odlomkov prazgodovinske lončenine, Prazni grobovi so verjetno sled starejših raziskovanj na Rojah. V bližnjih kvadratih nismo našli grobov, zato sklepam, da sta se tu končali osrednji skupini grobov na Rojah — Moravčah pri Gabrovki (skupini žarnih grobov I in skeletnih grobov I). Na sz. robu peskovnice F. Grčarja tudi ni bilo grobov. Odprli smo ohranjeni del kv. JV 103 na z. strani poti od križa proti domačiji Vozlovih (parc. št. 146/21), vendar je bil prazen. S tem smo potrdili vrzel med skupinami žarnih grobov I in II ter skupinama skeletnih grobov I in III (sl. 171). Nato smo se osredotočili na s. del grobišča. Najprej smo odprli kv. JV 1—JV 2 ter v zadnjem kv. našli nedotaknjena grobova 55—56 — žarna, brez pridatkov, zatem še kv. JV 22 in JV 32—JV 33. V prvem kvadratu smo odkrili grob 58 — žarni in grob 59 — skeletni. V drugih dveh kvadratih smo izkopali grob 60 — žarni in grob 57 —

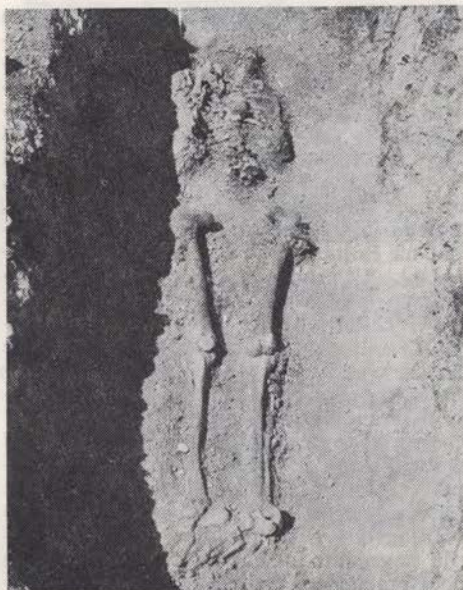
skeletni. Najdeni grobovi, skupno 6 novih (1970. leta so bili najdeni 4 grobovi, od tega le en skeletni), pripadajo skupinoma skeletnih grobov III in žarnih grobov II (sl. 171). Vsi žarni grobovi, tudi nedotaknjeni, so bili brez pridatkov. Imeli so jamo nepravilne ovalne in okrogle oblike, vkopano v dolomitizirani apnenec, ter zapolnjeno s prstjo, žganino in drobci kalciniranih kosti. V zaslipu grobnih jam smo našli nekaj odlomkov prazgodovinske, srednjeveške in kasnejše lončenine. Zanimivo je, da grob 58 — žarni sestavljata dve jami (morda gre za dvojni pokop brez pridatkov). Zaradi bližine leta 1970 odkritih latenskih grobov pripadajo novo odkriti žarni grobovi verjetno istemu obdobju, razen groba 55 — žarnega, v katerem smo našli odlomke zgodnesrednjeveške lončenine. Grob 57 — skeletni je bil že prekopan. Našli smo močno poškodovano grobno jamo. Povsem nedotaknjen je bil grob 59 — skeletni. Odkrili smo zanimiv pokop predhodno razkosanega trupla. Kostni so ležale v planih 2—4. Na dnu skrbno izdelane grobne jame, globoko vkopane v dolomitizirani apnenec, z zaobljenimi vogali, smo našli naslednje dele okostja (planum 4): kosti obeh nog s stopali, kosti prsnega koša z vsemi vretenci od vratu do konca reber, z d. lopatico in d. ključnico (sl. 172); na d. strani reber je na konceh vidna sled davnega potega z rezilom (nožem, mečem?). Druge skeletu pripadajoče kosti s spodnjo čeljustnico vred smo našli v višjih legah zasipa grobne jame. Na mestu, kjer bi morala ležati lobanja (razen spodnje čeljustnice nismo od nje našli ničesar), sta bila v višini plana 1 položena dva manjša kamna — lomljena ca iz dolomita. Okostje je imelo v planu 4 naslednje pridatke:

1. močno patiniran bakren obroček, odlomljen, ohranjena pribl. tretjina, s presegačočima, ravno odsekanima in sprijetima koncema; najden na d. strani pasu;

2. odlomka železnega pravokotnega okvira spenjalnika pasne sponse; slabo ohranjena, najdena na zg. delu d. stegenice;

3. odlomljen železen nožiček v nožnici iz železne pločevine; slabo ohranjen, najden ob zg. polovici d. stegenice, nekoliko nižje od pasne sponse;

4. več majhnih odlomkov železa in železne pločevine, najdenih na dnu grobne jame v bližini nožička in pasne sponse (njuni deli?);

Sl. 171—172 Roje, pogled na severni del grobišča (žarni grobovi II in skeletni III) ter izkopani grob 59

Fig. 171—172 Roje, a view of the northern part of the cemetery (urn graves II and skeleton ones III), and the excavated grave 59

5. zakovica — spenjalka (za jermen?) iz slabe srebrove zlitine, razlomljena na dva dela; najdena na jv. koncu grobne jame v bližini stopalnic (v bližini ostanke usnja);

6. odlomek zarjavele železne žice.

Skeletna grobova, ki pripadata skupini skeletnih grobov III na Rojah, sta verjetno zgodnjersrednjeveška. Povsem nejasna je datacija uničenega groba 51 — skeletnega. Po legi ohranjenega dela grobne jame gre za pokop, ki ni v zvezi s skupino skelenih grobov I. Zaradi velikosti grobne jame je šlo verjetno za dvojni pokop (najdene lobanjske kosti so otroške!). Izkopano gradivo hrani Narodni muzej v Ljubljani. O zavarovalnem izkopavanju smo poročali v dnevnem in revialnem tisku (cf. M. Raztresen, Dnevnik 24 — št. 228. 1, Lo z 22. 8. 1975; M. Košir, Ilustrirani tednik dnevnika Delo 31 — št. 33. 1, 6 z 14. 8. 1975; A. Podbevšek, Jana 4 — št. 39, 22 z 24. 9.1 975).

Med izkopavanjem sem zapisoval ljudsko izročilo o velikem grobišču na Rojah. Jože Poterbin, Moravče pri Gabrovki 63, rojen leta 1925, je povedal, da je prej na Rojah (v sedanjem »pruhu« F. Grčarja) stala hiša št. Roje 8 ali 9, last Frančiške Praprotnik, p. d. Stehanove tete. Hiša je pogorela malo pred smrtjo njene lastnice. F. Praprotnikova je umrla leta 1957 ali 1958, stara 93 let. Stehanova teta in mati J. Poterbina (rojena 1889 — umrla 1968) sta videli, kako je Jernej Pečnik kopal na Rojah. S Pečnikom je bil tudi nek »gospod s palico« (Szombathy?), ki je prišel z Dunaja. S palico so preizkušali, kje ležijo grobovi. Izkopane kosti so polagali v lesene »kiste« in jih peljali s seboj. Na Rojah je

še v stari Jugoslaviji kopal tudi Alojz Utenkar, p. d. Steklar, oče gostilničarke Metode Utenkar-Korbar iz Gabrovke.

Kmet Franc Smrkè, p. d. Pavlin, Moravče pri Gabrovki 64, rojen leta 1912, je povedal, da je kot 18-letni fant (leta 1930 ali 1931) izoral na Stehankinem svetu (s. od nekdanje hiše F. Praprotnikove, sredi sedanjega travnika; parc. št. 146/21, k. o. Moravče) dve človeški lobanji in kosti. Najdbo je zakopal nazaj. Stehanova teta je postavila na Rojah nov križ »zaradi mrličev, ki so tam zakopani«. Prej je na istem mestu stal manjši lesen križ (sedanje znamenje je bilo postavljeno leta 1902 ali 1907, potem ko so raziskali grob 47 — skeletni; križ namreč tiči v prazni grobni jami; stari križ je v arheološki literaturi omenjen že v 2. polovici 19. stol. (cf. C. Deschmann — F. von Hochstetter, Denkschriften d. math. — naturwiss. Cl. d. k. Akad. d. Wiss. 42, 1879, 32). F. Smrkè je tudi povedal, da so pozimi 1941 rigolali njihov svet za vinnograd. Našli so tri človeška okostja v vrstah in pri njih črepinje od »piskrov« (loncev) ter »znučan denar«. Kostni so prenesli k fari sv. Križa, denar je kupil nek Ljubljančan, ki se je zanimal za starine. Okostja so našli 50 cm globoko v zemlji, rigolali pa so do globine 70 cm. Temu zemljišču pravijo Roje ali Na Rojah. Prej je bila na njem vaška gmajna, kasneje so zemljišče razkosali (parc. št. 146/

9, k. o. Moravče, last F. Smrketa; skupina grobov leži pribl. 50 m po travnatem pobočju od izhodišča koordinatnega sistema proti ZSZ; vinograd so že davno opustili, zdaj je tu travnik. F. Smrkè je povedal, da pravijo hribu nad Moravčami Roje (po njem so raztresene hiše zaselka Roje). Travniki, kjer ležijo stari grobovi, se tudi imenujejo Roje ali Na Rojah. F. Smrkè je še povedal, da je leta 1966 kopal na Rojah »pruh« in našel dva grobova (okostji dvojnega groba A in B); z dopisnico je o najdbi obvestil Narodni muzej v Ljubljani (ted. ravnatelj dr. Jože Ta Kastelica, s katerim se je poznal že od prej; ohranjene kosti iz dvojnega groba so bile pobrane 3. marca 1966, hranijo se v NMLj).

Sergej Zavrl, p. d. Čurm, Moravče pri Gabrovki, je povedal, da so leta 1905 kopal na travniku za Laudanovimi (hiša Marije Grčar, Moravče pri Gabrovki) stare grobove za dunajski muzej. Srednje nagnjeno travniško pobočje sega vse do Kotarjevega sadovnjaka, p. d. pri Baštetu; ledina **Na Gmajni** (parc. št. 276 in 146/24, k. o. Moravče). Grobove so našli tudi od Kotarja proti nekdanji hiši Stehanove tete (parc. št. 146/9 in 146/22, k. o. Moravče; skupina grobov leži na položnem pobočju travnika, na z. strani osrednjega grebena ledine Roje. (Ni znano, kdaj so tu kopal). S. Zavrl je še povedal, da je Alojz Utenkar kopal na terasasti njivi pod sedanjim »Metodinim pruhom« in našel žarne grobove (parc. št. 146/20, k. o. Moravče; jz. pod j. peskovnico).

Upokojenec Ciril Pavli, p. d. Pavli, Moravče pri Gabrovki 1, rojen leta 1913, je povedal, da je pred 50 leti (1925) kopal na Rojah Anton Novinc, p. d. pri Novincu iz Hohovice (umrl leta 1969). Na ravnici, 15–20 m j. od križa, je izkopal 3 m dl., 1 m š. in 1–2 m gl. jarek ter našel nekaj lončene posode. Verjetno je najdbe zagrebel nazaj, ker jih je imel za malo vredne. Tudi Jože Grčar, p. d. pri Koprivici (sedanje hišno ime pri Lajnarčku) iz Moravč je iskal »šace« na Rojah. Pri delu si je pomagal z železno »štango« (drogom). Pred pribl. 50 leti je kopal na Rojah tudi Alojz Utenkar, za tisti čas dokaj razgledan človek. Raziskoval je zemljišče z. pod križem (parc. št. 146/20). C. Pavli je še povedal, da so pri nekđ. leseni Stehankini hiši našli grobove (parc. št. 146/21, k. o. Moravče).

Upokojenec Jože Oven, p. d. Matičetov Jože, Klanec pri Gabrovki 1, rojen leta

1923, je povedal, da je bil »ajdov britof« na Rojah na pobočju od zg. terase na robu ploščatega hriba do poti Klanec–Moravče (razprostiral se je v. od mesta, kjer smo kopal avgusta 1975). Ko je bil J. Oven še majhen — pred 40 leti (okoli leta 1935), so tam izorali dosti človeških kosti (delno še parc. št. 147/1, k. o. Moravče, ostalo že zemljišče k. o. Vodice, ki pripada kraju Klanec pri Gabrovki); grobovi te najbolj v. skupine so tudi del velikega grobišča na Rojah; ledinsko ime tega dela zemljišča je **Roje**).

Ledina **Roje** ali **Na Rojah** (verjetna naselbina na hribu). Dne 19. maja 1975 sem si ogledal ploski hrib, ki leži s. nad grobiščem. Po njem so raztresene domačije zaselka Roje, ki pripada kraju Moravče pri Gabrovki. Na sv. strani zgornje ploščadi hriba sta dve majhni peskovnici (v eni od jam sem že avgusta 1970 opazil prerez ovalnega starega vkopa, podobnega grobu). V v. robu j. peskovnice je viden prerez ovalnega vkopa, ki sega v podlago iz dolomitiziranega apnenca. Nad vkopom je pribl. 20 cm debela plast humusa, ki pokriva pešeni zasip. V obeh peskovnicah ni najdb. Obseg peskovnic se po letu 1970 ni spremenil. Verjetna naselbina na Rojah je obsegala Z ploščadi. Zg. ploščad leži na najvišjem delu hriba in ima na robovih nekakšen terasast nasip, lepo viden zlasti na j. robu. Tu zg. ploščad meji na sp. Večino ploskega hriba obsega sp. ploščad, ki se na z. in v. strani konča kot naravna skalnata terasa s strmim pobočjem. Na J se zemljišče spušča bolj položno. Verjetno so nasipi zg. ploščadi nekoliko umetno oblikovani. Na j. strani nasipa zg. ploščadi, visokega čez 5 m, je nekoliko valovito površje sp. ploščadi. Na robu neke njive ob poti sem opazil več srednje velikih izoliranih lomljencev. Hrib Roje je najbolj dvignjena točka v bližnji okolici. Na vrhu je precej velika ploščad, primerna za naselitev že v arheoloških obdobjih. Na zg. ploščadi hriba je precej velika kotanja, zavetje.

Rojska hosta. S. Ciglenceki je v gozdu (Rojski hosti), v. od poti z Roj proti Vodican, opazil gomilo, ki leži pribl. 50 m proti S od s. roba sp. ploščadi hriba Roje, pribl. 10 m v. od gozdne poti. Gomila je vi. 1,5–2 m in ima premer več kot 10 m. Na sredini je vidna sled kopanja. Gomila leži na nekoliko dvignjenem svetu, višje od sp. ploščadi hriba Roje. Pribl. 20 m po poti nazaj proti zaselku Roje je na z. strani poti vidna go-

Sl. 173—175 Svete Gore nad Sotlo, objekt ob stopnišču l. 1975, rimskodobni kvader z motivom palmete in v toplem kotu prelomljeni zid na sedlu

Fig. 173—175 Svete Gore over the Sotla river, the construction along the staircase in the year 1975, a square stone from the Roman era with the motive of palmette, and a wall, broken in an obtuse angle on the crossbar

mili podobna vzpetinica, kjer iz površja štrlijo manjše skale. Gomila iz Rojske hoste je istovetna z zemljiščem, kjer je po ljudskem izročilu zakopano »zlató telex«. Tu je v času stare Jugoslavije kopal »šac« tedaj 18-letni Albin Vozel z Roj (Moravče pri Gabrovki) skupaj z vrstniki. (A. Vozel je padel v partizanih).

Stara pot. Na v. strani hriba Roje so v gozdu sledovi Stare poti, mestoma vsekane v skalo. Kolovoz vodi iz doline na v. strani hriba Roje (Znidarjeve dolinke) proti hišam zaselka Roje, pribl. v smeri SZ—JV. Na sp. ploščadi hriba se kolovoz združi s potjo, ki vodi z j. smeri od Moravč in Gabrovke proti S na Vodice. Cestišče je zelo staro in ga uporabljajo bolj redko. Pribl. 100 m od razpotja na sp. ploščadi hriba Roje po poti navzdol je tilk na d. strani močno zlizana, v skalo vklesana stopnica. Mere: dl. pribl. 70 cm, š. pribl. 30 cm. — D. V.

SVETE GORE NAD SOTLO. L. 1974: smo raziskavali začetek **cementnega stopnišča**, ki pelje s strme poti na za teraso hriba in odkrili sz. del štirioglate stavbe. Ker je bilo zidovje dokaj dobro ohranjeno in ker dela na tem prostoru niso dokončana, smo ohranjeno zidovje očistili in ga zaplombirali. Tako smo primerno strukturo odkritih zidov med drugim ohranili za nadaljnji studij. Da bi čez zimo zavarovali prostor pred rušenjem, smo na strani pod pobočjem, kjer nameravamo raziskovati naprej, naredili

začasno steno iz kamnov, ki jo bomo pri nadaljnjih delih odstranili. Tudi zid, ki smo ga odkrili z. od te stavbe, smo začasno zavarovali (s folijo in zemljo).

Ob tej priložnosti želimo opozoriti na napis nad vrati **Jurjeve kapele**, ki iz leta v leto propada. Zlasti ga poškodujejo številni obiskovalci, ki želijo napis fotografirati. Da bi bile črke bolj vidne in razločne, marsikdo znamenja poglavlja z ostrimi predmeti. Pri tem jih večinoma izvleče po svoje. Na zadnjem sestanku septembra 1974 z več strokovnjaki so nekateri predlagali, da bi nad napis postavili samo strehico. Ta bi spomenik delno res zavarovala pred atmosferilijami, nikakor pa ne pred uničevanjem obiskovalcev.

Spomeniškovarstvena služba bi morala zavarovati ta redki spomenik pred naglim propadom, dokler ne bo prepozno!

V času 1.—22. 7. in 19. 8.—1. 9. 1974 smo nadaljevali nekajletno raziskovanje, ki ga podpira RSS, ter dokončno raziskali **zgornjo teraso**. Po odstranitvi grmovja in številnih drevesnih štorov ter kupov nametanega kamenja v visoko zaraščeni travi se je izkazalo, da na skrajnem s. delu ni kake večje luknje, marveč je bil ves ta prostor nekoč zravnčan. Ni izključeno, da so od tod jemali kamne za gradnjo velike Marijine cerkve v 17. stol. Pozneje so prostor tlakovali z manjšimi kosi kamnov. Najbolj zgodnji možni čas (terminus ante quem non), ko so odstranili del hriba na tem mestu, določa najd-

ba 5 večjih in 5 manjših srebrnikov iz 17. stol. Zraven je bila tudi svetinja, verjetno skupaj z denarjem v mošnjičku, zgubljenem na tem mestu. Drugih najdb tod ni bilo.

Ob stopnišču, kjer smo 1973 odprli sondo 3×3 m, smo izkop razširili in odkrili del s. in z. zidu neke stavbe, ki se širi v pobočje hriba in proti V pod gozdno humusno plast ter pod korenine dreves. Odkriti zidovi so narejeni iz ploščatih kamnov, vezanih z apnenčevho malto. Na z. strani je stavba imela vhod. Tu smo odkrili daljši suh zid, vzporeden s sp. cestiščem, vezan z zemljo. Humus na pobočju je zvečine nastal s sesedanjem kulturnih plasti z zg. terase. O tem govorijo najdbe, ki so izpričano del grobnih inventarjev. Odkriti predmeti so iz časa uničenega groba v sondah 5 in 5 a na zg. terasi s. od Boštjanove kapele, torej potrjujejo domnevo, da ta grob ni bil edini tukajšnji pokop na tem najdišču. Poleg drobnih predmetov smo na tem mestu ponovno odkrili večjo množino črepov podeželske keramike, nekaj fragmentov ti. boljše lončenine, med njimi tudi kos imitirane tere sigilate. Kronološko sodijo najdbe v 1.—zač. 6. stol.

V lopi **Boštjanove kapele** smo vzdignili tla. Pod plastjo prahu je bila 15—25 cm db. plast gramoza, prinesena v ta prostor. Pod njim so se na posameznih mestih pokazale črne lise. Po odstranitvi sedimenta smo dognali, da so to ostanki grobnih jam, polnih recentnega humusa; ponekod smo našli tudi posamične človeške kosti in črepe provincialno rimske in zgodnjersrednjeveške lončenine. Med kamni iz zidov, ki so zapirali lopo, so bili tudi profilirani in obdelani kosi, očitno deli rimskih nagrobnikov.

Ko smo razširili zidno sondo v s. steni **Martinove kapele**, v prehodu ladje v prezbiterij, smo našli še dva rimskodobna kamna.

Raziskovanja 15. 8.—1. 9. 1975 smo osredotočili na odkrivanje 1974 odkritega objekta **pri stopnišču**, na sektorju E. Ugotovili naj bi širino stavbe, njeno dolžino v smeri k stopnicam in gl. temeljev. S kopianjem v sediment smo z zun. strani stavbe ugotovili, da je v tej smeri zid dl. 4,80 m in š. 1,65 m. Ali se naslanja na skalo hriba, še ne vemo. Sezidan je z neurejenim plastenjem lomljenega kamna ob ojačevanju robov. Temelji so na gruščnati podlagi. Tudi drugemu zidu smo sledili do dl. 4,20 m. Skoraj vsi kamni drugega zidu so bili — v nasprotju s

prvim — dislocirani. — Pred vhodom v stavbo smo 1,35 m z. od zidu odkrili kurišče 90×90 cm, okrog katerega je bil venec tanke plasti pepela. V pepelu je bil črep srednjeveške posode. — Prekopali smo tudi že omenjeni suhi zid. Med kamni je bilo poleg provincialno rimske keramike tudi nekaj poznorimskih novcev (Valens, Valentinijan), kovanih v vzhodnih provincah, črep bikonične skodelice, poznorimski stilus in druge drobne najdbe iz časa preseljevanja narodov. — Med kamni v zidovih je bil tudi rimskodobni kvader z vklesanim motivom palmete (sl. 174).

Na **sedlu** pri spustu v. pobočja, kjer so se 1974 pokazale sledi neke stavbe, smo odprli sondo $6 \times 2,5$ — $3,50$ m, gl. 1,80 m, in našli 0,70 m š. in 1,60 m vi. zid, ki se je po 4 m lomil v topem kotu in nadaljeval s 3,80 m dl. drugim zidom. Odkriti je zidan v tehniki nenačrtnega plastenja lomljenega kamna ter je zagotovo temelj neke stavbe. Plast kvadrov $0,75 \times 0,30$ do del 0,40 m, ki so se ohranili samo na posameznih mestih, priča, da je bila stavba v vidnem delu zidana v tehniki urejenih vrst kamenih blokov. Gl. temelja dokazuje, da gre za večji objekt. Prekopani sediment se deli v dve plasti. Prva plast je sočasno tudi kulturna in je zemlja rjave barve, spodnja pa pomešana z drobnimi kamni, katerih število raste z globino. V kulturni plasti je bilo samo nekaj koscev rimskih steklenih posod. Sledovi na površju zemlje kažejo, da se zid na obeh krajih nadaljuje proti S. Domačini pripovedujejo, da je bilo na tem mestu videti v zemlji več vzdolžnih in prečnih zidov.

V manjši zidni sondi nad vhodom v **Jurijevo kapelo** se je pokazal ostanek lesenega ploha, ki je slonel nad monolitom vratnega oboka, tam, kjer je bila tudi manjša vodoravna neravnina na tem delu fasade. Raziskave smo 2.—31. 8. 1976 nadaljevali na štirih točkah, med drugim prostor zunaj in znotraj **Martinove kapele**. Na zunanjem prostoru smo zadeli na objekt, podoben 3 med sebojno vezanim grobnim jamam, katerih dno je v različnih višinah. Najbolj zanimiva je jz., katere dno in s. stena sta bila prevlečena s finim ometom rdeče barve. Omet tal se je širil pod steno ladje in delno v vežo. Zato smo kopali pod današnjo tla do žive skale (v prejšnjih raziskavah samo sondirana). Pri odstranjevanju sedimenta smo našli lepo izklesano grobno jamo s štirimi okroglimi ja-

mami ob vogalih, stojkami za stebre nekega monumentalnega nadgrobnika ter ugotovili, da stojijo temelji kapele na nekem starejšem zidu, ki je vkopan globoko v skalo, zgrajen pa iz pravilno tesanih kamnov in rimskih spolij. V sedimentu grobne in okroglih jam v ladji ter v prostorih zunaj ladje ob njenem s. zidu je bilo veliko kosov zunanje konstrukcije groba (deli manjših stebričkov, z reliefi okrašeni fragmenti ipd.). Med najdbami v sedimentu ladje moramo omeniti še koščke ometa z deli fresk. V recentnem tlaku je bil tudi večji del pokrova kamnitega sarkofaga.

Pri kopanju rova za polaganje cevi za dovod pitne vode na zgornji terasi so na pobočju sz. pod **Lurdsko kapelo** zadeli na ostanke nekega zidu. Raziskave so pokazale, da gre za ostanek zelo dobro narejenega zidu, v katerem so med tesanimi kamni tudi rimske spolije. Po legi ga lahko povezujemo z domnevnim srednjeveškim tabornim obzidjem, katerega ostanke in slédi smo ugotovili že v sektorjih A in C. Prav tako ni izključeno, da odkriti zid ni del stavbe, ki bi utegnila biti znotraj obzidja. V zg. plasteh smo na tem mestu našli nekaj črepov provincialne keramike in zlatnik Justinijana I.

Z nadaljnimi raziskavami objekta ob **cementnih stopnicah** smo ugotovili naslednje: stavba se je širila proti pobočju, kjer se je končala ob živi skali z dvema prostoroma katerih eden je bil tlakov z nabito zemljo, na kateri sta bili dve kurišči. Proti V je stavbo uničil usek za stopnišče, tako da je ni moč rekonstruirati niti na risbi. Poleg črepov provincialne keramike moramo kot slučajno najdbo tu omeniti še utež 5. nomismata.

Še nadalje smo raziskovali tudi objekt na **sedlu** pod hribom. Ugotovili smo naslednje: 1975 odkriti zid je del velike enoprostorne stavbe. Na v. strani so takoj ob njej dozidali še stavbo z več prostori. Po posameznih detajlih je moč domnevati, da bi bila ta lahko mlajša kot prva. Med najdbami v tem objektu so bili srebrni kovanci iz 16. stol.

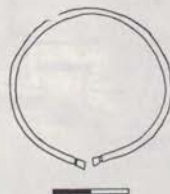
ZSV Celje je pred prihodom arheološke ekipe snel omet s fasade **Jurjeve kapele** in popolnoma odkril preklado nad vhodnimi vrati; ta je v bistvu polovica

okvira oktogonalne piscine nekega baptisterija, kar je vidno že na sliki v razpravi prof. Steleta o tem objektu. To nam še bolj potrjuje domnevo, da so bile Svete gore že v zelo zgodnjem času kultno mesto. — Jurijevo kapelo še urejajo.

Pri raziskavah so sodelovali še: M. Gruštin, kustos Posavskega muzeja v Brežicah, prof. J. in M. Korošec ter štud. arheol. B. Vičič in D. Oman. — P. K.

Sl. 176 Sv. Križ nad Dolskim, obsenčni obroček z odebelenima koncema

Fig. 176 Sv. Križ over Dolsko, A temple-ring with the thickened ends

SV. KRIŽ NAD DOLSKIM. KRIŽEVSKA VAS (ANSI VIII 6). Leta 1971 nam je posestnik Vodnik ob obisku terena predal bronast obsenčni obroček z odebelenima koncema (mere: 4,4 cm, 0,2 cm), ki ga je našel pri kopanju jarka ob s. steni svoje hiše (1954, Sv. Križ št. 98) ob glavi enega od treh skeletov, ki so po njegovem pripovedovanju tu ležali drug za drugim, usmerjeni V—Z. Gre za del staroslovanske nekropole, ki jo je tu ugotovil že S. Gabrovec (AV 5, 1954, 132 ss). Naš primerek se ujema z obsenčniki na risbah 4 in 7, str. 139. Hrani ga NM Lj. Posestnik Vodnik nam je predal tudi kose rimskega mozaika (zdaj NM Lj.), sam jih hrani še nekaj; mozaik in situ (gl. AV 5) pa je prelit z betonom. — B. S.

ZGORNJI DUPLEK. Na parc. št. 298 in 296/2, k. o. Zg. Duplek, lastnik Jernej Purgaj, Zg. Duplek 175, so pri odkupu gramozja zadeli na človeška okostja in in slovansko keramiko, ki je krajevno in časovno najbližja posodam iz Brezja in Turnišča.

O najdbi so obvestili Pokrajinski muzej Maribor, na intervencijo in v sodelovanju z ZSV Maribor pa sta zavarovalno izkopavanje prevzela SAZU (S. Ciglencički) in FF (T. Knific) iz Ljubljane. Najdbe so deponirane v PM Maribor, najdišče bo posebej obdelano. — M. S. G.

NOVEJŠE DOBE

Sl. 177 Bohinj, izkop vodovodnega jarka pod podružno cerkvijo sv. Janeza

Fig. 177 Bohinj, The excavation of the water pipe ditch under the filial church of St. John

BOHINJ, Sv. Janez, Ribčev laz. V od obzidja z. c. sv. Janeza in po l. robu brega Save so 1975 izkopali nov jarek za vodovod iz Voj v Ribčev laz. Ob neposrednem spremljanju zemeljskih del z gradbenim strojem ni bilo videti arheoloških najdb. (sl. 177). — A. V.

CELJE, Stari grad. L. 1974 smo raziskali skrajni sz. del grajskega vrha, palacij, označen kot sektor H. Tako smo v tretjem letu del ugotovili razvoj vsega s. dela grajskega jedra od odkritega najstarejšega stolpastega gradu (sektor A) iz sredine 1. pol. 12. stol. do poudarjene graditve fortifikacije, obzidja, ter s. obrambnega stolpa (sektor C) in zgraditve stanov. objekta že v 3 etažah (sektor B), vse že do konca 13. stol. Tej fazi sledi okrepljena stanovanjska gradbena dejavnost v gotški fazi, ki je zajela ves doslej raziskani areal, četrto etažo na sektorju A in B, predvsem pa pozidavo in ureditev letos raziskanega z. dela — palacij (sektor H). V tem času zabeležimo tudi prvo ureditev 1973 raziskanega grajskega dvorišča (sektor E), ki je sicer že v romanski fazi dobilo vodni zbiralnik — cisterno. Pravo podobo celovito ureditev,

pa je dvorišče dobilo v renesansi. Še kasnejših vidnih gradbenih posegov in dopolnitev na tem predelu ni bilo. To so glavne gradbene faze, ki smo jih doslej odkrili, v vsaki od njih pa opazamo več ločenih manjših posegov, vendar vse kot dopolnitev navedenih faz.

Pred dograditvijo najstarejšega stolpastega gradu smo odkrili tudi priče življenja na tej površini: dva stanovanjska horizonta lesenih stavb, ki sta dovolj dobro ohranjena na sektorju A in sta po stratigrafski legi neposredna predhodnika stolpastega gradu. Proti v. in najlažje dostopnemu predelu na sicer naravno močno utrjeni grajski vrh sta bila zaprta s 3 m š. obzidjem, ki je kasneje s svojo notranjo polovico rabilo kot temelj stolpastemu gradu in z drugo v. ali zunanjo polovico v. delu najstarejšega grajskega obzidja, ki je ves grajski vrh zaprl v utrjeno celoto. Gradnja stolpastega gradu je s temelji sicer presekalala plasti stanovanjskih horizontov lesenih stavb, obenem pa jih pod njegovim estrihom ohranila neokrnjene. Tudi na dvoriščnem prostoru, raziskanem 1973, smo našli njune sledove, ki pa so bili močno prizadeti zaradi korenitih posegov predvsem v renesančni fazi.

Sektor H obdaja na S in Z nazstarejšee obzidje, zgrajeno sredi ali v 2. pol. 12. stol. Obdajalo je ves grajski vrh. J. polovica grajskega vrha ali točneje ves j. del palacija, ki ga je zapiralo to najstarejše obzidje, so skupaj z jz. delom grajskega dvorišča uničili recentni gradbeni posegi. Kolikor toliko neokrnjen je verjetno ostal le skrajni j. del grajskega vrha v medzidju, ki ga sestavljata najstarejše obzidje in j. od njega ležeči drugi fortifikacijski venec, po dosedanjih domnevah zgrajen v 16. stol. Raziskovanje j. medzidja je v načrtu prihodnjih raziskovanj. Sektor H — palacij oziroma ves sz. del grajskega vrha, ki je bil letos raziskan, razen že omenjenega j. predela, ki je pod današnjo restavracijo in uničen z recentnimi deli, je dobil svojo podobo v gotški fazi, in sicer z dvema časovno ločenima gradbenima posegoma. V renesančni fazi pa so bile izvršene le dopolnitve in obnovitve, pri čemer pa se ni spremenil osnovni tloris. Prič najzgodnejših obdobj, zlasti obdobja pred gradnjo najstarejšega stolpastega gradu (sektor A), iz 1974 raziskanega areaa n. d. v.

mo, vsaj ne v obliki gradbenih dejavnosti. Med materialne dokaze za to obdobje sodi nekaj najdenih keramičnih fragmentov na samem dnu kulturnega sloja oziroma na živi skali le v severnem predelu sektorja H. Vse kaže, da je bil v tem obdobju in v času zgraditve najstarejšega obrambnega obzidja (sredina ali 2. pol. 12. stol.) ta prostor odprt in neizkoriščen kot stanovanjska površina. Nobenih gradbenih posegov na sektorju H ni bilo niti v času dodatnega utrjevanja s dela najstarejšega obrambnega obzidja z dodatnim zunanjim vencem in obrambnim stolpom v njem (sektor C) niti v času pozidave sektorja B v 3 etažah in dozidave tretje etaže na sektorju A (nač. stolpastim gradom), kar vse je bilo opravljeno že sredi ali v 2. pol. 13. stol. Šele po teh obdobjih oziroma v gotški fazi pa pride do smotrne ureditve tudi sektorja H. Z postavitvijo v. zidu sektorja H, ki je vzhodna stena palacija in se na S nasloni na najstarejšo obzidje, pride tako do formiranja osrednjega odprtega dvorišnega prostora (sektor E) in ločenega z. prostora — palacija, prav tako zgrajenega v štirih etažah. Južni del tega palacija je uničen zaradi navedenih recentnih del (današnja restavracija), zato ostaneta za obravnavo samo severna polovica palacija (sektor H) in okvirna rekonstrukcija za uničeni del na osnovi elementov, najdenih v sektorju H. Ves prostor palacija razdelijo z vmesnim 1 m š. vzporednim zidom, ki se na severu prav tako naslanja na najstarejšo obzidje, v dva prostora — vzhodnega in zahodnega. Povezana sta bila z vrati, ki danes v svoji polovici ležijo pod s. steno restavracije. V. prostor palacija pa je bil z dvoriščem povezan z 1,90 m širokimi vrati, ki so v celoti ohranjena v j. predelu v. stene sektorja H in niso doživela sprememb vse do konca obstoja gradu. Že v gotški fazi pa pride do razdelitve v. prostora palacija v 2 dela, s. in j. (j. leži pod današnjo restavracijo) z zidom, ki se naslanja na vzhodno steno palacija. Ta novo nastala prostora, s. in j., sta bila povezana z vrati, ki ležijo pod današnjimi vrati restavracije. S to vmesno steno so delno zožili vrata starejše gotške gradbene faze, ki so prej enotni v. prostor povezovala z z. Po pregraditvi so vrata ostala š. ok. 80 cm. Ni pa mogoče ugotoviti, ali so bila že v tej drugi gotški gradbeni fazi ta vrata pomaknjena za pribl. 30 cm proti S ali šele v naslednji renesančni fazi. Celoten teren v. prostora

sektorja H po legi žive skale pada od S proti J, in sicer v s. četrtini za ok. 80 cm, dalje proti J pa do vmesnega zidu druge gotške faze polagoma še za 70 cm. Ta južni predel je bil že v prvi gotški fazi z nasutjem iz kamenja, mešanega z glino, vsaj delno zravnano in je skupaj s kulturno plastjo, ki se je nad nasutjem nabrala, segal do višine praga v z. prostor. V drugi gotški gradbeni fazi s postavitvijo j. vmesnega zidu v v. delu palacija pa pride do dodatne zravnave tal z enakim nasutjem, s čimer je bila dobljena dokaj enotna in zravnana hodna površina med vsemi tremi vrati. To velja za vrata, ki držijo na dvorišče, za tista, ki držijo v z. prostor palacija, in za vrata, ki držijo v j. prostor v. dela palacija in leži pod današnjo restavracijo. Zaradi teh dveh nasutij smo mogli na j. predelu vzhodnega prostora sektorja H ugotoviti dva stratigrafsko ločena kulturna horizonta, ki jih tudi keramično gradivo gotških značilnosti loči v dva gradbena posega v času gotike. O nastanku j. vmesne stene v mlajši gotški gradbeni fazi pa priča tudi njena lega na zravnalni plasti iz kamenja in glin, ki pripada starejši gotški gradbeni fazi.

Renesančni fazi pa moremo pripisati na sektorju H le adaptacijske dopolnitve. V v. prostoru sektorja H je bil narejen enoten estrih, zravnano in dokaj kompakten. Prekrival je ves prostor, vse do naglo izstopajočih skal v skrajnem s. delu, kjer je bil po vsej verjetnosti nek lesen podij na lesenih tramovih kot nosilcih. Ležišče za tak tram je ohranjeno v s. delu prostora, vsekane v severno obrambno obzidje. V sv. delu se je ta podij naslanjal neposredno na živo skalo. Južni rob podija pa se je verjetno tudi opiral na horizontalnem tramu, ki so mu bili podpora najbrž kamni, ki izstopajo tako iz v. kot z. stene. Estrih se je ohranil skoraj v ravni črti do tega verjetno lesenega podija pribl. 80 cm nad estrihom. V renesančni fazi je doživela popravila tudi vmesna stena med v. in z. delom palacija. Popravila v steni so vidna zlasti na predelu ob vratih. Vhod je bil tedaj razširjen na 112 cm na v. in na 102 cm na z. strani, kjer so ohranjena tudi ležišča za podboje. Vrata so se odpirala v zahodni prostor. Vse te korekture v renesančni fazi so očitne po načinu zidave z izdatno uporabo opeke, vidna pa je razlika tudi v sestavi malte, ki je bila, kakor kažejo primerjave, v renesansi zelo fina oziroma iz izredno drobnozrnatih

primesi, po čemer se bistveno razlikuje od malt v starejšem gotskem zidovju, kjer je malta praviloma grobozrnata in tudi izdatneje mešana z apnom. Prepotrebne bi bile analize malt v obstoječih zidovih na gradu, ki bi po medsebojni primerjavi in tudi z ustreznimi primerjavami z drugimi sorodnimi objekti v Sloveniji nedvomno dale oporišča za kronološka in tudi druga vrednotenja. Skrajni z. del palacija pa po prvi gotski fazi, ki ga je oblikovala, ni doživel sprememb. V renesančni fazi je bil prostor ometan z izredno dobro ohranjenim ometom tako na s. strani tega prostora, dalje na celotni v. steni vse do vrat v v. prostor palacija. Prav tako je ta omet ohranjen tudi na j. polovici skrajne z. stene sektorja H in se nadaljuje pod današnjo restavracijo. Severna polovica tega zidu, ki je šla do obzidja, je uničena zaradi recentnih del. Ohranjena južna polovica tega z. zidu pa kaže 2 gradbeni fazi; v zunanji polovici skoraj gotovo sodi h gotski fazi, saj je to skrajna z. stena palacija, ki je v celoti nastal v gotski fazi, notranji del zidu, ki nosi omet, pa ima v svoji sestavi tudi opeko, kar nedvomno pričča o renesančnih popravilih. Tudi v tej steni je očitna razlika v sestavi malte, kakršno smo mogli opaziti že na vmesni steni ob vratnem predelu. Tla tega zahodnega prostora so bila iz zbite ilovice, ki se je ohranila v skrajnem j. predelu. Niso bila ravna, ampak so od S proti J padala na razdalji nekaj več kot 6 m za skoraj 1 m (90 cm) in bila tako prilagojena naravnemu padcu žive skale. V s. predelu tega prostora se sicer ni ohranil zbit ilovnat pod; o njem pričča le polkrožno v prostor zavihan omet na spodnjem robu. Med spodnjim robom tega zavihka na ometu in najvišjo točko na živi skali je najmanj 10 cm; tako je moral biti ilovnat pod na najtanjšem delu debel najmanj 10 cm, v vdolbinah med živo skalo pa precej debelejši. Po tem zavihku na ometu se tudi vidi, da je bil v prostoru najprej narejen pod, šele nato je bil prostor ometan. V vsem sz. in osrednjem predelu tega prostora so vse plasti uničene zaradi recentnih del pri gradnji betonskega oboka nad široko razpoko in zajedo, ki je nastala ob zrušitvi skale. Do te zrušitve pa je moralo priti po 16. stoletju, ker je bil tedaj odnesen ves s. del z. stene palacija z ometom, ki je nastal v renesančni fazi. Ves z. del palacija, tako z. del sektorja H kot z. del prostora pod današnjo restavracijo, je bil

najbrž ves čas enoten prostor, ki se je na J končal ob j. delu najstarejšega obzidja. Tako sodbo bi dovoljevali omet na z. steni, ki gre globoko pod današnjo restavracijo, in ohranjeni deli ilovnatoga tlaka, ki gredo v isto smer. Da je ta prostor postal funkcionalen v renesansi, pričča tudi najdeno gradivo, čeprav v skromno ohranjenih plasteh tega z. prostora sektorja H, in sicer na njegovem skrajnem j. predelu, ki ima v celoti renesančne značilnosti. Le v skrajnem sv. predelu tega prostora je bilo najdenih nekaj fragmentov gotskih lastnosti in trije fragmenti, ki najbrž pripadajo romaniki. Ob njih pa ni bilo mogoče opaziti samostojne starejše plasti, ki bi ji ti kosi pripadali. Tudi če je obstajala, je bila najbrž uničena z renesančnimi predelavami in zlasti z izdelavo ilovnatoga poda.

Tako lahko na doslej raziskanem terenu vidimo, da je bil v. del pozidan vsaj do konca 13. stol., v gotski fazi je bil za bivalne prostore urejen ves z. predel v štirih etažah in zgrajena tudi četrta etaža na v. predelu. Osrednji dvoriščni prostor pa je dobil svojo dokončno podobo v renesansi z urejeno hodno površino in arkadnim hodnikom. Celotno razporeditev stanov. in tem pripadajočih objektov v grajskem jedru pa je oklepalo obzidje, ki je nastalo neposredno po zidavi stolpastega gradu sredi 1. pol. 12. stol. in s svojo lego zagotovilo ter uklenilo razvoj. Iz prvotno zasnovanega izrazito fortifikacijskega objekta je nastala tudi reprezentančna zgradba, ki pa se ji je prvotno izhodišče poznalo do konca.

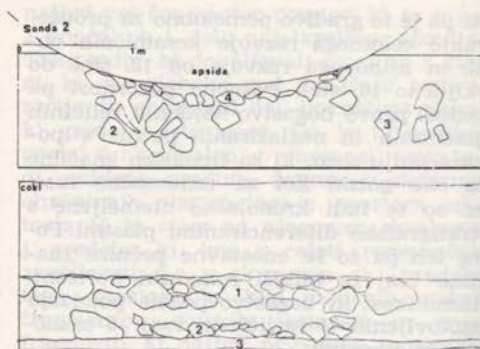
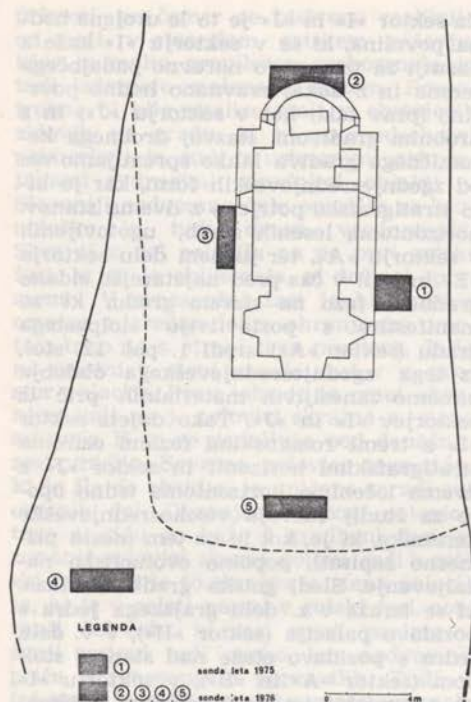
V času 21. 6.—16. 7. 1975 smo raziskali z. del j. grajskega medzidja, označen kot sektor »J«. To je areal med prvim in drugim vencem obzidja ter areal med drugim in tretjim vencem z okroglim obrobnim stolpom kot sestavnim fortifikacijskim členom tretjega obrambnega pasu. Celotna površina je bila razdeljena na kvadrante 4×4 m, in sicer na kvadrante I—XIX, pri čemer pa so nekateri površinsko okrnjeni. Poleg tega je bil v tem času raziskan tudi skrajni jz. del znotraj najstarejšega (prvega) obzidja oziroma medprostor med z. steno palacija in z. steno prvega venca obzidja — označen kot sektor »I«. Raziskana površina meri 220 m².

Osnovna značilnost letos raziskanega terena je izredno bogastvo drobnega gradiva, zlasti keramičnega izvora. Izredno bogato je po številu zastopanih oblik, tako v okviru ene kronološke celote, zla-

sti pa je to gradivo pomembno za proučevanje celotnega razvoja keramičnih oblik in njihovega razvoja od 12. stol. do vključno 16. stol. Posebno pozornost pa zasluži pravo bogastvo najdenih reliefnih glaziranih in neglaziranih pečnic v poznarzanju scen, ki so tipološko značilne za obe gotski kot za renesančno fazo, oz. so te tudi kronološko utemeljene s stratigrafsko diferenciranimi plastmi. Poleg teh pa so še enostavne pečnice značilne vsaj za mlajši romanski horizont. Raznolikost in bogastvo pečnic poudarja ugotovljenih 41 različic in vsaj 15 različnih fragmentov.

Posebno pomembne so odkrite močne in ločene vertikalno naložene plasti, ki vsaka zase predstavljajo zaokroženo kronološko celoto v sklopu preučevanja arhitekture, pa nasutje skupaj s hodno površino za vsako fazo. Vse te plasti s pripadajočimi arhitekturnimi elementi v obeh sektorjih se vključujejo v doslej ugotovljene gradbene faze gradu. Oba raziskana sektorja sta stratigrafsko sklenjena celoti, ki se v detajlih razlikujeta v kronološki postavitvi plasti, kar je posledica kronološke prioritete sektorja »I« za najstarejšo romansko gradbeno fazo, to je pozidave prvega venca obzidja v sredini 12. stol. V sektorju »I« je ugotovljena najstarejša faza z urejeno popločno hodno površino v j. delu, ki je nastala neposredno po pozidavi prvega venca obzidja. Ta faza na območju med prvim in drugim vencem obzidja ni izražena v samostojni plasti, ker je to še nenaseljen strm teren. Po tej fazi opazimo v sektorju »I« kamnito grobljo kot ostanek gradbenega materiala iz faze postavitve drugega venca obzidja, ki je na terenu zapiral ves grajski hrib in v katerega je vključen pravokotni obrambni stolp (sektor »C«), na J ter Z pa je objemal širši prostor vse do previsnih skal — ves sektor »J«, razen okroglega stolpa, ki pripada tretjemu vencu obzidja. Pozidava drugega venca obzidja sodi v konec 12. stol., v ta čas pa tudi navedena kamnita groblja v sektorju »I« s pripadajočim drobnim gradivom in v sektorju »J« spodnji oziroma najstarejši romanski sloj. Kot je bilo že ugotovljeno pri dosedanjih raziskovanjih, da poudarjena gradnja stanovanjske arhitekture sledi obrambni utrditvi jedra starega gradu v sredini ali 2. pol. 12. stol., ko je na zahodu grajskega jedra pozidan stanov. stolp (sektor »A« in »B«); pa na zahodu grajskega jedra nimamo zanesljivih gradbenih ostankov.

Za sektor »I« in »J« je to le urejena hodna površina, ki se v sektorju »I« kaže z nasutji za izravnavo naravno padajočega terena in z dokaj zravnavano hodno površino (prav tako kot v sektorju »J«) in z drobnim gradivom. Razvoj drobnega keramičnega gradiva lahko spremljamo vse od zgodnjerednjeveških form, kar je bilo stratigrafsko potrjeno z dvema stanov. horizontoma lesenih stavb, ugotovljenih v sektorju »A«, ter južnem delu sektorja »E« in sodi v čas pred najstarejšo zidano gradbeno fazo na starem gradu, ki se manifestira s postavitvijo stolpastega gradu (sektor »A«) sredi 1. pol. 12. stol. Iz tega zgodnjerednjeveškega obdobja nimamo zanesljivih materialnih prič iz sektorjev »I« in »J«. Tako dajeta sektor »I« s tremi romanskimi fazami oziroma stratigrafskimi horizonti in sektor »J« z dvema ločenima horizontoma trdno oporo za študij razvoja visokorednjeveške keramike, ki je, kot je na tem mestu primerno zapisati, popolno evolucijsko nadaljevanje. Sledi gotška gradbena faza, ki se izraža v z. delu grajskega jedra s pozidavo palacija (sektor »H«), v v. delu jedra s pozidavo etaže nad stanov. stolpom (sektor »A« in »B«), v sektorju »I« pa s samostojnim stratigrafskim horizontom in pripadajočo hodno površino, medtem ko v sektorju »J« ugotavljamo dva samostojna gotška horizonta, starejšega in mlajšega, s pripadajočima hodnima površinama in značilnim keramičnim gradivom, ki z bogatenjem oblik pomeni razvojno nadaljevanje romansko značilnih oblik. Starejši gotski horizont označuje že omenjen bogat izbor figurálnih pečnic. Mlajši gotski horizont pripada 2. pol. 15. stol. in historično nasledstvenim bojem za celjsko dediščino, ki se v zadnji četrtini ali ob koncu 15. stol. manifestira s postavitvijo tretjega venca obzidja, ki je v jugovzhodnem delu sektorja »J« prislonjen ob drugi venec obzidja in je slednjemu služil kot hodna površina pod cinami trejega venca obzidja. Na JZ pa je postavljen obrambni stolp s tremi linami. Da pa je bil tretji venec obzidja zgrajen v sredini 2. pol. 15. stol., dokazuje stratigrafska lega plasti mlajšega gotškega horizonta, ki z gornjim delom pripadajoče plasti prekriva drugi venec obzidja in se naslanja na tretji venec, kar se razločno pozna v vsem vzhodnem delu sektorja »J«. Po nasuti plasti sledi renesančna hodna površina (obe predstavljata celoto) z za to obdobje značilnim in bogatim gradivom.

Sl. 178—179 Draga pri Beli Cerkvi, sonda okrog p. c. sv. Helene, tista iz 1975 in štiri iz 1976 ter (desno) tloris in zahodni profil sonde 2

Fig. 178—179 Draga near Bela Cerkev, The trial trenches around the filial church of St. Helen, made in 1975 and in 1976, and the ground plan and the western profile of trial trench 2

Značilnost letošnjih raziskovanj so bogate in močne plasti, ki povsem potrjujejo dosedanje ugotovitve o rasti jedra Starega gradu. Na letos raziskanem prostoru pa poleg arhitekture, ki ima izključno fortifikacijske značilnosti, ugotavljamo tudi različne posege (popravila, zlasti vidna ob drugem vencu obzidja). Nefortifikacijske značilnosti tega sektorja ima le Andrejeva kapela, ki sodi k mlajši gotski fazi. — T. B.

CERKNICA. — Glej Zgodnji srednji vek!

DOLNI LAKOŠ. — Glej Bronasta doba!

DOMANJŠEVCI. 8.—17. aprila 1974, s kratko prekinitvijo, smo sondirali ob p. c. sv. Martina, kjer je po predvidevanjih potencialno arheološko najdišče.

S povprečno 4 delavci smo izkopali 3 različno velike orientacijske sonde na različnih točkah cerkvenega platoja. Sonda 1 je bila na jv. strani cerkve, $12 \times 1,10$ metra, od roba platoja posebno proti prezbiteriju (JZ—SV). Tako smo v izkop zajeli najbolj izraziti teren in bi ga lahko

v smeri najdb še ustrezno razširili. Kopalni smo do različne globine, skladno s strukturo zemeljskih plasti (do mrtve plasti), v gl. 1,20—2,20 m. Na skrajnem sv. delu sonde smo v gl. 0,45 m našli 2 srednjeveški keramični posodi (vazo in vrč) s koščki žganine v bližini. Na 8,20 m smo v plasti sivo rjave ilovice v gl. 2,20 m našli dve manjši podkvi, verjetno turški, v bližini pa koščke vlažnega prhlega lesa.

Sondo 2 smo izkopali na jz. strani cerkve, $6 \times 1,50$ m, v smeri SZ—JZ. V gl. 1,10 m sta bila v peščeni zemlji mlajša skeleta, 40 cm pod njima pa še eden. Da bi se prepričali o morebitnih staroslovanških sledih, smo sondo poglobili do sterialne plasti.

Ker je bilo zemljišče ob z. in j. steni cerkve prekopano že v okviru konservatorskih del, smo izkopali sondo 3 ob prezbiteriju 60 cm od zidu. Razen premetanih skeletov v gl. 1,10 m ni bilo najdb. Tako smo se lahko ponovno prepričali, da tu ni sledov stroslov. obdobja. — M. S. G.

DRAGA PRI BELI CERKVI. V l. 1975 smo izkopali sondo 1, $1,5 \times 1$ m, gl. 80 do 100 cm ob stiku ladje in prizidanega zvonika 3,25 m od jz. vogala p. c. sv. Helene. Sonda je bila negativna, pokazala pa je, da je temelj stavbe brez substrukcije. J. cerkvena stena je od temeljne osnove navzgor enotna.

L. 1976 smo se odločili za dodatno sondiranje zaradi močnega lokalnega izročil-

la, da je na tem mestu stala cerkev že v času Cirila in Metoda. Današnja cerkev ima romansko zasnovo, sicer pa ne kaže bolj zgodnjih ostalin. Sondirali smo torej: vzdolž zunanje loka romanske apsidi — sonda 2, vzdolž s. zidu cerkvene ladje — sonda 3, na dveh travnatih terasah z. pred vhodom v cerkev — sondi 4 in 5 (sl. 178).

Sonda 2 (sl. 179) 4×1 m ob romanski apsidi, je od temena apsidi ob s. zun. loku dolga 2,50 m, ob j. zun. loku pa 1,50 metra. Dno sonde pokriva živa skala, ki sega pod same temelji stavbe in je kot osnova tudi dobro vidna v profilu. V j. delu sonde pri 2,50—3,10 m je večja, do 45 cm š. skupina kamnov 30×15 cm. Od s. profila sonde med 1,0—3,0 m, ob v. strani sonde, pod temelji apsidi, je v dl. 2 m zid zložen iz kamenja, ki je vezano s sivo rumenkasto malto; lomljenci merijo 10×15 do 15×20 cmč. Zid je 0,20 m širši od zidu apsidi in 0,20 m vi. Če bi bil to temelj romanske apsidi bi bil pod vsem njenim lokom in bi imel enako strukturo in vezavo. Mogoče gre za ostanke starejše manjše polkrožne ali podkvičaste apsidi. Dolžina loka govori rajši za podkvičaste apsidi. Dolžina loka pogovori rajši za podkvičasto obliko. To pa bi lahko preverili samo z izkopom znotraj današnjega prezbiterija.

Sonda 3, 3×1 m, gl. 0,45 m, je ob s. steni cerkvene ladje, 5 m od sz. vogala s. stene cerkvene ladje. Dno pokrivajo kamni, posebno izraziti ob sz. delu sonde. Ob jv. delu sonde je plast drobnejših lomljencev, ki sodijo k temeljem stavbe. Gradb. jama za s. steno je bila vkopana v plast temno rjave ilovice, ki je bila pomešana z drobnejšimi lomljenci.

Sonda 4, 3×1 m gl. 0,60 m, je na sz. strani platoja pod z. stranjo cerkve, vzporedno 9,20 m od z. stene cerkvene ladje. V dnu sonde je drobljiva rumenkasta skala, med njo pa so večji kosi kamenja do 30×40 cm. V gl. 50 cm, ob jz. robu sonde, je bilo nekaj črepov rdeče in sivo žgane keramike in sp. del človeškega humerusa. Najdbe so v nametani zemlji, ker tu ni sledov grobne jame.

Sivkasta keramika je gotovo srednjeveška, za rdečkasto pa ne izključujemo možnosti, da je antična. Fragment človeškega humerusa pa dokazuje, da je bilo na prostoru okrog p. c. sv. Helene nekoč tudi pokopališče.

Sonda 5, 3×1 m, gl. 0,70 m, je na prvi terasi z. od cerkve, vzporedno z z. steno, 5,60 m z. od j. podboja cerkvenega vhoda

in poteka proti S. Dno sonde je pokrito z rumenkasto drobljivo skalno in večjim kamni, vmes je mestoma rjava ilovica. V gl. 50 cm smo ob sz. robu sonde našli fragment školjke, ob jv. robu pa prelomljen nož, nekaj rumenkasto rjavih fragmentov keramike in kos visoke noge neke rjavkasto rumene žgane posode. Najdbe so v nametani zemlji in tu ni sledov grobne jame.

Sonda je pokazala, da na prostoru z. od p. c. obstaja zelo stara kulturna plast, ki sega verjetno celo v rimski čas.

Ne glede na skromne najdbe so sonde pri p. c. sv. Helene pokazale naslednje:

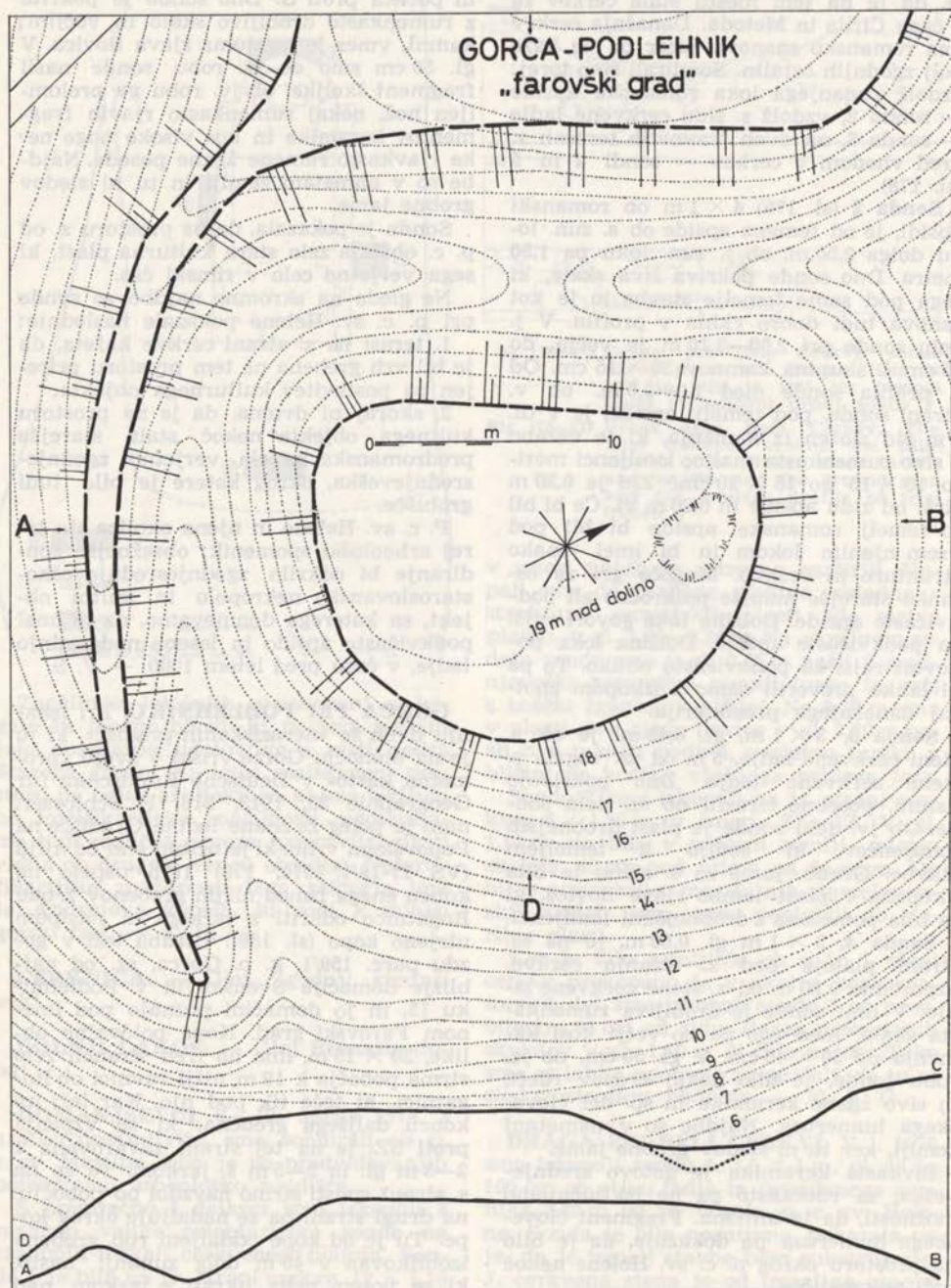
1. terasi na z. strani cerkve kažeta, da je bil vrh grebena na tem prostoru prirejen za postavitev kulturnega objekta,

2. skoraj ni dvoma, da je na prostoru kulturnega objekta nekoč stala starejša predromanska kapela, verjetno zgodnje-srednjeveška, okrog katere je bilo tudi grobišče.

P. c. sv. Helene in njena okolica sta torej arheološki spomenik; obsežnejše sondiranje bi odkrilo zgodnesrednjeveško-staroslovansko nekropolo in kulturni objekt, za katerega domnevamo, da je imel podkvičasto apsido in leseno nadgradnjo ladje, v času pred letom 1000. — V. S.

GORCA PRI PODLEHNIKU. Pri iskanju dveh še »neraziskanih gradišč«, ki ju je na območju Gorce vrisal v svojo »prometno karto« v Deutsche Rundschau für Geographie 35, 1913, 516, P. Schlosser, nam je poleg že znane ledine Gradišče na Popovskem vrhu, ki je očitno eno od njiju (VS 17-19/1, 1974, 170) 1975 uspelo na koncu enega izmed nižjih grebenov z. nad Rogatnico odkriti z jarkom in nasipom utrjeno kopo (sl. 180). Utrdba leži v gozdu parc. 159/1, k. o. Gorca, sz. od najbližje domačije Sventškovih v Podlehniku 15, in jo domačini poznajo pod imenom Farovski grad. Kopa polovalne oblike, 20×15 m, ima na treh straneh zelo strma pobočja k 19 m nižji ravnici ob Rogatnici, ki teče tik pod njo. Kar leži na koncu daljšega grebena, ki se vzpenja proti SZ, je na tej strani zavarovana z 2—3 m gl. in 2—5 m š. jarkom. Ta se na s. strani spusti strmo navzdol po pobočju. Na drugi strani pa se nadaljuje okrog kope. Tu je od kope oddaljeni rob grebena izoblikovan v 40 m dolg zunanji nasip, ki se potem neha hkrati z jarkom nad strmino j. pobočja.

Izmed 6 manjših sond sta dve na vrhu kope pokazali sterilna tla že tik pod po-

Sl. 180 Gorca pri Podlehniku, Farovski grad imenovana kopa

Fig. 180 Gorca near Podlehnik, The coned heap called Presbytery Castle

vršino, v tretji in še dveh na obeh koncih jarkov pa so bile tudi črepinje srednjeveške keramike in kosci opeke. Najdišče je po obliki in najdbah podobno drugim manjšim utrdbam iz zgornjega srednjega veka v Halozah (npr. Kozminci: VS 17-19/1, 1974, 236) in drugod. Ker je onkraj Rogatnice nad cerkvijo sv. Marije v Podlehniku podobna utrdba, vendar z ostanki kamenja in malte, torej srednjeveški podlehniški grad, gre tu najbrž za kako drugo, morebiti starejše domovanje katerega izmed plemičev v dolini Rogatnice, ki je imelo tudi vlogo zapore poti proti Hrvatski (tako H. Pirchegger, Die Untersteiermark..., 1976, 95 ss). — S. P.

GRAD. Gostilničar Horvat v Bodoncih nam je povedal, da je v Gradu pred zgraditvijo gotske cerkve stala na tem prostoru neka lesena cerkvica, okrog katere so pokopavali umrle. Okrog sedanje cerkve so pokopavali do 19. stol. KLDB 1937, 454 omenja, da je bila prvotna cerkev zgrajena najbrž že v 11. stol., gotovo pa pred 13. stol. V drugi pol. 14. stol. so zgradili novo cerkev v gotskem slogu. Leseno cerkvico s pokopališčem bi lahko uvrstili v spomeniški kompleks zgodnesrednjeveške arheologije, sedanja cerkev in grobišče pa sta spomeniški kompleks visokosrednjeveške arheologije (SLP. parc. št. 368. k. o. Grad). — I. H. S.

HARDEK PRI ORMOŽU. Med 3. 4. in 22. 6. 1976 smo na delu parc. št. 417, 563, 564 in 1313. k. o. Ormož, predvidenih za posebno šolo, izkopali 25 kvadrantov 4×4 m, šest 3×4 m in 6 sond 20×5 , $20 \times 1,5$, $18 \times 1,1-1,3$, $18 \times 1,5$, $18 \times 1,5$ in $20 \times 1,5$. V sondi smo v gl. ok. 80 cm odkrili rimsko drž. cesto, š. 8,10 m z jarkoma ob straneh. Plast gramoza je db. 10-15 cm. Odkrili smo tudi 2 rečni strugi: 2,5 m š. je šla od rim. ceste proti J, š. 5,2 m pas koraj vzporedno s cesto.

Sicer smo našli samo recentne vkope. Najdbe: črepi vsakd. rimske keramike, nekaj tere sigilate, nečitljiv bronast ovec in po skoraj vsej površini zdroljeni rim. opeko. Med rimskimi je bilo tudi nekaj črepov iz obdobja KŽG. — M. T. J.

IG V PARTIH. — Glej Neolitik in eneolitik!

NOVO MESTO. Pri gradnji cestnega priključka za novi novomeški most so

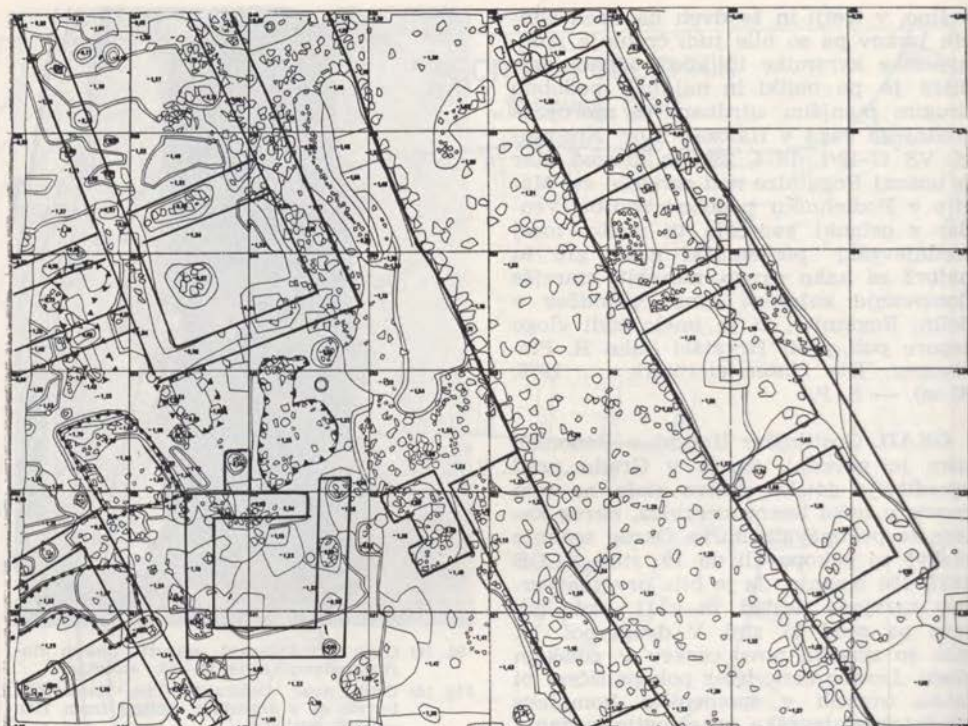
Sl. 181 Otok pri Dobravi, odkriti pokop dostojanstvenika iz 11.—12. stoletja

Fig. 181 Otok near Dobrava, The uncovered burial of a dignitary dating from 11th — 12th century

25. 2. 1977 pri Ragovem našli skeletni grob v zelo skrbno izdelani grobnici $2,21 \times 0,72 \times 0,80$ m, sezidani iz opeke, vel. $28 \times 15 \times 4$ cm, ki so jo vezali z apnom malto. Stropni del je bil obokan. Truplo je bilo v krsti, od katere so se ohranili le drobci lesa ter kovani železni žebli. Okostje je bilo že precej razneseno. L. roka je bila stegnjena ob telesu, d. pa položena na trebuh. V grobu je bila samo še drobna bronasta cevka, zvita iz tanke pločevine, ki pa ne zadošča za natančnejšo datacijo. Nedvomno pa gre za precej mlad grob, mogoče iz prejšnjega stoletja, ali nekoliko starejši. — D. B.

OTOK PRI DOBRAVI. Center za arheologijo sr. veka NM Lj. je 1975 opravil tod 2 večji raziskovalni akciji: 1. sondiranje v in okrog pok. c. sv. Miklavža, 2. nadaljevanje sistemskega izkopavanja na izkopnem polju 2 (IP 2).

1. Dr. V. Stare je kot nosilka raziskovalne naloge sondiranje okrog najstarejših cerkva na Slovenskem sondirala okolično baročne pokopališke cerkve sv. Miklavža, s sondo znotraj nje pa odprla 1 m

Sl. 182 Otok pri Dobravi, izkopni prostor 2 — končno stanje 1975
 Fig. 182 Otok near Dobrava, Excavation ground 2 — the final situation, 1975

š. prostor od s. do j. stene cerkvene ladje. Sondo je podaljšala tudi na prostor ob j. in s. zunanji strani cerkvene ladje.

V sondi znotraj cerkvene ladje sta bili 2 skupini grobov. V gl. do 1 m so bili številni uničeni in 3 popolnoma ohranjeni skeletni pokopi, od katerih so »in situ« le kosti nog, drugo pokriva z. profil sonde. Uničenih grobov, ki jih označujemo kot starejše, ne moremo natančno opredeliti, lahko pa domnevamo, da sodijo v čas od poznega 10.—12. stol. Ohranjeni grobovi pa so verjetno datirani z najdenimi andeškimi srebrniki, ki jih postavljamo v čas od poznega 12. do konca 13. stol. Nato sta V. Stare in V. Š. izkopala sondo, ki poteka vzporedno z osjo ladje; začenja se pri prehodu ladje v prezbiterij, seka prejšnjo prečno sondo in se v dl. 2,5 m nadaljuje proti Z. V v. polovici te sonde, med obhajilno mizo in prečno sondo, so bili ostanki najmanj 2 tlakov. Višji je iz lomljenecv do 20×20 cm, ki so vloženi v malto, in se končuje na v. robu prečne sonde z vrsto trdo pečenih

zidnih opek. Nižje ležeči tlak je iz estriha ter se končuje ob v. robu prečne sonde z zaporedjem obdelanih plošč peščenca. V osrednjem delu prečne sonde so ostanki zidov, deloma prekriti s kamnitim tlakom, v. stena nekega manjšega objekta na prostoru med stranskima oltarjema in v današnjem prezbiteriju.

Ob z. robu prečne sonde, v z. podaljšku vzdolžne sonde v smeri osi cerkvene ladje, so bili neposredno pod humusno plastjo, na kateri je ležal cerkveni tlak, ostanki ovalnega zidu. Ko smo očistili notranjost ovalnega prostora, smo v gl. 1,2 m našli skeletni pokop moškega dostojanstvenika z odlično ohranjenimi kostmi, roke položene v hipogastrični legi, glavo na temenu (sl. 181). Pokopali so ga v krsti, saj smo ob njem našli ostanke lesa in veliko žebeljev ob robu grobne jame ($2,0 \times 0,8$ m). Detajlni opis bomo še dali. Oblačilo zg. dela teslesa je bilo verjetno iz brokata in bogato okrašeno s srebrnimi spiralno ovitimi nitmi v dvojno zankastem prepletu.

V grobni jami ni bilo starejših pokopov in že zato sodi med zgodnje otoške pokope. Po preletenastem ornamentu pa moramo dopustiti možnost, da je ta grob iz 11. ali najpozneje 12. stol. Kronologijo pokopa bomo lahko določili šele po podrobno opravljenem študiju srebrnega preletenastega ornamenta.

S kamni je bil obzidan le zg. del grobne jame oziroma hodna površina ob robu izkopa. Upoštevatni moramo tudi dejstvo, da so grobne jame znotraj cerkvene ladje do 1 m višje od grobnih jam na današnjem pokopališču, kar priča, da je bilo prvotno grobišče okrog prvotne pokopališke kapele na vzpetini, ki so jo deloma poravnali po postavitvi gotске pokopališke cerkve, ki nam je ohranila vsaj del starega predgotškodobnega grobišča.

2. Jeseni 1973 smo na **izkopnem polju 2** (IP 2) izkopal površino kvadrantov (s smeri S—J) 491—496 in kvadrantov 491—551 (smer V—Z). V smeri SZ—JV je ta površina diagonalno razdeljena v dva neenako velika trikotnika, ki ju loči srednjeveško cestišče. Trikotna površina od cestišča proti V je dokončno raziskana, prostor z. od cestišča pa smo odkopali do gl. planuma 3 (sl. 182).

L. 1974 zaradi nenehne poplavljenosti izkopenega polja nismo delali, pač pa smo ga 1975 razširili proti Z za kvadrante 561—566, to izkopal do gl. planuma 3, nato pa začeli poglobljati vso z. polovico izkopenega polja ter prišli do gl. planuma 5, ponekod do gl. planumov 6 in 7.

Za sezono 1976 imamo v načrtu odkrivanje grobišča v cerkvi sv. Miklavža in odkrivanje obeh starejših stavbnih kompleksov na IP 2, v slov. arheologiji zgodnjega srednjega veka enkratni prispevek k poselitveni in stavbni kulturi zgodnjega in visokega sr. veka. — V. Š.

V **pokopališki cerkvi sv. Miklavža** smo 1976 nadaljevali raziskave, da bi ugotovili razprostranjenost že ugotovljenega srednjeveškega grobišča in odkopali delno odkrito arhitekturo (sl. 183).

Zaradi nemotenega bogoslužja v cerkvi nismo mogli tega izkopa izvršiti obenem, temveč smo morali nadaljevati z izkopom po sektorjih. Ti so si sledili tako, da smo lahko zasledovali grobišče in arhitekturo, kljub temu pa nismo ovirali funkcije cerkve.

Sektor 1 na osrednjem delu cerkvene ladje, z. od sonde (1975), š. 2,55 m. Izkop sega od j. proti s. strani cerkvene ladje, kjer pa smo zaradi prehoda k oltarju

morali pustiti 105 cm š. pas. Ta sektor prekinja grobna jama 4 (1975).

Sektor 2 na prehodu med s. in j. stranskim oltarjem, pod stopnico, ki vodi v prezbiterij, š. 2,5 m. Prekinja ga vkop sonde 4 (1975).

Sektor 3 odkop 105 cm š. pasu ob s. cerkveni steni ob sektorju 1, ki smo ga ohranili zaradi prehoda v prezbiterij.

Sektor 4 odkop v š. 140 cm proti Z in 3,6 m od s. stene ladje, tako da v. stran meji na sektor 1.

Sektor 5: sektor 4 smo podaljšali še za 160 cm proti j. steni cerkvene ladje zaradi vkopov za grobne jame.

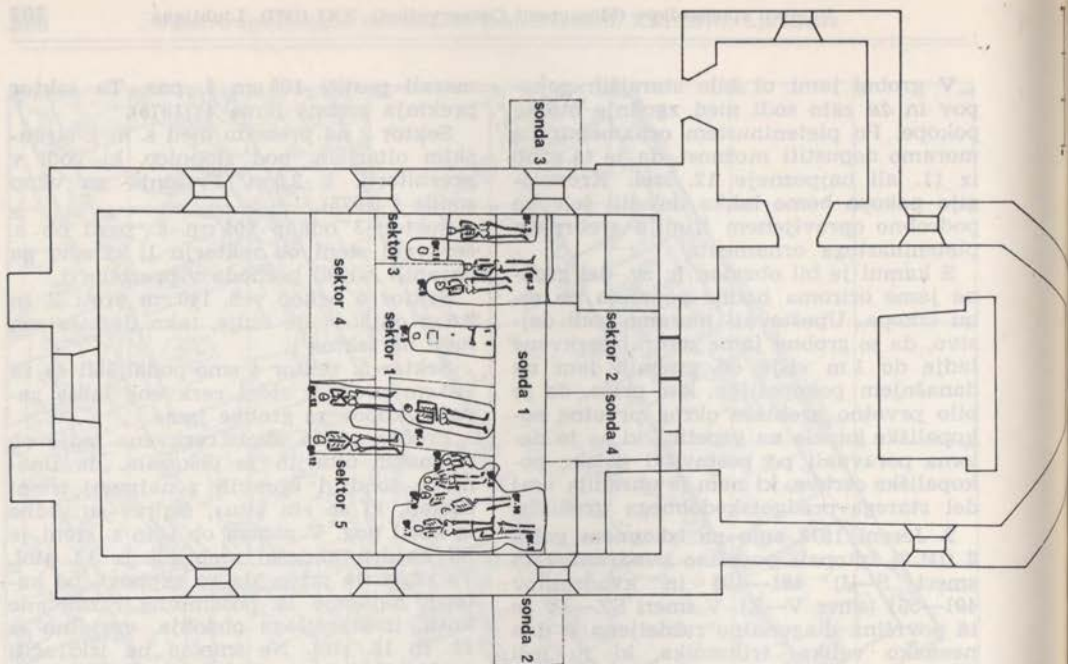
Prečna sonda skozi cerkvene ladje ob stranskih oltarjih je pokazala, da imamo v sondi 1 opraviti z najmanj tremi skeleti, ki so »in situ«, čeprav so vidne le kosti nog. V zapisu ob j. in s. steni je bil najden andeški srebrnik iz 13. stol. Ta situacija priča, da so grobovi, od katerih najdemo le posamezne razmetane kosti, iz starejšega obdobja, verjetno iz 11. in 12. stol. Ne smemo pa izključiti možnosti, da so na prostoru grobišča tudi grobovi s konca 10. stol.

Pri opredeljevanju rezultata sond je treba opozoriti na stratigrafijo, s tem da je staro grobišče za 1,20 m višje od današnjega grobišča. To pa priča, da je bil na prostoru cerkvene ladje hribček, sicer ne bi bilo višinske razlike med grobovi, ki so nastali pred in po 15. stol.

Po teh ugotovitvah smo izkopal sondo 4 pravokotno na sondo 1, med v. robom prečne sonde in slavoločno steno. Na tem prostoru smo v gl. 20 cm zadeli na dva tlaka; prvi je iz lomljencev, vezanih z malto, ter se konča ob z. robu sonde z zaporedjem opek, pod njim pa je drugi tlak iz prvega estriha, ki se ob z. robu konča z odebeljenimi ploščami peščenca.

Tlaka sta verjetno pripadala dvema različnima objektoma. Tlak iz kamnov, vezanih z malto, je prisoditi gotskemu prezbiteriju, tlak iz estriha pa nekemu starejšemu objektu.

Svojevrstno najdbo je dal izkop z. podaljška sonde 4. Že pri sondi 1 smo ugotovili trikratno polkrožno razčlenitev. Pri podaljšku sonde pa smo ugotovili, da se polkrožna razčlenitev na tem mestu razširi v 50 cm širok zid, ki obrobja grobno jama. V globini 120 cm smo odkrili okostje odrasle moške osebe, ki je ležala v smeri V—Z. Preko zgornjega dela pokojnika, čez prsni koš, smo našli ostanke srebrne, v trakove spletene ple-

Sl. 183 Otok pri Dobravi, raziskovanje pokopališke cerkve sv. Miklavža, srednjeveškega grobišča in prvotne arhitekture

Fig. 183 Otok near Dobrava, The examination of the cemetery church of St. Nicholas, of the mediaeval cemetery and of the original architecture

tenine, ki jo zaradi ornamenta opredeljujemo kot staroslovansko ali zgodnje-srednjeveško. Predstavlja pa aplikacijo na usnjenih trakastih našitkih na zgornjem delu oblačila neke cerkvene ali posvetne osebe.

Grobna jama 4 in odkriti zidovi niso vzporedni z osjo današnje cerkvene ladje. Pokop pa je gotovo vezan na objekt, ki smo ga opredelili kot objekt s tlakom iz estriha. Tako smo dobili še en dokaz, da gre za nek manjši objekt, ki pa je drugače orientiran kot kasnejša gotška stavba. Zato bomo ta izkop nadaljevali in določili razprostranjenost zgodnje-srednjeveškega grobišča ter odkrili morebitne temelje, tloris starejše stavbe, ki je stala na tem prostoru v času Gutenwertha.

Delo smo 1976 nadaljevali z izkopavanjem po sektorjih, ki smo jih odkrili v posameznih, do 20 cm debelih planumih.

V s. delu sektorja 1 smo odkopali dva grobova s skeletnim pokopom št. 5 in 6.

V j. delu sektorja 1 pa smo odkopali skupino grobov, ki jih označujemo kot »družinski pokop« s skeletnimi pokopi št. 1, 7, 8, 9, 10 in 14.

Na sektorju 3 smo odkopali tri grobne jame s skeletnimi pokopi št. 2, 3 in 11.

V sektorju 5 smo v gl. 120 cm odkopali skeletna grobova s pokopoma 12 in 13.

Stanje skeletov 8, 9, 14 in 13 kaže, da tlak deloma prekriva njihove lobanje. Okoli grobov je tlak, ki mu sledimo po vsej površini doslej odkrite ladje. Okoli grobne jame 4 pa iz njega izraščajo temelji neke nadgradnje, ki je ne moremo opredeliti. Ta tlak se nadaljuje do novega tlaku, ki poteka v smeri S—J, je do 7 cm višji in ga sestavljajo obdelani ali prirejeni kamni, ki so med seboj povezani z malto. Proti vzhodu je — kot kaže odkriti prostor med stranskima oltarjema — kamnita podlaga tlaka prekrita z malto. Tlak, kot celota, ima značaj klasičnega estriha. Verjetno se ta nadaljuje tudi pod obema stranskima oltarjema. Nad estrihom je še en tlak iz vezanih lomljenčev in oblic, visok do 15 cm. Naslanjal se je neposredno na estrih.

Zahodni rob tega višje ležečega tlaka je proti zahodu tudi zaključen z ostrim robom iz prirejenih lomljenčev, povezanih z malto. Rob tega tlaka in niže ležečega estriha poteka vzporedno na razda-

lji do 20 cm. Više ležeči tlak je izključil funkcijo nižje ležečega tlaka — estriha.

Opečni tlak baročne ladje je do 20 cm višji; leži na nasipu iz zemlje in gradbenega šuta in je izključil iz funkcije tlak iz oblic, vezanih z malto.

Kot prispevek k analizi stratigrafije zaporedja posameznih površin in tlakov na izkopani površini cerkvene ladje je treba analizo opraviti ločeno za južni oziroma severni del, neposredno pod obema stranskima oltarjema. 50 cm tik nad dnom izkopa pod južnim stranskim oltarjem, do katerega sega plast srednje rjave ilovice, je doslej ugotovljena najstarejša hodna površina, ki jo preliva malta, na njej pa ležijo obdelani kosi lomljenca, ki so z malto vezani in so visoki do 40 cm z izrazito obdelanim zunanjim licem. Kaže, da se lice tega zidu nadaljuje do jz. vogala stopnice severnega stranskega oltarja. Na prostoru med stranskima oltarjema pa prehaja ta zid v tlak estriha, ki pokriva prostor med stranskima oltarjema in pod j. stranskim oltarjem.

Za opredelitev tega zidu obstajata dve možnosti:

1. da predstavlja zaključek nekega objekta ter da je to njegova zahodna stran. Estrih pa predstavlja kasnejšo fazo, v kateri je ta stena nehala funkcionirati kot stena objekta, kajti estrih kamne deloma preliva skoraj do roba;

2. da je ta zid že od samega nastanka delilna stena nekega objekta s sočasnimi estrihi.

Za prvo možnost govori masivnost zidu, za drugo pa estrih in prirejeni kamni na prostoru med stranskima oltarjema, ki pričajo o tem, da je zid delilna stena znotraj objekta.

V profilu pod s. stranskim oltarjem pa prej omenjenega zidu ni. V profilu pod s. stranskim oltarjem je tudi cenzura v globini zidu pod j. stranskim oltarjem, ki jo lahko opredelimo kot časovno omejeno površino.

Kot naslednjo hodno površino oziroma višinski horizont opredeljujemo tretji tlak iz lomljenca, vezanih z malto, ki je debel do 15 cm in pokriva ves prostor med obema stranskima oltarjema in pod. Za ta horizont ne moremo trditi, da predstavlja hodno površino za celotno cerkveno ladjo. Verjetno pa je povezan z enim starejših prezbiterijskih znotraj cerkve Najbrž predstavlja višino prezbiterijske v gotski cerkvi. Zadnja hodna površina je baročni tlak.

Stratigrafski prikaz, ki smo ga sledili po vsej površini cerkvene ladje in pod stranskima oltarjema, se razlikuje pod j. in s. stranskim oltarjem, še bolj pa se razlikuje po svoji strukturi od z. profila današnjega izkopa, kjer nimamo sledov više ležeče arhitekture, imamo pa samo jasno trikratno plastovitost, ki ustreza nastajanju plasti na tlaku iz estriha.

Zahodno od s. stranskega oltarja je izkop za grobne jame 2, 3, 6 in 11. V profilu, ki je tako nastal pod s. stranskim oltarjem, vidimo le delno nadaljevanje tlaka, ki mu sledimo pri ostalih grobnih jamah in na izkopanem sz. delu ladje. Sled v profilu pod s. stranskim oltarjem pa je verjetno že horizont hodne površine tega tlaka: ostanki gradbenega materiala, predvsem lomljenci in ostanki malte. Hodna površina pod s. stranskim oltarjem pa je iz omenjenega materiala izrazito le ob s. in j. delu profila ter ob stiku s s. steno ladje in ob grobni jami 6 na j. robu. Tako smo dopustili možnost, da tlak ni segel do profila ob s. stranskem oltarju. Dopusčamo pa, da se je ta površina nadaljevala pod s. stranskim oltarjem, kolikor so ga izkop za grobne jame uničili.

Podatek h kronologiji površine estriha med stranskima oltarjema so fragmenti fresk, ki so ob jz. robu podlage za s. stranski oltar. Fragmenti so verjetno gotski in niso vezani z ostalim planomom. Na ta prostor so prišli verjetno skozi vdor v estrihu šele v času zidave podlage za s. stranski oltar, ki je stal tu v gotski cerkvi, kar bi tudi pomenilo, da je estrih predgotski.

Po formalnem zaporedju je bil najprej zgrajen temelj j. zidu ladje, za katerega smo pri izkopu sonde ob zunanjem licu ugotovili, da je bil zidan v dveh fazah. Zatem sledi nastavek novega temelja, ki je neometan vse od prvega baročnega ometa, ki je do 30 cm višji. Temu ometanemu delu sledi zid iz obdelanih kamnov, ki pa poteka v smeri S—J in je starejši ali sočasen z estrihom in bi sodil k romanskemu objektu. Nato sledi tlak znotraj cerkve, ki bi utegnil biti starejši od vseh opisanih objektov. — V. S. in V. Š.

Pri arheološkem odkrivanju naselbinske površine smo se v letu 1975 in 1976 omejili na z. polovico izkopanega polja 2 (IP 2) (sl. 184).

V letu 1975 smo končali odkrivanje štirih stavbnih horizontov s časovnim

razponom od 10. do 15. stol. Od tega sodita dve fazi v obdobje poznega srednjega veka in sta zidani, ena faza je iz visokega srednjega veka in predstavlja horizont lesenih stavb, najstarejša pa je predstavljal horizontal ukopanih objektov. Za dva starejša stavbna horizonta je značilno, da sta starigrafsko ločena od poznosrednjeveške arhitekture s plastjo naplavine, debele do 20 cm, njen nastanek pa smo postavili v 11. stol.

Razen ugotovitve, da so od 10. do 15. stol. v uporabi iste stavbne parcele, ne glede na obliko tlorisa, ter da že v 10. in 11. stol. lahko govorimo o organizirani vrsti naselja, je v letu 1975 pomembna ugotovitev o obstoju lesene stavbne faze ter vkopanih objektov, ki sodijo najpoznejše v čas prehoda iz zgodnjega v visoki srednji vek. Obe starejši fazi sodita v predfreisinško obdobje, faza vkopanih objektov pa je iz najstarejše poselitvene staroslovanske osnove. Izkop v letu 1975 smo sklenili z ugotovitvijo o stavbni in etnični kontinuiteti z zgodnjega preko visokega srednjega veka vse do začetkov nove dobe v drugi polovici 15. stol. Kljub takšnim pomembnim rezultatom pa raziskovalnih del v letu 1975 nismo imeli za končana, kajti nekateri elementi so dajali sklepati na starejše poselitvene ostanke. Zato smo se v letu 1976 odločili, da z zahodne polovice IP 2 odstranimo naplavljeno plast ilovice.

IP 2 se širi v smeri S—J za 6 kvadrantov in v smeri V—Z za 8 kvadrantov (površina 48 kvadrantov). Na tako označeni površini smo omejili 43 površin, in to: površine 1, 2, 3 in 4, ki sodijo k trem najmlajšim zidanim objektom in sestavljajo najmlajši horizont 4. V isti čas sodi tlakovana cestna površina 6, 5 in 43. Kot površino 8 smo označili zaporedje 4 enoceličnih stavb ob V robu cestišča.

Cestna površina (6, 5 in 4) deli IP 2 na Z in V polovico.

K naslednjemu stavbnemu horizontu sodi prej omenjeno cestišče in stavba 8 ter površine 16, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22 in 23, ki predstavljajo neko starejšo fazo; ta pripada najmanj dvem ali trem stavbnim objektom, ki pa jih nismo mogli rekonstruirati. Sovpadajo s tlorisi 1, 2, 3 in 4 iz horizonta 4, zato jih opredeljujemo v stavbni horizont 3.

Kot hodno površino k stavbnemu horizontu 3 pa opredeljujemo površine 9, 10, 11 in 12. Če nakazane okope smo opredelili kot stavbni horizont 2 in ga oz-

načili s površinami 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38 in 39.

K stavbnemu horizontu 1 pa smo opredelili ležeče lesene in kamnite ostaline, ki smo jih označili s 40, 41 in 42.

Poskus tolmačenja stavbnih ostalin

Vse ostaline na z. polovici IP 2 (izkopavanje leta 1976) lahko razdelimo v tri osnovne skupine:

- I. Vkopani objekti
 - a) jama — zemeljska na površini kv. 562/63 in 552/53 (sl. 185)
 - b) ovalni vkop na sečišču kv. 561/62 in 551/52
 - c) jama v jz. vogalu kv. 561
 - d) poglobitve ob z. robu cestišča v kv. 546, 545, 534, 533 in 532 (I—V)

Jame in poglobitve so bile uporabljene že po nanosu poplavne plasti, kajti uvodoma smo jih označili kot vdor v poplavno plast. Ne izključujemo pa možnosti, kot je pokazala analiza jam, da so nastale pred nanosom te poplavne plasti.

II. Leseni stavbni tloris

V čas nastajanja poplavne plasti in v še starejše obdobje pa brez zadržkov postavljamo leseni stavbni tloris, ki smo ga ugotovili na površini kv. 564 in 554 ter deloma v kv. 563 in 553.

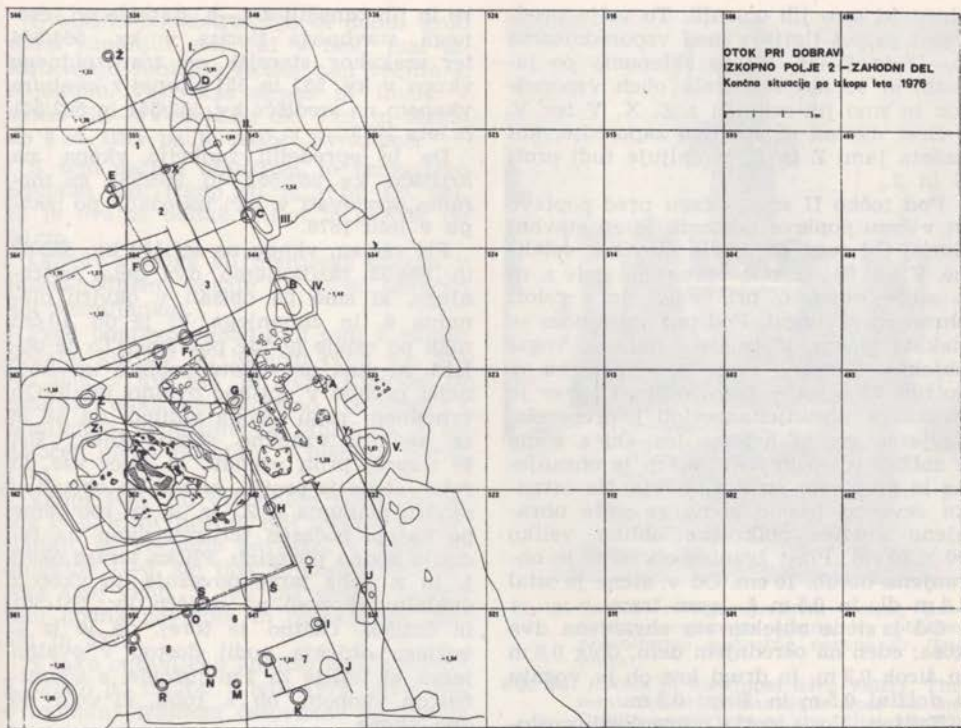
III. Objekti z jamami za stebre

Zanesljivo pred stavbni horizont lesene zgradbe ter daleč v čas pred poplavnim nanosom pa postavljamo horizont stavb in objektov z jamami za lesene stebre. To so:

- a) vkopi I—V,
- b) jame za stebre od A—D in Y.
- c) vzporednica z jamami A—D, v kateri so jame Z, X, Y in U,
- d) vzporednica jam za stebre E, F, F 1, G, H, T, I in J,
- e) pravokotnice za obe vzporednici pod t. c in d F 1. V in Z; S, S, O in P; I, L, M, N in R; ter J in K.

Rekonstrukcija teh objektov: luknje za stebre A—D in Y 1 so nedvomno ostanke stene; 3,5 m od te je bila vzporedna stena E—J. S povezovanjem nasproti stoječih lukenj za stebre in vzporednih vrst smo prišli do notranje razčlenitve prostora med vzporednicama, kot je videti iz rekonstrukcije. Tako smo dobili najmanj šest prostorov skoraj enake širine v smeri S—J ter neenake dolžine v smeri V—Z.

Tako smo ugotovili:
prvi prostor — 1 — na sz. polovici, ki je širok 2,0 m,

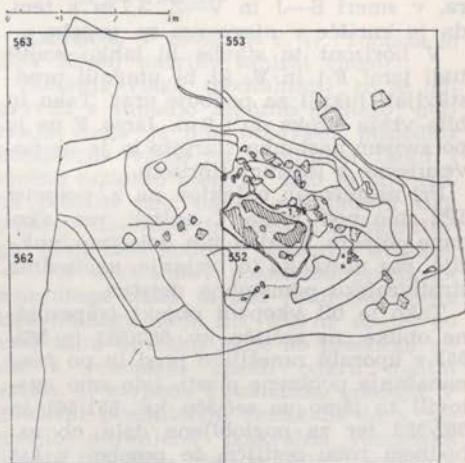

Sl. 184—185 Otok pri Dobravi, izkopno polje 2, zahodni del po izkopavanju 1976 in (spodaj) stanovanjska jama v 6. planumi iz 10. stoletja

Fig. 184—185 Otok near Dobrava, Excavation field 2, the western part after the excavation in 1976, and (below) the pit dwelling on 6th plane, originating from the 10th century

drugi prostor — 2 — širok 2,6 m,
 tretji prostor — 3 — širok 2,6 m,
 četrti prostor — 4 — širok 3,2 m,
 peti prostor — 5 — širok 3,0 m.

Kot skoraj zanesljiva objekta na jz. polovici izkopnega polja se zarišejo pravokotni tlorisi z lesenimi stebri I, J, K in L, 2×2 m. Sem prištevamo tudi objekt N, O, P in R, tudi 2×2 m in za katerega moremo predvidevati, da je povezan z objektom, ki se veže v enoten stavbni tloris s prej omenjeno stavbo

I, J, K in L, s tem, da je stranica N, R, L in I j. stena, stranica R, O, T pa s. stena objekta. Tako smo v jz. delu IP 2 dobili stavbo, ki je v isti črti kot stavbna stena E—H, ki smo jo tako podaljšali še preko T, I in J.

Obstajajo nekateri elementi, ki govorijo za dvokapnost strešne konstrukcije tlo-

risov, ki smo jih omenili. To velja predvsem za pet tlorisov med vzporednicama A—D in E—H. Na to sklepamo po jamah, ki so kot simetrala obeh vzporednic in smo jih označili z Z, X, Y ter V. Brez dvoma se stavbno zaporedje, kot kažeta jami Z in U, nadaljuje tudi proti S in J.

Pod točko II smo v času pred poplavo in v času poplave postavili le en stavbni tloris. Od tega so ostale številne ostaline. V kv. 564, imamo ohranjene dele s. in z. stene objekta, pri čemer je v celoti ohranjen sz. vogal. Pod pravim kotom se stekata trama, ki predstavljata sz. vogal objekta. Zanosna stena je ohranjena v dolžini 2,8 m in v širini 0,3 m. Čeprav je struktura ohranjena v celoti, je preperela. Verjetno gre za hrastov les. Od s. stene v dolžini 0,2 m in širini 0,3 m je ohranjena le preperela struktura lesa. Na ostanke severne lesene stene se veže ohranjeno kurišče polkrožne oblike, veliko 90 × 70 cm. Plast žganine ob steni je ohranjena do db. 10 cm. Od v. stene je ostal 1,4 m dl. in 0,5 m š. lesen tram.

Od j. stene objekta sta ohranjena dva kosa; eden na osrednjem delu, dolg 0,8 m in širok 0,3 m, in drugi kos ob jv. vogalu v dolžini 0,5 m in širini 0,3 m.

Takšen tloris meri v notranjosti prostora, v smeri S—J in V—Z, 3,7 m s tem, da je kurišče v njegovem sz. vogalu.

V horizont te stavbe bi lahko sodili tudi jami F1 in V, ki bi utegnili predstavljati luknji za podboje vrat. Tako bi bila vrata široka do 0,8 m. Jama F pa je po svojem nastanku starejša in je ne povežujemo z lesenim tlorisom.

Pri naštevanju objektov na z. polovici IP2 smo pod točko I našli vse vkopane objekte. Preden jim določimo funkcije, čas nastanka in trajanje, ugotovimo stratigrafsko pomembna dejstva.

Tako je bil vkopani objekt trapezoidne oblike na sečišču kv. 562/552 in 563/553 v uporabi zanesljivo pred in po času nanašanja poplavne plasti. Isto smo ugotovili za jamo na sečišču kv. 551/561 in 562/552 ter za poglobljene dele ob zahodnem robu cestišča, še posebej v kv. 545 in 548. Nedvomno pa so bile vse jame za stebre, ki smo jih ugotovili v dveh ali treh vrstah z. od cestišča, v uporabi le kot sestavni del lesene arhitekture v času pred poplavami. Isto velja za vkope I—V.

Iz tega bi izhajala ugotovitev, da so stavbe z leseno nadgradnjo, ki smo jih rekonstruirali na temelju lukenj za steb-

re in jih označili z 1—8, starejše od lesene stavbnega tlorisa v kv. 564/554 ter vsekakor starejše od trapezoidnega vkopa v kv. 552 in 551 skupaj z ovalnim vkopom na središču kv. 552/551 in 562/561 iz leta 1975.

Da bi opredelili funkcijo vkopa na križišču kv. 562/552 in 563/553, ga moramo opazovati v luči izsledkov po izkopu v letu 1976.

Pri večjem vkopu na sečišču kv. 552/62 in 563/53 razlikujemo dva dela: notranjega, ki smo ga opisali v okviru plana 6, in zunanjega, ki je do 10 cm nižji od ostale hodne površine. To je objekt, ki ima pravokotno obliko ter kasnejši prehod v opisano ovalno jamo. Ob vzhodnem robu vkopa vidimo, da se je za sedanjo vzhodno steno objekt širi še naprej proti vzhodu, in sicer vse do roba stene iz protja, ki smo jo opisali v okviru plana 6. Z., jz. in sz. rob jame pa kažejo počasen terasast vkop na tedanja hodno površino. Pлитka terasa okoli j. in z. roba jame povezuje ta vkop z ovalnim vkopom na sečišču kv. 551/561 in 552/562. Očitno je torej, da je iz s. večjega objekta vodil dostop v ovalno jamo, ki leži le za 2 m južneje, s stopničastim vkopom ob s. robu, ki vodi do dna vkopa.

Zaradi novih spoznanj štejemo vkopa za sestavini velikega objekta, s tem da je južni manjši objekt samo dopolnjeval večjega, ki meri po daljši osi 8 m in po širini 4 m. Globok je do 1,2 m in je pod tedanja hodno površino. Manjši objekt meri 2,5 m in je do 1 m pod tedanja hodno površino.

Tako grobo orisan objekt je imel stene iz protja, od katerih smo našli ostanke ob sz. steni. Dno je bilo iz lesa in ob severnem robu omejeno s kamni ter je bilo funkcionalno povezano z južneje ležečim ovalnim objektom.

Predvidevamo, da je bil to stanovanjski objekt v času pred obema doslej ugotovljenima fazama z lesno nadgradnjo. To pa bi — glede na datacijo cestišča in drobnih najdb (keramika) v samem vkopu — utegnilo pomeniti, da je bil ta objekt »zemljanka«, ki je bila v uporabi že konec 10. stol. Čeprav so ob sz. robu ostanki lesene stene iz protja, pa kažejo nekatere luknje za stebre, da bi objekt kot celota utegnil imeti neko skupno streho nepravilne oblike. Šele tako namreč lahko razumemo funkcijo vkopov Z, G, H, T, S in P ter vkopa ob j. robu večje jame.

S takšno rekonstrukcijo bi dobili grob obris zunanjih sten, ki v neki fazi izključujejo funkcijo strehe nad večjim s. objektom. Ta večja streha bi imela v smeri SZ—JV dolžino ok. 7 m in širino do 8 m. Bila pa je najbrž dvokapna.

S tem večjim objektom je funkcijsko povezan tudi izkop ob jz. robu kv. 561, ki je ovalne oblike, 5,1 m in globok do 50 cm.

Objekt večjega ali manjšega obsega v jugozahodnem vogalu IP 2 je označen kot »zemljanka«.

Pred poplavno dobo sodi tudi s kamni obdano kurišče ob južnem robu kv. 554 ter tlak v kv. 544 in 543. Kurišče in ostanke tlaka ne moremo povezati z zemljanko, dopustimo pa lahko, da so na določen način povezani s hišnimi tlorisi 1—8.

Vkopi I—V ob vzhodnem robu objektov 1—5, ki bi utegnili biti sočasni z zemljanko, so verjetno povezani s funkcijo objektov 1—5, saj ima dejansko vsak objekt svoj vkop. V isti čas sodijo najbrž tudi hodna površina in objekti na kv. 531 in 532.

S tako opravljeno analizo stanja na IP 2, lahko po izkopu v letu 1976 govorimo o najmanj trojnem časovnem zaporedju objektov:

1. v najstarejši čas postavimo »zemljanko« ob jz. robu IP 2,

2. sledijo objekti z leseno nadgradnjo 1—5,

3. tem pa objekti z lesenim stavbnim tlorisom v kv. 554 in 564.

Razčlenitev poglobljenega vkopa na zahodni polovici IP 2 in s pomočjo datacije lesenega stavbnega tlorisa na površini kv. 564/554 v 11. stol. (po izkopavanju v letu 1975) smo ugotovili, da sta pred tem časom obstajala še najmanj dva stavbna horizonta. In to horizont pravokotnih stavb 1—8 ter horizont »zemljanke« z najmanj dvema fazama, ki sodita verjetno v 10. stol.

Tako smo za čas od poznega 11. do poznega 10. stol. dobili razčlenitev v tri vrste stavb:

a) razčlenjene zemljanke z dvema ali tremi fazami,

b) stavbe z lesenimi vertikalami in
c) zametke stavb, ki jih danes imenujemo brunarice.

Za stavbno in naselbinsko zgodovino zgodnjega srednjega veka ter prehoda v fevdalizem je to enkratni prispevek. — V. Š.

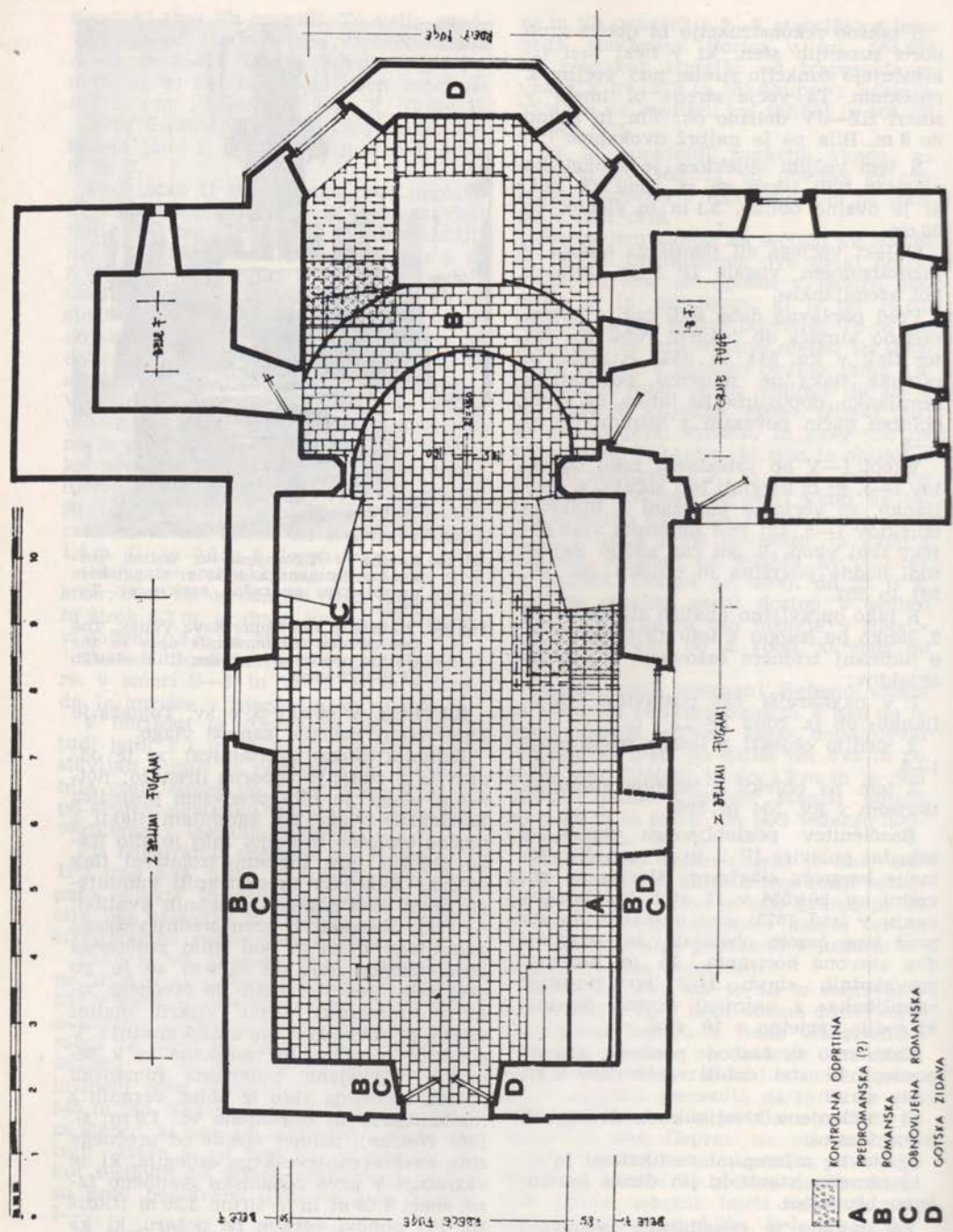

Sl. 186 Rateče v Zgornjesavski dolini, polkrožna romanska apsida v gotskem prezbitteriju podružnice cerkve sv. Tomaža

Fig. 186 Rateče in the Upper Sava Valley, The semicircular Romanesque apse in the Gothic presbytery of the filial church of St. Thomas

RATEČE. V gotski p. c. sv. Tomaža je ZSV Kranj načrtno saniral vlago.

Zunanja vlaga (podtalnica) se je odpravila z zunanjo zaporno drenažo; notranja vlaga je bila predvsem posledica kondenzne vlage na kamnitem tlaku z močno toplotno inercijo, zato je bilo treba položiti nov, toplotno izolativni tlak (opečni tlakovec) in odstraniti kamnitega, ki ni imel nobenih posebnih kvalit. — Po odstranitvi poznosrednjeveškega kamnitega tlaka in pod njim peščenega izravnalnega sloja db. 0,20 m se je po vsej talni površini ladje do prečnega zidu v romanski apsidi odkril maltni estrih, ki sovпада z romansko gradnjo. V gotskem prezbitteriju raziskana in v temeljih ohranjena polkrožna romanska apsida (debelina zidu iz oblic, vezanih z malto 0,90 m in ohranjena vi. 1,0 m; sl. 186). Notranji polmer apsida od prečnega zidu kasnosrednjeveškega osilegija, ki se vključuje v prvo romansko gradbeno fazo, meri 2,60 m in v širino 3,20 m (tloris B). Pri obnovi cerkve po požaru, ki ga izpričujejo močne poškodbe zaradi ognja v popravljenem estrihu ladje, je bila prvotna romanska apsida v obliki pod-

Sl. 187 Rateče, tloris podružne cerkve z arheološkimi detajli
 Fig. 187 Rateče, The ground plan of the filial church with archaeological details

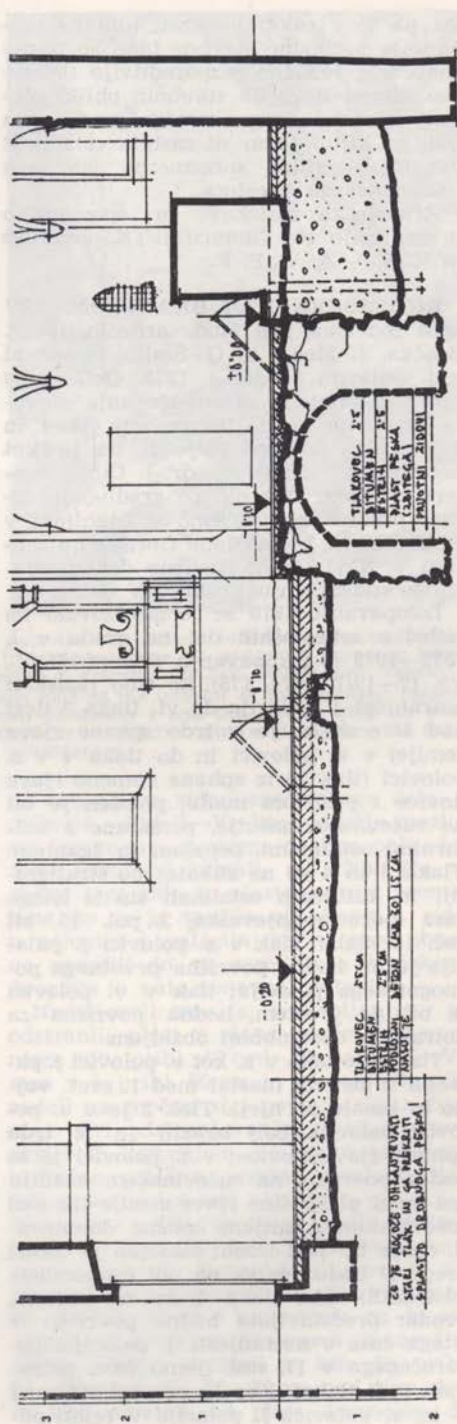
Sl. 188 Rateče, profil obnove tlakov, kot jo je zasnoval dr. ing. arh. P. Fister

Fig. 188 Rateče, The profile of the reconstruction of pavements as designed by Dr. P. Fister, Eng. Arch.

kve podaljšana v ladijski prostor. Novi notranji polmer meri 4,30 m, širina ostane ista (tloris C). Prezidana apsida se pravokotno vključuje z ohranjenim temeljnim ramenom v s. steno ladje. V obstoječi j. steni je odkrito značilno oblikovano romansko okence iz konca 12. stol. ali zač. 13. stol. z ozkim pravokotnim vhodom sredi te stene nam časovno opredeljuje drugo gradnjo romanske cerkvice. Znotraj, 0,20 m od j. romanske stene poteka jv. vzdolž vse ladje najstarejši temelj zidu iz oblic, vezanih z malto (db. zidu 0,60 m; ohr. vi. 0,30 m), ki je bil prekrit z romanskim maltnim estrihom (tloris A). Ob s. steni ladje je bil estrih iz 10 cm db. sloja malte in pod njim podložni sloj iz oblic, pod katerim je bilo mnogo žganine, posamične zdrobljene živalske kosti in manjši fragment keramičnega vrča tipične rimskodobne izdelave.

Med notr. steno gotskega prezbiterija in romansko apsido, ob j. in s. strani gotske oltarne menze, ki je ostala in situ, smo odkrili 25 slabo ali delno ohranjenih skeletnih grobov iz romanskega obdobja. Pokopani so bili v humus, v gl. 0,70 do 0,90 m. Smer pokopa Z—V. Med njimi so bili trije odrasli moški, ena odrasla ženska in en otrok; drugi, le delno ohranjeni zaradi ponovnih vkopov na isto mesto, so odrasli in nedoločljivega spola (demo-grafsko analizo določil antropolog dr. Tone Pogačnik). Pridatki: v grobu 1 prstan na čelu, v grobovih 5 in 23 okrogli železni pasni ob pasu, v grobu 8 sklenjen bronast obroček na čelu ter v grobovih 2 in 20 sledovi deske. Način pokopa kaže na staroslovansko izročilo.

Konservatorska rešitev sakralne arhitekture, ki je z odkritimi freskami in kvalitetno opremo spomeniško sklenjena celota, je morala vključiti nove arheološke najdbe v primerno celoto in jih ohraniti. Pod novim opečnim tlakom, ki leži na varovalnem sloju mivke, je skoraj v celoti ohranjen prvotni tlak (estrih) in vsi arheološko pomembni detajli starejših arhitekturnih faz (sl. 187). Obenem sta v tlaku skriti dve odprtini dimenzij $0,90 \times 1,30$ m na najbolj značilnih stikih posameznih arhitekturnih faz; v pokritih jaških je tako mogoče poljubno preverjati vsa izkopana odkritja (sl. 188).

Da pa bi v celoti pokazali tudi najznačilnejše prehodne stavbne faze, so te naznačene z različno razporeditvijo tlakovcev (tlorisi starejših stavbnih oblik). Zaradi uporabe enega samega gradiva za tlak pa kljub temu ni razbita celovitost današnjega stilno sorazmerno enotnega poznogotskega prostora.

Arheološke raziskave in spomeniško prezentacijo sta financirali TKS Jesenice in KSS. — A. V., P. F.

RIHEMBERK NAD BRANIKOM. ZSV je s sodelovanjem štud. arheologije P. Bračka, J. Medje in G. Šmida izkopal v j. palacija 8.—26. 4. 1975. Dela si je ogledala komisija za preučevanje stavbne zgodovine gradu Rahemberk (16. 4. in 8. 5. 1975), izkopno polje B pa je kot nadzornica videla tudi dr. I. Curk, konserv. svetnik. Arheološko gradivo je zaradi preučevanja začasno v Ljubljani v ZSV SRS in bo izročeno Goriškemu muzeju v Novi Gorici. Izvirno dokumentacijo o izkopavanju hrani ZSV SRS.

Izkopavanje 1975 se je navezovalo na izsledke arheoloških del na gradu v l. 1972—1973 (o izkopavanju 1972 cf. D. V., VS 17—19/1, 1974, 175), ko smo raziskali notranjost j. palacija do vi. tlaka 3 (leži nad živo skalo, je iz trdo sphane rjave zemlje) v v. polovici in do tlaka 4 v z. polovici (tlak je iz sphane rumeno rjave ilovice s prelivom malte; položen je bil na ruševinsko nasutje, pomešano s kulturnimi ostalinami, pepelom in žganino). Tlaka 3 in 4 se ne stikata; po stratigrafiji in kulturnih ostalinah sta iz istega časa (poznosrednjeveška, 2. pol. 15. ali zač. 16. stol.). Tlak v z. polovici j. palacija je bil hodna površina prvotnega poznogotskega palacija; tlak v v. polovici je bil na prostem, hodna površina za notranjim obrambnim obzidjem.

Tlak 1 je tako v z. kot v v. polovici j. palacija iz betona (nastal med 1. svet. vojno in kmalu po njej). Tlak 2 je v v. polovici palacija bolj izrazit, je iz trdo sphane rjave ilovice; v z. polovici je to hodna površina na ruševinskem nasutju (po tanki plasti fine rjave zemlje tik nad ruševinskim nasutjem smemo domnevati, da je bil pod lesen; sčasoma je bodisi preprel bodisi so ga na pol preprelega odstranili). Oba tlaka 2 se ne stikata, vendar predstavljata hodno površino iz istega časa v notranjosti j. palacija, pobarčenega v 17. stol. (temu času pripadata tudi tlaka). Ker je prvotni zid med z. in v. polovico j. palacija v celoti od-

stranjen (verjetno v času obnove po zadnji vojni), ne vemo, v kakšnem odnosu je bil do obeh tlakov 2. Domnevati smemo, da je bil na mestu sedanjega polkrožnega oboka, ki loči obe polovici j. palacija, prej tudi prehod (v času poznogotskega j. palacija morda tudi eden od vhodov v poslopje; ko so v 17. stol. poslopje obnovili v baročnem slogu in mu na v. strani prizidali še v. polovico j. palacija, so morda ta vhod ohranili kot prehod med obema polovicama pritličnega dela stavbe). Pri poznosrednjeveškem tlaku 4 moram omeniti še neko posebnost: v tlak so bile namreč drugotno vkopane ovalne in nepravilne pravokotne jame različnih velikosti, napolnjene bodisi s kamenjem bodisi z ruševinsko plastjo. V nekaterih jamah smo našli tudi zanimive kulturne ostaline.

V. rob tlaka 4 je grobo odsekan na mestu, kjer bi moral stati v. zid prvotnega poznogotskega palacija (zid je bil po zadnji vojni delno obnovljen na s. in jk delu, v sredini je ostal prazen prostor; preko obeh zidov so zgradili polkrožen obok iz betona). Ob novem zidu je v jv. vogalu prvotnega poznogotskega j. palacija viden del tlaka 5; tlak je iz sphane rumeno rjave zemlje in je za pribl. 25 centimetrov globlje od tlaka 4, torej je starejši (visokosrednjeveški).

V z. polovici j. palacija moramo omeniti še naslednje. Na s., notr. steni j. zidu j. palacija smo našli omete, ki pripadajo dvema obdobjema. Sp. rob zg. ometa se ujema s hodno površino tlaka 2 (novoveškega, 17. stol.); sp. rob sp. ometa je v vi. poznosrednjeveškega tlaka 4 in se nanj tudi navezuje. Gradbeni fazi tlaka 4 pripada morda tudi zazidan vhod v jv. vogalu poznogotskega j. palacija, ker je njegov prag v višini tlaka 4 (dopušča možnost, da je bil vhod narejen tudi nekoliko kasneje, kot so položili tlak 4, nedvomno še v času trajanja in uporabe poznosrednjeveškega tlaka 4).

Zaradi prekinitve arheoloških raziskav v letu 1973 so ostale številne nezanke. Predvsem nismo mogli ugotoviti, kaj se skriva pod tlakom 4. Prav tako nismo mogli povsem raziskati prostora, kjer je moral potekati uničeni v. zid prvotnega poznogotskega j. palacija. Zato je bil cilj arheološkega izkopavanja v letu 1975 jasen: raziskati z. polovico j. palacija do žive skale.

Najprej smo očistili še neraziskane jame v tlaku 4. Obenem smo odstranili zg. dele profilov v z. polovici j. palacija, ra-

Sl. 189—190 Rihemberk nad Branikom, zahodna polovica notranjosti južnega palacija; pogled z zahoda: »poznosrednjeveški tlak 4 in izkopane jame (za podporna bruna po katastrofalnem potresu 1511 ?); desno pogled z vzhoda: zid Z-V, odkrit pod tlakom 4
 Fig. 189—190 Rihemberk nad Branikom, The western half of the interior of the southern palace; a view from the west: (late mediaeval) pavement 4 and the sockets (dug for supporting bars after the disastrous earthquake in 1511 ?); right, a view from the east: the west-east wall, uncovered under pavement 4

zen kontrolnega stebra pri točki $x = 0$, $y = 0$. Nato smo dokumentirali tlak 4 z vkopanimi jamami (sl. 189). Že med čiščenjem smo v s. steni jame 3 naleteli na zid, ki je potekal od Z proti V. Zato smo sklenili najprej sneti tlake 4 v s. delu z. polovice j. palacija, da bi lahko sledili poteku zidu. V celoti smo odstranili ruševinsko plast s pepelom, žganino in kulturnimi ostalinami (to plast sem med izkopavanjem leta 1975 imenoval »kulturna plast 1«); prišli smo do vi. nove hodne površine, nasute iz rjave zemlje, velikega in majhnega kamenja, vmes tudi ruševin. To hodno površino sem imenoval tlak 5, kar ustreza že leta 1973 odkritemu delu tega tlaka na skrajnem v. robu prvotnega poznogotskega j. palacija. Tlak 5 leži na notr. strani »zidu Z—V«, se spušča nekoliko od V proti Z (zaradi posedanja nasutja). V sv. delu prvotnega poznogotskega palacija meji tlak 5 z živo skalo (to so nekoliko odklesali šele ob polaganju tlaka 4).

»Zid Z—V« je ohranjen pribl. do žive skale v sv. delu poznogotskega palacija, pod tlakom 4. Na Z se prisloni na prvot-

ni zunanji. z. zid poznogotskega dela j. palacija. »Zid Z—V« ima površje mestoma izravnano, mestoma nasilno poškodovano (izravnani kamni) (sl. 190). Na s. strani tega zidu so plasti povsem premetane (to se je zgodilo ob obnovi s. zidu z. polovice j. palacija; zid so pred obnovo porušili do vi. osrednjega grajskega dvorišča in nato ponovno postavili).

Nadaljevali smo s poglobljanjem in odstranili plast z rjavo prstjo in kamenjem (db. pribl. 40 cm). Ob »zidu Z—V« smo v š. pribl. 50 cm in po vsej dl. zidu zadeli na močan sloj povsem sipke žganine. Pri odstranjevanju plasti z rjavo prstjo in kamenjem smo spet zadeli na kulturne ostaline, vendar manj številne (plast sem imenoval »kulturna plast 2«). Nato smo prišli do nove plasti, sestavljene iz rjave prsti in velikih lomljencev, včasih pravih kamnitih blokov. V tej plasti ni bilo kulturnih ostalin. Vse kaže, da sta bili plasti s kamenjem, zg. in sp., nasuti v kratkem časovnem zaporedju. Druga plast s skalami je bila db. pribl. 80—90 cm. Pribl. 20—30 cm nad živo skalo smo naleteli na plast temnejše do

temno rjave fine zemlje; vmes je bilo tudi nekaj kosti, tik ob »zidu Z—V« tudi odlomek lončenine. Nato smo poglobljali ves prostor do žive skale in izkopali temelje z. zidu j. palacija, ohranjene v prvotni obliki. Zid je bil sezidan iz velikih lomljencev nepravilne pravokotne oblike, lepo poravnanih v vrsti po plasteh. Izkopali smo tudi temelj »zidu Z—V«, ki je bil prilepljen ob skalo in se skupaj z njo dviga do vrha skalnate ploščadi v sv. delu poznogotskega j. palacija, kjer se ostro prekine. Kljub skrbnemu kopanju nismo mogli zaslediti nadaljevanja tega zidu. »Zid Z—V« je zgrajen iz manjših lomljencev, nepravilne ali nepravilne pravokotne oblike, zloženih v vrsti po plasteh. Veživo je slaba rdeče rumena malta z veliko peska. Veživo v z. zidu poznogotskega palacija ni vidno, med kamni so široke reže. V kotu med »zidom Z—V« in z. zidom j. palacija je v »zidu Z—V« tik nad živo skalo precej velika odprtina, ki se slepo konča; zapolnjena je bila s fino črno rjavo zemljo. Nismo si znali razložiti njenega namena. Na zunanji strani »zidu Z—V« je na steni videti sledove ometavanja; mogoče tu ne gre za pravi omet, ampak samo za zapolnjevanje z malto večjih vrzeli na pročelju, nastalih ob manj skrbni zidavi.

Profil V—Z se je takoj po očiščenju zrušil zaradi prevelike teže kamnitih blokov v ruševinski plasti, a smo ga še utegnili dokumentirati. Profil kaže, da je bila najnižja hodna površina v z. polovici j. palacija temnejša rjava zemlja nad živo skalo; ta plast se je spuščala skupaj v živo skalo od V proti Z. V času najnižje hodne površine tod ni bilo stavbe, stala sta samo z. in j. zid notr. grajskega obzidja (to domnevam zaradi nepravilnega površja tal in pičlega števila kulturnih ostalin). Hodno površino sem skupaj z živo skalo od V proti Z. V času

V nadaljevanju izkopavanja smo odstranili tudi plasti v j. delu z. polovice j. palacija. Plasti so po svoji sestavi podobne tistim v s. polovici j. palacija; kulturne ostaline so bile najdene v enakih okoliščinah. Izkop ob j. zidu j. palacija je del zanimive ugotovitve. Tlak 6 se tod precej naglo spušča od V proti Z; na enem mestu je viden v obliki sphane rdeče rjave ilovice s sledovi žganine; v nadaljevanju je tlak 6 viden kot hodna površina iz rjave prsti, ki pokriva plast s kamnitim drobirjem; proti SZ tlak 6 prehaja v temnejšo rjavo oziroma temno

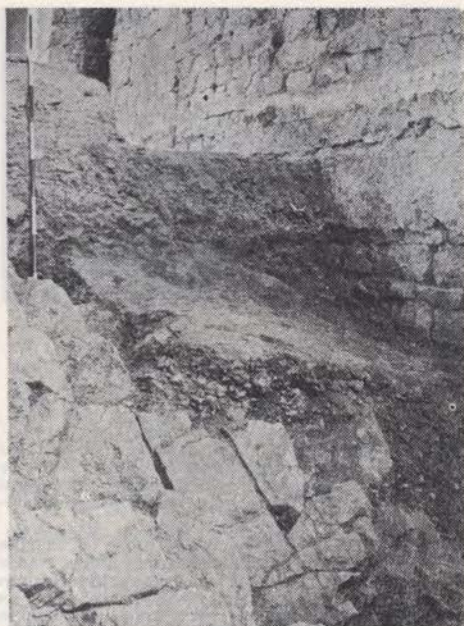
rjavo prst, ki je ležala nad živo skalo in med razpokami v živi skali; v jz. delu izkopišča je viden sloj polite malte, ki pokriva podlago iz kamnitega drobirja in prav tako pripada hodni površini tlaka 6.

Omeniti moram, da se tlak iz sphane ilovice tik ob j. zidu j. palacija prekine; vmesni prostor je zapolnjen s sphano rjavo zemljo. Videti je, da gre za naravno naplavino ilovnate plasti, ki se je pri hoji steptala (sl. 191). Ko so gradili temelje za j. zid notranjega grajskega obzidja, so ilovnato plast in kamniti drobir pod njo odstranili za toliko, kolikor so potrebovali prostora pri zidavi; tedaj so morali kopati prav do žive skale. Po končani zidavi so jama ob zidu zasuli. V tem zasutju smo nekoliko pod vi. tlaka 6 našli dvoje ustij zelo stare lončenine, ki bi glede na izdelavo in obliko lahko sodila na sam začetek visokega srednjega veka (oba primera lončenine ohranjata staro tradicijo lončarske obrti, ki je v teh krajih verjetno vlekla nit od pozne rimske dobe preko zgodnjega srednjega veka v visoki srednji vek).

Na s. pročelju j. zidu j. palacija smo odkrili ohranjene omete, ki pripadajo različnim stopnjam tlakov. Najbolj sp. omet pripada obdobju tlaka 5; ostala dva sta, kot smo zapisali že prej, mlajša — eden poznosrednjeveški in drugi novoveški. Zanimivo je, da v času hodne površine 6 notranje pročelje j. in z. zidu ni bilo ometano (sl. 192).

Med potekom del smo v celoti očistili do žive skale tudi sv. del prvotnega poznogotskega palacija; jv. del smo ohranili neprekopan, tako da je viden stratigrafski odnos med tlaki 4, 5 in 6 ter med ohranjenimi ometi na steni. Med čiščenjem smo na v. robu tlaka 4 naleteli na veliko okroglo jama, zapolnjeno z manjšimi lomljenci. Kamni so bili razporejeni tako, da je v sredini ostala odprtina, kamor so lahko v navpičnem položaju postavili bruno (morda ta primer kaže, čemu so služile ostale jame, vkopane v tlak 4; morda so bile namenjene tramovom, ki so jih verjetno postavili v oporo razmajanemu poznogotskemu j. palaciju, nedvomno prizadetemu ob katastrofalnem potresu leta 1511). V tlaku 4 smo ob čiščenju našli še nekaj majhnih jam za kole.

Poglobili smo tudi prostor izkopišča, kjer je moral potekati v. zid poznogotskega j. palacija. Našli smo samo steril-

Sl. 191—192 Rihemberk, zahodna polovica južnega palacija; pogled s severozahoda: (visokosrednjeveški) tlak 6, na južnem zidu so vidni ometi iz časa tlakov 5, 4 in 2, v ozadju južna polovica profila sever-jug s kontrolnim stebrom; desno pogled s severa: tlak 6 in notranji strani južnega in zahodnega zidu, zgodaj omet iz časa tlaka 5

Fig. 191—192 Rihemberk, The western half of the southern palace; a view from the north-west: (highmediaeval) pavement 6, on the southern wall there can be seen plasters from the time of pavements 5, 4 and 2, in the background the southern half of the profile north-south with the sondage column; right, a view from the north: pavement 6 and the inner sides of the southern and western wall, above, the plaster from the time of pavement 5

no rjavo prst nad živo skalo v j. delu »vhoda« in z betonsko malto prelito sphano rjavo zemljo v s. delu. Nekdanji v. zid je bil ves odnesen.

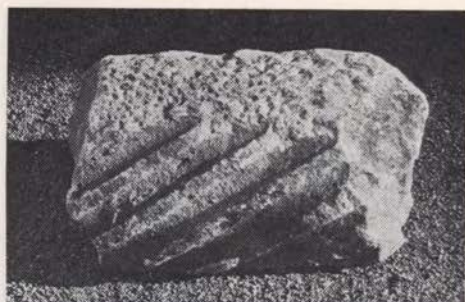
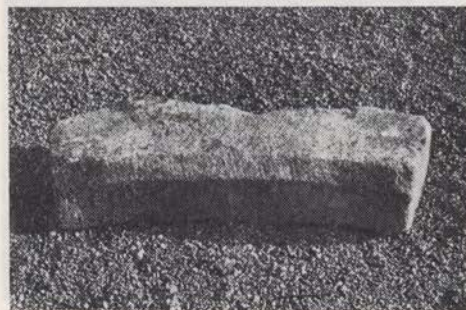
Izkop smo nadaljevali še naprej proti V, kjer smo prebili tlaka 2 in 3 ter kopal do sterilne plasti; našli smo dve naravni vdolbini med živo skalo, zapolnjeni s preperelino in rjavo do temnejše rjavo prstjo. Pribl. na sredini prostora, kjer smo leta 1973 po sledovih žganine domnevali ognjišče, smo našli jašek za kanal, zidan iz lomljencev in opek ter vezan z betonsko malto. Odvodni kanal, zidan iz kamnov in pokrit s kamnitimi ploščami, se je ohranil tudi v prerezu na robu izkopišča; vodil je skozi vrata proti J na prosto; nedvomno je nastal v 20. stol.

Poglobili smo tudi j. polovico v. dela j. palacija; pri tem smo odstranili dele tlakov 2 in 3. Našli nismo ničesar. Pod tlakom 3 so bile le razpoke med živo skalo, zapolnjene s kamnitim drobirjem

in rjavo do rdeče rjavo prstjo; te plasti so bile sterilne.

V pripravi je podrobna obdelava izsledkov arheoloških izkopavanj na gradu Rihemberk (1971—1975). — D. V.

SELO V PREKMURJU. Okrog današnjih cerkva, ki imajo osnovo izpred obdobja romanike, najdemo v mnogih primerih staroslovanske grobove (Trebnje, Svete gore, Črnomelj, Ljubljana — Sv. Peter, Mengeš, Kranj, Bled). Tudi v Prekmurju smo računali na podobno stanje. Ob restavratskih delih pri cerkvi v Domanjševcih 1973 je ZSV Maribor sondiral del prostora okrog cerkve, a je bil rezultat negativen. Misli na slovanske grobove okrog cerkva pa nismo opustili. Zato je 1.—9. 9. 1975 Pokrajinski muzej v Murski Soboti skupaj z ZSV Maribor sondiral teren okrog romanske rotunde v Selu, ki leži na travniku 1. od ceste v Prosenjakovce, parc. št. 215, k. o. Selo, last ž. urada Kancevci. Izkopali smo sondo 1,

Sl. 193—195 Slivnica pri Mariboru: ma. morni podstavek za steber in kos polovice marmornega stebra s poševnimi žlebovi; spodaj: del loka iz grobega peščenca

Fig. 193—195 Slivnica near Maribor: A marble support of a column and a piece of the half of the marble column with sloping grooves; below: a part of an arch made of coarse sandstone

3 × 4 m, na j. strani in sondo 2, 2 × 5 m, na z. strani cerkve. K raziskavi so nas spodbudili: ljudsko izročilo o stari Kocljevi cerkvi, arheološko zelo zanimiv teren, predvsem področje »samostana«, ki bi ga bilo treba raziskati, prisotnost stare poti in znano staro pokopališče okrog rotunde. Pri sondiranju smo našli visokosrednjeveške grobove s skromnimi pridatki, ki so zdaj očiščeni in preparirani v Pokr. muzeju v M. Soboti. Tam je tudi dokumentacija. — I. H. Š.

SLIVNICA PRI MARIBORU. Pri poglobljanju struge vaškega potoka ob krajevni cesti so nasproti vhoda k ž. c. pribl. 2 m gl. našli 3 obdelane kamne. Shranili so jih pri cerkvi, kjer so prislonjeni ob j. zid ladje d. pri vходу. Prvi je marmorni podstavek za steber (sl. 193), šesterokotna plošča 95 oz. 78 × 67 × 10,5 centimetra je nepravilne oblike in ima ožjo stranico odkrušeno. Spodnja stran je ravno klesana, stranice robov in gornja stran pa so povsod gladke. Na vrhnji strani je 57 cm š. in 12 cm vi. okrogla plošča z oblim robom. Tej se na površini pozna sled ležišča stebra s pr. 35 cm; ta površina je jamičasto klesana. Okrogla plošča je prelomljena počez (po raz-

Drugi kamen je del polovice marmornega stebra s pr. 50 cm, sedaj db. 29 in

dl. 70 cm (sl. 194). Oba konca sta pošev odlomljena, okrušen oz. grobo oklesan je tudi najvišji del oboda. Na obodu so 5,5 cm š. in 1,5 cm gl. poševni žlebovi, ki jih ločujejo 3—3,5 cm š. ravni robovi. Na vsaki strani je pet žlebov (sl. 194).

Tretji kamen je del loka iz grobega peščenca in ima okrušen zunanji rob (sl. 195). Kamen meri 87 oz. 75 × 15 × 25—30 centimetrov. Notranja stena, oba konca in ena stran so gladko klesani, druga stran pa ima slabo obdelano površino, v katero je vklesan 2 cm š. in 1 cm gl. žleb. Na gladki strani je na notr. robu poševni vogal s 4 cm š. stranicama.

Zaradi teže kamni niso mogli priti na kraj najdbe od daleč. Morebiti gre za ruševine prvotne sakralne stavbe na mestu sedanje ž. c. ali ob njej (pod sedanjo cesto). — S. P.

STARI TRG PRI LOŽU. Inštitut za raziskovanje krasa SAZU v Postojni je 21. do 31. 7. 1976 sondiral okolico ž. c. sv. Jurija. Dela je financirala RSS, vodila M. Urleb; sodelovali so še en arheolog, ter 5 študentov oz. dijakov.

Obstoj ž. c. je izpričan že v 13. stol., sama fara že v 12. stol. Spričo bogate poselitve neposredne okolice Starega trga v predzgodovinski in antični dobi je bil namen sondiranja poiskati sledove, ki

bi dokazovali neprekinjeno poselitev tega območja v zgodnji srednji vek.

V ta namen smo izkopali 4 sonde na različnih straneh cerkve. V sondi 7×3 m na s. strani cerkve vzporedno s cerkveno ladjo smo brž pod površjem zadeli na pokope-skelete, ki so sledili vse do sterilne plasti, katere gl. je bila 0,5–1,60 m in se je večala od Z do V, skladno z zravnovanjem prostora okrog cerkve; v vsej sondi smo odkopali 23 skeletov, ki so ležali v smeri Z–V; zvečine so bili osebki odrasli.

Drugo sondo, $3 \times 1,5$ m, smo izkopali na j. strani že ob skrajnem robu ravnane terase, najbolj oddaljenem od cerkve. Ker so tu mlajši pokopi povsem uničili starejše, sonde nismo večali.

Tretja sonda, $3 \times 1,5$ m, na v. strani cerkve za prezbitერიjem je pokazala posebej veliko nasutje. Kulturna plast s pokopi je bila šele v gl. 1,5 m. Tu je bil ohranjen najdebelejši sloj kulturne plasti — nad 1 m, sterilna plast pa se začne šele v gl. 2,80 m.

Četrta sonda, 3×2 m, v sv. delu cerkv. območja je brž pod površjem pokazala tlak stavbe neznanih oblik, ki so ga sestavljali neenakomerno oblikovani kamni, povezani z malto. V tlak je bila vkopana jama z nametanimi deli človeških kosti. Globlje pod tlakom so bili pokopani skeleti, kar je pokazal presek tlaka. Ker sonda ni bila razširjena, nismo mogli ugotoviti več.

Drobne najdbe: sorazmerno malo keramike, ki po svoji grobi zasnovi nakazuje, da je starejša od pokopanih skeletov, kovinski predmeti, pripadajoči skeletom in tudi brez zveze z njimi.

Kratkotrajno sondiranje nam na kratko kaže naslednje:

1. sloji so ponekod prekopani do sterilnih;

2. skeleti najmlajše faze segajo ponekod v samo sterilno plast;

3. današnji nivo okrog ž. c. je močno zravnano, zlasti v smeri Z — V, saj je v sondi 1 sterilna plast še v gl. 0,5 m, v sondi 3 pa šele v gl. 2,80 m. Spričo najdebelejše kulturne plasti (nad 1 m) je tu mogoče pričakovati še ohranjene starejše pokope;

4. pridatki so neposredno vezani na pokojne: prstani ter uhani; med religioznimi predmeti so svetinjice in križci; nadalje so tu še razni gumbi, spone ipd. V prekopanih plasteh je bilo tudi nekaj keramičnih posod rjavih in temno sivih, grobe obdelave, ki kaže na čas pred ro-

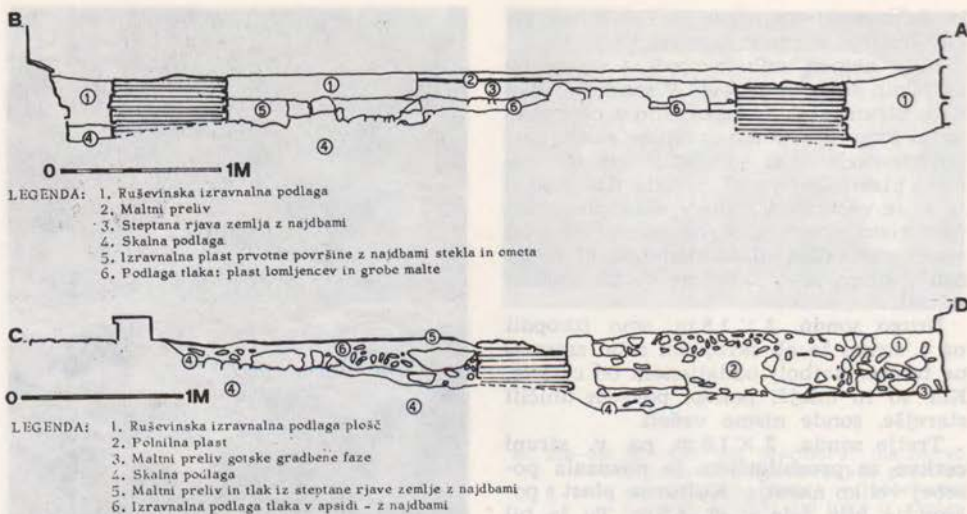
Sl. 196 Šilentabor, podružna cerkev sv. Martina, obod odkrite polkrožne apside

Fig. 196 Šilentabor, the filial church of St. Martin, the uncovered semicircular apse

maniko. Po tem je moč sklepati na uporabo grobišča najmanj od 11. stol. naprej, če ni še starejše, odkriti skeleti pa so iz najmanj 15. stol. — M. U.

ŠILENTABOR PRI ZAGORJU V BRKNIH. V zvezi s sanacijo cerkve sv. Martina je ZSV Gorica 1974 izoliral talno ploskev in stene prezbiterijskega oboda, pri čemer je bilo treba odstraniti oltarno menzo in tlak iz kamnitih plošč. Zaradi neposredne bližine pomembnega arheološkega spomenika na Taboru (prazgodovinsko in antično utrjeno gradišče) in zaradi patrocinijskega sponzorstva so se odločili za arheološko metodo izkopa plasti pod tlakom.

Pod 20 cm db. plastjo nasutega drobnega grušča, podlago kamnitih plošč, smo odkrili zunanji obod polkrožne apside (sl. 196). Izravnalna plast grušča je zapolnjevala tudi prostor med apsidno in plaščem gotskega, tristrano sklenjenega prezbiterijskega, medtem ko smo znotraj apside ugotovili starejšo plast z najdbami (profil sl. 197). Zapolnitev znotraj apside je zelo skrbna, zlasti ob j. polovici, kjer so šli srednje veliki lomljeni vzporedno z obodom zidu. Med kamni je bilo najti večje kose malte, ki pa se po kakovosti nekoliko razlikujejo od malte v apsidalnem zidu. Čez polnilo je bil v višini ohranjenega zidu prelit slab maltni estrih.

Sl. 197—198 Silentabor, podružna cerkev sv. Martina, profil 1 in profil 2

Fig. 197—198 Silentabor, the filial church of St. Martin, profile 1 and profile 2

ohranjen v nekaj večjih kosih, iz česar sklepamo, da je bila apsida porušena do tlaka prvotne cerkve. Pri tem je bil zid apsida skrbno porušen, saj je današnja zgornja ploskev zidu skoraj ravno odrezana.

Apsida je skoraj pravilne polkrožne oblike, grajena v plasteh iz grobo obdelanih lomljenecv. Danes so ohranjene še tri plasti zidu in temeljni venec, ki je za nekaj cm pomaknjen navzven, postavljen pa na očiščeno podlago žive skale. Vezivo v zidu je drobnozrnata, zelo kvaliteta malta. Zaradi precejšnjega terenskega nagiba proti V sta bila ob zunanjem robu apsidi postavljena dva simetrična opornika, glede na masivnost glavnega zidu dokaj plitva (db. 0,20 m), grajena iz večjih lomljenecv in povezana z zidom.

Ob robu opornika na sv. strani smo v večji naravni razpoki v skalni podlagi našli večje število premetanih človeških kosti v drugotni legi. Očitno gre za prekop grobov v času gradnje gotskega prezbiterija, tedaj bi mogli govoriti o romanskih grobovih, ali pa v času romanske gradnje, v tem primeru je časovna opredelitev težja. Ob ostankih kosti nismo našli predmetov. Osteološko gradivo je obdelala T. Ravnik-Tomazo s katedre za antropologijo v Ljubljani; zaradi zelo slabe ohranjenosti je bilo moč določiti samo 5 oseb (1 ž. adultus, 1 juvenis in 3 infans.).

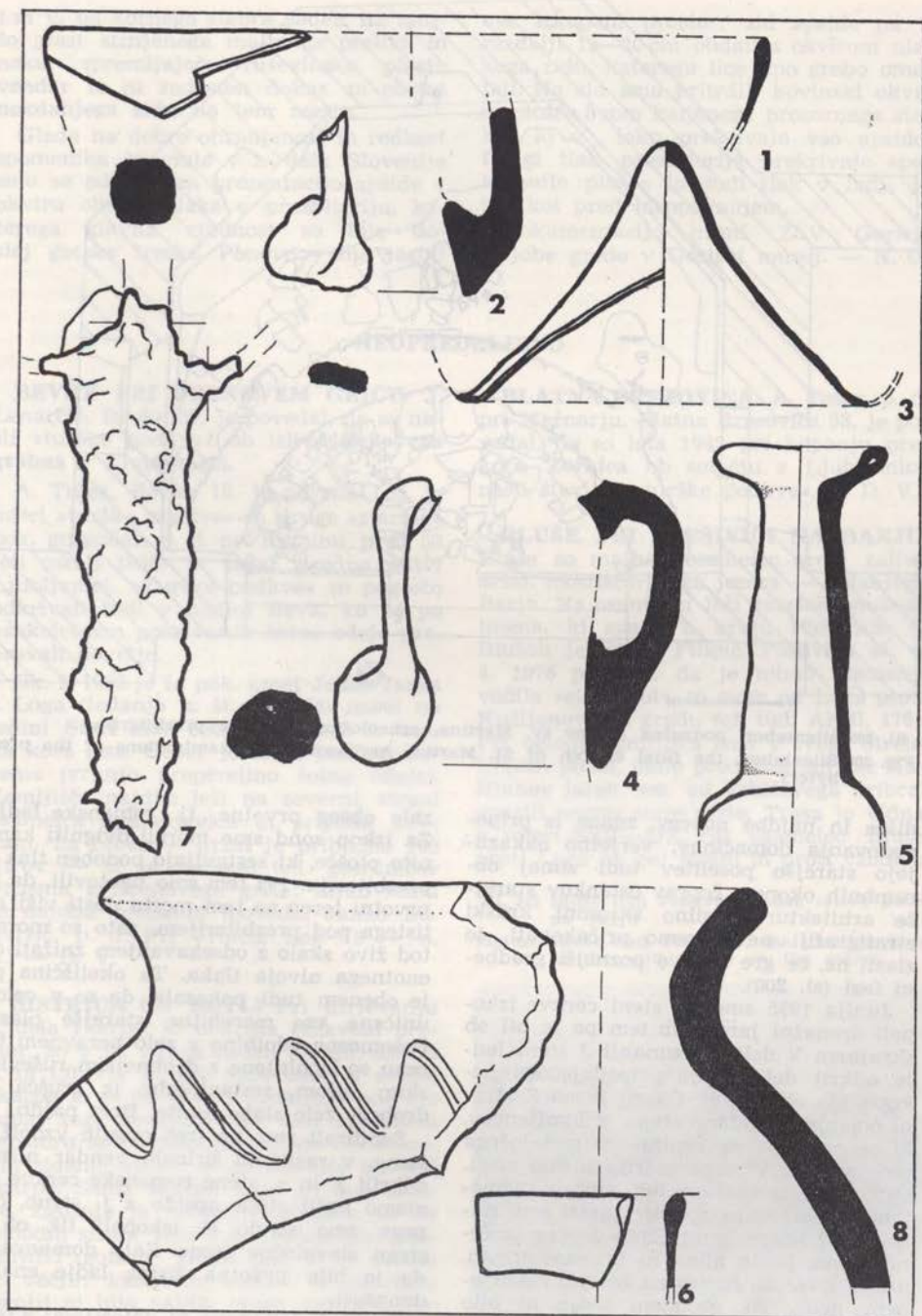
Prostor med obodom apsidi in notranjo steno gotskega prezbiterija je zapolnjevala izravnalna plast drobnega gruščja, prekinjenega v dveh nivojih s slabim maltnim prelivom, ki je rabil za utrjevanje polnila znotraj prezbiterija (sl. 198. profil 2, pl. 3). Živo skalo smo na tem delu izkopa dosegli le tik ob apsidi, drugeje ga nismo poglobljali zaradi stabilnosti obstoječih zidov. Najdb tod ni bilo.

V polnilu znotraj apsidi, ki ga je prekrival delno ohranjen tlak iz slabega maltnega preliva, smo našli nekaj kosov stekla, keramiko in železen predmet. Najdb stratigrafsko ni moč ločiti drugače kot po legi v plasti, ker je ta enotna.

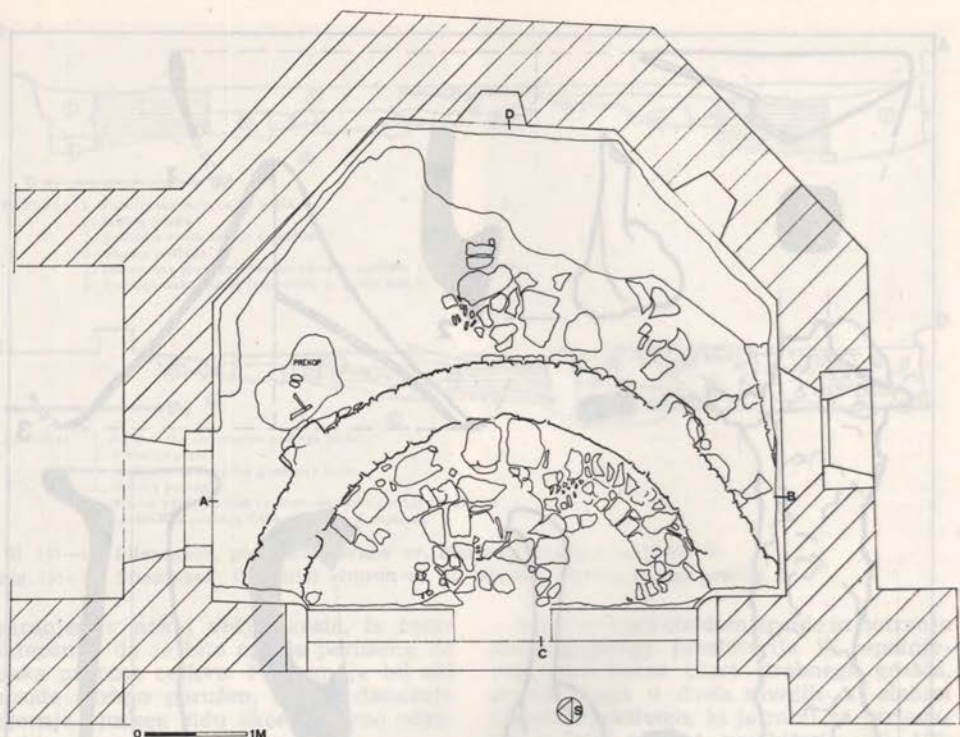
1. Tik pod maltnim prelivom (sl. 198. pl. 5) so bili v steptani rjavi ilovnati zemlji: kos keramičnega lonca z valovnico na ramenu, kos steklenega balzamarija in železen predmet (sl. 199. 5, 7, 8).

2. V spodnjem delu te ruševinske plasti (sl. 198. pl. 6), nad živo skalnato podlago, ki je neravna in razpokana, so v vdolbinah med prvotno humusno plastjo ležali kosi manjše dvoročajne steklene čaše in še nekaj steklenih drobcev. V tej plasti je bilo tudi nekaj kosov rdeče barvanega ometa slabe kvalitete in nekaj živalskih kosti.

Najdbe stekla tik nad živo skalo pa dopuščajo možnost datacije v zgodnejše obdobje, kot nam jo nakazuje odkrita romanska arhitektura. Neposredna bližina prazgodovinskega in antičnega gra-

Sl. 199 Šilentabor, podružna cerkev sv. Martina, najdbe v polnilu apside
 Fig. 199 Šilentabor, the filial church of St. Martin, the finds in the fill of the apse

Sl. 200 Silentabor, podružna cerkev sv. Martina, arheološke raziskave prezbiterija
 Fig. 200 Silentabor, the filial church of St. Martin, Archaeological examinations of the presbytery

dišča in najdbe novcev, znane iz pripovedovanja domačinov, verjetno nakazujejo starejšo poselitev tudi zunaj obrambnih okopov, čeprav ostankov starejše arhitekture v silno skromni kraški stratigrafiji ne moremo pričakovati, še zlasti ne, če gre za dve poznejši gradbeni fazi (sl. 200).

Junija 1975 smo ob steni cerkve izkopali drenažni jarek; ob tem pa je bil ob skrajnem V delu ob zunanji J steni ladje odkrit del osarija pripadajočega pokopališča ob cerkvi. Osarije je na Z strani omenjen z zidano steno iz lomljencev, ki se naslanja na skalni rob padajočega terena; J in V stene osarija nismo našli. Osteološki ostanki so bili močno razmešani; pri čiščenju zgornje plasti smo našli nekaj kosov keramičnih loncev iz črno žgane, puste gline in bronast prstan, ulit, z živalsko figuro na ovalno razširjenem delu. Tik ob steni ladje ni bilo najdb.

Ob tej priložnosti je bilo v cerkveni ladji izkopanih nekaj sond, ki naj bi poka-

zale obseg prvotne, tj. romanske ladje. Za izkop sond smo morali dvigniti kamnite plošče, ki sestavljajo podoben tlak v prezbiteriju. Pri tem smo ugotovili, da je prvotni teren na tem mestu dosti višji od tistega pod prezbiterijem, zato so morali tod živo skalo z odsekavanjem znižati do enotnega nivoja tlaka. Ta okoliščina pa je obenem tudi pokazala, da so v celoti uničene vse morebitne starejše plasti. Posamezne vdolbine v zelo neravnem terenu so izpolnjene z drobnejšim ruševinskim šutom, sestavljenim iz grušča in drobcev zelo slabe malte. Brez najdb.

Sondirali smo na treh mestih vzdolž j. stene, v različnih širinah, vendar nismo odkrili j. in z. stene romanske cerkve in nismo našli stika apside z j. steno, čeprav smo sondo II izkopali tik ob z. stran slavalocne stene. Zato domnevam, da je bila prvotna širina ladje enaka današnji.

Z. stena prav tako ni določljiva; s tem ostaja odprto tudi vprašanje dolžine romanskega objekta. V sondi IV smo pribl.

1 m v. od kornega stebra zadeli na tanjšo plast strnjene maltnega preлива in nekaj spremljajoče ruševinske plasti, vendar to ni zadosten dokaz za obstoj nekdanjega zidu na tem mestu.

Glede na dobro ohranjenost in redkost spomenika te vrste v z. delu Slovenije smo se odločili za prezentacijo apsida v okviru obnove tlaka v prezbiteriju, katerega glavna vrednost so bile doslej gotske freske. Ponovno smo zasuli

ves izkopani prostor, zid apsida pa v razdalji 15—20 cm obdali z okvirom nizkega zidu, katerega lice smo grobo ometali. Na zid smo pritrdili kovinski okvir za plošče 5 mm kaljenega prozornega stekla, ki v loku prekrivajo vso apsido. Drugi tlak prezbiterija prekrivajo spet kamnite plošče in tudi tlak v ladji je tak kot pred izkopavanjem.

Dokumentacijo hrani ZSV Gorica. Najdbe grede v Goriški muzej. — N. O.

NEOPREDELJENO

BEVKE PRI DRENOVEM GRİČU. J. Lenarčič, Bevke 37, je povedal, da so našli »turške podkve« ob izlivu **Pekovega grabna** v Ljubljano.

A. Trček, Bevke 19, je povedal, da je našel »turške podkve« in druge »starine« pok. gospodar, p. d. pri Kaminu, pred 50 leti (okoli 1926) v tedaj izredno plitvi Ljubljani. »Turške podkve« so pogosto odkrivali tudi v bližini Bevk, ko so po vsakoletnem pokrivanju šotne odeje preoravali površje.

Ok. l. 1930 je že pok. kmet Jakob Janša z Loga (tedanja h. št. Log 14) našel na ledini **Stari Mah** čeber, izdolben iz enega kosa lesa. Čeber je ležal pod »trebežem« (vrhnjo preperelino šotne odeje). Zemljišče najdbe leži na severni strani osamelca Kostanjevica in pripada Bevkam. Za čeber — držal je približno 100 litrov — se je zanimal ted. gostilničar Prusnik z Drenovega griča; kljub temu je najdba propadla (povedal Janko Lenarčič, p. d. Pri Vrbiču, Log 78 — n. h.) — D. V.

BISTRICA OB SOTLI Pri utrjevanju s. dela škarpe, ki obkroža cerkveni prostor, so v gl. 1,10 m zadeli na zid, 0,80 m š. in 1,0 vi., ki gre vzporedno z zidom škarpe in se po 4,90 m nadaljuje pod njo zunaj tega prostora. Na tem zunanem prostoru so na površini zemlje obrisi nekkih zidanih stavb, ki so starejše kot zid škarpe. Sama škarpa kaže tri faze zidave. Zgornja je recentna, srednja se na zahodni strani veže s še obstoječimi podporniki (gotski). Tretja pod to je zidana iz večjih kamnitih blokov. V odvrženi zemlji ni bilo najdb, razen nekaj človeških kosti opuščenega mlajšega pokopališča in kovinskega dela neke puške iz časa pred 1. svetovno vojno. — P. K.

BLATNA BREZOVICA. A. Tešar, p. d. pri Mežnarju, Blatna Brezovica 53, je povedal, da so leta 1942 pri kopanju pokopa **Zornica** ob sotočju z Ljubljano našli številne »turške podkve«. — D. V.

BLUŠE PRI PLESIVICI NA BARJU. Bluše so majhen osamelec sredi zaliva nekdanjega mostiščarskega jezera — sedanjega Barja. Na osamelcu leži zaselek enakega imena, ki spada h kraju Plešivica. O Blušah je Stane Filipič, Plešivica 41, 6. 4. 1976 povedal, da je mimo osamelca vodila »stara pot«, in sicer od Loga proti Kušljanovemu gradu (cf. tudi ANSl, 176). Pri ogledu zemljišča smo v sveže otrebljenem jarku, malo pred mostom čez Kušljanov jarek, ssz. od Vrbičevega hribca, opazili prerez stare ceste. Trasa je vidna v smeri SSV—JJZ, čez osamelec Bluše proti Logu na eni strani in proti vznožju

Sl. 201 Bluše nad Plešivico, trasa »stare poti« po barju

Fig. 201 Bluše nad Plešivico, the location line of the »old track« on the marsh

Vrbičevega hribca na drugi. Presek stare ceste je izrazil v jarku na j. strani ceste Bluše—Zamedvedica, v dl. 5—6 m: cestišče je 10—20 cm gl. pod površjem, ki je na trasi nekoliko izbočeno; plast proda in lomljenecv leži na šoti; spodaj so vidni ostanki lesa (koli ?, butare ?). »Stara pot« seka plitvi zaliv nekd. jezera, sedanjega barskega zemljišča. Pri obhodu sveže izkopanega velikega odvodnega jarka na s. strani Vrbičevega hribca smo ponovno opazili presek nasutja »stare poti«, ki tu zavije tesneje proti z. vzhodju hriba, nato pa se na trdnih travniških tleh izgubi (sl. 201). — D. V.

BRENGOVA PRI CERKVENJAKU. Na j. koncu najvišjega hrbta strmega z. grebena nad dolino Drvanje je (l. 1974) v gozdu tik nad usekom kolovoza posamična gomila s pr. 11, vi. 0,6 m. V sredini ima povsem zaraslo plitvo jamo 1,5 × 1,5 metra, sled kopanja, o katerem ni bilo mogoče ničesar izvedeti. — S. P.

BREST PRI IGU. Rado Modic p. d. pri Radotu, Brest 35, je 4. 11. 1974 povedal, da v jarku Dučiči pri Berstu leži povprek hrastov les, ki so ga našli pred pribl. 8 leti (okoli 1966); ni vedel, ali gre za »bruno« ali čoln. Tone Kumše, Brest 8, je povedal, da so pred 3 leti (1971) na ledini Dučiče pri vasi s strojem čistili »kanal, ki teče v Zidarjev graben« in odkrili »obdelan les, š. nad 0,5 m«, ki je ležal povprek v jarku. T. Kumše misli, da je »les« morda čoln. Zemljišče na s. strani kanala, kjer so našli »les«, je last T. Kumšeta; svet na j. strani jarka je last Lenarčiča iz Bresta. T. Kumše je pokazal najdišče »lesa« v kanalu, ki leži sz. od Bresta, na obrežni plitvini nekd. mostiščarskega jezera, na začetku sedanjih barskih tal na j. prodnatem obrobju Ljubljanskega barja. Kanal je na najdišču š. pribl. 1,5 m. V času ogleda l. 1974 je bil »les« pribl. 0,15 m pod gladino vode v jarku in ga je T. Kumše otipal z vilami. Najdišče »lesa« — morda prazgodovinskega čolna izdolbenca — leži 287 korakov zsz. od mostu čez Zidarjev graben, kjer se tudi izliva kanal — enkrat imenovan Dučiči, drugič brez imena. Do najdišča »lesa« se pride po barskem kolovozu, ki je speljan tik ob l. — s. — strani kanala; z. rob parcele T. Kumšeta s. od kanala in najdišče »lesa« v kanalu sta skoraj v isti črti. Najdba je ogrožena.

T. Kumše je še povedal, da je na svojem travniku — s. od najdišča »lesa« v kanalu — izkopal 2 »turški podkvi« (verjetno rimskodobni). Tudi R. Modic je povedal, da je pri Brestu (s. od vasi) večkrat našel »turške podkve«.

Stari gospodar, p. d. pri Pavliču, Brest 4, je povedal, da je pred 2 letoma (1972) na svoji njivi na ledini Osredek izoral 2 »turški podkvi«; pred zadnjo vojno je bil tam travnik, zdaj zemljišče orjejo. Najdišče obeh starih — morda rimskodobnih — podkev leži na j., položnem obrobju Barja, sz. od vasi Brest in s. od potoka Peščenek (Peščenik). Na njivi — najdišču obeh podkev — je na površju fina črna zemlja, spodaj pa bela ilovica — po pripovedi starega gospodarja, p. d. pri Pavliču. — D. V.

BREZJE NAD PODBOČJEM. Posavski muzej je 26. 8. 1974 ob izkopavanju na Gradubah v Gradcu nad Podbočjem izvedel manjšo sondažno akcijo pri cerkvi nad Brezjem. Ledina pri cerkvi je na vzpetini nad vasio in je danes v glavnem košenica. Na njej je več manjših kamnitih gomil, od katerih smo dve prekopali, eno pa smo sondirali. Gomili sta bili sterilni, sestavljeni iz grušča in skal, med nasutjem je bilo nekaj fragmentov poznosrednjeveške in recentne keramike. Tretja gomila, največja, kaže ruševine nekega stavbnega objekta, za katerega smo s sondiranjem ugotovili, da je bil zgrajen iz obsekanih kamnov ter vezan z malto.

Domačini pripovedujejo, da je bila na tem mestu cerkev sv. Antona (?) in da so v zadnjih desetletjih zvozili odtod dosti kamna za gradnje v vasi. — M. G.

BREZOVICA. Franc Žitko, p. d. pri Boštjanovcu, Brezovica št. 136, je 10. I. 1976 povedal, da je jeseni 1974 na ledini Komarije, na s. delu svoje parcele št. 634, k. o. Brezovica, izoral »turško podkev«. Predmet se ni ohranil. Na tej njivi je bil pred 10 leti (1966) izoran masiven predmet iz bronca, pravokotnega preseka, na sredini odebeljen, z odbitima koncema, s ploščatim kaveljčkom na enem od krakov. Najdba je zasebna last. — D. V.

BUKOVICA V SELŠKI DOLINI. Na koti 614 na Kraju nad Bukovškim poljem, tudi Hom, je dobro viden krožnat, umetno zravnani in nasut plato 40 × 40 metrov, 1 m vi., najbolj izrazit na v. stra-

Sl. 202 Črmlja v Slovenskih goricah, gomila
Fig. 202 Črmlja in Slovenske gorice, A barrow

ni. V sredini se teren še enkrat dviguje v ovalni obliki.

Oba platoja se proti Z izgubljata po pobočju proti sedlu (595 m). Med domačini je za ta kraj ohranjeno še ledinsko ime V risju (Jože Kalan, Bukovica 26). Najdbe niso znane (Glej še: R. Brank, Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju v Selški dolini, Loški razgledi 21, 1974, str. 41–46). — R. B.

ČRMLJA V SLOV. GORICAH. Ob podrobnem pregledu gozdnih površin po grebenu z. od Črmlje l. 1974 smo uspešno našli gomilo, o kateri je v Kresu l. 1881, 677, poročal A. Brumčič: »Med vsemi gomilami največja pa je v črmlenskih leseh pol ure od mojega stanovanja in sicer je tam edina, velika pa za 4 druge. Nahaja se v silno odljudnem kraju, kakor bi njo vklub komu nekdaj na skrivnem naredili.« Ta 18 m š. in 2,3 m vi. gomila leži v jz. delu gozdov sredi pobočja nad globeljo enega izmed jarkov v gozdu parc. 20/2, k. o. Bišečki vrh. Zemljo zanj so izkopali kar s pobočja, zato je sedaj od njega ločena z jarkom. Na j. strani je od globeli navzgor videti sledove kopanja v obliki jarka od vznožja proti sredini gomile, o čemer je poročal že Brumčič. Jarek sega le 2 m v gomilo, ker so kopači prej odnehali. Tudi na vrhu je pliva kotanja, ki pa je morebiti le jama od izkopavanja štorov. (sl. 202). Na ploskem pobočju nad tem mestom je še ena nepoškodovana gomila (pr. 8, vi. 0,4 m), ki leži na parc. 43/4 in je 35 m od prejšnje. — S. P.

ČRNA VAS NA BARJU. Upokojenec — kmet Alojz Sterle, p. d. pri Sterletu, Črna vas 126, rojen 1909, je 11. 6. 1976 povedal, da so l. 1923 našli pri rezanju šote na tedanjem njihovem svetu v **Gmajni**, 500–800 m od sedanje njegove hiše proti Kozlerjevi gošči, v gl. 1,20 do 1,40 m 3 m dolg pilot. Pilot je imel »luknjo z vrha in s strani zvrtno«. Bil je

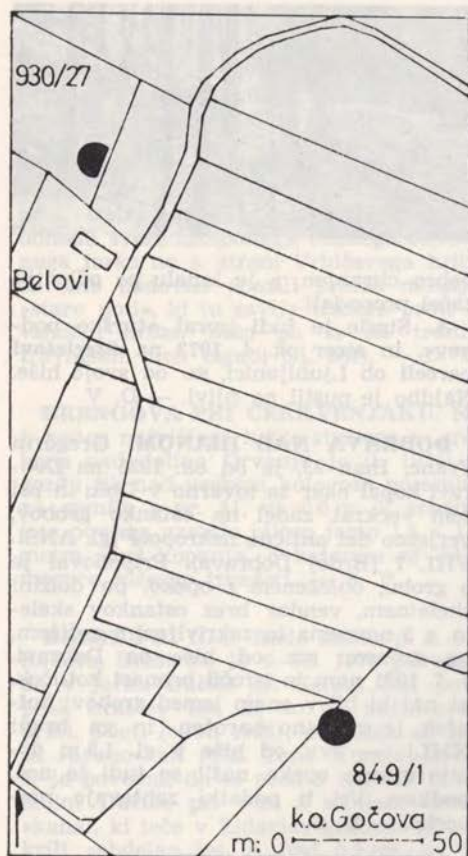
dobro ohranjen, a je kmalu po odkritju začel propadati.

A. Sterle je tudi izoral »turško podkev«, in sicer ok. l. 1973 na **Sterletovi parceli** ob Ljubljani, sz. od svoje hiše. Najdbo je pustil na njivi. — D. V.

DOBRAVA NAD IHANOM. Gregorin Franc, Ihan 93, je od ok. 1935 na Dobravi kopal oker za tovarno v Dolu in pri tem večkrat zadel na ostanke grobov, verjetno del antične nekropole (gl. ANSI. VIII. 7 [Brdo Dobrava]). Pripovedoval je o grobu, obloženem z opeko, po dolžini skeletnem, vendar brez ostankov skeleta, z 2 novcema in zakrivljenim nožičem, na grebenu szz. od hiše na Dobravi. 7. 7. 1971 nam je izročil bronast kotliček, ki naj bi bil v enem izmed grobov; kotliček je verjetno baročen in ga hrani NMLJ. — Jvv. od hiše v gl. 1,5 m dobijo mnogo opeke, našli so tudi že nož, podkev. Vsi ti podatki zahtevajo preverbo. — B. S.

DOBRAVICA PRI IGU. S. pod vasjo, v bližini meje s k. o. Studenec — Ig, leži na robu večje ravne ploščadi, ki se proti V odsekano končuje s strmim terasastim robom, gomila s premerom pribl. 16 m in vi. 2 m. Nasuta je iz fine temno rjave zemlje. Leži v iglastem gozdu, ki se pribl. 6 m j. od gomile odpira v večjo jaso z njivami in travniki. Z. od gomile potekata kraka Stare ceste (rimske vicinalne ceste **Emona—Ig—Golo—Cerknica**, prvi v oddaljenosti pribl. 12 m, drugi pribl. 41 m. — D. V.

DOKLECE PRI PTUJSKI GORI. P. Schlosser je na svoji »prometni karti« v Deutsche Rundschau für Geographie 35, 1913, 516, označil Doklece kot kraj z gomilami. Pregled gozdov po grebenih nad vasjo l. 1975 ni potrdil, da bi bilo tod kdaj kakšno gomilno grobišče, pač pa je na kot streha ozkem in strmem grebenu tik nad dolino Dravinje v. od vasi v gozdu gomili podobna vzpetina š. 8 m in vi.

Sl. 203 Gočova v Slovenskih goricah, lega gomile

Fig. 203 Gočova in Slovenske gorice, The position of a barrow

GOČOVA V SLOV. GORICAH. Na hrbtu s. dela grebena tik za domačijo Beletovih, Gočova 65, je (l. 1974) na robu gozda parc. 930/27, k. o. Gočova, posamična gomila s pr. 13 in vi. 0.8 m. Od jv. strani je do tretjine zravnana, ker tam gozd meji na njivo, sicer pa je še niso prekopavali (sl. 203). Gomila je pribl. 300 m od druge podobne na robu gozda parc. 849/1 nižje na pobočju (VS 9 [1965] 145). — S. P.

GOLO POD MOKRCEM. Na ledini **Golgotov grad**, na s. strani obzidja rimskega kastela (cf. A. Müllner, Emona (1879) 92) in predtem prazgodovinskega gradišča (cf. J. Pečnik, IMK 14, 1904, 135) so po pripovedi (l. 1975) kmeta Alojzija Goloba, p. d. pri Andrejčku, Klada 2, roj. 1910, pokopani prebivalci »gradu«. Vidnih je sedem podolgovatih, gomilam podobnih grobelj, ki ležijo v vrsti. Na terasastem travniku ni sledov starih kopanj. Groblje so precej zravnane.

Na s. strani ž. c. **sv. Marjete**, znotraj obzidja kastela oz. gradišča, so bili na površju njive najdeni koščki prazgodovinske lončenine in železne žindre. — D. V., G. S.

GORIŠNICA. S. od ceste Ptuj—Ormož in blizu struge Pesnice je (l. 1975) med travišči in njivami na parc. 151/29, k. o. Gorišnica, pribl. 30 × 50 m velik akacijev gaj, kjer je okop neznanega pomena in starosti. Do 70 cm gl. ter 5–6 m š. jarek s poševnimi pobočji obdaja od treh strani vmesno ravnico, ki ima proti jarku do 70 cm vi. in večinoma 6 m š. nasip. Notranji obseg ravnice je 11 × 14 m, obseg celotnega okopa pa 5,5 × 35 m. Stranice okopa se precej natančno ujemajo s stranmi neba. Na z. strani ni nasipa in jarka, temveč se ravnica neposredno nadaljuje v okolico (sl. 204). Sonde znotraj okopa in v jarkih niso dale arheoloških rezultatov, temveč poleg redkih recentnih črepinj le sterilne plasti. F. Ferik, Ferien—Tagebuch 1889, je tu domneval »taborišče« ob rimski cesti. Trasa ceste Poetovio—Savaria z ostanki nasipa poteka 50 m južneje, vmes pa je zarasel rokav ene starih strug Pesnice, ki je morebiti iz predrimskega časa, saj je reka uničila cesto šele takrat, ko je tekla po sedanji stari strugi Lengrave j. od nje. — S. P.

1 m. Ta domnevna gomila je nepoškodovana, prekriva ves hrbet grebena in ima 30 m proti V podobno, a za polovico nižjo sosedo. Le 10 m dalje je greben 1 m gl. in 10 m š. prekopan, preostalih 50 m hrbita do v. konca pa leži nekoliko višje, dokler se ne prične stopničasto spuščati v dolino. Čas in pomen teh umetnih tvorb nista znana. — S. P.

DRENOV GRIČ. Kovač Anton Friškovec je 12. I. 1976 povedal, da v okolici vasi pogosto izorjejo »turške podkve«. — D. V.

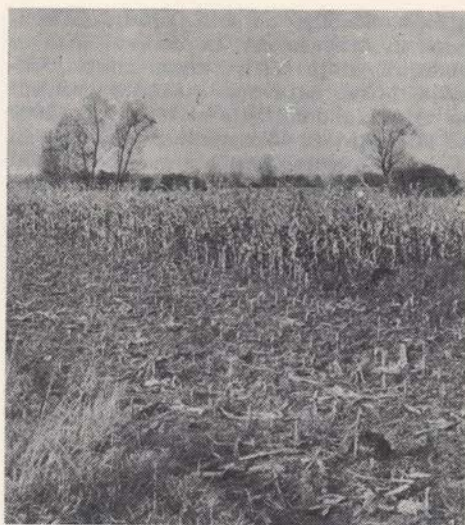
GABRSKA GORA, Turn. Na pobočju hriba **Moravško Brezje**, nad ruševinami gradu Turn, stoji na majhni ploščadi ostanek kamnitega zidovja stolpa; mere pribl. 5 × 5 m. Na j. strani je majhna terasa, dl. 7 in š. 4 m. V notranjosti stolpa je viden vkop, gl. pribl. 50 cm. Zemljišče pokriva gozd. — D. V.

IDRSKO. S. od vasi in v. od ceste Idrsko—Mlinsko, ob vzhodnjeje ležeči poljski poti iz vasi proti S, leži travniška ledina ok. 30×15 m, podobna gaju, obdana z nasadom dreves. Domačini jo imenujejo Gomila in pripovedujejo, da je bilo tod nekdanje staro pokopališče. KS namerava pokopališče na tem mestu obnoviti. ZSV Gorica je že opozoril na možnost arheološkega najdišča in priporočil spremembo lokacije. — N. O.

IG, STUDENEC. Kmetica Ana Leskovec, p. d. pri Tomaževih, Staje 3, je 21. 9. 1974 povedala, da so (verjetno na njihovem svetu) na ledini **V Partih** našli »turške podkve«, vendar so jih zavrgli. V Partih se vidi tudi »stara cesta«, ki je vodila od ledine Na Ukli na z. strani Ižanske ceste proti Lavrici. Pri oranju so večkrat zadeli ob kamenje. Verjetno gre za rimskodobno stransko cesto med Lavrico in Studencem (Igom), speljano naravnost čez Barje. — D. V.

IŠKA LOKA. Kmet Alojz Modic, p. d. Močev, Iška Loka 45, roj. 1921, je 25. 10. 1974 povedal, da je bilo na ledini **Pod Vrbnice** »pristanišče«, ssz. od vasi, na j. robu Barja (sl. 204). To je svet pribl. med parc. št. 907 in 844, k. o. Iška Loka. Sam pristan je bil pravzaprav na kraju, ki mu pravijo **Talček**. Struga, ki je prej vodila od »pristanišča« proti S v Barje, je zdaj zaraščena; ima parc. št. 1807, k. o. Iška Loka (stara Loščica). Kmet Alojz Kumš, p. d. pri Kumšetu, Iška Loka 21, roj. 1906, je povedal, da so pred 10—20 leti (1954—1964) na ledini **Tali**, sv. pri Iški Loki, večkrat našli »turške podkve«; že nekaj let nazaj takšnih podkev nihče ne najde. »Turške podkve« so pogoste tudi na ledini **Kepje** ob Veliki cesti (Ižanski cesti), na njeni z. strani. Svet pripada že k. o. Studenec — Ig. Tali ležijo nekoliko bolj z. od ledine V Kepju. A. Kumše je pred 50 leti (1924) pri oranju našel na travniku **Mareke** (Marejke) »količke, dolge 0,5 m. A. Kumše je še povedal, da je pri novi strugi Loščice (na njeni s. strani) na ledini **Devci** viden napis iz »šodra« (gramoza) stare poti, ki je držala čez travnike proti Z.

Kmetica Cilka Ponikvar, p. d. pri Ponikvarju, Staje 2, roj. 1922 v Iški Loki, je povedala, da so pred pribl. 100 leti (okoli 1874) v Iški Loki našli pri prezidovanju hiše star denar (na mestu sedanjega gasilskega doma, parc. št. 51/1, k. o. Iška Loka). lonec z zlatniki. — D. V.

Sl. 204 Iška Loka, ledina Pod vrbnice, »pristanišče«

Fig. 204 Iška Loka, the fallow field of Pod vrbnice, »the port«

KAMNI VRH. Na temenu hriba nad cesto Moravče—Kamni vrh, pokritega na s. strani z gozdom in na j. z vinogradi, so pri prvih vaških zidanicah tri gomile, vi. pribl. 1 m, s premerom nekaj metrov. — D. V.

KOBILJE. Kot arheološko najdišče so Kobilje odkrili 1955 (S. Pahič, TZ 5, 1955, 1). Že 1928 je Ludvik Berden našel na bregu Sv. Martina 2 kamniti sekiri. Stefan Šabjan je v gorica pri Sv. Martinu prav tako našel ploščat kamnit predmet. Nekaj kamnitega orodja je našel Avgust Bukovec pri ciglenicah v Kobilju. Med Kobiljem in Motvarjevci imenujejo ljudje neki kraj turško pokopališče. Verjetno je bilo Kobilje naselje v času Cirila in Metoda. Ime izvira od potoka Kobila. Istvan Kniezsa trdi v svoji knjigi *Narodi na Madžarskem* v 11. stol., da so bili vzdolž Ledave, Kobiljanskega potoka in Krke že v 11. stol. Slovenci. Obstaja listina iz 1271, ki omenja Kobilje in cerkev sv. Martina. V urbanskem zapisu kmetov iz l. 1524 je omenjeno naselje Kobilje. Kot oppidum je imelo obzidje, znotraj pa cerkev, župnišče, kloster — samostan ter pribl. 10 hiš. Nekdanje Kobilje je izginilo za časa 30-letne vojne (1618—1648). Ljudsko izročilo pravi, da se je z zvonika sv. Martina videlo daleč naokoli. Ko so Turki zasedli Veliko Ka-

nižo, so Kobilje porušili. Ljudje so zvonove in dragocenosti iz cerkve skrili v vodnjak, ki je bil na bregu znotraj obzidja. Misel na zvonove in dragocenosti je vzbujala domišljivo vaščanov in 1929 so šli nekateri odkopavati zvonove, našli pa samo številne kosti, ki so jih zagrebli nazaj.

Na pobudo domačinov in ž. u. Kobilje je Pokr. muzej v M. Soboti 23.—29. 6. 1976 sondiral na hribu Sv. Martina. Sonda na parc. št. 6430, k. o. Kobilje, last ž. u. Kobilje, velika $3,5 \times 6,5$ m, je bila 4,7 m oddaljena od majhne kapelice vrh Sv. Martina. Kopali smo do gl. 1,30 m. Profilni prerez je pokazal naslednji sestav:

Plast 1: ruša in humus rjavo sive barve, db. 0,10 m

Plast 2: rjava humusna zemlja, pomešana s fragmenti opeke in malte (živo apno in pesek) db. 0,20—0,50 m.

Plast 3: v j. in v. profilu rdeče rjava zemlja z opeko in močno žganino, db. 0,20—1,10 m.

Plast 4: v z. in s. profilu sivo rjava ilovnata zemlja s skeleti, db. 0,50—0,80 metra.

Od materialnih ostalin je bilo največ opeke, ki je debela, močno rdeče barve. Drugo so bile kamnite plošče sive barve, črepi poznosrednjeveške fino izdelane keramike rjavkasto sive barve in z od-tisi lončarskega vretena na notranji strani. V z. delu sonde je bila izrazito ilovnata zemlja z prekopenimi človeškimi kostmi. V v. delu pa smo zadeli na zidan objekt — verjetno na cerkev sv. Martina. Vsekakor pa je prekopana površina premajhna, da bi lahko karkoli sklepali, zato bomo z delom nadaljevali. — I. H. Š.

KREMENICA PRI IGU. Feliks Kraljič, p. d. pri Tonetu, Kremenica 8, je povedal, da je pred 12 leti (1963) našel v Zelimeljščici »turško podkev«. Najdbo je zavrgel. — D. V.

LAČA VES PRI KOGU. V mariborskem arhivu hranijo poročilo št. 362/10 z dne 25. 1. 1945, kjer F. Baš opisuje svoje ugotovitve ob ogledu ruševin, odkritih pri kopanju protitankovskih jarkov proti prodiranju Rdeče armade oktobra 1944. Baš je takrat na »Hauptovi njivi«, parc. 142/1, k. o. Lača vas, ki je bila prej last admontskega samostana, ugotovil v izkopih jv. vogal temeljev iz peščenca, pripadajočih v smeri SV—JZ postavljeni

stavbi. Zraven je našel pepel, goveje kosti in »poprečne provincialno-rimske keramične črepinje rdečkaste in črne barve«. Poizvedel je tudi, da je imela nekđ. njiva parc. 134/1 ledinsko ime klosterca in da so kmetje tam iz gl. 1,5 m izkopavali kamenje, sam pa je našel »rdečkaste provincialno rimske črepinje«. Po tem je sklepal, da pripadajo ruševine skupno s tradicionalnimi imeni »središču rimske pristave — ville rustice«. Ponovni pregled tega terena 1. 1974 in poizvedovanje pri domačinih nista prepričljivo potrdila te razlage. Sled jarka je na nji-vi parc. 142/1 še vidna, na površini pa so samo recentne črepinje, drobci laporja in koščki železovih oksidacij. Če gre res za nekdanjo stavbo in nenačete lapornopeščene plasti tamkajšnjih tal, potem bi ob odsotnosti antičnih črepinj (in opeke) tu bolj upravičeno domnevali objekt nekdanjega lastnika teh zemljišč, admontskega samostana (?) — S. P.

LEGEN PRI SLOVENJEM GRADCU.

Obhodili in nadzorovali smo zemeljska dela na parc. št. 158/34, 158/33, 158/32, 158/31, 94/54, 94/50, 94/47, 94/44, 94/41, 94/25, 94/33, 94/36, 94/22, 94/40, 94/53 zaradi domnevne trase rimske ceste. Po dosedanjih ugovtovitvah teren ne kaže sledov stare ceste in gre za naravni geološki sestav terena, saj se pod 30—35 cm plastjo humusa skoraj na celotnem delu rav-nice pojavlja kamen, pomešan z gramozom in rumeno rjavo prstjo. — M. S. G.

LESNO BRDO. Na ledini Cimpretov Mah, med Lesnim brdom in Logom, so našli »turško podkev« (povedal J. Bajc z Drenovega griča). — D. V.

LJUBLJANA. Na njivi Franca Mostarja, Galjevica 266, (k. št. 260 čez potok Galjevico, bliže Galjevici) so pred vojno pri obdelovanju našli »spirale, gotovo bakrene, ki niso ohranjene. Povedal Božo Mostar, Ižanska c. 91, Ljubljana.

Rimska cesta so imenovali 2—3 m š. napet pas, ki je tekel v približni smeri V—Z (odklon proti J) med hišama Ižanska c. 91 in 93 čez parc. št. 406/3 in 405/1 in naprej proti Z čez Ižansko cesto (domnevna smer: Rakovnik—Rakova jelša, čez Ljubljanico). Pribl. 500 m proti J so pri oranju zadevali na 2—3 m š. pas šodra, vzporeden s prejšnjim (?); menijo, da je bil pod šoto, na ilovici. Povedal Božo Mostar, Ižanska 91, Lj. B. S.

LOG PRI BREZOVICI. Po sredi nekđ. Vrbičeve parcele (ledina **Gačke**) je šla »rimska cesta«. Stari Vrbičev oče (umrl 1965) je pravil, kako je tu večkrat izoral »šoder«. Stranska rimska cesta je šla proti Plešivici (povedala g. p. d. pri Žagarju, Log, 79). Na ledini **Ristovke**, j. od glavne ceste gre »rimska cesta« pod hlevom kmeta Cajka z Loga. Vrbičev oče je pravil, da je bila ta cesta narejena iz prodnikov (povedal Janko Lenaršič, p. d. pri Vrbiču. Log 28 n. h.). Leta 1945 so kopali jarek za vodovod na j. strani stare hiše št. Log 78 ob cesti in v gl. 1,20 metra so našli staro lončeno peč. Na j. strani glavne ceste, pred senikom, je stal do prvih povojnih let rimski miljniki z vklesano oznako: VIII, v. 1,20 m, pr. 0,60 metra; zgoraj je bil okrogel, podstavek je imel kvadratno obliko. Pok. Janez Lenaršič, p. d. pri Vrbiču, ga je kmalu po zadnji vojni odpeljal nekam na Drenov grič (o miljniki cf. ANSL, 176). Druga »rimska cesta« je vodila od Ligojne po obronkih hribovja. Za hribom Končan se usmerila na Kurjo vas in Lesno brdo ter obšla Log za staro Vrbičevo hišo. Cesta se je nato dvignila na sedlo pod sv. Janezom in spustila na Mole ter peljala proti Gragomerju. Nekako po trasi sedanje glavne ceste je šla od Loga proti Vrhniku »francoska cesta«. — D. V.

LOKEV, Tabor. Pri izkopih jarka za vodovod skozi vas Lokev pri Divači so na povpr. gl. 0,50 m že zadeli na živo skalo. Z. od okroglega tabornega stolpa pri cerkvi je bila gl. zaradi kasnejših nasutij od 0,50 do 1,10 m. Na tem delu je bilo l. 1975 v profilu na dveh mestih zaslediti drobce malte med nasutim kamenjem, verjetno ostanke gradbene jame za stolp. Na enem mestu je bilo v gl. 1—1,10 m tik nad skalnato podlago opaziti ostanke plasti zelo črne zemlje, mešane z drobcji oglja in manjšimi kosi rdečkasto rjavo žganega grobega hišnega lepa neravne površine, ki je verjetno prazgodovinski. Drugih najdb ni bilo. Profil (17 m) je bil očiščen in natančno pregledan, vendar drugih sledov kulturne plasti ni bilo opaziti. — N. O.

LUKOVICA PRI BREZOVICI. Franc Žitko, p. d. pri Boštjanovcu, Brezovica 136, je 10. I. 1976 povedal, da je pri kopanju jarka na ledini **Švaje** pod Lukovico l. 1972 našel »turško podkev«. — D. V.

MALA LIGOJNA. Kmet J. Kovač, Mala Ligojna 26 (zaselek **Frtica**), je 5. 4. 1976 povedal, da so na njihovem svetu, na ledini **Kantala**, večkrat našli »turške podkve« (parc. št. 521/10, k. o. Velika Ligojna). Zemljišče leži zjz. od kmetije Kovačevih, med glavno cesto in opuščeno železniško progo. Pri ogledu površja ni bilo nobenih najdb.

Ana Kovač, p. d. Petkovšek, Mala Ligojna 26, je povedala, da je šla pod hribom **Kantala**, mimo zaselka **Na Frtici**, »rimska cesta« (intinerarska cesta na odseku med Nauportom in Emono).

Sz. nad zaselkom Frtica se dviga hrib **Kantala**. Na vrhu podolgovatega grebena, poraslega z mešanim gozdom, je nekoliko raven prostor, drugotno precej razbrzdan. Vrh hriba je bil kot odlična opazovalna točka morda namenjen za varovanje stare prometne zveze, ki je potekala po obrobju Barja, v smeri glavne ceste Ljubljana—Vrhnika. — D. V.

MATENA PRI IGU. Kmet Ciril Modic, p. d. pri Močevih, Matena 1, rojen leta 1932, je 24. 10. 1974 povedal, da je pred vasjo ob Matenski poti znamenje, pri katerem je pokopanih 17 za kugo umrlih vaščanov. Staremu kužnemu znamenju (iz leta 1558, cf. KLS 2, 1971) so pravili **Pri Bohku**. Leta 1924 sta Franc Modic in Martin Sterle predstavila znamenje na s. konec vasi, k razpotju cest za Ljubljano in Iško Loko. Naslednje leto je F. Modic, pok. oče Cirila Modica, postavil na mestu starega znamenja zaobljubno kapelico za srečen povratek iz prve svetovne vojne. Pri gradnji niso našli človeških kosti. Po pripovedovanju Nežke Gabršek, p. d. pri Gabršku, Matena 29, rojene leta 1903, so »pred par sto leti« za kugo umrle domačine pokopavali po vsej njivi za kapelico, ki ji pravijo **Močevo znamenje**. Kmet Jože Sterle, p. d. pri Skrabi, Matena 3, rojen leta 1923, ve za izročilo, da je bil pri starem kužnem znamenju »briftof«, kjer je na »Cibrovi njivi« pokopanih mnogo za kugo umrlih ljudi. Zemljišču pravijo **Pri kapelici**, na katastrskem načrtu pa je označeno ime Rkljvi. Sedanje znamenje stoji v prodnati ravnini, jv. od Matene, na razpotju kolovozov za Iško Loko in Studenec (Ig). Temelji kapelice so na majhni, s travo porasli izboklini nepravilne oblike s premerom 5—6 m, podobni sploščeni gomili (parc. št. 1777 — pot — k. o. Iška Loka, javno posestvo Cesta in pota). Mimo znamenja vodi, Matenska pot, ki se pri kmetiji, p.

d. pri Močevih združi z glavno cesto Studenec (Ig) — Matena. Nekdanja Cibrova njiva (parc. št. 1541 — njiva — k. o. Iška Loka, last Stanislava Šviglja, Brest 31 — sprememba v l. 1976) se razprostira od kapelice proti VSV. Na sz. robu njive vodi kolovoz za Iško Loko. Na površju orane njive je rjava peščena prst.

Kmet Franc Škerjanc, Matena 53, roj. 1910, je 7. II. 1974 povedal, da so pred 40 leti (1934) kopal novo strugo potoka **Bršnek** (Bršnjak) na »Marostu« (barju), sv. od vasi Matena. Na ledini **Ključce** so izkopali vodoravno položene kole in veliko oglja. Verjetno arheološko najdišče leži bolj s. od ledine Lanišče, tudi ob Bršneku, kjer so bili na zadnji prodnati terasi pred začetkom barskih tal odkriti sledovi prazgodovinske naselitve (glej: bron. doba in kulture žar. grobišč).

Pri Jakobovih. Matena 52, so 6. II. 1974 povedali, da se vidi na ledini **Ravšelj** na »Marostu« štirioglat tram, ki moli iz tal pribl. 0,25 m; kar pomnijo, vedo zanj. Časovno neopredeljiv podatek se nanaša na barsko zemljišče s. od Matene v bližini ovinka, kjer Matenska cesta ostro zavija od SSZ proti SV v Ljubljano; ledina obsega parcele na l. strani Matenske ceste, gledano proti Ljubljani.

V bližini Ravšlja, nekoliko bolj proti J, leži na j. robu barskega zemljišča pred Mateno ledina **Pri Brodu**; pripadajoče parcele se razprostirajo l. od ostrega ovinka Matenske ceste, kjer se ob robu kanala odcepi proti ZSZ poljska pot. Po pripovedovanju kmeta Jožeta Sterleta, p. d. pri Škrabu, Matena 3, roj. 1923, 24. 10. 1974, se je na ledini Pri Brodu končeval star kanal za plovbo, imenovan **Lotovec**. Po ljudskem izročilu ga je dal zgraditi plemič Lott, prvi lastnik Matenskega gradu, 17. stol. Polovica kanala je še ohranjena, ostalo je zasuto. Kanal je pri ostrem ovinku Matenske ceste zavil na d., gledano proti Ljubljani. Še naprej je v Lotovec izpeljan potok Bršnek — po katastru Farjevce.

Anton Črnič p. d. Pri Jerinu, Matena 8, je 16. 11. 1974 povedal, da so imeli pri hiši »kamen z napisom«, podoben tistemu, ki je bil prej vzidan v matenski cerkvi (nagrobnik CIL III 10752 = AIJ 145). Anton Črnič st., 1880—1956, Črničev oče, je pravil, da kamna ni znal nihče prebrati. Pred 50 leti (leta 1924) so prišli »gospodje iz Ljubljane«, da bi pogledali kamen; razbrali naj bi napis »tukaj počiva Maksimiljan«. Črničevi so kamen verjetno porabili pri gradnji nove

hiše št. Matena 8. Po ljudskem izročilu je bil na vrtu za hišo »britof«.

Nova hiša številka Matena 8 stoji sz. od p. c. sv. Mohorja in Fortunata, v delu vasi, ki mu pravijo **Stara vas** ali **Na vasi**. Nova hiša je zgrajena na temeljih stare (parc. št. 1405), na vsv. strani glavne vasiške ceste. »Britof« leži na vsv. koncu posestva Črničevih, na vrtu (parc. št. 1406, k. o. Iška Loka, last Antona in Marije Črnič, roj. Kralj, Matena 8), ki na vsv. strani meji na kmetijo F. Grmeka. Zemljišče je ravno nekoliko valovito in poraščeno s travo. Na vrtu, ki ima obliko nekoliko dvignjene ploščadi pravokotne oblike, raste mlado drevje. Rob ploščadi je izrazit na s. strani, od koder se zemljišče položno spušča proti novi strugi potoka Bršnek. Sedanji vrt je obdan s stavbami na VSV. SZ in JJV, le proti S zemljišče ni pozidano.

Kmet Ciril Modic, p. d. pri Močevih, Matena 1, je povedal, da je l. 1962 pri kopanju jame za greznico na dvorišču med gospodarskim poslopjem in hišo, ki stoji na mestu stanovanjskega dela **Matenskega gradu** ali **Gradišča** (Močevi so postavili sedanjo hišo po potresu 1895; po tretjino graščine imata še gospodarja J. Sterle in M. Juha cf. tudi KLS 2, 1971), našel zid z usmerjenostjo pribl. V—Z. Kamnit, trdno grajen zid je bil 25 cm gl. pod površjem dvorišča. Pri gl. 1,90 m C. Modic še vedno ni odkopal temeljev. Na zidu je bila kamnita plošča, dl. 1,10 m, položena počez. Pribl. 1,5 m proti J. je C. Modic odkopal še en tanjši zid. Našel je tudi ročaje glinastih posod, črno žganih ali z zelenim loščem. C. Modic je povedal, da je prej tu stal »kevdr«, vendar pa da se zidova ločita od načina zidave Matenskega gradu, od katerega so še ohranjeni sledovi obodnega obzidja.

Kmetija pri Močevi leži v j. delu Matene, ki mu pravijo **Grad** ali **Gradiš**. Dvorišče med stanovanjsko hišo in gospodarskim poslopjem je zravnano in nekoliko nasuto (parc. št. 1427 — dvorišče, hiša, gospodarsko poslopje — k. o. Iška Loka, last Cirila Modica, Matena 1). Podatek o najdbi zidov in lončenine ni opredeljiv. O starih zidovih, izkopanih v Mateni, prvi poroča Müllner; leta 1860 so na podrobneje nenavedenem koncu vasi našli obok (cf. Emona, 1879, 91). — D. V.

MORAVČE PRI GABROVKI, ŠMORHOR. Jože Kiselj, p. d. pri Hostniku, Moravče pri Gabrovki 33, roj. 1902, je po-

vedal, da je leta 1962 v njihovem »pruhu« pod Šmohorskim hribom p. d. Simončičev Lojz izkopal okostje konja s »turško podkviho« na nogi. J. Kiselj ima železno podkev doma založeno. — D. V.

MOST NA SOČI. ZSV Gorica je izdal soglasje za ureditev otroškega igrišča na Mostu na Soči, na terenu nekdanjega šolskega vrta. Dela so se pričela 13. 9. 1972, nadzoroval pa jih je arheolog Davorin Vuga. Na nivoju sedanjega izkopa ni bilo mogoče opaziti nobenih arheoloških sledov. — N. O.

OTOŠČE PRI PODNANOSU. Ostanke zelo majhne utrdbene arhitekture, obsega $37 \times 7,5-10$ m, ležijo na strmem grebenastem odstrešku nad 1. bregom Močilnika, ob vnožju stoji Žagarjeva domačija, Otošče 7. Greben Stari grad je na z. strani prečne presekan v gl. 5-6 metrov za obrambni jarek, drugod je bil zavarovan z zidom iz srednje velikih lomljenecv vezanih z malto. Kraj je tudi sicer težko dostopen, na s. in j. strani ga omejujeta globeli hudournikov. Znotraj obrambnega zidu je še opaziti 5 manjših teras z medsebojno višinsko razliko do 0,5 m. Najdb ni videti, kopanja domačini ne pomnijo. Izročilo pripoveduje o domovanju roparskih viteзов (tudi Ravbarski grad). — N. O.

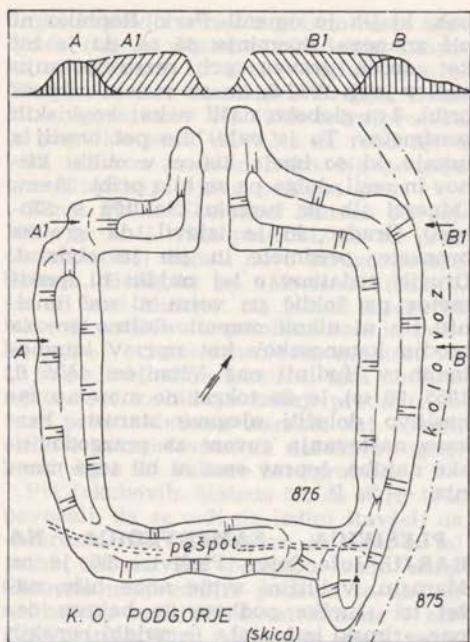
PAMEČE PRI SLOVENJEM GRADCU. V Ferkovih zapiskih (Ferien—Tagebuch 1897, 23 ss) so podatki o najdbah jelenjega rogovja, medvedjih zob, obdelanih jelenjih kosti, kamnitih (marmornih) pipic, plavutastega dleta, meča in srpa iz bronca ter lonca z ročajem v nekdanjem Mrakovem kamnolomu na vnožju Pohorja nad nekdanjim Fuchsovim mlinom ob cesti Slovenj Gradec—Dravograd. Kamnolom leži na parc. 1209/2, k. o. Pameče, na strmem pobočju 30 m nad dolino in je (1974) opuščen ter porasel z gozdom. Pod njim je poleg stare Mrakove bajte zdaj tudi nova domačija J. Repnika, Pameče 168, ki je lastnik tega zemljišča. Poleg pohorskih kamenin ima to pobočje tudi osamljeno žilo apnenca, zato moli odrastek pobočja kot čer in je imel poprej še veliko štrlečo skalo. Ta osameli apnenec, ki se v podobni obliki pojavlja še v južnem delu Milslinjske doline pri Dovžah, je verjetno že zgodaj privlačil ljudi. Nazadnje so tu v večjem obsegu kopali med drugo svetovno vojno, posamič pa še prva leta po njej. O starejših najd-

bah, ki jih je omenil Ferk, Repniku ni nič znanega. Spominja pa se, da je bil kot deček zraven pri razstreljevanju skal v letih 1937-8, ko so v neki razpoki približno 3 m globoko našli nekaj kovinskih predmetov. To je baje bilo pet orodij z luknjo, ki so imela konce v obliki klinov in rezil, dolga pa so bila približno 25 cm. Odsesel jih je župniku Sokliču v Slovenj Gradec, ki je izjavil, da gre za bronaste predmete in jih je obdržal. Drugih podatkov o tej najdbi ni, predmetov pa Soklič po vojni ni več imel, niti jih ni nikoli omenil. Očitno gre za orodje kamnosekov kot npr. v kamnolomih v Hudinji nad Vitanjem (AV 6, 1955, 90 ss), le da tokrat ne moremo zanesljivo določiti njegove starosti. Ferkova naštevavanja govore za prazgodovinske najdbe, čeprav sam ni bil tega mnenja. — S. P.

PLEŠIVICA, ZAMEDVEDICA NA BARJU. Jože Sojer, Plešivica 56, je na Marastu, v bližini svoje nove hiše, našel tri »turške podkve« in bakren denar, »rimski iz 1. stol.« (o najdbi rimskih novcev v 2. pol. 19. stol. pri osamelcu Medvedica cf. ANSI 206: napačno pod Bevke). Najdbe niso ohranjene. — D. V.

PODGORJE PRI SLOVENJEM GRADCU. Na ravnem hrbtu gozdnega grebena, ki poteka od ribnika pri nekdanji Dobravski graščini (Hartenstein) v Mislinjski Dobravi proti SZ h gozdni jasi »Preski« nad Podgorjem, gosto poraščenem z borovjem, je približno 300 m jv. od domačije Krenkerjevih, p. d. Ažnikovih, Podgorje 88, zemeljski nasip, ki obdaja ravnico 24×30 m (sl. 205), poraslo z mehkim mahom, ki ga včasih kosijo. Okop leži na parceli 876, k. o. Podgorje, in je na sz. strani vi. 2 m, večinoma pa nižji in na nekaj mestih deformiran. Na sz. strani prekinja nasip pri dnu 1,5 m š. usek kot vhod v notranjost. Na zunanji strani obdajata usek dva nasipa, ki pa sta videti del preoblikovane naravne vzpetine. Najbolj je okop poškodovan pri mejniku v jv. vogalu, kjer je močno nižan.

Domačini ne poznajo pomena tega okopa niti nimajo posebnega imena zanj. Na površini ni najdb, ki bi omogočale določiti starost. Zanimivo je, da je ob strmih robovih tega grebena na več mestih precej sledov odkopavanja iz neznanega časa. Videti je, kot da so nekoč na teh mestih izkopavali (kamenje?), od-

Sl. 205 Podgorje pri Slovenjem Gradcu, z zemljskim nasipom obdana ravnica

Fig. 205 Podgorje near Slovenj Gradec, Flat land, enclosed by a bank of earth

metano zemljo pa kopičili v gomilam podobne kupe. Ker gre tu za neposeljen, pust in odročen svet, ni jasno, zakaj so kopali prav tod in kam so odvažali pridobljeno gradivo. Sledovi takih odkopov s številnimi »gomilami« so tudi na robu terase pri nekđ. graščinskem ribniku, a tudi na v. robu terase Mislinjske Dobrave nad Mislinjsko dolino pri Dovžah. — S. P.

PODKRAJ PRI TOMISLJU. Kmetica Alojzija Zabjek, p. d. pri Malnarjevih, Tomišelj 53, roj. 1909, je febr. 1975 povedala, da so l. 1969 ali 1970 ob glavni cesti skozi Podkraj kopali jame za drogove za električno napeljavo in pri tem našli »turško podkvico« A. Zabjek je podkev najprej pobrala, vendar jo je kasneje zavrgla. Najdišče stare podkve leži tik ob d. strani glavne ceste skozi Podkraj, s. od p. c. sv. Janeza (Šentjanža) in sz. od hiše Tomišelj 53, v njeni neposredni bližini; malo naprej proti SV se prične barsko zemljišče z značilno črnico na površju; vzporedno z glavno cesto, za vaškimi hišami, tam teče odvodni kanal.

A. Zabjek je povedala, da so »turške podkvice« našli na ledini V Cerkovšini ali Cerkvenke. Zemljišče je že na Marostu (barju) in je last A. Modica, Tomišelj 55. Ledina leži v. od glavne ceste, jv. od p. c. sv. Janeza, pribl. 100 m od vznožja hriba Drenek.

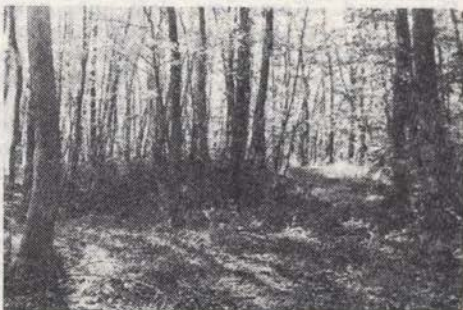
Pri hiši Tomišelj 50, zaselek Podkraj, so povedali, da so pred 15 leti (1960) našli pri kopanju jarkov v Lipah »turške podkve«. Najdbe so zavrgli. — D. V.

PODPEČ POD SKALO PRI GABROV-KI. Po pripovedovanju domačinov leži nad vasjo ledina Ajdovski britof, ob poti v Javorje, blizu odcepa steze k Ajdovi luknji. Tod je manjši peskokop (l. 1970). Na veliki skalnati, z gozdom porasli ploščadi ob vznožju strmo odsekane Velike Peči (775 m) je nekaj kraških jam, med njimi Ajdova jama ali Ajdova luknja in Fantovska jama. O Ajdovi jami krož med ljudstvom pravljica, da so v njej bivalni velikani »Ajdje« (o prazgodovinskih najdbah v jami, imenovani tudi Ajdovska luknja, cs. ANSl [1975] 178 in KLS 2 [1971] 275). — D. V.

Sl. 206—207 Podturn pri Karteljevem, pogled na utrjeni prostor ter (spodaj) okop in vhod na severni strani

Fig. 206—207 Podturn near Karteljevem, A view of the fortified ground and (below) the rampart and the entrance on the northern side

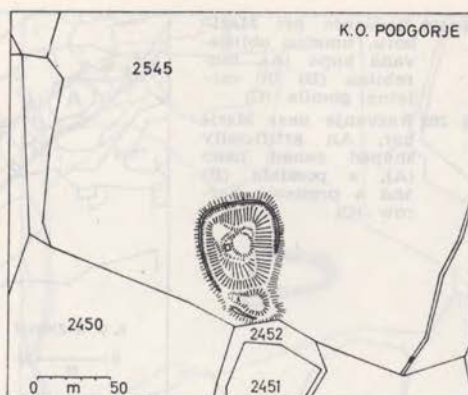

PODTURN PRI KARTELJEVEM. Nad zaselkom Šumeje je na ledini Log veliko utrjeno gradbišče pribl. 160 × 100 m, iz

neznane časa. Pečnik (IMK 14, 1904, 41), ga označuje za »lepo stanovanje prvih Slovanov«. Utrjeni prostor leži na nizkem hribu nekoliko nad potokom Raduljo (sl. 206). Teren ni raven, ampak se skoraj enakomerno dviga po grebenu od S proti J, le na skrajnem j. delu je nekoliko daljša ravnica. Na s. in j. strani je dobro viden umetno narejen jarek (deloma tudi okop, sl. 207), na V in Z pa ta ni bil potreben. Z malto vezan zid, ki obdaja naselbino, je viden predvsem na j. in z. strani. Pribl. 100 m s S je objekt predeljen z jarkom, ki pa ne poteka skozi vso širino hriba, ampak preseka samo zgornji del grebena. Znotraj utrjenega prostora na površju ni bilo mogoče dobiti najdb, takoj pod humusom je sterilna zemlja. Na z. strani, verjetno umetno oblikovani terasi, so bili nekoliko pod zidom najdeni fragmenti prazgodovinske keramike. Na j. delu, pred jarkom, je neka umetna tvorba, verjetno prazgodovinska gomila. — S. C.

POTOKI POD KARAVANKAMI. Na d. strani ceste Kranj—Jesenice, med Potoki in Koroško Belo, »nad Sotesko«, so na vrhu strmega hriba ruševine zidovja, ki je pravokotnega tlorisa in obrambe narave (obrambni stolp z obzidjem in 2 obrambnima zarkoma), nad najožjim delom prehoda v Zgornjesavsko dolino, nad cesto in Savo. — A. V.

RADUŠE PRI SLOVENJEM GRADCU. Topografska ekipa Instituta za arheologijo SAZU je aprila 1974 preverila lego in stanje utrjene kope na 521 m vi. grebenu v gozdu parc. 2545, k. o. Podgorje, ki je od Schmidove objave v MPK 2/4, 1924, 381 ss, sl. 16, znana kot »gradišče v farovškem lesu« (sl. 208). Najdišče je od Schmidovega sondiranja tik pred 1. svet. vojno ostalo nespremenjeno. Pri poskusih sondiranja l. 1974 ni bilo najdb, površino tal na kopi pa sestavlja rjavkast drobir, pomešan s prstjo, v katerem leže tudi prodniki. Po velikosti kope z neznatno osrednjo ravnico (6,3 × 5 m) in nekaj manjšimi policami tu nikakor ne more biti gradišče, saj utrdba tudi po obliki spominja na zgodnj srednjeveške utrjene kope, ki jih je W. Schmid v MPK pretežno pripisoval latenskemu obdobju (Presek in Rep pri Slov. Bistrici), a so znane tudi od drugod (npr. že v Radušah samih — na drugem mestu, v Sp. Kocjanu itd.). Proti prazgodovinski starosti govore tudi najdbe, ki jih sicer po-

Sl. 208 Raduše pri Slovenjem Gradcu, utrjena kopa, »gradišče v farovškem lesu«
Fig. 208 Raduše near Slovenj Gradec, the fortified coned heap »the hillfort in the presbytery wood«

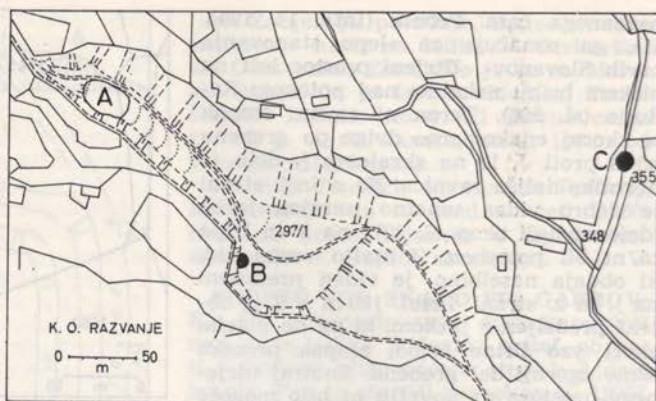
znamo le iz skromne omembe (vrteno posodje, železna spona, želbli in puščični osti). K dokončni razrešitvi tega vprašanja bi mogle prispevati le nove najdbe. — S. P.

RAZVANJE PRI MARIBORU. Na enem izmed pobočnih grebenov pribl. 300 j. od gradišča Poštela ter 150 m jv. od krajevne ceste pod njo je kopasti del hrbtna v gozdu parc. 297/1, k. o. Razvanje, umetno preoblikovan v 20 × 30 m veliko in deloma utrjeno ravnico. Od višjih leg grebena jo loči sedlo s kolovozom, nato pa nekoliko višja ravnica, dolga 30 m, ki je na podolžnih straneh omejena s strmino pobočij, na jv. strani pa jo nasip loči od 1 m višje zavrnanne kope. Ta prečni nasip je na zgornji strani le 0,5 m visok in preneha ob obeh strminah: nad usekom kolovoza j. in globeljo hudourniškega potočka na s. strani. Ti dve strani zato nista posebej zavarovani, a tudi proti padajočemu pobočju grebenovega hrbtna ima vrhnja kopa le preprost rob. Na površini ni videti (l. 1974) nobenih sledov morebitne stavbe in ne drugih najdb, zato o starosti in pomenu te utrjene kope ni mogoče reči nič zanesljivega (sl. 209 A).

Na širši polici, pribl. 150 m pod to kopo, je ob z. robu te gozdne parcele gomili podobna vzpetina (pr. 10, vi. 1 meter). Po vrhu je nepoškodovana, ob strani pa ima nad globokim usekom kovoza odtrgano obrobje, ki pa je sedaj že zarastlo. Dvoje šibkih vzpetin na v. robu je očitno naravna tvorba (sl. 209 B).

Sl. 209 Razvanje pri Mari-
boru, umetno obliko-
vana kopa (A), mo-
rebitna (B) in ver-
jetna gomila (C)

Fig. 209 Razvanje near Mari-
bor, An artificially
shaped coned heap
(A), a possible (B)
and a probable bar-
row (C)

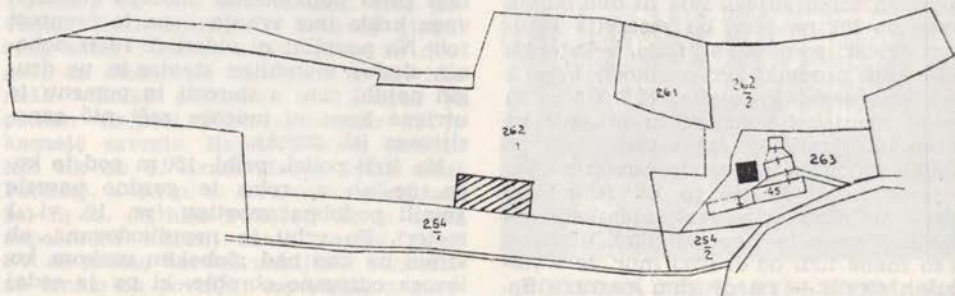
Pri Schlosserju, *Der Sagenkreis der Poštela* (1912) 6, omenjena gomila nad bivšo »Tauschovo vilo« leži na kopastem obronku pribl. 300 m v. od tod, in sicer na meji med gozdom parc. 355 in obrobjem vinograda parc. 348, k. o. Razvanje. Sedaj ima obliko kopaste vzpetine (pr. 13—15, vi. do 2,5 m), ki je na vino-gradni strani pri vrhu deloma zravnana in prehaja v pošev padajoče pobočje. Na v. strani je v gozdu ob gomili do 15 m š. polica, nato pa se pobočje spusti strmo navzdol. Sledov razkopavanja ni bilo opaziti (sl. 269 C). — S. P.

RODINE PRI TREBNJEM. Na njivi parc. št. 262/1, k. o. Medvedje selo, prihaja pri oranju na dan kamenje s sledovi apnene malte. Lastnik Anton Uhan, Rodine 25, je povedal, da so v zemlji ostanki pravokotno prekrizanih zidov, dl. več kot 10 m. Pri gradnji drvarnice na sosednji parc. št. 263, k. o. Medvedje selo (sl. 210), pa so našli keramičen lonec. polen sežganih kosti in pokrit s kamnito ploščo. Verjetno gre za žgan rimski grob.

Za določitev starosti ostankov zidovja bi bilo treba izvesti sondiranje, pri katerem je lastnik pripravljen pomagati. — D. B.

SARSKO PRI IGU. Jože Božnar, Sar-sko 6, je povedal, da je okrog p. c. sv. Ruperta star »britof«. Cerkvica stoji na ploskem vrhu s travo poraslega hriba. Na s. in v. strani poslopja je sled porušenega kamnitega obzidja, ki je obdajalo »britof«. — D. V.

SELO PRI ŠTJAKU. Ostanki manjše utrdbene arhitekture, 25 × največ 8 m, ležijo na strmem grebenastem odrastku (od s. strani vasi Selo v globel potoka Trebižanov), naravno dobro zavarova-nem. Na robovih manjšega platoja so ostanki zidov iz neobdelanih lomljenecv, vezanih s slabo malto, ohranjenih do vi, največ 0,80 m na skalnati podlagi, pone-kod povezujejo večje skale. Notranjost je močno zarasla in slabo pregledna, najdb ni. Izročilo pripoveduje, da so tod gradili tabor proti Turkom, a ga niso dokončali. — N. O.

Sl. 210 Rodine pri Trebnjem, arheološka najdišča

Fig. 210 Rodine near Trebnje, The archaeological finding places

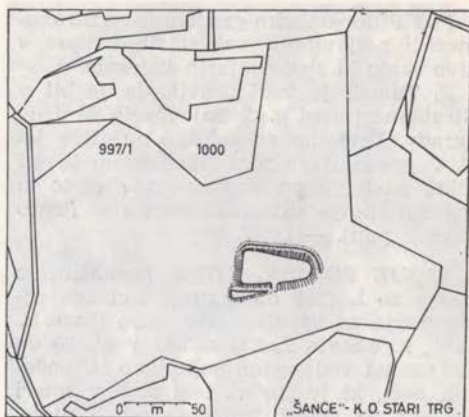
SINJA GORICA. Jože Kušar, p. d. pri Makovcu, Sinja gorica 46, roj. 1909, je povedal, da sta njegov oče Jože (1876 do 1951) in ded na »Marostu« pri Sinji gorici večkrat našla »turške podkve«. Po izročilu je »stara pot« vodila z **Velikega hriba** (osamelca za vasjo Sinja gorica) na ledino **Za hribom**, od tu čez potok Črno mlako na ledino **Treblenke** in naprej proti Frtici (zaselku kraja Mala Ligojna). — D. V.

SPODNJA SENARSKA PRI GRADIŠČU V SLOV. GORICAH. Na vrhu gozdnega grebena s. od vasi je (l. 1974) tik ob gozdni cesti 11 m š. in 0,5 m vi. posamična gomila, ki jo je usek ceste do polovice uničil. Tik zraven je še ena 6 m š. in 0,5 m vi. gomili podobna vzpetina. — S. P.

STAJE PRI IGU. Franc Lenarčič, p. d. Klančar, Staje 6, je 7. 5. 1973 povedal, da je pred zadnjo vojno na ledini **Za Grabnom** našel izlizen srebrn novc; kasneje ga je izgubil. Ledina leži z. od vasi, onstran glavne ceste Staje—Iška vas. F. Lenarčič je novc našel na svojem svetu, na parc. št. 1952/6 ali 1952/7, k. o. Studenec — Ig.

F. Lenarčič je tudi povedal, da je vas dobila ime po »postaji«, ki je stala na prostoru sedanjih vaških hiš; pri njej so se mimoidoči popotniki ustavljali. — D. V.

STARI TRG PRI SLOVENJEM GRADCU. Topografska ekipa Inštituta za arheologijo SAZU je aprila 1974 izmerila lego utrdbe »Šance« v gozdu parc. 997/1, k. o. Stari trg, katere tloris je izdelal P. Schlosser za MPK 2/4, 1924, 381 sl. 15. Utrdba leži na z. koncu grebena na vzvišeni legi, v v. polovici te gozdne parcele (sl. 211). Proti V jo od grebena loči nizko sedlo, do katere segata jarek in nasip, ki jo obdajata na s. strani. Z. stran pada strmo navzdol v vmesno kotanjo, zato tu ni posebnega utrjevanja, rob utrdbe pa se po j. pobočju navzdol nadaljuje kot obzidju podoban skalni greben. J. stran je le deloma utrjena z jarkom in nasipom. Tu je sedaj dostop na ravnico utrdbe prek nasipa, ki je premostil nekdanji jarek in je — v nasprotju s Schmidovim mnenjem — očitno recentna tvorba, ki omogoča lastniku spravljati posekan les po pobočju navzdol. Tudi za Schmidovo mnenje, da gre za prazgodovinsko utrdbo oz. gradbišče, ni neposrednih dokazov, saj doslej

Sl. 211 Stari trg pri Slovenjem Gradcu, utrdba »Šance«

Fig. 211 Stari trg near Slovenj Gradec, The fort of »Šance«

to ni bilo nobenih najdb. Starost in pomen te utrdbe bo mogoče določiti šele po obsežnejšem sondiranju, v poštev pa pridejo tudi poantična obdobje. — S. P.

STRAHOMER. Franc Tancik (roj. 1880, u. v Ljubljani 1967) poroča v svojem rokopisu »Spomeniki na Igu« iz leta 1965, da ima vas Strahomer dve imeni: »... do mostu se imenuje Strahomer, čez most do cerkve pa Trnovo...« (II, 1, V, 1). Dalje F. Tancik piše, da je nekaj stal v Trnovem **Pumparjev grad**, »par sto metrov od cerkve v gozdu, na mali skali« (II, 1, V, 1). O starem gradu je Ana Pavlič, roj. Tancik, Vrbljene 1, 1889, povedala, da leži v gozdu nad Lazami, ki mu pravijo **V Oglji**; v bližini je ledina **Lahov vrtec**, kjer je stal »grad«; pri obdelovanju (zdaj opuščene) laz so večkrat izkopali kamenje; po ljudskem izročilu je tam »nekaj notri«. Verjetno arheološko najdišče leži na v. vznožju Krima, jvv. od nekdanjega zaselka Trnovo v vasi Strahomer. Pod »gradom« vodi stara **Strahomerška pot** (rimska stranska pot Ig—Strahomer—Gorenji Ig). Nad potjo je velika, na v. strani strmo odsekana skala iz apnenca, vi. ok. 5 m. Med skalo in terasastim skalnatim pobočjem Krima je majhna, neravna ploščad. Ledina Pumparjev grad obsega skalo in bližnjo okolico. Zemljišče je poraslo z iglastim gozdom. F. Tancik, ki je avtorju mesto nekdanjega »gradu« večkrat pokazal, je tudi pravil, da je bila skala v njegovih otroških letih povsem gola.

Pod Pumparjevimi gradom je na Strahomerški poti vidnih več starih usekov v živo skalo in sledov starih kolesnic.

F. Tancic je tudi pravil, da je bil v Strahomerju pri p. d. Sajovčevih še drug »grad«. Verjetno arheološko najdišče leži v prodnati ravnini na desnem bregu Iške, med glavno strahomerško cesto in poljsko potjo Strahomer—Staje (traso rimske poti). — D. V.

TRNJE PRI ŠK. LOKI. Domačini iz Trnja so l. 1969 ob gradnji vodnega rezervoarja na vzpetini nad vasjo (parc. št. 1191, k. o. Stara Loka) zadeli v gl. 80 do 100 cm na vodovodno napeljavo iz lončenih cevi, ki je šla na tem delu v smeri SZ—JZ iz smeri Puštala nad Trnjem. Najdene cevi so iz žgane gline, svetlo rjave barve in podobne tistim iz že znanih nahajališč na Loškem, ki so jih arheologi označili kot rimske oziroma antične.

Po pripovedovanju vaščanov so našli takšne cevi tudi že pri napeljavi vodovoda 1899. leta. Nekateri še vedo za potek te lončene napeljave od zajetja, ki je v severovzhodnem pobočju Puštala (leđinsko ime izvira Esenpren, parc. št. 1147, k. o. Stara Loka) do novozgrajenega rezervoarja. Zanimivo je, da so pod gričem Na gmajni v bližini, kjer poteka lončena napeljava, našli ostanke žlindre in da so vrh Puštala sledovi prazgodovinske naselbine. (Glej še: R. Brank, Rimski vodovodi na Loškem, Loški razgledi 20, 1973, str. 29—36 in isti, Ob najdbi rimskega lončenega vodvoda nad Trnjem pri Stari Loki, Loški razgledi, 23, 1976, str. 11—14). — R. B.

VELIKA LIGOJNA. Upokojenec Matvež Frank, Sinja gorica 24, je okt. 1976 povedal, da so v njegovih otroških letih v okolici Velike Ligojne našli »turške podkve«. — D. V.

VOGRSKO. V skrajnem v. delu vasi, v bližini domnevne trase rimske itinerarske ceste Aquilea—Emona, parc. št. 1087

in 219, k. o. Vogrsko, nekdanj cerkvena last, je po starem izročilu mesto »najstarejše cerkve na Vogrskem«. Ob kopanju temeljev za hišo št. 7a, so l. 1953 po pripovedovanju lastnika Milana Peršiča zadeli na skeletne grobove, menda brez pridakov, menda 7. Ob v. steni j. prizidka k hiši je 1975 v gl. 0,50 m zadel na večjo ploskev tlaka, morda maltnega. Dimenzije niso znane, ker je bil odkop omejen. Verjetno bodo potrebne kontrole sonde. — N. O.

VNANJE GORICE. Janez Kušar, Notranje gorice 30, je povedal, da so na ledini Dučence pri Vnanjih goricah našli »turške podkve«. Zemljišče je last Antona Marinka. — D. V.

VODICE PRI GABROVKI. Nad vasjo Zgornje Vodice (nm. v. 697 m) stoji na majhnem griču p. c. sv. Neže. Po pripovedovanju domačinov (l. 1974) je bil okrog cerkve star »britof«; zemljišče ima obliko majhne ploščadi.

Domačini so tudi povedali, da je s. nad Zgornjimi Vodicami ledina Ajdov gradec. — D. V.

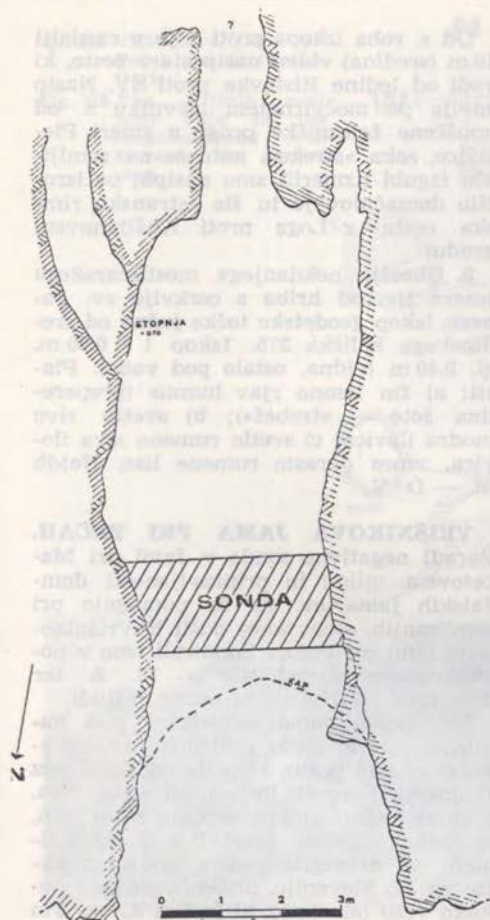
VRHNIKA. Na parc. 2768/3, k. o. Vrhnika, so v. od Ljubljanske ceste 1974. leta gradili bencinsko črpalko. Pri tem so odstranili humus, v katerem ni bilo nobenih antičnih ruševin in nato za gradnjo teren močno nasuli. Teren je tudi sicer Ljubljani po rimskem času verjetno še zelo spremenila. — I. M. C.

ZGORNJE VERJANE PRI GRADIŠČU V SLOV. GORICAH. Na sp. delu Ozkega grebena, ki se rtasto spušča proti JV v dolino potokov Ročice in Drvanje, je l. 1974 na ploskem hrbtu v gozdu od nekdanjega oranja že precej sploščena, sicer pa še nerazkopana posamezna gomila s pr. 11. oz. 15. in vi. do 0,3 m. V bližini zbuja pozornost tudi 3 oziroma 6 m š. premočrten plitev usek, ki se na obeh koncih zunaj gozda izgubi na obdelanih tleh. — S. P.

NEGATIVNO

JAMA PRI MACETOVEM MLINU (MALNU) PRI MORAVČAH. Vhod je pod navpično apnenno steno v soteski Rače (breg) pod vasjo Krasce, dobra 2 kilometra zahodno od Moravč. Jama, ki se je izoblikovala v zg. triasnem apnenču, je skromnih razsežnosti in še ni re-

gistrirana v jamskem katastru JZ Slovenije. Prvih 9 m skoraj horizontalnega rova je š. ok. 3 m. Na koncu se rov zoži na 1,30 m in tudi srop se zniža do neprehodnosti (sl. 212). Vhod je do 4 m vi. in po obliki nekoliko spominja na gotško okno (sl. 213). Desna in leva jamska ste-

Sl. 212—214 Jama pri Mecetovem mlinu pri Moravčah: tloris, vhod in izkopavanje za vhodom

Fig. 212—214 The cave near Mece's watermill near Moravče: ground plan, entrance, excavation behind the entrance

na potekata v isti smeri še 4 m naprej, iz česar sklepamo, da se je strop sčasoma za toliko umaknil. Vhod je obrnjen skoraj proti S in ima nm. v. ok. 330 m. Predjamski travnati teren polagoma pada proti strugi Rače, ki je oddaljena od jamskega vhoda le pičlih 10 m. Višinska razlika med jamskim vhodom in vodno gladino v potoku je pri normalni višini samo 2 m. Po izjavi lastnika tamkajšnjega sveta voda nikoli ne naraste toliko, vsaj kar on pomni, da bi dosegla jamo. Kljub skromnim dimenzijam jame in njeni dokaj neugodni legi v taki bližini tekoče vode smo se odločili za izkop po-

skusne sonde, saj so se domžalski jamarji ponudili, da pomagajo pri delu.

Sondo v vsej š. jame (ok. 3 m) in dl. 1,50 m smo izkopali pri jamskem vходу takoj za kapjo (sl. 214) 17. in 22. 8. 1974. Ob l. jamski steni smo zadeli na skalno dno že v gl. 0,50 m, ob d. pa v gl. 0,80 m. Štiri skoraj enako debele plasti:

1 — črna humozna plast z gruščem in nekaj fragmenti recentne keramike;

2 — rjavkasto siva ilovica z debelej-šim gruščem, sterilna;

3 — srednje debel grušč, pomešan z belkasto rumeno drobtinčasto sigo, sterilna;

4 — rjavasta, mokra ilovica z debelej-
šim gruščem in skalami, sterilna.

Dno sonde: stopnjasta skalna podlaga.

Izkop sonde je potrdil naše domneve. Jama vsebuje le prav tanek sloj kultur-
no in paleontološko sterilnih plasti. Naj-
globlja, četrta plast je mlajšepleistocen-
ske starosti in ne kaže sledov delovanja
tekoče vode. Verjetno se zaradi neugod-
ne lege in skromnih razsežnosti v jami
ni zadrževal ledenodobni lovec, niti niso
poznejši ljudje iskali zavetja v jami! Si-
stematična izkopavanja niso predvidena.
— F. O.

LOG PRI BREZOVICI. V prvi polo-
vici novembra 1976 je ZSV/SRS izvedel
zavarovalno izkopavanje na trasi avto-
mobilске ceste Vrhnika—Dolgi most, od-
sek Log. Izkopane so bile tri sonde, vse
negativne. Narisana sta bila dva preseka
izkopov geodetskih točk ob trasi.

1. Sonda 1, ledina Gačke, naplavinska
trasa, med sredinskima količkoma 394 in
395 trase avtomobilске ceste. Izkop $1,5 \times$
 $1,5$ m, gl. 0,95 m. Plasti: a) rjavo rumen-
kast humus; b) temno rjavo siv naplav-
inski jezik, brez kamenčkov; c) sivo
rjava plast zemlje s primesjo kamenč-
kov; d) rumeno rjava ilovnata plast s
kamenčki; e) oranžno rumena plast z ne-
koliko debelejšimi kamenčki. V plasti a) naj-
den odlomek novoveške lončenine.

2. Sonda 2, ledina Gačke, naplavinska
terasa, med sredinskima količkoma 389
in 390 trase avtomobilске ceste. Izkop
 $1,5 \times 1,5$ m, gl. 0,58 m. Plasti: a) sivo
rjavo črn humus; b) sivo rjava plast z
nekaj debelejšimi kamni; c) rumeno rde-
ča ilovnata plast. Najdb ni.

3. Sonda 3, naplavinska terasa v obli-
ki dolgega, ozkega jezika, med sredin-
skima količkoma 405 in 406. Izkop 2×1
meter, gl. 1,06 m. Domneven nasip stare
ceste, sonda je izpričala naravno
tvorbo. Plasti: a) rjavo siv humus; b)
rumeno rdeča plast; c) sivo rumena ilo-
vica z rumenimi lisami; d) lise sive
mivke; e) sivo rumena plast z rumeni-
mi lisami. Najdb ni.

4. Močvirno travnato zemljišče, izkop
geodetske točke severno od sredinskega
količka 404 trase avtomobilске ceste. Iz-
kop $0,82 \times 0,60$ m, gl. 0,77 m. Plasti: a)
rjavo okraсто rumen humus; b) sivo rja-
va ilovnata plast; c) črno rjava plast
prepereloga lesa in listja, pomešanega z
rjavo črno zemljo. V plasti c) so bili vo-
doravno položeni koli, požagani; les je
zelo star (vzorci). Drugih najdb ni.

Od s. roba izkopa proti S je v razdalji
10 m (sredina) viden nasip stare ceste, ki
vodi od ledine Ristovke proti SV. Nasip
zavija po močvirnatem travniku s. od
opuščene železniške proge v smeri Ple-
šivice, seka »štrek«, nato se na zemlji-
šču izgubi (izmerili smo nasipa; po izro-
čilu domačinov je tu šla »stranska rim-
ska cesta« z Loga proti Kušljanovem
gradu).

5. Obrežje nekdanjega mostiščarskega
jezera jiv. od hriba s cerkvijo sv. Ja-
neza, izkop geodetske točke južno od sre-
dinskega količka 375. Izkop $1 \times 0,60$ m,
gl. 0,40 m (vidna, ostalo pod vodo). Pla-
sti: a) fin temno rjav humus (prepere-
lina šote — »trebež«); b) svetlo sivo
modra ilovica; c) svetlo rumeno siva ilo-
vica, vmes okraсто rumene lise. Najdb
ni. — D. V.

VRIŠNIKOVA JAMA PRI PEČAH.

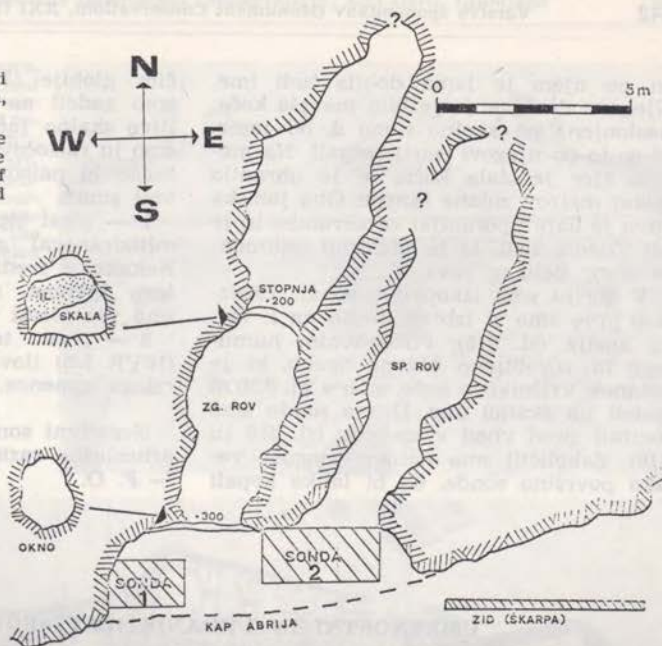
Zaradi negativne sonde v Jami pri Ma-
cetovem mlinu in pripravljenosti dom-
žalskih jamarjev, da še pomagajo pri
sondiranjih, smo takoj odšli k Vrišniko-
kovi jami pri Pečah. Sondirali smo v po-
poldanskem času 24. in 26. 8. ter
2. 9. 1974. Sodelovalo je povpr. 5 ljudi.

Vrišnikova jama se odpira pod na-
vpično skalno steno (480 m n. m.), neka-
ko 10 m nad potjo, ki pelje od Zg. Kosez
(Moravško) proti Pečam. in sicer tam,
kjer se zadnji klanec vzpenja proti vasi,
tj. nekako 350 m z. od Peč. Jamski si-
stem še ni registriran v jamskem ka-
tastru JZ Slovenije, pričena pa se z ne-
kako vežo (abrijem), ki je 6 m š., ok. 2 m
gl. in 7 m vi. Osnovna kamenina je moč-
no pretrt, krušljiv dolomitiziran apnec
zgornje triasne starosti. V zadnji steni
abrija se odpirata vhoda v 2 rova: v
spodnjega, ki je prav pri tleh v d. kotu
abrija in je dolg ok. 10 m, je pa prav pri
tleh v d. kotu abrija in je dolg ok. 10 m,
je pa zaradi nizkega konvakuacijskega
prostora sedaj neprehoden. Nekoliko v
levo in ok. 3 m nad dnom previsa zija
ovalen vhod ($1,40 \times 1,80$ m) v zg. rov, ki
je do razdalje 5,50 m lahko prehoden, v
zadnji 8 m dolgi del rova pa se da spla-
ziti le po trebuhu čez 2 m vi. stopnjo
(sl. 215—218), ki je deloma skalni prag,
deloma pa presušena ilovnat sediment.
Po strmo odsekanem profilu sklepamo,
da je bil tudi sprednji del rova poln take
ilovice, ki so jo v bližnji preteklosti od-
stranili.

V jami, bolje rečeno zraven nje, je
živel pred 2. svet. vojno samotar Vrišnik

Sl. 215 Vrišnikova jama pri Pečah pri Moravčah, tloris

Fig. 215 The Vrišnik cave near Peče in the neighbourhood of Moravče, the ground plan

Sl. 216—219 Vrišnikova jama, pogled k jami, oba vhoda vanjo, pogled iz nje in kopanje sonde 2 (pred vhom v spodnji rov)

Fig. 216—217 The Vrišnik cave, a view toward the cave, both entrances thereof, a view from it, and digging trial trench 2 (before the entrance to the lower pitch)

in po njem je jama dobila tudi ime. Njegovo domovanje je bila manjša koča, naslonjena na skalno steno d. od jame, ki so jo po njegovi smrti sežgali. Na mestu, kjer je stala koča, se je ohranilo nekaj metrov zidane škarpe. Oba jamska rova je baje uporabljal za shrambe in je bil Vrišnik tisti, ki je odstranil sedimente v spr. delu zg. rova.

V abriju smo izkopalii 2 sondi. Za izkop prve smo si izbrali mesto na l. križu abrija (sl. 215). Po krovnim humusom in zdrobljeno ožgano opeko, ki je ostanek Vrišnikove kočice, smo v gl. 0,50 m zadeli na skalno dno. Drugo sondo smo locirali pred vhod v sp. rov (sl. 215 in 219). Zakoličili smo kolikor mogoče veliko površino sonde, da bi lahko kopali

čim globlje (3 × 1,40 m). V gl. 2,20 m smo zadeli na razgibano, močno krušljivo skalno jamsko dno. Obe plasti, ki smo ju razločevali v izkopu, sta bili kulturno in paleontološko sterilni. Razločevali smo:

1 — plast sipkega apnenčevega (dolitiziranega) gruščca in manjše skale. Nekako v sredini plasti smo zadeli na lego žganine, ostanki pogorišča! Debelina vse plasti je bila le 0,25 m

2 — plast težke rumenkasto rjave (10YR 5/6) ilovice s kosi močno prepelega apnenca, db. ok. 2 m.

Negativni sondi sta ustavili nadaljnje arheološke raziskave v Vrišnikovi jami. — F. O.

UMETNOSTNI IN URBANISTIČNI SPOMENIKI

1972—1975

AVTORJI:

- A. V. — Andreja Volavšek, ZSV Maribor
 E. S. — Emil Smole, ZSV Gorica
 F. K. — Franc Kokalj, ZSV SRS oz. ALU, Ljubljana
 I. S. — Ijidor Simčič, ZSV Gorica

- J. M. — Janez Mikuž, ZSV Maribor
 M. T. — Marjan Teržan, ZSV Maribor,
 N. Š. Š. — Nataša Štupar-Šumi, ZSV SRS
 P. M. — Peter Može, ZSV Maribor
 R. N. — Rafael Nemeč, ZSV Gorica

AJDOVŠČINA. V d. delu fasade hiše **Idrijska 24** (lastnik Branko Tratnik) je bil vzdian gotski figuralni relief-sklepnik iz gotskega prezbiterija uničene p. c. sv. Petra. L. 1973 smo ugotovili, da ga ni več v steni, in zadevo prijavili LM, ki je ugotovila, da ga je izluščil lastnik, češ da ga želi vzdati v novo hišo. ZSV Gorica bo skrbela, da bodo sklepnik resnično vzdali.

ZSV ni dovolil, da v s. fasadi **graščine**, Titov trg 6, odpirajo dodatna okna, saj ni videti, da bi bila v s. nadstropju kdaj okna (smer burje), marveč so bila samo v pritličju kletna zamrežena okenca. Sedanja okna v s. fasadi so poznejša in jih bo treba ob prezentaciji graščine tako kot druge neprimerne spremembe odpraviti in obnoviti prvotno stanje.

L. 1975 je ZSV Gorica opozoril, da je marca zgrajeno garažo (brez dovoljenja ZSV) šteti za provizorij, saj se naslanja na graščino. Ob prezentaciji graščine bo treba garažo podreti. — E. S.

APAČE. ZSV Maribor je naredil popis spomenikov na območju Apač. — A. V.

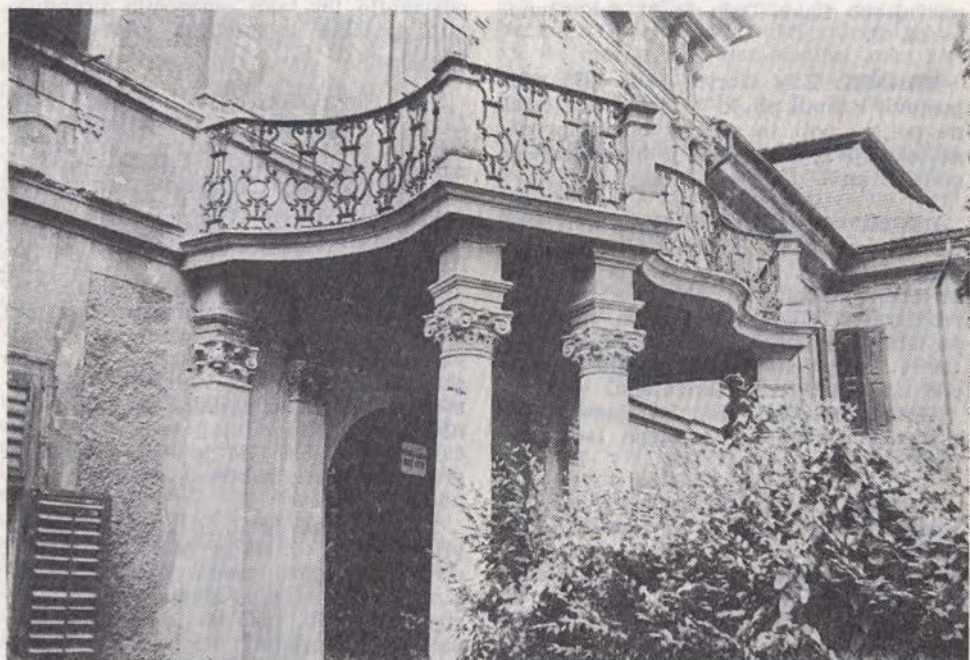
AREH NA POHORJU. ZSV Maribor je risarsko in fotografsko dokumentiral p. c. sv. Areha. — A. V.

BARBANA V BRDIH. ZSV Gorica je l. 1974 dovolil ž. u. Fojana, da iz vhodne fasade p. c. Marijinega rojstva v Barbani izlušči kamniti portal in ga uporabi kot vhodni portal v p. c. sv. Duha v Fojani. — E. S.

BETNAVA (tudi MARIBOR). L. 1974 je ZSV Maribor dokončal l. 1973 pričeto obnavljanje balkona nad glavnim vodom v baročni dvorec. Ker so bile kamnite pohodne plošče povsem dotrajane, smo dali uliti novo balkonsko ploščo iz armiranega betona, pri čemer smo uporabili pesek iz zdrobljenih prvotnih plošč. Obnovljeni balkon je enake oblike kot poprej (sl. 2).

Sl. 1—2 Betnava pri Mariboru,
l. 1975 obnovljeni
srednji rizalit severne
fasade in l. 1974 re-
konstruirani balkon

Fig. 1—2 Betnava near Mari-
bor, the middle projection of the nor-
thern façade, renovated in 1975, and the
balcony reconstructed in 1974

ZSV Maribor je pri ZSV SRS naročil revitalizacijski načrt za dvorec. Plačali ga bosta TKS Maribor in KSS.

Izdelan je tudi načrt za sanacijo stropa v 1. nadstropju, ki ga je zaradi zatekanja napadla hišna goba.

L. 1975 je ZSV Maribor s sredstvi TKS Maribor in KSS obnovil del s. fasade dvorca, osrednji rizalit. S sondiranjem je ugotovljeno, da je bila fasada ob barokizaciji renesančne arhitekture ometa na v kombinaciji grobega obrizga in

gladkega ometa. Fasada je bila trikrat prepleskana, in sicer roza sivo, svetlo oker in močno oker. Pri obnovi smo upoštevali prvotno poslikavo, prav tako pri oljnem oplesku vratnic in oknic. Obe kamniti plastiki na trikotnem strešnem zatrepu (dečka z vrtnarskimi rekviziti) sta bili prepojeni z Wacker utrjevalcem za peščenec, njuni rekviziti pa popravljeni in prebarvani. Pričela se je tudi sanacija stropov, ki jih je napadla hišna goba. — A. V.

BILJANA V BRDIH. ZSV Gorica je l. 1974, pri SOb Nova Gorica interveniral zaradi poseka drevja in odstranitve nekaterih nagrobnikov na pokopališču v Biljani. Pri urejanju pokopališča so odstranili nekaj starih nagrobnikov, vendar so jih na intervencijo zavoda razen enega vrnil. — E. S.

BOLFENK NA POHORJU. Po končanem utrjevanju zidovja in prekrivanju strehe smo pričeli čistiti notranjost. Materiala se je nabralo do vi. 2 m. Med zemljo, odpadnim materialom in grmovjem smo našli dele poslikanega okenskega stekla, kamnito bazo z letnico 1501, kamen z vklesanim reliefom ter stropna rebra. Po sredini smo izkopal prvotni opečni rob tlaka. Delo še ni dokončano. — M. T.

BRANIK. ZSV Gorica je l. 1973 spet postavil kamnit pil, ki je dolga leta ležal na poljski poti, in sicer v bližini prvotne lokacije iz l. 1826, ko je bila zgrajena cesta Branik—Stanjel. — E. S.

BRITOF OB IDRIJL. Restavrator ZSV Gorica je l. 1974 določil barve za prepleskanje p. c. sv. Kancjana s tem, da bi obok prezbiterijske obvezno preslikal restavrator, stene prezbiterijske in ladje pa lahko prebelijo z rahlo tonirano belo barvo. Vsa dela bi se morala izvršiti pod nadzorvom strokovnjaka.

Gotski trokrilnik naj bi namestili v primerno višino na s. steno ladje. — R. N.

CERKNO. ZSV Gorica je v zvezi z znamenjem — kapelico ob cesti Zakriž—Cerkno, ki jo rekonstruirajo sporočil l. 1974 ž. u. Cerkno, naj poteka rekonstrukcija ceste po predvidenem načrtu, če pa bi kapelica cesto ovirala, naj jo premaknejo na rob nove ceste. Seveda bo treba znamenje v celoti ohraniti (ali obnoviti) v sedanji obliki. Lahko pa tudi sedanjo nišo zazidajo in odpro novo na nasprotni steni.

ZSV Gorica je l. 1975 izdelal predloge za ureditev notranjščine ž. c. sv. Ane: sedežev v prezbiteriju, klopi v ladji, podestov, stranskih oltarjev, centralne kurjave. — E. S.

CEZANJEVCI PRI LJUTOMERU. Nadaljevali in končali smo 1970 začeto restavriranje 4 lesenih plastik iz ž. c. sv. Roka in Boštjana, snemanje poznejših

barvnih plasti, izrezavanje manjkajočih delov itd. — M. T.

ČRNCI PRI APAČAH. ZSV Maribor je izdelal spomeniški inventar. — A. V.

DOBROVO V BRDIH. Graščina je registrirana kot spomenik I. kat. Sob Nova Gorica je prepustila njeno upravljanje Goriškemu muzeju za nekatere muz. zbirke, dvorano pa naj bi uporabljali tudi v druge kulturne namene. S tem se obeta primernejše obravnavanje dragocene stavbe. L. 1973 so se izpraznilo v polpretekli dobi pred vhodno fasado postavljene »barake« in smo prosili pristojne organe Sob, da jih ne zasedejo s kakimi novimi delavnicami, marveč jih odstranijo ter tako omogočijo prezentacijo graščine in njenega neposrednega okolja. — E. S.

SOB Nova Gorica je leta 1973 grad Dobrovo dodelila v upravljanje Goriškemu muzeju, ki bo imel v pritličju zgradbe depojske prostore, v 2. nadstropju pa razstavne prostore za stalno etnološko razstavo ljudske kulture na Primorskem. Pred tem je grad upravljalo Stanovanjsko podjetje iz Nove Gorice. Del gradu ni bil zaseden, preostali del pa je bil namenjen zasilnim podnajemniškim stanovanjem. Stanovanjsko podjetje je poskrbelo za streho gradu, zgradbe pa ni vzdrževalo na primeren način. Ker zgradba ni bila zaklenjena, so jo uporabljali tudi mnogi slučajni stanovalci. GM je kot pogoj, da grad prevzame, zahteval izselitev vseh podnajemnikov.

To je dosegel (grad je prevzel v upravljanje 15. 1. 1974) in takoj po izselitvi očistil notranjost gradu. Obenem je odstranil vse predelne stene v obeh nadstropjih gradu, tako da je zgradba znova dobila prvotni tloris. Odstranjen predelne stene so bile postavljene po 2. svet. vojni, ko je grad izgubil svojo prvotno funkcijo in rabil za stanovanja, šolo in gostilno. Zdaj je zaklenjen, zavarovan pred zunanjimi vremenskimi vplivi in ga muzej uporablja kot depojski prostor. Ureditev stalne muzejske zbirke naj bi potekala postopoma, 10 let. Sočasno je muzej pričel akcijo, da bi primerno uredil dane že močno porušene prostore ob grajskem obzidju. Poleg hišnikovega stanovanja, ki je še ostalo, naj bi desno od glavnega vhoda na dvorišče iz danes porušenih nastali prostori dru-

štva upokojencev (načrte izdeluje ZSV Gorica), v nekđ. grajski kleti in prav tako porušenih prostorih nad njo pa naj bi KZ »Goriška Brda« uredila enoteko.

Grad Dobrovo je po zasnovi renesančna stavba. Nastala je na prelomu 16. in 17. stoletja (grofje Colloredo) in ima verjetno predhodnika v srednjeveškem gradu. — B. M.

DOL. TREBUŠA. ZSV Gorica je 1974 izdal soglasje za gradnjo prizidka k zakristiji ž. c. sv. Jakoba za kotlarino centralne kurjave s pogojem, da ga zgradijo v podaljšku zakristije z enokapno streho, krito s korci. — E. S.

DOLENJA VAS PRI SENOŽEČAH. Restavratorska ekipa 2 delavcev ZSV Gorica in 3 študentov um. zg. je julija in avgusta 1974 dokončala odkrivanje prezbiterija p. c. ŽMB. Freske so zaradi prej odpadlih delov zelo fragmentarne. Zelo težavno in delikatno je bilo odkrivanje na spodnjih površinah freske, ki je bila zelo zasigana in pokvarjena. V tej fazi dela smo odstopajoča mesta ugotovili z injiciranjem kazeinske emulzije, zrnali mesta z izstopajočim kamenjem in zadelali z grobim ometom vse večje okvare sten. Delno je bilo opravljeno tudi tonsko kitanje manjših okvar. — R. N.

DOMANJŠEVCI. V l. 1971—1974 smo nadaljevali restavriranje romanske p. c. sv. Martina Ker je bil portal v izredno slabem stanju — počena plošča z reliefom, polomljeni in izgubljeni stranski stebri, manjkajoči kapiteli in baze fragmentarno ohranjeni — smo delno nadomestili manjkajoče dele iz ptujskega peščenca, razpoke zalili z mešanico petrix lepila in drobljenega domačega kamna. Nad portalom je bil viden opečni lok, ki je bil kasneje odsekan; tega smo ponovno dozdali. Nad portalom je bila 1972 postavljena dvokapna streha, pritrjena v j. steno ladje. L. 1972 smo delo nadaljevali v notranjosti z montažo in impregnacijo znižanega lesenega stropa, obdelavo notranjih zidov — romanski omet, montažo klopj v niše, izdelavo in montažo vrat v glavnem vhodu.

Tlakovali smo s pokončno staro opeko na ribjo kost ter fuge zasipali z mivko. Romanske okenske odprtine smo zasteklili z industrijskim grobim steklom. L. 1974 smo zgradili opečne stopnice od zunaj in znotraj.

Pri znavnavanju okolice smo v gl. 1 m zadeli na vrh starega zvonika ter na ostanke pokopališča. — M. T.

DORNAVA. Ker so kamnite figure in vaze v gradu v zelo slabem stanju, smo se odločili za odlivanje. Odlitke bi postavili nazaj, originale naj bi deponirali v muzej.

Ker ni bilo mogoče odlivanje na mestu, sem z dvigalom demontiral štiri figure z glainege portala ter jih s tovornjakom prepeljal v Maribor na dvorišče muzeja ter l. 1974 začel s preparacijo in pripravami za odlivanje. Figure so bile močno porasle z mahom in lišaji ter poškodovane od izstrelkov v drugi svetovni vojni. Očistil sem površino kamna, jo nato prepariral z Wackerjevim utrjevalcem kamna. Iz mavca sem domodeliral manjkajoče dele, tako da jih je po odlivanju možno spet odstraniti. — M. T.

DOVŽE NAD MISLINJO. Notranjščino p. c. sv. Urha so že preuredili in postavili oltar. Na zunanjščini so ugotovljeni romanski stavbi detalji. Dana so bila navodila za obnovo. — P. M.

DRAVOGRAD. Ž. u. je obnovil vso zunanjščino p. c. sv. Boštjana in Roka. ZSV Maribor ni bil pravočasno obveščen in ni mogel v celoti vplivati na način izvedbe. Novi omet je gladko zariban, dotrajana opečna kritina pa je popraviljena.

V p. c. sv. Vida smo si ogledali stenske slike in zidelali predlog za nadaljnjo ureditev. Stenske slike na slavoločni steni bo ZSV snel in jih restavriral. — P. M.

DUH NA OSTREM VRHU. V sodelovanju z UJV smo ž. c. sv. Duha fotografirali in dokumentirali. — A. V.

ERZELJ. Na sproročilo ž. u. Goče je ZSV Gorica l. 1973 pregledal p. c. sv. Mihaela in p. c. sv. Lovrenca ter ugotovil, da sta obe kritini izredno močno poškodovani in zamaka. Posebej poškodovano streho zakristije p. c. sv. Mihaela, ki je škriklasta, so 1975 obnovili. Pri p. c. sv. Lovrenca smo ugotovili nasilno odpiranje vrat, odprta in razbita so bila tudi okna, udrta je streha prezbiterija. Cerkev, ki hrani tudi freske, so 1975 spet prekrili. Pred leti ukradeni kip sv. Lovrenca so vaščani našli na travniku in je zdaj spravljen. — E. S.

FALA. Graščina, ki jo upravlja Kmet. zadruga Ruše, propada. Več stropov je že napadla hišna goba. Sanacijo pod nadzorstvom ZSV Maribor je pričel novi najemnik dela graščine Metalplast iz Ruš. L. 1975 je to podjetje popravilo del ostrešja. — A. V.

GABROVICA PRI KOMNU. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za popravilo zvonika ž. c. sv. Petra s tem, da bo ohranil svoj dosedanji videz. — E. S.

GOČE NA VRHEH. ZSV Gorica je 1975 izdal soglasje za adaptacijo ž. c. sv. Andreja s pogojem, da ne spremene strešne kritine niti naklona strehe, dotrajani omet zunanjščine lahko odstranijo in nadomestijo z novim enake strukture in obdelave, ubito bele barve, kameta na cerkvi in zvoniku lahko nadzoruje prof. Franc Kokalj. — E. S.

GOJAČE PRI ČRNIČAH. Restavrator ZSV Gorica je 1974 sondiral p. c. sv. Justa in izdal soglasje za prebeljenje cerkve s pogoji. V ladji lahko odstranijo kor, ki je kasnejši, dotrajan in kviri celoto. Pri pleskanju cerkve pa se je treba držati prvotnih barv, in sicer: odstraniti vs nepomembno slikarsko dekoracijo na stropu prezbiterija in na slavaloku, na ključu slavaloka naj ohranijo datum 1769, strop in stene ladje in prezbiterija naj obarvajo v tonirani beli barvi; vse izstopajoče arhitektonske elemente (loke, okrasne zidce in pilastre) naj obarvajo v svetlo sivi barvi; za beljenje naj uporabijo staro apno. — R. N.

GOLJEVICA NAD ANHOVIM. V p. c. sv. Volbenka sta komisija ZSV Gorica in vodja rest. delavnice ZSV SRS I. Bogovčič septembra 1974 ugotovila, da freske v prezbiteriju 80 % odstopajo. Fresko omet bo treba čim prej utrditi, čeprav trenutno ni nevarnosti, da bi odpadle. — R. N.

GORENJE PRI POSTOJNI. ZSV Gorica je ugotovil, da so p. c. sv. Lenarta predruščali: povišali ladjo, naredili bolj strm strešni stolp podaljšali napušč, prekrili z rdečo valovito salonitko. ZSV je prijavil ž. u. Studeno oddelku za gospodarstvo in finance Sób Postojna. — E. S.

V prezbiteriju p. c. sv. Lenarta smo sondirali in ugotovili starejše freske. — R. N.

GORIŠNICA PRI PTUJU. Zaradi gradnje hidrocentrale je bilo treba l. 1974 prestaviti kužno znamenje. Na 3 dele razstavljeno smo s kamionskim dvigalom naložili in prepeljali v ptujski muzej. — M. T.

GRADIŠČE NAD PRVAČINO. L. 1974 je ZSV Gorica dovolila adaptacijo hiše št. 66, nekđ. župnišča, kjer je živel Simon Gregorčič: zunanjščina se ne sme bistveno spremeniti (trokapna streha s korci, dvodelna okna s polkni), spominski plošči ostaneta na svojem mestu. — E. S.

GRADIŠČE V SLOV. GORICAH. Fasado ž. c. sv. Trojice smo prenovili, obenem sem restavriral kamnito figuralno skupino nad glavnim vhomod (glava, roke, golob), vse je prilepljeno in utrjeno z dvokomponentnim lepilom in bakrenimi vezmi. Božje oko na vrhu fasade, ki je iz pločevine, je popolnoma razpadlo. Treba je bilo izdelati nove žarke, privariti nove kose pločevine, vse zminizirati in na novo polihromirati. Tudi vseh pet cerkvenih ur vrh fasade in na s. stolpu je bilo prenovljenih. — M. T.

GRGAR. Restavrator ZSV Gorica je l. 1973 v prezbiteriju ž. c. sv. Martina sondiral in dokumentiral barvne plasti beležev in ometov. — R. N.

Romanski in gotski tlak tega prezbiterija bo ostal odprt za poglede obiskovalcev in zaščiten s posebno železno ograjo z vmesnimi ploščami pleksiglasa. Sočasno smo odkrivali baročno kulisno slikario na d. strani ladje, ki je flangirala nekdanji oltar. Notranjščina ladje in prezbiterija je bila na novo prebeljena in se barvno ujema s prezbiterijem. — E. S.

HOČE. ZSV Maribor je dal navodila za obnovo trikotnega znamenja. Sonde so pokazale, da je omet opnen, grobo zarihan. — P. M.

HOMC PRI ŠMARTNEM NA POHORJU. Z glavnega oltarja p. c. sv. Marije sem snel vse figure. Nato sem prebrizgal kuliso s xylamonom. Utrdil sem odpadajoče dele. Enako sem obdelal tudi vse lesene figure. Ker je črvojednost napadla tudi stranske oltarje, delno pa tudi goba, sem z istim materialom konserviral tudi te. Sledilo je še delo pri priž-

nici, figurah in okvirih. Vsa lesena oprema je dokumentirana. — M. T.

HRASTOVEC Komisijski ogled gradu zaradi določitve gabarita predvidenih objektov in ureditve okolja. — P. M.

HRUŠICA PRI PODGRADU. Restavrador ZSV Gorica je l. 1973 opravil sonde v ž. c. sv. **Krizogona** in našel samo za d. oltarjem fragmente klasičnega ornameta. V prezbitteriju so pod več barvnimi plastmi beležev zarisani znaki pasov v rdeči barvi. Vidno je bilo tudi, da so okna v prezbitteriju zmanjšana: Zdaj so znova odprta gotska okna v prezbitteriju. — R. N.

L. 1975 je ZSV Gorica opomnil KS, da je vaška mladina na p. c. sv. **Vida**, ki je kulturni spomenik II. kategorije, provizorično montirala koš za igranje košarke, ki pa na tem mestu lahko povzroči poškodbe na spomeniku, odpadanje ometa, razbitje stekla itd. Predlagal je, da bi se v sporazumu z zainteresiranimi premestilo igranje košarke na drugo mesto ter odstranilo omenjeni rekvizit s fasade kulturnega spomenika, hkrati pa opozoril, da bi bilo potrebno narediti nekaj ukrepov v zvezi z vzdrževanjem in ureditvijo cerkvene ograde in vhoda v ogradi. — E. S.

IDRIJA. ZSV Gorica je 1974 izdelal načrte za obnovo notranjščine v. trakta **gradu**, l. 1975 pa izdal soglasje za izvedbo I. faze obnovitvenih del: zamenjavo lesenega stropa z železobetonskim v v. stolpu. Obnova je bila izvršena v okviru načrta.

Atelje za projektiranje v Idriji je 1974 izdelal lokacijsko dokumentacijo za adaptacijo **Rudniškega gledališča**, ki se danes uporablja kot kino dvorana. Ker je stavba pomemben spomeniški objekt, je ZSV Gorica zahteval, preden bi investitor pristopil k adaptaciji z delom, v potrditev še projekt adaptacije. L. 1975 je izdal soglasje za preureditev strehe, s tem da ohrani naklon in obliko, kot kritino pa bobrovce. Dovolili pa smo ozko pločevinasto obrobo in snegobran. — E. S.

JABLANICA PRI ILIRSKI BISTRICI. KZ 4. junij v Ilirski Bistrici je l. 1973 obvestila ZSV Gorica, da namerava prodati ali porušiti **graščino Lazzarini**. ZSV je KZ obvestil, da z zakonom zavarovanega spomenika II. kategorije ne sme ru-

šiti ipd., marveč ga je po zakonu dolžna vzdrževati, postopno obnoviti in mu dati primerno nalogo.

L. 1975 smo obvestili ž. u. Ilirska Bistrica, da se stanje p. c. **Marije Snežne** slabša in da bi bilo nujno zaščititi premični inventar, predvsem kip svetnika in ga prenesti na varno, začasno kar v župnišče v Ilirsko Bistrico. — E. S.

ZSV Gorica je 1975 izdelal osnutek za postavitev dveh individualnih hiš pred **graščino Lazzarini**, kjer so hoteli neposredno pred graščino postaviti tipski hiši, in sicer nesimetrično nanjo. To bi bistveno ogrožalo pogled na graščino ter zelo verjetno dokončno onemogočilo obnove le-te, zato ZSV na to lokacijo ni pristal, pač pa pripravil osnutke za gradnjo hiš, ki bi se harmonično vključile v okolje. Predlagana je bila prestavitev ceste, ki vodi k graščini, v simetralo ter glede na to simetralo lociranje hiš, ki bi ne zakrile pogleda na graščino. Predlog predvideva nastanek trga pred graščino ter ureditev lokalov v obeh hišah. — I. S.

JAVORICA NAD ZATOLMINOM. ZSV Gorica je tudi v l. 1973 insistiral pri pristojnih organih in organizacijah, da nadaljujejo obnovitvena dela na spomeniški cerkvi iz 1. svet. vojne. — E. S.

Aprila 1974 smo komisijsko ugotovili, kaj je treba narediti. Treba je obnoviti dotrajane stavbne dele, manjkajoče plošče z grbi (in druge popraviti) na zunanjih stenah, znotraj pa vso dekorativno slikarstvo v oljni tehniki. — R. N.

JAVORJE PRI ČRNI. Dali smo navodila za obnovo ž. c. sv. Magdalene in opravili nadzor. — P. M.

KAMNICA PRI MARIBORU. J. fasada **Račjega dvora** je zaradi pomanjkljivega vzdrževanja povsem razpadla. Po ostankih štukatur in risb na steni smo jih obnovili ter določili prvotni barvni odtenek, izveden nato v apneni tehniki. Delno uničeni kamniti portal smo obnovili, manjkajoče dele izrezali iz ptujskega peščenca. Restavrirali smo tudi samostanski grb na pročelju. — M. T.

KAPELA PRI RADENCIH. Opravili smo konservatorski ogled ž. c. sv. Magdalene in dali navodila za obnovo zunanjšine. — P. M.

KOBARID. ZSV Gorica je na glavnih ulicah Kobarida, v Markovi, Krilanovi, Gregoričevi, Volaričevi in na Trgu Svobode, sondiral vse plasti beležev ter izdelal barvno dokumentacijo, natančno opisal fasade in njihove detajle, skiciral posamezne važnejše skupine hiš in fotografiral vsako fasado s pogledom na ulice. Pripravljeno gradivo bo rabilo za elaborat. — Vsem lastnikom v naštetih ulicah je ZSV poslal pismena navodila in vzorce barv, po katerih se morajo ravnati. — R. N.

Na predlog ZSV Gorica, da obnovi kapo zvonika ž. c. Marijinega vnebovzeta v nekdanji, »baročni« obliki, je ž. u. Kobariid l. 1974 izvedel rekonstrukcijo kape po predlogah ZSV Gorica in načrtih ing. arh. Valentinčiča. Kritina novega zvonika je iz bakrene pločevine. — E. S.

KOJSKO. ZSV Gorica je bil obveščen, da se je pri izvajanju gradbenih del pri razširitvi pokopališča naredila škoda na obzidju in stopnišču p. c. sv. Križa, ki je z neposredno okolico vred kulturni spomenik I. kat. ZSV Gorica je obvestil investitorja, da je dolžan betonirani sz. vaginal obzidja obnoviti v prvotni obliki, to je z neobdelanim kamnom, na platoju ob s. obzidju urediti dovozno pot, ves ostali prostor pa zasejati s travo, stopnišče na z. fasadi urediti tako, da bo dostop nanj varen in skladen s sedanjim, na novo zgrajeno obzidje pokopališča in jamo za odpadke grobo ometati s podaljšano malto. — Že 1973 smo zahtevali, da ohranijo vse reliefno obdelane nagrobnike izpred l. 1900. — E. S.

Restavrator ZSV SRS F. Kokalj je 1974 nadzoroval montiranje gotskega krilnega oltarja v p. c. sv. Križa in podal poročilo: Montaža je potekala pravilno, predhodno smo že v zavodu pripravili vijake, da smo jih na mestu pričvrstili. Stranske table, ki po mnenju dr. Cevca ne spadajo k oltarju, smo montirali na steni poševnici v prezbitერიju, da se takoj opazi, da ni sklop oltarja. Opozorili smo ž. u., naj hrbtno stran kril zaščiti z lesonitom. Vlaga v cerkvi je precej visoka, zato predlagamo občasno kontrolo stanja oltarja. Župnik je prosil za ton barve, s katero bi prebelil prezbitერიj, vendar smo ga od tega odvrnili, ker smo 1968 ugotovili stensko poslikavo pod cementom. — F. K.

Restavrator ZSV Gorica je 1974 predpisal postopke za obarvanje fasade ž. c. **D. M. Vnebovzeta**: na fasadi je treba odstraniti in sanirati vse vrhki in odstopajoči omet, plombe novega ometa je treba dobro zravnavati s starimi ploskvami, jih prevleči z apnenim mlekom ter pustiti, da se popolnoma posušijo. Za obarvanje fasade naj uporabijo najmanj 2 leti staro gašeno apno, belež pa nanašajo s pleškarskimi čopiči. Narejena je bila tudi skica in predloženi vzorci barv za obarvanje fasade. — R. N.

ZSV Gorica je interveniral pri Goriških opekarnah v Volčji dragi, da bi dobavile ž. u. Kojško 5000 korcev za prekritje ž. c. DM Vnebovzete. — E. S.

KOPRIVIŠČE NA BANJSKI PLANOTI. ZSV Gorica je iz sredstev SOb Nova Gorica od davkov cerkva in cerkv. zemljišč obnovil škrlasto streho p. c. sv. Tomaža, v katere prezbitერიju so še freske Jerneja iz Loke. — E. S.

KOSTANJEVICA NAD GORICO. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za ureditvena dela ž. c. Marijinega oznanjenja: čiščenje fresk in štukatur na stropu cerkvene ladje, restavriranje grobo poškodovanih štukatur v prezbitერიju in fresk na l. strani glavne cerkvene ladje, plezkanje sten, zazidavo 2 oken med glavno in l. str. ladjo. Obnovitvena dela bo vodil akad. slikar prof. Izidor Mole. — E. S.

KOTLJE. L. 1972 smo sondirali stene ž. c. sv. Marjete, gotske in barokizirane stavbe. Na j. strani se je pokazalo gotsko okno, pribl. 80 cm nad oknom teče okrog ladje črn geom. ornament, malo višje romboiden. Na jz. strani je freska sv. Krištofa, pod njo so ostanki starejše slikarije. Vse pa prereže baročno okno. Na stolpu so vidni šivani robovi, vsake 4 m ga prereže ornament. pas. Kakor na ladji sta tudi na stolpu vidni 2 risbi šivanih robov. — M. T.

KROMBERK. Grad Kromberk, renesančna zgradba iz zač. 17. stol., sodi v seznam spomenikov I. kategorije. Grad je bil v obeh svetovnih vojnah močno poškodovan, vendar kljub obnovi, ki se je začela takoj po 2. svet. vojni, še danes ni v celoti restavriran. Prva povojna obnovitvena dela je vodil tedanji lastnik grof V. Coronini, potem Nižja gozdarska

šola, od l. 1954 dalje pa Goriški muzej. Zadnji obnovitveni posegi na zunanjščini gradu so bili opravljeni 1967—1968, ko je bil pozidan ves sz. stolp, sv. stolp pa do l. nadstr.

Na zunanjščini gradu so potrebna še naslednja dela: pozidava stolpa, statična sanacija in ometanje fasade ter temeljita obnova strehe. Streha je v kritičnem stanju in Goriški muzej je neštetokrat posredoval, da bi mu dodelili sredstva za prepotrebno obnovo oz. popravilo. Da bi zaustavil zamakanje na podstrešju ter v 2. nadstropju, je muzej novembra 1974 s tisoč strešniki prekril najbolj kritična mesta.

Goriški muzej je v letih 1969, 1970 in 1972 obnavljal notranjost gradu (načrti za obnovo ing. arh. Janez Suhadolc). Obnovljeni prostori so namenjeni razstavnim zbirkam. Obnova notranjosti gradu je z izjemo nekaj detajlov končana.

Muzej si prizadeva, da bi uredil tudi okolico gradu, predvsem park (tu je nujno potreben obnove orlovski stolp), kamor postopno nameščamo muzejske eksponate. L. 1974 je bil sem pripeljan in postavljen (z dovoljenjem ZSV Gorica) baročni vodnjak s pristave grofov Rabbata pri Železnih vratih pod Trsteljem (Dornberk). Vodnjaku, ki nosi letnico 1663, je pretilo uničenje in muzej je s prenosom opravil tudi varstveno nalogo. — B. M.

LENART V SLOV. GORICAH. ZSV Maribor je 1971—1972 izdelal spomeniškovarstveni red za **območje občine**. — ZSV je izdelal tudi risarsko in fotografsko dokumentacijo **Špitala**. — S predstavniki KS in tov. Požaukom smo opravili komisijski ogled **Rotovža** in naredili predlog za adaptacijo, tehnične posnetke in načrt za ostrešje.

Imetnik stavbe **Trg svobode 3** je obnovil zunanjščino po navodilih ZSV, ki je ugotovil barvne odtenke s sondiranjem. — A. V. in P. M.

LIBELIČE POD STROJNO. Med obnavljanjem fasade ž. c. sv. Martina se je pri sondiranju pokazal 5 cm pod ometom na d. strani od vhoda v zakristijo del freske, verjetno glava enega svetnikov. Površina freske je ostala vidna in je primerno zaščitena.

Kostnica je v notranjosti popolnoma barokizirana. Vse starejše plasti so uničene. Na v. strani je na zunanji fasadi

freska sv. Krištofa, ki pa je dvakrat preslikana. Na prvi plasti ometa je osnova bela z rdečimi krogi pr. 13—15 cm. — M. T.

LIMBUŠ. L. 1971 smo v ž. c. sv. Jakoba restavrirali d. str. oltar, imenovan Grozdni (močno poškodovan, odlomljeni leseni deli, črvojednost, poznejše preslikave). Vse manjkajoče dele smo izrezali iz lesa, les je konserviran, snete so zgornje plasti preslikav, odstranjeni so vsi kasnejše dozidani deli menze. Tako smo dosegli prvotni videz vse oltarne arhitekture in polihromacije.

Tega leta smo obnovili tudi notr. poslikavo ladje in prezbitorija. L. 1975 je vihar odnesel kupolasto streho na zvoniku. Izdelana je nova po vzorcu stare. Ker je bilo v načrtu popravilo fasade, smo jo sondirali in našli ostanke starejših ometov, naslikane šivane robove, prvotni gotski portal, fragmente gotških oken ter določili kasnejše dozidave. — M. T.

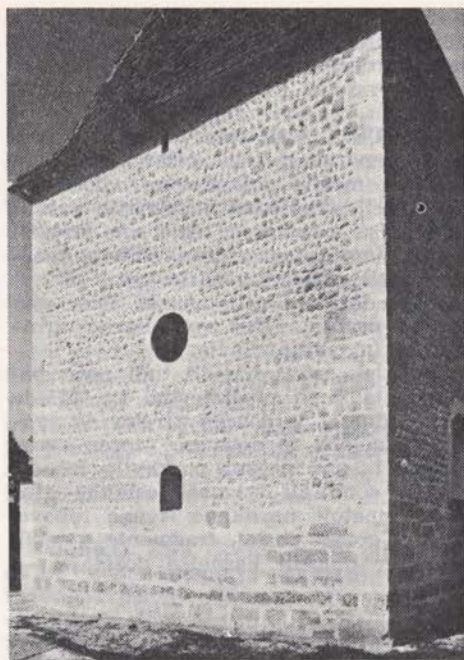
V zvezi s predvideno obnovo zunanjo-
sti je ZSV Maribor l. 1975 sondiral fasade, izdelal tehnično in fotografsko dokumentacijo. Popravljen je pločevinasta čebulasta streha in prebarvana z bakreno barvo (polovica je bakrena). — Izdali smo tudi mnenje o ureditvi cerkvenega okolja: obnovili naj bi zelenico okrog elipse, omejeno z živo mejo (nekd. pokopališče), odstranili pa konfine ter gosto zasajene breze. — A. V.

LJUBINJ PRI PODMELCU. ZSV Gorica je l. 1973 izdelal dokumentacijo in opis porušene cerkve sv. Mihaela nad Ljubinjem. — E. S.

LJUTOMER. ZSV Maribor je v l. 1972 do 1973 zbral topografsko gradivo za to občino. — P. M.

LOVRENC NA DRAVSKEM POLJU. Ž. u. sv. Lovrenca je jeseni 1974 po navodilih ZSV Maribor uredil notranjščino ž. c., pobelil poslikavo iz zač. 20. stol., ki je bila izvedena v secco tehniki in je odpadala ter jo razsvetlil s preprostimi stenskim svetilkami

Spomladi 1975 je začel obnavljati fasado, ki je kazala baročni videz in se je ujemala z letnico 1672 nad glavnim portalom. Pri odbujanju ometa na prezbitoriju pa se je pokazala pravilna romanska zidava, pribl. do vi. 1 m iz velikih

Sl. 3 Lovrenc na Dravskem polju, urejeni prezbiterij župne cerkve sv. Lovrenca
 Fig. 3 Lovrenc na Dravskem polju, The adapted presbytery of the parish-church of St. Lawrence

blokov. Med njimi jih je več iz pohorskega marmorja, eden ima vklesano rimsko število XX. Domnevam, da gre za antične spolije. Zgornji del prezbiterija je zgrajen iz pravilno plastenih in lepo fugiranih kamnov kvadratnega profila. Pri delu sta bili najdeni tudi 2 dobro ohranjeni romanski okni iz klesanega kamna. V okviru na čelni strani prezbiterija je bil še del lesenega okvira. V s. in j. steni je ohranjenih še nekaj ostankov okenskih odprtih, ki so stilno nedoločljive in so bile uničene v času barokizacije. Okenske odprtine iz 17. stol. smo pustili nedotaknjene, ker ni mogoče rekonstruirati originalnih.

Kaže, da je bil prezbiterij v 17. stol. na notranji steni obzidan zaradi obokanja stavbe. Fugiranje na zunanji steni je bilo toliko ohranjeno, da smo ga lahko dokumentirali in zvesto obnovili.

Ladjo, katere zidava je kazala vse značilnosti iz časa baroka, smo ometali z zaribanim ometom, ki je značilen za stavbe iz tega časa. Za fugiranje kot tudi za smo ga mešali s kremenčevim peskom v

ometavanje smo uporabili staro apno, ki razmerju 1 : 2,5. Na ladji in zvoniku smo obnovili šivan rob v črni in rdeči barvi, v merah, ki smo jih ugotovili na starem ometu.

S prezbiterijem te cerkve se je v slovensko umetnostno zgodovino uvrstil nov romanski objekt, ki po merah, predvsem pa po pravilnosti zidave nima prireme na Slovenskem.

Na sedanji stopnji raziskav ni mogoče ugotoviti, ali je bil sedanji romanski prezbiterij samostojna kapela ali pa je ostanek večje romanske zgradbe. — J. M.

LOZICE PRI PODNANOSU. ZSV Gorica je na predlog SOB Ajdovščina ponovno pregledal kapelico Božjega groba v Lozicah, ugotovil njeno ohranitveno stanje ter predlagal sanacijske ukrepe: obnovo ometa zunanjsčine in notranjsčine, ureditev škriaste kamenite kritine, fiksiranje in restavriranje ostankov fresk ter rekonstrukcijo zvonika na preslico iz 1734. — E. S.

LOŽE PRI VIPAVI. ZSV Gorica je predlagal KS Ajdovščina, da začne dokumentirati graščino Lože ter jo predlagal za eno izmed potencialnih lokacij Muzeja NOB za Primorsko. — E. S.

MAJŠPERK. Ž. u. sv. Nikolaja je l. 1973 obnovil zunanost ž. c. Omet je apnen in gladek kot prvotni. Namestili so tudi žlebove in odtočne cevi. — P. M.

Pri obnovi notranjosti l. 1974/75 smo na stropu zadeli na prvotni omet, zato smo odbili debelo plast kasnejšega ometa in utrdili ter delno obnovili prvotnega. Na slavoloku je restavrirana slika na ometu (Sveta družina), levo in desno je dokaj dobro ohranjen prvotni ornament. Ker je bila notranjost stavbe zelo vlažna, smo se odločili za poskus z novim ometom Bi-putz. V dogovoru z avstrijsko firmo in njihovimi strokovnjaki smo napravili demonstracijo v ž. c. sv. Nikolaja ter povabili nanjo zastopnike vseh ZSV. Izsuševanje vlage z novim ometom je uspelo, kar so pokazale večkratne kontrole z vlagometrom. — M. T.

MAKOLE. Pri obnovi fasade ž. c. sv. Andreja l. 1971 smo našli zazidano okno in v polnilu tudi fragmente krogovičja. Manjkajoče dele smo izklesal iz kamna in jih vstavil v obnovljeno odprtino gotskega okna. Prezbiterij ima spet jv. svetlobo. — M. T.

Sl. 4 Mariborski grad, med restavriranjem štukatur na baročnem stopnišču

Fig. 4 The Castle of Maribor. During the restoration of stuccos in the Baroque staircase

MALI OTOK PRI POSTOJNI. ZSV Gorica je l. 1973 interveniral zaradi zamenjave oltarne podobe in izginotja svečnika v p. c. sv. Elizabete. Z gl. oltarja so namreč odstranili odlično baročno plastiko in jo nadomestili z novo sliko sv. Elizabete (T. Kralj). — E. S.

MARIBOR. ZSV je v l. 1972—1975 obnavljal grad, sedež Pokr. muzeja. Najprej so sondirali vse fasade in stolp ter pod plastjo debelega cementnega obrizga našli zelo razpadle spodnje omete, na stolpu tudi plastične šivane robove in stare okenske odprtine. — Na baročnem stopnišču je bilo uničeno 30% štukatur, poškodbe pa so povzročili tudi golobji iztrebki. Vso štukaturo je bilo treba utrditi z injiciranjem, domodelirati manjkajoče, nato celoto utrditi z mešanico kazeina in lepila OH. Stopnišče je prepleškano z barvo, lepljeno s kazeinskim lepilom. Popravili in polihromirali smo tudi kamnita grba pri vhodih ter prilepili, tudi izdelali, odbite kose kamnitega okrasja. — M. T.

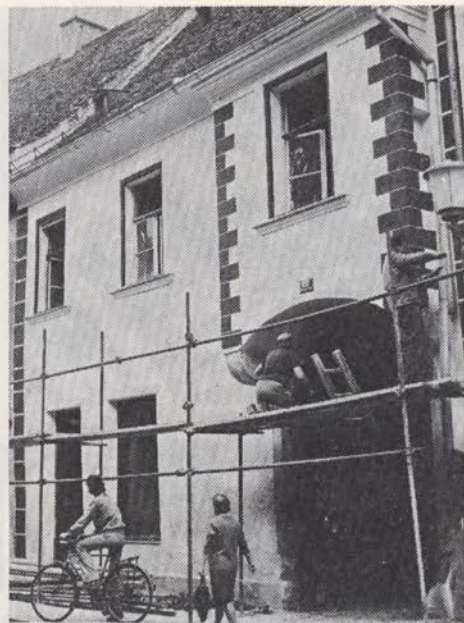
L. 1975 je ZSV vodil obnovo **Kazinske dvorane**: obnovljena je bila pozlata na novo prepleskanih vratih, vstavljeni ogledala, stene poslikane po vzorcu, naj-

denem s sondami (zlato na svetlo modri), kristalni lestenci bodo dopolnjeni.

L. 1974 je ZSV končal l. 1969 začetno rekonstrukcijo balkona na renesančni stavbi **Rotovža**. Pilastra zadnje prezentacije sta bila odstranjena, balkon nosita konzoli iz umetnega kamna (pilastra kot tudi konzoli je projektiral ing. arh. J. Černigoj).

ZSV je 1975 predpisal Jeklotehni ureditev v. in j. fasade **Vetrinjskega dvorca**: treba je obnoviti okenske obrobe, popraviti strešno kritino itd., prepleškati stene v prvotnih odtenkih z apnenimi barvami, zavarovati železne okenske lopute na podstrešnih linah in kovane železne mreže s »šupenpancer« barvo ter popraviti manjkajočo štukaturo.

L. 1974 je ZSV s sredstvi SOB Maribor obnovil zunanjščino **Sodnega stolpa**: injiciral stene s cementno malto, ometal z zglajenim apnenim ometom iz frankolovskega peska in hidriranega apna, namestil na vsa okna nove macesnove lopute, namestil nove, po starem vzorcu izdelane vhodne vratnice. L. 1975 smo s sredstvi TKS Maribor, KSS in SOB Maribor utrdili stene in pozidali temelje **Zidovskega stolpa** in dela **mestnega obzidja**, na katerem sloni ta stolp. Stiki med kamni v kamnitih stenah bodo na-

Sl. 5 Maribor, Koroška 22, ob obnovi fasade (l. 1975)

Fig. 5 Maribor, Koroška Street 22, The renovated façade (in 1975)

polnjeni z malto, vstavljeni bodo nova okna z loputami in vrata, na v. steni stolpa bo spet odprta doslej zazidana stolpna lina.

L. 1974 je ZSV opravil večja popravila strehe, žlebov in odtoka na **minoritski cerkvi**, l. 1975 pa je naredil program prezentacije notranjosti **stolnice**: najprej zamenjati tlak, ki v ladji ne bo poliran, v baročni kapeli pa bo.

L. 1975 je Staninvest obnavljal stavbo **Koroška 22** po navodilih ZSV. Sondiranje je pokazalo, da je bila poznogotska stavba ometana z 2 gotskima glajenima ometoma in vrhnjim izravnalnim. Pod drugim gotskim ometom kamnite stene se je v 1. nadstr. pokazalo gotško okence s posnetim robom, ki sega za prizidani pečni pomol. Na robovih fasade in vogalih pomola so bili ostanki šivanih robov v črni barvi. Poslikana polja je omejevala vtisnjena črta. — Zdaj je fasada ometana z glajenim ometom iz puconskega peska in hidriranega apna, poslikava je rekonstruirana, kamniti portal je preklešan, bidemajerske vratnice pa so obnovljene.

ZSV je l. 1974 zavrnil lokacijsko dovoljenje za zasenčenje zasteklene **tržnice**

na Vodnikovem trgu z aluminijastimi žaluzijami, ker je stavba po spomeniško-varstvenem redu predvidena za rušenje.

S sredstvi SOB Maribor je dal ZSV Maribor popraviti secesijske železne vratnice v **Vojašniški 12**. — A. V.

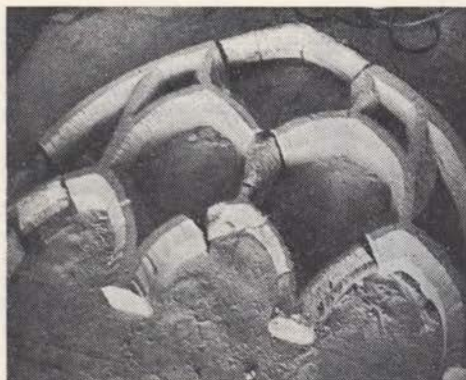
Delavnica ZSV Maribor je decembra 1971 restavriral **skulpture** iz Umetnostne galerije: 2 Bernekerjevi, 2 leseni T. Kralja, 1 Ajlečevo, 1 Goršeto, 1 Napotnikovo in 2 neznanega avtorja. V letih 1973—1975 obnovili še druge plastike, npr. močno poškodovan kamnit kip MB, katerega težavno in dolgotrajno lučenje je pa pokazalo precej dobro ohranjene barvne plasti, ki jih je bilo treba po dopolnitvi manjkajočih delov samo še osvežiti. Odlili smo v bron in montirali ročaje-levje glave, konservirali marmornega rimskega leva, prej zazidanega v stopnišču stolnice, konservirali plastiko MB iz opuščene kapelice na Vinarski itd.

Na Florijanovem znamenju na Grajskem trgu smo l. 1975 opravili več **preizkusov utrjevanja kamna**. Znamenje je močno ogroženo, ker so tik obenj namestili parkirni prostor, in zaradi onesnaženosti zraka razpada. Preizkušali smo utrjevalce firm Wacker in Goldschmidt. Izkazalo se je, da je utrjevalec Thegwockon (Goldschmidtov) boljši.

S sondiranjem smo v l. 1973—1975 ugotavljali in predpisovali barvne **odtenke na fasadah** večkrat razčlenjenih, stavb na Aškerčevi 6, Gosposki 19 in 29 (tu smo našli 7 plasti barvnih premazov, od tega 3 oljne; omet je spodaj povsem propadel, pilastre in štukirane okraske smo utrdili z injiciranjem mešanice kazeina in lepila OH, druge omete pa odstranili in naredili novega, nato pa vse prebelili z apnenim beležem, barvni odtenek 26), Koroški 7, 17 (10 cm db. plast ometov!), 23, bidemajerski hiši na Miklošičevi 6, Vinarski 14a in Vodnikovem trgu 1 in 5.

Pri obnavljanju fasade **ž. c. Device Marije v Brezju** smo odkrili gotško triforo. Vanjo je bil pritrjen oltar. V zidu in zazidani okenski odprtini smo našli tudi kose kamnitih delov trifore, jih odlili v cement (stebre) oziroma izdelali iz kamna, da obnovimo nekdanjo triforo (sl. 6), oltar pa smo prestavili. — M. T.

ZSV je l. 1975 dal tudi več navodil za urejanje **izložbenega pasu** (Gosposki 11 in 32, Koroška 5, Partizanska 22), pri tem pa zlasti upošteval prvotno razporeditev oziroma osi oken v nadstropju. — A. V.

Sl. 6 Brezje pri Mariboru, gotska trifora med restavracijskimi deli
Fig. 6 Brezje near Maribor, The Gothic triphorium during the restoration work

MARTJANCI. L. 1975 smo s sredstvi KSS, KS Murska Sobota in ž. u. Martjanci obnovili zunanjščino ž. c. sv. Martina.

Pri sondiranju smo ugotovili, da je pod gladkim »baročnim« ometom starejši, ki je bil zelo grobe granulacije, nanesen v tehniki obrizga in nato prebeljen. Menili smo, da je ta omet prvoten in ga obnovili. Na j. steni smo deloma odprli 2 gotski okni (v celoti to ni bilo mogoče zaradi spremenjene notranje strukture stavbe), zazidali okroglo okno iz baročne dobe ter zamenjali nadstrešek nad stranskimi vrati. Odstranili smo vrata iz baročne dobe, ki so vodila v zvonik, in jih zamenjali z deloma rekonstruiranim gotskim portalom. Na j. steni smo deloma rekonstruirali fresko sv. Krištofa. Med deli pri restavraciji te freske so se namreč pokazali jasni ostanki slikanega okvira. Po barvnih analogijah v notranjščini cerkve smo naslikali okvir, konture same svetnikove postave pa smo izvlekli po ohranjeni vtisnjeni risbi. Okvir je pomagal k vsaj delni definiciji uničene stenske slike in jo približal gledalcu.

Omet je izdelan iz puconskega kremencevega peska v mešanici 1 del gra-

Sl. 7 Martjanci, urejeni prezbiterij župne cerkve

Fig. 7 Martjanci, The restored presbytery of the parish-church

Sl. 8 Martjanci, obnovljena južna stena župne cerkve

Fig. 8 Martjanci, The renovated southern wall of the parish-church

nulacije 0-1 ter trije deli granulacije 1-3. Za vezivo je bilo uporabljeno staro gašeno apno v razmerju apno-pesek 1 : 2,5. Obrizg je ročno nametan na pred tem oprano steno in nato še vlažen prebeljen z grobim čopičem, da se je groba struktura ometa nekoliko omilila in se izenačila z originalnim ometom, ki smo ga pustili na j. steni. Originalni omet, stensko sliko in ves talni zidec smo zaščitili s silikonsko emulzijo. Restavratorska dela (stenska slika, rekonstrukcija portala) je opravil restavrator ZSV Maribor M. Teržan. — J. M.

MELE PRI RADENCHIH. ZSV Maribor je naredil pregled kulturnih spomenikov. — A. V.

MIREN PRI NOVI GORICI. ZSV Gorica je 1975 dal načelno soglasje za gradnjo prizidka k gradu s pogojem, da nam pred izdajo gradbenega dovoljenja predložijo izvedbeni projekt v potrditev in obvestijo arheologa ZSV o začetku zemeljskih izkopov na trasi zaradi arheološkega nadzora. Soglašal je z beljenjem notranjščine ž. c. sv. **Jurija** v barvah, ki jih je določil ing. arh. A. Bitenc, strop prezbiterija s slikarijami pa naj ohranijo v sedanjem stanju. — E. S.

MOST NA SOČI. ZSV Gorica je 1974 izdal soglasje za adaptacijo pevskega kora v ž. c. sv. Lucije na Mostu na Soči s pogojem, da ohranijo sedanjo korno ograjo s slikarijo T. Kralja. Opozoril je

tudi ž. u., da bo treba notranjščino ž. c. prezentirati: restavrirati slikarije T. Kralja in prebeliti stene in druge arhitekturne elemente notranjščine. Slikarije naj bi restavriral avtor sam, ki naj bi predložil tudi svoj idejni osnutek za preplekanje notranjščine. — L. 1975 je ZSV soglašal, da obnovi šlikarije T. Kralja restavrator Tomaž Kvas, obenem pa opozoril ž. u., da vsak nov poseg pri adaptaciji pravočasno priglasí ZSV, da bo ta lahko dal svoje soglasje in občasno spremljal dela pri ureditvi notranjščine. — E. S.

MUTA. L. 1973 je ZSV Maribor konserviral glavni in stranske lesene oltarje v ž. c. sv. **Marjete** ter kipa svetnikov na zidu. Pri razstavljanju gl. oltarja sem našel letnico izdelave oltarja 1689. Kulise in vse lesene figure so preparirane s xylamonom ter delno očiščene. Pri sondiranju lesenih plastik so se pokazale spodnje plasti pozlate. — M. T.

Ž. u. je dal pokriti streho p. c. sv. **Janeza Krstnika** s skodlami. — P. M.

NADBIŠEC PRI SP. VOLIČINI. Iz kapele sta bila prinesena v ZSV Maribor 2 polomljena baročna angela-svečenosca popolnoma popleskana s sivo oljno barvo; nadomestili smo manjkajoče dele in sneli oljni premazi, da smo dobili spet prvotno polihromacijo. Obnovili smo tudi pozlato in posrebrene dele. — M. T.

NEGOVA. Ž. u. je l. 1973 na svoje stroške prepleskal notranjščino ž. c. **MB.** ZSV Maribor je opravil sonde, ki so pokazale, da je bila notranjščina prvotno le pobeljena. Ohranili smo le nekaj medaljonov, drugo prebelili.

Za območje Negove je ZSV izdelal spomeniškovarstveni režim.

Na stroške TKS je bila izdelana dokumentacija **gradu.** Okrog osrednjega grajskega objekta je urejena drenaža. ZSV je dal predlog za sanacijo gospod. poslopja. — P. M.

Za ž. c. **Marijinega rojstva** smo restavrirali 4 lesene plastike iz niš na fasadi. Ker so bile izpostavljene vremeniskim neprilikom in niso bile zaščitene, saj so bili sprani vsi barvni premazi, so površinsko razpadle. Spodnji deli so zgnili, manjkajo roke, odbita draperija, manjkajo rekviziti. — Najprej smo les

preparirali s xylamonom in trdilcem. Nato sem nadomestil manjkajoče dele. V posebej pripravljeni kadi sem vse figure prepojil z vrelim lanenim oljem. Tako je bil les dokončno utrjen in pripravljen za barvne poskuse. L. 1974 smo nadaljevali poskuse toniranja. — M. T.

OPATJE SELO. ZSV Gorica je 1974 izdal soglasje za obnovno cerkvene fasade in zvonika ž. c. sv. **Andreja** s pogojem, da zunanjščina zvonika in cerkve ohrani sedanji videz. Vse gladke površine naj bodo obarvane v zelo svetlem okru, vsi izstopajoči reliefni deli pa v umazano beli barvi. Drevesa, ki rastejo ob z. fasadi cerkve, niso vsa zaščitena in, ker delajo objektu škodo, jih lahko nekaj posekajo. — E. S.

ORMOŽ. Ž. u. Ormož se je odločil za obnovev notranjščine ž. c. sv. **Jakoba**, ki je bila v večjem delu pokrita z Brollovimi stenskim slikarijami. Po podrobnem ogledu stanja smo ugotovili, da so slikane površine močno potemnele ter da je vezivo popolnoma propadlo. Odločili smo se za prezentacijo baročne faze arhitekture in začeli sondirati stene. Pri tem smo v s. steni prezbiteriya odkrili gotski portal s figuralnim timpanonom, v ladji pa obširno poslikavo iz 17. stol. in ostanke starejših stavb.

Prav tako smo ugotovili, da je celotna stavba gotska, nastati je morala pred letom 1400 in je imela raven strop. Po l. 1632, verjetno v sedemdesetih letih, so jo barokizirali.

Na stenah ladje smo zasledili več poslikav. Največ se jih je ohranilo na l. slavoločni steni, kjer smo našli tudi sledove baldahinskega oltarja. Na tem mestu je zidava zelo groba, čeznjo je tenak, prav tako grob omet. Na njem smo našli sledove poslikave (nedoločljive črte črne barve z lisami rdeče), vendar je bila premalo dostopna za kakršnokoli identifikacijo, saj jo pokriva mlajša in bolj jasna poslikava. Majhen fragment te poslikave smo našli tudi na d. slavoločni steni.

Prva prava poslikava je narejena na tanek, zgleden, valovit omet, t. i. »got-ski«. Domnevamo, da gre za poslikavo sten baldahinskega oltarja, katerega ležišče smo našli v steni. Na čelni strani so v 4 še romansko naslikanih nišah upodobljene 4 svetnice. Nad tem je na šilasto sklenjeni ploskvi naslikan prizor, na katerem je mogoče videti konjenike.

Sl. 9 Ormož, župna cerkev, timpanon portala po obnovi

Fig. 9 Ormož, The parish-church, the portal timpanon after renovation

klečeče ljudi... Morda gre za pohod Treh kraljev. Na ladijski steni je naslikan grb z bogato perjanico, ki nam ga še ni uspelo pojasniti. Ta poslikava je močno uničena. Ohranile so se samo vrezane konture, zelena barva, ki se je spremenila v črno, ter tu in tam ostanki rdeče barve. Zato so slike praktično nečitljive in jih je zelo težko datirati. Morda bo to uspelo z natančno analizo napisanega pasu na čelni strani, ki je tudi ohranjen le delno.

Nad to plastjo je prva poslikava, katere sledove najdemo v vsej stavbi, tudi v stranski kapeli. Po ostankih dekorativnih okvirov bi jo lahko datirali v čas ok. 1400. Sledovi te poslikave so vidni tudi na podstrešju (detajl Križanja).

Naslednjo poslikano plast najdemo spet samo na slavoločni steni. Na tanek omet so naslikane svetniške postave. Oblikovane so preprosto, vendar z občutkom za maso in prostor. Prevladujejo topli toni. Datiramo jih lahko v 1. pol. 16. stol. Ohranjene dele te slikane plasti smo sneli in so v obdelavi v restavratorski delavnici ZSV Maribor.

Časovno sledi pri nas najbolj široko zastavljena poslikava cerkve iz 17. stoletja. Na j. steni ladje je 40 prizorov iz Novega testamenta, poleg teh pa je, kot priča ohranjeni napis, isti slikar naslikal na j. steno še 4 cerkvene učitelje. Od teh so vidni le sledovi enega, ostali pa so bili uničeni pri odpiranju novih oken. Iz napisa izvemo, da je te slike dal narediti na svoje stroške meščan Mihael Podlipnik l. 1632.

Prav tako iz 17. stol. morda kaj mlajša, je poslikava slavoločne stene. V ambiciozni kompoziciji je upodobljena Poslednja sodba. Nastati je morala nekaj po letu 1632, vendar pred sedemdesetimi leti, ko so odstranili ravni strop, do katerega je segala. Ta stenska kompozicija je kot celota precej poškodovana in težko čitljiva, vendar vsebuje vrsto detajlov, ki so naslikani zelo kvalitetno in izrazno.

Cerkev so v sedemdesetih letih temeljito barokizirali. Ladjo so obokali in s tem deloma znižali. Oboke so vpeli na pilastre, katerih gradnja je boleče posegla v stenske slike iz l. 1632. Potem so notranjščino pobelili.

V 2. pol. 19. stol. jo je ponovno poslikal Brollo. Na s. steni je bil neposredno pod Brollovo poslikavo na beležu še neki prizor, ki ga je delno posnel. Po detajlih sodeč ta slika ni mogla biti dosti starejša od njegove.

Kljub raznoličnim poslikavam in opremi daje cerkev po prvi fazi prezentacijskih del dokaj enoten videz. V prezbiteriju smo pustili vidne kamnite arhitekturne člene z ostanki prvotnih polihromacij, prav tako kaže prvotno poslikavo slavolok, sicer pa je cerkev pobeljena z apnom. Prav tako je prebeljena stranska ladja (kapela), okrog oken so po sondah naslikane rumene obrobe, rebra pa so tonirana opečno rdeče.

Za dokončno prezentacijo je treba restavrirati še freske ter urediti opremo (klopi v ladji, klopi ali sedilije v prezbiteriju), odstraniti nekaj slabše neogotske

Sl. 10 Ormož, odkrite stenske slike na severni steni ladje župne cerkve
Fig. 10 Ormož, the uncovered wall paintings on the northern wall of the nave of the parish-church

opreme. Tako urejen bo prostor postal bolj enovit in izrazen.

Dela je izvajal restavrator ZSV Mari-bor V. Gojkovič. — J. M.

OSTROŽNO BRDO V BRKINIH. Spomeniška služba je 1974 za porušeno p. c. sv. Kancjana izdelala meritve ter študijo in načrt baročne stropne konstrukcije. Cerkev se bo obnovila po načrtih, ki jih je predpisala in izdelala spom. služba. — E. S.

OTALEŽ PRI CERKNEM. Manjše znamenje sv. Janeza Nepomuka (lesena plastika domačega mojstra nosi letnico 1882) stoji ob hiši št. 29 in je delno porušeno, vendar je lastnik l. 1973 zagotovil, da ga bo nekoliko umaknil od ceste in ga v isti obliki pozidal na novo. Menimo, da so ta znamenja v Plužni in Otaležu toliko pomembna, da jih je treba ohraniti, še posebno pa je treba varovati lesene plastike domačega mojstra. — E. S.

OTLICA NAD AJDOVŠČINO. ZSV Gorica je l. 1975 dal soglasje k idejnemu načrtu za prenovo ž. c. Angelov varuhov (ing. arh. Marinko Jože) s pogojem, da

ohranijo klopi iz 19. stoletja, če le mo- goče v istem prostoru ali pa v kakem drugem. ZSV ni dovolil odstraniti glav- nega oltarja, ki sicer ni zelo visoke umet- niške kvalitete, a ga je treba presojeti kot pričevanje svoje dobe, ki se skladno vklaplja v prostor z maso, linijami ter stranskima prehodoma za oltar. — E. S.

OZELJAN PRI ŠEMPASU. ZSV Gori- ca je l. 1975 izdelal idejni program za uporabo graščine. — E. S.

PARJE PRI PIVKI. ZSV Gorica je 1974 izdal soglasje za prekrivanje strehe na p. c. sv. Justa s pogojem, da ne spre- minjajo niti naklona niti kritine (bob- rovci). — E. S.

PLANINA PRI AJDOVŠČINI. ZSV Gorica je 1974 dal navodila za obnovo p. c. sv. Pavla nad Koboli. Poškodovane dele strehe zvonika in ladje je treba na- domestiti s kamnitimi ploščami (skrljami), morebitno utrjevanje s cementom pa za- maskirati. Odpadle dele stropa nad ladjo je treba obnoviti z izstopajočo dekora- tivno oblogo na prehodu vred. Kor lahko porušijo, ostaneta naj nosilni konzoli na

l. in d. strani. Prezbiterij in ladjo naj prepleskajo: ploskve tonirano belo, rebra, slavalok in izstopajočo oblogo s svetlo sivo oker. Dali smo vzorce barv. Slikarija sredi stropa ostane nedotaknjena, prav tako barva izstopajočega baročnega okvira. Na slavaločnih stenah naj ohranijo secco-fresco slikarije, ki so bile utrjene z Calatonom in zaščitene s polivinilom. — R. N.

PLANINA PRI RAKEKU. ZSV Gorica je l. 1973 v zvezi z obnovo fasade ž. c. sv. **Marjete** predpisal, da morajo odstraniti vse omete, nametane na originalnega, kot tudi dotrajani del originalnega ometa. Na arhitektonskih elementih, kot so pilastri, kapiteli, okrasni profilirani zidci, zlasti pa strešni zidec, ki je poškodovan zaradi nagnitih lesenih letev in dotrajane na debelo nanesenega ometa, je treba poškodovane dele odstraniti. Na zdravem originalnem ometu je treba ostrgati vse plasti beležev in te površine dobro sprati, da se odstranijo preostali prašni delci. Očistiti je treba tudi vse kamnite dele portala, okvire oken in vrat ter talni kamniti zidec na glavni fasadi kakor tudi kamnite vzdane nagrobne plošče. Pri obnovi fasade bo treba manjkajoče dele ometa obnoviti z ometom, ki je po strukturi in zmesi enak staremu: pri zmesi je obvezna uporaba vsaj dveh delov starega apna, kar za deva strukturo, mora biti ostrgan (rezan). S. fasada (prezbiterij), ki je izpostavljena vremenskim spremembam, naj ima bolj gladko zalikan omet. Robovi naslikanih prog (ponarejeni pilastri in okviri), okviri oken in pas pod napuščem, morajo biti rahlo vrezani v omet kakor pri prvotni obdelavi fasade. Plombe na arhitektonskih elementih (strešni venčni zidec, pilastri in kapiteli) se morajo po kitanju dobro osušiti, najmanj 15 dni, nato pa prebeliti z več kot 2 leti starim apnom in s čopičem. Barve bomo še določili. Strešna kritina mora biti enaka, treba pa je zamenjati poškodovane bobrovce. Urediti je treba tudi vse odtočne žlebove. Dela so bila končana 1973 in jih je kolavdirala služba ZSV Gorica.

Ob **gradu Haasberk** razmetano arhitekturno plastiko in vodnjak je Jamarski klub Postojna z dovoljenjem ZSV Gorica l. 1973 prepeljal k Ravbarjevemu stolpu pri Planini, kjer ima svoj sedež. ZSV Gorica je v zvezi s tem l. 1973 dovolil, da ti spomeniški predmeti ostanejo kot ekspanati ob Ravbarjevem stolpu, dokler

se grad Haasberk ne bo začel na novo urejati. Jamarski klub Postojna se je s posebno izjavo zavezal, da bo te predmete ustrezno namestil, čuval in hranil ter poskrbel za varnost pred poškodbami in jih na svoje stroške postavil na prvotno mesto, kadar bo to zahtevala pristojna spomeniška služba.

ZSV Gorica je l. 1974 trajno sodeloval z Jamarskim klubom iz Planine zaradi urejanja kulturnega spomenika **Ravbarjev stolp**. Jamarski klub bi želel v stolpu urediti dostop v gornjo dvorano. Ob stolpu namerava urediti okolico ter avditorij za kulturne prireditve. ZSV Gorica je bil mnenja, da je mogoče načrtovati ureditev stolpa in okolja šele po preučitvi širše turistične, rekreativne in kulturne dejavnosti na tem območju, upoštevajoč tudi grad Haasberk, ter celotnega turističnega razvoja v občini, zlasti v povezavi z načrti, ki jih ima Postojnska jama. Zavod je zato Jamarskemu klubu dajal sproti samo priporočila, ki ne vplivajo na reševanje teh vprašanj.

ZSV Gorica je l. 1975 pripravljal gradivo in določil izhodišča za prvo fazo obnovitvenih del na **graščini Haasberk**. Ta bi obsegala očiščenje ruševine in utrjevanje tistih delov arhitekture, ki so statično najhuje ogroženi, začetek te akcije pa je planiran za leto 1976. — E. S.

PLAT PRI ČRNI V MEŽ. DOLINI. ZSV Maribor je v p. c. sv. Lenarta konserviral leseno plastiko, pevsko emporo in lesen strop, ki je pripravljen za utrjevanje. Očna so na novo zasteklena, stene v notranjščini pa sondirane zaradi predvidenih obnovitvenih del. — P. M.

Dela so se začela 3. 9. 1974. Ko sem odmaknil Marijin (l. str.) oltar oz. kuliso, se je na steni slavaloka pokazala freska, del starejšega oltarja, ki je bil kombiniran z lesenim spodnjim delom. Freska ponazarja v plašč odetega svetnika ali svetnico s tiaro in škofovsko palico. V spodnjem delu so narisani spodnji deli rebrovja s konzolami.

Na zadnji strani lesenega oltarja sta letnica (fecit Anno 1755) in besedilo, ki ga nisem mógel razbrati (fotografirano). — Zadnjo stran sem odkril in močno preprijal s Xylamonom. Pritrdil sem odpadajoče dele. Zopet kompletiran oltar sem začasno postavil 30 cm od zadnje stene.

Levi oltar sem obdelal enako kot desnega. Tudi tu je na zidu freska, ki pa

je zaradi vlage popolnoma uničena. Na leseni kulisi oltarja je deset let poznejša letnica: 1766. Zgornji ovalni oljni sliki na platnu sta šli v delavnico ZSV Maribor. Konserviral sem tudi leseni plošči, ki pokrivata sprednji del menze in ponazarjata prt. Levi in desni povišan lesen podij, postavljen čez kamnitega, sem odstranil, ker je bil popolnoma uničen od vlage in se je pod njim nabiral mrčes (stonoge, črvi itd).

Tudi glavni oltar je bilo treba očistiti. Za tabernakljem je v marmoriranem delu letnica 1851, ko so oltar obnovljali. Vidi se namreč velika razlika v starosti materiala med samo arhitekturo oltarja in figuralko ter ornamentiko, ki je neorgansko pritrjena na to novo kuliso. — Lesena starejša plastika je bila z zadnje nezaščiteni strani vsa zelena od mahu. Zato jo je bilo treba najprej temeljito očistiti, nato sem jo počasi namakal s Xylamonom, ki je zadovoljivo prodiral v globino. Tako sem konserviral tudi vse druge dele glavnega oltarja. Vsa polihromacija močno odpada in je preslikana.

Konserviral sem tudi ograjo in lesene stopnice na kor ter poslikano leseno ograjo kora. Pri lesenem poslikanem stropu sem odnehel, ker potrebujem pomoč najmanj dveh delavcev za ponovno utrditev povešenega dela. Treba je namreč napraviti oder in z zgornje strani dodatni strop, na katerega bi pritržil spodnjega uničenega. Šele potem bi lahko začeli konservirati.

Pri sondiranju sem na slavlolu odkril prvotni posvetilni križ, na zadnji strani kora pod beležem pa daljši tekst z letnico 1515 in zraven velik nečitljiv podpis z letnico 1535. Levo od tega je še nekaj preprostih črtnih risb s sepijo, ki kažejo človeka, nekaj lokov, mrežo in 7 križev ter po vsej verjetnosti pokrajino s soncem. Na s. strani je nekaj črt, ki se pa končajo brez smisla.

Vse je fotografirano. Prepisal in fotografiral sem tudi latinski tekst na zvonu z letnico MCCCC III II.

Z župnim upraviteljem g. Lodrantom sva se domenila, da bo v teh dneh poiskal ljudi, da bodo dokončno prekrili streho s »škorcji«, škodlami, popravili zunanja in notranja vrata, ki so tudi konservirana, ter nadomestili manjkajoče šipe v oknih. — M. T.

PLUŽNJE PRI CERKNEM. Večje Kužno znamenje, ki je stalo na križišču poti Otalež—Plužnje, so 1973 cestni delavci

porušili. Cementno plastiko Marije so demontirali v cerkvi v Otaležu. Ž. u. Otalež in KS Otalež sta sklenila pogodbo, s katero se KS zavezuje, da bo zgradila v bližini novo znamenje.

ZSV Gorica je istega leta ugotovil, da je manjša kapelica Janeza Nepomuka (lesena plastika je izdelek domačega mojstra) ob hiši Plužna št. 8 ogrožena. V dogovoru s spomeniško službo bo lastnik znamenje premaknil in ga prislonil na steno gospodarskega poslopja, s čimer bo v bodoče zavarovano. — E. S.

PODBELA PRI BREGINJU. V prezbitariju p. c. sv. Helene smo 23. 6.—10. 8. 1973 nadaljevali odkrivanje fresk. Po strokovnem ogledu, ki sta ga opravila 20. 7. 1973 F. Kokalj, vodja restavratorske delavnice ZSV SRS, in restavrator ZSV Gorica R. Nemeč, smo naredili poseben zapisnik o stanju, letošnji fazi dela in nadaljnih tehničnih postopkih odkrivanja.

Po dogovorjenih smernicah smo odkrivali za oltarjem, na notranji strani slavlolu, na rebrih in poljih med rebri. Predlog, da bi plasti beležev odstranili s strapanjem, se ni obnesel, ker je bila cerkev prevlažna; zato smo beleže odstranjevali fizično. Nevarnejša odstopajoča mesta fresko ometa smo injicirali in pritržili. Na več mestih je fresko slikarja zelo zasigana, obtolčena in uničena. Siga je ponekod otežkočila čiščenje, ki ga bo treba še dokončati.

Na vrhu notranje strani slavlolu smo odkrili še starejšo »secco« slikarijo (romar?) tako kot v prejšnji fazi odkrivanja levo od prezbitarija.

Fotografsko smo dokumentirali gornjo novejšo slikarijo, stanje že odkritih fresk in posamezne faze letošnjega odkrivanja.

Delala je najprej tričlanska in pozneje štiričlanska skupina. Podroben potek dela in tehnični postopki so v restavratorskem dnevniku. — R. N.

PODBERDO V BAŠKI GRAPI. ZSV Gorica je 1. 1974 dovolil zamenjavo kritine na ž. c. sv. Nikolaja: lahko je eternitna šablona, rdeči zareznik ali lična kritina. Ni pa dovoljen valovit salonit. — E. S.

PODBRJE PRI PODNANOSU. ZSV Gorica je 1974 izvedel 1. fazo restavratorskih del na ostrejšu ladje p. c. sv. Kozme in Damjana. Skozi dosedanjo škrlasto streho je na vsej površini zamakalo, tako da je zgnila vsa lesena konstrukcija ter tudi konstrukcija stropa ladje. Najprej

smo odstranili škrlasto streho in dotrajane lesene strešne konstrukcije, nato pa postavili novo betonsko strešno podlago, na katero smo 1975 znova pritrdili kamnite škrlaste plošče. — Financirali so: KSS, TKS Ajdovščina in ž. u. Podnanos. — E. S.

PODGORCI PRI VEL. NEDELJI. Na podstrešju ž. c. sv. Lenarta je ž. u. odkril 2 baročna lesena kipa angelov. Po temeljiti restavraciji (odlomljena krila, nos, roki, noga, odpadla pozlata in uničene barvne plasti) so figure dobile prvotni videz. — M. T.

PODKRAJ POD COLOM. ZSV Gorica je izdal soglasje k projektu ing. arh. P. Seljaka za adaptacijo pevskega kora v ž. c. sv. Marjete s pogojem, da stare orgle z ohišjem demontirajo tako, da bi jih bilo mogoče muzejsko prezentirati. — E. S.

PODLIPJE gl. RADL NAD MUTO!

PODMELEC. Odkrivanje fresk v prezbiteriju ž. c. Marijinega vnebovzetja se je nadaljevalo 5.—28. 9. 1973 (2. 7. 75 strok. ogled F. Kokalja, vodje restavratorske delavnice ZSV SRS, in restavratorja ZSV Gorica R. Nemeč, naveden poseben zapisnik o stanju, nadaljnjih delih in tehničnih postopkih odkrivanja).

Odkrivali smo za oltarjem, na sp. delih slavloloka, na stranicah oken in zidcu. Odkrita je bila tudi dobra tretjina d. strani stropa.

Odkrivanje je bilo v celoti fizično in zelo težko zaradi sige, zelo tankega in krepiranega fresko ometa ter odstopajočih barvnih plasti, ki jih je slikar nanašal na delno že suho slikarstvo. Odstopajoča mesta fresko ometa smo injicirali in pritrdili na prejšnje mesto. Čiščenje sige bo treba ponekod še dokončati.

Povečana sonda d. strani ladje je pokazala fresko pod 5—8 cm db. ometom. Tudi na l. steni so sonde pokazale freske.

Delalo je 6 ljudi. Vodili smo restavr. dnevnik. Fotodokumentacija je narejena. Oktobra 1974 smo odkrili preostali del slikarje na stropu prezbiterija. Začela so se tudi utrjevalna dela tistih delov slikarje, ki so odstopali od podlage.

Ekipo je sestavljalo 8 ljudi in je delala 3 tedne. — R. N.

PODPECA. Obiskali smo p. c. sv. Heleno pod Peco in dali konservatorska navodila za obnovo kritine. — P. M.

POLJČANE Pri obnovi fasade ž. c. sv. Križa se je na v. strani v sp. plasteh pokazal originalen gotski omet. Zato smo odbili baročne šivane robove ter sneli ves kasnejši omet, pustili in delno obnovili pa narisane originalne šivane robove. Opazna je bila tudi sprememba gotskega v baročno okno, česar pa zaradi slabega stanja nismo mogli prezentirati. Freske Križevega pota, naslikane okrog prvotne ladje (zdaj kapela), smo ohranili ter jih zaščitili. — M. T.

PREGARJE V BRKINIH. Ž. u. je l. 1973 zaprosil ZSV Gorica za dovoljenje, da odstrani stari, statično razmajani glavni oltar v ž. c. sv. Lovrenca. ZSV Gorica tega ni dovolil, ker je oltar kvaliteten in se arhitekturno ujema s prezbiterijem. Dal pa je možnost, da urede pred njim novi oltar »versus populum«, vendar tako, da bo nova oltarna menza v sozvočju s starim oltarjem. Načrt za tak oltar je treba predložiti v poprejšnjo odobritev ZSV. Imetnik spomenika (oltarja) pa je dolžan storiti vse, da se stari glavni oltar ne zruši, zlasti če je statično ogrožen in nevaren za ljudi. Treba ga je statično utrditi. L. 1974 je ZSV izdal soglasje za obnovo po načrtih ing. arh. J. Valentinčiča. — E. S.

PREM. ZSV Gorica je l. 1973 nadaljeval obnavljanje gradu Prem: konsolidacija s. in sv. stene ter jv. vogala gradu. S. stena je bila od temeljev navzgor do vi. pribl. 12 m v takem stanju, da bi se njen zunanji plašč ta čas lahko zrušil in ogrozil celotno statiko s. stene. Zato je bilo treba odstraniti velik kup kamnjenja, ki se je zrušilo s stene in ga je obraslo gosto grmovje in drevje; korenine so še posebej spodjedale temelje te stene. Porušili smo vse nabrekle dele kamnitega zidu in tiste, ki so bili defektni tudi pod plaščem zidu severne stene. Očiščene so bile vse površine zidu ter obrizgane s cementnim mlekom. Prvotni plašč smo nato obnovili s kamnom, kamniti koti so fugirani, da preprečimo prenikanje vode v zid. Vhodno stopnišče smo morali delno porušiti ter ponovno postaviti, nadomestiti razmajane kamnite stopnice tega portala, ki so bile puntirane z betonsko podlago. V sv. delu gradu smo prav tako najprej odstranili kamenje, ki se je rušilo s te stene, nato pa smo odstranili ves zidni plašč, ki ni bil več trdno povezan s steno, znova fundirali, nato pa ponovno pozidali kamniti plašč te fasade. Ta

postopek smo ponovili v jv. vogalu gradu do vi. ok. 2 m. Sočasno smo zaprli vse odprtine, med njimi tudi nekatere zelo velike v jv. steni v višini druge etaže. Hkrati smo popravili stara železna vrata, ki so prek stopnišča vodila v notranje dvorišče gradu. ZSV je začel pripravljati tudi programski načrt za obnovo in funkcionalno izrabo gradu. Dela namerava nadaljevati v etapah po prioritetenem redu in bo najprej zagotovil statično varnost celotnega objekta, nato pa postopoma prešel k urejanju posameznih delov za prih. naloge. Konservatorska dela 1974 so obsegala horizontalno povezavo podstrešnega dela gradu ter utrditev obodnih zidov. Akcijo sta 1973 in 1974 sofinancirali KSS in TKS Ilirska Bistrica.

L. 1975 smo statično konsolidirali notranje nosilne zidove in pode ter obnovili arkadno teraso na grajskem dvorišču, ki je dobila tudi novo pohodno ploščo. Obnovili smo cine dvoriščnega zidu ter do konca pripravili kletne prostore za arheološko zbirko ilirskobistriškega območja, za katero je Notr. muzej pripravljala razstavno gradivo že od l. 1973 dalje. ZSV Gorica ni dovolil gradnje gospodarskega poslopja v neposredni bližini gradu, na mestu, ki je predvideno za parkirne prostore. — E. S.

PTUJ. Komunalnemu odd. SOB Ptuj smo predlagali za doslej makadamska tla Titovega trga, kjer je tržnica, cenejšo in preprosto kombinacijo asfalta in granitnih kock (namesto granitnih plošč, kock in asfalta), ki se bolje ujema z zgodovinskimi okoljem. — Za hišo **Zelenikova 1** smo določili barve zunanjsčine. Obarvali so jo z disperzijskimi barvami.

Kapucinski samostan je financiral obnovo ž. c. sv. **Ožbolta** po navodilih in z nadzorom ZSV Maribor. Zunanjsčina kaže gotsko in baročno fazo, zato smo za gotski prezbiterij določili zaglajen omet drobne strukture, za baročno ladjo pa zariban omet, nekoliko bolj grob. Omet so naredili iz mešanice starega apna in kremenčevega peska iz Puconcev 1:2,5. — J. M.

PTUJSKA GORA. Propadle dele spovednic v ž. c. sv. Marije je mizar obnovil pod nadzorom ZSV Maribor. Zdaj so preparirane proti gobi in črvojednosti. V delavnici smo po ostankih lesenih okrasov izdelali nove in jih pozlatili. — M. T.

PUŠČAVA NAD LOVRENCEM NA POHORJU. L. 1971 smo začeli restavrirati glavni Marijin oltar nekđ. ž. c. sv. Marije; dela je dokončal V. Blatnik. — L. 1974 je ZSV Maribor opomnil Cestno podjetje, naj kolikor mogoče odmakne cesto od cerkve (takrat so jo asfaltirali). — A. V.

RAČICE PRI PODGRADU POD BRKINI. ZSV Gorica je opozoril ž. u. Podgrad, da so v razvalinah p. c. sv. Štefana pri Račicah še kamnoseški elementi (konzole ipd.), pomembni za stavbno zgodovino p. c., in ga prosil, da jih spravi na varno. — E. S.

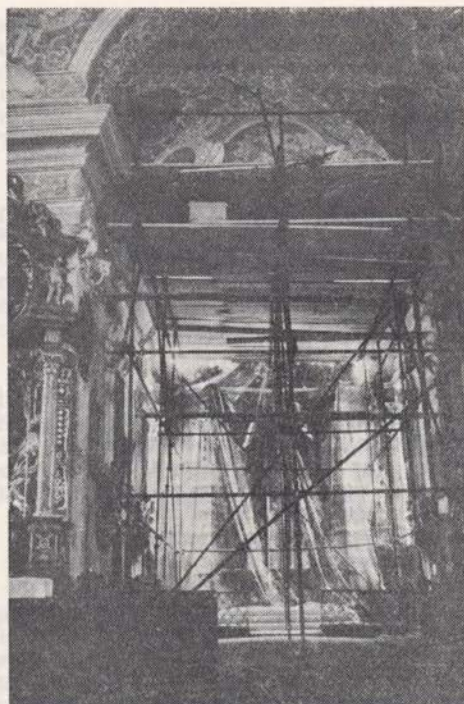
RADL NAD MUTO. Pri prekrivanju p. c. sv. Primoža in Felicijana na Kozjaku s skodlami je bilo treba demontirati oltar. Za oljno sliko, ki je zakrivala nišo, sem našel 80 cm vi. lesena kipa sv. Primoža in Felicijana z originalno poslikavo. Pri sondiranju sten prezbiterija se je pokazalo 14 figur naravne velikosti, ki pokrivajo vse površine. Na zidu za oltarjem so se pokazale letnice 1556, 1557, 1640, besedila in podpis Ep. Bartholomeus.

Strop je lesen, kasetiran, delno uničen. Slavolok je trikrat preslikan, dobro je vidna rastlinska poslikava (grozdni listi in vitice). L. 1973 sem konserviral vse lesene dele. Razstavil sem, očistil, konserviral in ponovno sestavil glavni oltar. Zaradi vlage je bilo treba razbiti betonska tla in stensko oblogo do vi. 150 cm. Nadomestili smo jih s staro opeko, zloženo na ribjo kost, in fuge zapolnili z mivko.

Pri sondiranju zidovja sem odkril romanske okenske odprtine, ki je bila kasneje predelana v pravokotno, pri koru pa originalno poslikano, samo zazidano romansko okno. Obe okenski odprtini sta dobili prvotni videz. Sp. del ostenja je ometan z Bi-putz ometom, zg. deli pa očiščeni in pobeljeni z apnom. — M. T. in A. V.

RADLJE OB DRAVI. ZSV Maribor je l. 1973 izdelal za območje občine spomeniškovarstveni red za urbanistično zazi-dalna območja. — P. M.

RAVNE NA KOROŠKEM. Po obnovitvi razpadajočega baročnega znamenja so ga brez vednosti ZSV Maribor poslikali. Že sama kompozicijska rešitev je povsem razvrednotila likovno vrednost tega spomenika. ZSV ni mogel tega preprečiti niti sankcijsko ukrepati. — P. M.

Sl. 11 Ruše, župna cerkev Matere Božje, prezbiterij med restavriranjem

Fig. 11 Ruše, The parish-church of the Mother of God, the presbytery during the restoring

RAZDRTO. ZSV Gorica je l. 1973 pregledal načrt, ki ga je predložil v oceno ž. u. Ubeljsko za obnovo zvonika p. c. sv. Trojice, in menil, da je treba zvonik obnoviti tako, da bo znova takšen, kot je bil pred porušenjem. — L. 1974 je ZSV odobril načrte za dozidavo zvonika, ki jih je napravil ing. arh. J. Valentinčič. — E. S.

RENČE PRI VOLČJI DRAGI. ZSV Gorica je l. 1975 dovolil ž. u. sv. Mohorja in Fortunata, da odstranijo menze in stopnice stranskih oltarjev in prižnico ter prestavijo krstni kamen. Tlak v notranjščini ž. c. pa mora ostati tak, kakršen je. — E. S.

RIBIČJE PRI MUTI. Pri sondiranju v p. c. sv. Petra se je na s. steni pri oltarju sv. Roka pokazal rob freske, vel. pribl. 3 × 5 m. V d. vogalu je viden komolec figure v naravni velikosti. Tudi na zidu za oltarjem so vidni ostanki poslikave.

Slavolok je na sredini počen, stavba se useda proti Dravi. Na zunanji strani je videti fresko sv. Krištofa, na obeh straneh pa skozi omet obrise zazidanih romanskih oken. — M. T.

RIHEMBERK. Na gradu smo 1974 in 1975 rekonstruirali poznogotske dvoranske oboke v v. delu kleti s. palacija. Pred tem smo statično temeljito sanirali temelje in nosilne zidove v tem delu. Injektiran in statično saniran je bil opornik v z. delu s. palacija. Z omenjenimi sanacijskimi posegi so nosilni kletni zidovi pripravljene za zadnjo gradnjo tega trakta. — N. Š. Š.

RUŠE. L. 1971 sem plombiral razpoke sten in stropa ž. c. sv. Marije. L. 1972 sem pri pregledu opazil, da so plombe popustile, kar pomeni, da zidovje še vedno ne miruje. — L. 1973 so izkopali drenažni jarek in vse odtoke, položili drenažne cevi, odtočne žlebove in vse priključili na glavno kanalizacijo. — Leta 1974 smo pri pregledu stropa ugotovili nadaljnje premike. Ker stoji stavba med dvema delno reguliranima potokoma, smo naredili presek zemljišča ter zadeli na močan pretok podtalnice, ki je spirala drobni material izpod zidovja, tako da se je to počasi usedalo. Do gl. 5 m smo v vsej širini stavbe zajeli vse podtalne pritoke in jih napeljali v ponikovalnico ter odvedli tudi vso površinsko vodo. Obenem smo pričeli utrjevati notranje zidove, ki so ga oslabil s prerezi za stranske oltarje. — M. T.

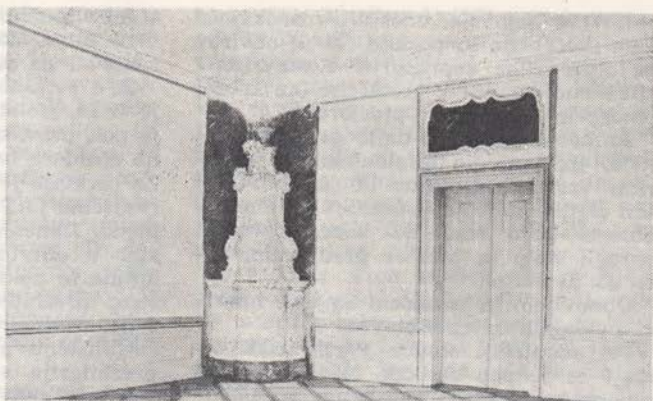
Z denarjem TKS Maribor in ž. u. Ruše je ZSV Maribor l. 1974 zajel in odvedel podtalne vode, ki pritekajo s Pohorje prav pod ž. c., ter podtemeljil s. steno v območju s. kapel. Ko so namreč v 17. stol. prizidali h gotski ladji kapeli z grobnicami in tam prekopal temelje, so na obokih in stenah nastale močne razpoke, ki jih je podtalnica le še povečevala. Grobnici pod kapelama sta zasuti. Prav to je treba narediti še na j. strani in pod slavolokom ter povezati prezbiterij.

Z denarjem istih dveh financerjev so l. 1975 uredili cerkveno okolico s kockasto žloto med jaški. — Obenem so temeljli j. in slavoločno steno. — A. V.

SENARSKA PRI CERKVENJAKU. Na vlogo Cestnega podjetja je ZSV Maribor dovolil premestiti kapelico. — P. M.

Sl. 12 Slovenska Bistrica, grad, po obnovi parketa in stenskih oblog

Fig. 12 Slovenska Bistrica, The Castle, after the renovation of the in-laid floor and of the wall lining

SENOŽEČE. Načrte za obnovo zvonika ž. c. sv. Jerneja smo naredili že l. 1968, in sicer za piramidni zvonik po zgledu zvonikov oglejskega tipa, ki so tako značilni za kraško regijo. Ta oblika je najbrž primarna, dokaz so še ohranjeni poligonalni nastavki v delu vrha zvonika (predvojna dokumentacija kaže prav ta zvonik s skromnim čebulastim vrhom iz pločevine.

Jeseni 1972 smo izdelali še dodatne načrte s posameznimi detajli, navodila in maketo. Zvonik je izveden z armirano bet. konstrukcijo, tako osmerokotni nastavek kot osmerokotna piramida. Posebej so v betonu ulili spremljajoče arhitektonske elemente, kamen na »živ rob« za robove sekajočih stranic poligona, horizontalno profilno cezuro na prehodu tamburja v piramido.

Detajlni načrti za zaključek zvonika še niso realizirani.

L. 1973 je zvonik obnovljen, nova piramida se je lepo vključila v cerkveno arhitekturo, moti pa nedognana poslikava zvonika, ki ni usklajena s starim cerkvenim ometom, kjer igra poglobljeno vlogo kontrast med belo blestečo cerkveno steno in temnimi poudarjenimi kamnitimi arhitekturnimi akcenti. Pri obnovi cerkvenega ometa, ki je v slabem stanju, bo treba zvonik in cerkev enotno obdelati. — N. Š. S.

SLIVNICA PRI MARIBORU. S sredstvi imetnika in po navodilih ZSV Maribor je bila l. 1972 obnovljena zunanjščina gradu. Po sondah smo določili zariban omet in svetlo oker barvo fasade. Oplesk je apnen. Ohranjena je vsa fasadna členitev. — P. M.

SLOPE PRI KOZINI. ZSV Gorica je ugotovil poškodbe na strehi lope, ladje in prezbiterija ter na stropu ladje p. c. sv. Križa ter opozoril KS Slope, ki namerava cerkev popraviti, da mora zaradi njene pomembnosti (spomenik II. kategorije) strešna kritina ostati tudi vnaprej škrlasta. Zamenjava s kakršnokoli drugo kritino ni dovoljena. — E. S.

SLOVENJ GRADEC. L. 1972 je ZSV Maribor na prošnjo ž. u. Slovenj Gradec nabavil na Sp. Polskavi skril in tako so 1973 z imetnikovimi sredstvi prekrili p. c. sv. Duha, z denarjem TKS in KSS pa položili električno napeljavo in opečni tlak. ZSV je izdelal predlog za nadaljnjo prezentacijo spomenika. — P. M.

SLOVENSKA BIŠTRICA. Z denarjem TKS in KSS je bila l. 1974 v gradu dokončana restavracija renesančne poslikave na oboku v okroglem stolpu. Dela je izvajal restavratorski atelje ZSV SRS, medtem ko so restavratorji ZSV Maribor pozlatili obrobe vrat v viteški dvorani in stenskih oblog v s. krilu. V okroglem stolpu je na novo položen parket, popravljen pa v sobani v sv. vogalu (zatekanje ob požaru v 2. nadstr.). — A. V.

L. 1973 smo sondirali in določali barvne odenke za vrata, okna, stenske obloge ter pripravljali vse za pozlato. V stolpu smo pripravljali in konservirali freske za injiciranje razpok. V sp. prostori so zaradi gašenja požara z vodo zelo poškodovali strop in parket. Morali smo odpreti štukirani strop, odbiti omet s stene, odpreti originalni parket in izsušiti tla pod njim.

L. 174 smo nadomeščali manjkajoče dele profilacije in pozlate (90 %) okvirov za oljne slike sopraporte. Restavrirane slike smo vstavili v pozlačene (na kredu) okvire in montirali v prostore.

Januarja 1975 smo dalje polagali parkete, izdelane po originalnem kvadratnem vzorcu (macesnov in smrekov les) ter zlatili na bolus stenske in openske obloge. Nato smo do konca opremili okrogli stolp in prostor pred njim, poročno dvorano.

Obnovljeni in pozlačeni so tudi kazalci 4 stolpnih ur na **Rotovžu**.

Pri adaptaciji stavbe **Partizanska cesta 9** se je pod baročno fasado pokazal renesančni omet s črno-belimi ornamentom. Po fragmentu sem izrisal manjkajoče dele risbe in napravil šablone, s katerimi smo obnovili fasadno slikarstvo. Poslikali smo tudi črne šivane robove in trakove, ki ločijo pritličje od 1. nadst. — M. T.

Po navodilih ZSV Maribor Stanburo iz Slovenske Bistrice obnavlja **stari Rotovž**. Fasade smo sondirali in ugotovili, da je bila stavba dvakrat ometana. Na prvotnem apnenem ometu so štiri barvne plasti (bela, svetlo zelena, roza, siva). Omet je naključno in nanj nanesen drug omet v dveh barvnih plasteh (siva, zelena). Gradivo je kamen, mešan z opeko, mlajša okna so vzdana z opeko. Opečen je tudi fasadni stolpčič.

Ostrešje je obnovljeno, opečna strešna kritina je nova, popravljena in prepleškana je zvonikova pločevinasta laternasto zvonasta streha. Fasade bodo na novo ometane z zaribanim ometom, ohranjena bo vsa profilacija, barvni toni pa določeni po prvotnih. — A. V.

SOČA. ZSV Gorica je l. 1972 naključno izvedel, da je ž. u. v Soči brez dovoljenja ali vsaj obvestila ZSV in pristojnega občinskega organa za gradnje prekril ž. c. sv. Jožefa z valovito aluminijasto pločevino. ZSV je 3. 3. 1972 pozval ž. u. Soča, naj mu sporoči, kakšna dela je opravil na tem spomeniku III. kategorije. Ko ni dobil odgovora, je o zadevi obvestil oddelek za gospodarstvo in finance SOB Tolmin. Ta je 16. 1. 1973 zahteval, da ž. u. prekrije cerkev spet tako, kot je bila, z rdečimi zarezniki, in sicer najkasneje do 1. 10. 1973.

Ž. u. je 18. 1. 1973 prosil ZSV Gorica za soglasje k temu, da T. Kralj naredi še nov kropilnik, simbolično sliko nad kr-

stilnim kamnom in osnutek za nov daritveni oltar. ZSV se je načelno strinjal, zahteval pa osnutke v potrditev.

Ž. c. sv. Jožefa stoji ob glavni cesti in je iz 19. stoletja. Na s. steni prezbiterija je pod pravokotnim oknom nad prizidano apsido z barvo napisana letnica 1893. Za cerkvijo je vojaško pokopališče. Notranjščino je T. Kralj l. 1944 povsem spremenil. Danes deluje kot pravokoten prostor s plitvim prezbiterijem, prizidana apsida je nekakšen obhod oltarja. Ravni strop prezbiterija je Kralj nato poslikal z dekorativnimi angelskimi glavami in rastlinskimi motivi. Na zadnji, s. strani prezbiterija so v 3 naslikanih okvirih Kraljeve slike: sv. Jožef z otrokom v delavnici ter Marijina zaroka in Jožefova smrt ob straneh. Ladja ima ob j. steni po Kraljevi zamisli močno predelan kor z ravno ograjo, ki je poslikana s stoječimi angeli. Strop ladje je raven in z letvami kvadrasto kasetiran, v posameznih kvadrastih kasetah so naslikane angelske glave. V osrednji kaseti, ki ima obliko križa, je Kralj naslikal sv. Mihaela, ki drobi glavo zmaja. Pod nogami je obraz, ki ima vse značilne poteze Musolinija. Kralj je poslikal tudi vrhne dele sten. Na steni se od leve proti desni vrstijo sv. Marjeta, Frederik Baraga in Janez Evangelist, nato sv. Hema, sv. Kazimir, sv. Stanislava, sv. Ljudmila in slednjič sv. Peter in Pavel. Na strani je Kralj napravil prav tako 3 kompozicije: v sv. Cirila in Metoda, nato so tu sv. Vaclav, sv. Janez Nepomuk, sv. Vladislav, sv. Jozefat in sv. Vladimir. Na skrajni desni pa sv. Marko, Anton Slomšek in evangelist Luka.

Marmorni in inkrustirani glavni oltar je bil poznobaročno delo, ki pa mu je Kralj odbil vrhni anticni del ter s preostalimi elementi ustvaril svojo kompozicijo. Odstranil je vse kipe, 2 manjša sta še v prezbiteriju. Nekdanja oltarna slika, olje, platno, zgoraj polkrožna, v zakristiji, je bila delo Taučarja iz Idrije (kaže sv. Jožefa z otrokom v delavnici, v sp. l. kotu sign. Taučer pinxit, Idria 1871). Stranska oltarja v Idriji prav tako Kraljevo delo. Nad njima sta v pokončnih pravokotnih nišah, marmorno uokvirjenih, sliki Madone in Kristusa. Pod korom je ob krstilniku Kralj naslikal Krst v Jordanu: d. sp. sign. T. K. 1944. Nad novo spovednico je Kralj naslikal Kristusa Dobrega pastirja, na desni pa Kristusa, ki posluša klečečega grešnika (nad spovednico).

Streha ž. c. je bila do 1957 pokrita z mecesnovino. Ta kritina je bila za svoje okolje izredno primerna. Nova kritina z rdečimi zarezniki je bila izvedena, ko občina Tolmin še ni imela spomeniške službe, se je pa dovolj prilaga tipu arhitekture in okolju. Poleg tega so bila vanjo investirana družbena sredstva (ok. 100.000 din). Ta tip kritine je ne samo sprejemljiv v tem okolju, ampak je tudi najodpornejši za vreme. To dokazuje neštete kritine tega tipa na kmečkih stavbah. ZSV Gorica je organe SOB Tolmin tudi opozorila na primereno prekrivanje stavb na tem območju (glej **BOVEC IN BOVŠKO!**).

Ž. c. sv. Jožefa v Soči, spomenik zaradi svoje lege v krajini in zaradi Kraljevih slikarij, ki kažejo tudi nacionalno spodbudne in protifašistične težnje, bi zato morala dobiti prejšnjo vrsto strešne kritine. — E. S.

SPODNJA IDRIJA. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje k gradnji stanov. hiše na parc. št. 25 k. o. Sp. Idrija s pogojem, da predlože še študijo z alternativnimi rešitvami za okolje pod cerkvijo ter pogled na cerkev z niže stoječimi hišami po postavitvi predlagane hiše. Po skupni odločitvi projektanta in ZSV se izdelan projekt predloži Zavodu v odobritev.

Zavod priporoča posebno pozornost: urbanistični ureditvi novo nastalega prostora, harmoničnosti pročelij zgradb ožjega vizualnega prostora, vizualnemu odnosu med cerkvijo tere niže postavljenimi zgradbami, značilnim urbanističnim ureditvam, pročeljem ter tipičnim pogledom na cerkve v idrijskem prostoru. ru. — I. S.

SPODNJA POLSKAVA. Ob preurejanju notranjščine ž. c. Štefana je ZSV Maribor sondiral stene. Notranjščina baročne stavbe iz 17. stol. je bila prvotno bela. Zato smo na obokih in stenah ohranili le nekaj medaljonov mlajše poslikave, sicer pa je notranjščina prepleškana belo. — A. V.

STARI TRG NAD SLOVENJGRAD-CEM. Izdelana je tehnična in fotografska dokumentacija gradu in pripravljen predlog za konservatorska dela. — P. M.

STUDENICE PRI POLJČANAH. Stranski j. vhod p. c. sv. Lucije se je zaradi počene preklade nevarno nagnil, za-

to je ZSV Maribor l. 1973 portal razstavil, utrdil, injiciral robove ter v na novo vstavljene kose vklesal profilacijo. L. 1974 je vihar razkril streho. Ob pripravah za prekritje smo sondirali fasado, ki je bila zapuščena. Osnovna barva je bela, na vogalih so bili naslikani pilastri. L. 1975 smo odbili vse omete in jih nadomestili z novimi iz kremenčevega peska in starega apna. Na vogalih smo vgravirali risbo pilastrov.

V ž. c. sv. Treh kraljev smo sondirali gotske oboke pod ženskim korom ter našli tonirana rebra z rahlo sepijo in belo rumeno osnovo. Levo od glavnega vhoda se je pokazala prvotna niša krstilnika. Delo je nadziral ZSV Maribor. — M. T.

SVINO PRI KOBARIDU. ZSV Gorica je l. 1973 interveniral pri ž. u. Kobarid, da uredi prezračevanje p. c. sv. Andreja, kjer je spomeniška služba pred leti očistila in sanirala dragocene freske v prezbiteriju. Zaradi stalne zaprtosti vseh odprtín v cerkvi se namreč znova začenja pojavljati vlaga. — E. S.

ŠEMPETER PRI GORICI. ZSV Gorica je izdelal elaborat o nastanku in razvoju šempetrske graščine, dal predloge za ureditev, predpisal režim in sodeloval pri izvajanju prezentacije spodnjega centralnega dela. Sp. prostori so bili 1974 urejeni za potrebe bolnišnice. — E. S.

ŠENTANEL NAD PREVALJAMI. Po sondiranju fasade ž. c. sv. Danijela in v gradbeni dnevnik napisanem navodilu za obnovo zunanjščine je delavnica ZSV Maribor l. 1974 izdelala šablone za slikanje dvobarvnih šivanih robov na zvoniku. Restavrator je tudi zmešal kazeinske barve in pokazal način dela. Izvajalec ni upošteval vseh napotkov. — P. M.

ŠEPULJE PRI DUTOVLJAH. Julija 1974 je restavratorska ekipa 2 delavcev ZSV Gorica in 3 študentov umetn. zgodovine, začela odkrivati freske na s. steni ladje p. c. sv. Antona. Odkritih je bilo ca. 26 m², Daritev sv. Treh kraljev. Preostajajo še sp. del freske v vi. ok. 1 m, ves del stene, ki jo zajema kor, ter še neodkriti fragmenti freske na slavoločni steni. — R. N.

ŠILENTABOR NAD ZAGORJEM PRI PIVKI. ZSV Gorica je 1973 začel z gradbenimi in utrditvenimi deli v prezbiteriju p. c. sv. Martina. Izvedena je popolna

izolacija temeljev in začeli smo izkopavati prezbiterij, ki naj bi bil prav tako horizontalno izoliran. Ob tem smo zadeli na ostanke nekđ. romanske apside. Zaradi te najdbe so se morali načrti ZSV Gorica spremeniti. L. 1974 smo izolirali talno ploskev in stene prezbiterija ter prezentirali na novo odkrite romanske apside.

Po sanaciji talne vlage in prezentaciji romanskih temeljev je po komisijskem ogledu junija 1974 predvideno odkrivanje in restavriranje fresk na stenah prezbiterija, ki so zelo zasigane in polne solitra. Zaradi izjemnega stanja bo nadaljnje konservatorske ukrepe na freskah določila strokovna komisija. — E. S. in R. N.

ŠKOCJAN PRI MATAVUNU. ZSV Gorica je izdal soglasje za prekrivanje p. c. sv. Kancjana. Ob pregledu del l. 1973 pa smo ugotovili, da se investitor ni držal načrta niti ni o tem obvestil ZSV Gorica. Cerkev je zato dobila naklon, ki ni primeren lokalnim razmeram. Med deli so v p. c. pod ometom našli baročne slikarije. — E. S.

SLOVRENC PRI DOBROVEM V BRDIH. ZSV Gorica je izdal l. 1975 soglasje s prekritjem strehe na ž. c. sv. Lovrenca s tem, da ostaneta oblika in naklon strešine nespremenjena in bo strešna kritina korčna. — E. S.

ŠMARJE PRI ŠTANJELU. ZSV Gorica je ugotovil, da je investitor pri obnovi pokopališča v Šmarjah odstranil vse starejše nagrobnike in jih neurejene deponiral med pokopališkim zidom in kapelo. Ker bi bilo treba nekaj dragocenih nagrobnikov ohraniti in zavarovati, je ZSV l. 1974 predlagal KS Šmarje, da najpomembnejše nagrobnike vzida v pokopališko obzidje ali v zunanje stene kapele. ZSV bo izbral nagrobnike in skupaj z investitorjem poiskal najprimernejše mesto za nagrobnike. — E. S.

ŠMARTNO V BRDIH. Ob ogledu 1975 je ZSV Gorica ugotovil, da se je na v. stolpu nekđ. **tabornega kompleksa** porušil del strehe. Opozoril je lastnico, Zadržano klet Brda v Dobrovem, da je dolžna skrbeti za spomenik!

L. 1975 nismo dali Društvu upokojencev Dobrovo dovoljenja za adaptacijo **dvorane in stolpa, Šmartno 13**, ker je objekt registriran spomenik I. kategorije.

Treba je narediti primeren načrt, ki ga mora brezpogojno potrditi ZSV Gorica. — E. S.

ŠMARTNO NA POHORJU. Ž. c. sv. Martina (zunanjščina) je bila l. 1974 obnovljena po navodilih ZSV Maribor tako, da sta prikazani gradbeni fazi, in sicer romanska zvonik in ladja do dolžine 14,30 m s tankim glajenim apnenim ometom, kapeli, zakristija in z. del ladje pa z zaribanim. Oba ometa sta napravljena iz frankolovskega peska. Ob obnovi je bilo odkritih in dokumentiranih nekaj antičnih spolij in na s. strani gotška okna.

Konservirali smo tudi glavni in stranska oltarja v prezbiteriju. — A. V.

ŠMARTNO PRI SLOVENJEM GRADCU. Pred 3 leti narejeni omet je na s. steni zvonika ž. c. sv. Martina in na požarnih stenah odpadel zaradi zmrzovanja med delom. Izvajalec je steno na novo ometal, zavodov restavrator pa zmešal kazeinske barve in za primer poslal 5 metrov šivanih robov. Retuširal je tudi stensko sliko na z. steni zvonika. — P. M.

ŠTANJEL. L. 1973 so se nadaljevala gradbeno konservatorska dela na **grajskem objektu**, in sicer na palacijo s triforo. Ta del je bil statično konsolidiran v temeljih in pozidan ter prekrit oó okroglega stolpa. Dela so se nadaljevala tudi na čiščenju terena ob stolpu in delni pozidavi prečnega zidu palacija ob stolpu.

V naselju je bila v celoti rekonstruirana in sanirana **Romanska hiša**, v kateri je sedaj etnografska zbirka.

L. 1974 so se nadaljevala dela na **Ferarijevih hišah**, kjer je bila sanirana kamnita streha in nadstreški. Dela so potekala dalje na rekonstrukciji stolpa ob **Kobdiljskih vratih**. — N. Š. Š.

ZSV Gorica je l. 1974 navezal široke stike s KS Štanjel z namenom, da skupaj z njo ureja vsa vprašanja urejevanja adaptacij ter prezentacije spomeniških objektov. ZSV Gorica je skupaj z ZSV SRS ugotovil, da se obnovitvena dela na »gotški« hiši, za katere je načrte izdelala ing. arh. N. Šumi, ne izvajajo po načrtu in gradbenem dovoljenju, zato je zahteval, da gradbena inšpekcija SOB Sežana dela ustavi. — E. S.

ŠTATENBERG. Po potresu na Kozjanskem l. 1974 si je komisija z v. gr. t. J.

Požaukom ogledala razpoke na gradu, ki naj bi bile nastale ob potresu. Ugotovljeno pa je bilo, da so poškodbe nastale zaradi nerednega vzdrževanja žlebov. Komisija je na te pomanjkljivosti opozorila upravljalca spomenika, prav tako pa tudi na nujno popravilo oziroma nadomestilo 4 slopov v srednjem pritlič. prostoru, ki nosijo štukirane oboke pod viteško dvorano. — A. V.

ŠTURJE (AJDOVŠČINA). ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za ureditev notranjščine ž. c. sv. Jurija s pogojem, da prebelijo stene z belo barvo, da odstranijo venec angelskih glav na zadnji steni prezbiterja in pri prezentaciji notranjščine ohranijo slikarstvo T. Kralja. Kor lahko podaljšajo za ok. 1 m, oblika korne ograje pa ostane takšna kot pri stari korni ograji. — E. S.

TRENTA. Restavrator ZSV Gorica je l. 1973 pregledal okvare na sliki sv. Ane v kurac. c. Device Marije in ž. upr. predlagal postopek zaščite in restavracije slike. — R. N.

TRIJE KRALJI V SLOV. GORICAH. Na 28 delov zlomljeni relief štirih kraljev, ki je bil ukraden in odpeljan v Avstrijo, smo restavrirali l. 1971. Lesene dele smo sestavili z lepilom in zagozdami. Potrebne so bile tudi manjše retuše na površini.

L. 1972 smo sondirali v prezbiteriju ž. c. in demontirali oltar. Naslednja leta smo restavrirali plastike oltarja Marijine smrti in nadaljevali prezentiranje sten notranjščine. — M. T.

VELIKA NEDELJA. Obvestilo o popravilu fasade na župnišču je prišlo prepozno, ker so delavci odbili že 75 % vseh štukiranih okrasov. Ohranila pa se je risba z ogljem na ometu. Po risbi in drugim štukaturnem okrasju sem domodeliral vse manjkajoče dele in okenske obrobe. — M. T.

VELIKE ŽABLJE PRI VIPAVSKEM KRIŽU. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za obnovo notranjščine ž. c. sv. Florijana. Ker je ves koncept poslikave Delnerijevo delo, ga je treba ohraniti v celoti. Kjer je napeljana elektr. napeljava ali odstranjena prižnica in na drugih okvarjenih mestih naj dekoracijo obnovijo s šablonami. Obnové naj v enakih barvah tudi naslikane okvire. Delo naj

bi opravil kak spreten slikarski mojster. — E. S.

VELIKI VRH PRI BORLU. Zaradi vlage v p. c. sv. Ane smo prepeljali leseni skulpturi v delavnico ZSV. Večina kredne podlage je odpadla. Les smo počasi izsuševali ter vlago nadomestili s trdicem xylamon Nadaljevanje v l. 1973: ko se je les umiril, sem dodelal manjkajoče odlomljene prste, stopalo, popotno palico in plašč, utrdil podlago, ponovno položil kredno osnovo ter obnovil manjkajoče barvne plasti. — M. T.

VELIKO BRDO PRI ILIRSKI BISTRICI. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za adaptacijo p. c. sv. Trojice. Za tlak smo dovolili ladijski pod ali keramične ploščice, ki pa jih je treba izbrati tako, da njihov vzorec in barvna intenzivnost ne bi rušila estetskega ravnotežja. Iz praktičnih razlogov, predvsem zaradi toplotne izolacije, pa ZSV priporoča ladijski pod. — E. S.

VIDEM OB ŠČAVNICI. ZSV Maribor je izdelal varstveni red. — P. M.

VILTUŠ. Pri obnavljanju fasade in notranjosti graščine smo sodelovali z gradbenim podjetjem. Nad stranskim vhodom je bil restavriran grb z grozdinim ornamentom. Napravil je bil kalup, po katerem smo odlili manjkajoče reliefe na j. fasadi. Restavrirani so bili tudi lévi na d. in l. strani stopnišča. Na stopnišču so bile novo odlite in montirane vse manjkajoče krogle ter pokrpane odbite marmorne stopnice. Sondiranje in mešanje barvnih tonov ter priprava kazeinske barve. — M. T.

VIPAVA. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za obnovo strehe na pokop. c. sv. Jožefa s pogojem, da bosta nagib strehe in material kritine enaka kot do slej. L. 1975 je dovolil obnovo fasade s pogojem, da mora biti omet zaglašen in v barvi malte (svetlo siva). Neometani morajo ostati vsi kamniti detajli arhitekture (kamnit napušč, konzole, kamniti okviri oken in vrat, plošča z letnico 1802—1819). Vsi nagrobniki morajo ostati na sedanjih mestih. — E. S.

VIPAVSKI KRIŽ. ZSV Gorica je l. 1973 začel konsolidirati vhodni del graščine. Konsolidacijska dela so bila nujno potrebna, ker ta del vodi na dvorišče

graščine, ki je tudi dvorišče šolskega poslopja v Vipavskem križu, bil je pa statično hudo ogrožen ter ga je bilo treba vsaj toliko zavarovati, da bi ne bilo več nevarnosti rušenja. Dela, ki so jih sofinancirali KSS, TKS Ajdovščina, ZSV Gorica in TIS Ajdovščina, so bila zaradi slabega vremena prenesena na začetek l. 1974 in konec januarja končana.

Komisija ZSV Gorica je sočasno ugotovila, da je statično defektna tudi s. stena graščine, in sicer tam, kjer je šola. ZSV Gorica je na to opozoril vse pristojne organe ter jih pozval, naj čim prej zagotovijo sredstva za statično konsolidacijska dela ter preprečijo nesrečo, ki bi lahko terjala žrtve tudi med učenci. Na ta poziv je gradbena in urbanistična inšpekcija izdala odlok, da se del graščinskega poslopja, ki rabi za šolo, takoj sanira.

L. 1974 je ZSV začel pripravljati gradivo za elaborat o spomeniški aglomeraciji na Vipavskem Križu. V zvezi s tem se je povezal tudi z občinskim inšpektoratom SOB Ajdovščina.

Prav tako l. 1974 je ZSV Gorica opravil konservatorska utrditvena dela na delu **grajskega obzidja** ob glavnem vходу. Vse zidovje je bilo injektirano, vrhovi zidov so bili utrjeni s cementno malto ter statično povezani. Utrditvena dela so bila izvršena tudi na s. stranici **graščine** v Vipavskem Križu, kjer so se že nekaj časa kazale na zidovju nevarne razpoke. Dela na obnovi so financirali KSS, TKS Ajdovščina in TIS Ajdovščina.

ZSV je l. 1974 izdal soglasje k projektu ing. arh. Valentinčiča za obnovo prezbiterija ž. c. sv. **Križa** s tem, da kamnito obhajilno mizo lahko demontirajo in jo nepredelano uporabijo za oltar »versus populum«, da obnovijo kamnite dotrajane stopnice k glavnemu oltarju in delno zamenjajo izrabljeni kamniti tlak v ladji. Ni pa soglašal s podaljšanjem tlaka prezbiterija v smeri ladje, niti s skrajševanjem stranskih stenskih oltarjev.

V zvezi s tlakovanjem **Trga** (kompleksa med gradom in tabornim delom naselja), se je ZSV Gorica l. 1975 povezal s KS Vipavski Križ zaradi priprave načrtov za tlakovanje. — E. S.

ZSV Gorica je l. 1974 napravil načrt obarvanja notranjščine **Kapucinske cerkve**. Na oboku prezbiterija ostane sedanja slikarija, osvežijo in očistijo naj sedanje dekorativne motive do okvira glavne slike, obnovijo naj tudi vse barve

do horizontalnega zidca. Ta zidec in stene prezbiterija naj obarvajo enako kot stene ladje, in sicer do lesenega opaža, ki naj bo po vi. in horizontali enak kakor v ladji. Dekorativna slikarija na loku ostane, manjkajoči deli naj se obnovijo, ostalo pa očistijo in osvežijo. Pilastre in horizontalni zidec naj obarvajo kakor ladjo, posvetilne križe lahko obnovijo.

Na slavaločni steni ladje ostane vsa slikarija, prebarvajo naj le ozadje do prve rdeče črte na stropu ladje z barvo sten. Dekorativno slikarijo naj očistijo. Strop ladje naj pobarvajo s toplo tonirano belo barvo do roba kap in do horizontalnega delilnega zidca.

Stene ladje, horizontalni delilni zidec, kape, lunete, stranice oken, zadnjo steno na koro, kor, strop in stene pod korom naj obarvajo s toplo sivo rjavo barvo, Stranska kapelica: slikarija na stropu ostane do sp. roba naslikanega simsa. Stene kapelice in stranice okna naj obarvajo podobno kot ozadje stropa kapelice. Lok kapelice in pilastre naj obarvajo z barvo ladje. Priložili smo vzorce barv. — R. N.

VIPOLŽE V BRDIH. ZSV Gorica je l. 1974 opozoril Kmetijsko zadrugo v Dobrovem, da je stari grad v Vipolžah spomenik I. kategorije in kakšne so določbe spomeniškovarstvenega režima I. stopnje za naselja in urbanistične prostore ter ožje urbanistične ambiente. — E. S.

VITOVLJE NAD ŠEMPASOM. ZSV Gorica je obnovil razgovore z Vaško skupnostjo in ž. u. Osek zaradi nadaljevanja restavratorskih del v p. c. Matere božje v Vitovljah ter izdelal načrte za vrata in okenske okvire. Vaščani so prevzeli in financirali izdelavo. L. 1975 se je obnova nadaljevala z napravometa notranjščine in zunanjščine, ki mora posnemati fakturo starega ometa in mora biti zgleden. Fugirati je bilo treba fasadne stene, ki so sestavljene iz kamnitih blokov, pri čemer so iz fug odstranili dotrajani omet, mahove in lišaje. Novi omet notranjščine je bil napravljen z dodatkom presejanega rjavega peska, ki je malto toniral. Obnovljeni so arkadni loki, odprto je zazidano gotsko okno v ladji in gotsko okno na l. strani prezbiterija.

V notranjščini bo treba rekonstruirati še rebrasti zvezdasti obok ter ga opreti na kopije figuralnih konzol (originalni

sklepniki in konzole so močno poškodovani in deponirani v Goriškem muzeju). — E. S.

VOGRSKO. Poleg ogromnih očiščevalnih del v **dvorcu** so bili l. 1973 očiščeni in delno na novo pozidani vsi nosilni zidovi d. in sr. dela srednjega palacija. Narejene so bile močne zidne vezi in druge arm. betonske konstrukcije kot tudi povezovalni in nosilni elementi stavbe. Sanirani so bili baročni profilirani venci fasadnih zaključkov in na novo je bila narejena zahtevna strešna konstrukcija d. in sr. dela osrednjega palacija. Napravljena je bila strešna kritina v korčasti izvedbi. Vse nove strehe so bile ožlebljene. Porušen je bil nekđ. keson za vodo na podstrešju, zadnja fasada je bila očiščena moteče arhitekturnice iz začetka 20. stol.

L. 1974 so se dela nadaljevala s sanacijo in statično stabilizacijo l. dela dvorca ter obnovo strehe na tem delu stavbe. — N. Š. S.

ZSV Gorica je l. 1975 nadaljeval z obnovenimi deli graščine Vogrsko, pri čemer je bila prekrita streha, učvrščeni zidovi, injicirane stene, zamenjani deli dotrajanih kamnoseških detajlov, očiščeni hodniki in kleti na desnem vhodnem traktu.

ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za obnovo poškodovane barvne plasti v ž. c. sv. **Justa** tako, da se okvare premažejo z zato primerno barvo proti vlagi in se nato obnovijo pokvarjeni deli v isti tehniki in slogu. — E. S.

VOLARJE PRI TOLMINU. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za prekritje korčne strehe in ureditev napuščev ter fasadnega ometa na p. c. sv. Brikcija. — E. S.

VRHPOLJE PRI VIPAVI. V p. c. sv. Križa je bilo l. 1974 ob sondiranju prezbiterija odkrito doslej zazidano gotsko okno s stranicama, na katerih sta naslikani 2 svetnici, ter ostanki okenskega kamnitega okvira. Poslikava je izvedena v fresko tehniki in je iz 15. stol. V zadnji steni prezbiterija je bilo po sondiranju odkrito zazidano lunetno okno. Nova prezentacija bo to okno z notranje strani spet zaprla. Sonde sten v ladji niso dale rezultatov. ZSV Gorica je izdelal režim za obnovo te cerkve in ureditev prezbiterija, tako da prezentirajo novo

odkrite gotske elemente. ZSV je izdelal tudi načrt za novo prepletkanje celotne notranjščine. — R. N.

VUHRED. Zunanjščino neogotske ž. c. sv. Lovrenca so l. 1974 obnovili in opletkali v rožnati barvi, ki smo jo določili s sondiranjem. — A. V.

VURBERG. ZSV Maribor je l. 1974 izdelal teh. in fotodokumentacijo, za ž. c. M B. — A. V.

VUZENICA. S sredstvi TKB Radlje in KSS je ZSV Maribor l. 1974 opravil del priprav za prezentacijo prostora župnijske knjižnice: očiščena in utrjena je slikarija na lesenem stropu, popravljene so stene, urejena okna, zdaj zasteklena s »satovjem«, in električna napeljava, urejeno pa je tudi knjižno in arhivsko gradivo, ki bo po dokončni ureditvi znova v tem prostoru. — A. V.

ZABIČE PRI ILIRSKI BISTRICI. ZSV Gorica je l. 1973 opozoril kmetijsko zadruško 4. junij v Ilirski Bistrici, da sta lončeni, dekorativno izdelani spomeniško zaščiteni peči v prostorih graščine v Zabičah registrirani kot kulturna spomenika ter zaščiteni tudi z odlokom SOB Ilirska Bistrica ter je vsaka odtujitev teh dveh peči nedopustna in kazniva, na kar mora opozoriti tudi svoje osebje in stanovalce v graščini. Odtujitev oz. prodaja, pa tudi kakršnakoli premestitev teh peči brez soglasja ZSV ni mogoča. — E. S.

ZAGORJE PRI PIVKI. ZSV Gorica je l. 1974 izdal načelno soglasje k načrtu, ki ga je napravil arh. Valentinčič za preureditev notranjščine ž. c. sv. Helene z omejitvenimi pogoji: prižnica mora ostati na l. strani slavoloka, ker je sestavni del opreme iz začetka 19. stol.; novi krstilnik je treba postaviti na d. stran slavoloka, križ pa prestaviti na drugo primerno mesto; marmorno balustrsko obhajilno mizo naj pazljivo odmontirajo ter postavijo tako, da bo del te mize pred levim, drugi del pa pred d. stranskim oltarjem, nameščen pred oltarno stopnico; tlak sedanjega kora lahko podaljšajo po načrtu, v l. kotu slavoločnega pilastra lahko postavijo mizico za odlaganje; za novi oltar versus populum nikakor ne smejo uporabiti delov renesančnega oltarja iz grajske kapele v **Senožečah**, ki ga je treba zavarovati. — E. S.

ZEMONO PRI VIPAVI. ZSV Gorica je l. 1973 sondiral vse prostore v lovskem dvorcu grofov Lantieri in ugotovil, da so stene vseh pritličnih prostorov z izjemo prve sobe desno poslikane s freskami. Januarja 1974 je začel odkrivati sz. sobo. Ekipe 2 delavca ZSV, 6 študentov umetn. zg. je odkrila skoraj vso površino sobe: razne vrste perjadi in rastlinsko motiviko. Novembra in decembra je tričlanska ekipa dokončno odkrila vso slikarijo ter s krtačenjem in umivanjem očistila strop ostankov beleža in zakajenih površin.

Nadaljnja faza je kitanje, injeciranje in zaradi velikih razpok splošno utrjevanje stropa. — R. N.

Podjetje Lipa iz Ajdovščine je na bazi dokumentacije, ki jo je napravil ZSV Gorica, po načrtih arh. Toneta Bitenca in s soglasjem ZSV Gorica začelo obnavljati objekt, ki bo rabil za razstavni salon pohištva, poročno sobo, delno pa kasneje tudi v gostinske namene.

Stavba je bila statično konsolidirana, dotrajani leseni podi na tramovih v nadstropju so bili zamenjani z monta ploščo, stara dotrajana strešna konstrukcija je bila odstranjena in nadomeščena z novo. Streha je bila pokrita z novimi korci, prav tako tudi pultna streha arkadnega hodnika.

V notranjščini je bila kupola nad križiščem dvoran.

ZSV Gorica je l. 1975 s svojimi sodelavci ter s sodelovanjem delavcev restavratorske delavnice pri ZSV SRS nadaljeval konsolidiranje fresk v Ptičji sobi in odkril ter delno konsolidiral slikarijo v Poročni sobi. Na posameznih mestih so bili opravljeni tudi poskusi retuširanja slikarije.

Neposredno ob dvorcu je bilo razredčeno nekoliko pregosto zasajeno drevje, pri čemer se je pazilo zlasti, da so bila odstranjena predvsem dotrajana drevesa. — E. S.

ETNOGRAFSKI SPOMENIKI

1973—1976

AVTORJI:

A. V. — Andreja Volavšek, ZSV Maribor
E. S. — Emil Smole, ZSV Gorica
I. S. — Izidor Simčič, ZSV Gorica
N. K. — Naško Križnar, Goriški muzej

N. Š. Š. — ing. arh. Nataša Štupar-Šumi, ZSV SRS

R. N. — Radko Nemeč, ZSV Gorica
P. M. — Peter Može, ZSV Maribor

AJDOVŠČINA — ŠTURJE. L. 1975 je ZSV Gorica naredil osnutek za gradnjo garaž v neposredni okolici starega vaškega jedra Šturij (parc. št. 859 in 86—k. o. Ajdovščina). Že postavljene vrstne hiše namreč uničujejo harmoničnost starega jedra, zato smo izkoristili potrebo po garažah in drvarnicah, da bi z njimi izpolnili prostor ter poenotili gabarit. Garaže naj bi stale v gručah, bile bi različnih višin in oblik, narejene pa iz gradiv, ki so običajna za Ajdovščino. Poudarili smo hortikulturno ureditev, ki naj bi omilila togo postavitve vrstnih hiš. — I. S.

BOVEC in BOVŠKO. ZSV Gorica je z dopisom št. 643-4/72-S/s z dne 18. 5. 1972 sporočil mnenje ZSV SRS oddelku za gospodarstvo in finance SO Tolmin glede prekrivanja streh na Bovškem, kar ana-

logno velja tudi za prekrivanje streh v Soči itd. »Raziskave so pokazale, da je v preteklosti kot kritina na tem teritoriju prevladoval les (skodlje, deske), pogosta pa je tudi slama. Obe kritini, ki sta bili avtohtoni in avtentični, sta bili bistveni sestavni del arhitekture, ta pa širše krajske slike, ki se je v okrnjeni podobi ohranila do danes. Med 1. svet. vojno je to področje, prizorišče velikih bitk, pretrpelo velikansko materialno škodo, predvsem na stavbnem fondu, ki so ga po končani vojni pričeli obnavljati pretežno v nekoliko prilagojeni, vendar na tradiciji temelječih formah, pri čemer mislimo predvsem na stavbne gmote in na motive zunanjih hodnikov, stopnišč pri profanih zgradbah. V tem času so pričeli tudi opuščati stare načine kritja streh, les in slamo sta postopoma nadomestila cementni strešnik sive barve in deloma

tudi opečni rdeči strešnik. Ker so ostali nakloni streh nespremenjeni in ker je kritina v načelu ponavljala stari arhitektonski in krajinski motiv, zlasti kadar je bila siva, se je obnovljena arhitektura z novo kritino dokaj dobro vključila v okolje, kot izpeljanka tradicionalnega načina gradnje in kritine.

Poudariti pa moramo, da sta cementna kritina in deloma tudi eternit pripomogla k temu, da sta ostala strme strešine nedotaknjene. V letih italijanske okupacije pa je bilo že čutiti prve poizkuse uvajanja nove kritine — korcev, ki pa se k sreči ni uveljavila in poznamo iz tega časa le nekatere osamljene primere v Čezsoči in Bovcu. V zadnjih letih pa je začela na to področje prodirati tudi druga oblika kritja, ki ima predhodnika v času obnove po prvi svetovni vojni, ko so ameriške okupacijske oblasti uvajale za kritje strehe pločevino — bodisi gladko, bodisi rebrasto (hangerski »pleh«). Prednost te kritine so videli v tem, da ima manjšo težo in preprostejšo montažo, v oblikovnem pogledu pa so ostali nakloni streh nespremenjeni. Negativni nasledek pločevinastega kritja pa je surova in izrazito tuja površinska struktura, ki na pogled spreminja trdno stavbno gmoto in ji daje videz provizorija, s kovinsko bleščavo pa tudi bistveno spreminja sicer uravnovešeno krajinsko sliko.

Zaradi navedenega je treba na Bovškem odkloniti pločevinasto kakor tudi vse oblike salonitne kritine, izjema so v tem okviru t. i. »salonitke« (rdeče), s katerimi bi ob posebnih okoliščinah lahko nadomestili samo kritino s korci.

Glede izrazitega tujka — pločevinaste kritine, tam kjer se je ta pojavila doslej »na črno«, je mogoče sprejeti začasno rešitev: s pločevino krite objekte je treba »neutralizirati« z barvanjem, in sicer tako, da pločevino minijevga namaza prevlečejo s sivo barvo. Tako bi dosegli vsaj zasilen popravek sedanjega stanja pločevinastih streh, seveda pa velja povedano le za gladko pločevinasto kritino, v nobenem primeru pa ne za valovito pločevinasto kritino. — E. S.

BREGINJ. ZSV Gorica je l. 1975 pričel z akcijo za obnovo Breginja, ki je v I. kategoriji spomenikov ruralnih naselij. Zaradi kritične situacije Breginja se je naše delo začelo z zbiranjem pomoči ter propagando za naselje kot tudi začetnimi sanacijskimi deli.

S pomočjo brošure je ZSV zbral nekaj sredstev za pomoč vaščanom pri obnovi svojih domov. Prišel pa je tudi propagirati naselje v slovenski javnosti po radiu, televiziji in časopisu.

Pričetek del za sanacijo je obsegal:

- izdelavo tehnične dokumentacije,
- ugotavljanje obstoječega stanja (sociološke, ekonomske raziskave ter stopnja razpada naselja),
- sugestije za urbanistično preureditev vasi,
- osnutek za preureditev stanovanjskih hiš.

Izdelanih je bilo 8 osnutkov za preureditev hiš, in sicer v sodelovanju s prizadetimi lastniki. Osnutki so bili večinoma ugodno sprejeti, ob tem pa se je pokazalo, naj bi ZSV sodeloval tudi pri realizaciji in pri pridobivanju potrebnih privoljenj. Spričo težavnosti vseh problemov naj bi bil odbor za revitalizacijo prevzel organizacijo obnove ter finančne pomoči. — I. S.

BRJE PRI BRANIKU. ZSV Gorica je l. 1974 zaprosil Carinarnico Nova Gorica, da dovoli uvoz 14.000 korcev iz Italije lastniku hiše št. 71, ki je etnografski spomenik I. kategorije in je nujno potreben temeljitih popravil. — E. S.

DIVAČA. Skrateljnova hiša stoji ob kritični ožini ceste Divača—Sežana. Prav ta neugodna lokacija je povzročila neštete zahteve, naj bi hišo podrli, zlasti zadnja leta, ko je ostala brez lastnika in je začela neustavljivo propadati. Spomeniška služba vse do l. 1973 ni mogla zbrati sredstev za rešitev in obnovo hiše.

Stavba, katere jedro naj bi bilo iz 17. stoletja, ni enotnega liva. Po zdaj znanih podatkih je bil njen zametek enocelični prostor, ki so mu dodajali posamezne prostore; tako je dimna kuhinja nastala najbrž šele v 19. stol., kasnejši je tudi zadnji enonadstropni prizidek, ki se pravokotno zajeda v starejše poslopje. Kakor v tlorisu opažamo več sprememb in adaptacij tudi na fasadah. Verjetno je imela stavba prvotni balkon na kamnitih konzolah, o čemer priča ohranjena konzola v sedanjem zidanem balkonu. Sedanja kombinacija dveh po materialu in obliki združenih »gankov« (balkonov) je posledica kasnejših predelav.

Tako »sestavljena« kraška hiša bo eden najbolj zanimivih in zaradi kvalitete starih sestavin tudi najlepših primerov v regiji.

Obnovitvena dela v letih 1973—1975 so najprej zajela statično konsolidacijo stavbe. Utrditi je bilo treba vse nosilne in obodne zidove ter injektirati razpoke in oboke. V nadstropju smo morali stavbo povezati z jeklenimi vezmi. Posebno pozornost je bilo treba posvetiti strehi, ki je bila dotrajana in povešena. Po odstranitvi stare lesene konstrukcije je bila narejena betonska nosilna strešna lupina, na katero smo položili staro kamnito kritino. Način rekonstrukcije je popolnoma uspel tako z gradbenih kot konservatorskih gledišč, saj je bila streha obnovljena z vsemi prvotnimi likovnimi posebnostmi. Obnovljena je bila tudi lesena strešna »linda« v originalni leseni izvedbi s kasnejšo korčasto kritino. Po starih ohranjenih vzorcih je bil obnovljen tudi leseni del balkona. Tako je hiša ohranila vse arhitektonske značilnosti v materialu in oblikah. Rekonstrukciji strehe dimnice in dimnika sta sledili zamenjava stropov v pritličju in obnova stopnišča, l. 1975 pa so bile opravljene horizontalna izolacija in sanacija tal, položen je bil opečni tlak, stene ometane, sanirani kletni tlaki, izvedena zračna in toplotna izolacija stropov in vgrajene železne vezi.

Vzporedno z obnovo stavbe pa je nastajal tudi projekt, ki naj bi stavbi tudi vnaprej zagotovil vzdrževanje in življenjske. Projektni model ni zajel le Škratelj-nove hiše, ampak tudi vsa okoliška gospodarska poslopja in površine, in vse vključil v novo funkcionalno izrabo, v turistične namene (motel). Stara gospodarska poslopja se preuredijo deloma za motelske sobe, deloma pa v druge funkcionalne prostore v okviru gostinskega obrata. Ta poslopja pa bi povezoval še na novo zgrajen restavracijski trakt z recepcijo in skladišči v kletnih prostorih. Škrateljnova hiša je v ta projekt vključena z novo muzejsko funkcijo in bi bila kot taka sama po sebi vredna ogleda. S pozidavo novega restavracijskega trakta bi objekte združili v podkvasti razvrstitvi okrog osrednjega dvorišča, na katerem bi dominirala Škrateljnova hiša s starim obnovljenim vodnjakom, dimno kuhinjo in pergolo. — Površine na drugi strani stavb bi bile namenjene dostopom, parkirnim prostorom in garažami. (Prim. tudi članek na str. 101—118.) — N. S. Š.

DOBLAR PRI AVČAH. ZSV Gorica je l. 1973 obnovil gank na etnografski hiši v doljem Dobarju št. 25. — E. S.

DOBRAVLJE PRI DUTOVLJAH. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiše št. 28 — p. Sežana s pogojem, da vhodni del lahko pozidajo do prvotne vi., streha ohrani prvotno obliko in je krita s korci. Oba kamnita portala, koloni, je treba ohraniti na sedanjem mestu. Skrilasto streho je treba previdno sneti in o tem obvestiti ZSV Gorica. Nova strešina naj bo enakega naklona kot druge, kritina pa mora biti korčna. Nadstrešek nad gankom bo treba zamenjati, odstraniti salonitno kritino in jo nadomestiti s korčno. O vseh drugih posegih je treba obvestiti ZSV Gorica, da bo izdal novo soglasje. — E. S.

ERZELJ NAD VIPAVO. Spomeniška služba je l. 1975 ugotovila, da Jelinčič Rado na robu vasi obnavlja stanovanjsko hišo, za kar nima spomeniškovarstvenega soglasja. Ugotovljeno je bilo, da ima na gradbišču veliko število kamnoseških detajlov, za katere prav tako nima nobenega soglasja za odkup in prenos teh predmetov. — E. S.

GOČE PRI VIPAVI. ZSV Gorica je l. 1974 začel pripravljati gradivo za elaborat o ruralni aglomeraciji Goče in se povezoval z obč. inšpektoratom v Ajdovščini. — E. S.

GOR. KOŠANA. ZSV Gorica je l. 1974 zahteval od investitorja, ki namerava adaptirati stanov. hišo št. 54, kulturni spomenik I. kategorije, da pošlje načrt za adaptacijo v potrditev ZSV Gorica, in ga opozoril, kaj zahteva spomeniškovarstveni režim I. stopnje. — E. S.

GORNJA RADGONA. V zvezi z name-ravno adaptacijo hiše Ptujška cesta 16 smo poslali na OS dopis in opozorili na gradnje, ki s svojim videzom kvarijo kulturno krajino, posebno na območju vinorodnih gor. — A. V.

IDRIJA. V l. 1974 je bil za etnografsko hišo **Kajuhova 40** izdelan načrt za adaptacijo.

ZSV Gorica je l. 1975 dal soglasje za rušenje stanov. hiš v **Rozmanovi ul. št. 25 in 27** ter v **Rožni ul. št. 12 in 16** s pogojem, da v Rozmanovi ulici št. 27 nepoškodovane demontirajo in shranijo vse 4 kamnite portale v pritličju cestne fasade kot tudi kamnita oblikovana vogalna kamna. — E. S.

ZSV Gorica je izdelala spomeniško dokumentacijo za stanov. hišo **Rožna ulica št. 10** in izdal soglasje za rušenje te etnografske stavbe, ki je obenem tudi rojstna hiša botanika Freyerja, a je danes v razpadajočem stanju. V ožjem okolju je tudi poslednji ostanek lokalnega tradicionalnega stavbarstva.

Zasnova hiše izvira iz l. 1606. Letnica je vklesana v temenu kamnitega polkrožnega portala s posnetimi robovi (KM 06). Pritličje hiše je danes v celoti zasuto in nedostopno.

Današnja podoba kaže večkratne prizidave in preureditve hiše. Zasnova je pravokotni tloris z delnim izpahom proti V. Če ne upoštevamo pritličnih prostorov, ki so danes zasuti, je hiša enonadstropna s stanovanjskimi in drugimi prostori v mansardi. Dvokapna streha ima s slemenom smer S—J in V—Z. Kritina je cementni zareznik. V današnje pritličje je dostop skozi kamnit portal v s. fasadi. V centralnem delu je črna kuhinja, okoli nje pa so smotrno razporejeni bivalni prostori.

Po lesenih stopnicah je dostop v nadstropje, ki ima v centralnem delu prav tako črno kuhinjo, razporeditev prostorov pa je podobna kot v pritličju. Na podstrežje vodijo lesene stopnice. V predprostorih je vidna lesena konstrukcija ostrejša, medtem ko ima bivalni prostori ometane stene in delno poševne stropove. V centralnem delu je nad črno kuhinjo zidan kamnit obok. V pritličju ima nekaj prostorov kamnit tlak, vsi drugi prostori imajo lesen pod. Vsa okna so dvodelna, različnih velikosti, nekatera so tudi ohranila lesena polkna in kovinsko mrežo.

Kamniti portali vhodov so na s. fasadi dva, na j. eden, na v. eden polkrožen. Na z. fasadi je vzdana bronasta plošča, postavljena ob stoletnici botanika Freyerja. Zunanji ometi so zglateni, barvnih plastí je več, vendar so barvni toni le v okru, belem in v sivem.

Pogoj za rušenje je, da nepoškodovane shranijo kamnoseške detajle: kamnite portale — 2 iz s. fasade, 1 iz j. fasade (v centralni osi) in 1 (danes delno zasutega) iz v. fasade ter spominsko bronasto ploščo z z. fasade.

Izdelali smo elaborat, ki je vseboval posnetke stanja in vso fotodokumentacijo. Hkrati je ZSV izdelal nekaj predlogov za ureditev okolja po rušenju te hiše: osrednji del hiše, popolnoma ohranjeno črno kuhinjo v pritličju z dimnico

v nadstropju naj bi ohranili in vključili v tržnico, ki jo predlaga Atelje za arhitekturo v Idriji. Ostala naj bi dokument arhitekturne preteklosti, v njej bi lahko uredili kiosk ali kaj podobnega. — I. S.

KANAL OB SOČI. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za adaptacijo pritličnega objekta za potrebe dveh garaž na parc. št. 147/2 k. o. Kanal. Pritlična stavba se s pohodno teraso veže na j. fasado hiše **Grad št. 3**, ki je spomenik II. kategorije, zato mora imeti pritlična stavba enokapno streho s korčno kritino. — ZSV l. 1975 ni dovolil spremeniti v. fasade hiše **Pionirska št. 8**, ker je stavba spomenik I. kategorije in zato zunanjo-sti ni mogoče spremeniti. — E. S.

KNEŽAK PRI PIVKI. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za zamenjavo strešne kritine in strešne konstrukcije na stanov. hiši št. 180, ki je spomenik III. kategorije, s pogojem, da ostane strešni naklon nespremenjen, strešna kritina pa je lahko korčna ali rdeča salonitka. — E. S.

KOBARID. ZSV Gorica je l. 1974 opozoril investitorja, da je stanov. hiša Gregorčičeva 25 spomenik ter je zato dolžen pred izdajo gradbenega dovoljenja predložiti ZSV načrt adaptacije v potrditev, pri poslikavi fasad pa se mora držati elaborata o poslikavi fasad v Kobaridu. — E. S.

KOBDILJ PRI ŠTANJELU. ZSV Gorica je l. 1974 obvestil Urbanist. in gradb. inšpektorat v Sežani, da prezidavajo stanov. hišo Kobdilj št. 9, ki je spomenik III. kat. in stoji v historičnem jedru vasi, brez gradbenega dovoljenja in soglasja spomeniške službe. Investitor je odstranil ostrejšje in kritino, dvignil stene, porušil in na novo pozidal j. fasado, pozidal notranja stopnišča in monta plošče ter dvignil okenske odprtine na s. fasadi. ZSV Gorica je prosil inšpektorat, da gradbena dela prekine, dokler investitor ne bo imel gradbenega dovoljenja in soglasja spomeniške službe. L. 1975 smo dovolili prezidavo s pogojem, da ostane vsa cestna fasada nespremenjena (lahko obnovijo lesene okvire in polkna, kamniti okviri morajo ostati nespremenjeni). Nespremenjena mora ostati tudi spahnjenca s kaminom, streho sicer lahko obnové, a mora ostati skrilasta. Streha stanovanjske hiše mora ostati dvokapnica in krita s korci, za vse druge zunanje spre-

membe na cestni fasadi tega objekta pa je potrebno novo soglasje ZSV. — E. S.

KOBJEGLAVA PRI ŠTANJELU. ZSV Gorica ni izdal soglasja za gradnjo stanov. hiše na terasi ok. 50 m z. od strnjene naselja, ker bi močno izstopala iz strnjene grupacije hiš, naselje pa je zaščitena kulturni spomenik. E. S.

KOMEN. ZSV Gorica ni dovolil gradnje balkona — terase na stanov. hiši št. 98, ki ima namreč kamnito zunanje stopnišče, vsa okna in vrata s kamnitimi okvirji, na z. fasadi pa je restavrator ZSV l. 1973 zasledil prebeljeno stensko slikarstvo v secco tehniki, verjetno Mater Božjo. — R. N.

LOG POD MANGARTOM. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za adaptacijo staje na parc. 4/10 in gospodarskega poslopja pri št. 6 v počitniško hišico s pogojem, da bo prtilična, da bodo zunanji zidovi iz vidnega kamna, streha dvokapnica z naklonom 45°, krita s škodlami ali cementnimi strešniki, okna objekta 60 × 60 cm s polkni, čelne fasade pa obite z lesom. — E. S.

LOKAVEC PRI AJDOVŠČINI. ZSV Gorica je l. 1975 pričel izdelovati idejne skice za ureditev okolja stare ž. c. v Lokavcu (le-to naj bi ohranili kot razvalino), ker gre za zanimivo in slikovito vaško historično jedro. Načrt za ureditev je potreben, ker so se pred desetletjem pojavili pomožni objekti, ki vanj ne sodijo. — E. S.

MATAVUN PRI ŠKOCJ. JAMAH. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za prizidavo gosp. poslopja št. 8, ki je spomenik, v stanovanje; streha celotnega objekta mora ostati nespremenjena, okna dvodelna s polkni, vsi kamniti portali morajo ostati, kjer so. Investitor nam mora predložiti projekt del s sedanjim in novim stanjem v potrditev. — E. S.

Glej tudi ŠKOCJAN PRI ŠKOCJ. JAMAH!

MEDANA V BRDIH. ZSV Gorica je l. 1973 dovolil adaptacijo stanov. hiše št. 19, ki je spomenik I. kat., s pogojem, da ostaneta streha in kritina enaki, da ostaneta vsa okna enakih mer in opremljena s polkni, kar velja tudi za nove odprtine v pritličju j. fasade, ki morajo biti v oseh oken v nadstropju. Balkon na j. fasadi

mora potekati po vsej fasadi, ograja mora biti lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu (vertikalne letve). Stopnišče na v. fasadi lahko odstranijo, vrata nadomestijo z oknom enakih dimenzij kot na j. fasadi. Na s. fasadi lahko odpro manjše okno, pokončno pravokotno in opremljeno s polkni. Vse fasade naj bodo obdelane v zlikani malti in obarvane v beli barvi ali svetlem okru. Konzola stare svetilke ostane na v. strani. — E. S.

PEČINE NA ŠENTVIŠKI PLANOTI. Goriški muzej je konec leta 1973 odkupil leseno kaščo Metoda Kuštrina s Pečin, da jo postavi v Tolminu na prostor, ki je bil sporazumno s SO Tolmin določen za manjši etnopark pri Tolminski muzejski zbirki. Tako je rešil kaščo propada, saj lastnikom ni mogla več prav služiti, celo ovirala je uporabo velikega dvojnega kozolca, pod katerim je že 10 let stala brez lastne strehe (sl. 1).

Kašča »klet« je letnico 1778 nad vrati je zgrajena iz tesno prilagajajočih se in »šlesanih«, dokaj masivnih, tesanih, bukovih, češnjevih in lipovih debel. Tlorisna osnova je 3 × 3,5 m.

Delavci Goriškega muzeja so najprej oštevilčili sestavne dele, kaščo razdrli in jo prepeljali v Tolmin. Ostrešje so po spominu rekonstruirali sovaščani: »grušt« je izdelal in montiral Gabrijel Pravica, slamnato streho in opaže je naredil Jože Kuštrin. Čiščenje in preparacijo lesa s ksilodekorjem sta še pred sestavitvijo opravila delavca Goriškega muzeja Mirko Šuligoj in Vanda Belingar.

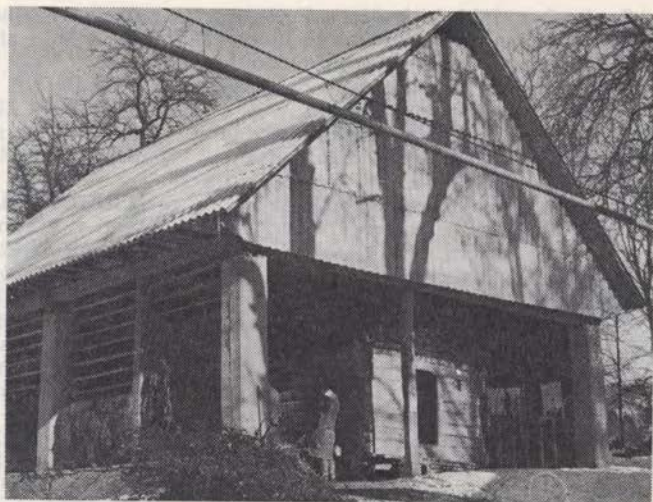
Javna otvoritev kašče je bila 26. aprila 1974 (sl. 2). Naslednje leto, 13. junija, pa je podtaknjen ogenj uničil vse ostrešje in močno poškodoval zunanje strani podolžnih sten. Gašenje je preprečilo najhujše (sl. 3).

Popravila se je lotila ista ekipa, ki je že prvič postavila kaščo. Tokrat je največ dela zahtevala preparacija ožganih sten. Požar je namreč naredil zoglenelo oblogo, db. 1—3 cm, pod njo pa je bil les zdrav. Postopek preparacije:

1. postopna, natančna odstranitev žganine z rezbarskimi dleti,
2. poskus močitve z varekino in terpentinom, da bi poenotili videz lesa, ki je bil po odrsanju ves lisast zaradi različno globoke pooglenitve. Terpentini se ni obnesel, varekino pa je ustrezala,
3. zaščita lesa s ksilodekorjem, potem ko se je les posušil.

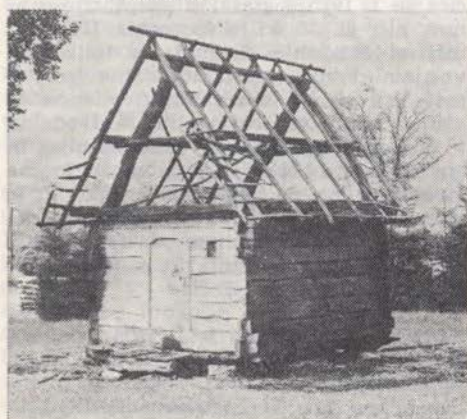
Sl. 1 Pečine na Sentviški planoti, pred odkupom je stala kašča 10 let brez lastne strehe pod kozolcem (vse fot.: N. Križnar)

Fig. 1 Pečine in the Sentvid plateau, Before the purchase the granary was standing 10 years without its own roof, under hayrack (all photos: N. Križnar)

Sl. 2-4 Goriški muzej je kaščo odkupil, premestil v Tolmin in rekonstruiral ostrešje ter jo 26. 6. 1974 odprl javnosti kot del manjšega skansen. Junija 1975 je bil podtaknjen ogenj, septembra smo jo spet obnovili

Fig. 2-4 The Museum of Goriško purchased the granary to transfer it to Tolmin, and reconstructed the timber work. On June 26, 1974, it was opened up for the public as part of a smaller skansen. In June, 1975, it was set on fire, and it was reconstructed again in September

Septembra 1975 je kašča s Pečin spet dobila podoben videz, kot ga je imela ob prvi postavitvi (sl. 4). Na požar bo spominjal manjši kvadrat neodstranjene žganine s pojasnilnim napisom.

Izkušnje ob požaru pečinske kašče lahko združimo v naslednje ugotovitve:

1. dragocene spomenike ljudske kulture je kljub splošno razširjeni zavesti o njihovi vrednosti tvegano puščati brez ustreznega varstva,

2. lesena arhitektura je, tudi če odštejemo hitro gasilsko intervencijo, pokazala precejšno odpornost za ogenj in s tem dokazala svojo prvotno funkcionalnost (shranjevanje dragocenih kmetijskih pridelkov),

3. požar na kašči je pokazal razvoj in kritično točko požara, ki lahko doleti podobne objekte ljudske kulture. Najbolj vnetljivo je ostrešje s slamnato kritino. Če ostrešje vzplamti, zdrsné goreča kritina z lemezov in lat na tla in ožge stranske stene. Ogenj se je v našem primeru tako hitro preselil na tla, da prej celo ni mogel prodreti skozi masivni strop v notranjost kašče. Tudi na tleh slama zgori, še preden more dobro vzgati masivne stene objekta, in to je najprimernejši trenutek za gašenje. — N. K.

PERNICE NAD MUTO. Na dimnici, h. št. 17, enem najpomembnejših etnografskih spomenikov, se je l. 1974 vdrla streha, obodne lesene stene pa razpadajo. — A. V.

PIVKA. ZSV Gorica l. 1975 ni izdal soglasja za rušenje hiše Pod Primožem št. 18, ker je stavba registrirana kot spomenik I. kategorije. Lahko jo adaptirajo, a tako, da se zunanja podoba ne bo spremenila. Spomeniška služba se lahko načelno strinja tudi z novogradnjo, ki bi se navezovala na omenjeni objekt, vendar bi moral investitor predhodno dostaviti zavodu idejne skice v potrditev. — E. S.

PODGRAD PRI ILIRSKI BISTRICI. ZSV Gorica je l. 1974 izdal oglasje za rušenje hiše (in gospod. poslopja) št. 45, ki je spomenik I. kat., a v zelo slabem stanju. Investitor mora poslati ZSV Gorica načrt sedanjega stanja, ki bo za arhivsko varstvo. Investitor namerava oboje porušiti in na tem mestu zgraditi novo stanovanjsko stavbo. Ta mora imeti pravokoten tloris in je lahko visoko pritlična, streha mora biti dvokapna in krita s korci, okna dvodelna v proporciju pokonč-

nega pravokotnika, barva fasad je lahko bela, svetlo siva ali svetli oker. — E. S.

POLJE NA SENTVIŠKI GORI. ZSV Gorica je l. 1973 na v. fasadi hiše št. 10 ugotovil pod sedanjim beležem kmečko slikarjijo. — R. N.

PREDJAMA. ZSV Gorica l. 1973 ni soglašal z gradnjo prizidka ob stanov. hiši (gostilni) št. 2, ker bi prizidek segal na ravnico, s katere gre pot k predjamskemu gradu, in bi obenem segal v vizualni prostor naravnega amfiteatra, ki vključuje predjamski grad z neposredno okolico, ter razvrednotil tudi estetske in etnografske kvalitete sedanje hiše. — E. S.

RAVNE PRI CERKNEM. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiše št. 8 na parc. št. 8/5, k. o. Reka — Ravne, s pogojem, da streha ohrani sedanjo obliko in kritino in so okna dvodelni pokončni pravokotniki. Kamniti polkrožni portal je treba ohraniti. Freska v prvem nadstropju je spomeniško zavarovana, zato sta solastnika hiše pri izvajanju del dolžna paziti nanjo. Zunanost hiše bosta morala urediti tako, da bo videti kot enoten objekt. Način urejanja in barvanja fasade bo določil ZSV Gorica. — E. S.

SENOŽEČE. ZSV Gorica je l. 1975 soglašal z adaptacijo stanov. hiše št. 48, ki je registrirana kot spomenik III. kat. s pogojem, da zunanosti objekta bistveno ne spremené. Streha mora ostati dvokapna in krita s korci, okna pa dvodelna in opremljena s polkni. — E. S.

SKOPO PRI DUTOVLJAH. ZSV Gorica je l. 1975 soglašal z adaptacijo stanov. hiše št. 38, ki je spomenik III. kat.: nižji objekt lahko dvignejo za toliko, da v njem dobijo normalne višine prostorov. Vsa streha mora biti dvokapna in krita s korci, vsa okna objekta dvodelna v proporciju pokončnega pravokotnika in opremljena s polkni, ograja ganka lesena in oblikovana po lokalnem vzorcu. Skrle strehe in vse oblikovane kamnoseške detajle, ki jih bo investitor odstranil, mora nepoškodovane shraniti in o tem obvestiti ZSV Gorica. — E. S.

SOČA. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za adaptacijo hleva Na skali in ovčje staje Na Klancu v počitniško hišico s pogojem, da ostaneta pritlični in

Sl. 5 Sentjanž nad Dravčami, Jeznikova dimnica (gl. str. 378)

Fig. 5 Sentjanž nad Dravčami, Jeznik's smoke-chamber (p. 378)

enake zunanosti, okna morajo biti manjših dimenzij, 50×60 oziroma 70×80 cm, strehi simetrični dvokapnici z naklonom ok. 45° , kritina skodle ali deske. Čelne fasade med ostrešjem morajo biti obite z lesom, zidovje pa zunaj neometano, grobo fugirano. — E. S.

SOLKAN. ZSV Gorica l. 1973 ni dovolil podjetju Vino-Gorica graditi dvoetažna skladišča in dodatne pisarne na Trgu Srebrniča št. 8, ker bi nova gradnja segala v staro vaško jedro in pokvarila ta stavbni in ruristični spomenik II. kat., za katerega bo treba izdelati kompleksno študijo. — E. S.

SPODNJA IDRIJA. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje k zazidalnemu načrtu Koreja II. z opozorilom, da je treba tudi vnaprej strogo varovati širši pas okrog **Kendove domačije**, Sp. Idrija št. 80, ki je kulturni spomenik I. kat.

ZSV Gorica je l. 1975 izdelal spomeniško dokumentacijo z meritvami in posnetki stanja in fotodokumentacijo stanov. hiše št. 55 ter izdal soglasje za rušenje te stavbe.

Na platuju na d. bregu Idrijce, tik ob mostu stoji razpadajoča hiša s pravokotnim tlorisom. Osnova hiše je iz l. 1842: vklesana letnica v ključu kamnitega portala v s. fasadi. Na hiši vidne predelave so nastale zaradi večkratne spremembe funkcije hiše (gostilna, prosvetno društvo, trgovina in stanov. hiša.) Kletni prostori so danes skoraj v celoti zasuti (posledica poplav l. 1925., ko je voda porušila tudi prizidke ob v. fasadi).

Streha je strma dvokapnica s smerjo slemena S—J, kritina je iz cementnih šablon. Na v. in z. strešini sta 2 manjši okni.

Glavni vhod je v centralni osi s. fasade, polkrožni kamniti portal ima v ključu monogram AK in letnico 1842, 1. in d. pa sta stilizirani vejici in osmerokotna zvezda. Reliežno sta oblikovani tudi bazi. Lesena vrata so soliden obrtniški izdelek. Na z. fasadi je pravtako preprosto oblikovan polkrožni kamnit portal, ki pa je delno poškodovan. Levo od njega je manjše okno s pločevinastimi polkni. — Hiša je enonadstropna z dvema etažama v podstrešju (mansarde). Vsa okna so dvodelni pokončni pravokotniki, vendar različno velika. Nekatera imajo še ohranjena lesena polkna. Napušč je polkrožno zaključen in izveden v malti, tako da ni vidna lesena konstrukcija ostrešja. Vse fasade pokriva zalikan omet in imajo več barvnih plasti (bela, svetel oker in vijoličasta).

V hodniku pritličja vodijo kamnite stopnice v delno zasuto klet iz lesenega nadstropja. Hodnik in še dva druga prostora na z. delu hiše so križno obokani. Tu je tlak deloma kamnit, deloma lesen.

V nadstropju so križno obokani prostori nad tistimi v pritličju. Preprost štukaturni ornament je na stropu 2 prostorov v v. delu hiše. V vseh prostorih je lesen pod. Iz nadstropja vodijo lesene stopnice še v zgornja dva nadstropja, ki so v ostrešju (mansarde). Stene in stropovi, ki so deloma poševni, so ometani. Tlak je tudi tu lesen. Pri rušenju je treba nepoškodovane shraniti vse detajle

obeh kamnitih portalov in lesena vrata glavnega vhoda. — E. S.

STROJNA PRI PREVALJAH. ZSV Maribor je izdelal vso tehnično dokumentacijo za hišo št. 14, osnovo za obnavljanje tega etnografskega spomenika. Izvedbo del je prevzel GG Slovenj Gradec, ni pa še začel delati. — P. M.

ŠENTJANŽ NAD DRAVČAMI. Z denarjem KSS smo obnovili enocelično Jeznikovo dimnico. Stene so utrjene in podtemeljene, ognjišče in tla okrog peči popravljena, kritina prav tako (prim. sl. 5 na str. 377). — A. V.

ŠENTVIŠKA GORA. ZSV Gorica je l. 1973 s sredstvi KSS in TKS Tolmin financiral prekrivanje etnogr. hiše št. 15.

L. 1974 je lastnica hiše, spomenika I. kat., prosila za soglasje, da odstrani dotrajano leseno konstrukcijo in slamnato kritino ter pokrije streho s sivim salinitom. Ker gre za pomembno stavbo z ljudsko slikarjijo, je spomeniška služba sprejela sklep, da nabavi ustrežnejšo kritino, tj. rdeči zareznik. — E. S.

Pred začetkom odkrivanja in utrjevanja kmečkih fresk na hiši št. 15. je bilo treba obnoviti streho. ZSV Gorica se je tega dela lotil l. 1973 ter kril stroške za kritino in prevoz le-te, stroške za prekrivanje strehe v znesku ok. 8000 din pa je kril lastnik sam.

Na fasadi hiše so simetrično razporejene in pravokotno zasnovane štiri fresko slike iz 18. stol. Gornja slika kaže Marijo z detetom, pod njo je naslikana sončna ura, na l. strani je naslikan Janez Krstnik, na d. pa sv. Florijan. Po temeljitom čiščenju mastne in druge umazanije smo zakitali vse večje razpoke na freskah s primerno toniranim kitom. Za ponovno pritrnitev in utrditev odpadajočega ometa je bilo potrebno večkratno globoko injeciranje s simpokolom pod debeli omet. Vse slike so bile nato večkrat umite z deževnico in nato obrizgane s kalatonsko raztopino za utrditev barvnih plasti. Na gornjem delu slike sv. Janeza smo dodali v tonirano malto del odpadlega fresko ometa.

Freske so bile fotografirane pred restavracijo, med delom in po restavraciji. Restavriranje je trajalo od 1. do 5. oktobra 1973. Podrobni tehnični in delovni postopki so opisani v restavratorskem dnevniku. — R. N.

ŠKOCJAN PRI ŠKOCJ. JAMAH. ZSV Gorica je l. 1974 izdelal umetnostni, arheološki, etnografski in naravovarstveni elaborat za območje Škocjanskih jam. V elaboratu so kategorizirani vsi spomeniki in določen varstveni red za ožje in širše območje Škocjanskih jam. — L. 1975 je izdelal osnutek za ureditev celotnega turističnega kompleksa **Škocjan in Matavun** ter vzorce za adaptacijo hiš v Škocjanu.

Za ureditev turističnega kompleksa smo predlagali 3 faze. V prvi fazi naj bi nekoliko popravili pešpoti ter obnovili fasade. Uredili naj bi tudi majhno število kavarnic ter podobnih objektov v obeh naseljih. Težavni dostop do vhoda v jamo naj bi omilili avtobusni prevozi. V drugi fazi bi uredili mehaniziran dostop v jamo, obenem do kraja preuredili poslopja v Matavunu in Škocjanu za potrebno število restavracij, hotel, muzej ter druge potrebne lokale. Pot ob reki Reki v Mali in Veliki dolini naj bi pokrili s primerno streho, dokončno naj bi uredili sprehajalne poti. Tretja faza predvideva gradnjo vseh objektov zunaj vizualnega območja vasi Škocjan ter Matavun.

Možnost ureditve potrebnih lokalov v sedanjih stavbah je ZSV Gorica dokazal z nekaj vzorci adaptacij. Hoteli smo pokazati, da je možno z domiselnimi rešitvami tudi obsežne programe izvesti v skromnih hišah (osnutek restavracije ter hotela). — I. S.

ŠMARTNO V BRDIH. ZSV Gorica je izdelal osnutek za ureditev doma upokojencev v stolpu v Šmartnem št. 13. Sočasno je bila opravljena hitra študija **sociološko ekonomske** situacije v naselju. Izdelani so tudi načelni predlogi za fazno obnovo vse vasi. — I. S.

TOMAJ. ZSV Gorica je izdelal osnutek za preureditev jv. dela gospodarske hiše št. 33, spomenika I. kategorije. Bivalni prostori bodo v pritličju, nadstropju in kleti. Zunanjščina na strani dvorišča se ne spremeni, treba je samo obnoviti napušč nad gospodarskem poslopjem. Obcestno zunanjščino je treba očistiti prizidkov ter odprvine iz zadnjega časa nadomestiti z arkadami v smeri J in V. — I. S.

TRNJE PRI PIVKI. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje za obnovo ostrešja na hiši št. 54, ki je kulturni spomenik I. kat.,

s pogojem, da streha ohrani sedanjo podobo, naklon in korčno kritino. — E. S.

VEDRIJAN V BRDIH. ZSV Gorica l. 1973 ni dovolil zgraditi hiše na parc. št. 456 ok. 100 m od ž. c. sv. Vida, ker bi motila značilno silhueto naselja s cerkvijo, poleg tega je tamkajšnje okolje za-varovano z režimom I. stopnje. — E. S.

VELIKO POLJE PRI VRABČAH. Na željo KS Vrabče si je ZSV Gorica l. 1975 ogledal domačijo št. 8, spomenik II. kat., in ugotovil, da bi tu lahko namestili zbirko NOB. — E. S.

VOGLJE PRI DUTOVLJAH. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za dozidavo in adaptacijo stanov. hiše št. 15 s pogojem, da ob odstranitvi škrlaste kritine vse skrli ohranijo in spravijo, da se jih

lahko odkupi in uporabi za kak drug spomenik.

Vse oblikovane konzole ganka in podobne plošče je treba ohraniti v funkciji, ograja pa mora biti lesena iz vertikalnih letev. Vse kamnite detajle (okna, vrata, stopnišča) naj uporabijo pri novem objektu, preostanek pa nepoškodovan shranijo. Celotno nišo z leseno plastiko naj ohranijo na istem mestu ali jo v celoti prenesejo. Nova strešina mora biti korčna, barva fasad pa je lahko bela, svetlo siva ali svetel oker. — E. S.

ZALOG PRI POSTOJNI. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za adaptacijo stanov. hiše št. 24, registrirane kot spomenik III. kat., s pogojem, da se naklon strešine ne spremeni, kritina pa je lahko zareznik, bobrovec ali eternit. — E. S.

ZGODOVINSKI SPOMENIKI

AVTORJI:

A. V. — Andreja Volavšek, ZSV Maribor

E. S. — Emil Smole, ZSV Gorica
M. T. — Marjan Teržan, ZSV Maribor
P. M. — Peter Može, ZSV Maribor

BODREŽ PRI KANALU OB SOČI. L. 1974 je ZSV Gorica dal soglasje k spominski plošči tamkajšnjemu rojaku Valentinu Staniču, s tem da jo vzdajajo v kamniti oporni zid z. od hiše št. 13. — E. S.

CERKNO, FRANJA. ZSV Gorica je l. 1974 skupaj z ZSV SRS, Mestnim muzejem v Idriji, TKS Idrijo in drugimi zainteresiranimi sodeloval pri pripravljanju naravovarstvene in krajinske valorizacije območja partizanske bolnice Franja pri Cerknem. — E. S.

ČREŠNJEVCI PRI GORNJI RADGONI. KS Gornja Radgona je po navodilih ZSV Maribor obnovila rojstno hišo Petra Dajnika in notranjost uredila v razstavnih prostor. — P. M.

FRANJA — glej: CERKNO!

IDRIJA. ZSV Gorica je dovolil podreti rojstno hišo botanika Freyerja — glej str. 373.

ZSV Gorica je vpisal v register kulturnih spomenikov spomenik I. kategorije **Idrijska kamšt** in o tem izdal tudi odločbo. L. 1975 je izdal soglasje za iz-

delavo varovalnega železobetonskega vena in novo prekritje s škodlami.

V l. 1974 je ZSV Gorica obnavljal zunanjščino **rudniškega skladišča**: porušil betonske dimnike, odbil stari 10 cm db. omet, odstranil jeklene in železne konzole z zastarelimi napeljavami vred, ki so jih nosile, ter vse druge poznejše dodatke, nanесли so grob in fin fasadni omet, obdelali okenske reliefne obloge, šivani rob, zidec in napušč, tega delno rekonstruirali, deloma popravili kritino, zastekli okna, očistili umazane površine. — E. S.

KANAL OB SOČI. Ob pregledu izkopov vodovodnih jarkov je ZSV Gorica l. 1974 na skrajnem j. koncu zgornje vrste vrstnih hiš ugotovil več grobov iz 1. svet. vojne. V enem izmed grobov najdene predmete (prstan, ploščat obesek, nekaj lesenih gumbov v kovinskem obroču) je predal Goriškemu muzeju. — E. S.

KOSTANJEVICA NA KRASU. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za prenos plošče — spomenika v 1. svetovni vojni padlih italijanskih vojakov iz Kostanjevice na Krasu v grobnico v 1. svet. vojni padlih italijanskih vojakov v Kobaridu. — E. S.

KOTLJE, PREŠKI VRH. V zvezi z dolečbo o popravilih in rednem vzdrževanju Prežihove bajte, izdano 3. 5. 1973, smo ponovno obiskali ta spomenik. — P. M.

MARIBOR. Omet na zidu **sočnih zaporov**, pred katerim so streljali talce, še ni bil utrjen in je začel močno razpadati. ZSV Maribor je naredil kratek nadstrešek, z injiciranjem utrdil odpadajoči omet, preluknjan od strelav, ter vse prebrizgal z utrjevalcem OH. Sočasno smo očistili in uredili spominsko ploščo.

Obnovili smo črke in očistili tablo heroja Jožice Flander v **Parmovi št. 20** in črke na tabli za časnik Slovenski narod na **Slomškovem trgu**. — M. T.

Ob graditvi hotela Orel in novi ureditvi okolja so odstranili obeležje NOB v **Volkmerjevem** prehodu. ZSV Maribor je skupaj z Društvom arhitektov izvedel za investitorja, SOB Maribor, izvedel natečaj za novo obeležje. Izbran in realiziran je bil projekt ing. arh. Branka Kocmuta. — A. V.

NOVA GORICA, ROŽNA DOLINA. L. 1973 je ZSV Gorica skupaj z Goriško knjižnico nadaljeval prizadevanja za ureditev **spominske sobe in zapuščine Fr. Bevka**.

Na prošnjo in z denarjem židovske skupnosti v stari Gorici je ZSV l. 1973 začel pripravljati dokumentacijo za ureditev **starega židovskega pokopališča**. S sredstvi te skupnosti in SOB Nova Gorica je l. 1975 oskrbel sečno in izkop grmičevja, čiščenje obraščene zidu in delno prekritje tega s korci, zazidavo vhoda in popravilo železnih vhodnih vrat. — E. S.

OPATJE SELO PRI KOSTANJEVICI NA KRASU. ZSV Gorica je 1974 predpisal pogoje za obnovo pokopališča: pred začetkom del naj nam predlože vso dokumentacijo; ohraniti morajo vse starejše nagrobnike in kamniti križ iz l. 1867, ki stoji na sredi, kakor tudi vsa zimzelena drevesa. — E. S.

OZELJAN PRI ŠEMPASU. ZSV Gorica je l. 1975 izdal soglasje za razširitev pokopališča, vendar priporoča, da starej-

še nagrobnike, ki so zunaj pokopališča, in tiste, ki so brez funkcije, prezentirajo v obzidju razširjenega dela pokopališča. — E. S.

PRIMOŽ NA POHORJU. S Tehniškim muzejem Slovenije smo si l. 1974 ogledali ostanke plavža. Muzej bo izdelal predlog za ohranitev in prezentacijo. — A. V.

PRVAČINA. ZSV Gorica je l. 1973 izdal soglasje za razširitev pokopališča na del avstrijskega vojaškega pokopališča iz l. svetovne vojne s pogojem, da pri gradnji kostnice za avstrijske vojake ohranijo vsa obeležja. Pri urejanju civilnega pokopališča je treba ohraniti vse stare nagrobnike in jih vzdati v pokopališki zid ali v zunanje zidove kapele, ki jo je treba tako kot mrtvašnico obnoviti v sedanjih obliki in s korčno kritino. — E. S.

ŠEMPETER PRI GORICI. ZSV Gorica je l. 1973 poslal SOB Nova Gorica seznam nagrobnikov, ki jih je treba ohraniti na pokopališču v Šempetru. — E. S.

ŠMARTNO NA POHORJU. ZSV Maribor je dal vsa potrebna navodila in vodil obnavljanje in prezentacijo partizanske bolnišnice Trška gora pod Kopo. — P. M.

TOLMIN. ZSV Gorica je tudi l. 1975 kakor prejšnja leta skrbel za redno vzdrževanje in čuvanje nemške kostnice. Ponekod je bilo treba popraviti streho, ker je zaradi neurij popokalo in odpadlo nekaj kamnitih strešnih plošč. Poškodovana mesta so pokrita s pocinkano pločevino, tako da v notranjščino ne zamaka več. — E. S.

VUZENICA. L. 1973 je ZSV Maribor prepeljal župnijsko knjižnico in arhiv v Studijsko knjižnico in Pokrajinski arhiv v Mariboru, kjer bodo ves material strokovno obdelali ter po opravljeni prezentaciji dosedanjega prostora znova vrnili. Sočasno so se ta dela tudi že začela, in sicer z denarjem KSS in TKS Radlje (prim. str. 369.) J — P. M.

RAZNO

AVTORJI:

A. V. — Andreja Volavšek, ZSV Maribor

ČEPOVAN. ZSV SRS je l. 1975 dovolil izvoz lesene poslikane skrinje v Rim. — E. S.

DIVAČA. ZSV SRS je l. 1974 izdal dovoljenje za izvoz Potočnikove slike v Avstralijo. — E. S.

DORNBBERK. ZSV Gorica l. 1973 ni soglašal s predvideno gradnjo garaž v kletnih prostorih LM, ker bi te motile spomenik NOB, postavljen v neposredni bližini, in razvrednotile ves objekt. ZSV je predlagal, naj garaže prizidajo k stavbi na mestu nekđ. tehtnice, s tem da je streha krita s korci (eno- ali dvokapna). — E. S.

GABRK V BRKINIH. ZSV je dal l. 1974 soglasje k temu, da zaradi izpeljave trase pri p. c. sv. Trojice odstranijo lipi, doslej vključeni v spomeniško varstveni režim 3. stopnje. — E. S.

ILIRSKA BISTRICA. ZSV SRS je l. 1975 izdal dovoljenje za izvoz 3 krajin slikarja Žnidaršiča v Toronto v Kanadi. — E. S.

LOGARIŠČE PRI PODMELCU. ZSV Gorica in ZSV SRS l. 1975 nista dovolila izvoza treh skrinj, ki so kulturni spomeniki in morajo ostati v Tolminskem muzeju. — E. S.

MOST NA SOČI. L. 1974 je ZSV SRS izdal dovoljenje za izvoz 2 krajin Makuca na Švedsko. — E. S.

PODNANOS. ZSV SRS je l. 1974 izdal dovoljenje za izvoz lesene omare za obleko v Italijo. — E. S.

SPORAZUM O ZAVAROVALNIH DELIH NA ARHEOLOŠKIH SPOMENIKIH

Dokaj internega dela pri varstvu arheoloških spomenikov smo v preteklih letih podredili želji, da bi kar najbolj jasno in vsakomur dostopno napisali pravila in vodila za arheološko zavarovalno delo. Stopinja na začrtani poti je sporazum z zapisanimi vsaj tistimi načeli, ki jih je že danes moč jasno izreči.

E. S. — Emil Smole, ZSV Gorica
P. M. — Peter Može, ZSV Maribor

POSTOJNA. ZSV SRS je l. 1975 izdal dovoljenje za izvoz plastike E. Puntarja v Benetke. — E. S.

PREDIL. ZSV Gorica je l. 1974 izdal soglasje k projektu za gradnjo nadstreška na mejnem prehodu Predil.

ZSV SRS je l. 1975 izdal dovoljenje za izvoz dveh kolovratov v Solingen (Nemčija). — E. S.

PREVALJE. ZSV Maribor je opravil komisijski ogled in popis zasebne zbirke R. Flisa, Trg 52. — P. M.

SEŽANA. ZSV SRS je l. 1974 izdal dovoljenje za izvoz 7 kolovratov v Belgijo.

SLOVENSKA BISTRICA. Komunalni zavod za socialno zavarovanje, ki ima svoje prostore na Partizanski c., je l. 1974 odstranil dve secesijski peč. Posredovali smo jih Pokrajinskemu muzeju v Mariboru. — A. V.

TOLMIN. ZSV Gorica l. 1975 ni dal soglasja Goriškemu muzeju za postavitev lesene kašče na Winklerjevem vrtu v Tolminu v parku med cesto in hišo, ker bo tu rekonstruirana cesta, ki bo vzela del parka, in ker gre za objekt kmečke narave, ki ne sodi v ta ambient. — E. S.

VIPAJSKI KRIŽ. Obč. sodišče Ajdovščina je l. 1973 obvestilo ZSV Gorica, da so iz priporočenega skladišča ž. c. sv. Križa ukradli starinski svečnik in staro svetilko, ki so ju pa s krivci vred medtem izsledili in vrnili ž. u. Vipavski križ. ZSV je dal sodišču uradno oceno ukradenih starin. — E. S.

Javno debato o besedilu smo zaključili že v poletju in ker ni bilo spreminjivnih predlogov, nekatere organizacije pa so že potrdile osnutek, štejeemo besedilo za veljavno. Sestanek dne 7. 10. 1977 ob nadaljnjem podpisovanju je besedilu dodal še nekaj sklepov podpisnic. Med temi sklepi je najprej načelo, da bomo

sporazum redno dopolnjevali in dograjevali. Nadalje smo sprejeli vodila, da je treba vselej določiti obliko, kako regionalni ali medobčinski zavod za spomeniško varstvo vodi konservatorsko in prezentacijsko akcijo v podrobnosti pred začetkom akcije, in naposled smo se dogovorili, da se bodo o odstopanjih od sporazuma podpisnice odločale skupno in

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo, Zavod za spomeniško varstvo Kranj, Zavod za spomeniško varstvo Celje, Zavod za spomeniško varstvo Maribor, Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran, Zavod za spomeniško varstvo Nova Gorica, SAZU — Inštitut za arheologijo, Narodni muzej, Filozofska fakulteta — PZE za arheologijo, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo — katedra za kvartarologijo, Mestni muzej Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, Goriški muzej Nova Gorica, Notranjski muzej, Gorenjski muzej Kranj, Dolenjski muzej Novo mesto, Belokranjski muzej Metlika, Loški muzej Škofja Loka, Pokrajinski muzej Kočevje, Posavski muzej Brežice, Muzej Kamnik, Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Maribor, Pokrajinski muzej Murska Sobota ter Pokrajinski muzej Ptuj sklenejo naslednji

SAMOUPPRAVNI SPORAZUM O NAČINU IZVAJANJA ZAVAROVALNIH DEL NA ARHEOLOŠKIH SPOMENIKIH

1. člen

S tem samoupravnim sporazumom se ureja organizacija, programiranje in izvajanje zavarovalnih del na arheoloških spomenikih.

2. člen

Podpisnice tega samoupravnega sporazuma se obvezujejo, da bodo spoštovale posebnosti arheoloških spomenikov in arheološkega dela ter pri tem upoštevale strokovne in znanstvene ugotovitve, da je arheološki spomenik v svoji razsežnosti težko spoznaven, da je njegovo raziskovalno in varstveno delo nedeljivo, da arheološko izkopavanje spreminja prvotne materialne sestavine arheološke-

po potrebi oblikovale tudi častno razsodišče.

V praksi je duh tega sporazuma že dolgo živel pri našem delu. Prepričani smo, da bodo zapisana načela prinesla še dodatno jasnost v naše delo. V želji, da bi postale širše znana, jih objavljamo, čeprav se zavedamo, da jih bo treba še mnogokrat dopolniti.

Iva Curk

ga spomenika, da se pristojnosti organizacij na področju dela z arheološkimi spomeniki malo razlikujejo ter da je arheolog specializiran raziskovalec določenega vsebinskega, zgodovinskega in teritorialnega fenomena.

3. člen

Zavarovalna dela na arheoloških spomenikih, ki jih obravnava ta sporazum, obsegajo dela praktičnega varstva, dela pravnega varstva ter popularizacijo spomenikov in varstvenih del.

4. člen

Dela praktičnega varstva so konservacija snovi nepremičnih sestavin spomenika ali premičnega arheološkega spomenika, ki je samostojen ali vgrajen v drug objekt, zavarovalno izkopavanje oz. sondiranje ter arheološki nadzor drugorodnega zemeljskega dela ali posega.

5. člen

Dela pravnega varstva obsegajo pravna dejanja za ustanovitev in zavarovanje pravic in obveznosti, ki izhajajo iz del praktičnega varstva (odločbe, evidentiranje, registracije itd.).

6. člen

Podpisnice tega samoupravnega sporazuma se zavezujejo opravljati zavarovalna izkopavanja v skladu s svojo osnovno usmeritvijo in skladno z načeli družbene in strokovne solidarnosti ter uresničevati načelo, da je treba določiti za vsako zavarovalno izkopavanje verificiranega specializiranega arheologa, ki bo vodja zavarovalnega izkopavanja, ter najbolj primerne izvajalca teh del.

Solidarnostno akcijo sproži zahteva regionalnega ZSV ali muzeja ali družbeno politične skupnosti, dokončno pa jo določijo Zavod SRS za spomeniško varstvo, ko upošteva vse podatke in potrebna

sporazum redno dopolnjevali in dograjevali. Nadalje smo sprejeli vodila, da je treba vselej določiti obliko, kako regionalni ali medobčinski zavod za spomeniško varstvo vodi konservatorsko in prezentacijsko akcijo v podrobnosti pred začetkom akcije, in naposled smo se dogovorili, da se bodo o odstopanjih od sporazuma podpisnice odločale skupno in

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo, Zavod za spomeniško varstvo Kranj, Zavod za spomeniško varstvo Celje, Zavod za spomeniško varstvo Maribor, Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran, Zavod za spomeniško varstvo Nova Gorica, SAZU — Inštitut za arheologijo, Narodni muzej, Filozofska fakulteta — PZE za arheologijo, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo — katedra za kvartarologijo, Mestni muzej Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, Goriški muzej Nova Gorica, Notranjski muzej, Gorenjski muzej Kranj, Dolenjski muzej Novo mesto, Belokranjski muzej Metlika, Loški muzej Škofja Loka, Pokrajinski muzej Kočevje, Posavski muzej Brežice, Muzej Kamnik, Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Maribor, Pokrajinski muzej Murska Sobota ter Pokrajinski muzej Ptuj sklenejo naslednji

SAMOUPPRAVNI SPORAZUM O NAČINU IZVAJANJA ZAVAROVALNIH DEL NA ARHEOLOŠKIH SPOMENIKIH

1. člen

S tem samoupravnim sporazumom se ureja organizacija, programiranje in izvajanje zavarovalnih del na arheoloških spomenikih.

2. člen

Podpisnice tega samoupravnega sporazuma se obvezujejo, da bodo spoštovale posebnosti arheoloških spomenikov in arheološkega dela ter pri tem upoštevale strokovne in znanstvene ugotovitve, da je arheološki spomenik v svoji razsežnosti težko spoznaven, da je njegovo raziskovalno in varstveno delo nedeljivo, da arheološko izkopavanje spreminja prvotne materialne sestavine arheološke-

po potrebi oblikovale tudi častno razsodišče.

V praksi je duh tega sporazuma že dolgo živel pri našem delu. Prepričani smo, da bodo zapisana načela prinesla še dodatno jasnost v naše delo. V želji, da bi postale širše znana, jih objavljamo, čeprav se zavedamo, da jih bo treba še mnogokrat dopolniti.

Iva Curk

ga spomenika, da se pristojnosti organizacij na področju dela z arheološkimi spomeniki malo razlikujejo ter da je arheolog specializiran raziskovalec določenega vsebinskega, zgodovinskega in teritorialnega fenomena.

3. člen

Zavarovalna dela na arheoloških spomenikih, ki jih obravnava ta sporazum, obsegajo dela praktičnega varstva, dela pravnega varstva ter popularizacijo spomenikov in varstvenih del.

4. člen

Dela praktičnega varstva so konservacija snovi nepremičnih sestavin spomenika ali premičnega arheološkega spomenika, ki je samostojen ali vgrajen v drug objekt, zavarovalno izkopavanje oz. sondiranje ter arheološki nadzor drugorodnega zemeljskega dela ali posega.

5. člen

Dela pravnega varstva obsegajo pravnega dejanja za ustanovitev in zavarovanje pravic in obveznosti, ki izhajajo iz del praktičnega varstva (odločbe, evidentiranje, registracije itd.).

6. člen

Podpisnice tega samoupravnega sporazuma se zavezujejo opravljati zavarovalna izkopavanja v skladu s svojo osnovno usmeritvijo in skladno z načeli družbene in strokovne solidarnosti ter uresničevati načelo, da je treba določiti za vsako zavarovalno izkopavanje verificiranega specializiranega arheologa, ki bo vodja zavarovalnega izkopavanja, ter najbolj primernega izvajalca teh del.

Solidarnostno akcijo sproži zahteva regionalnega ZSV ali muzeja ali družbeno politične skupnosti, dokončno pa jo določijo Zavod SRS za spomeniško varstvo, ko upošteva vse podatke in potrebna

mnenja ob izdaji dovoljenja za izkopavanja.

Organizacija brez utemeljenega vzroka ne more odkloniti izvedbe zavarovalnega izkopavanja na terenih in problemih, ki jih zadeva njeno redno delo.

7. člen

Popularizacijo arheoloških spomenikov bodo podpisnice opravljale le na način, da se bo ustvarjal interes in pogoji za spomeniško varstvo pri občinah in organizacijah.

8. člen

Pri programiranju zavarovalnih del bodo podpisnice, ki so udeležene pri konkretni akciji, pred začetkom del določile s pismenim aktom približni obseg, čas in kraj ter način zavarovalnega dela.

9. člen

Pogoji za arheološka izkopavanja so sestavni del tega samoupravnega sporazuma.

10. člen

Podpisnice se sporazumejo, da imaje naslednji udeleženci tega samoupravnega sporazuma tudi te pravice in obveznosti:

Regionalni in medobčinski zavod za spomeniško varstvo

- izdaja zavarovalne odločbe

- vodi evidenco arheoloških in potencialnih arheoloških spomenikov z navedbo spomeniških lastnosti, podatkov o lokaciji in lastništvu, o stanju, ogroženosti in izvršenih posegih

- zamenjuje osnovne podatke o arheoloških spomenikih z drugimi organizacijami

- programira, organizira zavarovalna izkopavanja (2. varovalni režim) v svojem območju ter opravlja nad najdišči arheološki nadzor (3. varovalni režim)

- opravlja tista zavarovalna izkopavanja na svojem območju, za katera ima na razpolago arheologa ter del arheološkega nadzora

- sodeluje pri prostorskem in družbenem planiranju na arheoloških spomenikih, ki so na njegovem območju. V ta namen spremlja tudi arheološka izkopavanja na svojem prostoru in daje predloge za konservacijo in prezentacijo nepremičnih sestavin spomenika

- vodi konservacijo in prezentacijo na arheoloških spomenikih, pri čemer to

delo spremlja strokovna komisija, ki jo sestavljajo arheolog-raziskovalec in predstavnik regionalnega in republiškega zavoda za spomeniško varstvo

- določa skrbnika za prezentiran in konserviran spomenik

- hrani inventarizirano tekstualno in grafično dokumentacijo konservatorskih posegov

- sporazumeva se o načinu predaje najdb s svojih arheoloških akcij ter o obsegu pripadajoče dokumentacije s pristojnim muzejem

- opravlja patronažo nad arheološkimi spomeniki

- vodi in sodeluje pri konservatorskih raziskovalnih nalogah

- vodi evidenco o premikih in spremembah na premičnih spomenikih na svojem območju in sodeluje pri tem z muzeji

- sodeluje s terenskimi zaupniki, krajevnimi skupnostmi in družbenopolitičnimi organizacijami pri popularizaciji arheoloških spomenikov in varstvenih metod

- sodeluje s svojim strokovnjakom po potrebi pri nadzoru arheoloških izkopavanj.

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo

- vodi evidenco kulturnih spomenikov za področje republike

- izdaja dovoljenje za arheološka izkopavanja, nadzira izkopavanja s pomočjo svojih in tujih strokovnjakov in po potrebi prekliče dovoljenje za izkopavanja

- zbira in objavlja poročila o arheoloških izkopavanjih in najdbah

- posreduje okvirne za varstvo kulturnih spomenikov potrebne podatke za interesiranim organizacijam

- sodeluje v komisijah za prezentacijo in konservacijo spomenikov

- v skladu z načeli solidarnosti opravlja posebej zahtevna zavarovalna izkopavanja, ki jih ne morejo prevzeti zavodi ali muzeji

- opravlja patronažo nad ključnimi arheološkimi spomeniki v republiki

- organizira izdajanje konservatorskih publikacij

- sodeluje pri družbenem in prostorskem planiranju za prostor republike

- organizira in izvaja raziskave, ki zadevajo varstvo arheoloških spomenikov

— posreduje sodelovanje pomožnih arheoloških ved

— sodeluje pri popularizaciji spomenikov in varstvenih metod

— hrani inventarizirano dokumentacijo svojih konservatorskih posegov

— s pristojnim muzejem določa način predaje arheoloških najdb iz svojih akcij ter pripadajoče dokumentacije

— pripravlja splošne in posebne metodologije za izvajanje posegov

Muzej

— opravlja zavarovalna izkopavanja (2. varovalni režim) na svojem prostoru (skladno z razdelitvijo teritorijev znotraj skupnosti muzejev) ter arheološki nadzor nad najdišči (3. varovalni režim), in to na način, ki mu ga po predhodni konsultaciji določi regionalni zavod za spomeniško varstvo

— hrani in varuje premične arheološke spomenike in arheološke najdbe z zavarovalnih izkopavanj na svojem delovnem področju in jih v primernem obsegu predstavlja javnosti

— preučuje nepremične arheološke spomenike

— daje na razpolago za varstvo potrebne podatke o premičnih in nepremičnih spomenikih s svojega delovnega področja tudi drugim uporabnikom

— sodeluje pri konservaciji in prezentaciji nepremičnih spomenikov, ki jih je raziskoval

— popularizira arheološke spomenike in najdbe ter arheologijo

— opozarja zavod za spomeniško varstvo na potrebne varstvene ukrepe

— sodeluje s svojimi strokovnjaki po potrebi pri nadzoru arheoloških izkopavanj

Narodni muzej

— v skladu z načeli solidarnosti opravlja posebej zahtevna zavarovalna izkopavanja, ki jih ne morejo prevzeti zavodi in muzeji

— usmerja preparacijo arheoloških najdb in vodi patronažo nad to dejavnostjo

— hrani in varuje premične arheološke najdbe z zavarovalnih izkopavanj (pretežno republiških organizacij) in jih v primernem obsegu predstavlja javnosti

— preučuje nepremične arheološke spomenike

— daje na razpolago za varstvo potrebne podatke o premičnih in nepre-

mičnih spomenikih s svojega delovnega področja drugim uporabnikom

— sodeluje pri konservaciji in prezentaciji nepremičnih spomenikov, ki jih je raziskoval

— popularizira arheološke spomenike in najdbe ter arheologijo

— opozarja zavode za spomeniško varstvo na potrebne varstvene ukrepe

— sodeluje s svojimi strokovnjaki po potrebi pri nadzoru arheoloških izkopavanj

Institut — pedagoško znanstvena enota

— v skladu z načeli solidarnosti opravlja posebej zahtevna zavarovalna izkopavanja, ki jih ne morejo opravljati zavodi ali muzeji

— raziskuje nepremične in premične arheološke spomenike in arheološke raziskave in varstvene metode

— posreduje in nudi delo pomožnih ved

— zamenjuje za varstvo potrebne podatke z drugimi uporabniki

— popularizira arheološke spomenike in arheologijo

— sodeluje s svojimi strokovnjaki po potrebi pri nadzoru arheoloških izkopavanj

— s pristojnim muzejem se dogovori o načinu predaje arheoloških najdb iz svojih akcij in pripadajoče dokumentacije.

11. člen

Podpisnice se zavezujejo razvijati tudi druge oblike sodelovanja in posvečati posebno pozornost dvigu strokovnosti v zvezi z varstvom arheoloških spomenikov ter dopolnjevati ta samoupravni sporazum.

V Ljubljani, dne 27. 6. 1977.

POGOJI ZA IZDAJO DOVOLJENJ ZA ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA

Pogoji so pripravljani v Zavodu SR Slovenije za spomeniško varstvo na podlagi dosedanjih izkušenj v Sloveniji (v smislu ratificiranega UNESCO priporočila iz New Delhija 1957). Te izkušnje so dokumentirane ob poročilih o izkopavanjih v arhivu Zavoda, analitsko so razčlenjene v prikazih izkopavanj v slovenski arheološki literaturi in povzete v Varstvu spomenikov 17-19/1, 5-60. Pogoji niso priročnik za izkopavanja, služijo tudi nearheologu.

Organizacija, ki izkopava

— Arheološko izkopavanje lahko opravlja le organizacija, ki šteje med svojo dejavnost tudi arheološko raziskovanje in ima za vodstvo arheološkega izkopavanja potrebnega vodjo (združeno delo za določen ali nedoločen čas ali pogodba), potrebno opremo in razpoložljiva finančna sredstva.

— Organizacija ne more odkloniti brez utemeljenega vzroka izvedbe zavarovalnega izkopavanja na terenih, ki jih nje- no redno delo obravnava in s problematiko, ki jo prav tako obravnava nje- no redno delo.

— Organizacija, ki izkopava, uredi in inventarizirano hrani vso grafično in tekstualno dokumentacijo, poskrbi za odajo poročil v roku, poskrbi za to, da so izkopane arheološke najdbe v primernem roku in prav opremljene vključene v dokončno muzejsko oskrbo.

— Organizacija, ki izkopava, lahko zahteva od Zavoda SR Slovenije za spomeniško varstvo pomoč za reševanje takih problemov ob izkopavanju, ki jih ni bilo moč vnaprej predvideti, in v posredovanju ekspertiz pomožnih ved, ki jih prav tako ni bilo moč vnaprej pričakovati.

— Z izkopavanji organizacij, katerih delo pokriva teritorij celotne republike, morajo biti seznanjene organizacije, ki delajo na terenu izkopavanja, že v pripravljalni fazi.

— Sistematična izkopavanja opravlja organizacija, ki v zadovoljivi meri obvlada izhodišča raziskave.

Vrsta izkopavanja

— Sistematično izkopavanje se opravlja na poljubno po znanstvenih merilih izbranem nepremičnem arheološkem spomeniku ali potencialnem arheološkem najdišču, in sicer na takem, ki bo za razrešitev določenega arheološkega problema dalo po predvidevanju optimalne rezultate. Opravlja se tako, da so vsi podatki izčrpani v najboljši možni meri.

— Zavarovalno izkopavanje se opravlja povsod, kjer je treba arheološke najdbe in podatke iz najdišča rešiti pred uničenjem v drugorodnem posegu. Metoda izkopavanja je po pravilu ista, kot pri sistematičnem izkopavanju, odstopanja od idealnega načina dela, omejitve izkopa itd. se dokumentirajo skupno s pogoji, ki so ta odstopanja narekovali. Zavarovalno izkopavanje je konservatorski

poseg na nepremičnem arheološkem spomeniku.

— Orientacijsko sondiranje je izkopavanje ali sondiranje na potencialnem arheološkem spomeniku in se opravlja le do trenutka, ko se jasno pokaže arheološka plast ali ugotovi, da take plasti na najdišču ni.

— Za raziskovanje nearheološkega objekta (kronološki kriterij ločevanja) z arheološko metodo velja ista metodologija kot za sistematično arheološko izkopavanje in tam, kjer se predvideva ali ugotovi arheološka plast, mora biti arheolog vodja terenske ekipe. Interpretacija izsledkov je praviloma interdisciplinarna.

Vodja izkopavanja

— Vodja izkopavanja je lahko le diplomirani arheolog z opravljenim strokovnim izpitom ali z verificirano reelekcijo.

— Vodja zavarovalnega izkopavanja, ki še nima strokovnega izpita ali verificirane reelekcije, ima mentorja za izkopavanja.

— Izbor raziskovalne ekipe in metode izkopavanja sta stvar vodje izkopavanja.

— Vodja izkopavanja odgovarja za strokovnost izkopavanja, skrbi za vodenje glavne dokumentacije, daje pojasnila o poteku izkopavanja, daje osnovno poročilo o izkopavanju in pojasni Zavodu SRS za spomeniško varstvo potrebna odstopanja od idealne metodologije.

— Vodja sistematičnega izkopavanja je praviloma arheolog, ki že ima določene z objavo potrjene izkušnje na problemu, ki ga izkopavanje zadeva, ali v arheološkem raziskovalnem delu.

— Vodja izkopavanja lahko v primeru, da dela presežejo načrtovani obseg, zahteva od Zavoda SRS za spomeniško varstvo pomoč za uspešno dokončanje svoje naloge.

— Vodja izkopavanja mora imeti realizirane glavne obveznosti iz preteklih izkopavanj, da lahko začne novo izkopavanje (poročilo, skrb za gradivo.)

— Velike terenske obveznosti vodje z obsežnimi raziskovalnimi izsledki naj praviloma ne trajajo zdržema več kot 5 let. Podobne obremenitve lahko sprejme vodja nato spet po prvi objavi celote.

— Obseg prisotnosti vodje izkopavanja na terenu je stvar njegove presoje in organizacije dela v ekipi.

Raziskovalna ekipa na arheološkem izkopavanju

— Raziskovalna ekipa mora dokumentirati situacije v najdišču z vsemi spremembami zapažanj, grafično in tekstualno, mora dokumentirati najdbe in fiksirati izsledke. Pravil za razdelitev dela ni.

— Vnaprej morajo biti določene obveznosti posameznega člana ekipe, jasno mora biti, kje segajo članove dolžnosti do dokončne obdelave in kje opravlja le delo na terenu.

— Ekipa je lahko sestavljena enotno za vse izkopavanje ali pa je razdeljena na ekipe za posamezne sektorje izkopavanja. V tem primeru ima tudi posamezen sektor izkopavanja svojega vodjo, ki skrbi za osrednjo dokumentacijo na sektorju in poda sektorsko prvo poročilo.

— Vsaj del ekipe mora biti na terenu ves čas, dokler teče izkopavanje. Detajli razdelitve pa so stvar presoje vodje izkopavanja in organizacije dela v ekipi.

Metoda izkopavanja in dokumentiranja.

— Pravil za izbiro metod izkopavanja in dokumentiranja ni, izbor se vedno ravna po terenu in problemu, ki ga izkopavanje zadeva.

— Vsako izkopavanje se lahko poslužuje ali sondažnega ali frontnega izkopa. Sondažno izkopavanje zajame površino z redkejšimi najdbami in tanjšo plastjo in omejuje obseg arheološkega spomenika, določi stratigrafijo in kvaliteto ostalin; frontni izkop pa dokončno razjasni podobo spomenika z gostimi najdbami, več gradbenimi fazami itd. Prvo da del podatkov, drugo celoto.

— Izkopavanje vedno teče v zemljiško jasno opredeljeni površini, vsaka točka v dokumentaciji mora biti fiksirana v treh smereh.

— Praviloma se na eni površini odstranjuje vsaka arheološka plast posebej.

— Stene izkopa so po možnosti navične, pri kopanju v velike globine, krušljive plasti itd. pa stopničaste.

— Najdeno gradivo se fiksira po umetnih enotah izkopa (kvadrantih, planumih) in po smiselnih arheoloških enotah (plast, prostor ali objekt) hkrati.

— Dokumentirajo se količinska razmerja vsega najdenega gradiva.

— Dokumentacija mora sproti zabeležiti vse spremembe v plasteh in prerezih.

— Terenska dokumentacija se čimprej prenese v dokončno obliko (izvlečki iz dnevnikov v tipkopis, risbe v risbe s tušom itd.).

— Na vsakem obsežnejšem arheološkem spomeniku, kjer je izkopavanje, ostane po možnosti neprekopan prostor ali več prostorov kot kontrolni blok za prihodnja izkopavanja ali preverjanja.

— Zavarovalna izkopavanja uživajo prednost (terminsko itd.) pred sistematičnimi izkopavanji v organizacijah, ki imajo določen teritorij dela (regionalni zavodi za spomeniško varstvo, regionalni muzeji).

— Arheološko izkopavanje velja v strokovnih krogih za javen poseg. Vsak arheolog lahko obišče arheološko izkopavanje v času, ko je na terenu arheološka ekipa in posreduje svoja zapažanja vodji izkopavanj. Podatki o obiskovalcih in zapažanjih se vnesejo v dnevnik izkopavanj. Ogledi ne smejo motiti rednega dela.

— Sleherno dokumentiranje s strani obiskovalcev in fotografiranje pa je dopustno le, če ga dovoli vodja izkopavanj.

— Javni ogledi izkopavanj večjega obsega pa so dopustni in zaželeni le ob pripravi in ob posebej določenem času.

Pomoč pri izkopavanjih

— Če se pojavi v teku izkopavanj naloga, ki je sprva ni bilo moč predvideti in je pretežka za vodjo izkopavanj in organizacijo, ki izkopava, moreta zahtevati pomoč.

Kot pomoč pri izkopavanjih je moč šteti tudi pritegovanje in posredovanje ekspertiz t. i. pomožnih ali tehničnih ved.

Nepremične in premične najdbe

— Prvotno nepremičnih sestavin arheoloških spomenikov v sistematičnem izkopavanju v večji meri ne prekopavamo, marveč jih na najbolj primeren način (največkrat pravočasno ponovno zasipanje) zavarujemo na prvotnem mestu.

— Kadar nepremične sestavine arheološkega spomenika po izkopavanju konservirane prezentiramo za ogled, se določi konservatorski program posega in vzdrževanja, ugotovi ali določi se skrbnik za spomenik in dokumentira se izvedba konservativnega posega. Pri programu izvedbe posega sta obvezno ude-

ležena arheolog-raziskovalec in pristojni konservator.

— Premične najdbe se preparirajo po muzeoloških normah. Prva preparacija (osnovno čiščenje in fiksiranje snovi predmetov) sodi v izkopavanje.

— Premične najdbe se shranijo in delno prezentirajo v teritorialno in vsebinsko pristojnem muzeju ali muzejski zbirki. Hranijo in varujejo se po muzeoloških normah.

— Kadar so premične najdbe pridobljene na izkopavanjih, ki jih je vodila organizacija, ki ni muzej, je treba vnaprej sporazumno določiti termin, do katerega se najdbe oddajo dokončno v muzej, in obseg spremne dokumentacije, ki jo pripravi organizacija, ki je izkopavala. Prav tako je treba določiti obseg prve preparacije in izvajalca zanjo.

Tehnični pripomočki, izboljšave

— Za rabo tehničnega pripomočka, ki še ni bil v rabi na izkopavanjih preskušen in odobren, se pridobi soglasje Zavoda SR Slovenije za spomeniško varstvo.

— Tehnične pripomočke, ki še niso v splošni rabi pri arheoloških izkopavanjih, se rabi vstric z dosedanjo metodo.

— Vsa zapažanja v zvezi s tehničnimi pripomočki se dokumentirajo, kot tudi kriteriji za njihovo rabo, da se tako izpolnjuje tehnika arheološkega izkopavanja.

— Po pravilu je kopanje na arheološkem izkopavanju še vedno ročno. Dopusna pa je priprava terena s strojem in pomoč stroja pri odstranjevanju velikih množin brez arheoloških najdb in množin izkopane zemlje.

Poročilo, objava, avtorstvo

— Takoj po končanem izkopavanju se pripravi osnovno poročilo o poteku del in okvirni podatek o izsledku izkopavanja za organizacijo, ki je delo vodila, naročnika izkopavanja itd. Do konca leta ali drugače določenega razumnega roka se pripravi kratko strokovno poročilo o izsledku izkopavanja, poteku del in glavnini strokovne problematike (tudi preliminarno poročilo) za organizacijo, ki je dela vodila, pristojni Zavod za spomeniško varstvo in Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo ter morebitne druge interese. To prvo strokovno poročilo se tudi tiska v okviru konservatorskih poročil v Varstvu spomenikov. Pripravi ga vodja izkopavanj ali sektorski vodje v izkopavanju.

— Prvemu strokovnemu poročilu sledi v poljubnem obsegu in lahko tudi kot izdelek raznih avtorjev dokončna poročila o izkopavanjih in podrobnejše obdelave posameznih strokovnih problemov. Vsaj eno dokončno poročilo, ki prikaže glavnino izsledkov z izkopavanja, pa mora biti oddano v tisk po petih letih od zaključka izkopavanj na kompleksu.

— Če 10 let po končanem izkopavanju ni vodja izkopavanja pripravil dokončnega poročila, se lahko za pripravo takega poročila določi drug arheolog. Po 10 letih torej ugasnejo pravice t. i. arheološkega avtorstva. Za detajlnejše obdelave posameznih problemov z izkopavanj pa ni terminske omejitve.

— Po preteku 10 let mora biti na voljo ves material in vsa dokumentacija z vsakih izkopavanj za sleherne študijske in raziskovalne namene.